

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL „BUCOVINA”
RĂDĂUȚI

ANALELE **BUCOVINEI**

ANUL XV, 2/2008

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

<http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. RADU GRIGOROVICI

Acad. GHEORGHE PLATON

Acad. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Acad. LIVIU IONESI

MIHAI IACOBESCU

MARIAN OLARU

ȘTEFAN PURICI

Redactor-șef:

D. VATAMANIUC

membru de onoare al Academiei Române

Secretar de redacție:

VASILE I. SCHIPOR

Responsabil de număr:

RODICA IAȚENCU

Toate comenzile pentru lucrările apărute la Editura Academiei Române se vor adresa la:

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sect. 5, 050 711, București, România, tel. 4021-318 81 46, 4021-318 81 06, fax 40 21-318 24 44; e-mail: edacad@ear.ro; web: www.ear.ro

RODIPET S.A., Piața Presei Libere nr. 1, sect. 1, București, România, P.O. Box 33-57, tel. 4021-318 70 00, 4021-318 70 01, fax 4021-318 70 02, 4021-318 70 02, e-mail: rodipet@rodipet.ro

ORION PRESS IMPEX 2000, S.R.L., P.O. Box 77-19, sector 3, București, România, Tel./Fax: 4021-610 6765, 4021-210 6787, Tel.: 031 1044668; e-mail: office@orionpress.ro.

Apare de două ori pe an.

Coperta: Biserica „Sfântul Procopie” de la Bădeuți-Milișăuți, una dintre numeroasele biserici de mir construite de Ștefan cel Mare, 8 iunie – 13 noiembrie 1487. Distrusă de armata austro-ungară, în 1917, în cadrul operațiunilor Primului Război Mondial. Reproducere după o fotografie de epocă.

Adresa redacției:

Calea Bucovinei, nr. 9

725 400 – Rădăuți, jud. Suceava

Tel./fax: 0230561408

E-mail: bucovina_cs@yahoo.com

© 2009, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

Calea 13 Septembrie, nr. 13

050 711 București, România

C.P. 5-42

ANALELE BUCOVINEI

ANUL XV

2 / 2008

SUMAR

EDITORIAL

Acad. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, *Cernăuți. 28 noiembrie 1918. Unirea Bucovinei cu România* ... 427

EVOCĂRI

MARIAN OLARU, *Contribuția academicianului Gheorghe Platon la dezvoltarea cercetării istoriografice românești*..... 435

VIAȚA POLITICĂ, CULTURALĂ, LITERARĂ ȘI ARTISTICĂ

D. VATAMANIUC, *Iraclie Porumbescu în Revoluția din 1848 și după aceea* 473

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU, *Imaginea românilor din Principatele Unite și Transilvania în ziarul „Bukovina”, Cernăuți (1862–1868)* 491

VASILE I. SCHIPOR, *Elitele bisericilor tradiționale din Bucovina, 1940–1989* 513

ISTORIE, DEMOGRAFIE, TOPONIMIE, ONOMASTICĂ, STATISTICĂ

DANIEL HRENCIUC, *Frontierele Europei Centrale în perioada interbelică (1919–1939). Identități și vulnerabilități*..... 565

FOLCLOR, ETNOGRAFIE, ARHITECTURĂ

IULIA BRÂNZĂ, *Tehnici de confecționare a măștilor comice pentru obiceiurile de iarnă* 583

ȘTIINȚELE NATURII

OVIDIU BĂTĂ, *Geologia bazinului superior al pârâului Putna (Munții Bistriței) (IV)* 599

OPINII

ȘTEFAN PURICI, *Revista „Iconar” (1935–1938). Considerații*..... 623

DOCUMENTAR

IULIA BRÂNZĂ, <i>Tudor Nandriș: Jurnalul unui medic de război</i> (II)	631
--	-----

CĂRȚI. REVISTE

Dumitru Covalciuc, <i>Oprîșeni, un sat la răspântiile istoriei</i> , Cernăuți, Editura Zelena Bucovina, 2008, 444 p. (Vasile I. Schipor).....	669
Ioan-Paul Valenciuc, „ <i>Foaia ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile scolare ale Diecesei Bucovinei</i> ” – un organ de presă necunoscut, Cămpulung [Moldovenesc], [Fundatia Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2008, 92 p. (Vasile I. Schipor).....	672
Anghel Popa, <i>Societatea academică „Arboroasa” din Cernăuți, 1875–1877</i> , Cămpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2008, 132 p. (Vasile I. Schipor)	674

CRONICĂ

Expoziția „Cuvântul sfânt pe pământ românesc”, Volovăț, 9–21 noiembrie 2008 (D. Valenciuc)	681
<i>Cernăuți – 600</i> (Rodica Iațencu).....	684

ANIVERSĂRI

VICTOR IOSIF, <i>Ion Roșca (1908–1933)</i>	691
--	-----

IN MEMORIAM

MARIAN OLARU, <i>Academicianul Radu Grigorovici (1911–2008)</i>	697
---	-----

ANALELE BUCOVINEI

ANUL XV

2 / 2008

INHALTSVERZEICHNIS

LEITARTIKEL

- Acad. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, *Czernowitz, den. 28 November 1918. Bukowinas Vereinigung mit Rumänien*..... 427

NACHRUFE

- MARIAN OLARU, *Beitrag des Akademikers Gheorghe Platon zur Entwicklung der rumänischen historiographischen Forschung*..... 435

POLITISCHES, KULTURELLES, LITERARISCHES UND KÜNSTLERISCHES LEBEN

- D. VATAMANIUC, *Iraclie Porumbescu während der Revolution von 1848 und danach*..... 473
ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU, *Das Bild der Rumänen aus den Vereinigten Fürstentümern und dem Siebenbürgen in der „Bukowina“-Zeitung, Czernowitz (1862–1868)*..... 491
VASILE I. SCHIPOR, *Die Eliten der traditionellen Kirchen in der Bukowina, 1940–1989*..... 513

GESCHICHTE, DEMOGRAPHIE, TOPONYMIK, ONOMASTIK, STATISTIK

- DANIEL HRENCIUC, *Die Grenzen Zentraleuropas in der Zwischenkriegszeit (1919–1939). Identitäten und Schwächen*..... 565

FOLKLORE, ETHNOGRAPHIE, ARCHITEKTUR

- IULIA BRĂNZĂ, *Anfertigungstechniken der komischen Masken für die Winterbräuche*..... 583

NATURWISSENSCHAFTEN

- OVIDIU BĂTĂ, *Die Geologie des Oberbeckens des Baches Putna (Bistritza-Gebirge) (IV)*... 599

STANDPUNKTE

- ȘTEFAN PURICI, *Die „Iconar“ – Zeitschrift (1935–1938). Betrachtungen*..... 623

DOKUMENTAR

IULIA BRĂNZĂ, <i>Tudor Nandriș: Das Tagebuch eines Kriegsarztes</i> (II).....	631
---	-----

BÜCHER, ZEITSCHRIFTEN

Dumitru Covalciuc, <i>Oprîșeni, un sat la răspântiile istoriei</i> , Cernăuți, Editura Zelena Bucovina, 2008, 444 p. (Vasile I. Schipor).....	669
Ioan-Paul Valenciuc, „ <i>Foaia ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile scolare ale Diecesei Bucovinei</i> ” – un organ de presă necunoscut, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundatia Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2008, 92 p. (Vasile I. Schipor).....	672
Anghel Popa, <i>Societatea academică „Arboroasa” din Cernăuți, 1875–1877</i> , Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2008, 132 p. (Vasile I. Schipor)	674

CRONIK

Expoziția „Cuvântul sfânt pe pământ românesc”, Volovăț, 9–21 noiembrie 2008 (D. Valenciuc).....	681
<i>Cernăuți – 600</i> (Rodica Iațencu).....	684

JAHRESTAGE

VICTOR IOSIF, <i>Ion Roșca (1908–1933)</i>	691
--	-----

IN MEMORIAM

MARIAN OLARU, <i>Der Akademiker Radu Grigorovici (1911–2008)</i>	697
--	-----

CERNĂUȚI. 28 NOIEMBRIE 1918. UNIREA BUCOVINEI CU ROMÂNIA

Acad. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Localitățile, ca și oamenii, își au personalitatea lor; și cu cât această personalitate este mai puternică, cu atât influența ei în mediul înconjurător este mai mare. Dacă cunoașterea biografiei unei personalități umane este o necesitate pentru a înțelege și fixa dimensiunile reale, așa și în cazul unei localități, cunoașterea istoriei acesteia este de natură să ne releve condițiile care i-au forțat personalitatea și au stimulat cultivarea patriotismului local, condiție și factor însemnat în dezvoltarea patriotismului la scara întregii țări, a patriotismului național.

Între cele mai vechi așezări urbane din Moldova a fost și orașul Cernăuți.

Prin vechime, prin însemnătatea-i multiplă – economică, politică, militară și culturală –, prin personalitățile care au rezidat aici, așezarea Cernăuți este menționată adesea în paginile istoriei, marcându-și importanța.

Situat în nordul Moldovei, pe râul Prut, orașul Cernăuți este atestat în scris încă din secolul al XIV-lea¹. În vremea domniei lui Alexandru cel Bun (1400–1432), când Moldova a cunoscut o perioadă de prosperitate economică, de consolidare a statului în interior și de creștere a rolului ei pe planul vieții internaționale, orașul Cernăuți s-a impus ca unul din cele mai însemnate centre economice ale țării. În zona în care se afla, de importanță general-europeană, se desfășura un veritabil comerț internațional; circulau mărfuri aduse din nordul Europei și de la Gurile Dunării, de pe țărmurile Mării Negre, din Caffa și de la Constantinopol, Orientul Mijlociu și Apropiat². Este edificator în această privință privilegiul de comerț din 8 octombrie 1408, dat de *Alexandru cel Bun* negustorilor din Liov (Lemberg – astăzi Lvov)³. În acest document se indică, alături de

¹ Dimitre Onciul (1856–1923). *Scrieri alese*. Ediție îngrijită de acad. Ștefan Ștefănescu, dr. Dorina N. Rusu, dr. Bogdan-Alexandru Halic. Cu un Cuvânt Înainte de acad. Eugen Simion, președintele Academiei Române, București, 2006, p. 609; Ștefan Purici, *Problema hotelor meridionale ale statului halician*, în „Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat”, coordonator Victor Spinei, Iași, 1997, p. 193.

² P.P. Panaitescu, *Drumul comercial al Poloniei la Marea Neagră în Evul Mediu*, în „Interpretări românești”. Studii de istorie economică și socială, București, 1947, p. 108 și urm.

³ *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV – începutul celui de al XVIII-lea. Documente și materiale în trei volume*, vol. I. 1408–1632, Moscova, 1965, p. 40–45.

mărfurile desfăcute sau tranzitate de lioveni în și prin Moldova, articolele de export ale Moldovei, precizându-se taxele de vamă. Documentul definește locul ocupat de Moldova în schimburile internaționale, menționează rețeaua ei de târguri, care-i subliniau forța economică și-i asigurau progresul.

Cu tact și iscusință, Alexandru cel Bun a pregătit strălucirea Moldovei din timpul lui Ștefan cel Mare, el fiind – după expresia savantului domnitor Dimitrie Cantemir – „acela care cel dintâi a făcut să fie știut de străini numele moldovenilor, până atunci prea puțin cunoscut”⁴.

Orașul Cernăuți – reședință a ținutului cu același nume – și-a crescut importanța economică, politică și culturală în îndelungata domnie a „Marelui”, „Bunului” și „Sfântului” Ștefan Vodă (1457–1504). În vremea domniei acestuia Moldova a cunoscut, de altfel, una din perioadele istoriei ei de maximă înflorire economică și de viguroasă afirmare pe plan internațional.

Orașele, beneficiind de protecția domnului, și-au dezvoltat potențialul demografic și au devenit importante surse de venituri pentru visteria statului.

Dinamismul economic înregistrat în Moldova în timpul domniei lui Ștefan cel Mare i-a crescut prestigiul și a situat-o printre statele de primă însemnătate în comerțul european.

În cadrul măsurilor de apărare a țării, Ștefan cel Mare a acordat o atenție deosebită fortificațiilor, întăririi sistemului de cetăți, menite să asigure controlul asupra căilor comerciale terestre internaționale, apărarea unor puncte obligatorii de trecere sau noduri orografice. Au fost redimensionate și întărite zidurile cetăților, ținându-se seama de generalizarea utilizării armelor de foc. Așa se explică faptul că orașul Cernăuți a devenit și o puternică fortăreață.

În confruntarea din 1497, dintre Moldova și blocul iagellonic luptele victorioase ale moldovenilor s-au repurtat în Codrul Cosminului, apoi la Lențești și Cernăuți⁵.

După moartea lui Ștefan cel Mare (2 iulie 1504), în vremea lui Bogdan al III-lea, zis „cel Orb” (1504–1517), luptele interne pentru putere au fost de natură să diminueze în Moldova poziția pe care aceasta o câștigase în sistemul relațiilor internaționale. Între Moldova și Polonia au izbucnit numeroase certuri politice și conflicte militare pentru Pocuția. Cu speranța că se va căsători cu Elisabeta, sora regelui Poloniei, Bogdan al III-lea i-a cedat acestuia Pocuția. Și cum căsătoria până la urmă nu a avut loc, iar Pocuția nu a fost restituită Moldovei, Bogdan al III-lea a ocupat ținutul cu oastea. Polonezii au replicat, prădând în Moldova până la Botoșani. La rândul lui, domnul Moldovei a trecut Nistrul la Hotin, a prădat și pustiit totul până la Liov, pe care l-a înconjurat, fără să-l poată cuceri. Pe drumul de întoarcere a cucerit orașul Rohatin. Polonezii au răspuns cu organizarea, în 1509, a

⁴ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*. Traducere după textul original latin de Gh. Guțu. Introducere de Maria Holban, București, 1973, p. 135.

⁵ Ion I. Nistor, *Istoria Românilor*. Ediție îngrijită de Florin Rotaru, vol. I, București, 2002, p. 333.

unei puternice expediții de răzbunare în Moldova: au recucerit Pocuția, au prădat nordul Moldovei, au incendiat Cernăuții, au jefuit și pustiit Dorohoiul, Hârlăul și au ajuns până la Cotnari; zeci de boieri moldoveni au căzut prinși în mâinile învingătorilor și au fost decapitați.

Prin mijlocirea regelui Ungariei, Vladislav al II-lea, s-a pus capăt în 1510 ostilităților moldo-polone; Bogdan al III-lea a trebuit să renunțe la proiectul de căsătorie cu sora regelui Poloniei și, totodată, a pierdut Pocuția⁶.

Rivalitățile moldo-polone pentru Pocuția au revenit în vremea domniei lui Petru Rareș (1527–1538, 1541–1546), care pretindea că Pocuția aparținea de drept Moldovei. Încercarea de a ocupa ținutul în litigiu s-a soldat cu greaua înfrângere a lui Petru Rareș de la Obertyn, din 22 august 1531. În anul următor, 1532, polonii au făcut o incursiune în Moldova; în nordul țării au incendiat Cernăuții și multe sate, provocând mari pagube⁷.

Orașul domnesc Cernăuți, în ciuda unor repetate prejudicii aduse lui de forțe ostile din afara țării, a continuat să fie în secolele XVI–XVII – potrivit relatărilor unor observatori străini, negustori, misionari sau diplomați – un oraș de graniță al Moldovei, care aducea domniei, în fiecare an, importante venituri. Aici se afla „vama cea mare a voievodului moldovean”⁸, unde se lua vamă „pentru toate mărfurile”, atât pentru cele care intrau, cât și pentru cele care ieșeau din Moldova pe însemnatul „drum moldovenesc”⁹.

În orașul Cernăuți, ca important punct vamal și comercial, în afară de populația lui românească majoritară, se aflau și înainte de secolul al XVIII-lea locuitori, negustori în special, de alte etnii: poloni, ruteni, evrei, greci, turci, germani¹⁰.

În secolul al XVIII-lea, evoluția ansamblului de relații internaționale și în cadrul lor confruntările militare ruso-austro-otomane în și pentru spațiul românesc, avea să conducă la însemnate pierderi teritoriale românești.

După încheierea tratatului de la Kuciuk-Kainargi (11/21 iulie 1774), Moldova avea să simtă durerea unei importante ciuntiri. Prin Convenția din 7 mai 1775, încheiată de Austria cu Sublima Poartă, a fost cedată și alipită coroanei austriece Bucovina. O suprafață de 10 443 km² din nordul Moldovei a intrat sub stăpânirea Imperiului Habsburgic. Era un succes al diplomației Curtii de la Viena, care și-a bazat cererea pe abile argumente, mincinos ticluite.

De multă vreme, Austria urmărea, dacă nu totala anexare a Principatelor Române, măcar o parte din teritoriul acestora. Ridicând pretenții de extindere la est de Carpați, Austria își justifica cererile ca fiind vorba, de fapt, de restituirea unei întinderi de două comitate „smulse pe nedrept de moldoveni” și care ar fi aparținut

⁶ Dimitre Onciul (1856–1923), *Scrieri alese*, p. 628.

⁷ *Ibidem*, p. 630.

⁸ *Călători străini despre Țările Române*, vol. III, București, 1971, p. 209.

⁹ *Idem*, vol. V, București, 1973, p. 495.

¹⁰ *Idem*, vol. IX, București, 1997, p. 487.

altădată Pocuției, pe care Austria o stăpânea după prima împărțire a Poloniei (1772). În anul 1773, viitorul împărat, Iosif al II-lea, în urma unei călătorii întreprinse în Transilvania, a devenit susținător al necesității dobândirii „colțului” din partea de sus a Moldovei, necesar unei mai lesnicioase comunicații a Curții de la Viena cu Galiția.

Diplomația austriecilor, prin intrigi, bani și date false, a obținut de la turci cedarea Bucovinei, deși aceștia nu aveau niciun drept s-o facă. La 1 octombrie 1775, trupele austriece au început să mute „vulturii”, pajurile imperiale – semnele lor de graniță – ocupând partea de nord a Moldovei.

Prin două Convenții din vara anului 1776 a fost stabilit hotarul Austriei cu Moldova ciuntită. Turcii au cedat austriecilor, din trupul Moldovei, un teritoriu mănos, cu 75 000 de locuitori, în marea lor majoritate români.

Guvernul habsburgic a denumit la început noul teritoriu „Moldova austriacă” (*Österreichische Moldau*). Curând însă, pentru a masca anexarea, Austria a denumit acest teritoriu din nordul Moldovei, cu numeroase vestigii ale istoriei românești, „Bucovina”, după denumirea pădurilor de fagi de la Cosmin¹¹. Orașul Cernăuți a devenit capitala provinciei românești anexată de Austria. Împăratul Iosif al II-lea a început, el cel dintâi, să-i schimbe înfățișarea, prin ridicarea mai multor clădiri publice frumoase și înalte, palate deosebite, cazărmi, biserici impunătoare și altele¹².

Datorită dezvoltării comerțului, orașul Cernăuți a ajuns să fie, după Lvov, cel de al doilea mare și frumos oraș din partea de est a Imperiului Habsburgic¹³.

Până în 1786, Bucovina a fost menținută sub administrație militară austriacă, iar după această dată a fost alipită Galiției, ca o simplă circumscripție administrativă a acestei provincii, al 19-lea „cerc” (*Kreis*) al Galiției, având în frunte un *Kreishauptman*, desemnat de guvernatorul din Liov.

După 1786 procesul de slavizare a Bucovinei s-a accentuat, „ucrainizarea” conducând la înrăutățirea situației românilor pe planul vieții politico-culturale. „Moștenirea moldovenească” avea să-și păstreze însă vitalitatea și să genereze puternica rezistență a locuitorilor în fața încercărilor de înăbușire a dezvoltării conștiinței lor naționale.

În fruntea elitei politice românești a Bucovinei, un rol însemnat în păstrarea tradițiilor, a limbii și sentimentelor naționale a avut familia Hurmuzaki, aflată în miezul evenimentelor care au pregătit și prin care s-a manifestat Revoluția din 1848 în întreg spațiul românesc¹⁴.

¹¹ Pentru detalii vezi: Ștefan Ștefănescu, *Țările Române în sistemul relațiilor internaționale medievale (secolele XVII–XVIII)*, București, 2006, p. 125 și urm.

¹² *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*. Serie nouă, vol. I (1801–1821), București, 2004, p. 112.

¹³ Idem, vol. III (1831–1840), București, 2006, p. 687.

¹⁴ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*. Ediție și studiu biobibliografic de Stelian Neagoe, București, 1991, p. 57.

După Revoluția din 1848, prin Constituția austriacă din 4 martie 1849, Bucovina a fost declarată „țară a Coroanei” (*Kronland*) cu titlul de „Ducat” (*Herzogtum*). Prin patentă imperială din 29 septembrie 1850 i se asigura un statut de autonomie provincială și se stabilea un regulament pentru alegerea deputaților în *Dietă* sau Camera ei legislativă¹⁵.

Descătușarea spiritului de libertate națională și-a găsit expresia în introducerea limbii române ca limbă didactică pentru toate materiile de studiu de la Institutul Teologic din Cernăuți, care luase ființă în 1827 în locul fostei Școli clericale ortodoxe, ca și în crearea Catedrei de limbă și literatură română la Liceul latino-german din Cernăuți, al cărei prim titular a fost refugiatul transilvănean Aron Pumnul, fost profesor de filosofie la Blaj, cu rol însemnat în Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848. A luat ființă la *Cernăuți* și o școală normală – *Preparandie* – românească, cu misiunea de a pregăti candidați pentru cariera de învățători pentru școlile de sub conducerea consistoriului ortodox din Bucovina.

La *Preparandie* cursurile se făceau în limba română de către profesorii de la Institutul Teologic.

Orașul Cernăuți a devenit și cel mai de seamă centru cultural din Bucovina. La 4 octombrie 1848 a apărut la *Cernăuți* gazeta *Bucovina* – gazetă românească pentru politică și literatură, sub îngrijirea fraților Gheorghe, Alexandru și Eudoxiu Hurmuzaki¹⁶. La această foaie, gândită a fi „o oglindă a activității intelectuale a românilor”, aveau să colaboreze reprezentanți ai scrisului românesc de pretutindeni. Între ei s-au numărat Vasile Alecsandri, Constantin Negruzzi, Costache Conachi, Dimitrie Bolintineanu, Vasile Cârlova, Vasile Pogor, Mihail Kogălniceanu, Andrei Șaguna, Andrei Mureșanu, Aron Pumnul, iar dintre bucovineni, pe lângă frații Hurmuzaki, Iraclie Porumbescu, tatăl lui Ciprian Porumbescu și alții.

Prin recunoașterea imperială ca provincie autonomă, Bucovina a primit o organizare similară organizării celorlalte țări de coroană austriece.

Prin Decretul imperial din 9 decembrie 1862, ducatul Bucovinei a primit o stemă proprie, reprezentând un cap de zimbru cu o stea între coarne, o imitație după stema Moldovei. Culorile naționale ale noului ducat erau albastru-roșu, așezate orizontal¹⁷. Împăratul de la Viena adăuga, în titulatura sa, și calitatea de *duce al Bucovinei* (*Herzog der Bukowina*).

Ca și în alte țări ale Coroanei austriece, Bucovina avea în frunte un guvernator, „președinte”, și era supusă, în privința administrației publice, direct guvernului central de la Viena. În *Dietă* Bucovinei, corpul reprezentativ al țării, românii au deținut, până în 1912, majoritatea absolută a deputaților dietali, iar președintele Dietei – „Căpitanul țării” – a fost totdeauna un deputat român. Bucovina era reprezentată în *Parlamentul* central de la Viena de un număr de

¹⁵ *Ibidem*, p. 102.

¹⁶ *Ibidem*, p. 103.

¹⁷ *Ibidem*, p. 107.

deputați români și, totodată, în *Delegațiunea austriacă*, care împreună cu cea ungară, ținea sesiunea ei anuală alternativ, când la Viena, când la Budapesta. Bucovina era reprezentată și în Casa magnaților de la Viena, prin mitropolitul ei și printr-un membru al boierimii bucovinene, căruia i se recunoscuse demnitatea de șambelan – *Kämmerar* – imperial, fiindcă reușise să dovedească o descendență nobilă moldovenească de 16 generații¹⁸.

Un rol important în definirea statutului politico-cultural al Bucovinei în Imperiul Austriac l-a avut *Biserica*; ea s-a dovedit instituția salvatoare a ființei etnice românești; lupta pentru autonomia bisericească a coincis de fapt cu lupta pentru apărarea limbii, formarea și dezvoltarea conștiinței naționale. Biserica a fost școală și, totodată, a creat școală. Spiritualitatea românească din Bucovina s-a menținut și îmbogățit prin ea. Cu sprijinul *Fondului bisericesc* a fost susținută dezvoltarea învățământului și culturii, menite să slujească idealului național, pregătirii actului de unire a Bucovinei cu regatul României.

Ca expresie a propășirii culturale din Bucovina a fost înființarea unor celebre instituții și organe de cultură cu sediul, cele mai multe, la Cernăuți¹⁹.

Un loc deosebit de important a ocupat în mișcarea cultural-științifică din Bucovina întemeierea, la Cernăuți, a Universității „Francisca Iosefina”, universitate de limbă germană, al cărei prim rector a fost românul Constantin Tomasciuc. Prin întemeierea Universității, Institutul Teologic, care luase ființă la Cernăuți în 1827, a fost transformat în Facultate Teologică, pe lângă Universitate. Aceasta, prin celebritatea unora dintre profesorii pe care îi avea, prin valoarea tinerimii studioase, prin spiritul pe care-l cultiva, de largă înțelegere și prețuire a valorilor naționalităților care trăiau în Bucovina, s-a bucurat de o meritată reputație internațională, creând, într-un anumit fel, modelul unei viitoare atitudini spirituale, preconizată asiduu astăzi în Europa²⁰.

Studentii români, al căror număr a crescut an de an la Universitatea din Cernăuți, s-au organizat după sistemul german – în societăți academice, cu nume simbolice: „Arboroasa”, „Junimea”, „Bucovina”, „Moldova”, „Dacia”.

Prin întărirea păturii de intelectuali români a fost întreținută vie și a pătruns adânc în popor conștiința națională românească.

Destrămarea monarhiei austro-ungare în contextul fazei finale a Primului Război Mondial, a accelerat înfăptuirea *Unirii Bucovinei cu România*. La 15/28 noiembrie 1918, în Palatul Mitropolitan din Cernăuți, considerat o „fală și

¹⁸ Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, Rădăuți, 2002, p. 67–69.

¹⁹ Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina 1775–1918 (În legătură cu evoluția culturală și politică)*, Cernăuți, 1996, passim; D. Vatamaniuc, *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, București, 2006, 686 p., una dintre cele mai valoroase lucrări consacrate patrimoniului cultural-științific din Bucovina.

²⁰ Acad. Radu Grigorovici, *Bucovina între milenii. Studii și documente*. Cuvânt înainte de D. Vatamaniuc, membru de onoare al Academiei Române, București, 2006, p. 289.

podoabă” a Capitalei Bucovinei, s-au deschis lucrările Congresului general al Bucovinei, la care au luat parte, pe baze democratice, 74 de delegați ai Consiliului Național Român, care îl avea în fruntea lui pe Iancu Flondor, 13 delegați ai comunelor ucrainiene, 7 delegați ai Consiliului Național German și 6 delegați ai Consiliului Național Polonez. „În numele suveranității naționale” s-a votat „Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu regatul României”²¹.

Reprezentanții polonilor, prin Stanislaw Kwiatkowski, salutând Unirea Bucovinei cu România, arătau: „Recunoaștem pe deplin drepturile băștinașe ale poporului român asupra țărilor din sudul Nistrului și în special asupra Bucovinei”²². La rândul său, Consiliul Național al germanilor din Bucovina, prin glasul lui Alois Lebouton, a dat citire unei declarații în care se spunea: „Consiliul Național German se declară în numele poporului german pentru alipirea Bucovinei la regatul României”²³.

Actul unirii Bucovinei cu România a fost salutat de întreg poporul român. Camera Deputaților, întrunită la București, sub președinția lui Nicolae Iorga, a adoptat Legea asupra Unirii Bucovinei cu România, în care se prevedea, chiar în art. 1: „Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice, este și rămâne de-a pururea unită cu Regatul României”²⁴.

Unirea Bucovinei cu România a realizat cadrul propice pentru o mai accentuată dezvoltare în „Țara Fagilor” a economiei, a științei și culturii românești, ridicarea acestora la rangul de universalitate.

Universitatea din Cernăuți, devenit unul din marile orașe cultural-științifice românești din perioada interbelică, a continuat să fie o veritabilă pepinieră de valori naționale, unele și universale.

Orașul Cernăuți, concentrează, în conștiința românească, o bogăție de amintiri scumpe ale trecutului nostru.

²¹ Direcția Generală a Arhivelor Statului. *România. Istorie în documente*, București, 1992, p. 243–244; Radu Economu, *Unirea Bucovinei 1918*, București, 1994, p. 159; Acad. Radu Grigorovici, *op. cit.*, p. 308.

²² Radu Economu, *op. cit.*, p. 161.

²³ *Ibidem*, p. 162.

²⁴ *Ibidem*, p. 169.

CONTRIBUȚIA ACADEMICIANULUI GHEORGHE PLATON LA DEZVOLTAREA CERCETĂRII ISTORIOGRAFICE ROMÂNEȘTI

MARIAN OLARU

Prin multitudinea scrierilor de istorie, în general din domeniul istoriei moderne, prin prezența activă în lumea științifică românească, în comisiile științifice de dezbateri a problemelor științei istorice românești și europene, profund atașat de viața cultural-științifică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și a Filialei Iași a Academiei Române, al cărei secretar științific a fost o vreme, de Iașul în care și-a desfășurat cea mai mare parte a vieții sale, domnul academician Gheorghe Platon a fost în același timp și o prezență activă în viața cetății. Domnia Sa a scris numeroase articole în presa de specialitate, în cea culturală și cotidiană, a fost prezent la conferințe naționale și internaționale, la congrese internaționale de istorie, a susținut cu căldură – din postura cărturarului patriot – ideea că erorile istoriei nu trebuie repetate, a coagulat în juru-i tineri cercetători și a contribuit la înființarea unor instituții în care a investit trudă și multă speranță, așa cum a fost Centrul pentru Studiul Problemelor Bucovinei, al Filialei Iași a Academiei Române, devenit, din 2007, Institutul Bucovina.

Profesorul Gheorghe Platon s-a născut la 26 februarie 1926, la Buhuși, județul Bacău. Este absolvent al Școlii Normale de la Piatra Neamț, în anul 1944; a urmat cursurile Facultății de Litere, Secția Istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, între anii 1946 și 1950. Pasionat de istorie, Gheorghe Platon a devenit preparator la Facultatea de Istorie din anul 1950, când încă era student. După absolvire a devenit asistent la aceeași facultate și, în paralel, a funcționat la Institutul „A. D. Xenopol” din Iași, în calitate de cercetător. Și-a susținut examenul de doctorat la Universitatea din Cluj cu teza: *Situația și lupta maselor populare din Moldova în preajma și în timpul anului revoluționar 1848*. Din anul 1967 a devenit titularul cursului de istorie modernă a românilor și, din anul 1974, a deveni profesor universitar. A fost șeful Catedrei de istoria românilor din cadrul Facultății de Istorie de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, în anii 1973–1985 și 1989–1991.

A desfășurat o importantă activitate științifică, fapt materializat în peste 300 de titluri (monografii, manuale, articole, culegeri de documente), la care se adaugă peste 250 de recenzii și articole, cu referire mai ales la istoria modernă a românilor.

A redactat studii de sinteză de istoria națională, în calitate de autor și în colaborare cu alți iluștri istorici ai țării, a făcut parte din colectivul care a elaborat volumele din tratatul de *Istoria Românilor*, vol. VI, *Românii între Europa clasică și Europa luminilor (1711–1821)*, vol. VII, tom I, *Constituirea României moderne (1821–1878)* și a coordonat colectivul care a elaborat tomul II, al volumului VII, cu subtitlul *De la Independență la Marea Unire (1878–1918)*, apărut sub egida Academiei Române, la Editura Enciclopedică, în anul 2003.

Ca o recunoaștere a contribuțiilor sale deosebite în domeniul științelor istorice, profesorul Gheorghe Platon a fost ales membru corespondent al Academiei Române în anul 1990 și membru titular în anul 1993. A fost membru al Consiliului Național al Istoricilor din România, al Societății de Științe Istorice, al Comisiei de Istorie a Relațiilor Internaționale de la Milano și președinte al Comisiei Mixte de Istorie Româno-Polone a Academiei Române. Gheorghe Platon a fost distins cu Premiul Ministerului Educației și Învățământului (1968), cu Premiul „N. Bălcescu” al Academiei Române (1975), cu titlurile de „profesor evidențiat” (1984) și de „profesor emerit” (1996). A fost ales *Doctor honoris causa* al Universității din Angers (1998) și al Universității din Craiova (1999).

În anul 2001, în articolul *In Honorem – Acad. Gheorghe Platon*, publicat în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»”, referindu-se la opera științifică a celui omagiat, academicianul Alexandru Zub scria: „Cele mai de seamă contribuții ale istoricului ieșean privesc epoca modernă în spațiul danubiano-carpatin, epocă pe care a încercat să o definească sub multiple unghiuri, de la geneza și limitele ei, până la semnificațiile ei cele mai ascunse. O dublă dimensiune, socială și națională, se recunoaște în mai toate scrierile sale, ca o constantă, căreia autorul a înțeles a-i adăuga multe altele, complementare și relevante. Tranziția spre modernitate, frământările social-politice din pragul secolului al XIX-lea, Revoluția de la 1848, studiată ca fenomen panromânesc, Unirea Principatelor, reformele, lupta pentru independență, legăturile externe de-a lungul unui secol și mai bine, iată numai câteva linii ale unui proiect de amploare, a cărui convergență ni se pare indiscutabilă”¹.

Printre primele scrieri ale istoricului ieșean Gheorghe Platon² este și cea cu titlul *Cu privire la dezvoltarea pieței interne în Moldova în prejma Regulamentului Organic*, publicat în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza»” din Iași³.

¹ Alexandru Zub, *In Honorem – Acad. Gheorghe Platon*, „Anuarul Institutului de Istorie «A.D. Xenopol»”, tom XXXVIII, 2001, p. 7.

² Până atunci, Gheorghe Platon mai publicase studiile de istorie socială: *Din lupta marii boierimi pentru acapararea de noi pământuri în prima jumătate a secolului al XIX-lea – Balta Brateșului*, comunicare prezentată la 30 noiembrie 1955 în ședința Filialei Iași a Academiei R.P.R. și *Cu privire la pribegirea locuitorilor din Moldova în anul 1834*, comunicare prezentată în sesiunea științifică a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, din 20–22 iunie 1958.

³ Idem, *Cu privire la dezvoltarea pieței interne în Moldova în prejma Regulamentului Organic*, în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza»” (s.n.), Iași, Secțiunea III (Științe sociale), tom V, 1959, p. 20–47.

Concluziile studiului relevau faptul că în jurul anului 1830, piața Moldovei ajunsese la o importantă dezvoltare, participarea „însemnată a țărănimii la procesul de schimb a contribuit, într-o măsură însemnată, la stabilirea acestor legături”⁴. Tratatul de la Adrianopol și Regulamentul Organic au înlesnit aceste legături. După introducerea Regulamentului Organic, procesul de diviziune a muncii se accentuează și se manifesta tendința țărănimei de a-și muta centrul de activitate într-un domeniu din afara agriculturii, produsele gospodăriei țărănești făceau obiectul unor intense schimburi în târguri și iarmaroace. Analiza „perigrafiilor” dovedește răspândirea muncii salariate și diversitatea ocupațiilor satelor din acea vreme. Studiul menționat este însoțit de anexe lămuritoare pentru fenomenele analizate.

O altă cercetare de istorie socială poartă titlul *Comisiile de revizie din Moldova și activitatea lor în anii 1830 și 1831*. Acesta este rezultatul unei ample cercetări întreprinse de Gheorghe Platon care viza, în condițiile vremii, o atentă aplecare asupra fenomenelor sociale din lumea românească⁵. Acesta se bazează pe un bogat material arhivistic care se află la Arhivele Statului din Iași și vizează activitatea comisiilor de cercetare a stării sociale din Moldova, în principal, activitate coordonată de reprezentantul puterii protectoare (Rusia), respectiv Pavel Kisseleff. Comisiile de „redevație”, cum sunt ele denumite în documentele vremii, aveau drept scop al activității lor descoperirea abuzurilor săvârșite de către administrația pământeană în anii războiului ruso-turc.

Materialul analitic este structurat pe mai multe subcapitole, în funcție de necesitățile de analiză impuse de tema de cercetare. Partea introductivă a analizei se referă la cele 1228 de dosare și condici care au fost cercetate, modul în care acestea au fost elaborate de către comisiile de revizie. În principal, acesta s-au constituit din jalbele țăranilor adresate comisiilor instituite de Kisseleff și din documentele care au fost elaborate de comisii pentru înlăturarea nedreptăților sau a abuzurilor boierilor din acea vreme la perceperea dărilor către aparatul de stat sau pentru necesitățile de război.

Apropiindu-se de cercetarea diverselor fenomene sociale, economice și politice care au contribuit la declanșarea Revoluției române de la 1848–1849, în anul 1962 Gheorghe Platon publică studiul intitulat *Contribuții la cunoașterea frământărilor țărănești din Moldova în preajma și în timpul anului revoluționar 1848–1849. Strămutarea locuitorilor*. În studiul menționat, autorul insistă asupra analizării cauzelor care au determinat fuga sau strămutarea locuitorilor din Moldova, ca formă de nesupunere sau de „protest popular” față de exploatare. Bazat pe un impresionant material arhivistic, istoricul Gheorghe Platon dovedește dificultățile prin care treceau satele, locuitorii fugari sau strămuțați și autoritățile în aplicarea prevederilor legale, la acea vreme, de „întoarcere la urmă” a fugarilor. Concluzia studiului evidențiază caracterul contradictoriu al strămutării locuitorilor,

⁴ *Ibidem*, p. 32.

⁵ *Idem*, *Comisiile de revizie din Moldova și activitatea lor în anii 1830 și 1831*, în „Studii și materiale de Istorie Modernă”, vol. I, București, 1957.

în condițiile aflului de locuitori de la sate spre târguri. Totodată se impune faptul că, prin strămutare, s-a „accentuat marasmul feudalismului în general”, dar și faptul că aceasta a „contribuit la dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste”⁶.

Cu titlul *Una din formele de luptă a maselor țărănești împotriva exploatării feudale din Moldova în preajma și în timpul revoluției de la 1848: fuga peste hotare*, istoricul Gheorghe Platon abordează problematica pribegiei locuitorilor din Moldova⁷, în preajma Revoluției de la 1848. Autorul constată, pe baza studierii documentelor vremii, că fenomenul analizat a avut o mai mare extindere la satele românești de pe malul Prutului, care au beneficiat de legăturile lesnicioase ce se puteau face cu frații lor din Moldova, ocupată de țariști. Acest fenomen social s-a desfășurat continuu, cu începere din anul 1834 și până în anul 1847. Cauzele evidente ale fenomenului studiat au fost: situația economică precară, determinată de calamitățile naturale din epocă (secetă, inundații, ierni prelungite, veri capricioase), dorința fugarilor de a scăpa de obligațiile feudale sau presiunile exercitate asupra proprietarilor de moșii sau a arendașilor pentru a obține condiții mai avantajoase de la acestea și tratamentul privilegiat pe care autoritățile ruse l-au aplicat fugarilor, cărora li s-a aplicat regimul de coloniști. Fuga dincolo de Prut se făcea atunci când, în vreme de iarnă, se instala gheața, unind ambele maluri. De asemenea, constată autorul, fuga se făcea în condițiile în care existau legături prealabile cu locuitorii de pe malul stâng al Prutului, pentru ca pribegirea să-și atingă scopul, acela al obținerii unei situații mai bune: „scopul acelor locuitori, din zisul sat, este a trece și toți de ceia parte în nădejdea că le-ar fi mai bine” (p. 145). Fenomenul pribegiei este atestat documentar de Gh. Platon și pentru satele aflate la granița cu Austria, în teritoriul Bucovinei. Pentru că înlesnirile de care se bucurau țăranii fugari au fost acordate pe perioade scurte, după expirarea acestora, foștii pribegi au fost asimilați băștinașilor și supuși aceluiași rânduiei. În epocă, fuga sau pribegia din statele vecine spre Moldova era tot atât de frecventă ca și fenomenul prezentat mai sus. Acest lucru este ilustrat prin existența în așezările moldovene a unor locuitori reveniți în târgurile și satele de origine. Cu toate acestea, așa cum rezultă din documente, numărul celor care se bejeneau era mai mare decât al celor care reveneau sau fugeau în Moldova, în perioada studiată (p. 151).

În „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza»” din Iași, Secțiunea III (Științe sociale), A. Istorie, 1, din anul 1966, este publicată lucrarea lui Gheorghe Platon intitulată *Izgonirea țăranilor răzvrătiți de pe moșii. Contribuții la cunoașterea frământărilor țărănești din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea*. Studiul este destinat analizei mișcărilor sociale și a fenomenelor adiacente determinate de aplicarea așezămintelor domnești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, fapt agravat de

⁶ *Ibidem*, p. 34.

⁷ *Idem*, *Una din formele de luptă a maselor țărănești împotriva exploatării feudale din Moldova în preajma și în timpul revoluției de la 1848: fuga peste hotare*, în „Revista Arhivelor”, an VI, nr. 1, Extras, București, 1963, p. 141–154.

introducerea Regulamentului Organic. Prin metode de constrângere, de tip extraeconomic, „țăranii îndărătnici” erau izgoniți de pe moșii. Acest fapt a generat lărgirea mișcărilor sociale țărănești în condițiile dezvoltării unui nou tip de relații economice, în care comerțul cu cereale îl determina pe stăpânul moșiei să își mărească rezerva pe seama țăranilor izgoniți. Procesul menționat este studiat în evoluția sa, de la hrisovul din 1785, la cel din anul 1805, până la Regulamentul Organic și Așezământul din anul 1851.

Profesorul Gheorghe Platon studiază evoluția acestui fenomen în mod aplicat, pe perioade istorice, cu determinantele lor socio-economice și juridice, astfel: *Izgonirea țăranilor răuvoitori în perioada anterioară Regulamentului Organic (1800–1832)*, în perioada Regulamentului Organic, cu subtitlurile: I. *Locuitori izgoniți deoarece nu-și îndeplinesc îndatoririle față de proprietari și îndeamnă la nesupunere întreg satul*; II. *Locuitori izgoniți deoarece se fac purtătorii de cuvânt ai intereselor obștiei*; III. *Locuitori izgoniți deoarece provoacă răzvrătirea satelor, împrăștierea acestora sau amenință viața proprietarilor*; IV. *Răzeși izgoniți de către proprietarii care le-au acaparat pământurile*; V. *Locuitori izgoniți din târguri proprietate boierească* și VI. *Locuitori izgoniți pentru furt și tâlhărie*.

Concluziile acestei cercetări arată că perioada aplicării Regulamentului Organic a fost una dintre cele mai agitate din punct de vedere social, fapt care a fost determinat de frecvența aplicare a măsurii izgonirii, care avea drept scop acapararea pământurilor și mărirea rezervei boierești. Acest fenomen a avut, în condițiile economice ale Principatului Moldovei, importante consecințe negative, pentru că nu existau condițiile necesare absorbției forței de muncă disponibilizate prin acest procedeu⁸.

În anul 1973, Gheorghe Platon publică lucrarea intitulată *Domeniul feudal din Moldova în preajma revoluției de la 1848*, Iași, Editura Junimea, 1973, 226 p. Prin aceasta, autorul își propunea să lămurească aspectele caracteristice ale vieții agrare din Moldova, cu accent deosebit pe existența rezervei feudale care s-a adaptat în epocă necesităților pieței. Realizată pe baza unui bogat material documentar, lucrarea profesorului Gheorghe Platon își propunea să determine „liniile de dezvoltare ale domeniului feudal, antrenat total și definitiv – se poate spune – pe fâgașul producției de mărfuri”⁹.

Autorul își propunea prin această lucrare să constate care erau diferențele dintre cele două Principate române, de la sud și de la est de Carpați, pentru a putea explica, în plan mai larg, particularitățile regionale ale Revoluției române de la 1848 din cele două state românești extracarpătice.

⁸ Idem, *Izgonirea țăranilor răzvrătiți de pe moșii. Contribuții la cunoașterea frământărilor țărănești din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în „Analele Științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”, Iași, Secțiunea III (Științe sociale), A. Istorie, 1, 1966, p. 82.

⁹ Idem, *Domeniul feudal din Moldova în preajma revoluției de la 1848*, Iași, Editura Junimea, 1973, p. 6.

Capitolul *Observații generale – Domeniul moșieresc în primele decenii ale secolului al XIX-lea*, se încheie, după o minuțioasă analiză, cu concluzia că „gospodăria moșierească, în întreaga epocă regulamentară, prin însăși organizarea sa, a reflectat contradicțiile sistemului și tendința boierilor de a le eluda fără zguduiri, de a se adapta treptat cerințelor noi, în concordanță cu propriile lor interese de proprietari de pământ”¹⁰. Așa-zisul reacționarism al clasei marilor proprietari de pământuri se datora, în epocă, opoziției ireductibile pe care aceștia o aveau față de noile organizări, „conflictul[ului] cu forțele noului și tocmeala pentru limita minimă a concesiilor, ce nu trebuiau să știrbească atributele cu care noua orânduire urma să înzestreze proprietatea”¹¹.

Partea de substanță a lucrării este *Domeniul moșieresc în perioada regulamentară*. Bazându-se pe un bogat material arhivistic, profesorul Gheorghe Platon produce dovada adaptărilor pe care marii proprietari le realizaseră în perioada regulamentară, orientându-se către economia de schimb. Sunt prezentate în lucrare veniturile și cheltuielile unor moșii ca: Holboca, Albești, Pomârla, Lișna, Vlasinești, Horodești și Voloșnița, Heci – ultima din cuprinsul ținutului Suceava –, Dolhești, proprietate a mănăstirii Probotă; Dracșani din ținutul Botoșani, arendată de spătarului Hristodor Adamache și Inacu Adamache; Drăgușăni, deținută de beizadeaua Alexandru Calimah; Pribești, din ținutul Vaslui; Stâncă, Sculeni, Mercheni, Știubeni și Pașcani, deținute de Nicolae Roset Roznoveanu etc. Concluziile cercetării profesorului Gheorghe Platon evidențiază „recrudescența muncii de clacă și a tuturor celorlalte consecințe determinate de extinderea rezervei feudale”¹² și faptul că forțele sociale care dețineau puterea „doreau să promoveze noul, folosind la maximum formele și metodele vechi”¹³. Tot în plan social, concluzionează autorul, țărănimea nu mai este o clasă omogenă, stratificarea devenind tot mai accentuată, fapt care afectează viața sătească și explică un anumit curs al evenimentelor din Revoluția de la 1848.

În anul 1973, Gheorghe Platon, publică, la Editura Junimea din Iași, lucrarea cu titlul *Domeniul feudal din Moldova în preajma revoluției de la 1848*. Rezultat al unei ample munci de investigare a arhivelor, îl face pe autor să ilustreze lucrarea sa cu un număr mare de anexe, privitoare la catagrafia moșiilor din Moldova, până la 1839, producția principalelor culturi obținute de proprietari și de țărani, între anii 1833 și 1844, diverse documente financiar-fiscale și contabile care ilustrează forța economică a moșiilor din Moldova acelei vremi ș.a. Dintre ideile exprimate în această lucrare, importantă ni se pare următoarea: „gospodăria moșierească, în întreaga epocă regulamentară, prin însăși organizarea sa, a reflectat contradicțiile sistemului și tendința boierilor de a le eluda fără zguduiri, de a se adapta treptat cerințelor noi, în concordanță cu propriile lor interese de proprietari de pământ”¹⁴.

¹⁰ *Ibidem*, p. 41.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 158

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

În același an, în „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza»” din Iași, secțiunea *Istorie*, profesorul Gheorghe Platon publică studiul *Dimitrie Cantemir, cărturarul și patriotul*. Studiul a fost scris cu ocazia împlinirii a 300 de ani de la nașterea domnitorului erudit care a fost Dimitrie Cantemir. Profesorul Platon, scriind despre Dimitrie Cantemir, pe care-l consideră în același timp a fi un adevărat istoric și patriot, constată că opera acestuia a fost publicată în ultima parte a vieții cărturarului și domnitorului moldovean, cuprinzând „idei ce fuseseră afirmate cu mult înainte, idei strâns legate de realitățile românești. Înfrângerea de la Stănilești nu a îndepărtat speranța în o viitoare eliberare de sub dominația Porții”¹⁵. După ce prezintă contribuția domnitorului cărturar la dezvoltarea culturii românești și universale, care și-a depășit cu mult epoca prin faptele sale de voievod și realizările de cărturar, Gheorghe Platon scrie, în spirit elogios, următoarele: „Existența cărturarului moldovean este o mărturie a vocației intelectuale a poporului nostru. Pe urmele lui, lăsate în atâtea domenii de mintea-i cuprinzătoare, au putut păși, în generațiile următoare, mereu spirite îndrăznețe și fecunde”¹⁶.

Lucrarea *Lupta românilor pentru unitate națională. Ecouri în presa europeană (1855–1859)*, apărută la Editura „Junimea” din Iași, în anul 1974, are la bază 180 de documente culese din presa franceză și belgiană, pentru anii 1855–1858, documente dublate, în unele cazuri, de informații culese din arhivele diplomatice belgiene. Autorul probează prin acest bogat material arhivistic că „în condițiile unei Europe dezvoltate, în care interdependențele deveniseră mai strânse, desăvârșirea procesului de constituire a națiunii române nu putea fi decât un fenomen european, de reală importanță și cu larg răsunset”¹⁷.

Materialul documentar a fost cules din „*Messenger du midi*”, care apărea la Montpellier și „*L’Indépendance Belge*”. Profesorul Gheorghe Platon argumentează că a ales „*Messenger du midi*” pentru că în această publicație problema românească a fost foarte bine reflectată, aproape zilnic, în perioada analizată și pentru că în periodicul amintit se găsesc numeroase informații din spațiul european, din presa străină, relative la Principatele Române și la poziția puterilor europene implicate. Totodată, presa provincială „dădea curs – mai direct decât puteau să o facă presa centrală sau cea oficioasă – nu numai atitudinii opiniei publice, ci celei oficiale”¹⁸. Cotidianul „*L’Indépendance Belge*” avea avantajul de a reprezenta un stat neutru, neangajat direct în „problema orientală”, fapt care îi permitea o mai mare libertate în interpretarea evenimentelor istorice ce priveau chestiunea românească. Aici, informațiile din periodic au fost dublate de istoricul Gheorghe Platon cu cele din rapoartele diplomaților belgieni, acreditați la curțile europene.

¹⁵ Idem, *Dimitrie Cantemir cărturarul și patriotul*, Extras din „Analele științifice ale Universității «Al. I. Cuza»”, Iași, *Istorie*, tom XIX, Secțiunea III, f. 2, 1973, p. VII.

¹⁶ *Ibidem*, p. X.

¹⁷ Idem, *Lupta românilor pentru unitate națională. Ecouri în presa europeană (1855–1859)*, Iași, Editura Junimea, 1974, p. 7.

¹⁸ *Ibidem*, p. 6.

Un important capitol, de valorificare și de interpretare a informațiilor istorice obținute din sursele istoriografice amintite, precede materialul informativ cules. Ca și documentele reproduse, valorificarea informațiilor istorice este realizată cronologic, de la anul 1855 și până la anul 1858, inclusiv.

Menită să răspundă interesului deosebit din epocă pentru problematica Unirii, pentru evenimentele legate de chestiunea orientală și, în cadrul acesteia, pentru problema românească, lucrarea menționată este o culegere de documente privitoare la ecoul internațional al Unirii. În felul acesta, istoricul Gheorghe Platon completează în mod strălucit lucrările de gen ce se publicau în epocă.

În anul 1977, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»” (Iași), academicianul Platon publică studiul *Ideea Daco-României în conștiința generației de la 1848. Geneză și continuitate*. Pornind de la delimitările conceptuale ale subiectului, desprinse din scrierile lui Nicolae Iorga, profesorul Gheorghe Platon urmărea să facă doar câteva „sublinieri de natură să ne călăuzească la înțelegerea mai deplină a sensului exact pe care generația de la 1848 îl atribuia Daco-României”¹⁹. În perioada în care națiunile politice căpătaseră conștiința propriilor lor identități, lupta politică nu era o consecință a maturizării ideii politice, ci „acțiunea politică a urmat ideii; a însoțit-o, a verificat-o și i-a dat contururi mai depline, a dezvoltat-o și a justificat-o, oferindu-i adevăratele dimensiuni”, în timp ce practica politică a îmbogățit și a îmbogățit conținutul ideologic al luptei naționale, impunând-o conștiinței europene”²⁰. Pornind de la câteva observații cu caracter preliminar, autorul merge pe urmele unor istorici români sau străini care au subliniat relația dintre spațiul fizic și stilul sufletesc al românilor, prilej de arăta caracterul „armonios”, „contrastele ispititoare” și „variațiunile bogate” ale naturii din spațiul românesc. În acest context, Carpații – „cei mai umani și mai plini de istorie munți” – au format elementul central, „inima pământului românesc”, o adevărată „axă” a neamului²¹. Folosindu-se de numeroase surse istoriografice, istoricul Gheorghe Platon urmărește legătura care a existat între spațiul geografic și destinul istoric al românilor, din antichitate și până în perioada medievală. Acesta susținea că „românii au știut că aparțin aceluiași popor”, conștiința lor de neam fiind alimentată continuu de limba comună, de portul și obiceiurile asemănătoare, de credința creștină a imensei majorități a locuitorilor Țărilor Române, de cultura unitară care s-a dezvoltat pe ambele versete al Carpaților. Așa că, numele modern de România exprima faptul că „o întregă istorie a unui popor se ascunde într-un singur cuvânt”²², constatare pe care istoricul Gheorghe Platon o regăsește și în lucrările lui P. P. Panaitescu și D. Prodan.

¹⁹ Gheorghe Platon, *Ideea Daco-României în conștiința generației de la 1848. Geneză și continuitate*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, XIV, 1977, p. 333.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 334.

²² *Ibidem*, p. 335.

Generația de la 1848 a dat expresie nu numai conștiinței, ci și voinței de a reconstitui Dacia strămoșească. Dintre procesele istorice care au contribuit la potențarea ideii unității românilor pe teritoriul fostei Dacii, istoricul ieșean amintește: transferul continuu de populație, de o parte și de alta a Carpaților; lupta comună pentru apărarea independenței și unirea din vremea lui Mihai Viteazul; unitatea de cultură, fapt exprimat lapidar, fie și numai prin existența a peste 900 de variante ale *Miorișei*; circulația monumentelor culturii laice și eclesiastice românești de o parte sau alta a Carpaților, menite a se adresa întregii spiritualități românești aflată, datorită vicisitudinilor istoriei, în state diferite etc. Concluzia pe care o desprindea Gheorghe Platon era: „Deși istoria i-a despărțit din punct de vedere politic [...], românii s-au dezvoltat nu numai spiritual dar și material pe aceleași coordonate, străduindu-se continuu să-și refacă unitatea, să-și mențină și să-și desăvârșască independența”²³.

Pentru perioada modernă a istoriei românilor, academicianul Gheorghe Platon supune analizei diverse evenimente precum: chestiunea românească și mișcarea Supplexului, din anul 1791; proiectele de reformă și memoriile din Principate, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea; mișcările sociale din Transilvania, inclusiv cea a lui Horea; Revoluția de la 1821, când ideea de unitate își găsea expresia într-un program politic; românii în contextul politic al chestiunii orientale, constituirea chestiunii românești și saltul pe care l-a făcut generația de la 1848, de la constatările Școlii ardelenne, despre unitatea noastră ca națiune, la ideea unei solidarități politice²⁴.

În finalul studiului, Gheorghe Platon scrie despre acțiunile întreprinse în vremea Regulamentului Organic de domnitorul M. Sturza, de N. Roset-Rosnovenu, de domnitorul muntean Alexandru Ghica, de Ion Cîmpineanu și de societatea secretă „Frăția”. Concluzia autorului este aceea că generația de la 1848 „a dat expresie, pe înțelesul tuturor, ideii de unitate națională care se cristalizase în decursul unei evoluții îndelungate. A adaptat ideea la cerințele epocii, dezvoltând o amplă luptă politică, pe diverse planuri, pentru transpunerea ei în practică. Ideea de unitate nu aparține epocii moderne; poporul român s-a născut cu conștiința unității, la care n-a renunțat niciodată, cu toate vicisitudinile istoriei”²⁵.

Sub titlul *Desăvârșirea unității de stat – principal obiectiv al politicii românești, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea*, Gheorghe Platon publică un studiu dedicat împlinirii a 60 de ani de ani la desăvârșirea unității naționale, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, pe 1978. Studiul a fost scris în anii perioadei depline a cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu. Acesta surprinde prin îndrăzneala profesorului, a omului de știință care a fost Gheorghe Platon. În prima parte a acestuia sunt criticate atitudinile istoricilor care, pe linia ideologică a partidului, au

²³ *Ibidem*, p. 337.

²⁴ *Ibidem*, p. 340.

²⁵ *Ibidem*, p. 342.

nesocotit, au ridiculizat sau au prezentat negativ contribuția boierilor români și a dinastiei de Hohenzollern, a lui Carol I cu deosebire, la înfăptuirea principalului obiectiv politic extern, de până la 1918 – înfăptuirea României Mari sau „desăvârșirea unității de stat”, formulă prin care se exprima același lucru în „epoca Ceaușescu”²⁶. Istoricul ieșean s-a folosit în demersul său istoriografic de numeroase surse istorice, precum culegerea de documente alcătuită de Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza și Dimitrie C. Surdza, intitulată *Acte și documente relative la istoria renascerii României*, vol. II, București, 1899; studiul lui I. Lupaș, intitulat *Cum vedea Alexandru Papiu-Ilarian la 1860 puțința de înfăptuire a Daco-României*, publicat în lucrarea *Studii, conferințe și comunicări de istorie*, vol. II, 1941; articolul lui P.P. Panaitescu, *Cuza-Vodă și unitatea națională a românilor*, apărut în „Arhiva pentru știință și reformă socială”, VIII, București, în anul 1929; *Memoriile regelui Carol I al României* (de un martor ocular), I, apărute la București, în anul 1912; lucrarea lui N. Iorga, *Correspondance diplomatique roumaine sous le roi Charles Ier (1866–1880)*, publiée sous les auspices du Ministère des Affaires Étrangères de Roumanie..., IIe édition, Bucarest, 1938; documentele din Archives du Ministère des Affaires Étrangères et du Commerce Extérieur de Belgique, *Correspondance politique, Légations, Roumanie*, 10e vol. (1895–1898) etc. Demonstrația pe care o face istoricul Gheorghe Platon este aceea că regele Carol I, voit sau nu, „trebuia să respecte năzuințele firești ale poporului în fruntea căruia fusese pus”²⁷. La aceasta se adaugă faptul că partidele politice ale vremii, oamenii politici ai acelor perioade, fără a fi lipsiți de oportunism, indiferent de culoarea lor politică, au urmărit „politica națională firească”²⁸, au strâns legăturile lor cu românii din teritoriile aflate sub dominație străină, mai ales după procesul memorandiștilor. Cu toată orientarea filoaustrică și filogermană a regelui Carol I, consemnată și prin aderarea României la Tripla Alianță, românii au acționat pentru înfăptuirea Daco-României, așa cum scria, în 1883, C. Bacalbașa: „Latinii orientului nu au renunțat la legitima lor nădejde, la întrunirea tuturor provinciilor locuite de români într-un singur mănunchi”²⁹. Aceste adevăruri istorice, azi cunoscute aproape de toți iubitorii de istorie, au fost smulse propagandei comuniste a vremii prin curajul exprimării în plan științific.

În același număr al „Anuarului Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, din anul 1978, academicianul Gheorghe Platon publică un articol intitulat *Despre începuturile revoluției române de la 1848. Pentru o analiză într-o perspectivă mai largă*³⁰. Articolul istoricului ieșean a fost în parte determinat

²⁶ Gheorghe Platon, *Desăvârșirea unității de stat – principal obiectiv al politicii românești, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, XV, 1978, p. 233–241.

²⁷ *Ibidem*, p. 239.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, p. 241.

³⁰ *Ibidem*, *Despre începuturile revoluției române de la 1848. Pentru o analiză într-o perspectivă mai largă*, p. 439–454.

de apariția în „*Études balkaniques*”, nr. 2, din anul 1976, a lucrării lui Ivo Todorov, intitulată *Des forces et du caractère du mouvement révolutionnaire de 1848 en Moldavie*. Prima parte a articolului este dedicată prezentării stadiului pe care îl atinsese cercetarea istorică românească a vremii, privind Revoluția de la 1848, din spațiul românesc și în Moldova. Apoi, academicianul Gheorghe Platon face câteva precizări privind contribuția proprie la cercetarea și înțelegerea evenimentelor amintite. Concluziile acestei analize, determinată de cunoașterea, de către autor, în profunzime a subiectului pe care îl abordase cu varii ocazii, din 1968 și până la data apariției acestui articol, le structurează astfel: „Din nefericire în construcția sa [a lui Ivo Todorov, n.n.], pe care a dorit-o completă, autorul a pierdut ansamblul. A omis sau a crezut că nu este necesar, în problema care l-a interesat – ceea ce este la fel de grav – să țină seama de faptul că revoluția de la 1848 este o manifestare a națiunii române, una și aceeași pe întregul cuprins al Daciei, că ea nu se putea desfășura izolat, regional, fără legături și implicații adânci, care au conferit evenimentelor și faptelor substanță și o orientare nouă, a omis să sublinieze că evenimentele s-au desfășurat într-un anumit context internațional. Că Principatele se aflau sub suzeranitatea Porții și sub protectoratul Rusiei țariste, iar ca urmare a modului în care a fost stabilit noul echilibru european în deceniile anterioare, influența acesteia din urmă devenise precumpănitoare, în dauna influenței Porții, a cărei suzeranitate, de altfel, rămăsese pur nominală. Nu a precizat nici faptul că în urma revoluției din Viena, Imperiul habsburgic se transformase într-o monarhie constituțională, fapt care va avea implicații adânci asupra începuturilor revoluției românești, cel puțin”³¹.

În continuare, autorul acestui articol consacră pagini întregi pentru evidențierea legăturilor dintre Revoluția de la 1848 și evenimentele anterioare, care au pregătit-o și o anunțau; explicării caracterului național al revoluției și rolului important pe care îl implica prezența Rusiei la marginea spațiului românesc; legăturilor existente între chestiunea orientală și problema românească etc. Alături de toate considerațiile și argumentele puse în operă de academicianul Gheorghe Platon, important pentru construcția articolului este pasajul citat din scrisoarea lui Doxachi Hurmuzachi către G. Barițiu, de la 1 mai 1850: „Pe lângă toate pătimirile și rănilor sângerătoare, României [revoluția] a produs acest bine că bărbații români care simt adânc și sunt gata a se jertfi pentru naciunea lor [...] împinși de o putere nerezistibilă, să cunoscură, să iubiră și se îndatoriră unii pe alții, legându-se și unindu-se spre binele neamului. [...] Chiar deși ultima mișcare a Românilor nu ar fi avut alt spor, eu totuși aş binecuvânta apropierea duhurilor, unirea inimilor, frățietatea caracterurilor [...] solidaritatea soartei, combucurarea și compătımirea unora cu toți și a tuturor cu unul, care au izvorât din această mișcare și prin care răzlețitul trup a naciunii noastre fără îndoială s-au îndesit i s-au încheat [...], ceea ce trecutul au unit, curgătorul nu va despărți și nici secolul cred că nu va putea”³².

³¹ *Ibidem*, p. 442–443.

³² *Ibidem*, p. 453–454.

Direcția majoră a preocupărilor de cercetător științific a profesorului Gheorghe Platon a fost prezentarea Revoluției de la 1848, sub toate aspectele sale economice, sociale, politice, culturale și de evoluție a mentalităților colective. De aceea, în anul 1980, la Editura Junimea din Iași, vedea lumina tiparului lucrarea *Geneza revoluției române de la 1848. Introducere în istoria modernă a României*³³. Așa cum scria în *Cuvântul înainte* al acestei lucrări, profesorul Platon pornea în cercetarea sa de la constatările istoricului francez Jaques Godechot, care a studiat revoluțiile europene de la 1848 în mod global, ca fenomen european, ajungând la concluzia că ele reprezentau „expresia concretă a procesului de creștere, de dezvoltare a societății europene, [care] au fost precedate de alte trei revoluții: una demografică, alta agrară și, a treia, industrială; ele au pregătit [...] revoluția occidentală sau atlantică, ce avea să cuprindă continentul la mijlocul secolului al XIX-lea, în 1848”³⁴. Pornind de la această viziune, coroborată cu propriile cercetări, profesorul ieșean ajunge la concluzia că „revoluția atlantică nu se oprește la granița celor trei Țări Române” ci le cuprinde și pe acestea, mai mult decât atât, demonstrează Gheorghe Platon, cele trei (dimensiuni) „revoluții” ale istoricului francez fiind însoțite, în teritoriile românești, de o a patra, „de revoluția ideologică care le justifică și le conferă conținut”³⁵. Subtitlul lucrării este justificat de preocupările autorului, manifestate în acest studiu, privitoare la demarcația dintre feudalism și epoca modernă, de procesele caracteristice ale acestei perioade care coincid cu procesul de formare și afirmare a națiunii române.

Prima parte a studiului este intitulată *Condițiile internaționale care au influențat viața internă și statutul juridic al Principatelor*, în fapt o prezentare a evoluției raporturilor internaționale, cu privire specială asupra estului Europei, unde își disputau întâietatea Rusia și Austria, la concurență cu interesele Angliei și Franței privitoare la chestiunea orientală. Concluzia argumentată a istoricului Gheorghe Platon este aceea că: „Într-un context internațional deloc favorabil, în condiții interne vitrege, Principatele s-au dezvoltat, totuși, pe calea noului în virtutea legilor inexorabile ale progresului dar, mai ales, ca urmare a strădaniilor poporului român; acesta, constituit în națiune, a luptat cu tenacitate creând valori materiale și spirituale care au pregătit înfăptuirea eliberării sociale și naționale, edificarea României moderne”³⁶.

A doua parte a lucrării prezentate este dedicată analizei *Condițiilor interne*, care au generat uriașul proces care a dus la definirea programului social și național al revoluției renașterii naționale, de la 1848–1849. Analiza amintită este realizată din următoarele perspective: 1. *Situația Principatelor în timpul regimului fanariot. Forme de expresie ale dominației otomane. Considerații generale*; 2. *Revoluția de*

³³ Idem, *Geneza revoluției române de la 1848. Introducere în istoria modernă a României*, Iași, Editura Junimea, 1980.

³⁴ *Ibidem*, p. 8–9.

³⁵ *Ibidem*, p. 9.

³⁶ *Ibidem*, p. 32.

la 1821. O expunere a problemelor fundamentale; 3. Principatele de la 1821 la 1848. Câteva considerații; 3. Transilvania sub stăpânirea austriacă. Condițiile în care s-a desfășurat lupta socială și națională a românilor; 5. Dobrogea la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Cea de a treia secțiune a lucrării este dedicată de autor prezentării *Transformărilor structurale din sânul societății românești* (jumătatea secolului al XVIII-lea – mijlocul secolului al XIX-lea), în fapt analizei „revoluțiilor” demografică, agrară, industrială și ideologice, aceasta din urmă fațetă a transformărilor din societatea românească văzută ca proces al *Constituirii și afirmării națiunii române; lupta politică națională*. Dintre ideile de forță ale acestei analize, cele mai penetrante ni se par următoarele: „Revoluția de la 1821, subliniind puternic această realitate [consonanța cu spiritul veacului, n.n.], interdependența strânsă dintre libertatea socială și cea națională, legătura cu descătușarea spirituală [...] a impus definitiv primatul luptei politice sub semnul căreia se desfășurase lupta națională și în epoca anterioară. Deceniile care au precedat revoluției de la 1848 [...] sunt dominate de lupta pentru independență, care are un orizont foarte larg. Ea se desfășoară cu conștiința unității organice a întregului, în toate sectoarele vieții: economic, social, politic, cultural [...] Revoluția de la 1848 va pune în lumină cât de vaste au fost aceste eforturi, ce drum străbate societatea românească de la 1821. Programele revoluției de la 1848 dau expresie, în formă concentrată și într-o manieră apropiată de puterea de înțelegere generală, unor nevoi obiective ale societății românești în întregul ei”³⁷.

Gheorghe Platon publică, în anul 1982, studiul *Contribuții fundamentale în istoria social-economică și politică a României* (epoca modernă)³⁸, apărut în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”. Acesta cuprindea intervenția profesorului Platon la aniversarea a 40 de ani de la înființarea Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”, care a fost sărbătorită cu un an înainte de această apariție. Intervenția academicianului Platon era, de fapt, o trecere în revistă a rolului pe care colectivele de cercetători constituite la Institutul de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”, în jurul unor personalități remarcabile ale științei istorice românești, au contribuit la realizarea unor studii fundamentale de istorie social-economică și politică a României. Profesorul Platon, ca unul care a făcut parte din aceste colective de cercetare, încă de la începutul carierei sale științifice, elogia „orientarea, profilul și spiritul creației științifice”³⁹ de la acest institut. Scriind despre spiritul care a călăuzit aceste cercetări, în domeniul istoriei moderne, Gheorghe Platon sublinia că: „Istoria modernă a devenit obiectul de studiu al unui colectiv în cuprinsul căruia, alături de specialiști consacrați, au fost antrenați, treptat, tineri absolvenți ai Facultății de Istorie care au alcătuit, curând,

³⁷ *Ibidem*, p. 286.

³⁸ Idem, *Contribuții fundamentale în istoria social-economică și politică a României (epoca modernă)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, XIX, 1982, p. 25–33.

³⁹ *Ibidem*, p. 25.

nucleul de bază al viitorului sector”⁴⁰ care, deși separat de Universitatea ieșeană, a păstrat legăturile cu Alma Mater.

În ceea ce privește orientarea cercetării, încă de la început, colectivului de istorie modernă de la Institutul „A.D. Xenopol” i-a revenit obligația de a studia istoria Moldovei și legăturile care s-au stabilit între această provincie și trupul Țării. „Nu întâmplător, desigur, încă de la începutul existenței sale, colectivului de istorie modernă i s-a rezervat drept domeniu de cercetare perioada de destrămare a feudalismului, de început a relațiilor capitaliste, cuprinzând aproximativ, un secol din istoria țării (1750–1850)”⁴¹. Pentru realizarea unor lucrări deosebite, în acest domeniu de cercetare, foarte important a fost spiritul de comuniune, pe care profesorul Platon îl regăsea și la data susținerii comunicării. În acest sens, istoricul ieșean omagia contribuția profesorului D. Berlescu care a coordonat activitatea unui adevărat laborator de lucru în domeniul cercetării istorice. În felul acesta, explica profesorul Gheorghe Platon, a lut naștere o adevărată școală de cercetare istorică, „ale cărei trăsături fundamentale pot fi cu ușurință regăsite în activitatea ulterioară, la catedrele universitare sau la Institut”⁴².

În continuarea intervenției sale, Gheorghe Platon prezenta lucrările pe care le considera reprezentative pentru școala istoriografică de la Institutul „A.D. Xenopol”. Între acestea sunt amintite volumele scrise sau îngrijite de: V. Mihordea, I. Constantinescu, C. Istrate, Iuliu Ciubotaru, Ec. Negruți, D. Vitcu, A. Macovei, Gh. Platon, Steluța Marieș, L. Boicu ș.a. Mărturie pentru calitatea demersurilor istoriografice de la Iași, stau numeroasele premii ale Academiei Române, obținute de membrii colectivului de istorie modernă al Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol”⁴³.

În studiul 1866 – *începutul „revoluției pentru independență”*. *Ecouri în presa europeană* (I), profesorul Gheorghe Platon arată faptul că în cadrul Problemei orientale „Principatele au reprezentat «nodul gordian», «centrul de gravitație al lumii»”⁴⁴, mai ales după Războiul din Crimeea și că războiul din anul 1859, dintre Franța și Austria, a favorizat restabilirea unor drepturi care au făcut posibilă unirea și apoi aducerea unui principe străin. Cu toate acestea, sublinia academicianul Gh. Platon, realizarea statului național nu este doar rezultatul unor conjuncturi internaționale favorabile, pentru că nu ar fi avut trăinicia și vigoarea necesare. Analizând prevederea Tratatului de la Paris, din anul 1856, privitoare la imposibilitatea intervenției militare unilaterale, autorul scrie că această prevedere a creat condițiile necesare pentru împlinirea dezideratelor politice mai vechi ale românilor, materializate prin politica lui Alexandru Ioan Cuza. Cei șapte ani de

⁴⁰ *Ibidem*, p. 26.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*, p. 28.

⁴³ *Ibidem*, p. 33.

⁴⁴ *Idem*, 1866 – *începutul „revoluției pentru independență”*. *Ecouri în presa europeană* (I), în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, XXI, 1984, p. 440.

domnie ai lui Cuza au fost desemnați de autor ca fiind „bogați în realizări, în cursul cărora revoluția pentru unitate a fost desăvârșită în profunzimea ei”⁴⁵.

În continuarea evenimentelor istorice moderne, „revoluția pentru independență” se înscrie în seria logică a proceselor istorice anticipate de N. Bălcescu. Acest eveniment, sublinia Gheorghe Platon, a fost prefigurat și de Cuza, într-o convorbire particulară cu Jaques Poumay, consulului Belgiei în Principate. Ziua aceea, în care avea să se aducă un principe străin, era apreciată de Cuza ca fiind „cea mai frumoasă din viața sa”⁴⁶. Iar abdicarea și întregul context de după februarie 1866, au fost apreciate de istoricul ieșean astfel: „Plecarea voluntară a lui Alexandru I. Cuza ar fi îngăduit restabilirea stării de lucruri anterioară. Alegerea momentului, pregătirea lui, aducerea prințului străin prin utilizarea, din nou, a politicii faptului împlinit, a îngăduit evitarea consecințelor care ar fi putut decurge din aplicarea dispozițiilor Convenției din 1858”⁴⁷. Desemnarea contelui de Flandra, de către Cameră, ca „rege al României”, avea drept scop să pună capăt intrigilor interne și să prevină intervenția marilor puteri. Românii, care erau, în aprecierea lui J. Poumay, un popor de cinci milioane locuitori, răspândiți pe un teritoriu care ar fi putut să cuprindă de patru ori mai mulți, au dat dovadă de atitudine „calmă, de perfectă ordine, pe care întreaga națiune o manifestă”⁴⁸. Aprecierea diplomatului belgian se făcea chiar în contextul unor evenimente așa de grave, ca abdicarea principelui Cuza. În continuarea studiului său, istoricul Gheorghe Platon aprecia că refuzul contelui de Flandra, la propunerea românilor, nu a fost atât de categorică pe cât s-a apreciat în unele scrieri. Dizolvarea Camerei și închiderea Senatului, agitațiile separatiste de la Iași, desfășurarea plebiscitului și aducerea prințului Carol de Hohenzollern după refuzul contelui de Flandra, constituie contextul în care sunt făcuți pașii către „revoluția pentru independență”, de către români.

Scrisă într-o perioadă în care redefinirea, reșezarea istoriei naționale era o preocupare importantă, lucrarea *Unirea Principatelor Române*, apărută la Editura Științifică și Enciclopedică, din București, în anul 1984, este structurată ca lucrare de popularizare a istoriei, într-o ediție de buzunar. Ea cuprinde capitolele *Premisele Unirii*, *Înfăptuirea Unirii* și *Însemnătatea și consecințele Unirii*. În acest al treilea capitol, dedicat concluziilor, profesorul Gheorghe Platon sublinia legătura organică a evenimentelor de la 1848–1849, cu Marea Unire de la 1918, pe care o realiza unirea cea mică, cea de la 1859 și rolul deosebit al personalității domnitorului Alexandru Ion Cuza, exponent de seamă al generației, care a contribuit în mod hotărâtor la modernizarea României. Evenimentele desfășurate între anii 1859 și 1866 au constituit premisele necesare evoluțiilor politico-naționale ulterioare, între care obținerea independenței și afirmarea conștiinței naționale a românilor din Transilvania, Banat și Crișana. Istoricul Gheorghe Platon consideră că: „Al. I. Cuza

⁴⁵ *Ibidem*, p. 442.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 443.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 444.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 445.

făcuse tot ceea ce un pământean putea să facă, în condițiile în care și-a desfășurat domnia; monarhii Europei nu l-au considerat niciodată drept egalul lor⁴⁹.

În anul 1985, apare lucrarea *Istoria modernă a României*, la Editura Didactică și Pedagogică din București, prima de acest fel în literatura română de specialitate. Aceasta a fost alcătuită ca un instrument de lucru, un manual care se adresa studenților de la facultățile de istorie-filozofie, profesorilor de istorie, tuturor acelorora care aveau ca preocupare sau ca pasiune istoria națională. Materialul a fost „analizat cu rigoare științifică” pentru a-i asigura durabilitatea la curgerea timpului. În forma sa definitivă lucrarea era rezultatul activității desfășurate de profesorul Gheorghe Platon în cadrul Catedrei de istorie a Facultății de Istorie-Filosofie. În demersul său, Gheorghe Platon își exprima gratitudinea față de colegii de catedră care l-au sprijinit în definitivarea acestei lucrări, prin dezbaterile din cadrul catedrei.

Lucrarea *Istoria modernă a României* surprinde realitatea istorică a devenirii identității românești pornind de la capitolul *Noțiuni preliminare*, în care sunt abordate periodizarea și conținutul istoriei moderne; formarea și afirmarea națiunii române în contextul crizei societății feudale și a afirmării noilor forțe sociale și economice și cadrul european în care s-a dezvoltat istoria românilor în anii 1821–1848; la cel dedicat *Revoluției de la 1821–1848*, care privește situația revoluționară, cu cauze și precedente, desfășurarea și programul revoluției; la *Dezvoltarea Țărilor Române în perioada 1821–1848*, în care este analizată dezvoltarea economică și socială; dezvoltarea vieții politice, a mișcării politice naționale din Țările Române între anii 1821 și 1848; mișcările sociale și politice revoluționare anterioare anului 1848; dezvoltarea culturii și a ideologiei naționale între 1821 și 1848 și o privire asupra evoluției Dobrogei de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea; un loc important îl ocupă, în analiza academicianului Gheorghe Platon, *Revoluția română de la 1848–1849*, *Constituirea statului național*, *Perioada reformelor modernizatoare, 1859–1866*, în care sunt prezentate măsurile privitoare la desăvârșirea Unirii, marile reforme ale lui Al. I. Cuza, politica externă a acestuia și intensificarea mișcării naționale din Transilvania în vremea regimului liberal, *Instaurarea și organizarea regimului monarhiei constituționale și Cucerirea independenței de stat a României*. Rod al unei importante activități științifice, *Istoria modernă a României* surprinde, în cea de a doua parte a sa, aspecte privitoare la dezvoltarea economică și socială, viața politică din Regatul Român, mișcările sociale țărănești de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, evoluția mișcării naționale din teritoriile românești aflate sub dominație străină, politica externă a României la cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea, făurirea statului unitar român și participarea României la Primul Război Mondial. Ultimul capitol, al XVII-lea, este dedicat dezvoltării culturii române între anii 1879–1918.

⁴⁹ Idem, *Unirea Principatelor Române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 75.

Volumul al II-lea al lucrării *Universitatea din Iași, 1860–1984. Dezvoltarea științei*, avându-i ca redactori responsabili pe Gheorghe Platon și Vasile Cristian, cuprinde, așa cum sublinia și prefațatorul (prof. univ. dr. Viorel Barbu), un număr de medalioane consacrate unor personalități ale științei și culturii ieșene și românești. Acest volum vede lumina tiparului la împlinirea a 125 de ani de la înființarea Universității din Iași și el „adună în paginile lui mărturii ale unei responsabile strădanii și, înlesnind o retrospectivă actualizatoare, îndeamnă la judecata dreaptă a contemporaneității și a viitorului”⁵⁰, așa cum scriau redactorii acestui volum.

Plecând de la lucrările sesiunii științifice desfășurată cu ocazia împlinirii a 125 de ani de la înființarea universității „Al. I. Cuza” din Iași, un colectiv de autori a publicat lucrarea *Universitatea din Iași, 1860–1985. Pagini din istoria învățământului românesc*, apărută ca supliment al „Analelor științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași – Istorie”, tomul XXXII, Iași 1987. Prefața acestui volum este semnată de Gheorghe Platon, Ion Agrigoroaiei, Mihai Cojocaru și Vasile Cristian. La sesiunea amintită, profesorul Gheorghe Platon susține comunicarea cu titlul *Cultul valorii la Universitatea din Iași. Documente privind promovarea profesorilor*. Așa cum arată profesorul ieșean, materialul publicat este o continuare a studiului publicat cu doi ani mai înainte, cuprins în *Istoria Universității din Iași*, apărută la Editura Junimea în 1985. Substanța articolului este dată de analiza aplicării articolului 81 din legea din 1898, cu privire la numirea unor profesori „pe cale excepțională, pe baza activității științifice”, având ca obiectiv limitarea amestecului partidelor politice în administrația universităților⁵¹. Sunt supuse analizei numirile unor oameni de marcă ai culturii și științei românești, așa cum reies ele din procesele verbale ale ședințelor Senatului reunit cu consiliile unor facultăți din universitatea ieșeană, precum: G. Ibrăileanu, I. Borcea, C. Parhon, Amza Jianu, Octav Tâfrali, Agricola Cardaș, G. Vâslan, Haralamb Vasiliu și Traian Bratu. Concluzia istoricului Gheorghe Platon, în urma cercetării științifice a acestor documente, se impune cu pregnanță: „Dezbaterile la care au participat «înțelepții națiunii», – în cursul cărora au fost analizate și apreciate, judecate și apărute, cu responsabilitate și dreptă cumpănire interesele Universității, care se confundau cu cele ale națiunii – oferă pagini de aleasă valoare intelectuală și morală, mereu noi, instructive pentru timpurile noastre, prin mesajul ce-l conțin”.

În anul 1993, ca membru al colectivului compus din V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, profesorul Gheorghe Platon participă la realizarea lucrării *Cum s-a înfăptuit România modernă – o perspectivă asupra strategiei dezvoltării*, apărută la Iași⁵². În carul acestei lucrări, academicianul Platon

⁵⁰ *Universitatea din Iași, 1860–1984. Dezvoltarea științei*, Iași, 1986, p. IX.

⁵¹ *Universitatea din Iași, 1860–1985. Pagini din istoria învățământului românesc*, supliment al „Analelor științifice ale Universității «Al. I. Cuza» din Iași – Istorie”, Tomul XXXII, Iași, 1987, p. 78.

⁵² V. Russu, Gh. Iacob, V. Cristian, I. Agrigoroaiei, Gheorghe Platon, *Cum s-a înfăptuit România modernă – o perspectivă asupra strategiei dezvoltării*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1993.

realizează capitolul intitulat *Societatea românească între medieval și modern*. Aici sunt prezentate cu acribie, de către istoricul ieșean, perspectivele organizării moderne în secolul care a precedat Unirea și problematica *Statul național – cadru politic al constituirii și dezvoltării societății moderne (1859–1866)*.

După o cercetare care a durat mai mult de 30 de ani, istoricul Gheorghe Platon oferea lumii științifice o lucrare deosebită, intitulată *Moldova și începuturile revoluției de la 1848*, care apărea la Chișinău, la editura Universitas, în anul 1993. În partea de început a lucrării, intitulată *În loc de prefață*, Gheorghe Platon sublinia rațiunile care l-au îndemnat la scrierea acestei lucrări, care nu era o simplă expunere a evenimentelor revoluționare de la 1848, ci o redimensionare a demersurilor științifice de cunoaștere a acestui fenomen istoric. În *Introducere*, profesorul Platon remarcă faptul că revoluția din Moldova, de la 1848, era singura care nu beneficiase de o lucrare monografică în literatura română de specialitate, până la acea dată. Redimensionarea acestor demersuri avea în vedere câteva chestiuni metodologice și de conținut care priveau faptul că, în Moldova, a avut loc o revoluție care prefața procesul revoluționar din întregul spațiu românesc, la 1848. Acesta însemna pentru istoricul ieșean includerea Moldovei într-un proces general european și panromânesc, fapt care exprima spiritul de sinteză al românilor și capacitatea de adaptare a acestora la noile realități europene, fapt marcat prin ample schimbări la nivelul mentalului colectiv. Lucrarea apărută simbolic la Chișinău, într-un spațiu unde exprimarea științifică românească fusese multă vreme urgisită, surprinde prin frumusețea construcției discursive, a limbajului și multitudinea subiectelor abordate, cuprinse în capitole cu titluri ca: I. *Moldova în epoca Regulamentului organic*; II. *Criza prerevoluționară (1846–1848)*; III. *Începuturile revoluției române de la 1848. Evenimentele din Moldova din prima parte a anului 1848. Reacții și atitudini* și IV. *Considerații finale*. Concluziile acestei lucrări sunt acelea că revoluția română începută ca una provincială a devenit treptat una națională și ea nu trebuie apreciată doar prin prisma evenimentelor care au marcat-o direct și că: „Acumulările fuseseră făcute în deceniile anterioare. În zilele revoluției, sentimentele s-au decantat, opțiunile s-au limpezit; împrejurările din Europa au accelerat acest proces. Marea Adunare de la Hotelul «Petersburg» a reliefat, pe de o parte, forța ideilor transformatoare și extensiunea lor în societatea românească, iar pe de alta a subliniat cât de neputincios era regimul regulamentar în acțiunea de zăgăzuire a acestor forțe”⁵³. Apreciată în felul acesta, Revoluția de la 1848 este o dezvoltare progresivă a celei din 1821, sublinia istoricul ieșean.

Academicianul Gheorghe Platon publică, în anul 1995, împreună cu fiul său, dr. Alexandru-Florin Platon, lucrarea *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context european, evoluție socială și politică (Date statistice și observații istorice)*, la Editura Academiei Române din București. După *Cuvântul înainte*, în care autorii

⁵³ Gheorghe Platon, *Moldova și începuturile revoluției de la 1848*, Chișinău, Universitas, 1994, p. 395.

relevau importanța temei abordate și demersurile pe care le-au întreprins pentru a surmonta dificultățile date de o anumită abordare, cea din perioada comunistă, aceștia subliniau, în capitulul introductiv, intitulat *Nobilimea europeană în secolele XVIII–XIX*: 1. *Reperele cronologice* – prilej de trecere în revistă, până la acel moment, a realizărilor istoriografiei europene în domeniul abordat; 2. *Caracteristicile generale și tendințe evolutive*⁵⁴; 3. *Ipostaze teritoriale*⁵⁵. Importante pentru înțelegerea evoluției Bucovinei în cadrul Imperiului Austriac sunt paginile dedicate analizei grupurilor nobiliare din acest imperiu, din Polonia și din Rusia⁵⁶. Concluzia acestui capitol este aceea care infirma ideea, de sorginte marxistă, conform căreia între modernitate și nobilitate ar exista „o incompatibilitate de principiu”. Vorbind despre „transformarea funcțională” a nobilimii autorii studiului scriau: „Astăzi, reiese limpede că elita vechii «orânduiri» a supraviețuit epocii care o generase și că, fără a angaja cu burghezia o luptă mortală pentru supremație, dimpotrivă, i s-a asociat în marea ei majoritate. În evoluția sa istorică, «pragul» revoluționar apare astăzi doar ca simplu episod al duratei; episod nu lipsit de urmări, firește, dar nici atât de hotărâtor, cum s-a crezut. Dar din ce cauză anume? Esențialmente, deoarece nu acest «prag» a determinat – sau inaugurat – tranziția

⁵⁴ Evidențiem câteva dintre ideile deosebite ale acestei părți de studiu: „nobilimea – în ciuda diferențierilor interne – s-a manifestat ca o clasă totuși coerentă, cu interese specifice și capabilă de a depăși impasurile epocii. În secolul al XIX-lea, ea a rămas [...] printre cele mai puternice forțe de pe continent, cu o influență notabilă asupra politicii, mișcărilor sociale, transformărilor economice și a marilor impulsuri culturale ale epocii”, „În aceeași epocă, diversele compartimente ale acestei elite au intrat într-un intens proces de primenire, absorbind ritmic și mai mult decât înainte elemente de altă extracție socială. Fenomenul a fost sensibil încurajat de conjunctura economică din primele decenii ale secolului al XIX-lea și de o anumită stabilitate a structurilor politice de după 1815”. Cf. Gheorghe Platon, Alexandru-Florin Platon, *Boierimea din Moldova în secolul al XIX-lea. Context european, evoluție socială și politică (Date statistice și observații istorice)*, București, Editura Academiei Române, 1995, p. 18. „Dacă ar fi totuși să se încerce o caracterizare de ansamblu a mobilității ascensionale din societățile europene în veacul trecut [al XIX-lea, n.n.], aceasta ar fi, succint, următoarea: deși clasele nobiliare s-au deschis acum mai mult față de elementele «de jos» decât în perioada precedentă, acest lucru nu a dus la o confluență deplină cu burghezia. Cel puțin două, dacă nu trei situații distincte trebuie evidențiate aici: prima, care este și singura în care putem consemna o îmbinare așa-zicând perfectă între cele două clase, a reunit aristocrația cu un minuscul grup din «vârful» burgheziei, cel mai înstărit și cu autoritatea cea mai mare. Este cazul tipic pentru toate societățile europene, dar – cum se va vedea – mai ales pentru cea franceză, unde, în acest fel, a luat naștere, la 1830, celebra «clasă a notabiliilor» cu rol economic și politic hotărâtor”. Cf. *Ibidem*, p. 19.

⁵⁵ Scriind despre nobilimea engleză, de exemplu, autorii studiului subliniază: „Spre deosebire de celelalte nobilimi europene și într-o ciudată contradicție cu însușirea ei definitorie, elita socială a Angliei nu posedă vreun privilegiu deosebit. Cel juridic fiind cvasiabsent, iar cele fiscale neexistând, unii au fost chiar împinși să-i conteste acestei clase tocmai... caracterul nobiliar. Unicul ei drept mai substanțial era acela al vânătorii (dublat de protecția forestieră), mediocru ca pondere față de societate, însă nu ostentativ. Lipsa oricărei definiții legale era, în schimb, compensată de alte elemente, care denotau apartenența aristocratică și impuneau respect: educația, profesiunea, funcția exercitată, modul de viață, dar, mai ales, proprietatea funciară, indiferent de vechimea sa. Aceasta era, de fapt, criteriul esențial al nobletei”. Cf. *Ibidem*, p. 25.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 38–57.

spre modernitate. Atunci când revoluțiile au avut loc, tranziția era, de multă vreme, angajată, iar nobilimile, organic adaptate aspectelor ei caracteristice⁵⁷.

Capitolul al doilea la lucrării este intitulat *Boierimea română în secolul al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Considerații generale*. Acesta se constituie într-o amplă analiză a fenomenelor sociale și politice din veacul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, autorii subliniind evoluțiile boierimii din principatele românești extra-carpătice, de la statutul de boierime a țării, la cel de boierime pământeană, aflată – la vârful ierarhiei sale – în legături mai mult sau mai puțin contingente cu cea fanariotă sau fanariotizată, forță politică și socială obligată să se modernizeze, mai ales în urma reformelor lui C. Mavrocordat, C. Calimach, Alexandru Ipsilanti și cu deosebire după revoluția lui Tudor Vladimirescu. Deosebit de relevante sunt analizele privitoare la: raporturile dintre boierime și autoritatea centrală – domnia, supusă la rândul ei la diverse presiuni din partea Porții, la rolul crescând al Rusiei, după anul 1775 și conturarea reformelor fiscală și socială, însoțite de apariția legilor scrise, la implicațiile deosebite ale „revoluției agrare” și salarizarea dregătorilor. Scriind despre rolul culturii în secolul fanariot, autorii consemnează că: „dacă, în prima parte a epocii, legăturile cu Occidentul sunt în parte întrerupte, în cea de a doua etapă, procesul de integrare în economie, în viața spirituală (dominată de ideologia Luminilor și de spiritul Revoluției franceze), precum și politica europeană (prin mijlocirea «Problemei orientale») se realizează neîntrerupt, într-o Europă în care interdependențele devin mai strânse. Activă și dinamică, cultura nu este, în această epocă, un simplu reflex al condițiilor interne: Secolul fanariot se situează în prelungirea veacului de aur al culturii românești, însușindu-și și folosind valorile acestuia”⁵⁸. Pentru ca, mai încolo, autorii să sublinieze faptul că, după ce Transilvania, în climatul favorabil creat de iosefinism, fusese locul de afirmare a identității culturale și etnice a românilor. „După 1821, ca urmare a acțiunii aceluiasi fenomen (cel al transculturației, n.n.), centrul mișcării naționale românești – care își găsește expresie în cultura națională – se mută din nou în Principate, eliberate acum de dominația fanariotă”⁵⁹. Acest capitol se încheie cu concluzia că prima jumătate a secolului al XIX-lea a marcat sfârșitul clasei boierești, „autodesființată în Adunarea ad-hoc din 1857. Istoria boierimii, de la revoluția din 1821 și până la această dată este, tocmai, istoria pregătirii desființării ei, sub presiunea dezvoltării societății românești moderne”⁶⁰.

Capitolul al treilea, intitulat *Boierimea din Moldova în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Date statistice și observații istorice*, pornește de la observațiile pe care autorii le fac pe lista boierilor din Moldova, din anul 1810,

⁵⁷ *Ibidem*, p. 57.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 82.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 90.

publicată de Radu Rosetti. Dintre observațiile istorice consemnate de autorii lucrării reținem faptul că numărul boierilor greci era de 17, față de 410 boieri pământeni; numărul redus al boierilor aflați în rândurile protipendadei, majoritatea fiind formată de boierii mici și mijlocii, „în cadrul cărora mobilitatea a fost foarte mare”⁶¹ și „separația între nobilimea nouă și cea veche era prezentă atât în ierarhia rangurilor, cât și în atitudinea politică; [...] tendințele conservatoare ale protipendadei erau puternic afirmate împotriva ideilor revoluționare, egalitare, profesate de membrii boierimii mici și mijlocii”⁶². În condițiile unor deosebite schimbări prilejuite de evenimentele europene de la începutul secolului al XIX-lea și în condițiile deosebitei rivalități dintre Rusia și Turcia, apar diferite proiecte de reformare a structurii socio-economice și politice a Principatelor Române, între care cel al cărvunarilor, protejați de Turcia. Lupta pentru întâietate între marea boierime și boierimea mică și mijlocie, cunoaște noi episoade după Convenția de la Akerman. Marea boierime, sprijinită de Rusia, a fost nevoită, susțin autorii, să accepte pe noii veniți, fapt care a „conferit luptei politice dimensiuni noi, mai complexe”⁶³. În acest context asistăm la creșterea numărului boierilor, care ajungea la sfârșitul domniei lui Ioniță Sandu Sturza, la 900 de familii. Deosebit de importante sunt referirile privitoare la situația boierimii după instituirea Regulamentelor Organice, cu privire directă la repartitia rangurilor boierești. Conform opiniei autorilor studiului prezentat, se poate constata faptul că Regulamentul Organic „a dat o soluționare parțială, doar, disputei din sânul clasei nobiliare; el nu a sancționat anularea rangurilor conferite anterior și a despărțit cinurile (funcțiile) individuale de însușirea de nobil, recunoscută urmașilor boierilor și accesibilă și fiilor noilor cinovnici. Dregătoriile regulamentare rămăneau cinuri, ranguri civile sau militare, care confereau titularilor, pe viață, numai anumite privilegii”⁶⁴.

Pe baza documentelor de epocă, autorii studiului prezentat constată că până la jumătatea secolului al XIX-lea, profilul boierimii din Moldova s-a modificat sensibil, fapt care ar putea fi asimilat unei adevărate revoluții, care a dus în același timp la schimbarea înfățișării orașelor prin constituirea unei clase de mijloc, cu importante influențe asupra clasei nobiliare. Datorită condițiilor specifice Moldovei din jumătatea secolului al XIX-lea nu a avut loc „închegarea unei burghezii naționale, capabilă să întrețină legătura și să armonizeze tendințele economice, sociale, opțiunile ideologice ale claselor extreme, fundamentale”, pe cale de consecință a „decurs rolul important asumat de boierime și faptul că greutatea și implicațiile dezvoltării s-au repercutat, în principal, într-o singură direcție”⁶⁵.

Concluzia acestui deosebit capitol este aceea că boierimea română, în general, și cea moldoveană, în special, la jumătatea secolului al XIX-lea nu mai

⁶¹ *Ibidem*, p. 91.

⁶² *Ibidem*, p. 91–92.

⁶³ *Ibidem*, p. 96.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 102.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 113.

avea nimic comun cu nobilitatea și cu tradițiile vechii boierimi românești. În *Concluzii*, aflăm că, în anul 1857, prin votul Adunărilor *ad-hoc*, practic boierimea „și-a încheiat rolul politic și social; ea ieșea din istorie”⁶⁶.

La Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași, tot în 1995, vede lumina tiparului lucrarea cu titlul *De la constituirea Națiunii la Marea Unire – studii de istorie modernă*. Autorul, academicianul Gheorghe Platon, subliniază în *Cuvântul înainte*, că „studiile adunate în cuprinsul acestor două volume se înfățișează drept câteva popasuri meditative – făcute de-a lungul unui sfert de veac – asupra unor probleme fundamentale ale istoriei noastre moderne”⁶⁷. Profesiunea de credință a profesorului și cercetătorului Gheorghe Platon este formulată în prima pagină a lucrării amintite. Privind retrospectiv activitatea de istoric și de slujitor al catedrei, profesorul ieșean, pe atunci secretar științific al Filialei Iași a Academiei Române, afirmă că a fost „mereu confruntat cu nevoia unei investigații temeinice, niciodată pripită, totdeauna completă, totală. Într-un singur domeniu, restrâns, nu s-a putut cantona, dar nici nu a fost posibil să-și risipească eforturile pe întregul spațiu al istoriei moderne, de necuprins, de altfel, cu seriozitate intelectuală, cu gândire critică severă și muncă de informare, într-o viață de om”. Adevărat model de gândire și de acțiune pe tărâmul activității științifice, istoricul Gheorghe Platon scria că, pentru a înțelege fenomenele istoriei moderne, „a căutat, cu deosebire să-i explice liniile de dezvoltare, să descifreze sensul și finalitatea proceselor și fenomenelor istorice, să-și alcătuiască o viziune integratoare, de sinteză, inaugurată, se înțelege, după o temeinică analiză, pentru a releva structurile particulare ale faptelor și, încadrându-le în perimetrul istoriei generale, să le rețină, raportându-le tot timpul la realitățile originare, unitatea lor de esență”⁶⁸. Lucrarea acesta este considerată de academicianul Gheorghe Platon „un bilanț intelectual și profesional care, într-un anumit moment al unei lungi cariere, legitimează, alături de cărțile publicate și, poate, mai mult decât ele, existența de profesor și cercetător a unui istoric”⁶⁹.

În primul capitol, intitulat *Conștiință națională românească: geneză, dezvoltare, orizont european*, autorul urmărește, în baza unei ample bibliografii, să lămurească raporturile dintre națiune, conștiință de neam și conștiința națională. Istoricul Gheorghe Platon constată în analiza sa că este vorba de un fenomen procesual, care a făcut posibilă trecerea de la conștiința de neam, caracteristică Evului Mediu, la conștiința națională. Acesta s-a schimbat treptat și în multiple planuri, „atât în filosofia socială, cât și în conștiința maselor”⁷⁰, în condițiile răspândirii ideologiei luminilor și a transformărilor din corpul social, când se făcea

⁶⁶ *Ibidem*, p. 141.

⁶⁷ Idem, *De la constituirea Națiunii la Marea Unire. Studii de istorie modernă*, vol. I, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1995, p. 5.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 11.

trecerea de la statutul de supus la cel de cetățean. Acceptând demersul științific al lui Alain Guillermou – un bun cunoscător al realităților românești, academicianul Gheorghe Platon considera că unirea cu Biserica Romei a fost „o condiție de permisie”, care a determinat formarea conștiinței naționale cu mult înainte de epoca Luminilor⁷¹. Conștiința de neam și cea națională au coexistat și interferat o perioadă de timp. Din acest punct de vedere istoricul notează că este „timpul fertil al expansiunii Iluminismului în societate, în ultimul deceniu al secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului următor [...]. Dacă Transilvania a dat societății românești gânditorii cei mai profunzi și mai originali, cei mai informați și mai buni cunoscători ai esenței Luminilor, Principatele au dat, în schimb, conceptele politice concrete, fundamentale, care au format baza construcției societății românești”⁷², iar ideile de unitate și de independență națională au apărut, mai întâi, în principatele românești extracarpatice.

Scriind despre *Particularitățile mișcării naționale românești la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, istoricul Gheorghe Platon concluzionează: „Istoria modernă a României este brăzdată de un șir succesiv de revoluții. Revoluțiile din structura și suprastructura societății – revoluțiile demografică, agrară, industrială și ideologică – în cursul cărora și prin acțiunea cărora s-a constituit națiunea, s-a cristalizat conștiința națională, s-a operat procesul de integrare în Europa [...] revoluțiile românești care, în finalul epocii moderne, au îngăduit desăvârșirea unității în limitele teritoriale ale Daciei strămoșești, desfășurate în condiții și în manieră specifice, trepte în dezvoltarea istorică, au fost, totodată, pilduitoare acte ale curajului și demnității, ce i-au impus pe români în Europa națiunilor”⁷³.

Cu o forță de introspecție și de analiză deosebite, istoricul ieșean Gheorghe Platon, în capitolul intitulat *Unitatea românească – de la stare de conștiință la realitatea politică*, prezintă evoluția ideii de unitate de la secolul de aur al culturii românești – cum a fost considerat veacul al XVII-lea – și până la materializarea acesteia, fie și numai parțială, în anul 1859, prin dubla alegere a lui Alexandru Ioan Cuza, soluție agreată de marile puteri europene pentru realizarea echilibrului continental.

Scriind capitolul intitulat *Societatea românească și ideile revoluției franceze. Reconsiderarea unor relații*, o adevărată pledoarie în favoarea istoriei naționale și pentru adoptarea unei viziuni mai largi, care să evite occidente-centrismul⁷⁴, istoricul Gheorghe Platon constata, dincolo de, sau împreună cu diferențele specifice societății românești de atunci, că aceasta a evoluat „de la înțelepciunea interioară la înțelepciunea exterioară, acomodându-se la spiritul universal”⁷⁵. Și că,

⁷¹ *Ibidem*, p. 13.

⁷² *Ibidem*, p. 21.

⁷³ *Ibidem*, p. 50.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 85.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 76.

la începutul secolului al XVIII-lea, toate țările europene și, o dată cu acestea, principatele românești au intrat pe făgașul dezvoltării moderne. Pornind de la separațiile metodice și metodologice existente în istoriografia universală privitoare la revoluția atlantică și la Revoluția franceză, ilustrate de scrierile lui L. Gottschalk, R.R. Palmer, J. Godechot și Geroges Lefebre, istoricul român aprecia evoluțiile din societatea românească, sub multiplele lor manifestări, care s-au desfășurat „în cuprinsul procesului general de integrare europeană, în care românii erau complex angajați” și că „revoluțiile românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, la rândul lor, ca și transformările care le-a precedat și le-au însoțit, se încadrează, și ele, în ciclul european sau atlantic”, pentru ca în anul 1848, Principatele Române să fie „ultimul avanpost al revoluției europene”⁷⁶.

Revoluția de la 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, fenomen social-politic de o deosebită importanță pentru începuturile modernității noastre, care a avut în mod evident un program național, este reevaluată de academicianul Gheorghe Platon, în contextul mai larg al unor ample dezbateri din istoriografia română. Analiza istorică a evenimentului amintit se desfășoară în contextul mai larg al evenimentelor europene ale epocii și prin prisma consecințelor istorice ale revoluției, coroborate cu memoriile și proiectele ulterioare de reformă. Autorul lucrării prezentate surprinde „claritatea cu care sunt formulate și motivate cererile. Unele dintre ele [...] corespund celor mai înaintate poziții ale vremii”⁷⁷. Memoriile și proiectele de reformă, realizate de boierime, au preluat programul național al vremii, în condițiile în care lipsea o burghezie suficient de puternică capabilă să preia și să susțină aceste transformări. Dorind să prezinte punctul său de vedere privitor la dezbaterile istoriografice pe tema revoluției lui Tudor Vladimirescu, academicianul Gheorghe Platon scrie că personalitatea discretului sau „taciturnului” Tudor Vladimirescu trebuie cunoscută prin continuarea dezbaterii, „în spirit constructiv, nu prin negarea, ci prin folosirea pozițiilor câștigate anterior”⁷⁸. Apoi, istoricul ieșean se apleacă asupra unei chestiuni metodologice, surprinzând faptul că evenimentul arătat este „tratată prin el însuși”, deoarece istoricul perioadei moderne lasă detaliile pe seama specialistului în medievistică, pentru că secolul al XVIII-lea este considerat ca parte a acelei perioade. Considerând că forțele revoluției au crescut în timp, odată cu societatea, academicianul Platon considera Revoluția din 1821 ca un fenomen de sinteză, ale cărei cauze se arătasera cu mult înaintea anului revoluției și care, prin consecințele sale, stabilea sarcinile pentru generațiile următoare. „Revoluția de la 1821 a modificat ierarhia valorilor, stabilind primatul factorului intern și extinzând sfera democratizării, de la conținutul inițial restrâns, al intereselor unei singure clase, la cel al accepțiunii termenului, la promovarea intereselor poporului, în totalitatea lui. Revoluția de la 1821 trebuie

⁷⁶ *Ibidem*, p. 78.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 97.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 105.

înțeleasă, deci, ca o continuare, în noi împrejurări și cu alte mijloace, a eforturilor anterioare”⁷⁹.

Revoluția fiind opera națiunii, aceasta trebuie înțeleasă în dimensiunea sa națională, la care a luat parte și boierimea. Istoricul Gheorghe Platon, îi invită pe istoricii contemporani să nu supraliciteze dimensiunea socială și să nu o opună celei naționale. Aceasta s-a desfășurat, într-un context mai larg, european, în care ridicarea la luptă a fost încurajată, mai mult sau mai puțin fățiș de Rusia. Acesta făcuse, la acea vreme, din problemele balcanice, „un mijloc de presiune sau de câștig în jocul politic complicat, generat de desfășurarea Problemei orientale”⁸⁰. Iar chestiunea românească, în acest context, a putut deveni una internațională.

Pentru academicianul Gheorghe Platon, „Tudor Vladimirescu a dovedit, înainte de toate, o înaltă ținută morală, o exemplară conștiință a datoriei față de patria și de poporul cărora trebuia să le garanteze, deopotrivă, dreptatea și slobozenia și care i-au asigurat un loc statornic în memoria posterității”⁸¹, de aici apelativul de *Domnul Tudor*.

Alte subiecte abordate în această lucrare sunt cele privitoare la *Ideea Daco-României și conștiința generației de la 1848. Geneză și continuitate*, din care reținem faptul elocvent argumentat de istoricul Gheorghe Platon, că „lupta pentru independență, lupta pentru unitate și pentru cultură – toate la un loc – alcătuiesc o unitate care dă sens conținutului de evenimente ale veacurilor XV–XVII; *Lupta românilor pentru independență, 1821–1878. Implicații europene și Mihail Kogălniceanu și Academia Mihăileană*.

În economia primului volum al lucrării cu titlul *De la constituirea Națiunii la Marea Unire – Studii de istorie modernă*, consistente sunt studiile pe tema Revoluției române de la 1848 și a ideii de unitate în programul acesteia. Pentru ilustrarea semnificației deosebite pe care o aveau aceste subiecte în aria preocupărilor academicianului Gheorghe Platon, redăm doar titlurile capitolelor: *Despre începuturile revoluției române de la 1848. Pentru o analiză într-o perspectivă mai largă* (capitol prilejuit de scrierile istoricului bulgar I. Todorov); *Masele în revoluția română de la 1848; Revoluția de la 1848 în Moldova. Locul său în cuprinsul general al revoluției românești; Revoluțiile de la 1821 și 1848 și problema independenței naționale. Context național și internațional; Unitatea – idee și acțiune în revoluția de la 1848; Revoluția română de la 1848. Importanță și ecou european; Social și național în istoria României moderne. Premise pentru o discuție*. Concluzia la ultimul capitol al primului volum este semnificativă pentru demersurile cercetătorului de vocație al istoriei moderne românești care a fost Gheorghe Platon. Acesta scria că factorul național a marcat în mod deosebit întreaga noastră istorie modernă, că datorită așezării în acest spațiu geografic european ne-am confruntat, mereu, cu problemele politice ale statelor sau ale

⁷⁹ *Ibidem*, p. 106.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 108.

⁸¹ *Ibidem*, p. 115.

imperiilor din zonă, care-și disputau teritoriile sau influențe. În unele momente ale istoriei noastre moderne, lupta socială și națională s-a contopit, până la identificare, în anumite momente istorice, datorită faptului că „împrejurările internaționale, sub incidența cărora s-a dezvoltat istoria noastră, au făcut din problemele interne de organizare tot atâtea acte de interes general european”⁸².

Volumul al doilea la lucrării de mai sus a văzut lumina tiparului în anul 1998, la aceeași editură a Universității „Al. I. Cuza” din Iași. El cuprinde studii scrise între anii 1977 și 1995. Unele dintre acestea sunt publicate în reviste de specialitate precum: „Studii și articole de istorie. Societatea de științe istorice”, LV–LVI, 1987; „Nouvelles études d’Histoire”, VII (cu ocazia celui de al XVII-lea Congres Internațional de Științe Istorice, Madrid, 1990); „Revue Roumaine d’Histoire”, tom. XIV, 1975; „Cercetări istorice” (Serie nouă), XXI, 1987, 1990; „Revue des Études Sud-Est Européennes”, tom. XXVIII, 1989; „Analele Universității «Al. I. Cuza»”, tom. XXIII, 1977. Alte studii din cuprinsul acestui volum le regăsim în lucrări colective ca: *David Prodan. Puterea modelului*, coord. N. Bocșan, L. Maior, A. Răduțoiu și P. Teodor, volum apărut sub egida Centrului de Studii Transilvane, 1995; *Civilizația medievală și modernă românească. Studii istorice*, volum îngrijit de N. Erdoiu, A. Răduțiu și Pompilu Tudor, 1985; *Unirea Principatelor și puterile europene*, București, Editura Academiei Române, 1984; *1918. Triumful marelui ideal. Făurirea statului național unitar român*, Seria *File de istorie*, nr. 19, București, 1988; *Cultură și societate. Studii privitoare la trecutul românesc*, volum îngrijit de Al. Zub, București, Editura Științifică, 1991.

Scrierile din acest volum abordează o problematică extrem de vastă, privitoare la *Unitatea românilor. Opinii și orientări metodologice*, la determinarea caracteristicilor *Dezvoltării societății românești în epoca modernă. Între determinism geopolitic și efort național* sau despre *Principatele Române în relațiile internaționale în perioada Regulamentului Organic (1830–1853)*; „*Problema românească*” și „*problema orientală*” în prima jumătate a secolului al XIX-lea etc. Corolarul proceselor istorice prezentate de istoricul Gheorghe Platon este *Unirea Principatelor și aducerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al românilor*, cum se intitula acesta. Istoricul ieșean consideră că desăvârșind unirea, întărind satul prin reforme, Cuza a pregătit România pentru exercitare funcțiilor sale externe. „Personalitatea Domnitorului Unirii, remarcabilă, a ridicat prestigiul țării și al națiunii. Prin strădania, abnegația și lucrarea sa, cu mult înainte ca independența să fie proclamată oficial, a situat România pe locul care i se cuvenea în familia statelor Europei”⁸³.

Veritabil instrument de lucru, scris pentru uzul specialiștilor și al iubitorilor de istorie modernă, volumul al treilea al acestei lucrări a apărut în anul 2000 și

⁸² *Ibidem*, p. 225.

⁸³ *Idem*, *De la constituirea Națiunii la Marea Unire. Studii de istorie modernă*, vol. II, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1998, p. 200.

cuprinde studii privitoare la mișcările sociale și politice din Moldova din perioada premergătoare Revoluției de la 1848, cu privire analitică asupra domniei lui Mihail Sturdza, a cărui domnie s-a aflat mereu sub semnul provizoratului și într-o perioadă de continuă schimbare. „Prin abilitate politică și compromis continuu, domnitorul moldovean a încercat să mențină un echilibru social și politic suis generis”⁸⁴, care s-a prăbușit odată cu Revoluția de la 1848. Alături de aceste subiecte, acad. Gheorghe Platon a mai cuprins în volum teme care privesc prezentarea evenimentelor premergătoare Revoluției de la 1848–1849 din spațiul românesc (*Complotul lui Ioniță Popovici din 1839*, „*Conjurația confederativă din 1839*” – o nouă perspectivă de abordare, *Contribuții la cunoașterea mișcărilor sociale și politice anterioare anului revoluționar 1848 în Moldova*. „*Societatea (asociația) filantropică*” și *Documente polone privind situația Principatelor Române în preajma revoluției de la 1848*. Dar, numărul cel mai mare de pagini din acest volum este dedicat studierii diverselor fenomene sociale, politice și culturale din timpul Revoluției de la 1848 din Principate (*Revoluția română de la 1848: geneză, strategie politică, importanță și ecou european. Privire generală, Începuturile revoluției române de la 1848. Note de lectură, Revoluția română de la 1848. Națiunea în luptă cu destinul geopolitic, Revoluția română de la 1848. Deziderat național și restricții politice, Europa și revoluția română de la 1848, Principatele Române între Scylla crucii și Charibda semilunii. Soluții politice ale „problemei românești” la sfârșitul revoluției de la 1848*). Ultimele două studii cuprinse în volum sunt dedicate studierii unor chestiuni de istorie politică europeană în legătură directă cu istoria românilor, precum: *Austria și Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Politica de anexiune sau misiune civilizatoare?* și *Statul – cadrul politic de dezvoltare a națiunii române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*. Concluzia studiului intitulat *Austria și Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea...* este următoarea: „Cât despre misiunea sa civilizatoare, Austria nu a făcut nimic pentru a valorifica ascendentul ce-l deținea asupra Rusiei în această privință. [...] Marea masă a românilor din Transilvania, din Bucovina și din Banat nu a putut să se bucure decât într-o măsură redusă de binefacerile civilizației a căror purtătoare era Monarhia habsburgică. Ei au fost constrânși să accepte consecințele grave produse de colonizările masive efectuate în Banat și Bucovina și ale politicii de germanizare. În ceea ce privește Principatele, politica austriacă, departe de a contracara acțiunea nefastă a Rusiei – opunându-se doar anexiunii directe –, a urmărit întărirea propriei sale influențe, anihilarea dezvoltării lor economice și oprirea comunicării dintre cele două blocuri naționale românești de pe ambele versante ale Carpaților. [...] Austria nu a avut în sud-estul Europei rolul la care o îndreptătea civilizația a cărei purtătoare era și, mai cu seamă, nu s-a putut

⁸⁴ Idem, *De la constituirea Națiunii la Marea Unire. Studii de istorie modernă*, vol. III, Iași. Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2000, p. 7.

face campioana mișcărilor naționale. Dată fiind componența etnică a Imperiului, ea nu-și putea asuma acest rol”⁸⁵.

Așa cum mărturisea, profesorul Gheorghe Platon a dorit să realizeze o „sinteză suis generis”⁸⁶ a istoriei moderne a românilor. De aceea, după ce a consacrat istoriei sociale două tomuri ale volumului al IV-lea (I și II, *Istorie socială*), volumul al VI-lea al lucrării *De la constituirea Națiunii la Marea Unire – Studii de istorie modernă* a văzut lumina tiparului în anul 2006, la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, din Iași și a fost îngrijit de istoricul Florin-Alexandru Platon. Lucrarea este organizată în două părți distincte. Prima parte este intitulată *Națiune și societate* și cea de a doua secțiune este denumită *Cultură*. Așa cum sublinia și autorul în *Cuvântul înainte* la acest volum, prima secțiune a fost dedicată rolului pe care l-au jucat *Carpații în istoria poporului român*, subliniind legătura organică prezentă între existența milenară a românilor și formele economice, sociale și culturale de manifestare a acestora. Un alt studiu din această secțiune este intitulat *Națiune și mișcare națională în primele decenii ale secolului al XIX-lea* este dedicat prezentării factorilor și contextului în care s-a cristalizat programul politic național, fapt care s-a petrecut în jurul anului 1830 și la care au participat oameni politici din clase diferite. În aceeași secțiune, foarte folositor pentru înțelegerea proceselor sociale și politice din prima jumătate a secolului al XIX-lea este studiul intitulat *Țărănimea română în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Sentiment identitar și conștiință națională* care înseamnă pentru autor o veritabilă „adâncire în istorie” pentru că „țărani nu au dat expresie directă identității lor etnice. Ei au reprezentat etalonul acestei identități; au păstrat-o, au cultivat-o prin intermediul limbii, al obiceiurilor și al credinței. Elitele, cele politice și culturale, i-au identificat trăsăturile și le-au definit, conferindu-le forme distincte. Țărani au oferit material practic pentru construcțiile teoretice privitoare la originea și trăsăturile definitorii ale poporului și, apoi, ale națiunii. Conviețuirea în comunități și contactul atât de frecvent cu alții i-au ajutat să-și cultive identitatea; din instinct, la început, tot mai rațional, apoi, în cursul dezvoltării istoriei, prin experiența acesteia”⁸⁷. La fel de importante sunt și studiile: *Observații privind economia domeniului moșieresc în Moldova primei jumătăți a secolului al XIX-lea; Informații privind începuturile exploatarei miniere în Moldova, Teritoriul Dobrogei în prima jumătate a secolului al XIX-lea; Un episod din istoria Canalului Dunăre – Marea Neagră. Documente privind proiectul din 1855; Problema agrară în societatea Principatelor Române. De la reformele lui Constantin Mavrocordat la eliberarea și împroprietărirea țăranilor; Problema agrară în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Între două reforme (1864–1921); Populația evreiască în târgurile Moldovei la mijlocul secolului al XIX-lea. Raport numeric –*

⁸⁵ *Ibidem*, p. 353.

⁸⁶ *Idem*, *De la constituirea Națiunii la Marea Unire – Studii de istorie modernă*, vol. VI, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2006, p. 8

⁸⁷ *Ibidem*, p. 42.

pondere economică; „*Problema evreiască*” în *Moldova secolului al XIX-lea. Privire generală și Pentru o metodologie a analizei „problemei evreiești” în secolul al XIX-lea*. Acest din urmă articol a fost scris în urma consultării lucrărilor lui Carol Iancu, profesor la Montpellier. Profesorul Gheorghe Platon pleca în demersurile sale de la următoarea premisă: „libertatea noastră de gândire și de expresie nu mai este îngrădită de rețineri, avem datoria de a încerca o reevaluare a datelor care alcătuiesc substanța «problemei evreiești» în istoria românilor. O reevaluare capabilă să elimine prejudecățile și tendințele de contemporaneizare, care au marcat, atât de puternic, literatura istorică de gen, publicată în ultimele decenii”⁸⁸. Pe baza unei impresionante experiențe de cercetare științifică, profesorul ieșean reușea să pună sub semnul întrebării unele clișee de gândire istoriografică și care clasificau România drept „țara cea mai antisemită din Europa”, „țara clasică a antisemitismului”⁸⁹, sau că în România „antisemitismul a fost o adevărată instituție de stat, baza însăși a edificiului social și politic”⁹⁰. În acest context, reținem doar o singură remarcă a cercetătorului ieșean: „Considerată ca având un caracter antisemit, judecată – în exclusivitate, aproape – doar în legătură cu situația evreilor, legislația împotriva străinilor, situată pe linia unor interese naționale amenințate, în condițiile constituirii statului modern, aruncă o lumină falsă asupra vieții politice românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o situează, în întregul ei, sub semnul intoleranței și al antisemitismului, ceea ce credem noi, nu corespunde realității”⁹¹. Cea de a doua secțiune a volumului al VI-lea al lucrării lui Gheorghe Platon este dedicată culturii și cuprinde articole privitoare la Universitatea din Iași, la Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Onciul, Gheorghe Zane și David Prodan. Studiile și articolele privitoare la personalități ale culturii și istoriei românilor, mai înainte amintite, au fost reunite de profesorul Gheorghe Platon sub un titlu sugestiv: *Slujitori ai istoriei*.

În lucrarea *Idées politiques et mentalités, en Pologne et en Roumanie entre l’Orient et l’Occident (XVIIIe – XXe siècles)*. Colloque de Commission d’Historiens Roumains et Polonais, Bucarest, 25–26 septembre 2001, sous la rédaction de l’acad. Gheorghe Platon et de Veniamin Ciobanu, Presses Universitaires de Cluj, apărută la Cluj-Napoca, în anul 2002, sunt publicate materialele colocviului desfășurat la București, la 25–26 septembrie 2001. În volum sunt reunite numele unor istorici români și polonezi precum: Dan Berindei, Janusz Żarnowski, Andrej Dziubiński, Andrei Pipidi, Veniamin Ciobanu, Nicolae Bocșan, Małgorzata Willaume, Ioan Ciupercă, Andrej Koryn, Florin Constantiniu, Stelian Mândruț și Joana Gierowska-Kałużur. Academicianul Gheorghe Platon, unul dintre coordonatorii volumului indicat, publică intervenția sa la colocviu, sub titlul *L’historiographie roumaine dans le contexte de la mondialisation*.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 203.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 207.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 208.

⁹¹ *Ibidem*, p. 212.

În intervenția sa la acest colocviu internațional, academicianul Gheorghe Platon evidențiază principalele tendințe ce se manifestă în istoriografia românească după căderea comunismului în România și în Europa de Est. Între acestea menționează schimbările datorate procesul integraționist, care cuprinde o mare parte a vechiului continent, care face ca în vestul continentului să se manifeste procese caracteristice mondializării – determinată de dinamica evoluției societăților contemporane –, pe când în estul aceluiași continent și, implicit, în cadrul noii U.E., se manifestă importante procese care țin de identitatea națională, de solidaritatea specifică statului național. Peste aceste două fenomene divergente, construcția europeană impune realizarea identității supranaționale și suprastatale europene. Istoricul ieșean considera că statul național nu este unul revolut și el determină coeziune socială și culturală, în condițiile respectării drepturilor democratice ale omului, ale grupurilor etnice și a respectării diversității culturale, cazul Elveției fiind unul elocvent⁹².

În România anului 2002, relativ recent admisă în structurile N.A.T.O., procesele de uniformizare implicite acestei aderări provoacă, la nivelul unora dintre membrii elitelor și al societății, critici legitime datorate hegemoniei culturale americane care însoțește procesul aderării la structurile euro-atlantice. O atenție deosebită acordă istoricul Gheorghe Platon procesului de „demitizare a istoriei”, reflex al extinderii și în spațiul românesc a „culturii globale” și analizei introducerii manualelor alternative de istorie la nivelul învățământului liceal, fapt întâmpinat cu destule reticențe de societatea românească. Rescrierea istoriei din perspectiva

⁹² În „Xenopoliana”, IX, 2001, 1–4. p. 6–19, profesorul Gheorghe Platon publică un studiu cu titlul: *Istoriografia română astăzi: întrebări și răspunsuri*. În paginile amintite, istoricul ieșean abordează problema *Istoriografiei în anii regimului totalitar*. După o privire critică asupra fenomenelor ce au ținut de manipularea istoriei, profesorul Platon scrie și despre realizările acelei istoriografii, „care n-au lipsit”, „înscriindu-se pe linia procesului de sociologizare caracteristic istoriografiei occidentale” (p. 7). O altă chestiune abordată în acest studiu a fost cea intitulată: *Istoriografia în perioada de tranziție?* Aici este tratată chestiunea unei așa-zise istorii adevărate sau sincere a românilor, fapt care a determinat pe unii istorici să scrie astfel de istorii ale românilor. Evaluarea istoriei scrise în comunism, după părerea istoricului ieșean, trebuie făcută cu mult profesionalism. În acest context „marea majoritate a istoricilor care și-au respectat statutul și au păstrat rigorile disciplinei profesate au avut sentimentul că scriu – și chiar așa au scris – o istorie sinceră, adevărată, fără vreo constrângere din afară” (p. 8). În studiul menționat este abordată și chestiunea istoriei în manualele alternative, în care autorul subliniază necesitatea ca manualele alternative să fie alcătuite cu maximum de profesionalism, de către specialiști consacrați și prin eliminarea „balastului neproductiv”. Alte teme de meditație prezente în studiul academicianului Platon sunt: *Tratatul de istorie a românilor al Academiei; Istoriografia română și Europa; Istoriografia română și școlile istorice; Există în istoriografia română un conflict între generații?; Starea actuală a istoriografiei române*. Despre acest din urmă subiect abordat, profesorul ieșean scrie: „Credem că a venit timpul să se întreprindă o analiză completă, riguroasă exactă și constructivă a istoriografiei din anii regimului totalitar. Nu credem că, în realizarea acestei operații, mai sunt necesare distanțarea de evenimente și o decantare mai accentuată a acestora. O analiză concretă și pragmatică, adaptată realului istoric, efectuată acum, când oamenii sunt mai aproape de trecut, are, credem, o mai mare șansă de a fi autentică și, deci, credibilă” (p. 19).

acumulărilor din vestul european determină, din perspectiva academicianului, surmontarea handicapului determinat de existența în comunism, timp de 50 de ani, și a împlinirii necesității adaptării treptate a istoriografiei române la tendințele istoriografice contemporane, adoptarea unei noi metodologii de cercetare științifică, abordarea unor noi domenii de cercetare și înțelegere a alterității, care implică un profesionalism riguros. În contextul resurecției preocupărilor pentru istoria națională, a rescrierii și reevaluării punctelor de vedere despre momentele cele mai importante ale istoriei românilor, academicianul Platon evidențiază preocupările istoricilor români pentru cunoașterea celor mai diverse aspecte ale regimului totalitar comunist. Acest efort istoriografic aparține tuturor generațiilor de istorici ai României contemporane. În acest context, autorul subliniază existența unui efort extraordinar al istoricilor români, de a publica un număr impresionant de documente pentru această perioadă și rolul deosebit jucat de literatura memorialistică pentru cunoașterea universului concentraționar.

Un amplu volum de analiză a fenomenelor istorice este cel intitulat *Românii în veacul construcției naționale. Națiune, frământări, mișcări sociale și politice, program național*⁹³, apărut în anul 2005. Acesta pornește de la procesele istorice din veacul al XVIII-lea, când au avut loc mutațiile, transformările și acțiunile politice care au dus la formarea și afirmarea națiunii române. Istoricul Gheorghe Platon supune unei ample analize premisele economice, social-istorice și „factorii care au dus la emergența și cristalizarea conștiinței naționale”. În acest context, primul capitol este dedicat prezentării *Societății românești între medieval și modern*. Capitolul al II-lea este intitulat *Europa și românii în secolul construcției naționale: de la revoluția franceză la constituirea statului modern. Determinări, influențe și interferențe* și el are menirea să pregătească analizele din capitolul al III-lea, *Pe drumul răsturnărilor revoluționare, dedicat Răscoalei din 1784 în Transilvania și Revoluției din 1821 în Principatele Române. Dezvoltarea mișcării naționale și a programului politic. Mișcarea națională a românilor în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, prezintă perioada domniilor pământene și a ocupației ruse dintre anii 1821 și 1834, principalele programe, forme de expresie și stările de spirit care au caracterizat constituirea „Partidei Naționale”. De asemenea, pentru perioada 1834–1848 sunt detaliate contururile „Partidei Naționale”, rolul puterilor europene (liberale) în susținerea mișcării politice de emancipare din Principate, prin intermediul agenților consulari (cu deosebire cei francezi), fapt care a contribuit la constituirea programului politic al „Partidei Naționale”, evenimente atent monitorizate de Rusia țaristă, prin agenții săi diplomatici în statele de la Dunăre. În capitolul următor este prezentată *Revoluția română din 1848*. Subcapitolele acestei teme sunt ilustrative pentru determinările și mecanismele intime care au produs evenimentele din anii revoluției regenerării

⁹³ Gheorghe Platon, *Românii în veacul construcției naționale. Națiune, frământări, mișcări sociale și politice, program național*, București, Editura Enciclopedică, 2005.

naționale și anume: *Obsesia unității și a independenței. Bilanț național și valoare politică* sau *Lecția revoluției. Soluții imaginate pentru realizarea unității. Opțiuni naționale și perspective.*

Evenimentelor politice dintre anii 1848 și 1866 le este destinat un amplu spațiu de analiză intitulat: *Pe drumul împlinirii programului național – Unirea Principatelor.* În această parte a lucrării istoricul Gheorghe Platon prezintă evenimentele dintre Revoluția din 1848 și Congresul de Pace de la Paris, din anul 1856, în subcapitolele: *Interesul european față de unirea Principatelor: poziția Franței; Mișcarea națională din Principate, rolul ei în realizarea Unirii; Puterile europene și actul săvârșit de români. Reacții și atitudini; Alexandru Ioan Cuza, rațiunea alegerii sale; Personalitatea „Domnitorului Unirii”; Ecoul european al alegerii.* Ultimele părți ale cărții sunt dedicate *Mișcării pentru identitatea națională în Bucovina. De la anexare până la constituirea ducatului (1175–1862) și Basarabiei sub stăpânire țaristă.* Lucrarea se încheie cu *Considerații finale* și este însoțită de traducerea acestora în limba franceză, de *Bibliografie* și un bogat *Indice de nume de persoane și localități.*

În *Considerațiile finale* autorul ajunge la următoarele concluzii: mișcarea națională a românilor exprimă dezvoltarea organică a societății românești în contextul epocii și în concordanță cu ideile sociale și politice ale vremii din Europa. Parte componentă a „Problemei orientale”, evoluția chestiunii românești a fost puternic influențată de factorul extern, intrinsec legat de evoluția raporturilor de forță din zonă, între Turcia și Rusia, dintre acestea și interesele celorlalte puteri europene la gurile Dunării, precum Anglia, Franța sau Austria. Într-o astfel de situație „corabia românească plutea [...] egal amenințată, între Scylla Crucii și Charibda Semilunii”⁹⁴. De la mișcarea politică de la începutul veacului al XIX-lea, la programul național care viza reorganizarea celor două țări românești, de la adoptarea orientării conservatoare a programului de modernizare, exprimată în Regulamentele Organice, la protestele boierimii mici și mijlocii în faza de elaborare și aplicare a legiurii reieșite din acestea, care erau și instrumente de promovare a intereselor puterii protectoare, asistăm la constituirea mișcării politice, servită de o *partidă* care, „deși diferențiată sub raportul apartenenței, era animată de o tendință comună în promovarea interesului național, limpede schițat într-un program coerent” (p. 451). Deși dimensiunea națională era strict controlată prin cenzură, datorită intereselor puterii protectoare, sub influența importantă a Apusului, dimensiunea națională se exprimă prin cultură, prin limbă, literatură, istorie, teatru, societăți științifice, presă și învățământ, care „lucrează pentru consolidarea comunității etnice și pregătirea unității politice”⁹⁵. Prin Revoluția română de la 1848 s-a produs o cotitură hotărâtoare în mișcarea politică a românilor din Principatele Române, care se înscrie în șirul mișcărilor generale europene. În

⁹⁴ *Ibidem*, p. 447

⁹⁵ *Ibidem*, p. 451.

emigrație sau în țară tinerii revoluționari acționau pentru modernizarea Principatelor, în chestiuni dintre cele mai diverse și complexe precum: problema libertății de expresie și a drepturilor individuale, chestiunea agrară și unitatea politică. Ca urmare a schimbărilor internaționale, survenite în urma războiului din Crimeea, problema românească intră pe linie dreaptă în soluționarea ei: „Cu voință conștientă și clarviziune, la 24 ianuarie 1859 unirea a fost înfăptuită prin politica faptului împlinit”⁹⁶. Lucrarea academicianului Gheorghe Platon se încheie cu următoarele rânduri lămuritoare: „În mai puțin de o jumătate de secol de viață istorică a fost străbătut drumul lung al realizării unității Principatelor și al formării statului național și tot ce s-a înfăptuit atunci a fost opera capacității, energiei, inteligenței, simțirii românești și a asimilării creatoare a modelului european”⁹⁷.

În cadrul volumului editat de Dumitru Ivănescu și Dumitru Vitcu, *Congresul de pace de la Paris (1856)*, apărut la Iași, la Editura Junimea, în anul 2006, sub egida Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”, academicianul Gheorghe Platon publică unul dintre ultimele sale studii, intitulat *Diplomați belgieni despre unirea Principatelor: Jaques Poumay*. În acest studiu, prezentarea Tratatului de la Paris, din anul 1856, ocupă un loc important. Istoricul ieșean consideră că acesta „a dat expresie principiului Unirii, principalul punct al programului național românesc, stabilind, totodată, garanția colectivă a puterilor semnatare, respinsese cerința privitoare la prințul străin, adevărat «măr al discordiei» pentru puteri”⁹⁸. În atmosfera de mare efervescență a momentului, diplomatul Jaques Poumay, consulul general al Belgiei la București, vizitează Principatele Române, împreună cu Blondeel, ambasadorul Belgiei la Constantinopol, apoi i-a trimis acestuia numeroase note diplomatice care reflectau situația specifică a momentului. Materialul arhivistic cules de academicianul Gheorghe Platon din arhivele belgiene este ilustrativ și pentru misiunea de explorare a lui Blondeel în Serbia și Bulgaria, precedată sau urmată de alte acțiuni diplomatice de anvergură ale Belgiei, care se desfășurau în condițiile în care Franța „arborase rolul său mesianic, eliberator” (p. 195), ce făcuse să renască speranța. Acțiunile diplomatice ale lui Blondeel au fost minuțios supravegheate de puterile europene, mai ales cele antiunioniste. Studiul este însoțit de anexe care ilustrează momentele dificile ale misiunii diplomatice a lui Poumay, dar și simpatia acestuia pentru cauza românilor, care acționau conform crezului său că „Europa nu-i putea refuza sancțiunea”⁹⁹.

Mărturie a incontestabilelor merite științifice pe care le-a avut în dezvoltarea științei istorice românești, în anul 2003 academicianul Gheorghe Platon a publicat (împreună cu Nichita Adăniloae, Dan Berindei, Nicolae Bocșan, Ladislau Gyémánt, Mihai Iacobescu, Liviu Maior, Alexandru Porțeanu, Simion Retegan și

⁹⁶ *Ibidem*, p.454.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ Dumitru Ivănescu, Dumitru Vitcu, *Congresul de pace de la Paris (1856)*, Iași, Editura Junimea, 2006, p. 192.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 210.

Gheorghe Zbughea) lucrarea *Istoria românilor*, vol. VII, tom I, *Constituirea României Moderne (1821–1878)*, coordonator acad. Dan Berindei, București, Editura Enciclopedică, 2003. La această lucrare de referință pentru cultura națională contemporană istoricului ieșean Gheorghe Platon i se datorează prezentarea privitoare la *Izvoarele istoriei moderne a românilor* și capitolele/subcapitolele: III. *Restaurarea domniilor naționale (1821–1838)*; IV. *Principatele Române sub ocupație și reorganizarea (1828–1834)*; V. *Domniile regulamentare (1834–1848/1849)*; VI. *Mutații social-politice în Principate (1821–1848)*; VII. 3. *Basarabia*; VII. 4. *Dobrogea*; VIII. *Cadrul general de desfășurare a Revoluției române* (împreună cu Dan Berindei); *Premisele și începuturile stării revoluționare, Începuturile Revoluției române. Mișcarea revoluționară din Moldova, Intensificarea proceselor revoluționare în spațiile românești, Locul revoluției în istoria națională și însemnătatea ei*; XVII. 3. *Basarabia*; XVII. 4. *Dobrogea*. Din acest volum reținem concluzia formulată de autor la subcapitolul *Locul revoluției în istoria națională și însemnătatea ei*: „Puternica sinteză a năzuințelor de eliberare și reasezare socială, ca și aspirațiilor naționale și a dezvoltării istorice, Revoluția de la 1848, deși înfrântă prin intervenție străină, a lăsat posterității o bogată moștenire. De asemenea, a înscris națiunea română în «calendarul lumii», după expresia lui Jules Michelet, situând-o statornic în conștiința europeană și pe agenda diplomației. Datorită ei, a fost accelerat procesul de constituire a României Moderne”¹⁰⁰.

Volumul al VII-lea, tomul al II-lea al tratatului de istorie a românilor a apărut tot în anul 2003, la Editura Enciclopedică și a fost coordonat de academicianul Gheorghe Platon. Acesta poartă subtitlul *De la Independență la Marea Unire (1878–1918)*. Contribuția directă a istoricului ieșean la acest volum se referă la: I. *Relațiile internaționale*; II. *Problema evreiască, Relații agrare. Mișcări sociale* și V. *Basarabia*.

Prezentând principalele procese istorice cuprinse în acest tom, care se referă la perioada 1878–1918, profesorul și cercetătorul Gheorghe Platon, care și-a dedicat aproape întreaga viață cunoașterii proceselor și evenimentelor istoriei moderne a românilor, scria că lucrarea pe care o realizase împreună cu colectivul pe care îl coordonase, aducea spre folosința publicului pasionat de istorie și a cercetătorilor un „comentariu nuanțat”, o „judecată de valoare” și un punct de vedere personal al autorilor, toate acestea urmărind materializarea intenției de „a oferi o modalitate sigură de cunoaștere a unui volum imens de date, o cale rodnică de a înmulți și primumi ipotezele de lucru și de a lărgi posibilitățile de înțelegere și interpretare a faptelor istorice”¹⁰¹. Colectivul alături de care a realizat tomul

¹⁰⁰ Idem, *Locul revoluției în istoria națională și însemnătatea ei*, în vol. *Istoria românilor*, vol. VII, tom I, *Constituirea României Moderne (1821–1878)*, coordonator acad. Dan Berindei, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 314.

¹⁰¹ Idem, *Cuvânt înainte*, în vol. *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, *De la Independență la Marea Unire (1878–1918)*, coordonator acad. Gheorghe Platon, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. XII.

al II-lea al volumului VII al tratatului de istorie se compunea din cunoscuți specialiști precum: Ion Agrigoroaiei, Ion Bulei, Vasile Cristian, Gheorghe Iacob, Miahai Iacobescu, Anastasie Iordache, Liviu Maior, Sorin Mureșanu Maria Platon, Gheorghe Zbughea. La aceștia s-au adăugat, în calitate de colaboratori, Csucsuj István și Rudolf Gräf.

Legat suflatește de înființarea Centrului Pentru Studierea Problemelor Bucovinei, care a luat ființă în anul 1992, sub imboldul unor cărturari bucovineni, membri ai Academiei Române și cu sprijinul generos al lui Radu Grigorovici, pe atunci, vicepreședinte al Academiei Române, Gheorghe Platon a fost unul dintre cei mai ardenți susținători ai grupării științifice ce s-a constituit la Rădăuți. Mentor al tinerilor care își începeau cariera științifică în problematica cercetării istoriei și culturii Bucovinei, academicianul Gheorghe Platon a participat activ la începuturile și la dezvoltarea acestei instituții de cercetare din septentrionul românesc. A sprijinit eforturile științifice de afirmare a acestei instituții, în calitatea sa de secretar științific al Filialei Iași a Academiei Române și de autoritate științifică implicată, prin participarea la sesiunile științifice interne și internaționale ale Centrului de Studii „Bucovina” și prin studiile și articolele tipărite în publicația științifică periodică „Analele Bucovinei”, care apare de două ori pe an, din anul 1994. În primului număr al „Analelor Bucovinei”, academicianul Gheorghe Platon publică articolul programatic al acestei publicații, intitulat *Argument*¹⁰². După ce trece în revistă evenimentele istorice care au dus la pierderea unor părți importante ale teritoriului românesc, în perioada modernă, academicianul Gheorghe Platon scrie că atunci când „o parte a națiunii se află în suferință, întregul organism național se resimte dureros. Sabia care se clatină asupra acestei părți amenință, în măsură egală, întreaga națiune și existența sa materială și spirituală”¹⁰³. Tocmai de aceea, scria istoricul ieșean, „aspirațiilor spre reîntregire și eforturilor politice pentru a le realiza trebuie să li se adauge datoria morală de a cultiva și întreține conștiința întregului național”¹⁰⁴. La acea dată, academicianul Gheorghe Platon indica rostul pe care Centrul de Studii „Bucovina” trebuia să-l aibă: „Să inițieze și să întrețină un dialog cu instituțiile similare de la Cernăuți și Augsburg, precum și din alte centre culturale ale Europei. În cuprinsul acestui dialog, vocea românească este cu atât mai necesară cu cât, în repetate rânduri, multe din adevărurile privitoare la istoria, limba și tradițiile românești ale Bucovinei sunt greșit interpretate, tendențios sau denaturat prezentate”¹⁰⁵. Pe linia acelorași preocupări trebuia să se înscrie și publicația „Analele Bucovinei”, care urma „să reprezinte o alternativă românească autorizată în dialogul, demult deschis, privind istoria și cultura Bucovinei” și să se „înscrie în acest dialog cu prestigiul instituției care o

¹⁰² Idem, *Argument*, în „Analele Bucovinei”, an I, 1994, p. 5–6.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 5.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 6.

patronează și cu autoritatea numelor care vor semna în paginile sale”¹⁰⁶. Acum, la al 30-lea tom al „Analelor Bucovinei” aflat pe piață și la peste 15 ani de la înființarea Institutului Bucovina, putem spune că girul științific dat de Gheorghe Platon a dat roadele sperate.

În anul 1995, academicianul Gheorghe Platon publică în „Analele Bucovinei” studiul *România în jocul politic al marilor puteri. Determinism politic și acțiune națională*. Acesta pornea în demersul său științific de la două texte reproduse, primul din scrierile lui Adolphe Billecocq, consul general al Franței, la București în preajma evenimentelor de la mijlocul secolului al XIX-lea și cel de al doilea, aparținând lui Catherine Durandin, istoric francez, profesor la Școala de Limbi și Civilizații Orientale din Paris. Istoricul român Gheorghe Platon constată cu mâhnire că, față de Billecocq – care scria cu simpatie despre mișcarea națională a românilor, subliniind și scăderile societății românești, Catherin Durandin a analizat fenomenele istorice românești „cu o detașare mărturisit științifică, în spatele căreia se distinge, împreună cu o limpede lipsă de aderență la obiectul cercetării, și un dispreț greu de disimulat”¹⁰⁷. Pentru o mai bună informare a cititorilor revistei, autorul realizează o amplă analiză a raporturilor de forțe dintre marile puteri, din zona de Răsărit a Europei, pe parcursul secolelor al XVIII-lea și până la realizarea Marii Uniri, din anul 1918. Concluzia acestui studiu era aceea că, „având un teritoriu redus, situat la confluența unor interese care nu au coincis niciodată cu opțiunile și aspirațiile lor în înfăptuirea destinului istoric ce le-a fost rezervat, românii au depins, într-o însemnată măsură, de natura relațiilor internaționale, de așezarea rânduielilor politice și strategice de pe continent. România însă nu a fost și nici nu putea să fie rodul unor combinații politice străine. Voința românilor și acțiunea lor au fost, adesea, hotărâtoare, impulsivând și orientând deciziile, impunând, în cele din urmă, interesele naționale”¹⁰⁸. Istoricul Gheorghe Platon, revenind la textele invocate, în preambul studiului său, scria că: „Istoria românilor, ca orice istorie, în general, nu poate fi construită prin aplicarea unor scheme cu valabilitate generală, ci numai prin cunoaștere și apropiere de spiritul care i-au călăuzit pe oameni în devenirea lor”¹⁰⁹.

La 20–22 septembrie 2000 se desfășurau, la Rădăuți, lucrările celei de a doua conferințe internaționale, aflată sub egida Centrului Pentru Studiul Problemelor Bucovinei al Filialei Iași a Academiei Române. Tema conferinței amintite a fost: *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina, 1861–1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă unită?* Materialele conferinței au fost editate de Ștefan Purici, într-un volum separat, cuprins în *Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii*, nr. 8, care a apărut în anul 2000, la Editura Universității Suceava.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ Idem, *România în jocul politic al marilor puteri. Determinism politic și acțiune națională*, în „Analele Bucovinei”, an II, 1995, p. 234.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 245.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

Participant la această conferință internațională, acad. Gheorghe Platon a susținut comunicarea *Bucovina – centru de concentrare românească în revoluția de la 1848* (p. 89–108). Istoricul ieșean aduce în discuție o serie de argumente care susțin ideea că Bucovina a fost, în Revoluția de la 1848, un loc de concentrare românească, fapt derivat din situația specială a acestei provincii, a cărei situație în cadrul imperiului austriac fusese statuată constituțional. În această provincie a fost scris primul document în care, în 1848, a fost utilizat termenul de România. Aici a funcționat un comitet de acțiune care a elaborat documentul programatic *Petiția țării*, care a fost înaintat parlamentului vienez, la începutul lui iunie 1848. La Cernauca, la moșia boierilor Hurmuzăkești și la Cernăuți au activat refugiații moldoveni care, prin activitatea lor, au influențat formulările cuprinse în *Prințipurile noastre pentru reformarea patriei*, apărute la Brașov și programul politic național, din august 1848, intitulat *Dorințele Partidei Naționale din Moldova*. Apreciind rolul jucat de această provincie în revoluția de la 1848–1849, Gheorghe Platon scrie: „Bucovina s-a făcut interpreta năzuințelor politice generale, românești. Rolul jucat de această provincie românească în vara anului 1848 a fost covârșitor, consecințele fiind înscrise în durata lungă a istoriei naționale românești”¹¹⁰, această provincie fiind un adevărat centru de activitate pan-românească. Că este așa stau mărturie numele a aproape 50 de refugiați moldoveni, la care s-au adăugat și câțiva revoluționari ardeleni (Aron Pumnul, G. Bariț, T. Cipariu, Gr. Mihali, V. Neacșu, Florian Porcius, Ioan. Popescu, Ioan. Lazăr), ofițeri și soldați români din Bistrița¹¹¹ care au fost găzduiți de boierul Doxache Hurmuzaki, la Cernauca. În felul acesta, „Bucovina și Hurmuzăkeștii au contribuit din plin la coeziunea românească din care s-a născut Unirea din 1918”¹¹², scria istoricul Gheorghe Platon.

Cu o operă științifică impresionantă, compusă din sute de articole și studii, din numeroase lucrări de analiză și de sinteză, în cele mai diverse domenii ale istoriei moderne a românilor, fapt care îl recomandă ca pe o personalitate proeminentă a științei istorice românești din ultima jumătate de veac, profesorul Gheorghe Platon a fost activ implicat în viața „cetății” universitare dar și în dezbaterile de idei contemporane. Acesta și-a pus semnătura în numeroase periodice științifice și culturale, a fost prezent în emisiuni radio și de televiziune, în sălile de curs, arhive și biblioteci, la congrese și sesiuni științifice, în țară sau în străinătate. În calitatea sa de profesor universitar și de membru al Academiei Române a făcut parte din comisii ministeriale de acreditare universitară și a fost coordonator al eforturilor științifice din cadrul Filialei Iași a Academiei Române –

¹¹⁰ Idem, *Bucovina – centru de concentrare românească în revoluția de la 1848*, în vol. *Procese politice, sociale, culturale și economice în Bucovina, 1861–1918. Aspecte edificatoare pentru o Europă unită?*, Materialele Conferinței științifice internaționale, Rădăuți, 20–22 septembrie 2000, volum editat de Ștefan Purici, Suceava, Editura Universității din Suceava, 2002, p. 95.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 98.

¹¹² *Ibidem*, p. 108.

al cărei secretar științific a fost o vreme. În felul acesta, profesorul Gheorghe Platon a contribuit în mod esențial la întruchiparea omului de știință de vocație, angajat să slujească cu fidelitate, printr-o muncă tenace și îndelung răbdătoare, pe muza Clio. Prin forța ideilor pe care le-a slujit, a căror sevă se trage din studierea programului renașterii naționale formulat de pașoptiști, academicianul Gheorghe Platon se înscrie merituos în galeria oamenilor de seamă ai neamului, fără de care scrierea istoriei ar fi de neconceput.

Beitrag des Akademikers Gheorghe Platon zur Entwicklung der rumänischen historiographischen Forschung*

(Zusammenfassung)

Mittels des vorliegenden Materials hebt der Verfasser Marian Olaru die beachtenswerten Beiträge von Gheorghe Platon als wissenschaftlicher Forscher, Professor und Akademiker hervor. Durch seine Tätigkeit als Historiker ist das Ansehen des Lehrstuhls für Moderne Geschichte der Fakultät für Geschichte an der „Al. I. Cuza” – Universität (Jassy) sehr viel gestiegen. Er war auch Mitglied der Geschichtsabteilung des Rumänischen Akademie und des Instituts für Geschichte „A.D. Xenopol” und trug zur Entwicklung des wissenschaftlichen Lebens dieses Institutes wesentlich bei.

Die historiographischen Berücksichtigungen des Verfassers dieser Studie folgen die chronologischen und analytischen Kriterien und beziehen sich auf die hauptsächlichlichen Forschungsbereiche des Historikers Gheorghe Platon. Diese Bereiche sind: der Übergang vom Mittelalter zum Modernismus in der Geschichte der Rumänen, Tudor Vladimirescu Revolution, die eingeborenen Fürsten, die sozialen und politischen Bewegungen zwischen den Jahren 1830–1848, die rumänische Revolution zwischen 1848 und 1849, die Vereinigung aus 1859, die Herrschaft des Fürsten Al. I. Cuza, die Regierungszeit Karls I., die Erwerbung der Selbstständigkeit Rumäniens, die sozialen und politischen Bewegungen in den rumänischen Gebieten (Bessarabien und Bukowina), die sich unter fremder Herrschaft befanden, die Juden, die Grossvereinigung aus dem Jahr 1918 usw.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

IRACLIE PORUMBESCU ÎN REVOLUȚIA DIN 1848 ȘI DUPĂ ACEEA

D. VATAMANIUC

Există în viața politică și culturală din Bucovina în perioada stăpânirii austriece și câteva situații în care intelectualii bucovineni cu rol important în evenimentele din 1848–1849 trec, ulterior, în umbră și niciun istoric nu face referire la activitatea lor de după această dată. Se găsește în această situație și Iraclie Porumbescu, prozatorul bucovinean, și puțină lume – să nu spunem altfel – se interesează și cunoaște activitatea sa în domeniul politic și cultural.

Iraclie Porumbescu este student la Facultatea de Teologie din Cernăuți în mijlocul evenimentelor din 1848–1849. Face parte din redacția ziarului „Bucovina” scos de frații Hurmuzachi în 1848–1850, organul de presă nu numai al bucovinenilor, ci al românilor din Imperiu Habsburgic în timpul revoluției. Este cel dintâi dintre intelectualii bucovineni care îl primește pe Aron Pumnul la Cernăuți, urmărit de autoritățile maghiare pentru participarea la revoluție și îl introduce în societatea bucovineană. Colaborează cu el la elaborarea unor lucrări privind limba română. Iraclie Porumbescu face legătura, pe de altă parte, între refugiații moldoveni, participanți la revoluție, și familia Hurmuzachi. Paginile din amintirile sale în care îi evocă pe unii dintre ei – și îndeosebi pe V. Alecsandri – sunt memorabile. Să mai notăm că Iraclie Porumbescu este și autorul unui manifest în versuri, *Lui Iancu*, elogiu adus revoluției. Reproducem prima dintre cele trei strofe ale poeziei:

„Auziți acolo un bucium răsună
Zboară, trece codrii, dealuri și câmpii;
Vezi colo pe Mureș un voinic adună
Cete de voinici ai Transilvaniei fii.
Cetele-s românii ce-nviază az[i],
Iar voinicu-i Iancu, Iancu cel viteaz”¹.

Versurile, pe o melodie compusă tot de Iraclie Porumbescu, cunosc o mare răspândire și în Transilvania.

¹ „Bucovina”, III, nr. 13, 25 februarie 1850, p. 57.

Cuvântul lui Iraclie Porumbescu nu se aude după revoluție în Dieta bucovineană și nu-l vedem nici ocupând funcții de stat.

Conducerea Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu episcopul Eugenie Hacman, avea motive, cum vom arăta mai departe, să-l scoată din viața politică. Îl numește preot în parohia de la Șipotele Sucevei, în Munții Bucovinei, un adevărat exil, deși merita o soartă mai bună pentru ținuta sa intelectuală. Nu era, însă, personalitate să poată fi condamnat la tăcere prin măsuri administrative. Se orientează spre presa transilvăneană, căreia îi trimite corespondență, adevărate „disertațiuni”, în care face radiografia societății bucovinene de după Revoluția din 1848.

Sunt cel puțin trei asemenea momente asupra cărora stăruim aici, întrucât nu s-a făcut până acum. Avem în vedere declarația lui Iraclie Porumbescu privind Bucovina, pământ românesc, aparținând spațiului românesc geografic și cultural, înființarea mitropoliei românilor din Imperiul Habsburgic sub autoritatea mitropolitului Andrei Șaguna și situarea Bisericii Ortodoxe din Bucovina și a societății bucovinene după eșuarea acestei inițiative de cea mai mare însemnătate din viața politică a românilor sub stăpânirea habsburgică și apoi sub cea dualistă, austro-ungară, după 1867.

Ne ocupăm acum de aceste trei momente, fiind vorba de evenimente importante nu numai din istoria Bucovinei.

I

Iraclie Porumbescu salută reparația „Gazetei Transilvaniei”, îndată după Revoluția din 1848, într-o corespondență *Cernăuți, 10 ian.[1850]*, care se publică în două numere în ziarul brașovean². Iacob Mureșianu își asuma sarcina, prin reparația ziarului său, să continue lupta românilor din Imperiul habsburgic în spiritul manifestelor întocmite de M. Kogălniceanu în refugiul său și al moldovenilor la Cernăuți în anii revoluției. Iraclie Porumbescu îl „salută din inimă” pe Iacob Mureșianu și i se alătură „pe cât sacrului pe atât și greului oficiu patriotic și național”. Era încredințat că se va adevări învățătura din popor: „Minciuna, azi-mâne, dar adevărul ține”.

Situația din Bucovina nu se schimbă în bine, îl informează Iraclie Porumbescu pe redactorul „Gazetei Transilvaniei” și românii se aflau din nou „în acel punct vegetativ” dinainte de revoluție. Bucovina se considera, oficial, „pământ constituțional”, însă bucovinenii „mureau de dorul constituțiunei”. Împlinirea speranțelor lor mai aștepta „în mult mai frumoasele și mai comodele Curți de sus”. Cu alte cuvinte la Curtea din Viena și guvernele austriece nu manifestă niciun interes „să vie în bieteale noastre bordeie”. Situația se agravă și prin iarna grea, care abia începuse.

² „Gazeta Transilvaniei”, nr. 9, 3 februarie 1850, p. 35–36; nr. 10, 6 februarie 1850, p. 39–40.

Secolul „nou după 1848” aducea totuși și în Bucovina ceva important, chiar și în climatul „vegetativ” privind interesele provinciale și naționale. Acest eveniment îl constituia înființarea Catedrei de limba și literatura română la Universitatea din Cernăuți și la Liceul german de aici. O floare nu reprezintă primăvara, dar ea vestea apropierea ei. Iraclie Porumbescu apreciază studiile de gramatică, dar le găsea insuficiente dacă nu se acorda atenție, în egală măsură, și literaturii române. Situația din Bucovina era dintre cele mai „ticăloase”. Tineretul era supus, sub stăpânirea austriacă, să studieze în instituțiile de învățământ limba germană, nu și limba română care „ne e viața, sângele și inima”.

Catedra de limba și literatura română este integrată în Institutul de Filosofie și o ocupă, prin concurs, Aron Pumnul, personalitate, în opinia lui Iraclie Porumbescu, cu bună știință de carte și însuflețit de lupta națională. Își deschise cursul la 25 februarie 1849 și încă de la prima lecție nu înșelă așteptările care se puneau în misiunea sa. Iraclie Porumbescu se oprește pe larg la impresia produsă în public de lecția sa de deschidere și prozatorul bucovinean se relevă și aici. Auditorii lui Aron Pumnul la această lecție se găsiră în situația pelerinului care se întoarce la vatra părintească după o călătorie lungă și periculoasă și regăsește aici fericirea. Aron Pumnul își călăuzi auditorul prin „tristii și fatalii secolii” în care limba română avea de dus lupte grele, dar trebuia să se lepede de „decorațiunile” care era obligată să le mai poarte. Decorațiunea principală o mai constituia alfabetul chirilic, considerat de biserică scriere sfântă, pe motiv că se folosea în scrierile religioase. Iraclie Porumbescu, deși făcea parte din cler, cere abandonarea alfabetului chirilic și înlocuirea lui cu cel latin. Demonstram, și pe această cale, descendența noastră romană. Era odată „un neam glorios și respectat de lumea întregă – scrie Iraclie Porumbescu, cu vădită mândrie –, neamului aceuia îi zicea: «romani», ei scriau cu litere romane”³. Și mai departe: „Este astăzi un pământ unde pe fiștecare floriceică o răsare și o crește un sânge sacru, un sânge vărsat pe aceste locuri pentru patrie, limbă și naționalitate, pământul este al României: România este patria noastră, noi suntem români, limba noastră este limba română, românește dar vrem nu numai să vorbim, ci să și scriem”.

Asemenea cuvinte nu se vor auzi în Dieta Bucovinei și nici în cuvântările oamenilor politici bucovineni sub stăpânirea austriacă.

Iraclie Porumbescu încheia disertația sa politică și culturală, trimisă sub forma de corespondență din Bucovina, cu o propunere. Ziarele să tipărească, insistă preotul bucovinean din exilul său la Șipotela Sucevei, „măcar o față sau măcar o coloană din foile Domniei Sale și pentru junimea noastră, cea română – cu litere romane”.

„Gazeta Transilvaniei”, care folosea alfabetul chirilic, ca și alte ziare românești, răspunde într-o notă redacțională: „Prea bucuros, numai să avem tipografia corespunzătoare acestui scop”.

³ Sublinieri aici și mai departe, în textele din care reproducem.

Iraclie Porumbescu este cel dintâi în Bucovina care cere în presă înlocuirea alfabetului chirilic, considerat sfânt, cu alfabetul latin, cum se va și face, însă, mai târziu.

Hurmuzăcheștii ocupă în viața politică și culturală din Bucovina, pe bună dreptate, un loc aparte și nu este istoric să nu evoce activitatea lor. Nu găsim, însă, în scrierile lor mărturia ca cele ale lui Iraclie Porumbescu exilat la Șipotetele Sucevei. Hurmuzăcheștii erau oameni politici și apărau interesele românilor în cadrul ordinii de stat austriece. Eudoxiu Hurmuzachi era centralist, Alexandru Hurmuzachi era federalist, iar Gheorghe Hurmuzachi se orienta spre România și donează arhiva lui Eudoxiu Hurmuzachi, fratele mai mare, Academiei Române și ea stă la baza istoriografiei românești. Iraclie Porumbescu nu ținea seama de stările de lucruri din vremea sa și punea Bucovina înaintea de ocuparea ei de austrieci și dincolo de stăpânirea lor, ca făcând parte din spațiul geografic și cultural al poporului român. Dacă contemporanii săi – măcar în parte – nu țineau seama de acest lucru, istoria îi va da dreptate în 1918.

II

Era absolutistă instaurată în Imperiul Habsburgic după Revoluția din 1848, deși plănuită de Curtea din Viena pentru veacuri, dură un deceniu (1850–1860). În vara anului 1859, armatele Franței și Sardiniei repurtară victoriile de la Magenta (4 iunie) și Solferino (24 iunie), în care „cătanele” austriece suferiră grave înfrângeri. Tot acum, ducatele Parma și Modena, aflate sub stăpânirea habsburgică, se răsculară. Se așteptau mari mișcări și în provinciile din imperiu, unde naționalitățile oprimate erau gata să se ridice din nou la lupta revoluționară, cum făcură cu un deceniu mai înainte. Înfrântă pe câmpurile de luptă, cu finanțele ruinate și amenințate de o nouă mișcare revoluționară a popoarelor din imperiu, Austria se văzu silită să treacă de la absolutism la un regim „liberal”. Acest regim va fi și el de scurtă durată (1860–1867), când se va instaura dualismul austro-ungar, cu o existență mai lungă, până la prăbușirea Imperiului austro-ungar, în 1918.

Adunarea Constituantă elaborează o nouă Constituție a Imperiului Habsburgic și ea este promulgată în 8 martie 1849. Bucovina este despărțită de Galiția și declarată Ducat, ca din ianuarie 1863 să aibă și o stemă proprie⁴. În baza Constituției din 1859, se dă o Patentă imperială, în 5 martie 1860, în baza căreia se hotărăște lărgirea Consiliului imperial prin numirea de către împărat de consilieri „straordinari” din provinciile imperiului. În Consiliul imperial lărgit (Verstärkter Reichsrat) intră Andrei Șaguna din partea Transilvaniei, Andrei Nicedici din partea Banatului și Nicolae Petrino din partea Bucovinei⁵. Andrei Șaguna, care se bucura

⁴ „Concordia”, III, nr. 7, 24 ianuarie/5 februarie 1863, p. 26–27. Decretul imperial și prezentare.

⁵ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991, p. 121–122.

de trecere la Curtea din Viena, obține asentimentul împăratului pentru înființarea unei mitropolii a românilor din Imperiul habsburgic, în care să fie inclusă și Bucovina. Cei trei consilieri imperiali depun pe masa Parlamentului vienez *Moțiunea* pentru înființarea mitropoliei românilor ortodocși din Imperiului Habsburgic, în 21 august 1860. În fața acestei situații, episcopul Bucovinei, Eugenie Hacman, care spera să ajungă mitropolit al Bucovinei, caută să împiedice înființarea mitropoliei românilor din Imperiul Habsburgic propusă prin *Moțiunea* din august 1860. Nicolae Petrino ține în Parlamentul din Viena, în 10 septembrie 1860, un amplu discurs în care prezintă situația din Bucovina și îl critică sever pe Eugenie Hacman pentru conduita sa politică. „Petrino demască insuficiența de caracter și inconsecvența politică și națională ale unui om care, văzându-se eclipsat de figura luminoasă a lui Andrei Șaguna, în ambiția sa maladivă de a ajunge mitropolit al românilor ortodocși din Austria, a început să uneltească împotriva înființării acestei mitropolii sau cel puțin să zădărnicească încorporarea episcopiei Bucovinei în noul așezământ românesc”⁶.

Eugenie Hacman (1834–1873) îi urmă în scaunul episcopal lui Isaia Baloșescu (1823–1824). Își făcu pregătirea teologică la institutele romano-catolice din Viena. De aici și orientarea sa, nemărturisită, spre „unație”. În timpul studiilor a fost chemat la Curtea imperială să țină lecții de română împăratului Ferdinand I de Habsburg (1835–1848), care îl numi episcop al Bucovinei, în 8 mai 1835. Demersurile sale la Curtea imperială n-au putut împiedica înființarea mitropoliei românilor ortodocși din Transilvania sub păstoria lui Andrei Șaguna, dar a izbutit să obțină o separare a Bucovinei de Transilvania. Activitatea sa antinațională va fi răsplătită de Curtea din Viena, cum vom arăta mai departe, un deceniu mai târziu, însă, nu-i va folosi.

Bucovina nu avea alt ziar românesc după „Bucovina”, scos de frații Gheorghe și Alexandru Hurmuzachi în 1848–1850. Apare în Bucovina după această dată ziarul în limba germană „Bukowina”, scos de Ernst Rudolf Neubauer, între 1862 și 1868, profesorul lui Eminescu la Cernăuți, mai târziu director al Liceului German din Rădăuți⁷. Intelectualii bucovineni se orientează spre presa transilvăneană: „Concordia”, „Albina” și „Gazeta Transilvaniei”. Primul ziar avea un foarte bun corespondent, care relatează despre toate evenimentele din Bucovina, politice și culturale, cele religioase aparținând altor corespondenți. Merită să rețină atenția faptul că acest ziar comunica și informațiile mai importante despre români, care apăreau în „Bukowina”, ziarul scos de Neubauer.

Corespondențele din „Concordia” formează, în realitate, un jurnal al evenimentelor politice, culturale și religioase din Bucovina, după Revoluția din 1848. Reținem o relatare *Din actele provinciale*, în care se prezintă donația lui

⁶ *Ibidem*, p. 124.

⁷ D. Vatamaniuc, *Bucovina între Occident și Orient. Studii și documente*, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 239–247. *Activitatea lui Ernst Rudolf Neubauer ca profesor, scriitor și jurnalist*.

Constantin și Scarlat Varlam, a unui teren din Str. Domnească, pe care să se construiască o clădire pentru bibliotecă și se indică și numărul volumelor pe care să le adăpostească⁸. Ziarul reproduce lucrarea lui Aron Pumnul, *Privire repede peste 313 din proprietățile așa numite moșiile mânăstirești din care s-a format marelui Fond religiosar*. Reținem și o lungă poezie, *Un răsunset către Bucovina*, semnată de C. Aduvî⁹, din care reproducem două versuri: „Ah, dulce Bucovină, tu țara mea duioasă / Când oare înceta-vei adânc a mai jeli?”¹⁰

Demersul deputaților bucovineni și transilvăneni în Parlamentul de la Viena a fost încununat de succes, cum am arătat mai sus, și împăratul Francisc Iosif și-a dat asentimentul pentru înființarea mitropoliei românilor din Imperiul Habsburgic. În baza rescriptului imperial din 24 septembrie 1860, episcopii ortodocși au fost convocați la Carlovăț, să hotărască asupra organizării Bisericii ortodoxe¹¹. O ordonanță din 30 septembrie 1860 invită episcopii să consulte enoriașii. Episcopul Andrei Șaguna convoacă la Sibiu clerul și mireni care, „în cea mai bună armonie, votă dorințele credincioșilor ortodocși din Transilvania”. Situația se prezintă cu totul altfel în Bucovina¹². Episcopul Eugenie Hacman convoacă adunarea clerului și mirenilor în ianuarie 1861, dar cum relațiile sale cu mireni erau departe de a fi cele mai bune, a izbutit să-i înlătore de la dezbateri și 33 de clerici au semnat *Dorințele drept credinciosului cler din Bucovina*, care se publicară și în broșură¹³. Cuprindea mai multe puncte esențiale:

- „1) sporirea grabnică a congruei parohiale;
- 2) respectarea egalei îndreptățiri între diferitele confesiuni;
- 3) respectarea jurisdicției clerului în materie de drept matrimonial;
- 4) desfacerea de Carlovaț și ridicarea episcopiei bucovinene la rangul de mitropolie;
- 5) numirea a doi episcopi sufragani în Bucovina;
- 6) crearea unui sinod eparhial al Bucovinei cu dreptul de a propune 3 candidați pentru scaunul mitropolitan și cu atribuția de a judeca pe preoți și mireni;
- 7) trecerea administrației Fondului în seama Consistoriului episcopal și a clerului”¹⁴.

⁸ „Concordia”, II, nr. 72, 9/21 septembrie 1862, p. 288. Se prezintă Fundația lor, înființată în 1851, care se transferă în proprietatea Comitetului provizoriu al orașului Cernăuți, cu terenul, acțiunile, fondul de carte (4930 volume), icoane și hărți. Pentru toată donația se face și evaluarea în monedă austriacă. Se preia și Muzeul regnicolar, legat de bibliotecă.

⁹ Idem, nr. 16, 25 februarie/6 martie 1865, p. 62–63; nr. 17, 28 februarie/12 martie 1865, p. 67; nr. 19, 7/19 martie 1865, p. 75–76. Se întrerupe publicarea. Studiul apare în broșură.

¹⁰ Idem, nr. 17, 1/13 martie 1862, p. 65–66.

¹¹ I. Nistor, *op. cit.*, p. 125.

¹² *Ibidem*, p. 125–126. Informații despre adunările din Transilvania și Bucovina.

¹³ *Dorințele drept credinciosului cler din Bucovina în privința organizării canonice a diecesei și a ierarhiei sale, referințe în organizarea bisericii ortodoxe din staturile Austriei, Cernăuți*, În Tipografia lui Ioan Echaradt, 1861, cu chirilice. Cuprinde: I. *Raportul* (p. 1–9); II. *Cuprinsul dorințelor clerului ortodox din Bucovina* (p. 9–47); III. *Adresa clerului către Preacucernicia și Excelența sa, Episcopul Bucovinei Eugenie Hacman* (p. 48–52); IV. *Reflecțiuni critice* (p. 53–63).

¹⁴ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 126.

Dorințele... produc mari deziluzii și agitații, atât în Bucovina cât și în Transilvania. Presa transilvăneană se alătură doleanțelor intelectualilor bucovineni. „Vă sprijinim cu toată puterea morală; opinia tuturor românilor este pentru voi, fraților, și contra păstorului vostru, cu toată clica sa; ei sunt condamnați de toată opinia publică și seamănă cu gliganii și crocodilii pe a căror spinare se lătesc gloanțele cele de plumb”¹⁵.

Andrei Șaguna condamnă politica lui Eugenie Hacman în broșura *Anthorismos sau deslușire comparativă asupra broșurei „Dorințele drept credinciosului cler din Bucovina”*, tipărită în germană, la Sibiu, în 1863¹⁶. Episcopul de la Sibiu arată că era în spiritul timpului să fie chemați la conducerea bisericii și mirenii și nu-i ierta episcopului bucovinean că lupta pe căi ocolite pentru înființarea unei mitropolii a Bucovinei fără să aibă pregătirile necesare și sprijinul credincioșilor.

Intelectualii bucovineni se alătură lui Andrei Șaguna și insistă ca și mirenii să aibă un cuvânt de spus în misiunea culturală în Bucovina, nu numai în cea religioasă. Pregătesc o scrisoare deschisă, *Adresa către Excelența și Preasfinția Sa domnul episcop al Bucovinei Eugenie Hacman*, publicată în „Concordia” în cinci numere, în care îi atrag atenția că avea datoria să sprijine cultura română și îi propun, ca o primă măsură, înființarea la Cernăuți a unei Școli Reale, susținută material de biserică. Scrisoarea este trimisă „Concordiei” de Alexandru Hurmuzachi și nu cunoaștem, din păcate, sfârșitul ei¹⁷.

Intelectualii bucovineni pledează pentru înființarea unei mitropolii a românilor ortodocși din Imperiul Habsburgic din care să facă parte și Bucovina. O corespondență, *Bucovina de pe Siret* cere, în termeni imperativi: „Ca să fim și noi bucovinenii orientali ortodocși sub una Mitropolie românească în Austria ca ceilalți coreligionari ai noștri din Transilvania”¹⁸. Se fac declarații în acest sens chiar din partea unor personalități din sânul bisericii. Silvestru Andrievici Morariu, care avea să joace un rol important în viața culturală și religioasă din Bucovina, cere înființarea mitropoliei românilor din Imperiul Habsburgic „sub una și aceea cu frații noștri transilvăneni” și la conducerea ei să ia parte și „mirenii”¹⁹. Se pregătea să scoată și un ziar, „Steaua Bucovinei”, care nu a mai apărut²⁰.

Eugenie Hacman era îngrijorat de schimbări în viața Bisericii ortodoxe din Bucovina, organizarea de adunări parohiale și congrese, care îi puteau pune în

¹⁵ Idem, p. 128.

¹⁶ Andreas Baron de Schaguna, *Anthorismos Erörterung über die Broschüre „Die Wünsche des rechtgläubigen Kleris aus Bukowina in betreff der Kanonischen Organisirung der Diöcese und ihrer hierarchischen Stellung im Organismus der orthodox-orientalischen Kirche in Oesterreich” in der romanische Sprache*, Hermann Stadt, Druck der Diöcesan Buckerei, 1863.

¹⁷ „Concordia”, II, nr. 42, 27 mai/8 iunie 1862, p. 166–167; nr. 43, 31 mai/12 iunie 1862, p. 171–172; nr. 44, 3/15 iunie 1862, p. 175. Numărul 45 lipsește din colecția ziarului de la Academia Română.

¹⁸ Idem, IV, nr. 72, 6/18 septembrie 1864, p. 292.

¹⁹ *Ibidem*, IV, nr. 70, 30 august/11 septembrie 1864, p. 283.

²⁰ *Ibidem*, IV, nr. 63, 7/18 august 1864, p. 255.

primejdie poziția în fruntea episcopiei. Îl îngrijora și participarea „mirenilor” în problemele bisericii.

Un studiu, *Sinoadele bisericești, compunerea și competența lor*, publicat în „Concordia” într-o rubrică specială, prezintă importanța și modul de funcționare a lor²¹, iar într-un alt articol, *Fără sinoade nu este viață în biserică*²², venea să se confirme ce se întâmpla în biserică sub păstoria lui Eugenie Hacman. „Grădina cea frumoasă s-a încredințat în mâini nespălate – se arată în articol – în locul a mării [iubirei] domină domnia egoismului, în locul amicitiei se încuibă crasă sumeție, în locul umanității oarba neștiință și presiune”²³.

Intellectualii bucovineni întocmiră și două memorii, *Anruf an die hohe Staatverwaltung in der hierarchischen und Organisationsfrage der grrichischen orcentalischen Kirche der Bukowina* [Apel către înalta administrație de stat în chestiunea organizării ierarhice a bisericii gr. or. din Bucovina] și *Einigkeistsruf an die gr. or. Provinzialkirche der Bukowina in der hierarchischen Organisationsfrage* [Apel la unire în biserică gr. or. provincială a Bucovinei în chestiunea organizației ierarhice], în care protestează împotriva excluderii mirenilor de la conducerea bisericii²⁴.

Un bilet de mână, un autograf, cu alte cuvinte al împăratului Francisc Iosif din 24 decembrie 1864, este actul de ridicare a episcopiei românilor din Transilvania la rangul de mitropolie, sub păstoria lui Andrei Șaguna²⁵. *Scrisoarea bucovinenilor către Șaguna*, trimisă în ianuarie 1865, se publică în martie 1865²⁶. Ziarul precizează că scrisoarea era urmată de „o mulțime de semnături”, dar nu dă nume.

Transcriem din scrisoare finalul: „O! prea sfinte părinte! Suntem convingși cu deplinătate, că Prea Sfinția Ta vei binevoi a primi cu blândețe și duiosie părintească omagiile noastre de felicitare ce Ți le aduc niște fii sufletești, precum suntem asemenea convingși că ne vei apăra cauza noastră bisericească care este o cauză comună și de aceea cerându-Ți binecuvântarea [Î]Ți strigăm din adâncul inimii noastre: **Să trăiești Prea Sfinte Mitropolit și al Bucovinei la mulți și fericiți ani!**”²⁷. „Concordia” omite să dea semnăturile persoanelor care îl declară pe Andrei Șaguna mitropolit și al Bucovinei să nu le expună la răzburarea episcopului din Bucovina.

Eugenie Hacman trimite o encicloică pastorală în care îi supune pe preoții care se alătură demersurilor împotriva sa unei critici jignitoare, pătimase și nedrepte.

²¹ *Ibidem*, IV, nr. 19, 5/17 martie 1864, p. 74; nr. 20, 8/20 martie 1864, p. 78–79.

²² *Ibidem*, VI, nr. 73, 30 septembrie/11 octombrie 1866, p. 318–319.

²³ *Ibidem*, IV, nr. 47, 11/23 iunie 1864, p. 188.

²⁴ *Ibidem*, IV, nr. 81, 8/20 octombrie 1864, p. 337; nr. 87, 29 octombrie/10 noiembrie 1864,

p. 351.

²⁵ Dr. Ilarion Pușcariu, *Metropolia românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*. Studiu istoric. Sibiu, Tiparul Tipografiei Archiepiscopale, 1900, p. 153. Și despre atitudinea lui Eugenie Hacman (p. 86).

²⁶ „Concordia”, V, nr. 21, 14/26 martie 1865, p. 83–84.

²⁷ Idem, p. 84. Sublinierea în text.

Acei preoți care sprijineau aceste demersuri alunecară la patima beției, deprinseră viciul fumatului și își neglijau îndatoririle în fața altarului. Preoții se făceau vinovați, ca Iuda Iscarioteanul, că subscriau „petitiuni pentru încuviințarea conferintelor diecezane fără știrea arhierelui”²⁸. O altă circulară a sa condamna preoții care frecventau teatrul românesc unde se înfățișau scene condamnabile și se râdea. „Concordia” însoțește corespondența cu o notă în care îl întreabă pe Eugenie Hacman dacă interzicea preoților să frecventeze și teatrul german²⁹. Silvestru Andrievici Morariu și Ioan Țurcan, cu rol important în ierarhia preoțească, participă la o adunare publică și Eugenie Hacman nu ezită să-i suspende „a sacri et officii”³⁰.

Enciclicile pastorale lui Eugenie Hacman și măsurile pe care le luă împotriva preoților încrezători în progresul societății de care nici biserica nu avea voie să fie străină, determinară proteste în care se condamnă dictatura sa introdusă în Biserica Ortodoxă din Bucovina. Un articol, *Nepotismul sau decăderea ortodoxismului în Bucovina*, caracterizează dictatura introdusă de Eugenie Hacman în biserică. „Actele consistoriale dau dovada apriată [hotărâtă] și întăresc cele exprimate căci veru [adevărată] propășire și judecată a consistoriului prin singurul cuvânt «ja tak choczu» [Așa vreau] se nimerește și toate se pun în lucrare după principiul «Sic volo, sic jubeo», iată cu un cuvânt despotismul în biserica orientală din Bucovina”³¹. Un articol, *Ce vreau diecesanii și clerul din Bucovina?*, oferea un tablou cuprinzător asupra dictaturii lui Eugenie Hacman și a consecințelor ei atât în plan religios, cât și național. „Asemenea nesuferibile măsuri administrative, ce cad pe seama absolutismului ierarhic – arată ziarul – sunt și acele prin care se alterează caracterul național român al diecezei noastre bucovinene. Toată lumea știe că Bucovina, ca una din părțile Moldovei, este o țară românească; și dascălașul cel mai slab știe, de asemenea, că Bucovina nu este și nu a fost nicicând atârnată de mitropolia din Liov și nici de cea din Kiev, ci ea, ca fiică a mitropoliei din Suceava, este o dieceză moldo-română”³².

Eugenie Hacman răspunde la aceste acuzații grave într-o broșură în germană cunoscută foarte târziu³³. Știa că avea putere și susținători la Viena. Erau și una și alta adevărate.

Participă la dezbaterile publice în legătură cu broșura lui Eugenie Hacman, cum arată I. Nistor, și Ambrozie Dimitroviță și I. Sbiera, la care I. Nistor îl alătură și pe Iraclie Porumbescu, în legătură cu care dă câteva informații importante.

²⁸ I. Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl”, 1916, p. 92.

²⁹ Idem, IV, nr. 28, 5/17 aprilie 1864, p. 110–111.

³⁰ Idem, p. 107.

³¹ „Concordia”, VI, nr. 52, 30 iunie/12 iulie 1866, p. 230–231. Se reproduce în I. Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina...*, p. 226–230.

³² „Albina”, II, nr. 137, 13/25 decembrie 1867, p. 1–2.

³³ Eugenie Hacman, *Nationale und Kirchliche Bestrebungen der Rumänenen in der Bukowina*, Cernăuți, 1899. I. Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina...*, p. 84.

Ambrozie Dimitroviță (1838–1866), membru fondator al Academiei Române, conducea „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”. Publică un *Răspuns la cele dintâi patru întrebări propuse de c[ezaru] r[egesc] ministeriu și Eppia [Episcopia] Bucovinei*, în care arată că broșura era opera Curtții din Viena, altfel scrisă de „o mână inteligentă”³⁴. Cunoștea autorii ei: Constantin Popovici, sfetnicul episcopului Eugenie Hacman, Vasile Ianovici și Constantin Lucescu, care căutară să asigure broșurii o bază canonică și istorică. Biserica se conducea după canoane, se arată în articol, organiza sinoadele, și se propunea ca averea bisericii să fie administrată de o persoană din cler și acorda atenție consistoriului. Ambrozie Dimitroviță, personalitate cu însărcinări oficiale, evita criticele la adresa lui Eugenie Hacman, pentru orientarea sa politică.

I. G. Sbiera (1836–1916), membru fondator al Academiei Române, succesor al lui Aron Pumnul la Catedra de română a Universității din Cernăuți, participă la dezbaterile publice cu o broșură, *Sfânta Scriptură lămurind singură îndestul regularea referințelor noastre bisericesti din Bucovina*, pe care o tipărește fără semnătură³⁵. Demonstrația se susține pe citate din *Biblie*. „Sau faceți pomul bun și roada lui bună sau faceți pomul putred și roada lui putredă, că din roada se cunoaște pomul”, pe coperta exterioară, „Cela ce nu este cu mine, împotriva mea este și cela ce nu adună cu mine, risipește”; „Oricine voiește să vie după mine să se lepede de sine și să-și ia crucea sa și să-mi urmeze mie”; „Cela ce nu va lua crucea sa, să vie după mine, nu este mie vrednic” – pe coperta interioară. Citatele sunt luate din *Evanghelia lui Matei*.

I. G. Sbiera se limitează la două probleme: *Autonomia bisericii și marginile ei și Sinoadele bisericesti, compunere și competențele lor*.

Autonomia bisericii este prezentată ca „poruncă a lui Hristos” și statul nu o împiedică în activitatea sa. Credincioșii aveau obligația să iasă din nepăsare și să-și exercite această autonomie. Dă și aici, ca argument, un citat din *Biblie*: „cela ce nu va lua crucea să vină după mine, nu este mie vrednic”.

Sinoadele sunt definite ca un „instrument dumnezeiesc” și „numai sinoadele compuse din preoți și mireni sunt suprema și unica autoritate pentru dezlegarea tuturor îndoielilor și întrebărilor”. Obiectele sinoadelor: „I. Alegerea următorilor și apostolatul lui Hristos; II. Disciplinarea bisericască; III. Administrațiunea averii bisericesti; IV. Partea dogmatică, adecă stărpirea eresurilor”.

I. G. Sbiera pleda pentru Eugenie Hacman așa cum era, cu texte din *Biblie*, prin care demonstra că supușii – cler și mireni – se supuneau celui care stătea în fruntea bisericii. Numai că Eugenie Hacman nu fusese ales printr-un Congres „suprema și unica autoritate”, cum cereau canoanele, ci printr-o decizie a împăratului, pentru servicii ce i se făcură în afara Bisericii Ortodoxe din Bucovina.

³⁴ „Concordia”, IV, nr. 24, 23 martie/3 aprilie 1864, p. 94. Se tipărește și într-o broșură cu acest titlu la Cernăuți, în 1864.

³⁵ [I. G. Sbiera], *Sfânta Scriptură lămurind singură îndestul regularea referințelor noastre bisericesti din Bucovina*, Cernăuți, Tiparul și editura lui Rudolf Ehardt, 1864, p. 16.

Iraclie Porumbescu, alumn (student) la Facultatea de Teologie din Cernăuți îi închina lui Eugenie Hacman „acrostihuri” de ziua onomastică, în care îl numește „stâlp puternic, nemișcat” al „legii noastre sfinte” și „sprijinitor al culturii creștinești”³⁶. Iraclie Porumbescu se află în conflict cu episcopul Eugenie Hacman în chestiuni bisericești³⁷. Eugenie Hacman avea și alte motive să nu manifeste încredere în Iraclie Porumbescu, cu toate acrostihurile sale. Se mișca în cercul „mirenilor” fiind foarte apropiat de Hurmuzăchești, adversari ai episcopului. Se orienta spre schimbări la conducerea Bisericii Ortodoxe din Bucovina, în concordanță cu mersul timpului și colabora la presa transilvăneană, de unde veneau cele mai severe critici împotriva sa. Când, în 1850, Iraclie Porumbescu se hotărăște să îmbrace haina preotească, Eugenie Hacman îl scoate din viața civilă și îl trimite paroh în Șipotele Sucevei, o comună izolată din Munții Bucovinei. În *Nepotismul sau decăderea ortodoxiei în Bucovina*, se arată că Eugenie Hacman, după instalarea sa în scaunul episcopal, „mielul cel blând a îmbrăcat cât piele de lup, gonind toate capacitățile bisericești prin munți și stânci”³⁸. Relațiile lui Iraclie Porumbescu cu Eugenie Hacman se înrăutățesc și mai mult după ce este exilat în Munții Bucovinei. Îi trimite de aici superiorului său rapoartele scrise cu alfabet latin, pentru care episcopul îl avertizează că alfabetul chirilic era al cărților sfinte și nu tolera asemenea abateri grave de la orânduirile bisericii.

Iraclie Porumbescu trimite din exilul său în Munții Bucovinei studiul *Din Bucovina. De la Suceava în ziua sfântului m[ucenic] Ioan cel Nou*, pe care-l publică în „Concordia”, în cinci numere³⁹.

Iraclie Porumbescu se găsește, prin cele trei studii ale sale – și ale domeniului ale scrisului său – în situația lui Eminescu, neignorând dimensiunea personalității lor. Dar, așa cum poezia lui Eminescu face ca celelalte domenii ale scrisului său să rămână în umbră multă vreme, și proza lui Iraclie Porumbescu lasă în uitare celelalte domenii ale scrisului său mai bine de un secol și jumătate.

Iraclie Porumbescu analizează broșura lui Eugenie Hacman, *Dorințele dreptcredinciosului cler din Bucovina* cum nu a făcut nimeni din cei care au participat la această dezbatere publică. Deschide studiul său cu o prezentare generală asupra acestor dezbateri publice, după care enumeră tezele, în opinia sa, ce se impuneau să fie luate în discuție: „I. Care este pe temei de așezăminte apriate

³⁶ Iraclie Golembiovski [Porumbescu], *Acrostihuri la prosolema zi onomastică a înalt preas[fin]ția Kyrio Kyr Eugenie Hacman, Episcop al Bucovinei la 13 decembrie 1846. Alumnul eparhialniculu Seminarium [Cernăuți, 1846]*. Foaie volantă în două pagini, cu coperta cu o gravură și poezia.

³⁷ I. Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, Editura Casa Școalelor, 1916, p. 84, 107–108, 226–230.

³⁸ Ion Nistor, *op. cit.*, p. 227.

³⁹ „Concordia”, IV, nr. 49, 18/30 iunie 1864, p. 195–196; nr. 50, 21iunie/3 iulie 1864, p. 200; nr. 51, 25 iunie/7 iulie 1864, p. 2004; nr. 52, 28 iunie/10 iulie 1864, p. 207–208; nr. 53, 2/14 iulie 1864, p. 211–212. Ion Nistor dă un titlu care rezumă studiul: *Răspunsurile la cele 7 întrebări cardinale date unor preoți de episcopul Hacman în 1864 în privința organizării administrative a bisericii ortodoxe din Bucovina*, în Ion Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina*, p. 84.

[demonstrate] sau pe temeiul bisericii noastre, adevăratul conceput al autonomiei bisericii ortodoxe-orientale, asupra căror obiecte se extinde acea autonomie sau care drepturi urmează din ea pentru biserică, și care margini are acea autonomie în stat față de ocârmuirea politică a statului? II. Care este după așezămintele și istoria bisericii, cine este, după testimoniile [documentele] aici cerute, îndreptățit a lua parte la acele sinoade și asupra căror obiecte au ele să se extindă? III. Cine este îndreptățit după mărturisirea așezămintelor și bisericii ortodoxe să administreze averea acestei biserici: există în urma ziselor mărturii, organe pentru administrarea aceasta, care trebuie sau pot să fie canoniceste privite de competente? IV. Din câte și ce fel de membri are după așezămintele sau istoria bisericii ortodoxe, să conștie [formeze] colegiul consultativ al unui episcop diecesan; care cerc de activitate-i compete [revine] acestui colegiu consultativ și cum are acest colegiu, după acele testimonii, să fie organizat? V. Din câte și ce fel de fețe [persoane] constă în temeiul osebitelor prescripte bisericesti sau în temeiul istoriei eclesiastice, în țările ortodoxe personalul propriu bisericesc și asestential-episcopesc la bisericile catedrale sau metropolitane? VI. Pot acei consilieri episcopesti pomeniți aici în punctul IV să fie totodată și membri permanenți ai personalului bisericesc de la catedrala unui episcop, fără ca să se jignească prin aceasta oficiul lor de consilieri și existat-au cândva după testimoniul istoriei în dubla această ocupațiune? VII. Care schimbări ar fi pe temeiul acestor 6 puncte de dorit să se facă în prezenta reconstituire externă a bisericii ortodoxe din Bucovina după Planul regulativ din anul 1786 ca în instituțiile bisericii acesteia să se răspundă în toată privința legilor canonice prescriptelor și istoriei eclesiastice?⁴⁰

Irachie Porumbescu formula aceste întrebări încât ele cuprindeau și răspunsul la ele: 1) Statul nu are dreptul să se amestece în viața ei; biserica nu se amestecă în treburile statului, dar este și reprezintă „partea statului”; 2) Sinoadele să se bazeze pe învățătura lui Hristos și vine în sprijinul acestei teze cu o bogată documentație istorică; 3) Sinoadele să se compună din clerici și mireni; 4) Episcopii să aibă „colegii consultative” și „comitet permanent al sinodului diecesan”; 5) Asistenții catedrali și episcopali să se formeze din persoane din „familiile cele mai însemnate ale țării și alte persoane notabile ale țării”; 6) Biserica să se conducă după „cerințele timpului” și să se călăuzească și după „circumstanțele locale”; 7) Face o sinteză a punctelor în discuție⁴¹.

După această expunere foarte documentată, scoate încheierea: „E de neapărată trebuință ca Planul regulativ din 1786 să se revadă prin un nou sinod reprezentativ de întreaga diecesă, apoi după aflata necesitate pe fundamentul instituirii sinodale apostolice și în cuviincioasa considerare a circumstărilor noastre prezente ori numai să se schimbe ce ar fi de schimbat ori asăși [stabili] din nou și întreg să se compună”⁴².

⁴⁰ „Concordia”, IV, nr. 49, 18/30 iunie 1864, p. 195–196.

⁴¹ *Ibidem*, p. 196; nr. 50, 21 iunie/3 iulie 1864, p. 200; nr. 51, 25 iunie/7 iulie 1864, p. 204; nr. 52, 28 iunie/10 iulie 1864, p. 207–208; nr. 53, 2/14 iulie 1864, p. 211–212.

⁴² *Idem*, nr. 53, 2/14 iulie 1864, p. 212.

Demonstrația lui Iraclie Porumbescu, susținută cu o bogată bază documentară, venea să arate că biserica era obligată să se orienteze după progresele realizate de societate și să țină seama de realitățile locale, să se călăuzească, fără abatere, de adunările eparhiale și congresele sinodale, iar din organismele sale de conducere să facă parte obligatoriu și mirenii.

Redacția însoțește studiul cu o lungă notă în care deplânge faptul că în Bucovina nu există nicio publicație românească și „Concordia”, deși ziar politic, găzduia dezbaterile pe teme religioase. „Nu ne îndoim că onorații cititori ai «Concordiei» – se arată în notă – ca și redacțiunea vor considera această disertațiune nu numai un opresor erudit ci și totodată și mai vârtos de un trist document al stării decadente în care se află biserica gr. or. din Bucovina. Ce folos a ne tot provoca la instituțiunile cele liberale democratice a bisericii orientale, când acele atât de puțin le vedem aplicate ca și la apuseni, care cel puțin în alte privințe se află într-o stare mai înaintată. S[finția] S[a] [Eugenie Hacman], părintele episcop, în loc de a provoca o ploaie de desertațiuni, care de bună seamă le vor citi șoarecii din arhiva diecesană – trebuia să adune clerul său într-un sinod unde amăsurat [potrivit] instituțiunilor bisericești cu mult mai ușor și mai cuviincios putea să asculte părerile și sfaturile clerului său, decât prin acest mod precât de minunat, pre atâta de sterp. Vedeavom din rezultat ce influență au avut aceste întrebări și răspunsuri scolastice, dejositoare pentru cler și arhierul său”⁴³.

Eugenie Hacman primea cea mai grea lovitură, ce venea de această dată din cler, privind concepția sa și conducerea Bisericii Ortodoxe din Bucovina. Nu avem informații dacă a răspuns la „disertația erudită” a subalternului său. La drept vorbind, nici nu putea răspunde. Oricum, conduce în continuare dictatorial și nu convoacă niciun congres bisericesc până în 1873, când trece de hotarul acestei lumi.

III

Iraclie Porumbescu consacră cea de a treia disertație, după cea publicată în „Gazeta Transilvaniei”, în 1850, și cea din „Concordia”, din 1864, activității episcopului Eugenie Hacman, la câteva luni după încetarea sa din viață. Disertația se publică de această dată în „Albina”, tot sub formă de corespondență, *Bucovina în octombrie 1873. Starea lucrurilor în eparhie și în țară*, și apare în trei numere ale ziarului transilvănean⁴⁴.

Iraclie Porumbescu declară, în spiritul vechilor sale convingeri din Revoluția din 1848, că „naționalitatea e astăzi parola de a-și fericii tot insul familia, individualitatea națiunii sale spre a ajunge apoi prin fericirea acesteia la fericirea universală a omenimei [omenirii]”. Iraclie Porumbescu examinează situația din

⁴³ Idem, p. 212.

⁴⁴ „Albina”, VIII, nr. 81, 21 octombrie/2 noiembrie 1873, p. 2; nr. 82, 25 octombrie/6 noiembrie 1873, p. 1–2; nr. 83, 28 octombrie/9 noiembrie 1873, p. 1–2.

Bucovina, cum face și în articolele precedente, și arată că provincia așa și este „pământ exclusiv românesc”, luat de la Moldova în 1775. Nu prezintă mijloacele folosite de Curtea din Viena în acapararea acestui pământ românesc și se ocupă de stările de lucruri din Bucovina la 1873.

Importantă este paralela pe care o face Iraclie Porumbescu între situația Țării de Sus a Moldovei, numită Bucovina, în relațiile ei cu stăpânirea „păgână și barbară” și situația Bucovinei sub stăpânirea austriacă „umană și justă”.

Constată că Moldova nu avea față de Imperiul Otoman decât o singură obligație, să plătească „peșcheșul”. Stăpânirea otomană nu înalță moschei pe pământul Moldovei, să aducă atingere Bisericii Ortodoxe, nu intervine în sistemul de învățământ și respectă limba română, limba populației autohtone. Iraclie Porumbescu nu merge mai departe să arate că „peșcheșul” a constituit mobilul, să spunem așa, competiției între domnii din Moldova spre a cumpăra tronul țării cu sprijin de la Poartă prin mărirea „peșcheșului”. De aici, instabilitatea politică în Moldova.

Trecând la situația Bucovinei sub stăpânire austriacă, Iraclie Porumbescu face deosebirea între Curtea imperială, favorabilă și românilor, și politica de stat a guvernelor austriece. Redacția nu împărtășește opinia lui Iraclie Porumbescu cu privire la împărații Austriei. „De mirare și fatal! – arată în nota redacțională care însoțește textul. Când astăzi cineva, în fața faptelor și conștiinței amare de nedreptate ce suferim oricât de serios vorbește despre parolele umanilor, generoșilor și juștilor împărați, aceasta bate la ureche întocmai ca o ironie! La atâta am ajuns prin consilierii cei fără de lege ai Imperiului! Red.” „Consilierilor” se datora starea „ticăloasă” în care se găsea Bucovina. Românii, populația autohtonă, erau excluși din viața politică în favorul elementelor alogene, limba română era scoasă din învățământul de stat și mai putea fi folosită temporar în școlile confesionale, susținute de Biserica Ortodoxă.

În Moldova, în relațiile cu stăpânirea turcească „păgână și barbară”, nu se puneau piedici activității „intelenței” [intelectualilor]; în Bucovina se luau măsuri administrative pentru îngrădirea libertății acesteia. De altfel, prin numărul restrâns al ei, nu avea un cuvânt în viața politică a provinciei. Iraclie Porumbescu constată că „intelența” se forma, în Bucovina, spre deosebire de Moldova, din „vreo 40–50 de proprietari mari” și tot cam pe atâția „amplioiați publici” români. Marii proprietari erau legați de Curtea din Viena prin interese economice, îndeosebi prin exploatările agricole și forestiere, și de asemenea „amplioiații” se subordonau, prin slujbele lor, tot autorității de stat. Mai importantă ca pondere în viața socială era „intelența clericală”, care se forma din 260 de preoți și 120 de învățători, între care numai „exepțiile” își afirmau independența față de politica de stat, îndreptată împotriva populației autohtone.

Eugenie Hacman, episcop, ocupa cea mai înaltă poziție în societatea bucovineană, însă trădă biserica și lupta națională. Iraclie Porumbescu știa că episcopul se orientă în această direcție cu mult înainte: „În 1851, la Viena – arată

Iraclie Porumbescu – își dă cuvântul că, numai să se farsierască [înălătore] preoții cei bătrâni din Eparhie care țin încă teapăn [hotărâți] la ortodoxism, apoi va trada [trece] diecesa la unia”.

Îndată după Revoluția din 1848 se „decretase depărtarea lui Eugenie Hacman din scaunul episcopal” pentru abaterile „de la drepturile sale și marginile sale episcopoești și ortodoxe”. Are sprijinul Curții din Viena pentru politica sa dusă împotriva a tot ce era „românesc”, „constituțional” și „național”. Eugenie Hacman urmărește, arată Iraclie Porumbescu, „să domnească peste un cadavru fără viață, voia [voință] și libertate”. Așa se făcea că erau puține semne că în Bucovina creștinii ortodocși mai puteau fi recunoscuți prin activitatea intelectuală. „Noi, creștinii ortodocși – scrie Iraclie Porumbescu – mai nu ne cunoaștem ca atare din alte semne, de cât despre barbele preoților și colacii cei aduce poporul ortodox la biserică!”

Eugenie Hacman și-a impus „dictatura” sa prin suspendarea constituționalității în biserică, într-un stat ca Austria, care pretindea că se conducea în spiritul constituționalității. Nimic nu ilustra mai bine această situație decât faptul că evită să țină sinoade eparhiale și congrese bisericești. Adresă, cum am văzut, scrisori în care preoții să răspundă la unele întrebări. Situația se deosebea de cea din Transilvania, unde Andrei Șaguna dădu Bisericii Ortodoxe un statut, ținea adunări eparhiale și congrese ale Bisericii Ortodoxe a românilor transilvăneni.

Iraclie Porumbescu aprecia că prin sprijinul Curții din Viena și prin măsurile sale, episcopul Eugenie Hacman izbuti să suprima cuvântul „inteligenței clericale” și căuta, pe toate căile, să nu îngăduie influența „inteligenței mirene” în viața Bisericii Ortodoxe din Bucovina. Importantă este, înainte de toate, situația din cler. Existau, după câte se pare, și preoți care sperau că prin ridicarea episcopiei la rangul de Mitropolie se schimbau condițiile lor de viață, departe de a fi cele mai bune. Am afla mai multe din răspunsurile la întrebările episcopului, la care ne-am referit în disertația precedentă. Nu avem motive să ne îndoim că o bună parte a preoților nu găseau oportun să-l critice pe episcop spre a nu oferi Curții din Viena mărturii despre disensiunile din sânul bisericii bucovinene să le folosească în politica sa de stat. Marea majoritate a preoților se supunea măsurilor episcopului spre a nu-și periclita situația materială și așa destul de precară. Nu se poate totuși susține că nu s-au auzit și voci din cler împotriva lui Eugenie Hacman și faptul acesta se impune să fie reținut, cu atât mai mult cu cât consecințele sunt dintre cele mai grave. Silvestru Andrievici Morariu ia parte, împreună cu Ioan Țurcan, consilier eparhial, la o adunare politică și Eugenie Hacman îi suspendă cu puterea sa, „a sacris et ab officiis”⁴⁵. Teofil Bendela, succesorul lui Eugenie Hacman la conducerea bisericii române din Bucovina, ridică pedeapsa nedreaptă asupra lui Silvestru și-l restabilește în toate drepturile⁴⁶. Acest episod cu excluderea din cler și

⁴⁵ I. Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina*, p. 107.

⁴⁶ Idem, *Istoria Bucovinei*, p. 269.

ridicarea sancțiunilor lui Eugenie Hacman ar merita să fie cercetat mai îndeaproape.

Silvestru Andrievici Morariu, ajuns mitropolit al Bucovinei, va aprecia sprijinul lui Iraclie Porumbescu în momentele critice și îl va scoate din exilul de la Șipotetele Sucevei, îi va da una din cele mai frumoase parohii din Bucovina și-l va propune să fie ales egumen al Mănăstirii Putna. S-au găsit, însă, în forurile bisericești să-i aducă la cunoștință această numire cu mare întârziere, când Iraclie Porumbescu nu mai ajunge să se întoarcă la mănăstirea Putna, unde își petrece o bună parte din tinerețe și lasă amintiri memorabile.

Bucovina în timpul episcopatului lui Eugenie Hacman era, arată Iraclie Porumbescu, un „Bärenland”, țară a ursarilor, în care populația autohtonă era silită să joace „în interese particulare. Și pentru variațiune li se ofereau la alegeri spectacole «Stimmvich», adică ca [și] dobitoace ascultătoare [să joace] la porunca ursarilor”⁴⁷.

Iraclie Porumbescu îi face lui Eugenie Hacman, superiorul său, o caracterizare în care nu cruță cuvintele. Eugenie Hacman a fost – scrie Iraclie Porumbescu – „adevărat monstru între arhipăstorii de suflete creștine, prototipul aroganței și sumeției, modelul despotismului și urei în contra [a] tot ce fu propriamente încredințat arhiepiscopiei sale”⁴⁸. Și mai departe: „Episcopul Hacman a fost un despot și încă un despot brut [primitiv]. E apoi doară știut și recunoscut că despoții în genere urăsc și urgisesc și oamenii și omenimea. Cu atât mai mult și mai aprig deci insultă și prigonesc meritele și demnitățile umane, resping de la sine și afurisesc adevărul și libertatea, progresul și lumina!”⁴⁹

Iraclie Porumbescu face această caracterizare unei persoane din cea mai înaltă ierarhie în Bucovina, cum nu avem cunoștință să mai avem și alta venită din partea unei personalități din sânul clerului. Vedeă schimbarea stărilor de lucruri din Bucovina când „inteligenta mireană” va lucra în deplină înțelegere cu „inteligenta din cler”. Câtă vreme aceasta nu se înfăptuia, Bucovina stătea în pragul unei noi mișcări revoluționare, ca în 1848. Citează dintr-un articol, *În Franția*, publicat în „Albina” ceva mai înainte⁵⁰: „Chiar am citit în numărul 79 al acestui ziar – arată Iraclie Porumbescu – memorabilele cuvinte de aur exprimate despre restriștele unor frați ai noștri naționali din alte părți și adică: «cine e vina, atât a orbiei și rățăcirilor cât și apoi a furiei și izbândeii sălbatice a poporului? Nime altul, decât inteligenta cea negriginte [lipsită de grijă] sau perfidă din sânul său, care nu-și face datoria de a-l lumina și orienta pururea de timpuriu»”⁵¹. Iraclie Porumbescu își încheia articolul cu citatele de mai sus privind starea revoluționară în care se găsea Bucovina, determinată de păstoria lui Eugenie Hacman: „Cine oare va fi vina – atât

⁴⁷ „Albina”, VIII, nr. 81, 21 octombrie/2 noiembrie 1873, p. 2.

⁴⁸ *Ibidem*

⁴⁹ Idem, nr. 83, 28 octombrie/9 noiembrie 1873, p. 1.

⁵⁰ Idem, VIII, nr. 79, 14/26 octombrie 1873, p. 1–2.

⁵¹ Idem, nr. 83, 28 octombrie/9 noiembrie 1873, p. 2.

a orbiei și rătăcirilor, cât și a furiei și izbândeii sălbatice a poporului? Să cugetăm un pic!”

Prevestirile lui Iraclie Porumbescu se vor adevăra și ridicarea popoarelor din Imperiul austro-ungar va conduce la prăbușirea sa și pe ruinele sale se vor constitui statele naționale în 1918.

Iraclie Porumbescu während der Revolution von 1848 und danach *

(Zusammenfassung)

Der Verfasser D. Vatamaniuc beabsichtigt, Iraclie Porumbescus Tätigkeit nach der Revolution von 1848 in dieser Studie darzustellen. Er ist der Meinung, dass es im politischen und kulturellen Leben der Bukowina während der österreichischen Herrschaft einige Fälle gibt, wo Bukowiner Intellektuellen, die eine wichtige Rolle in den Ereignissen zwischen 1848 und 1849 spielten, später von den Historikern nicht mehr erwähnt werden. Deswegen versucht der Verfasser das Leben des Bukowiner Prosaschriftstellers Iraclie Porumbescu nach dieser Zeit im politischen und kulturellem Bereich zu veranschaulichen.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu

IMAGINEA ROMÂNILOR DIN PRINCIPATELE UNITE ȘI TRANSILVANIA ÎN ZIARUL „BUKOWINA”, CERNĂUȚI (1862–1868)

ȘTEFĂNIȚA-MIHAELA UNGUREANU

I. SITUAȚIA PRINCIPATELOR ROMÂNEȘTI ȘI CONTEXTUL POLITIC EXTERN ÎN PERIOADA 1848–1868

I.1. Principatele Moldova și Țara Românească

Problema Europei după Revoluția de la 1848 a fost cea orientală, mai exact izbucnirea Războiului Crimeii (28 martie 1853), după eșuarea tentativei țarului Nicolae I de a atrage Anglia într-o acțiune de reîmpărțire a Imperiului Otoman. În acest război, Imperiul Otoman avea de partea sa Marea Britanie și Franța. În paralel cu luptele din Peninsula Crimeii, la Viena a avut loc o conferință, la care au participat puterile implicate în conflict, Austria având rol de mediator. Singurul rezultat al negocierilor a fost stabilirea condițiilor păcii, evidențiindu-se atenția marilor puteri față de problematica sud-est europeană, cu următoarele obiective: instituționalizarea spațiului dunărean, eliminarea prezenței militare ruse la Marea Neagră și reorganizarea Principatelor dunărene¹.

Moartea țarului Nicolae I a constrâns Rusia să încheie conflictul militar și să accepte eliminarea flotei ei militare din Marea Neagră și anularea protectoratului ei asupra Principatelor.

După încheierea Războiului Crimeii și semnarea Tratatului de la Paris (1856), Franța, sub conducerea lui Napoleon al III-lea, devenea prima putere a lumii. Atitudinea pozitivă a împăratului față de crearea de noi state naționale, ale popoarelor latine, a avut o influență benefică și asupra situației din Principate. În interesul consolidării pozițiilor economice și politice în Europa de sud-est, guvernul și diplomația franceză au sprijinit eforturile muntenilor și moldovenilor

¹ Dan Berindei, *Lumea de la Revoluția din 1848 la Congresul de la Berlin*, în *Istoria românilor*, vol. VII, tom I, *Constituirea României moderne (1821–1878)*, partea a II-a, *Unirea Principatelor, modernizarea și independența (1849–1878)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 390–393.

de a constitui un stat unificat. Dubla alegere a colonelului Alexandru Ioan Cuza a fost tocmai rezultatul susținerii mișcării unionale de către Franța. De asemenea, Franța a convins puterile europene să accepte desăvârșirea procesului de unificare a Moldovei și Țării Românești în 1861 și a întregului ansamblu de reforme ce a urmat².

În condițiile înlăturării protectoratului rusesc și a garanției colective a marilor puteri, Imperiul Otoman a putut doar să-și reafirme drepturile de autonomie asupra celor două Principate, în calitate de putere suzerană. După retragerea celor doi domni, Barbu Știrbei (în Țara Românească) și Grigore Ghica (în Moldova), reprezentanții puterilor garante, împreună cu dregătorii otomani au început să dezbată conținutul firmanului electoral în baza căruia urmau să fie aleși deputații în Divanurile sau Adunările ad-hoc. După constituirea Adunărilor ad-hoc și pronunțarea principalelor doleanțe ale românilor, Comisia de informare a puterilor garante a întocmit un raport în care se specificau reformele asupra cărora se ajunsese la un consens: abolirea privilegiilor, egalitatea în fața impozitului și legii, revizuirea relațiilor agrare, dezvoltarea instituțiilor municipale, reorganizarea Ministerului de Interne, separarea completă a puterii judiciare de cea executivă, îmbunătățirea învățământului, dezvoltarea căilor de comunicații și simplificarea sistemului financiar.

Un moment important în evoluția Principatelor românești a fost Conferința de la Paris (1859), consacrată problemei românești, când s-a acceptat o soluție de compromis, cea a unirii celor două teritorii sub denumirea „Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei”, dar acestea erau menținute sub suzeranitatea Porții (ale cărei amestecuri în administrarea lor erau excluse) și sub garanția colectivă a Puterilor, și se menținea separația lor administrativ-politică.

Deși prevederile Conferinței stipulau alegerea a câte unui principe în fiecare Principat, românii au desăvârșit unirea, cum am amintit anterior, prin numirea lui Alexandru Ioan Cuza ca unic domnitor³.

Unirea Principatelor a însemnat instaurarea unei ordini politice noi și constituirea unui stat modern, național. De la început, programul de reforme inițiat de domnitorul Al. I. Cuza s-a confruntat cu contradicții fundamentale. Deși era adeptul ideilor progresiste, deciziile domnitorului au fost permanent contestate de conservatori și liberali (aceștia din urmă grupați și ei, la un moment dat, în radicali și moderați), în condițiile în care nici aceste grupări nu se puteau pune de acord. Rezultatul a fost faptul că la guvernare s-au perindat peste 20 de formațiuni ministeriale și cinci Adunări⁴. Toate aceste conflicte au tergiversat promulgarea și aplicarea unor legi deosebit de importante pentru noul stat român: legea electorală, legea bugetului, legea rurală și împrumutarea țărănilor, secularizarea averilor mănăstirești etc. În rândul maselor, neînțelegerile de la nivel înalt au provocat

² *Ibidem*, p. 430–432.

³ *Idem*, *Constituirea României. Alexandru Ioan Cuza, Domnul Unirii și al reformelor*, p. 484–485.

⁴ *Ibidem*, p. 486–487.

deseori confuzii și acțiuni de revoltă, reprimare nu de puține ori prin intervenția armatei.

Starea de instabilitate a fost întreținută și de conjunctura politică externă. Puterile garante au urmărit permanent evoluția situației interne a Principatelor, iar Turcia, în calitate de putere suzerană, s-a temut permanent de posibilitatea ruperii relațiilor de vasalitate a Principatelor față de Poartă.

După lovitură de stat din 2/14 mai 1864 și instituirea domniei personale a lui Al. I. Cuza, ostilitățile dintre guvern și opoziție s-au intensificat, domnitorul căzând victimă unei conspirații și fiind nevoit să abdice (11/23 februarie 1866) și să plece în exil. Conducerea a fost preluată temporar de locotenența domnească, până la investirea principelui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen (10/22 mai 1866). În cei 48 de ani ai domniei sale (cea mai lungă domnie din istoria statelor românești), Carol I a obținut independența țării, căreia i-a și crescut imens prestigiul, a redresat economia și a pus bazele unei dinastii.

I. 2. Principatul Transilvaniei și Părțile vestice

După Revoluția de la 1848, în Principatul Transilvaniei a urmat perioada neoabsolutismului. După numirea unui nou guvernator (L. Wohlgemuth), s-a început reorganizarea teritoriului în spiritul politicii centraliste. Deși românii au cerut în mod repetat constituirea unei autonomii politice și naționale în cadrul imperiului, ei au rămas în continuare divizați în unități politico-administrative diferite: Voivodina sârbească (înființată prin Constituția din 20 februarie/4 martie 1849), și Banatul timișan, cu populație majoritară românească, iar românii din Arad, Bihor, Maramureș și Sătmar au intrat în componența Regatului Ungar. Din punct de vedere militar, Transilvania era organizată în șase districte, divizate în cercuri și subcercuri (Sibiu, Alba Iulia, Cluj, Odorhei, Reteag și Făgăraș)⁵.

Noile autorități instalate în Principat s-au confruntat cu un val de nemulțumiri: de la țărani (datorită neaplicării de către nobili a Legii agrare din 1848), la intelectuali și ierarhi bisericești, care militau pentru realizarea programului național românesc. După modelul petițiilor politice adresate Vienei, s-au întocmit numeroase memorii, prin care se cerea formarea unei autonomii naționale românești în Austria, în plan politic, economic, cultural și bisericesc.

Astfel, din elita politică românească (cei mai cunoscuți conducători ai Revoluției române) din Transilvania s-a constituit Comitetul Național Român și o delegație națională la Viena, formată din 37 de membri, printre care S. Bărnuțiu, A. Iancu, A. T. Laurian, T. Cipariu, I. Maiorescu, V. Babeș, P. Mocioni⁶.

⁵ N. Bocșan, *Perioada neoabsolutismului*, în *Istoria românilor*, vol. VII, tom 1, *Constituirea României moderne (1821–1878)*, cap. *Transilvania, Bucovina, Basarabia, Dobrogea și românii din dreapta Dunării (1849–1878)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 709–710.

⁶ *Ibidem*, p. 710–711.

Refuzul sistematic al Vienei de a da curs petițiilor formulate de români a provocat o criză în raporturile româno-austriece. Prin Patenta imperială din 19/31 decembrie 1851 se anulează Constituția din 1849 și se instaurează regimul neoabsolutist. Au fost totuși promovate câteva reforme (în economie, societate, învățământ, biserică), dar numai în măsura în care ele nu afectau unitatea Imperiului. Pentru români, acest lucru a însemnat un progres important față de starea de lucruri anterioară. Acum se remarcă personalitatea episcopului Andrei Șaguna, care a inițiat și condus un program de reconstrucție națională și a orientat elita politică spre un militantism național⁷.

Pe plan economic și social s-a urmărit consolidarea proprietății funciare românești, constituită în urma patentelor din 1853–1854, și formarea unei clase de mijloc, independentă sub aspect material, pe fondul unei mai mari libertăți a comerțului și a industriei, a desființării vămlor și breslelor.

Un deziderat important al românilor din Transilvania, în scopul obținerii autodeterminării, era acela ca Biserica națională să aibă o ierarhie proprie și să fie independentă de orice jurisdicție străină. Andrei Șaguna a solicitat, într-un memoriu adresat Curții din Viena, convocarea Sinodului Bisericii ortodoxe românești, cu scopul de a înființa o Mitropolie ortodoxă pentru toți românii din Imperiul Austriac, idee susținută și de episcopul Aradului și de cel al Bucovinei; ea nu a putut fi realizată, datorită, în principal, opoziției ierarhiei sârbești și a ministrului austriac al cultelor de la acea vreme, Leo Thun.

Imperiul Austriac va fi nevoit, însă, să renunțe la sistemul absolutist. În 1860, Austria pierde provinciile din Italia de Sud (cu excepția Romei și Veneției), care se unifică în urma expediției lui Giuseppe Garibaldi. La aceasta se adaugă și unificarea Principatelor dunărene, aflate la granița cu Transilvania, fapt care determină Casa de Habsburg să-și reconsidere orientarea politică și să aducă la conducerea imperiului un guvern liberal.

În perioada următoare, două sunt evenimentele care au marcat evoluția situației politice din Transilvania. La 8/20 octombrie 1859 este emisă Patenta imperială prin care se recunoaște legal autonomia Marelui Principat al Transilvaniei, dar Banatul timișan și Părțile vestice (Solnoc, Crasna, Zarand, Zalău) vor fi ulterior încorporate Ungariei. Apoi, la 14/26 februarie 1861 este emisă Patenta constituțională, cu un puternic caracter centralist⁸, și în 8/20 februarie Diploma liberală legiferează prevederile acesteia: recunoașterea constituțională a autonomiei Transilvaniei, enunțarea principiilor egalității națiunilor și confesiunilor imperiului, egalitatea în fața legii.

Aceste acte imperiale au avut și alte urmări importante pentru români. Au fost numiți trei români în Senatul lărgit vienez: Andrei Șaguna pentru Transilvania, Andrei Mocioni pentru Banat și Nicolae Petrino pentru Bucovina. De asemenea,

⁷ *Ibidem*, p. 713–715.

⁸ *Ibidem*, p. 722–723.

încep demersurile pentru înființarea în Transilvania a unei Diete. Convocarea ei se va face abia în aprilie 1863.

Pe fondul presiunilor exercitate de diplomația ungară, care dorea unirea Transilvaniei cu Ungaria, împăratul Francisc Joseph s-a orientat spre un compromis cu maghiarii încă de la sfârșitul anului 1864. A înlocuit cancelarul Ungariei și a instaurat la conducerea imperiului un guvern aristocratic. În Transilvania, acest compromis a însemnat uniunea fără condiții, adică sacrificarea autonomiei Principatului în favoarea intereselor imperiului. În locul Dietei de la Sibiu a fost convocat un nou for legislativ la Cluj, unde, după alegeri, majoritatea o vor deține din nou nobilii maghiari.

În martie 1866 au loc alegerile pentru Dieta de încoronare, unde sunt invitați și deputații români din Transilvania. În parlamentul maghiar vor fi aleși doar 14 deputați români.

În același an, 1866, izbucnește războiul cu Prusia și Italia, la care participă și patru batalioane de voluntari români. Austria a suferit o mare înfrângere și a grăbit apoi negocierile pentru compromisul cu Ungaria. Anul 1867 a fost anul în care s-au pus bazele statului dualist austro-ungar, singura soluție politică ce mai putea salva unitatea și integritatea imperiului.

II. REFLECTAREA SITUAȚIEI ROMÂNILOR DIN TERITORIILE ROMÂNEȘTI ÎN ZIARUL „BUKOWINA” (1862–1868)

În articolul program din nr. 1/1862 al ziarului „Bukowina”, redactorul E. R. Neubauer face precizarea că „în secțiunea neoficială, acest periodic, în timpul cel mai scurt, va aduce la cunoștința cititorilor cele mai noi evenimente politice și le va discuta în articole proprii. Cu alte cuvinte, ziarul va acorda atenție situației politice a românilor din Transilvania și Ungaria și va expune, prin intermediul articolelor de corespondență autentice, cele mai recente demersuri întreprinse în Principatele Moldova și Valahia.”⁹

Perioada de apariție a ziarului acoperă domnia colonelului Alexandru Ioan Cuza, intervalul instaurării locoteneței domnești și primii doi ani de guvernare a regelui Carol I. În prezentarea noastră am urmărit articolele care marchează, în această perioadă, momentele importante din evoluția social-politică a Principatelor, cărora le sunt consacrate, de altfel, cele mai multe pagini.

Referirile la românii din afara Bucovinei sunt cuprinse în articole intitulate *Donaufürstenthümern* [Principatele dunărene] sau *Ausland* [Știri externe], iar cele despre românii transilvăneni sunt însoțite de numele orașelor mai importante la acea vreme (Sibiu, Brașov, Cluj). Sursa acestora este, în general, presa străină care circula și în spațiul balcanic („Wiener Zeitung”, „Neue Freie Presse”, „General Correspondence”,

⁹ „Bukowina. Landes- und Amtszeitung”, în continuare se va cita: BZ. Cernăuți, anul I, nr. 1, 6 ianuarie 1862, p. 1.

„Pester Lloyd”, „Sürgöny”) și ziarele românești. Pentru corespondențele din teritoriul românesc se folosește sintagma „Correspondență originală” (*Original-Correspondenz*). Nici unele dintre acestea nu sunt semnate. Remarcăm că, în ciuda precizării că informarea cititorilor se va face „în timpul cel mai scurt”, există decalaje semnificative între data producerii unui anumit eveniment și relatarea acestuia în ziar, de unde deducem că circulația presei străine și colaborarea cu corespondenții externi depindea probabil de accesul la informația scrisă și de conjunctura politică în care se aflau teritoriile românești la un moment dat.

II.1. Articole despre românii din Principatele Unite

Cu privire la activitatea domnitorului Al. I. Cuza în intervalul 1862–1866, ziarul urmărește cu consecvență programul său de reforme și ilustrează impactul direct pe care l-a avut acesta asupra populației, indiferent de categoria socială.

În primul număr al periodicului „Bukowina” sunt prezentate cele șapte articole ale firmanului turcesc prin care Poarta recunoștea unirea politico-administrativă a Moldovei și Țării Românești, cu precizarea că acesta „a fost trimis domnitorului Cuza de la Constantinopol, la 7 decembrie [1861 – n.n. – Șt. M. U.] prin împuternicitul său, domnul Negri”¹⁰. Interesul față de această semnificativă realizare în spiritul programului național românesc din Principate se observă și în presa străină: „Centralizarea Principatelor Moldova și Valahia este, așadar, confirmată de un firman turcesc. El se află deja de două săptămâni în paginile tuturor ziarelor [...] în Paris, Viena, Pesta, Varșovia și Torino ș.am.d.”¹¹

În 1862 se constituie un singur guvern pentru cele două Principate (condus de Barbu Catargiu), cu o singură Adunare a Deputaților, care va avea drept obiectiv unificarea deplină și, în primul rând, unificarea administrativă.

Punerea în practică a acestui obiectiv a început cu o reformă fiscală, care însemna transformarea fiecărui cetățean în contribuabil și asigurarea fondurilor necesare organizării noului stat național. Toți bărbații majori trebuiau să plătească impozitul personal („Kopfsteuer”), la care se adăugau: taxa pentru construcția de drumuri, taxa pentru patentele negustorilor și meseriașilor, taxa de timbru și, nu în ultimul rând, taxa funciară. Consiliul de Miniștri va hotărî desființarea departamentelor fostului guvern din Moldova, legile fiscale au fost unificate, „Monitorul Oficial al Moldovei” a fost desființat etc.

Măsurile de centralizare luate de guvernul conservator au fost uneori excesive, neglijând populația din Moldova și fosta ei capitală, Iași. Ceea ce noul guvern condus de Barbu Catargiu considera a fi o necesitate, și anume mutarea de la Iași la București a sediilor cancelariilor și arhivelor, a stârnit proteste în rândul funcționarilor din Iași. În ciuda faptului că li se ofereau sumele de bani necesare

¹⁰ BZ, anul I, nr. 1, 6 ianuarie 1862, p. 1–2.

¹¹ BZ, anul I, nr. 4, 18 ianuarie 1862, p. 3.

deplasării, aceștia se aflau într-o stare de „mare disperare”. Relatarea continuă: „Iașul este practic la pământ, iar locuitorii nu știu ce să mai facă. [...] Oamenii de afaceri dau faliment sau se gândesc să plece din țară. [...] Peste 800 de funcționari sunt deja șomeri.”¹²

Situația financiară a Principatelor unite este dezbătută și comentată pe larg în numeroase articole. Deseori se face referire la seria de credite contractate de stat pentru a se acoperi deficitele bugetare, în condițiile în care chiar votarea și adoptarea unui buget de la an la an se realiza cu foarte mare dificultate. Iată un exemplu: „[...] nemulțumirea față de guvernul domnitorului Cuza este în continuă creștere, și cu precădere în Moldova tendințele separatiste iau amploare. [...] – Casierile sunt goale și totuși nu se face nimic pentru îmbunătățirea situației financiare [...], dimpotrivă, recent s-a aprobat acordarea sumei de 4000 de ducați pentru mobilarea unei locuințe de vară pentru domnitor la Cotroceni.”¹³

Doi ani mai târziu, redacția ziarului „Bukowina” publică un articol, potrivit căruia Dimitrie Ghica și Barbu Catargiu au anunțat în cadrul adunării legislative că „[...] statul este falimentar. [...] Se întâmplă aproape zilnic ca, sub diferite pretexte, să se amâne plățile scadente către casierile de stat, iar salariile, pensiile și dobânzile să fie plătite cu neregularitate. Pentru a ieși măcar momentan din astfel de situații nefericite, s-au făcut credite peste credite, care însă n-au reușit să creeze un echilibru între încasări și plăți, și care, în plus, n-au fost contractate în condiții avantajoase și au fost acordate cu intermitențe. [...] Ne întrebăm când vor înceta aceste credite?”

În continuarea articolului se acuză cheltuielile prea mari, fie și numai pentru menținerea ordinii în țară, pentru o armată prea mică ca să poată apăra Principatele, precum și pensiile mari solicitate de ministrii care au fost suspendați chiar de minister, încât banii nu mai ajungeau pentru pensionarii și funcționarii de drept.¹⁴

Strâns legate de reforma fiscală au fost demersurile pentru stabilirea unui buget. Pentru studierea proiectului de buget, a fost numită o comisie de 15 deputați care, cu excepția lui M. Kogălniceanu și D. Brătianu, erau conservatori. Pe scurt, proiectele de lege aduse în discuție vizau: incompatibilitatea mandatului de deputat cu funcțiile publice, recrutarea, contribuția personală, sporirea fondurilor salariilor și pensiilor.

De departe, însă, cea mai acută problemă a fost includerea în bugetul statului a veniturilor mănăstirilor închinat, măsură susținută de întreaga opoziție.

Subiectul este tratat în amănunt de presa din Principate. Ziarul „Bukowina” preia numeroase corespondențe pe această temă: „Ministerul existent a avut curajul să ordone ca administrarea averilor tuturor mănăstirilor să se subordoneze, fără excepție, conducerii superioare a ministerului cultelor, care a și emis o lege privind

¹² BZ, anul I, nr. 32, 25 martie 1862, p. 3–4.

¹³ BZ, anul I, nr. 67, 19 iunie 1862, p. 3

¹⁴ BZ, anul I, nr. 101, 6 septembrie 1862, p. 3.

arendarea pământurilor deținute de mănăstiri și a însărcinat autoritățile locale cu supravegherea atentă a acestora.”¹⁵

Această măsură privind secularizarea averilor mănăstirești a generat numeroase proteste din partea călugărilor și stareților, alimentate și de diplomații ruși: „În ciuda tuturor așteptărilor, «Monitorul oficial» de alaltăieri publică un decret domnesc prin care îndelung amânata chestiune a mănăstirilor este rezolvată potrivit viziunii Partidului Liberal. Cele mai mari dificultăți de până acum au fost provocate de numeroasele proteste ale clerului, care au fost susținute energic de către consulul rus. Guvernul a folosit plângerile patriarhului de la Constantinopol împotriva mai multor stareți care, la ultimaarendare a terenurilor mănăstirești, și-au arogat prea multe privilegii, pentru a ordona ca toate veniturile rezultate din arendare să fie, pe viitor, preluate direct de la arendași și transferate în trezoreria statului. Așadar, sub pretextul că protecția față de abuzurile egumenilor mănăstirilor poate fi realizată numai prin administrarea averilor mănăstirești de către stat, acestea sunt acum confiscate fără o contabilizare separată, și pentru ca, așa cum s-a arătat, în treacăt, în conferința ministrului Cultelor, ele să fie folosite așa cum ar trebui de fapt, și anume la întreținerea instituțiilor de învățământ și de binefacere.”¹⁶

Ulterior, guvernul a dat o ordonanță prin care plățile rezultate din arendări urmau să se facă direct către casierile de stat. Reacția din partea administrațiilor mănăstirilor nu a întârziat să apară: „Administrațiile responsabile cu averile mănăstirești au emis, în nume propriu, o contraordonanță în care se stipulează că plățile făcute în altă parte decât în locul menționat în contract nu vor fi luate în considerare. Arendașii încearcă să se salveze din această dilemă, nefăcând niciun fel de plăți, nici către guvern, nici către mănăstirile în cauză. În plus, guvernul a declarat oficial că cei care au emis această contraordonanță au fost deja acționați în judecată. Toate aceste măsuri au darul de a irita și mai mult populația.”¹⁷

Conflictul legat de secularizare a fost amplificat ulterior de legea prin care limba română devenea obligatorie în oficierea serviciilor religioase, generând proteste violente în Țara Românească: „Foarte recent Ministerul Cultelor a emis o ordonanță, care prevede folosirea limbii române pentru oficierea slujbelor religioase în toate bisericile. Deoarece în multe mănăstiri ce țin de Sfântul Ordin cei mai mulți dintre călugări sunt greci și nu cunosc limba română, această măsură a provocat o mare mâhnire în rândurile numeroșilor locuitori greci din țară, obișnuiți să asculte Evanghelia și cântecele bisericesti în limba maternă, și a declanșat cunoscutele scene violente din bisericile din Brăila și București.”¹⁸

În Moldova, unde mișcarea antiunionistă, pe fondul problemelor cauzate de centralizare, se contura tot mai mult, efectul a fost diferit: „În Iași, chestiunea

¹⁵ BZ, anul I, nr. 95, 23 august 1862, 4.

¹⁶ BZ, anul I, nr. 145, 21 decembrie 1862, p. 3.

¹⁷ BZ, anul II, nr. 51, 8 mai 1863, p. 3.

¹⁸ BZ, anul II, nr. 44, 22 aprilie 1863, p. 3.

limbii române [...] nu a provocat niciun fel de probleme, deoarece acolo ordonanța guvernamentală a fost tratată cu mare atenție de preoții greci, în sensul că au lăsat-o deoparte, iar serviciul religios s-a desfășurat ca mai înainte.”¹⁹

Situația financiară grea din țară era accentuată și de un alt aspect. Ca putere suzerană, Poarta mai avea încă dreptul să ceară Principatelor române un tribut anual. La momentul discutării bugetului, a fost amintită și această chestiune, cu efecte devastatoare asupra țării: „Comisia de buget a adus în discuție, printre altele, și problema tributului. Înțelegem de aici că Moldova și Valahia trebuie să plătească Porții în total 1 500 000 piaștri, adică 46 875 de ducați anual. Iată, pe lângă celelalte obligații ale noastre, una foarte mare. Pagubele pe care armata turcească le-a provocat în timpul războiului oriental pe teritoriul nostru, pe proprietăți private și pe cea a statului, a fost apreciată la 60 milioane de piaștri și nu au fost nici până acum și nici în cea mai mică măsură asumate de către Turcia. Nu există altă soluție, decât ca Poarta să renunțe la tribut. În tăcere, Poarta acceptă această măsură, deoarece ne aflăm deja în al treilea an în care nu ne cere tribut. În acest mod, luând în calcul și dobânzile din acești ani, am scăpa de obligația tributului în peste o jumătate de secol.”²⁰

Cu toate acestea, în presă, guvernul este deseori acuzat că susține o fiscalitate excesivă. Lucrările de adoptare a bugetului pentru anul 1863 vor fi la un moment dat boicotate chiar de unii dintre membrii Camerei Deputaților, lucru care a avut repercusiuni imediate în rândul populației: „Circulă zvonul că domnitorul ar avea intenția de a modifica ministerul și să convoace Camera într-o sesiune extraordinară în aprilie sau mai. Se știe că guvernul este fără buget, și că Camera a declarat că oricine percepe impozite nevotate se face vinovat de încălcarea Constituției. Nemulțumirea și neliniștea din țară sunt mari; deja există intenția de a refuza plata impozitelor și chiar se fac demersuri pentru a se aduce țara într-o astfel de situație.”

Se cunoaște faptul că acest boicot urma să fie folosit de opoziție pentru înlăturarea guvernului. Ziarul „Bukowina” comentează: „Dintr-o scrisoare sosită din București, redăm faptul că în locul viitorului fericit la care a visat odată cu unirea, România a ajuns într-un haos fără fund, iar situația politică aproape că a atins pragul anarhiei. Reprezentanții poporului au refuzat să voteze bugetul guvernului și au cerut deschis demisia acestuia, dar se pare că acesta nu vrea să se retragă. Între timp, confuzia crește. Recent, un oficios al guvernului a transmis fără rușine un mesaj tuturor proprietarilor de pământ care refuză plata la timp a impozitelor, și anume că îi va elibera pe supușii acestora de toate obligațiile față de stăpânii lor. [...] Cine este mai mult în afara legii: cel care respectă hotărârea Adunării, sau cel care instigă supușii împotriva stăpânilor lor?”²¹

¹⁹ *Ibidem*, p. 3.

²⁰ BZ, anul II, nr. 9, 23 ianuarie 1863, p. 3.

²¹ BZ, anul II, nr. 51, 8 mai 1863, p. 3.

Guvernul se afla, așadar, într-o situație fără ieșire: a schimbat ministrul de finanțe și a stabilit perceperea de impozite și taxe nevotate de Adunarea electivă, în plus fiind acuzat și de încălcarea Constituției: „Adunarea electivă a fost închisă după încheierea consultațiilor privind bugetul. Ministrul de Finanțe ad-interim a publicat, sub forma unei ordonanțe, un buget care se apropie de cel prezentat Camerei. Acesta a fost aprobat de domnitor și s-a stabilit perceperea impozitelor în valoare de 129 080 872 lei. Prin această măsură este însă atinsă Constituția, pentru că un buget prezentat în Cameră nu obligă cu nimic contribuabilii. În plus, Constituția prevede foarte clar: dacă pentru anul în curs bugetul nu a putut fi votat, miniștrii trebuie să respecte bugetul anului trecut. În afară de aceasta, Camera nu este obligată să voteze un buget înaintea numirii unui nou ministru. Domnitorul ar putea, în consecință, să concedieze ministrul sau să dizolve Camera; nu s-a întâmplat deocamdată nici una nici alta. Urmarea este că refuzarea plății impozitelor revine la ordinea zilei. O foarte mare parte a marilor latifundiași, și anume deputații, nu plătesc așadar niciun fel de impozit.”²²

O altă reformă care a constituit obiectul unor îndelungi dezbateri și care a generat conflicte deschise, atât în Adunarea Deputaților, cât și în rândul populației, a fost cea privind Legea rurală. Dezbaterile pentru formularea și promulgarea acesteia au început încă din 25 mai/6 iunie 1862. Ziarul „Bukowina” prezintă pe larg ședințele și disputele dintre deputații conservatori și cei radicali pe această temă. Contestând viziunea domnitorului Al. I. Cuza, potrivit căreia țăranii trebuiau eliberați de obligații de tip feudal și împroprietăriți, Adunarea a votat inițial o lege agrară prin care aceștia erau de fapt spoliați. Dreapta conservatoare, ai cărei reprezentanți, boieri și mari proprietari de pământ, se opunea desființării obligațiilor de clacă și luării în proprietate de către aceștia a loturilor pe care lucrau. Se menționează, astfel, că în ședința din 13 iunie 1862 a fost respinsă categoric ideea „țaranului ca proprietar neîngrădit al terenurilor folosite de el” și a unei „despăgubiri pe măsură a moșierului”²³ și că s-a adoptat, în schimb, un proiect de Lege rurală de orientare conservatoare, prin care țăranii primeau doar câteva pogoane de pământ de familie, pentru vatra comunei. Problema va fi rezolvată cu adevărat abia în anul 1864, când domnitorul Cuza reușește să promulge legea în condițiile revendicate de către țărani. Într-o corespondență din 30 august 1864, această lege este numită „norul amenințător care plutește deasupra proprietăților boierești”²⁴.

Reacțiile în rândul populației, atât a țăranilor, cât și a proprietarilor de pământ, au fost, cum se aștepta, total diferite. Despre cei dintâi se relatează, potrivit unei depeșe sosite de la Ruginoasa că, în timp ce domnitorul se afla la moșia sa, au venit să-i mulțumească 6 000 de țărani. Aceștia l-au întâmpinat cu pâine și sare și și-au exprimat recunoștința față de „unicul domn, care a fost trimis de

²² BZ, anul II, nr. 52, 10 mai 1863, p. 4.

²³ BZ, anul I, nr. 77, 12 iulie 1862, p. 3.

²⁴ BZ, anul III, nr. 177, 11 septembrie 1864, p. 4.

Preaputernicul Dumnezeu să ne salveze pe toți, de la pruncul din leagăn, până la moșneagul în cârje”²⁵. Articolul continuă cu observația că: „Manifestările de recunoștință și mulțumire ale țăranilor, pe care le publică guvernul, stau în directă contradicție cu ceea ce afirmă moșierii; și anume că aproape toți țăranii ar fi foarte nemulțumiți de legea rurală. Ca în mai toate situațiile de acest fel, adevărul trebuie să fie undeva la mijloc.”²⁶

La polul opus se află o altă corespondență, al cărei autor se numără printre proprietarii de pământ din Iași. Acesta scrie, referindu-se la situația creată prin punerea în aplicare a legii rurale: „Boieri și mari proprietari de pământ, capitaliști și speculanți, comercianți și meșteșugari, funcționari și simpli cetățeni, cărăuși și zilieri, toți se plâng, pentru că toți au pierdut câte ceva. [...] Numai cei eliberați complet în 1848 de sclavie, acum scutiți și de robotă, acea rasă amestecată de țigani și bulgari, aflată pe cea mai joasă treaptă a populației europene, numai ei sunt cei care strigă în sate «Trăiască domnitorul!» – Pentru că el – în adevăratul sens al cuvântului – a făcut ca această gloată trândavă și pe jumătate despuiată să fie stăpână peste bunurile altora, și îi numește pe acești oameni, spre batjocura clasei proprietarilor și a intelectualilor, *popor român* [s.a.]”²⁷

Ziarul „Bukowina” publică și corespondențe în care se aduc în discuție abuzuri în aplicarea Legii rurale: „Există un număr deloc neglijabil de escroci care doresc să tragă foloase necuvenite de pe urma legii rurale. Diverși hotelieri, comercianți și servitori au obținut de la arendași hârtii prin care se arată că ar fi prestat muncă de clacă, cu ajutorul cărora se dau drept țărani clăcași pe domeniile statutului, și unii dintre aceștia au început deja să construiască case lângă străzi sau chiar în vatra satelor, pe care să le folosească apoi ca hoteluri sau pentru desfășurarea altor afaceri. [...] Prefecții sunt autorizați să împiedice ocuparea ilegală de proprietăți ale statului până la promulgarea legii, care va aplica pedepse aspre în acest sens.”

Pe fondul tuturor acestor neînțelegeri, la baza cărora a stat lupta pentru putere și care au culminat cu uciderea lui Barbu Catargiu, se produce o ruptură între domnitor și susținătorii săi, adică noul guvern liberal-moderat, condus de N. Kretzulescu, și liberalii-democrați, conduși de M. Kogălniceanu – și liberalii-radicali. Tot acum Al. I. Cuza își manifestă pentru prima dată intenția de a lua „cârma guvernului”²⁸.

Urmarea a fost constituirea unei grupări, cunoscută și sub numele de „monstruoasa coaliție”, din care făceau parte liberali (I. C. Brătianu, C. A. Rosetti, Anastasie Panu, Șt. Golescu) și conservatori (G. Știrbei, I. Ghica, Gr. Sturdza, D. Ghica, Apostol Arsache). La deschiderea următoarei sesiuni a Adunării

²⁵ BZ, anul III, nr. 188, 7 octombrie 1864, p. 4.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ BZ, anul III, nr. 204, 13 noiembrie 1864, p. 3.

²⁸ Dan Berindei, *Constituirea României. Alexandru Ioan Cuza, Domnul Unirii și al reformelor*, în *Istoria românilor*, vol. VII, tom I, București, Editura Academiei Române, 2003, p. 510.

Deputaților, opoziția a criticat guvernul ca fiind neconstituțional și indezirabil și a dat un vot de blam, la propunerea lui C. A. Rosetti, care a invocat amintitul buget nevotat și a amenințat cu neplata impozitelor. Drept răspuns, Al. I. Cuza a transmis mesajul său prin care Adunarea era închisă pentru următoarele șase luni.

După redeschiderea Adunării, neînțelegerile au continuat. În data de 2 mai 1864, opoziția, refuzând orice modalitate de cooperare, a cerut demisia guvernului. Domnitorul Al. I. Cuza a anunțat atunci dizolvarea Adunării, realizând astfel lovitură de stat, în care vedea singura soluție de a controla și anihila acțiunile opoziției.

Mai dificilă a fost însă controlarea activității ziarelor opoziției, nu doar după momentul loviturii de stat, ci pe tot parcursul domniei lui Al. I. Cuza. Nu puține sunt articolele care discută despre drastică cenzură a presei și despre Legea presei care s-a dat, tot în sens restrictiv, încă din primii ani de guvernare a Partidului Conservator: „Deoarece o presă liberă este adversarul cel mai periculos al unui guvern ce vrea să se lase condus de bunul plac și de interesele unui partid mic, privilegiat în stat, ministerul Barbu Catargiu nu are liniște până când nu va reuși, în săptămâna viitoare, să impună o nouă lege a presei, care va reduce la zero libertatea presei românești, și care va fi, se pare, publicată în unul din viitoarele numere ale «Monitorului oficial»»²⁹.

Prin stabilirea unei cauțiuni obligatorii pentru ziarele cu conținut politic, „s-a așezat sabia lui Damocles deasupra capetelor redactorilor responsabili”³⁰. Multe ziare sunt suspendate, pentru ca să reapară la scurt timp, cu un alt titlu. Ziarul „Reforma” este printre primele a căror redacție este închisă: „Cu cât este mai mare lipsa de scrupule a jurnalisticii românești care atacă guvernul, cu atât de mult se gândește acesta din urmă la o cenzură a presei, problemă la rezolvarea căreia majoritatea antiliberală a Adunării abia așteaptă să-și aducă contribuția. Astfel, la ordinul președintelui Tribunalului Penal Superior, a fost arestat de curând și fără un verdict prealabil, redactorul «Reformei», I. Valentineanu. Se pare că în cadrul Ministerului de Interne se elaborează un întreg roman privind legea presei de anul trecut, în sensul aducerii unor modificări severe.”³¹

Printre jurnalele politice de opoziție care au apărut la București în această perioadă se numără „Românul”, „Independența română”, „Nichipercea”, „Aghiută”, „Buciumul”, „Conștiința națională”, „Trompeta Carpaților”, „Clopotul”³².

Amintim aici și faptul că în articolele preluate de ziarul „Bukowina” apar uneori și dezmințiri, afirmându-se că unele dintre știrile apărute atât în presa internă, cât și în cea externă nu ar fi în concordanță cu realitatea³³.

²⁹ BZ, anul I, nr. 48/1862, p. 3.

³⁰ BZ, anul I, nr. 63, 7 iunie 1862, p. 3.

³¹ BZ, anul I, nr. 145, 21 decembrie 1862, p. 4.

³² Pentru un tablou general, vezi I. Hangu, *Dicționarul presei românești 1790–1990*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.

³³ BZ, anul II, nr. 21, 22 februarie 1863, p. 3.

După instituirea „domniei personale”, alături de domnitor va rămâne un grup restrâns de colaboratori (conduși de M. Kogălniceanu), care va avea o activitate bogată. Sunt promulgate o serie de legi privind: realizarea practică a împrumutării, reorganizarea Curții de Casație, reintroducerea taxelor de export, organizarea Camerelor de Comerț, construcția căii ferate București–Giurgiu, Legea silvică, introducerea sistemului metric, decretarea noului Cod civil (după modelul napoleonian), Legea organizării judecătorești, Legea pensiilor, Convenția telegrafică româno-austriacă, dreptul românilor de a achiziționa proprietăți imobile (recunoscut de Austria și Belgia). În plan cultural, de o deosebită importanță a fost înființarea Universității din București³⁴.

Pe plan extern, Al. I. Cuza a acționat în sensul desființării jurisdicțiilor consulare. Ziarul „Bukowina”³⁵ menționează conflictele locale care apăreau în situațiile de natură juridică neobișnute: de exemplu, supușii austrieci erau judecați de tribunalele valahe, urmând ca verdictele să fie date de consiliile austriece abilitate în acest sens. Pe de o parte, inițiativa lui Al. I. Cuza în această problemă era menită să îmbunătățească situația țării pe plan extern; pe de altă parte, demersurile sale au provocat neliniști în cercurile diplomatice străine, care discutau eventualitatea proclamării independenței statului român și a ruperii raportului de vasalitate față de Poartă.

Trebuie să menționăm că aceste realizări ale lui Al. I. Cuza și a puținilor oameni politici rămași alături de el la guvernare au fost permanent contestate de presa de opoziție bucureșteană, care nu va ezita să publice articole critice, dure, referitoare la lovitură de stat din 2 mai: „Cu totul altfel trebuie să-și dovedească legitimitatea o dictatură; ea trebuie să arate că este de succes, să poată oferi în locul libertății măcar un renume și o stare materială satisfăcătoare. Funcționarii nu sunt siguri de slujbele lor, abia dacă au curaj să-și închirieze locuințele pentru o lună, comercianții și meșteșugarii oftează sub povara barierelor impuse, iar lipsa de mijloace de transport și comunicații, bănci, școli și altele asemănătoare nu este deloc de trecut cu vederea. Acestea sunt succesele ministrului nostru, care se consideră suficient de matur să facă absolutismul suportabil pentru noi, dar care nu este în stare să găsească printre cele câteva milioane de români trei oameni cu care să-și completeze efectivul și se vede nevoit să lase, pur și simplu, posturile miniștrilor de justiție, finanțe și control în sarcina administrației din provincie! Iată cât de însemnat este partidul acestei jumătăți de minister, pe care un ziar local o compara corect cu un războinic căruia îi lipsesc o mână, un picior și un ochi.”³⁶

Așadar, atacurile la sistemul de guvernământ al domnitorului au continuat. La începutul anului 1866, dezbaterile Adunării au devenit extrem de înverșunate, „monstruoasa coaliție” desfășurând o intensă campanie de înlăturare a lui Al. I. Cuza. Ideea aducerii pe tronul Principatelor a unui prinț străin circula deja de mai multă

³⁴ BZ, anul III, nr. 161, 5 august 1864, p. 3.

³⁵ BZ, anul I, nr. 90, 12 august 1862, p. 3.

³⁶ BZ, anul II, nr. 54, 17 mai 1863, p. 3.

vreme, opoziția încercând, la un moment dat, să-l numească în calitatea de candidat pe prințul Napoleon al III-lea.

În legătură cu aceasta, ziarul „Bukowina” reproduce un articol apărut în periodicul „General Correspondence”: „Liderii mișcării împotriva domnitorului Cuza au cerut la Paris aprobarea pentru numirea prințului Napoleon în calitatea de candidat la tronul românesc. Se pare că împăratul Napoleon a refuzat categoric.”

Față de demersurile ulterioare întreprinse la București împotriva lui Al. I. Cuza pentru ca acesta să abdice, ziarul menționat face o analiză a acestora, amintind și o posibilă intervenție a Porții, defavorabilă statului român: „Este bine că putem privi lucrurile dintr-o dublă perspectivă: pe de o parte, că tronul românesc a fost pur și simplu creat pentru domnitorul Cuza, și că, în fond, unirea celor două Principate a fost votată democratic pentru perioada domniei sale; pe de altă parte, ca o consecință a celor afirmate mai sus, odată cu terminarea domniei lui Cuza, Poarta se va vedea din nou îndreptățită să numească în fiecare dintre cele două Principate câte un domnitor. Dar, atât timp cât tratatele existente se mențin în vigoare, niciun prinț dintr-o casă dinastică europeană, și cel mai puțin un membru al celor cinci mari dinastii, nu poate ocupa un tron românesc, deoarece niciun principe european nu se poate erija în postura de vasal al Porții.”³⁷

Un alt articol, de această dată preluat din „Pester Lloyd” și publicat pe prima pagină, comentează adresa împotriva domnitorului, formulată în primăvara anului 1866: „Nemulțumirea din Principatele românești, care s-a intensificat de ceva vreme, a găsit în sfârșit o cale de exprimare, chiar dacă nu pe o cale absolut legală. Așa cum am aflat în ultimele zile, în Cameră s-a dat, sub forma unei adrese, un vot de blam hotărât guvernului. În dezbateri s-a cerut deschis cedarea domniei unui prinț dintr-o casă dinastică europeană. [...] Dacă vă întrebați care sunt învinuirile aduse lui Cuza, atât de virulent atacat, atunci aflați că nu i se reproșează defel că ar fi fost un tiran. [...] Opoziția se bazează pe «încălcări ale Constituției», care, la rândul lor, nu trebuie înțelese în sensul politicii vest-europene. În cei patru ani de domnie, Cuza nu a condus totuși după bunul lui plac. Poate că și-a schimbat prea repede consilierii, iar în cadrul celor 16 ministere numite de el, tuturor partidelor li s-a dat posibilitatea să-și ducă la îndeplinire viziunile politice. «Toți oamenii de stat ai țării», se arată în adresă, «au fost chemați la guvernare, indiferent de crezul lor politic, fără ca să lase în urmă vreun rezultat al muncii lor».

Adevărata cauză a acestei stări de lucruri nefericite, al cărei obiect este Cuza și de care nu este în totalitate vinovat, se regăsește mai degrabă în contradicțiile dintre tendințele naționale și condițiile care stau la baza menținerii păcii europene în interiorul Principatelor. La prima vedere, dintre toate țările, România a fost cea care a avut cel mai mult de câștigat de pe urma Păcii de la Paris. [...] Este cunoscut faptul că domnitorul Cuza a promis să abdice dacă tronul României va fi ocupat de

³⁷ BZ, anul II, nr. 20, 20 februarie 1863, p. 3.

un prinț dintr-o casă suverană, cu atât mai mult cu cât lipsa copiilor a dat domniei sale caracterul unui provizorat.”³⁸

Pe fondul unui complot politic, bazat pe acțiunea unui grup de ofițeri³⁹, Al. I. Cuza este forțat să abdice și se instaurează locotenența domnească. În nr. din 4 martie 1866, ziarul „Bukowina” publică un articol din data de 11/23 februarie care conține declarația de abdicare a domnitorului, publicată în „Monitorul oficial”. „La aflarea veștii”, se spune în text, „uralele poporului sunt de necrezut. Ofițerii și soldații fraternizează cu burghezia. Ordinea și liniștea nu au fost nicăieri perturbate.”

Inițial, s-a susținut candidatura la tron a prințului Filip de Flandra, dar acesta a refuzat. Sub amenințarea numirii de către Poartă a doi candidați pentru fiecare Principat și chiar a pregătirii unei intervenții militare în teritoriu, I. C. Brătianu și Ioan Bălăceanu, noul agent diplomatic român la Paris, au propus guvernului de la București un alt candidat, prințul Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen⁴⁰. S-a hotărât organizarea unui plebiscit în fiecare din cele două Principate, care s-a desfășurat între 2/14 și 8/20 aprilie.

În Țara Românească acțiunea s-a desfășurat fără evenimente deosebite. Ziarul „Bukowina” publică însă o „corespondență originală”, în care este descrisă acțiunea organizată la București de Brătianu și susținătorii săi, lăsând loc interpretării că au încercat să se asigure de votul pozitiv al populației: „Maselor populare le este indiferent cine este principele Valahiei, atât timp cât candidatul este de religie ortodoxă și se trage din același neam, adică din ginta latină. Brătianu a încercat să mascheze faptul că prințul Carol Ludwig nu îndeplinește aceste două condiții, prin organizarea pe Câmpia de la Filaret a unei adunări populare. Acolo au cântat două grupuri muzicale, iar două procesiuni ale clerului au dat alegerii o notă religioasă. A fost expusă imaginea protectorului orașului București (Sf. Dumitru), întregul act desfășurându-se sub auspiciile sale. De la tribuna sfințită, Brătianu și Dimitrie Ghica și-au ținut cuvântările pentru popor. [...] În ciuda tuturor acestor eforturi, rezultatul nu a fost unul strălucit. Dacă pătura de jos a populației a ales candidatul partidului revoluționar, clasa educată se alătură și ea, dar cu rezistență și cu rezerve, în timp ce așteaptă în tăcere o intervenție din partea Porții.”⁴¹

În Moldova, unde tendințele separatiste, „anti-unire” luaseră amploare, a existat o mișcare de protest. La demonstrație au participat Nicolae Rosetti-Roznovanu, cneazul Constantin Moruzzi și mitropolitul Calinic Miculescu⁴². A fost necesară intervenția armatei, conflictul soldându-se cu victime omenești. Se scrie

³⁸ BZ, anul II, nr. 29, 13 martie 1866, p. 1.

³⁹ Dan Berindei, *op. cit.* p. 537.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 555.

⁴¹ BZ, anul V, nr. 45, 25 aprilie 1866, p. 3.

⁴² Dan Berindei, *Începuturile lungii domnii a lui Carol I*, în *Istoria românilor*, vol. VII, tom 1, București, Editura Academiei Române, 2003, p. 556.

în continuare, în același articol: „Patruzeci de morți și peste douăzeci de răniți au inaugurat alegerea prințului Carol I din Casa dinastică de Hohenzollern.”⁴³

În cele din urmă, alegerea noului domnitor s-a făcut cu majoritate de voturi, Carol I preluându-și noile atribuții la 10/22 mai 1866. La 30 iunie/20 iulie este promulgată noua Constituție. Principalele înnoiri au vizat: principiul unității statului național cu numele de „România”, drepturile cetățenilor români, legea electorală, separația puterilor, responsabilitatea ministerială, desființarea privilegiilor și monopolorilor, nerecunoașterea aristocrației, inviolabilitatea proprietății, garantarea proprietăților țăranilor și despăgubirea moșierilor, liberalizarea regimului de presă etc. În comparație cu imperiile creștine învecinate, drepturile asigurate românilor erau la un nivel mult superior⁴⁴.

Deși regele Carol I a încercat să pună ordine în primul rând în guvern, reprezentanții diferitelor partide politice au continuat lupta pentru putere, generând o stare de instabilitate guvernamentală, așa cum sugerează următorul articol: „Dezbinarea în toate problemele de interes național și corupția la toate nivelurile sunt incredibile. Față de principe, care se străduiește să facă bine poporului și țării și să creeze un cadru organizat și legal de acțiune, partidul național manifestă o atitudine dușmănoasă și este mereu gata să răstoarne regele și guvernul. Se pare, totuși, că regele și ministerul său nu vor mai suporta multă vreme acest lucru și vor trece la o cură de radicalism, anihilând, dintr-o lovitură, toate intrigile. Ar fi, într-adevăr, un lucru demn de laudă, dar cine cunoaște situația noastră ne va da dreptate când spunem că este imposibil.”⁴⁵

Ca și mai înainte, aplicarea efectivă a noilor reforme era îngreunată de atmosfera ostilă din Parlament, ilustrată în cele ce urmează: „Pe lista zilnică de sarcini a organelor de presă ale diverselor partide revine activitatea și dizolvarea corpului legislativ, și aceasta înseamnă, pe de o parte, în ziarele conservatoare, că în Cameră nu există trei fracțiuni, cum se știa până acum, ci patru, care se luptă între ele, fără ca măcar una dintre ele să se bucure de o majoritate. O fracțiune dintre cele patru este pro-republicană, o alta a celor care au sprijinit lovitura de stat din 2 mai, a treia dorește să se răzbune pentru urmările zilei de 11 februarie (înlăturarea lui Cuza) și, în fine, a patra susține separatismul.”⁴⁶

Rămânând la anul 1867 (ultimul an de apariție al periodicului „Bukowina”), aducem în discuție o problemă care a generat complicații interne și externe, și anume situația evreilor. Pe fondul dorinței de emancipare, exprimată de aceștia în mai multe rânduri, care presupunea încetățenirea și conferirea de drepturi egale, din partea românilor au apărut unele manifestări antisemite. O circulară din 21 martie/2 aprilie 1867 dispunea ca prefectii de județe să ia măsuri împotriva „vagabonzilor”, adică a străinilor fără acte, domiciliu sau ocupație, dar cu prioritate evreii. Măsurile

⁴³ BZ, anul V, nr. 45, 25 aprilie 1866, p. 3.

⁴⁴ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 561–562.

⁴⁵ BZ, nr. 41, 5 aprilie 1867, p. 4.

⁴⁶ BZ, nr. 152, 25 decembrie 1867, p. 4.

au vizat și interzicerea șederii la sate a străinilor, precum și a arendării de hanuri și cârciumi⁴⁷, dar s-au aplicat în mod abuziv.

În ziar este prezentat incidentul din București din anul 1866, când este distrusă Sinagoga, și este menționat și faptul că evreii din Iași își închid magazinele de teama vandalizărilor⁴⁸. De asemenea, referitor la cele petrecute în București, ziarul menționează un articol publicat în „Românul”, de fapt o scrisoare deschisă a arhimandritului Clemente, în care acesta își exprimă dezaprobarea pentru cele întâmplate la București, dar susține că nu poate fi de acord cu încetățenirea evreilor în România ca români și cu acordarea de drepturi politice⁴⁹.

Legat de această problemă, în periodicul „Bukowina” se publică două materiale cu același titlu: *Die Judenverfolgungen in den Donaufirstenthümern [Prigonirea evreilor în Principatele Dunărene]*. Primul este o scrisoare de protest a consulului Adolphe Crémieux, președinte al „Alliance israélite universelle”, adresată redactorului ziarului „Siécle”, referitor la un articol defăimător și instigator la adresa evreilor, publicat în „Trompeta Carpaților”, precum și la acțiunea de distrugere a Sinagogii, în urma căreia „nu s-a făcut o singură arestare”. În finalul scrisorii, el menționează că a primit asigurări din partea guvernului că Templul evreiesc „va fi reconstruit de creștini”⁵⁰.

Pentru ameliorarea situației, regele Carol I va acorda pentru distrugerea Sinagogii din București suma de 2 000 de ducați ca despăgubire⁵¹.

Al doilea material este o relatare preluată din cotidianul „Neue Freie Presse” și prezintă un abuz în aplicarea circularei privind vagabondajul, petrecut la Galați: „Consulul c.c. la Galați, cavalerul von Crémieux, a semnalat la Viena incidentul barbar din oraș [...], primind imediat dispoziții ca cei vinovați să fie pedepsiți și să se evite pe viitor astfel de excese. [...] Potrivit ziarului „N[eue] Fr[ei]e Pr[esse]”, 10 evrei au fost acuzați de vagabondaj și condamnați la deportare, adică urmează să fie [...] judecați, transportați pe drumul cel mai scurt peste Dunăre și stabiliți pe malul turcesc. Turcii i-au adus înapoi pe malul românesc, unde li s-a interzis coborârea, fiind amenințați cu baioneta. Turcii, în loc să-i preia din nou pe nefericiți, i-au lăsat pe mal, de unde aceștia au fost împinși în apă; din alte surse despre acest caz aflăm că turcii ar fi fost cei care i-ar fi aruncat pur și simplu în apă. Rapoarte mai detaliate vor stabili care versiune este adevărată. Sigur este doar faptul că autoritățile moldo-valahe, sub pretextul vagabondajului, arestează și apoi expulzează fiecare evreu pe care-l prind și că scenele de groază care se petrec la Galați nu s-ar întâmpla în Principatele dunărene dacă ministrul de Interne liberal, domnul Brătianu, nu și-ar fi pus în cap, în ciuda tuturor reclamațiilor din partea puterilor, să evacueze treptat evreii din țară. [...] Împăratul francez s-a plâns regelui

⁴⁷ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 568.

⁴⁸ BZ, nr. 76, 13 iulie 1866, p. 4.

⁴⁹ BZ, nr. 79, 20 iulie 1866, p. 3.

⁵⁰ BZ, anul V, nr. 93, 24 august 1866, p. 1.

⁵¹ BZ, anul VI, nr. 1, 2 ianuarie 1867, p. 3.

că legea dată de Brătianu ar fi o rușine la adresa spiritului umanist al acestui secol.”⁵²

La intervenția lui Napoleon al III-lea, circulara a fost retrasă. Problema evreilor va fi repusă în discuție, în 1868, când Ion C. Brătianu, în calitate de ministru de Interne, va respinge un proiect de lege defavorabil acestora. În urma unor manifestări antisemite care au avut loc la Bacău, Brătianu va dispune dizolvarea gărzii naționale care nu menținuse ordinea și va acorda despăgubiri evreilor afectați⁵³.

II.2. Articole despre românii din Principatul Transilvaniei

Comparativ cu articolele consacrate evenimentelor din Moldova și Țara Românească, cele despre românii transilvăneni nu sunt atât de numeroase, dar sunt la fel de importante. Cu excepția petițiilor, al căror text este redat integral sau pe fragmente, celelalte articole (corespondențe originale, preluări din „Gazeta Transilvaniei”) nu sunt semnate. Totuși, prezentarea detaliată a întrunirilor la care s-au întâlnit reprezentanții românilor ne face să credem că articolele sunt redactate de un corespondent participant la acestea.

Perioada apariției ziarului „Bukowina” se suprapune peste intervalul cuprins între pregătirile pentru Dieta românească a Transilvaniei și instaurarea dualismului austro-ungar.

Aflați sub oblăduirea împăratului austriac Francisc Joseph și organizați în Mare Principat, românii transilvăneni au pregătit declarația festivă („Dankadresse”) din 17/29 martie 1862, prin care se adoptau și se adresau mulțumiri împăratului pentru actele constituționale fundamentale din 1860 și 1861 și se recomanda delimitarea unui teritoriu național românesc în Transilvania. Conținutul declarației a constituit punctul de plecare al documentului elaborat cu prilejul Conferinței naționale de la Sibiu, din 8/20–11/13 aprilie 1863, prin care se enumerau principalele revendicări ale românilor, care sperau că acestea aveau să fie susținute în Parlamentul central de la Viena⁵⁴.

O corespondență din 24 aprilie (se menționează că informațiile sunt preluate de la Ioan Pușcariu⁵⁵) prezintă în 12 puncte, doleanțele românilor, dintre care selectăm: „înarticularea” națiunii române și a confesiunilor românești ca egale în drepturi și anularea tuturor legilor și instituțiilor care contravin principiului egalității, folosirea limbii române în chestiunile oficiale și în instituțiile de învățământ, în aceeași măsură în care erau folosite celelalte limbi ale

⁵² BZ, anul VI, nr. 87, 24 iulie 1867, p. 3.

⁵³ Dan Berindei, *op.cit.*, p. 570.

⁵⁴ BZ, anul II, nr. 48, 1 mai 1863, p. 1.

⁵⁵ Publicist și autor de versuri, membru în Comitetul permanent al revoluționarilor români transilvăneni. Pentru amănunte, vezi: Eugen Simion (coordonator general), *Dicționarul general al literaturii române*. București, Editura Univers Enciclopedic, 2006, p. 485.

naționalităților din Transilvania, independența Transilvaniei față de oricare altă provincie a imperiului și reîncorporarea în granițele ei a teritoriilor separate, noua împărțire a Transilvaniei pe baze topografice naționale și în interesul administrației politice și juridice, reprezentarea națiunii române în Dietă și în consiliile municipale direct proporțional cu achitarea dărilor către stat, înființarea unui tribunal național propriu etc.⁵⁶

Rezultatele alegerilor pentru Dietă au adus un număr de 48 de deputați români, 44 de deputați maghiari și 33 deputați sași⁵⁷. Deschiderea forului legislativ s-a făcut la Sibiu, considerat a fi „un teren neutru pentru toți naționaliștii”⁵⁸, dar deputații maghiari, aflați în minoritate, au refuzat să participe, boicotând Dieta și considerând că nu este legală dacă nu se iau în considerare legile din 1848.

În acest sens, semnalăm un articol preluat din ziarul „Sürgöny”, apărut la 27 iunie și publicat în periodicul „Bukowina” la 3 iulie, chiar în ziua deschiderii lucrărilor Dietei de la Sibiu. Articolul este atribuit unui anume conte Nikolaus Bethlen, care dorea să adreseze conaționalilor săi un „avertisment”: „[...] Trebuie să constatăm cu regret că atitudinea politică a națiunii ungare înainte de 1848 era una superioară, mai obiectivă, iar misiunea ei era mai demnă decât cea pe care și-o asumă acum. Dacă națiunea ungară dorește să-și exercite supremația în granițele Coroanei Sf. Ștefan și de acum încolo, ea poate realiza aceasta numai dacă joacă rolul de factor civilizator în aceste țări, căruia i se vor alătura apoi cu bucurie toți prietenii civilizației și culturii europene, de oricare naționalitate ar fi aceștia. [...] Orice român sau sârb rezonabil va dori să devină membru al civilizației europene [...]”⁵⁹.

Ordinea de zi a Dietei, care făcea eforturi să fie cât mai operativă, era foarte încărcată. La o lună după începerea lucrărilor, ziarul „Bukowina” scrie că rezultatele nu erau satisfăcătoare, iar conceperea textelor în cele trei limbi naționale, germană, română și maghiară, precum și criticile la adresa conținutului durau ore în șir⁶⁰.

Un moment important în lucrările Dietei a fost prezentarea a două proiecte de lege: cel privind egalitatea în drepturi a națiunii române și a confesiunilor ei din Principatul Transilvaniei, și cel despre folosirea egală a celor trei limbi oficiale în viața publică. Primul proiect urmărea recunoașterea politică a națiunii române și a confesiunilor ortodoxă și greco-catolică. Al doilea stipula, între altele, posibilitatea nelimitată a cetățenilor de a se adresa autorităților administrative și judiciare în oricare dintre ele, dreptul comunităților de a-și alege limba oficială. În ziar sunt tipărite textele integrale ale acestor proiecte de lege⁶¹.

Între stadiul de proiect și forma finală a legilor propuse de Dieta transilvană au existat totuși diferențe semnificative.

⁵⁶ BZ, anul II, nr. 49, 3 mai 1863, p. 2–3.

⁵⁷ BZ, anul II, nr. 66, 17 iunie 1863, p. 2.

⁵⁸ BZ, anul II, nr. 45, 24 aprilie 1863, p. 1.

⁵⁹ BZ, anul II, nr. 72, 3 iulie 1863, p. 3.

⁶⁰ BZ, anul II, nr. 85, 2 august 1863, p. 3.

⁶¹ BZ, anul II, nr. 86, 5 august 1863, p. 2–3.

La începutul lunii august 1864, în numerele 24, 26, 28 și 31, se publică în ziar conținutul memorandumului redactat de reprezentanții confesiunilor românești, adresat împăratului în chestiunea Mitropoliei românești ortodoxe. Memorandum-ul era rezultatul unui compromis între români și sași. În schimbul renunțării la autonomia efectivă, românii au primit, ca o compensație, dreptul de a înființa o mitropolie pentru românii ortodocși din Transilvania și Ungaria.

În același mod, în cea de-a doua sesiune a Dietei (11/23 mai–17/29 octombrie) s-a acceptat cererea privind înființarea unui tribunal suprem al Transilvaniei, dar sediul său a fost stabilit la Viena⁶².

Spre sfârșitul anului 1864, împăratul Francisc Joseph va înclina tot mai mult spre un compromis cu maghiarii, aceștia revendicând, cum am arătat mai sus în „avertismentul” publicat în „Sürgöny”, refacerea granițelor imperiului de dinainte de 1848, ceea ce însemna anularea tuturor realizărilor românilor (și nu numai) de până atunci. Francisc Joseph a sugerat menținerea individualității administrative a acestora⁶³, dar miniștrii maghiari s-au opus. De asemenea, în timpul tratativelor de la Viena, s-a adus în discuție și gravitarea românilor transilvăneni spre Principatele unite. În ziarul „Bukowina” apar informații despre sprijinul de care se bucurau românii din Transilvania din partea conaționaliilor lor: „[...] presa noastră națională este numai ochi și urechi la frații noștri de dincolo de Carpați care, după părerea lor, au devenit victime ale germanilor și ungarilor. Se încearcă sistematic aducerea românilor din Transilvania și Ungaria în tabăra de aici.” Cu siguranță că și prezența unui stat unificat al românilor chiar la granița cu Imperiul Austriac era văzută ca o amenințare la adresa existenței monarhiei în sine.

În anul 1865, sediul guvernului stabilit la Sibiu, unde a funcționat pe perioada Dietei, este mutat la Cluj.⁶⁴ La noile alegeri pentru Dietă, românii n-au mai putut ieși majoritari, deoarece condițiile în care aceștia puteau fi aleși s-au schimbat în favoarea nobililor maghiari și în dezavantajul celor care nu aveau o stare materială foarte bună. Aceștia reveneau la votul universal, ceilalți, nenobili, trebuind să plătească binecunoscutul cens, fără includerea capitației, adică plata impozitului personal. Toate aceste prevederi au fost publicate în rescriptul imperial din 20 august/1 septembrie 1865, din care se publică fragmente și în secțiunea oficială a ziarului „Bukowina”⁶⁵.

În anul 1866 izbucnește războiul Austriei cu Prusia și Italia. În numărul 66 din 20 iunie se publică, pe prima pagină, apelul la război al împăratului către popoarele imperiului. Românii transilvăneni vor participa cu patru batalioane de voluntari, la propunerea adresată de G. Barițiu și I. Rațiu guvernatorului de atunci al Transilvaniei, Crenneville⁶⁶, dar împăratul nu a ținut seama de acesta. Austria va

⁶² BZ, anul III, nr. 180, 18 septembrie 1864, p. 2.

⁶³ N. Bocșan, *op. cit.*, p. 742.

⁶⁴ BZ, anul IV, nr. 91, 19 august 1865, p. 2.

⁶⁵ BZ, nr. 97, 2 septembrie 1865, p. 1–2.

⁶⁶ N. Bocșan, *op. cit.*, p. 747.

suferi o mare înfrângere și va accepta compromisul cu Ungaria, negocierile încheindu-se în 1867. Ziarul preia din „Wiener Zeitung” știrea despre constituirea ministerului maghiar și desființarea cancelariilor aulice maghiare și transilvănene⁶⁷.

Dispariția Transilvaniei ca entitate politică este confirmată și de lipsa informațiilor despre starea de lucruri din teritoriu sau despre soarta românilor transilvăneni în ziarul „Bukowina”, după promulgarea legii uniunii.

III. CONCLUZII

În contextul transformărilor specifice „secolului naționalităților”, esențiale sub aspectul afirmării conștiinței și identității naționale a popoarelor, se înscriu și eforturile românilor din Moldova și Țara Românească de a-și constitui un stat propriu, independent.

Articolele pe această temă, publicate în periodicul „Bukowina” (1862–1868) în general, și cele prezentate în lucrarea de față, în particular, arată că aceste idei modernizatoare, progresiste, n-au fost nici pe departe simplu de realizat. Impactul noilor reforme asupra maselor a fost dur, iar schimbările radicale, mai ales în plan economic și politic, au dat naștere la numeroase controverse și chiar la acțiuni de revoltă socială. Impresia lăsată de cercetarea acestor articole este aceea că sunt evidențiate numai aspectele negative, că marea realizare a românilor, Unirea Principatelor, ar fi fost, la acea vreme, un demers periculos, că exemplul lor nu ar fi fost unul demn de urmat. Această manieră de relatare a evenimentelor era condiționată, credem, de faptul că ziarul „Bukowina” apărea la Cernăuți, într-o provincie ce se afla încă sub stăpânire habsburgică, și era redactat de Ernst Rudolf Neubauer, un profesor erudit, exilat la marginea monarhiei din cauza trecutului său revoluționar.

În articolele referitoare la românii din Transilvania, deși sunt mult mai puține, ziarul „Bukowina” urmărește cu interes activitatea acestora pentru obținerea autonomiei față de Ungaria și pune accent, în aceeași ordine de idei, pe dovezile de loialitate ale acestora față de Imperiul Habsburgic. Mai mult decât atât, ziarul vehiculează la un moment dat ideea că Imperiul Habsburgic s-ar simți amenințat de existența unui stat român independent la granițele sale și semnaleză gravitatea spre spațiul Principatelor a românilor transilvăneni. Din păcate, după instaurarea dualismului cu Ungaria, ziarul nu mai face referire la situația acestora.

Dincolo de acestea, ziarul „Bukowina” rămâne o sursă valoroasă de documentare, un instrument de lucru folositor pentru îmbogățirea informațiilor din perioada 1862–1868 pe care ni le oferă istoriografia modernă.

⁶⁷ BZ, nr. 23, 22 februarie 1867, p. 2.

Das Bild der Rumänen aus den Vereinigten Fürstentümern und dem Siebenbürgen in der „Bukowina“-Zeitung, Czernowitz (1862–1868)*

(Zusammenfassung)

Zu den spezifischen Umwandlungen, die das „Jahrhundert der Nationalitäten“ mit sich gebracht hat, gehört auch das Streben der Rumänen aus der Moldau und der Wallachei, ein eigenes, selbstständiges Staat zu bilden. Die Zeitspanne, in der die Zeitung erschien, entspricht der Periode der Vereinigung der Fürstentümern Moldau und Wallachei, der Herrschaft des Fürsten Al. I. Cuza und den ersten zwei Jahren der Herrschaft des Fürsten Karl I. von Hohenzolern-Sigmaringen.

Die in unserer Studie erforschten Artikel zeigen, dass es sein sehr schwieriges Unternehmen gewesen ist, diese modernisierende Ideen zu verwirklichen. Der Impact der neuen Reformen auf die Bevölkerung war sehr hart und die radikalen Veränderungen im ökonomischen und politischen Leben hatten als Folgen viele Kontroversen und sogar soziale Konflikte.

Der Eindruck, den uns die Erforschung dieser Artikel lässt, ist, dass Neubauers Zeitung nur die negativen Aspekte hervorhebt, dass das grosse Erfolg der Rumänen aus der Moldau und der Wallachei, d.h. die Vereinigung, eigentlich ein gefährliches Unternehmen gewesen sei und das ihr Beispiel nicht zu folgen gewesen wäre. Diese Art und Weise, die Ereignissen ausserhalb der Bukowina zu präsentieren, war – unserer Meinung nach – dadurch bedingt, dass die Zeitung in Czernowitz, in einer Provinz der österreichischen Monarchie erschien und sie Neubauer herausgab, der am Rande des habsburgischen Reiches wegen seiner revolutionären Jugend verbannt wurde.

Im Falle der Rumänen aus Siebenbürgen werden die wichtigsten historischen Momente der gleichen Periode (1862–1868) hervorgehoben, und zwar: ihre Bestrebungen, die Autonomie dem Ungarn gegenüber vom Kaiser Francisc Joseph zu bekommen, die Gründung des Siebenbürgischen Landtags und die Folgen des österreichisch-ungarischen Ausgleichs für die Lage der Rumänen.

Die Artikel über die Rumänen aus Siebenbürgen sind weniger im Vergleich zu denen über die Rumänen aus den Fürstentümern. Trotzdem wird es über ihre politische Tätigkeit regelmässig berichtet. Es werden die sogenannten Beweise der Loyalität dem Kaiser gegenüber betont. Zwischen den Zeilen kann man lesen, dass die österreichische Monarchie von der Existenz eines unabhängigen rumänischen Nationalstaates und von dessen Einfluss auf seine rumänischen Untertanen sich bedroht fühlte. Nach dem Ausgleich mit Ungarn werden in der Zeitung keine Artikel mehr über die Rumänen aus Siebenbürgen veröffentlicht, denn die Entscheidung des Kaisers, diese Kompromisslösung mit Ungarn zu wählen, bedeutete für Siebenbürgen das Ende seines politischen Daseins.

Die Zeitung „Bukowina“ bleibt eine wertvolle Dokumentationsquelle, die zur Bereicherung der Informationen aus der Periode zwischen 1862 und 1868, die uns die moderne Historiographie zur Verfügung stellt, dienen könnte.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

ELITELE BISERICILOR TRADIȚIONALE DIN BUCOVINA, 1940–1989

VASILE I. SCHIPOR

Lucrarea noastră, *Elitele bisericilor tradiționale din Bucovina, 1940–1989*, este un dicționar biobibliografic. În cadrul unui proiect mai amplu, inițiat de noi și aprobat de Secția de științe istorice și Adunarea Generală a Academiei Române, în 2004, materializează cercetarea de arhivă (de familie, școli, parohii, arhive de stat) și de bibliotecă (articole și studii din presa locală și centrală, studii monografice, colecții de documente, dicționare biografice, memorialistică) desfășurată în perioada decembrie 2006 – septembrie 2008. În acest format, lucrarea noastră cuprinde 62 de fișiere create pentru: – 36 de preoți, dintre care 27 ortodocși, 5 preoți romano-catolici, 3 preoți greco-catolici, un preot evanghelic C. A.; – 15 monahi; – 2 monahii (toți de credință ortodoxă); – 6 ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române; un diacon-profesor și doi cântăreți bisericești (toți ortodocși). Cinci dintre aceștia mor în închisorile și lagărele din România, în condiții de exterminare, iar doi în deportarea din URSS. Lucrarea are în vedere numai Bucovina istorică. Au fost reținuți preoții, monahii, monahiile și ierarhii născuți în Bucovina istorică, cei care s-au format aici prin studii de durată (liceale și universitare) ori și-au desfășurat aici activitatea pastoral-misionară într-o perioadă importantă din viața lor. Numărul preoților, monahilor și monahiilor din Bucovina care au fost persecutați, arestați și condamnați politic în perioada regimului comunist este, în realitate, mai mare. Ne rezervăm dreptul de a continua cercetarea, fie și pe cont propriu, de a corecta, în limita posibilităților, deficitul de informare și erorile din literatura temei, cu toate dificultățile create de o legislație complicată și procedurile anevoioase încă de acces la izvoarele istorice inedite, existente la deținătorii de arhivă din România.

* * *

Antal, Dumitru. Vezi Antal, Emilian.

Antal, Emilian. Născut la 20 octombrie 1894 în Toplița, județul Harghita, cu numele de mirean Dumitru, fiul lui Dumitru Antal, țaran înstărit, și al Ilenei, născută Cristea, rudă apropiată (soră mai mare) cu Miron Cristea, cel dintâi patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Studii liceale la Brașov și Năsăud (1905–1913). Licențiat al

Academiei Teologice din Sibiu (1916) și al Facultății de Filosofie a Universității din Budapesta (1918). Președinte al Societății studențești „Petru Maior”, participant la Marea Adunare de la Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918. Hirotonit diacon pe seama Catedralei Mitropolitane din Sibiu (27 octombrie 1924) și preot (15 noiembrie 1924), protopop de Reghin (1924–1927), revizor eparhial la Cluj (1927–1933), preot la Biserica „Bradul-Boteanu” din București (1933–1938), inspector general în Ministerul Cultelor. Intră în cinul monahal și este tuns la mănăstirea Dragomirna, primind numele Emilian (1938). Arhiepiscop-vicar al Patriarhiei (28 octombrie 1938) cu titlul Târgovișteanul, delegat provizoriu să conducă Eparhia Argeșului (1941–1944), stareț al mănăstirii Cernica (iunie 1944–martie 1945). Locotenent de mitropolit (locțiitor) la Mitropolia Bucovinei (devenită Mitropolia Sucevei în 1947), refugiată la Suceava, cu delegația emisă la 6 martie 1945 și aprobată de Sfântul Sinod la 30 iulie 1945. „Având neșansa de a păstori provizoriu, în baza unei delegații patriarhale orișicând posibil de revocat, – scrie singurul său biograf din Bucovina de astăzi – nepotul patriarhului Miron Cristea s-a aflat mereu în căutarea unui mod de a rezista în fața stăpânirii locale potrivnice, cu toate că zâmbea ademenitor «tovarășilor de drum», dar și a cercurilor de presiune de la Palatul Patriarhal, care erau mereu treze în a șicana pe cel care le amintea de fostul patriarh. Păstorind eparhia Bucovinei, arhiepiscopul Emilian Antal a avut parte de prieteni puternici dar și de dușmani pe măsură. Timpul activității sale la Suceava (martie 1945–septembrie 1948) coincide cu cea mai neagră perioadă din istoria Bisericii Ortodoxe din Bucovina. Neiușit de protipendada bucovineană, mereu dat în lături de sinodalii bucureșteni, arhiepiscopul Emilian Antal, cu izbânzile și căderile sale, rămâne o figură de seamă a Bisericii din această parte de țară”¹. Destituit în 1948, „exilat” la mănăstirea Neamț, unde funcționează ca profesor la Seminarul Teologic (1949–1950), stareț la Cozia (1 septembrie 1950–21 august 1952) și la mănăstirea „Sfântul Proroc Ilie” din Toplița. Timp de 15 ani, urmărit permanent de Securitate, pentru „activitatea dușmănoasă pe care o ducea”, așa cum rezultă din documentele de arhivă publicate în ultima vreme (fișe personale, adrese, note, note informative, referate, rapoarte de investigații): „Antal Emilian este un element contrarevoluționar, cu manifestări dușmănoase, perfid, rafinat, dușman înrăit al regimului nostru popular. Caută pe orice cale a submina măsurile partidului și guvernului, influențează în mare măsură țărănimea muncitoare, menținând în rândurile populației psihoza clericală și de răsturnare a regimului nostru, împiedicând prin aceasta dezvoltarea raionului din punct de vedere cultural, politic și agrar. În predicile pe care le face, în fața credincioșilor, își exprimă dușmănia față de regimul nostru, aceasta în mod subtil și rafinat, imprimând în mentalitatea credincioșilor că lumea este plină de necazuri și greutăți, cu sublinieri că numai credința poate salva omenirea din greutățile prin care trece și că D-zeu le va înlătura și va aduce o viață mai bună și mai fericită peste toți cei care suferă. Împărțește broșuri și tipărituri cu caracter antidemocratic. Este un element recalcitrant și periculos

¹ Preot D. Valenciu, *Arhiepiscopul Emilian Antal Târgovișteanul, Lt. de Mitropolit al Bucovinei, 1945–1948*, Câmpulung Moldovenesc, Biblioteca „Miorița”, 2005, p. 8.

regimului nostru”². La începutul „unei epoci a înstrăinării, a modificării fireștilor legături interumane”, Î.P.S. Emilian Antal se numără printre ierarhii care, simțindu-și „conștiința încarcerată”, „nu au încetat o clipă să caute căi de amânare a dezastrului spre care se îndrepta suflarea românească”, înfruntând opresiunea³. Ultimul chiriarh al Bucovinei trece la Domnul la 15 iunie 1971, în Toplița.

Baumgartner, Albert. Născut la 23 ianuarie 1913 în localitatea Poiana Micului, districtul Gura Humorului. Fiul lui Carol și al Rosaliei Baumgartner, o familie veche de catolici de origine germană. Își face studiile primare și gimnaziale la Liceul de Stat „E. Hurmuzachi” și la Gimnaziul German Catolic Particular (Detsches Privat-Real Gymnasium) din Rădăuți. Studii de filosofie la Seminarul „Sfântul Duh” (1930–1933), continuate la Academia Teologică „Sfântul Duh” din București, al cărei rector era Anton Durcovici. Hirotonit în tonsură la 8 decembrie

² *Ibidem*, p. 240–241. Extras din referatul întocmit de organele de urmărire ale Secției Raionale M.A.I. Toplița, la 30 decembrie 1953, cu propunerea de arestare și trimitere în fața justiției. Documentul integral, p. 236–241.

³ *Ibidem*, p. 8. Viața epocii în care a trăit și, mai cu seamă, anii arhipăstoririi sale la Suceava, viața Bisericii Ortodoxe din România în perioada postbelică, treptele înălțării și decăderii acestui vrednic ierarh și „mare prieten al oamenilor” sunt reconstituite, în lucrarea citată de noi, prin apelul la un vast material documentar, de cele mai multe ori inedit, și printr-un discurs evocator cald, reînviind o întreagă lume dispărută. Caracterizarea pe care i-o face preotul profesor Dumitru Călugăr în cuvântul rostit la înmormântare este, parcă, desprinsă din pateric: „Modestia și omenia i-au împodobit ființa și nu l-au părăsit niciodată în nici una din slujbele de înaltă răspundere la care a fost chemat... A întâmpinat pe toți credincioșii cu inimă de părinte, cunoscând că numai așa poate străluci dragostea lui Hristos între oameni. Nu i-a fost nicidecum spre povară să stea la îndemâna oricui, în noapte sau zi, la vreme bună sau rea, la prilej de bucurie sau întristare... Vlădica Emilian era un mare prieten al oamenilor și, mai presus de toate, îi cucerea prin puterea bunătății sale. Chiar privirea, lumina ochilor lui, se scălda în bunătate, iar seninătatea feței îi slujea la exteriorizarea acestei însușiri de noblețe umană, noblețe creștină. În același timp, graiul plăcut, limpede și domol ca de bunic sfătos, îl apropia de oameni. Era senin și la săvârșirea sfintelor slujbe, încât împreună – slujitori și credincioși – gustau o adevărată recreație spirituală. Era și îngăduitor cu toți, în înțelesul cel mai bun al acestui cuvânt” (Preot D. Valenciu, *op. cit.*, p. 198). Complementar, vezi și studiul publicat de Prof. dr. Ioan Dură, *Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române îndepărtați din scaun și trimiși în reclusiune monastică de către autoritățile comuniste în anii 1944–1981*, în „Memoria”. Revista gândirii arestate, București, anul XVII, nr. 55–56, 2006, p. 158–177. Concluzia acestuia trebuie reținută pentru tema în discuție: „Numărul [ierarhilor] care au suferit prigoana comunistă se ridică la 30. [...] Cert este că toți acești ierarhi prizoniți de comuniști, unii chiar uciși prin otrăvire, și alții trimiși cu domiciliul forțat în mănăstiri și schituri, cei mai mulți dintre ei reprezentau elita ierarhiei Bisericii Ortodoxe Române, care nu a voit să facă niciun compromis cu cei fără de Dumnezeu; într-adevăr, toți ierarhii depuși din scaun, trimiși în surghiun la mănăstiri sau schituri, supravegheați, prizoniți, întemnițați – doi – și unii dintre ei și omorâți, prin otrăvire, reprezintă «obrazul curat» al Bisericii Ortodoxe Române în lupta acesteia împotriva ideologiei inumane comuniste. Iată de ce se cuvine ca suflarea românească ortodoxă să nu-i uite” (p. 176–177). Vezi și Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Episcopi înlăturați de autoritățile comuniste*, în vol. *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, [Cluj-Napoca], Editura Patmos, 1998, p. 12; Vasile Manea, *Episcopi înlăturați de autoritățile comuniste*, în vol. *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, cu o prefață semnată de Î.P.S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, [Cluj-Napoca], Editura Patmos, 2000, p. 18–19; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. I (A–B), București, Editura Mașina de Scris, 2000, p. 64.

1933, subdiacon la 29 iunie 1937 și preot la 29 iunie 1938, în catedrala „Sfântul Iosif” din București. Își începe activitatea pastorală la 23 iulie 1938 ca vicar la Parohia Bărăția din București și profesor de religie la Liceul „Sfântul Andrei” din Calea Călărașilor, patronat de congregația „Frații Școlilor Creștine”. Numit capelan la Capela „Sfânta Tereza” din București, la 8 decembrie 1939. La 30 septembrie 1942 este eliberat din funcția de capelan de către arhiepiscopul Alexandru Th. Cisar și desemnat să activeze la Misiunea Romano-Catolică din Transnistria, condusă de episcopul Marcu Glaser, Vizitator Apostolic, alături de preotul Ioan Tuscherer, ca vicar misionar al comunității catolice de aici, care număra la acea dată 70 000 de credincioși. Rechemat în țară, la 4 iulie 1943, numit director la Seminarul „Sfântul Duh”, aflat în refugiu la Timișul de Jos, județul Brașov. După 23 august 1944, arhiepiscopul Alexandru Th. Cisar dispune verificarea activității sale și a tuturor preoților de origine neromână, dar care erau cetățeni români. Certificatele obținute de la Chestura de Poliție București sunt toate favorabile. Activitatea preotului romano-catolic Albert Baumgartner nu face nici obiectul Comisiei de Epurare, instituită prin lege la Arhiepiscopia Romano-Catolică din București pentru grupul etnic german. Preotul Baumgartner nu este internat, după această dată, în vreun lagăr politic, așa cum s-a întâmplat cu preotul Francisc Augustin. La 11 ianuarie 1945, arhiepiscopul Cisar cere protecția nunțiului Andrea Cassulo, vicerectorul Seminarului „Sfântul Duh”, a preotului Albert Baumgartner și a tuturor preoților de origine etnică germană. În dimineața zilei de 11 ianuarie 1945, profesorul Albert Baumgartner, care predă la Seminar materiile dogmatică, latină și botanică, susține la clasa I ultima sa lecție de dogmatică. În noaptea de 11–12 ianuarie 1945, preotul Albert Baumgartner este răpit de N.K.V.D și transportat ca deținut în U.R.S.S. La 15 mai 1945, numele preotului Albert Baumgartner este trecut pe o listă de preoți dispăruți sau deportați în U.R.S.S., pe care mai figurau preoții Emil Kendlbacher și Francisc Keil din Buzău, întorși în țară după câțiva ani. Cicerone Ionițoiu susține că, după arestarea sa de către N.K.V.D., în drum spre deportare, preotul Baumgartner a evadat pe teritoriul românesc. Prins și „bătut îngrozitor, a murit în lagărele de exterminare bolșevice”⁴. Preotul V. Blasutti, fost elev la Seminarul „Sfântul Duh” din București, îl elogiază pe preotul bucovinean, în mărturisirile sale: „După plecarea din seminar a preotului Rafael Friedrich, mai

⁴ Menționat, cu date extrem de sumare, de Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, în lucrarea *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, Supliment al periodicului „Renașterea”, Cluj-Napoca, 1995, p. 11; Cicerone Ionițoiu, *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în volumul *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, [București], f. ed., Tipografia „Hrisovul” S.A., 1996 p. 306. Aici numele de botez este trecut greșit: Anton. Același autor, Cicerone Ionițoiu, în *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. I (A–B), București, Editura Mașina de Scris, 2000, p. 134, îl menționează cu numele Baumgartner Albert Aurelian.

mulți preoți tineri au fost aleși prefecti. Printre ei aş dori să-l amintesc pe preotul Albert Baumgartner, un preot dăruit pentru educarea tineretului, un suflet plin de dragoste pentru aproapele. Prezența sa a fost de scurtă durată datorită momentelor vitrege de atunci. Într-o noapte a fost ridicat de poliție și a fost dus împreună cu alți confrăți în Siberia, unde a murit în lipsuri și mari suferințe⁵.

Bobu, Victor. Născut la 13 iulie 1913 în comuna Grămești–Siret. Fiul lui Gheorghe și al Elenei, născută Dărăbăneanu. Absolvent al Facultății de Teologie din Cernăuți (1938). Preot ortodox la Bălinești. Arestat și anchetat în mai multe rânduri (1949, 1956), pentru opunere la colectivizare. Rearestat, anchetat și condamnat de către Tribunalul Militar Iași, prin sentința nr. 318 din 27 mai 1960, pentru „uneltire contra ordinii sociale”. Detenția la Suceava, Botoșani, Jilava și Aiud. Pus în libertate, la 15 ianuarie 1963, în baza Decretului de grațiere nr. 5/1963 al Consiliului de Stat al R.P.R.⁶ Preotul Victor Bobu scrie pagini impresionante în *Memoriile unui deținut politic*⁷, oferind posterității mărturia valoroasă. Câteva episoade se disting prin motivul epifaniei, întâlnit frecvent în literatura

⁵ Conf. *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*. Tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, a Înalt Prea Sfințitului Ioan Robu, Arhiepiscop și Mitropolit Romano-Catolic de București și a Excelenței Sale Dr. Cristoph Klein, Episcop al Bisericii Evanghelice C. A. din România, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007, p. 72–74. Articolul închinat părintelui Albert Baumgartner este semnat de Dănuț Doboș, consilier cultural la Episcopia Romano-Catolică de Iași. În arhiva Colegiului Național „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți, noi l-am găsit pe elevul Baumgartner Albert, înscris ca elev particular aici, fapt nemenționat de părintele Dănuț Doboș. *Vezi Matricola școlară. Elevii particulari*, vol. I–II, 1926–1927, p. 15.

⁶ *Vezi Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 15; Cicerone Ionițoiu, *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 310; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 36–37; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 49; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. I (A–B), 2000, p. 209; Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor. Anii rezistenței–anii suferinței*, Iași, Editura Timpul, 2002, p. 234; Vasile I. Schipor, *Victor Bobu (1913–2000), preot, memorialist și animator cultural*, Rădăuți, 2004 (manuscris); Dorin Dobrinu (editor), *Proba infernului. Personalul de cult în sistemul carceral din România potrivit documentelor Securității, 1959–1962*, București, Editura Scriptorium, 2004, Seria „Acta et testimonia” (III), coordonată de Dumitru Ivănescu, p. 73, 98. Motivele condamnării, menționate aici, sunt: „agitație contrarevoluționară”, „agitație”. *Vezi și Vasile I. Schipor, Bucovinenii în spațiul concentraționar al regimului comunist. Martiri, martori și mărturii*, în volumul *Bucovinenii împotriva comunismului: frații Vasile și George Motrescu*, Ediție îngrijită, note și comentarii de Marian Olaru, Prefață D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, Postfață de Vasile I. Schipor, Indice de nume de Rodica Iațencu, Suceava, Editura Universității, 2006, p. 305–308; Vasile I. Schipor, *Bucovinenii în spațiul concentraționar al regimului comunist*, în „Analele Bucovinei”, București, anul XIII, nr. 2 (27), iulie–decembrie 2006, p. 543–545.

⁷ Victor Bobu, *Memoriile unui deținut politic*, Rădăuți, 2000. Manuscris inedit.

memorialistică a spațiului concentraționar din România⁸, evocând momente de trăire creștină profundă care transformau inumana celulă a detenției în „adevărată grădină” și întăreau moralul deținuților politici.

Imaginea lui Iisus Hristos îl însoțește pe preotul Victor Bobu pretutindeni în închisorile prin care trece: „Permanent îl vedeam pe Iisus într-o mantie albă, ducându-și crucea în spate”⁹. În spațiul traumatizant al detenției, cunoaște, de-a lungul celor trei ani și 45 de zile, preoți ortodocși și catolici, învățători, profesori, revizori școlari, avocați, procurori, ofițeri din vechea armată regală, prefecti, medici, ingineri, studenți, contabili, administratori de moșii, muncitori, negustori provenind din toate provinciile locuite de români. În închisorile de tranzit Suceava, Botoșani și Jilava, precum și în „închisoarea de domiciliu”, la Aiud, primește ajutorul semenilor și le oferă, la rândul său, ajutor. Bolnav de icter, suferind de reumatism și TBC ganglionar, la Aiud cunoaște aceleași privațiuni. I se refuză tratamentul medical, este izolat, trece prin „camera neagră”, ca formă de pedeapsă corecțională, face greva foamei și cunoaște închisoarea și sub aspectul ei de „universitate cu gratii”: „Am fost mutat într-o celulă în care erau închiși șapte preoți. Perioada cât am stat cu acești șapte preoți a echivalat cu niște cursuri profesionale, învățând unii de la alții lucruri de mare folos sufletesc. Era un preot de la Oradea-Mare [...], care avea darul improvizării de versuri. Compunea poezii religioase, în gând, căci nu aveam hârtie sau creion. Dimineața, după ce luam micul dejun, ne adunam la marginea patului și el începea să recite versurile care erau adecvate situației triste în care ne găseam. Un coleg de la Craiova era muzicolog și imediat le pune pe note și ieșea un cântec pe care îl murmuram și noi după el. Era foarte reconfortant. Altul, de la Chișinău, fusese preot militar în Transilvania și ne povestea că făcuse școala rusească de 10 ani, în care se pomenea foarte puțin despre România. Oficiam în fiecare duminică Sf. Liturghie, iar cu pâinea de la micul dejun, pe care o sfințeam, ne împărțeam.

⁸ Informații valoroase despre sentimentul religios și circulația motivului literar în poezia carcerală din literatura noastră se află în volumul *Poezia în cătușe*, antologie, prefață și note de prof. univ. dr. Aurelian I. Popescu, Postfață de Nicolae Panea, Craiova, Editura Omniscope, 1995. În comentariul la secțiunea *Iisus în celulă*, p. 135–137, autorul acestei excelente antologii tematice, el însuși fost deținut politic, notează: „Mulți deținuți au devenit profund credincioși, fără ca cineva să-i fi influențat, încă din timpul anchetelor în singurătatea celulelor securității. Fenomenul este simplu de înțeles. Când în fața ta, zi de zi și chiar în timpul nopții, nu vezi decât figuri asazine, întruchipări ale cruzimii ce se manifestau prin insulte dintre cele mai grele, torturi de tot felul, de la bătăi la metode speciale (obligația de a nu dormi zile și nopți în șir), oamenii căutau undeva, în ceva, un sprijin, un confident, un sfătuitor, un apărător al vieții în primejdie. Acesta era Dumnezeu, identificat cu singura speranță de-a supraviețui cumplitelor situații impuse arestațiilor de călăii puterii. Numai așa se mai putea evada dintr-o lume a cătușelor, a înjurăturilor și bătăilor, a foamei și frigului, a disperării, într-o lume a iubirii de semeni, pentru că, orice s-ar spune, voința omului nu are puteri nelimitate, indiferent de marile idealuri care o stăpânesc. Această legătură cu cerul, neștiută de satrapi, îi crea [...] deținut[ului] politic credința că nu este singur în fața brutelor. Credința devenea, astfel, scut de apărare împotriva Răului”.

⁹ Victor Bobu, *op. cit.*, p. 124–125.

Într-o zi, preotul de la Oradea a fost chemat la grefă și i s-a adus la cunoștință că i s-a redus pedeapsa de la 9 ani la 5 ani. Fusese acuzat că a îndemnat oamenii să nu ducă recolta la arie. A fost fugar vreo doi ani, dar a fost descoperit. După aceasta, am fost despărțiți, căci nu se cade în pușcărie să te simți bine”¹⁰.

Plecat de la Aiud fără zeghe, cu „frică de atâta libertate” și cu sentimentul straniu că se află într-o „lume nouă”, urmărit de „securiști îmbrăcați civil”, preotul Victor Bobu găsește în Bucovina, la Rădăuți, și apoi la Bălinești, realități care îl zdrobesc. Ca un nou Iov, îndurerat de risipirea casei sale, primește vestea morții copilului: „Deschide-te, pământule, să intru de viu, căci soarele meu a apus!”; „Am plecat de la Protoierie zdrobit și rătăceam pe străzi în neștire. M-am trezit la Catedrală, unde am aprins lumânări și am plâns!”¹¹. „Imaginea dezolantă a casei”, în care intra acum „ca un străin”, îndepartarea soției din învățământ, exmatricularea copiilor din școli, confiscarea casei și divorțul impus soției, rămasă singură să înfrunte nevoile vieții de zi cu zi, într-o lume tot mai ostilă, prigoana politică și marginalizarea socială, îmbolnăvirea și delațiunile („Protopopul m-a reclamat la Mitropolie, de unde am primit o muștrare, dar nu și o parohie.”¹²) îi prelungesc multă vreme calvarul.

Preot activ, timp de aproape șase decenii, în protopopiatele Rădăuți și Siret. În perioada 1992–1995, construiește Biserica „Nașterea Maicii Domnului” din Ciomârtan-Zamostea, pentru care a fost închis de regimul comunist. Trăind într-o modestie distinsă, într-o parohie săracă în resurse dar curată și îmbogățită prin puterea credinței dreptmăritoare, preotul iconom stavrofor Victor Bobu construiește pentru urmașii săi întru păstorire Casa Parohială din Bălinești (1978–1981), în cadrul căreia întemeiază un muzeu, unic pe Valea Siretului Superior, reunind obiecte de preț adunate de-a lungul vremii. În același timp, urmând exemplul preoților cărturari din veacurile trecute, trăind „subt vremi”, preotul Victor Bobu își află în scrisul care „întemeiază și desăvârșește” o plăcută și folositoare „zăbavă”. Scrierile sale au, majoritatea, o importantă valoare documentară, acoperind, cronologic, peste o jumătate de veac zbuciumat: *Monografia Parohiei Bălinești, județul Dorohoi*, 1938 (manuscris dactilografiat), *Monografia comunei Grămești*, 1999 (manuscris dactilografiat), 1989 – *Pelerinaj la Locurile Sfinte, Rădăuți*, Editura Hard, 2000 (singura lucrare tipărită), *Memoriile unui deținut politic*, 2000 (manuscris dactilografiat), *Predici*, 1938–1996 (lucrări în manuscris). Trece la Domnul în Bălinești, la 24 august 2000.

Bocancea, Ioan. Născut la 2 decembrie 1904 în localitatea Costești-Storojineț, fiul lui Vasile și al Anei. Preot-călugar, domiciliat în comuna Pojorâta-Câmpulung Moldovenesc. Reținut la 9 decembrie 1959 și condamnat la cinci ani

¹⁰ *Ibidem*, p. 131.

¹¹ *Ibidem*, p. 104, 140.

¹² *Ibidem*, p. 144.

închisoare corecțională, prin sentința nr. 19 din 26 ianuarie 1960 a Tribunalului Militar Iași, pentru „agitație dușmănoasă”¹³.

Bodnariu, George. Născut la 8 aprilie 1924, în comuna Mănăstioara-Siret. Fiul lui Partenie și al Veronicăi. Deținut politic în perioada regimului comunist. Închinoviat, după 1995, la Schitul Marginea, județul Suceava¹⁴.

Bojescu, Filaret. Născut la 13 iulie 1912 în Rădăuți, fiul lui Herman și al Leocordiei. Preot greco-catolic cu domiciliul în localitatea Sebeș-Hunedoara. Arestat la 28 octombrie 1958 de către organele regiunii M.A.I. Hunedoara, judecat într-un proces înscenat la Deva și condamnat la muncă silnică pe viață, prin sentința nr. 20 din 15 ianuarie 1959 a Tribunalului Militar al Regiunii Militare III. Eliberat prin Decretul 411 din 1964¹⁵.

Buceac, Casian. Vezi *Bucescu, Casian*.

Bucescu, Casian. Născut la 28 aprilie 1907 în localitatea Mușenița, comuna Baineț, fiul lui Mihai Buceac și al Domicăi, născută Coroliuc. Rămas orfan de tată la vârsta de șapte ani, este îndrumat de mama sa, de la care moștenește dârzenia și înțelepciunea. Studii la Liceul de Stat Siret (bacalaureat în 1929) și la Facultatea de Teologie din Cernăuți, obținând licența în 1933. Căsătorit, la 20 iulie 1933, cu învățătoarea Ecaterina Orendovici din Băncești-Siret. Hirotonit în 1933 și numit preot paroh la Broscăuții Mari, apoi administrator parohial în Panca, județul Storojineț¹⁶. În 1940, transferat la Grănicești-Suceava, unde, în 1945, începe construirea unei biserici noi. „Întreprinzător, treaz înainte de a intra în rosturi satul, preotul-pildă de hărnicie și curaj” este mutat disciplinar în Calafindești, apoi transferat (1950) în parohia Grămești-Siret. Arestat la 26 iulie 1958 și condamnat, prin sentința nr. 39 din 1959 a Tribunalului Militar Iași, pentru „uneltire contra ordinii sociale”, la 7 ani de închisoare corecțională. Închis la Botoșani, Aiud, Gherla, Jilava și în colonia de muncă de la Ostrov. După eliberare este reîncadrat ca preot paroh la Sucevița. Ca vrednic slujitor al Bisericii, muncește și aici cu mult „curaj și abnegație, prin cuvânt și faptă, sădind în sufletele credincioșilor învățătura

¹³ Dorin Dobrinu, *op. cit.*, p. 73, 110. Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu nu-l menționează în lucrarea *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, Cluj-Napoca, 1995. Nici Cicerone Ionițoiu nu-l menționează în *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. I (A–B), 2000.

¹⁴ Conform *Cererii de înscrisere în AFDPR-Filiala Suceava*, din 27 martie 1995.

¹⁵ Dorin Dobrinu, *op. cit.*, p. 3. Cicerone Ionițoiu îl menționează și el în *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 310, precum și în *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. I (A–B), 2000, p. 225. Condamnarea diferă însă: 25 de ani de închisoare. Tot de aici aflăm că, după eliberare, Filaret Bojescu a plecat în Germania, unde a slujit sub numele Rafael Haag. Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu îl menționează în lucrarea *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 16. Potrivit acestei surse, Bojescu Filaret este preot catolic. Ar fi fost arestat în 1946 împreună cu minerii din Ghelari-Teliuc. În 1947 era la Văcărești.

¹⁶ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, Cernăuți, Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, 1937, p. 147.

evangheliei”. Împreună cu enoriașii săi, participă la realizarea unor lucrări de renovare și modernizare a bisericii parohiale. Activitatea administrativ-gospodărească și misionar-religioasă îl impune în Bucovina ca exemplu al „dragostei lucrătoare” în folosul satului și al Bisericii. Trece la Domnul la 17 noiembrie 1986, la scurt timp după pensionare¹⁷. Amintirea pătimirii și apostolatului său dăinuie încă în Bucovina de astăzi: „Temnițele, cu rezonanță tristă, au primit un nume pe care părintele Casian îl rostea cu reverență ironică: Universitate. Aici, în celule «Universității», unde s-au călit nenumărați fii ai pământului, devenind modele de moralitate și credință, preotul în zeghe a făcut din pușcăriași enoriași, și din pâinea săracă și din zeama bulgărilor de marmeladă pâine și vin euharistic, împărtașanie, convins permanent că harul nu doarme și că Domnul pe toate le poate schimba într-o clipă. [...] Suferințele l-au întărit, l-au spiritualizat pe părintele Casian. Gavril Vatamaniuc, ultimul supraviețuitor al Rezistenței din munții Bucovinei, care a fost în celulă cu preotul, l-a evocat emoționant în vol[umul] *Muntele mărturisitor*. În timpul detenției, fiii părintelui Casian, deși îndreptățiți de merite să fie înscriși la doctorat, au fost marginalizați. Fiica Lăcrămioara era obligată să stea singură, izolată într-o bancă din clasă, iar învățătoarei Eufrosina, după ce tot a fost trimisă de la o școală la alta, i s-a dat un privilegiu pe măsura vocației sale – slujbă de femeie de serviciu. Iar părintelui, după «absolvirea înaltelor studii», lui care era un biblicist, liturgist și orator de excepție, vorbitor de limbi străine, un ins cu o istețime de oțel, i s-a dat un creion și un caiet de socotitor, lângă un contabil la C.A.P.-ul din Rădăuți. După doi ani de domiciliu forțat, adăugați după eliberarea din 1963, părintele a primit îngăduința de a sluji la biserica sâtească din Sucevița, într-un loc nu prea îmbietor la data respectivă, în care numai munții erau pitorești. Dar Sucevița, acum, prin această alegere, își primea eroul civilizator! Așa cum Moise a civilizat etnia sa, și prin mâinile lui s-a transformat Legea în care se descoperă «calea, adevărul și viața», astfel prin Casian Bucescu s-a ridicat din anonim o comunitate care pe veci îi e îndatorată. Aici, la Sucevița, preotul exemplar a devenit apostol. A muncit ca un gospodar pentru care cartea e pământul și a brăzdat cărțile până s-a întâlnit cu cerul»¹⁸.

Canțer, Ilie. Născut la 27 iulie 1906 în Botoșenița-Siret, fiul lui Nicolae și al Zenoviei. Studii la Liceul de Stat Siret, bacalaureat la Cernăuți, sesiunea iunie

¹⁷ Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși*. Dicționar, vol. I (A–B), 2000, p. 279; Constantin Hrehor, *op. cit.*, p. 199–202; Dorin Dobrinu, *op. cit.*, p. 28; Valerian Procopciuc, *Casian Bucescu (1907–1986). Din viața dramatică a unui preot bucovinean*. în „Candela”, serie nouă, Suceava, anul X, nr. 5, mai 2000, p. 27. Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu nu-l menționează în lucrarea *Mărturisitori de după grații. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, Cluj-Napoca, 1995. Vezi și Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989)*. *Biserica Ortodoxă*, p. 42; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 55.

¹⁸ Constantin Hrehor, *Apostolul Suceviței*, în „Crai nou”, Suceava, anul XVII, nr. 4311, 22 noiembrie 2006, p. 5.

1929. Absolvent al Facultății de Teologie din Cernăuți, cu licență în sesiunea din iunie 1933. Preot ortodox în Parohia Clit-Rădăuți. Transferat, în 1944, în Parohia Botoșenița. Refugiat împreună cu întreaga familie în martie 1944 la Surducu Mic, județul Timiș-Torontal. În vara anului 1945 revine acasă, găsind gospodăria și întreaga avere risipite. Persecutat după alegerile din noiembrie 1946. După 1948, considerat chiabur, exploatator, dușman al poporului și al regimului comunist, pentru că avea în proprietate 24 ha teren, casă cu anexe gospodărești, animale. În 1952, preotul Ilie Canțer este obligat în ziua de Paști, după slujba de Înviere, să iasă la arat în câmp. Judecat de Tribunalul Popular al Raionului Rădăuți și condamnat prin sentința penală nr. 212/28 august 1952 la doi ani de închisoare, 2 000 lei amendă, 100 lei despăgubiri civile și 20 de lei cheltuieli de procedură penală, pentru delictul de sabotaj: nepredarea a 700 de litri de lapte în trimestrul I 1952. Depus în colonia de muncă forțată Bârlad, unde se construia Fabrica de Rulmenți. În 1952 întreaga familie este izgonită din propria casă. Pus în libertate și reangajat în Parohia Botoșenița la 1 iulie 1953. Soția preotului Ilie Canțer, învățătoarea Oltea Canțer (născută la 4 aprilie 1923 în localitatea Costișa-Rădăuți, fiica lui Arcadie și a Mariei Isopescul, absolventă a Școlii Normale „Alexandru Vlahuță” din Șendriceni-Dorohoi, promoția 1946) este epurată din învățământ, arestată în baza mandatului nr. 555/1952, emis de Procuratura Rădăuți. Fără a fi judecată, pusă în libertate cu Biletul nr. 5 083 din 24 noiembrie 1952. În casa lor locuiesc, pe rând, președinții Sfatului Popular și un activist de partid, care îi risipesc întreaga avere, apoi aici își găsește sediu Cooperativa de Consum. În 1962, preotul Ilie Canțer și învățătoarea Oltea Canțer primesc dreptul să revină acasă și să locuiască într-o cămăruță lângă grajdul de vite. În 1963 li se înapoiază casa și gospodăria în paragină, din care lipseau mobilierul, utilajele agricole și animalele. Preotul Ilie Canțer funcționează ca paroh în Botoșenița până la 22 noiembrie 1975, când este pensionat pentru limită de vârstă. Învățătoarea Oltea Canțer este reangajată, la 1 septembrie 1963, la Școala Generală Botoșenița-Calafindești, unde funcționează până la 31 august 1977, când este pensionată. Și copiii lor cunosc vitregiile destinului, fiind persecutați. Canțer Octavian-Ilie, născut în 1944, studiază la Liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți (1958–1960, 1962–1964), la Școala Profesională de Tractoriști Rădăuți (1960–1962) și la Școala de Impiegați de Mișcare Iași. Funcționează ca impiegat de mișcare la Gura Putnei, Vatra Dornei, Roșu, Moldovița, Strigoaia, Mestecăniș, apoi la I.U.P.S. Suceava. În 1987 i se desface contractul de muncă, întrucât a refuzat să divorțeze de soția sa, Cornelia, care a rămas la rude în R.F. Germania. În 1989 reușește să plece în Germania pentru a-și reîntregi familia. Canțer Nicolae-Dorin, născut la 27 martie 1945, în refugiul de la Surducu Mic, este absolvent al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” (1962) și al Facultății de Medicină Veterinară Iași (1970). Funcționează ca profesor suplinitor la Remezău-Vicovu de Jos (1962–1964) și Botoșenița-Calafindești (1964–1965). Medic veterinar la Plugari-Iași (1970–1975), Grănicești (1975–

1977), Gălănești (1977–1986) și la Centrul de Reproducție Rădăuți (1986–2001). Canțer Liciniu-Marius, născut la 10 septembrie 1954 în Botoșenița, este absolvent al Liceului „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți (1972) și al Institutului de Marină „Mircea cel Bătrân” Constanța (1977). Funcționează ca ofițer de marină la Întreprinderea de Pescuit Oceanic Tulcea până în 1986, când i se retrage avizul de navigabilitate în apele internaționale. În 1989 i se desface contractul de muncă, întrucât cumnata sa, Canțer Cornelia, plecată la rude în Germania, nu s-a mai întors în țară. În 1989, pleacă clandestin în Germania, unde cere azil politic și se stabilește definitiv.

Preotul Ilie Canțer trece la Domnul în 1995¹⁹. Amintirea vieții și păstoririi sale este cultivată cu religiozitate de cei care l-au cunoscut în anii prigoanei comuniste: „Cu-mprejmuirea ruginii de frunzare / Tu porți în tine plâns și toamne multe, / Bisericuță din Botușanița / Și sufletul mi s-a oprit s-asculte / Tristețea ce-o trimite peste zare / Prin clopot, ruga ta de muceniță. // Plecat a fost părintele Ilie, / Zidit în închisori și-apoi în moarte; / Și-atâția credincioși azi nu mai sunt. / De tristă și de grea păgânătate / Arar s-aude zvon de liturgie / Și-o candelă s-aprinde pe-un mormânt. // Frunzișul te-mpresoară ca o boare / Și morții s-odihnesc sub iarba-naltă. / Un sfânt fior prin suflute colindă. / Bat clopote și inimile saltă / Că-n sânul tău e iarăși sărbătoare / Și iar s-adună credincioșii-n tindă”²⁰.

Cârstean, Valerian. Născut la 13 septembrie 1905 în Frătăuții Vechi. Absolvent al Liceului de Stat „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți (1925) și al Facultății de Teologie de la Universitatea din Cernăuți. Președinte al Societății studențești „Academia Ortodoxă”. Preot ortodox, din 1931, paroh la Bilca²¹ și Straja, „dedicat Bisericii cu trup și suflet”, păstor „cu o mare autoritate morală în mijlocul credincioșilor” din satele bucovinene în care a slujit. În 1958, soția sa, Felicia, născută Deleanu, într-o familie care a dat patru generații de preoți, femeie în vârstă, mamă a mai multor copii, „model de comportare între oameni și exemplu de gospodină” pentru comunitatea locală, este arestată, judecată și condamnată la trei ani de închisoare și confiscarea averii, pentru „atitudine dușmănoasă împotriva regimului democrat-popular”. Preoteasa Felicia Cârstean este deținută la Miercurea

¹⁹ Dorin-Nicolae Canțer, *Persecuția familiei preotului Canțer Ilie și Oltea din comuna Botoșenița, județul Suceava*, manuscris datat 26 iulie 2006, cu 14 anexe, cuprinzând, în copie, acte doveditoare, pus la dispoziția noastră prin bunăvoința medicului Aristotel Bacinschi. Cicerone Ionițoiu nu-l menționează pe preotul bucovinean Ilie Canțer printre victimele regimului comunist, vezi *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. II (C), 2002. Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu nu-l menționează nici ei în lucrarea *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, Supliment al periodicului „Renașterea”, Cluj-Napoca, 1995. Vezi și Vasile I. Schipor, *Bucovineni în spațiul concentraționar al regimului comunist*, dicționar biografic, în „Analele Bucovinei”, anul XIII, nr. 2 (27), iulie–decembrie 2006, p. 547–548.

²⁰ Cleopatra Hrihor, *Bisericuță din Botușanița*, în volumul *Doruri mici în noaptea mare. Versuri*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală Biblioteca „Miorița”, 2006, p. 16.

²¹ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 118.

Ciuc și pusă în libertate, după un an, prin amnistie. Preotul Valerian Cârstean trece la Domnul la 2 martie 1964²².

Cernăuțeanu, Gavril. Preot ortodox din Bucovina ocupată. Arestat și condamnat („a stat mult prin închisori, plătind pentru faptul că fugise de sub ruși”)²³.

Ciobâcă, Teofilact. Născut în 1926 în localitatea Arbore. Intră de tânăr în viața monahală, la Mănăstirea Râmeț, județul Alba. În 1950 vine la Mănăstirea Putna, cu recomandarea de a urma cursurile Seminarului Monahal Superior Neamț. Licențiat în Teologie. Ierodiacon la Mănăstirea „Sfântul Ioan cel Nou” din Suceava. Îndepărtat din viața monahală, la 11 mai 1959, prin aplicarea Decretului 410, împreună cu alți cinci monahi din chinovia suceveană. Revenit în viața monahală și reînchinoviat la Mănăstirea Putna, ca arhidiacon. Ghid și casier, „adevăratul cronicar” al Mănăstirii Putna din ultimele decenii. Colaborator la diverse periodice: „Telegraful român” (Sibiu), „Candela Moldovei” (Iași), „Candela”, serie nouă, „Crai nou” (Suceava)²⁴.

Ciopron, Partenie. Născut la 30 septembrie 1896 în localitatea Păltiniș, județul Botoșani. Combatant în Primul Război Mondial în Regimentul 29 Infanterie Dorohoi. Intră în viața monahală la Mănăstirea Gorovei. Tuns în monahie, în 1921, la Mănăstirea Slatina, sub numele Partenie, hirotonit diacon și ierodiacon. Studii la Seminarul „Veniamin” din Iași (1922–1929), Facultatea de Teologie din Cernăuți (1929–1933), doctor în Teologie (Cernăuți, 1937). Ieromonah, în 1934, pe seama Catedralei Mitropolitane din Iași, arhimandrit și exarh al mănăstirilor din Mitropolia Moldovei (1934–1935), profesor de religie la

²² Din câteva lucrări aflăm că preotul Valerian Cârstean a fost arestat în perioada iunie 1958 – august 1959: Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989)*. *Biserica Ortodoxă*, p. 47; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 62; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. II (C), 2002, p. 72 (aici prenumele este Valeriu). Informații care corectează erorile de aici, în Vasile S. Cârdei, *Visuri și temnițe. Memorii*. Câmpulung Moldovenesc, Biblioteca „Miorița”, 2006, p. 171, 176. Medicul rădăuțean Vasile S. Cârdei, fost deținut politic, este ginerele părintelui Valerian Cârstean, căsătorit la 10 noiembrie 1957, cu fiica acestuia, educatoarea Elena Cârstean. Autorul afirmă aici: „Preotul [Valerian Cârstean] a fost legionar cândva și [a] scăpat ca prin minune de pușcărie”. Tot el ne oferă și o explicație pentru arestarea preotesei Felicia Cârstean, caz pe care noi nu l-am mai întâlnit în literatura consacrată detenției politice: „Obștea din sat ar fi reacționat într-un fel, dacă ar fi fost arestat preotul lor, dar lovitura a fost dată perfid, pe la spate, și au arestat preoteasa, ca un avertisment pentru toți că partidul nu iartă. [...] A fost nevoie ca preotul Cârstean să vândă bunuri din gospodărie ca să-și poată cumpăra propria mobilă, mașina de cusut și alte lucruri scoase la licitație” (p. 171, 176).

²³ Cicerone Ionițoiu, *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. 1, p. 314; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. II (C), 2002, p. 84.

²⁴ Gherasim Cucoșel Putneanul, Constantin Hrehor, *Iarba din roata amurgului. Alte convorbiri de seară*, Botoșani, Editura Gee, 2001, p. 112; Gherasim Putneanul, *Tămâie și exil. Dialoguri despre pribegie fraților*, Botoșani, Editura Gee, 2003, p. 132.

Iași (1936–1937). Episcop al Armatei, în perioada 1937 – 3 august 1948, cu gradul de general de brigadă, al treilea ierarh al Armatei Române, cu reședința la Alba Iulia. Prin Legea 177, din 3 august 1948, Episcopia Armatei se desființează. Episcopul Partenie Ciopron „se șterge din controalele armatei”, fiind scos din rândul cadrelor active și pensionat, la 4 august 1948. În mai 1949, patriarhul Justinian îl aduce episcop-vicar patriarhal. În decembrie 1949 este îndepărtat de la Patriarhie pe motiv că era autorul unei pastorale din perioada „Campaniei de Est”, în care afirma că ostașii luptă „împotriva bolșevismului” și pentru „apărarea credinței și gliei strămoșești”. În cadrul unei întâlniri cu studenții, la Institutul Teologic, episcopul-vicar patriarhal Partenie Ciopron face trimitere la un text biblic: „Fiți atenți: sunteți ca niște oi în mijlocul lupilor, cum spune Mântuitorul”. Deoarece acesta a fost interpretat ca un text de blamare și condamnare a „revoluției comuniste”, a doua zi episcopul este trimis în reclusiune monastică. La Mănăstirea Neamț, Partenie Ciopron este profesor și director al Seminarului Monahal din decembrie 1949 până în toamna anului 1950. Din toamna anului 1950, este trimis, ca stareț, la Mănăstirea Sfântul Ioan cel Nou din Suceava. Anchetat, în toamna anului 1961, în legătură cu pastorala de pe Frontul din Răsărit. Reabilitat ulterior și înscăunat episcop al Romanului și Hușilor, la 4 martie 1962. Sub presiunea bolii și a „necazurilor făcute de către Securitate”, la 1 ianuarie 1978 se retrage la Mănăstirea Văratec, unde trece la Domnul la 28 iulie 1980²⁵.

Ciopron, Ștefan. Vezi Ciopron, Partenie.

Colibaba, Alexandrina. Născută la 14 ianuarie 1904 în Rădăuți, botezată la 19 ianuarie, cu numele Anna. Fiica lui Pavel a Georgi Colibaba, „orașan din Rădăuți” și a Zamfirei, fiica lui Ioan Rotar²⁶. Absolventă a cinci clase liceale și a Conservatorului din Iași. Intră în cinul monahal în 1922. Monahie la Mănăstirea Japca din județul Soroca, tunsă în monahism cu numele Alexandrina, în 1924. Casieră la Mănăstirea Sucevița²⁷. Stareța Mănăstirii Vasiova din Banatul Severinului (începând din 1938)²⁸. Stareță a Mănăstirii Sucevița, de la 4 septembrie

²⁵ Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 101; Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 23; Prof. dr. Ioan Dură, *Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române îndepărtați din scaun și trimiși în reclusiune monastică de către autoritățile comuniste în anii 1944–1981*, în „Memoria”. Revista gândirii arestate, București, anul XVII, nr. 55–56, 2006, p. 168–170. Informații referitoare la „încercările grele” și „durerea exilului” său la Arhim. Timotei Aioanei, *Portrete în cuvinte*, Tipărită cu binecuvântarea Î. P. S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Iași, Editura Trinitas, 2007, p. 39.

²⁶ Conf. *Condica născuților ortodocși Rădăuți 1897–1907*, p. 251–252. Documentul oferă informații interesante. Dintre acestea, reținem aici că nașul de botez este Emanuil Rotar, „orașan din Rădăuți”, iar moașa care i-a vegheat venirea în lume – Ana Colibaba. Preotul care îi consemnează nașterea și o încreștinează este Vasile Tomiuc, protopresviter.

²⁷ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 33. Anul de naștere trecut aici este greșit (1905). Noi l-am corectat, după datele de stare civilă din documentele păstrate la Primăria Rădăuți, începând din 1930.

²⁸ Conf. Arhimandrit Visarion Joantă, *Ghidul așezămintelor monahale din Episcopia Caransebeșului*, Timișoara, Editura Marineasa, 2004, p. 6; www.crestinortodox.ro/manastirea_vasiova_-cl49-p6-new.html

1946 până la 25 aprilie 1959²⁹, unde formează și conduce un cunoscut cor de maici. Persecutată înainte de 1944 și în 1959, când este îndepărtată din mănăstire, prin aplicarea Decretului 410.

Colibaba, Anna. Vezi Colibaba, Alexandrina.

Crăciunescu, Ștefan. Născut la 6 februarie 1934 în Câmpulung Moldovenesc, fiul lui Nicolae și al Agripinei. Călugăr închinoviat în Mănăstirea Slatina. Reținut la 15 ianuarie 1959 și condamnat la opt ani închisoare corecțională, prin sentința nr. 293 din 15 mai 1959 a Tribunalului Militar Iași, pentru „manifestație”³⁰.

Danciul, Boris. Născut în 1921 în Cernăuți. Preot greco-catolic din București, arestat în 1962. Judecat și condamnat la șase ani de închisoare corecțională. Deținut la Aiud³¹.

Daniil, Sandu Tudor. Născut la 24 decembrie 1896 în București sub numele Teodorescu Alexandru. Studii liceale la Ploiești. Combatant pe front în Primul Război Mondial cu gradul de sublocotenent. Demobilizat în 1920. Renunță la studiile universitare din cauza lipsurilor materiale, intră, la Constanța, în 1922, în Serviciul Maritim Român, în calitate de ofițer asistent. Revine în București, în 1924, iar în 1925 intră în publicistică, sub numele Sandu Tudor. Apropiat al grupării din jurul revistei „Gândirea”, condusă de Nichifor Crainic. După George Călinescu, la un moment dat, „poetul oficial” al „Gândirii”. În 1925, publică volumul de versuri *Comornic*, iar în 1927 tipărește *Acatistul Sfântului Dimitrie Basarabov*, aprobat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. La recomandarea lui Gala Galaction, este subdirector al Internatului Teologic din Chișinău, pentru câteva luni, în 1927. Revenit la București, funcționează ca secretar al Oficiului Universitar și își trece licența în filosofie (1927). În 1929 face o călătorie la Muntele Athos, urmând un adevărat „drum inițiativ” care îl „introduce în miezul trăirii autentice întru Duhul Sfânt”. Aici, „la masa inițiaților”, cunoaște nemijlocit „viața în spirit filocalic”, descoperă *Rugăciunea inimii* și tehnicile practicării acesteia. Întors în țară, studiază intens viața și faptele marilor figuri ale monahismului, spiritualitatea profundă a *Filocaliei*, pe care le face cunoscute mediilor culturale românești. În 1930 se desparte de „Gândirea” și Nichifor Crainic, înființează și conduce periodicul săptămânal „Floarea de Foc” (1932–1938) și cotidianul „Credința” (1933–1938), în paginile

²⁹ Vezi Valerian I. Procopciuc, *Conducătorii spirituali ai Mănăstirii Sucevița*, în volumul *Sucevița, sat al Obcinilor Bucovinei și gropniță a Moveleștilor*, Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, Rădăuți, Editura „Septentrion”, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (10), 2003, p. 58. Informația privind mănăstirea de metanie (Agafton) este greșită aici. Monahia Alexandrina Colibaba nu este menționată în nicio lucrare consacrată represiunii regimului totalitar. Destinul monahiei Alexandrina Colibaba. Învăluit în Bucovina timp de o jumătate de veac într-o nedreaptă tăcere, reprezintă, într-un fel, și destinul unui teme fascinante de cercetare științifică, ocolită, considerată minoră, din păcate, și amânată mereu: *Doamne din Bucovina de altădată. Orizonturile vieții și activității lor creatoare.*

³⁰ Dorin Dobrințu, *op. cit.*, p. 111. Cicerone Ionițoiu nu-l menționează în *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vezi vol. II (C), 2002.

³¹ Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 27; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. III (D–F), 2002, p. 24.

căroră scrie articole memorabile, cu caracter polemic, de atitudine față de cele două „mari calamități ale secolului XX”: extremismul de stânga și extremismul de dreapta (*Bestialitatea modernă, Veacul ucigătorilor lui Dumnezeu, Între sobor și soviet, Lecția proceselor de la Moscova*). Împreună cu Petre Constantinescu Iași și Alexandru Mihăileanu înființează o grupare antifascistă și editează ilegal un „Buletin antifascist”. Începând de acum, Sandu Tudor apără ideea de Ortodoxie ca trăire în Dumnezeu. În 1939 este concentrat. Ulterior, este trimis pe front, apoi numit profesor și comandant la o școală militară de moto-mecanizate. În noiembrie 1942 este arestat pentru vechile sale convingeri de stânga și internat, pentru un scurt timp, în lagărul de la Târgu Jiu. Demobilizat în septembrie 1944. Hotărât să înceapă o viață nouă, își găsește refugiul spiritual la Mănăstirea Antim. Aici este unul dintre principalii inițiatori ai Asociației „Rugul Aprins”, „o întâlnire unică” realizată între intelectualii români ai veacului și Biserica Ortodoxă, care atrage mari personalități duhovnicești și numeroși intelectuali mireni, punând în dezbatere probleme precum Isihasmul, Iisus-Logosul întrupat, Rugăciunea inimii etc. Convins că drumul său în viață trebuie să fie aplecare totală spre Dumnezeu, Sandu Tudor intră în monahism, în 1945, primind numele Agaton și devine curând „un model de duhovnicie”. După interzicerea „Rugului Aprins” (1948), cu aprobarea patriarhului Justinian, monahul Agaton pleacă, în decembrie 1949, la Mitropolia Olteniei. Din însărcinarea mitropolitului Firmilian Marin se ocupă aici de „lucrări de editură”. Închinoviat, la cererea sa, la Mănăstirea Crasna, din județul Gorj, cu învoirea canonică a patriarhului Justinian și cu binecuvântarea mitropolitului Firmilian. Hirotonit diacon, în decembrie 1949, ieromonah și duhovnic, la 12 martie 1950, pe seama Mănăstirii Crasna. De la 1 aprilie 1950, este stareț-delegat al Mănăstirii Crasna. La sfârșitul lunii iunie 1950 este ridicat de Securitate pentru preținse ilegalități săvârșite pe Frontul de Est. Condamnat la doi ani de închisoare în cadrul unui proces în care s-a comportat cu mult curaj. În 1951, Virgil Maxim îl întâlnește pe Reduit, la Jilava și în memoriile sale, evocându-l, îl va considera „cel mai deosebit om” întâlnit în detenție. Eliberat în 1952, cu încuviințarea mitropolitului Firmilian, se stabilește în Mănăstirea Sihăstria Neamțului, unde devine ieroschimonah, după care trece la Schitul Rarău, ca stareț al acestuia. Aici, după 1955, încearcă, în mod sistematic, „să trezească conștiința unor tineri printr-o paidee creștină, care avea ca finalitate conturarea unei personalități libere, trăitoare în Hristos, purificată de zgura ideologiei comuniste”. Deoarece cateheza desfășurată în mod liber cu un număr mare de oameni era imposibilă, părintele Daniil alege calea îndrumării unui număr redus de studenți, pentru a crea, printr-o educație mai atentă, o elită care să opteze pentru intrarea în monahism, emanciparea vieții monahale și îndrumarea oamenilor „în duhul adevărului”. Părintele Daniil de la Schitul Rarău este arestat în noaptea de 13 spre 14 iunie 1958, împreună cu alte 15 persoane care vor forma lotul „Teodorescu Alex. și alții”. Anchetat ca lider al grupării „Rugul Aprins”, acuzat de „activitate ostilă clasei muncitoare și de susținere a fascismului, de organizare a unei activități contrarevoluționare în cadrul asociației «Rugul Aprins» în perioada 1945–1948” și de „întruniri subversive cu foști membri ai asociației «Rugul Aprins» și alte elemente în

perioada 1955–1958”. Condamnat la 25 de ani temniță grea, pentru „uneltire contra ordinii sociale” și 15 ani „detențiune riguroasă”, pentru „activitate intensă contra clasei muncitoare”, urmând să execute pedeapsa cea mai grea. Închis la Aiud. Virgil Maxim îl reîntâlnește aici și va consemna, printre altele, în memoriile sale intitulate *Imn pentru crucea purtată*: „Părintele Agaton (Daniil) Teodorescu de la Rarău, pe care-l mai întâlnisem la Jilava, după multe peripeții, a ajuns la Aiud (unde compusese un *Acatist al Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava*, pe care-l știau mulți băieți) și fusese izolat pe una din laturile scurte ale T-ului, spre administrație. Se cereau declarații din care să reiasă compromiterea Bisericii și ierarhilor ei. Primind hârtia și cerneala, în loc să facă plăcerea adversarului, părintele [Daniil] a făcut un rechizitoriu detaliat concepției materialiste și guvernării comuniste, deconspirând lucrarea satanică [...]. Aproape o lună de zile a scris întruna și a așteptat din zi în zi să fie chemat la confruntare. Într-o dimineață, însă, s-a zvonit în tot Aiudul că a fost găsit mort în celulă”. Pe 16 noiembrie 1962, părintele Daniil, starețul de la Rarău, trece la Domnul, în urma unei „hemoragii cerebrale”. Locul unde a fost înmormântat nu se cunoaște nici astăzi³².

Daniil, starețul de la Schitul Rarău. Vezi Daniil, Sandu Tudor.

Derevlean(u), Constantin. Vezi Derevlean(u), Claudie.

Derevlean(u), Claudie. Născut la 13 martie 1910 în comuna Marginea, districtul Rădăuți. Fiul lui Valerian și al Varvarei Derevlean(u), primește numele de botez Constantin. Studii liceale la Liceul de Băieți „Eudoxiu Hurmuzachi” Rădăuți. Intră în monahism la 14 septembrie 1929. Tuns în monahism la 8 martie 1935 în Mănăstirea Neamț de către arhimandritul Valerie Moglan, cu numele Claudie. Hirotonit ierodiacon și ieromonah în 1940 de către arhiepiscopul Eugeniu Laiu, hirotonit protosinghel la 21 octombrie 1945 de către episcopul Galaction Silistreanul. Hirotonisit arhimandrit la 28 octombrie 1947 de către arhiepiscopul Pavel Ploieșteanul. Hirotonisit duhovnic la 13 septembrie 1970 de către Mitropolitul Justin Moisescu. La 25 mai 1986, numit consilier administrativ în Consiliul economic al Mănăstirii Neamț. Trece la Domnul la 9 septembrie 1991, fiind înmormântat la 12 septembrie în cimitirul Mănăstirii Neamț. Prieten al lui Ilie Iacob – intrat în monahism cu numele Ioan Iacob (1933) și canonizat de Biserica Ortodoxă Română, în 1992, cu numele Cuviosul Ioan Iacob de la Neamț (prăznuit

³² *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007, p. 158–167. Articolul este semnat de George Enache, lector la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității „Dunărea de Jos” Galați. Autorul observă, printre altele, aici: „Activitatea lui Sandu Tudor și a apropiaților acestuia nu a luat formele unei conspirații împotriva statului comunist. Ei și-au exercitat dreptul pe care, teoretic, orice român îl avea, de a crede și de a-și practica credința religioasă în mod liber, dacă nu contravinea legilor statului [...]. De fapt, era pedepsit delictul de a gândi altfel decât noua politică impusă în România, ideologia comunistă. Cei din lotul «Rugul Aprins» au fost pedepsiți pentru credința lor creștină, pe care nu au ezitat să o afirme” (p. 164). Vezi și Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 79–80; Cicerone Ionițoiu, *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 352; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 170–171; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 214.

la 5 august) –, în perioada noviciatului său în obștea Neamțului, unde acesta face ascultare ca bibliotecar al mănăstirii. Împreună cei doi monahi pleacă, în toamna anului 1936, într-o călătorie pe urmele sfinților. După viețuirea, o vreme, la Mănăstirea Sfântul Sava din pustiul Betleemului, Clădie Derevlean(u) revine în țară. Călugăr de nădejde, „un om demn [care] vorbea puțin, ținea la cuvânt și avea o înțelepciune autentică”. Cu „discreție monahală”, „a făcut mult bine altora”: călugări mai tineri, oameni necăjiți, muncitori ai mănăstirii. „Citea mult – scrie un biograf al său –, avea un cuvânt folositor pentru oricine. Scria frumos și fusese, într-un timp, un bun contabil în cancelaria mănăstirii și la tipografia mitropolitană”. Părintele Clădie Derevlean(u) este cel dintâi care a întocmit viața Sfântului Ioan Iacob, lucrare rămasă până astăzi în manuscris, îmbogățind contribuțiile românești în materie de pateric, prin amănunte prețioase din viața prietenului său: petrecerea sa la Mănăstirea Neamț, tinerețea și începutul viețuirii în locurile Sfinte, la Iordan și în pustiul Hozeva. Îndepărtat din viața monahală prin Decretul 410 din 1959. Urmărit de Securitate, care îi percheziționează chilia și îi confiscă întreaga corespondență primită de la Ioan Iacob. Revine în obștea Mănăstirii Neamț după potolirea „furiei roșii” și exilul greu, impus de regimul ateu. După 1990, solicită, fără succes, înapoierea comorii sale epistolare. Părintele Clădie Derevlean(u) lasă prin testament „dorința de a nu se vorbi la înmormântarea lui”, oferind celor rămași doar un „cuvânt de învățătură”³³ ce ilustrează, într-o frumoasă compoziție literară,

³³ Cele dintâi informații, extrem de sumare, despre monahul bucovinean Clădie Derevleanu le găsim în volumul *Sfinți români și apărători ai legii strămoșești*, lucrare alcătuită din încredințarea Sfântului Sinod, sub directă purtare de grijă a Înalț Prea Sfințitului Nestor, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, p. 550–574. În studiul închinat de P. S. Lucian Tomitanul Cuviosului Ioan Iacob Hozevitul, numele de familie este însă greșit, Derebreanu. Este interesant faptul că acest studiu valorifică masiv corespondența în versuri trimisă în patrie de către Ioan Iacob și confiscată de Securitate. „Ca toți oamenii mari la suflet, el a purtat țara în inimă și depărtarea de patria sa a resimțit-o ca pe o grea încercare, ca pe o «moarte» – în sensul supremului sacrificiu pe care monahul îl acceptă cu gândul la Patria cerească”, notează P. S. Lucian Tomitanul. Poezia *Răspuns unui frate iubit din țară*, dedicată părintelui Clădie Derevleanu, este elocventă: „Ai venit cu țara-n suflet, / Ca să n-o mai uiți în veci / Și la dânsa, cu dorire, / Te-ai grăbit apoi să pleci! / Frumusețile din țară / Negreșit te-au fermecat... / Ai acolo munții falnici, / Cu poienile cu flori, / Întru care cântă vara / Sute de privighetori. / Ai pâraiele ce zburdă / Prin pădurile de brad, / Cu multimea cea de păstrăvi, / Care mișună în vad. / Vara, soarele-ndulcește, / Nu dogoare ca aici, / Iarna, frigid oțelește / Și vă face mai voinici. / Noi suntem aici mai șubrezi, / Mai străini, mai oropiși, / Căci de toate ale țării / Frumuseții suntem lipsiți” (p. 556). Cele mai bune informații și un fișier biografic se află, însă, la Arhim. Timotei Aioanei, *Portrete în cuvinte*, Tipărită cu binecuvântarea Î.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Iași, Editura Trinitas, 2007, p. 180–190. Tot aici se tipărește și „cuvântul de învățătură”, lăsat urmașilor, prin testament, p. 184–189. Acasă, în Bucovina, în satul său de naștere, părintele Clădie Derevlean(u) continuă să rămână încă un necunoscut. Vezi Gavril I. Crăciun, Cristina-Violeta Popescu, *Mică enciclopedie a localității Marginea-Suceava. Oameni care au îndrăznit, au perseverat, au izbutit*, prefață de Dimitrie Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, [Suceava], Editura Lidana, 2007. În arhiva Colegiului Național „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți noi l-am găsit înscris printre elevii publici, cu numele de familie Derevlean. Vezi *Matricola școlară. Elevii publici*, vol. II, 1928–1929, p. 97. Potrivit însemnării operate în foaia sa matricolă, elevul Derevlean Constantin „s-a retras din liceu pe ziua de 16 aprilie 1929”.

treptele înălțării omului prin credință: omul „trupesc”, omul „sufletesc” și omul „duhovnicesc”, despre care scrie, în 1924, ierarhul basarabean Gurie Grosu³⁴.

Dobrescu, Manolache. Născut la 4 ianuarie 1915 în localitatea Cozieni, județul Buzău. Fiul lui Gheorghe și al Neașei. Studii la Seminarul Teologic Buzău (1929–1937). Absolvent al Facultății de Teologie de la Universitatea din Cernăuți și al Seminarului Pedagogic Universitar (1938–1942). Hirotonit preot, în 1943, pe seama parohiei Cozmeni-Cernăuți. Arestat de două ori în timpul studiilor la Cernăuți. În perioada refugiului (începând din aprilie 1944), preot paroh în Pietraru-Buzău. Arestat și trimis în lagărele de muncă de la Canal (1947–1954), pentru opoziție fățișă la campania de colectivizare. Rearestat, în 1958, judecat și condamnat la zece ani de închisoare și confiscarea totală a averii, pentru „uneltire contra ordinii sociale”. Trece prin penitenciarele Jilava, Aiud (unde stă în aceeași celulă cu preotul Gheorghe Coman, tatăl scriitoarei Ana Blandiana) și Gherla

³⁴ Gurie Grosu. Născut la 1 ianuarie în localitatea Nimoreni, ținutul Lăpușna, cu numele de botez Gheorghe. Face studii la Școala spirituală de la Mănăstirea Curchi (1888–1892). Seminarul Teologic din Chișinău (1892–1898) și Academia Duhovnicească din Kiev (1898–1902), unde obține titlul de magistr în teologie. Închinoviat, în noiembrie 1902, la Mănăstirea Noul Neamț (Chițcani), ierodiacon (6 decembrie 1902) și ieromonah (7 decembrie 1902), misionar eparhial (din 1902). Contribuții la reînființarea Tipografiei Moldovenești a Eparhiei Chișinăului (1905) și la apariția revistei „Luminătorul” (Chișinău, 1908). Persecutat de autoritățile eclesiale țariste din Basarabia, ia calea exilului. Stareț la Mănăstirea Sfântul Avram din gubernia Smolensk (1909), director al școlilor normale de învățători din Grușevsk (1910–1914) și Samovka (1914–1917). Profesor de limba română la Liceul nr. 3 din Chișinău (1917–1918), militant activ pentru realizarea statului național român unitar, unul dintre fondatorii Partidului Național Moldovenesc. La 21 noiembrie 1917, arhimandritul Gurie Grosu oficializează deschiderea Sfatului Țării. Director general al Învățământului și Cultelor în primul guvern al Republicii Democratice Moldovenești. La 27 martie 1918, însoțit de un sobor de preoți, oficiază în Catedrala Nașterii Domnului din Chișinău un *Te Deum*, prin care sfințește Actul Unirii Basarabiei cu Regatul României. Arhiepiscop-vicar al Mitropoliei Moldovei, în iulie 1918, cu titlul Botoșăneanul, arhiepiscop-vicar al Arhiepiscopiei Chișinăului, în 1919, cu titlul „de Bălți”. Locțiitor de arhiepiscop al Chișinăului și Hotinului, la 1 ianuarie 1920, mitropolit al Basarabiei (28 aprilie 1928 – 11 noiembrie 1936). Urmare a conflictului cu regele Carol al II-lea, în 1936 este pensionat. Victimă a politicianismului din România, cel dintâi mitropolit român al Basarabiei, promotorul românismului în această străveche provincie românească, trece la Domnul, la 14 noiembrie 1943, în București, fiind înmormântat în cimitirul Mănăstirii Cernica. Opera acestui harnic, evlavios și demn ierarh cuprinde numeroase lucrări (manuale, articole, predici, cuvântări, pastoreale) publicate în volum (*Carte de învățătură despre legea lui Dumnezeu*, Chișinău, 1908; *Bucoavna moldovenească*, 1908 (cu litere rusești); *Cartea de citire cu științe din gramatica moldovenească*, 1908; *Abecedar moldovenesc*, 1917 (primul abecedar cu grafie latină din Basarabia); *Cuvioasa Paraschive cea nouă*, Iași, 1919; *Rugăciunile și lămurirea lor*, Chișinău, 1920; *Despre post*, 1923; *Păcatul...*, 1923; *Despre omul „trupesc”, „sufletesc” și „duhovnicesc”*, 1924; *Istoria sfântă a Noului și Vechiului Testament*, 1924; *Slujirea lui Dumnezeu a unui preot bun*, 1925; *Despre mărturisire*, 1926; *Epistolă arhipăstorească...*, 1930 (în limba rusă); *Carte pastorală*, 1930; *Cuvântare*, 1933; *Predica...*, 1933; *Unitatea etnică a românilor față de revizionism*, București, 1934 (în colaborare cu I. Lupaș), traduceri (*Istoria Mănăstirii Noului Neamț*, Chișinău, 1911; M. Calnev, *Despre cinstirea sfintelor icoane*, Chișinău, 1920; Hrapovițchi, *Sposedania*, 1932; Miniati, *Despre Sf. împărtășire*, 1930; *Treptele „Scării” Cuviosului I. Scăraru*, f.a.) și localizări (*Rânduiala Ortodoxiei*, 1926). Articolele sale apar, de asemenea, în paginile periodicelor de la Chișinău: „Luminătorul” și „Misionarul” sau în ziarele „Cuvânt moldovenesc”, „România nouă”.

(1958–1964). Cei trei copii și soția sunt alungați din casa proprietate particulară și din sat. Pus în libertate în 1964, când se întoarce acasă ca „o umbră de om”, sprijinindu-se de ziduri și de garduri. După eliberare, lucrează ca muncitor necalificat la Gostatul Suceava. Paroh în Slobozia, protopopiatul Rădăuți (1966–1972), transferat în parohia Mihoveni-Suceava, unde slujește până la pensionare (1983). După pensionare, slujește la altarul Bisericii „Învierea Domnului” din Suceava (1984–1987)³⁵. „Duhovnic delicat, îngăduitor, spirit luminos, blând sfătuitor, de-o aleasă moralitate și responsabilitate sacerdotală”, „om [al] iertării și al păcii”, care „nu știa altceva să facă decât să iubească desăvârșit”, „model de bunătate și iubire dezinteresată”, „mila și iubirea [fiind] mereu lucrătoare în preoția sa”. Trece la Domnul în ziua de 4 ianuarie 1988³⁶.

Dobrinescu, Manolache. Vezi Dobrescu, Manolache.

Dolhan, Vartolomeu. Născut în Hârlău-Iași. Preot călugăr la Catedrala Mitropolitană din Iași și pictor bisericesc. Participant la mișcarea duhovnicească de la Mănăstirea Antim. Arestat, condamnat, în 1958, pentru „uneltire contra ordinii sociale”³⁷. După eliberare, timp de peste zece ani, este preot II în Parohia Straja, filiala Falcău. A pictat prin diverse mănăstiri. Trece la Domnul la Mănăstirea Văratec.

Dominte, Radu. Vezi Dominte, Rafail (Rafael).

Dominte, Rafail (Rafael). Născut la 4 iulie 1911, în Câmpulung Moldovenesc. Intră în viața monahală la Mănăstirea Dragomirna, la 22 septembrie 1938. Tuns monah la 14 septembrie 1939, hirotonit diacon la 24 septembrie 1939 și ieromonah la 25 iunie 1940. Stareț al Mănăstirii Sfântul Ioan cel Nou din Suceava, din 1940. Arestat și închis în temnițele comuniste. Trece la Domnul la puțin timp după eliberare³⁸.

³⁵ Dumitru Irimia, *Monografia Bisericii „Învierea Domnului” din Suceava*, Cuvânt-înainte de Î.P.S. Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, [București], Editura Ilex, 2008, p. 164.

³⁶ Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 30; Pr. Vasile Irimia, *Gânduri de venerație în memoria părintelui Manolache Dobrescu (1915–1988)*, în „Vestitorul ortodoxiei”, București, anul IX, nr. 3, 1–15 februarie 1998, p. 2; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 66; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 84; Constantin Hrehor, *Muntele mărturisitor. Anii rezistenței, anii suferinței*, p. 233–234; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. III (D–E), 2002, p. 107.

³⁷ Vezi și Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 30; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 68; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 85; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. III (D–E), 2002, p. 114.

³⁸ Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 68; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 85; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. III (D–E), 2002, p. 117.

Dorneanu, M. Preot ortodox. Arestat, aflat în detenție la Poarta Albă și Peninsula, în 1950. Terorizat de fiul său, venit aici cu brigăzile de studenți reeducați³⁹.

Făgețeanu, Adrian. Născut la 16 noiembrie 1912 în localitatea Deleni din apropiere de Nepolocăuți, districtul Cernăuților. Fiul preotului Mihai Făgețeanu. Absolvent al Liceului „Aron Pumnul” din Cernăuți (1931). Studii universitare la Facultatea de Drept a Universității din Cernăuți (1931–1935). Activism cultural în cadrul Societății academice studențești „Junimea”. Apropiat de mișcarea legionară, participă la congresele studențești de la Sibiu, Brașov, Craiova și Suceava, fără a deveni membru al mișcării. Stagiul de avocatură la Fălticeni în cadrul Baroului Baia. Prin concurs, intră în aparatul Ministerului de Interne, devenind comisar la Biroul Administrativ, apoi la Judiciar. În 1939, este numit șeful Biroului de Siguranță Fălticeni, unde lucrează până în 1941. Arestat și trimis în judecată pentru „acte pregătitoare la rebeliune” (la ordinul subprefectului județului Baia, a întocmit acte de trimitere în judecată pentru 11 evrei, simpatizanți comuniști). Condamnat de Tribunalul Militar al Corpului 4 Armată Iași, prin sentința nr. 68 din 17 februarie 1941. la cinci ani de închisoare corecțională. Deținut până în iunie 1941. Trece prin penitenciarele Galata-Iași, Văcărești și Brașov. În urma decretului emis de Ion Antonescu, prin care „dușmanii politici aveau șansa să scape de închisoare luptând pe front în linia întâi”, Alexandru Făgețeanu alege să plece pe front. Rănit grav la Stalingrad, revine în țară și este internat în lagărul de la Târgu Jiu, de unde este eliberat în 1943. Experiența traumatică de pe front îl determină să urmeze calea credinței. Revenit la Cernăuți, se înscrie la Facultatea de Teologie. Tuns în monahism la Mănăstirea Putna, cu numele Adrian. La evacuarea Universității din Cernăuți, se refugiază la Râmnicu Vâlcea. Monahul Adrian Făgețeanu își continuă studiile la Facultatea de Teologie din Suceava. În vara anului 1945 este arestat pentru activitatea sa de comisar de poliție și internat în lagărul de la Slobozia-Ialomița, de unde este eliberat în august 1946. Revenit la Suceava, pentru continuarea studiilor, se implică în lupta împotriva comunismului. Este organizator al echipei artistice religioase din cadrul Facultății de Teologie și face demersuri pentru reînființarea Societății academice studențești „Academia Ortodoxă”. După absolvirea Facultății de Teologie, în februarie 1947 pleacă la București să studieze filosofia. Studiază la Facultatea de Filosofie a Universității din București până în iunie 1947. La București, primește încuviințarea starețului Vasile Vasilache de a

³⁹ Cicerone Ionițoiu, *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 321. Cicerone Ionițoiu, în *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. III (D–E), 2002, menționează patru arestați cu acest nume. Niciunul nu este însă preot. În paginile periodiceului profesional al clerului bucovinean „Cuvântul preoțesc”, îl găsim printre colaboratori, în 1936, semnând cu numele Dorneanu M., vezi și Preot Dumitru Valenciu, „Cuvântul preoțesc”, *gazetă profesională a clerului din Bucovina, 1934–1942*, volumul I, Suceava, Editura „Bucovina istorică”, 2002, p. 101. În *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937* nu figurează în rândul clerului în funcție din această eparhie.

locui la Mănăstirea Antim, unde are ocazia să asiste la celebrele conferințe ale „Rugului Aprins” și să-l cunoască pe Sandu Tudor, care exercită asupra lui o influență covârșitoare. Preocupat ca și alți tineri din generația sa de înțelegerea și asumarea propriului destin, prin abandonarea politicii și aprofundarea căii lui Dumnezeu, monahul Adrian Făgețeanu participă la retragerea, pentru „exerciții spirituale”, la Mănăstirea Govora, împreună cu Sandu Tudor, Virgil Stancovici, Valeriu Străinu, Andrei Scrima, Benedict Ghiuș, Sofian Boghiu și Felix Dubneac. Renunță la facultate și, cu acceptul Mitropoliei Bucovinei, la 14 octombrie 1947, se stabilește la Mănăstirea Govora. Aici face ascultare în preajma starețului Gherasim Bica, până în martie 1950, când răspunde chemării lui Sandu Tudor de a veni la Mănăstirea Crasna, județul Gorj, pentru a organiza împreună o mănăstire de monahi intelectuali, în care aceștia să fie pregătiți „în scopul luptei pentru combaterea concepției materialiste”. Arestat în decembrie 1950 și depus la închisoarea Făgăraș. După o lună și jumătate, este mutat la Jilava, anchetat și condamnat, la 31 martie 1952, prin decizia penală nr. 1391, la opt ani de temniță grea, cinci ani degradare civică și confiscarea averii, pentru „crime de război”. Transferat, în mai 1952, la Canal. În 1953, este transferat la Aiud, în iunie 1954 revine la Făgăraș, apoi la Jilava, de unde este eliberat, la 28 septembrie 1956, cu interdicția de a locui în București. Stabilite la Mănăstirea Lainici, face călătorii la Mănăstirea Slatina, Schitul Rarău și București, militând pentru întărirea credinței și atragerea de noi oameni spre monahism, având convingerea că „toate cazematele sunt cucerite” iar „singura posibilitate de a lupta este în cadrul bisericii”, pentru ca „otrava materialismului” să fie împiedicată astfel să se răspândească. Arestat la 25 februarie 1958, depus la penitenciarul Suceava, anchetat și bătut sălbatic, după propriile mărturisiri, de anchetatorul Blehan, fiu de cantor bisericesc. De la Suceava este trimis la București, unde continuă să fie anchetat. Judecat și condamnat prin sentința nr. 125 din 1958 a Tribunalului Militar al Regiunii a II-a Militare, la 20 de ani muncă silnică, zece ani degradare civică, 20 de ani „detențiune grea pentru crima de activitate intensă contra clasei muncitoare și mișcării revoluționare”, precum și confiscarea totală a averii. Potrivit art. 101 C.P., deținutul Alexandru (Adrian) Făgețeanu urma să execute 20 de ani muncă silnică, zece ani degradare civică, cu confiscarea totală a averii. Hotărârea judecătorească de condamnare rămâne definitivă, prin respingerea recursului, conform deciziei nr. 42 din 21 ianuarie a Tribunalului Suprem, Colegiul Militar. Detenția la Aiud, unde, „în pofida torturilor la care a fost supus, l-a purtat permanent pe Dumnezeu în suflet”. Eliberat în urma Decretului Consiliului de Stat al R.P.R. nr. 411 din 1964. După această dată, bucovineanul Adrian Făgețeanu încearcă să revină în viața monahală. Slujește la Turda, în parohia Piatra Fântâniei-Bistrița, trece și pe la Mănăstirea Cheia din județul Prahova. Adăpostit la Mănăstirea Lainici, redeschisă în 1970, și la Schitul Locurele, fiind un apropiat al stareților Caliopie Georgescu și Calinic Cărăvan. Revine în București, la Mănăstirea Antim, unde slujește mulți ani, înconjurat de dragostea a mii de credincioși. În 2003 se retrage în munte, la Schitul

Locurile-Lainici, spre a-și „găsi liniștea de care atât de puțin a avut parte în viață”⁴⁰. În 2008 se retrage la Mănăstirea Putna, chinovia sa de metanie.

Făgețeanu, Alexandru. Vezi Făgețeanu, Adrian.

Flocea, I(ę)raclie. Pe numele de mirean Ion Flocea, născut în 1893 în localitatea Pojorâta, districtul Gura Humorului, în familia țăranilor români Ignat Flocea a lui Nichita și Elisabeta. În școala primară se remarcă printre cei mai ageri și mai luminați copii. Încă din acești ani impresionează prin „râvna lui duhovnicească” și „vocația religioasă”. În 1914 este elev într-o școală tehnică, fiind pasionat de studiul matematicii și lectura romanelor. Rănit în tranșeele Primului Război Mondial, când „românii din toate provinciile, antrenați pe diferite fronturi să lupte unii împotriva altora, au avut conștiința comunității de destin atât de trează, încât, peste tot unde i-au mânat imperiile, s-au înfrățit și au pregătit Marea Unire”. Operat într-un spital din Budapesta, revine pe front și, inspirat de icoana Sfântului Nicolae, pe care o găsește într-un tranșeu, cu o lumânare arzând în fața ei, hotărăște să se călugărească. La 16 aprilie 1919, în Basarabia, la Hârbovăț, îl roagă pe starețul Teognost Donos să-l primească în mănăstire. În iulie 1919, Mihail Sadoveanu, în călătoria sa prin ținuturile Orhei și Soroca, îl întâlnește la Mănăstirea Hârbovăț și îi face portretul, inclus în *Drumuri basarabene*, volum tipărit în 1922:

⁴⁰ Informații bogate despre viața și faptele monahului bucovinean la George Enache, *Un mare duhovnic văzut prin ochii Securității. Părintele Adrian Făgețeanu, mărturisitorul*, în „Rost”, revistă de cultură creștină și politică, București, anul IV, nr. 42–43, august–septembrie 2006, p. 8–14. Tot aici, se publică materialul *Cuvinte de folos de la Părintele Adrian*, p. 15–16, reunind excerpte din puținele interviuri acordate de monahul bucovinean, grupate pe criteriul tematic. Din acest material, noi reținem câteva: „Înainte de venirea comunismului, românii erau mai credincioși. Marxismul a reușit să-l despartă pe om de Dumnezeu. Chiar și mulți dintre cei care nu credeau sau nu erau de acord cu marxismul au fost zdruncinați în credință. Iar cei născuți în comunism au fost cel mai mult distruși sufletește”; „Am făcut parte din mișcarea «Rugul Aprins», am fost un fel de mâna dreaptă a părintelui Daniil, fost Sandu Tudor. Pe mine mă puneau să organizez câte o retragere după model athonit. Și am făcut retrageri din acestea la Mănăstirea Crasna și la Mănăstirea Govora. Eram acolo cu mulți oameni deosebiți; ne-au arestat sub acuzația că aveam «activitate intensă contra clasei muncitoare». Noi doar ne rugam. Ne interesa apărarea Ortodoxiei. Pe părintele Daniil l-am reîntâlnit la Aiud, apoi a fost omorât în bătaie”; „În închisoare m-am simțit cel mai aproape de Dumnezeu. Când simți că toți te urăsc, toți te lovesc, toți doresc distrugerea ta, doar atunci poți prețui iubirea lui Dumnezeu. El niciodată nu te părăsește” (p. 16). Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu îl menționează pe părintele Adrian Făgețeanu în lucrarea *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 33, precizând doar atât: „Monah la Mănăstirea Antim. Condamnat cu lotul «Rugul Aprins». În 1959 era la Aiud”. Cicerone Ionițoiu îl menționează în *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. IV (F–G), 2002, la p. 18, unde îi rezervă un fișier, cu destule lacune de informație însă. Potrivit acestui autor, locul de naștere al părintelui Adrian-Alexandru Făgețeanu ar fi în Basarabia. Tot aici este menționat cu fișier aparte și un Făgețeanu Ion, călugăr la Mănăstirea Putna, arestat. Noi credem că este doar o confuzie de nume. Același autor, Cicerone Ionițoiu, în *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 325, îi trece greșit numele: Făgețeanu Ion. Vezi și Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 77; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 95.

„Cercetăm frumoasa și rânduita gospodărie, în tovărășia fratelui Ion, un flăcău din Bucovina, nalt și senin, bun cărturar, dezgustat din timpuriu de deșertăciunile lumii. [...] El ne coboară în gropnița unde sunt înmormântați stareații vechi, ne arată cărțile din strane, bătrâne și frumoase tipărituri din teascurile mănăstirii Neamțu, și ne dă, cu un zâmbet blajin, lămuriri pe care nu i le-am cerut. [...] Monahii de aici sunt mai toți moldoveni [...] Cum au venit soldații de peste Prut dincoace, ei au scos cărțile cele vechi și au aruncat bucoavnele muscălești. [...] Părintele econom ne caută grăbit, [...] ne cheamă cu dragoste; pe când fratele Ion, smerit și umilit, își ridică numai o clipă pleoapele spre noi c-un fulger de zâmbet și de inteligență”. Tuns în monah (1920), hirotonit în ierodiacon (1925), ieromonah (1927), sub numele Iraclie (Ieraclie), de către arhiepiscopul Gurie Grosu. În 1929, participă împreună cu un grup de bucovineni la pelerinajul la Ierusalim și Sfântul Munte Athos. Decorat cu Crucea aurită, în 1934. Monah cu preocupări literare, colaborator la revistele basarabene „Luminătorul” (1922–1942) și „Misionarul” (1929–1939). Din 1935, ca ajutor de exarh al mănăstirilor din arhiepiscopia Chișinăului, este numit misionar principal, conducând din parohie în parohie, până la Chișinău, procesiunea cu sfânta icoană a Maicii Domnului de la Hârbovăț. Predicile sale în limba română, rusă și găgăuză sunt anunțate în „Luminătorul” și se publică tot aici, la rubrica *Sămănătura de primăvară și de toamnă pe ogorul sufletesc*, însoțite de observații și dări de seamă amănunțite. În 1938 este numit de către Arhiepiscopul locotenent Efrem Enăchescu subdirector al Școlii de muzică bisericească a eparhiei, care se mută de la Chișinău la Hârbovăț. După retragerea lui Efrem Enăchescu la Buzău, în 1940, protosinghelul Iraclie rămâne vicar al eparhiei și este inclus în comitetul de conducere al revistei „Luminătorul”.

În Basarabia revenită la Patria Mamă, după 1918, bucovineanul Iraclie Flocea se afirmă „ca un copac înflorit mai devreme pe fundalul unei livezi în hibernare”. Publică articole din care „radiază o profundă dragoste creștină, o lumină a harului divin”, situându-se în acțiunea sistematică a vremii de reîmprospătare a vieții monahale, de reînviere a vechilor tradiții de cărturărie în mănăstiri, alături de Visarion Puiu, Gurie Grosu, Gala Galaction, Antonie Harghel. Problematika acestora este grăitoare: problema secularizării/„a doua secularizare” (Legea de expropriere din 1920) în eparhiile din Basarabia, înființarea seminarelor monahale, pentru a lichida lipsa de cultură generală a călugărilor și pentru pregătirea ierodiaconilor și ieromonahilor („armata” din cele 20 de comunități monahale din eparhia Chișinăului, cu peste 2 000 de viețuitori, „nu mai poate sluji Bisericii lui Hristos fără pregătire culturală”; Biserica trebuie să-și arate „conștiința și spiritul de jertfă printr-un monahism mai mult activ decât contemplativ”), catehizarea și evanghelizarea publică, importanța pelerinajelor și procesiunilor, ca mijloc misionar, cu predici și conferințe în cât mai multe parohii. Dintre aceste articole: *Zosima și Alioșa din „Frații Karamazov”* (1922), *Câteva chestiuni referitoare la starea de acum a monahismului* (1924), *Intellectualii nu aleg viața monahală* (1925), *Mănăstirile din Basarabia și cultura religioasă* (1926), *Cauza*

ostilității unor mănăstiri contra noului calendar (1926), *Cultura pietății* (1926)⁴¹, *Cum va fi privit seminarul monahal* (1927), *Catehizarea și evanghelizarea publică* (1934), *Directori de conștiință* (1934), *Sămănătură spirituală de toamnă* (1934), *Preoți bătrâni model de activitate* (1934), *Patriarhia Ierusalimului față de chestiunea stilului* (1934), *Un experiment duhovnicesc* (1935), *Paisie Velicicovschi față de rascolnicie* (1935), *Tragedia românismului din Athos* (1940), *Învierea lui Hristos e liniștea noastră* (1940). Împreună cu misionarii mireni Alexandru Scvoznicov și Alexandru Bocăneț, traduce materiale scrise de teologii ruși din exil și din presa occidentală. Călugărul Iraclie publică traducerea românească la *Rugul ce ardea și nu se mistuia*, schiță de comentariu, pe bază dogmatică, a unor însușiri de venerație a Maicii Domnului în Ortodoxie a lui S. Bulgakov, *Demnitatea creștinismului și nevrednicia creștinilor*, de N. Berdeaev, *Explicarea Evangheliilor*, de B. Gladkov. Sub egida Editurii „Tiparul Moldovenesc” din Chișinău, îi apare volumul *Mozaic literar*, o culegere de articole publicate în periodice (1934)⁴². Tipografia Uniunii Clerului Ortodox din Basarabia îi imprimă cartea *Mărgăritare sau Evangheliile sărbătorilor și explicarea lor populară* (1935). La tipografia Mănăstirii Hârbovăț îi apar volumele: *Miezul Ortodoxiei* (1935), *Biserica și Împărăția lui Dumnezeu* (în colaborare cu ieromonahul Vasile, 1935), *În călătorie la Ierusalim* (1935), *Oglindiri pastorale* (1935), *Iisus printre noi* (1944).

După al Doilea Război Mondial, protosinghelul Iraclie este persecutat de regimul sovietic de ocupație. Condamnat la opt ani de muncă în lagăr (1945–1953). Se reîntoarce în Basarabia „tot atât de smerit și harnic propovăduitor al cuvântului lui Dumnezeu”. Casier al Mănăstirii Țigănești (1953–1959), ghid la Mănăstirea Noul Neamț (1959–1962). După desființarea acestora, protosinghelul Iraclie se mută cu traiul la Ion-Nichita Șencenco, fiul său duhovnicesc, din satul Chițcani. Aici, în apropierea fostei Mănăstiri Noul Neamț, trece la Domnul, la 16 august 1964. În Arhiva Națională din Chișinău se păstrează necrologul întocmit în limba rusă de părintele Varlaam Chiriță, din care înțelegem că autoritățile sovietice „nu-l agreaseră pe directorul de suflete și de conștiință al basarabenilor”: „În ziua

⁴¹ „Cu preoții care sunt în lume nu poți birui lumea”, scrie călugărul Iraclie, în 1926, îngrijorat de tendința preoțimii de a fi ca lumea, nu să smulgă lumea din ale ei. „Să ne scuturăm din când în când de cele trecătoare și să falfăim cu tot sufletul în melegurile veșniciei, în tovrășia sfinților și îngerilor. [...] Acolo unde preotul nu aduce cultura pietății, se instalează fanatismul ori sectarul”, scrie părintele Iraclie în articolul *Cultura pietății*.

⁴² Protosinghel Iraclie, *Mozaic literar*, Editura Mănăstirii Gârbovăț, [1934]. La sfârșitul acestei cărți, se publică o listă cu „lucrări originale de același autor și traduceri”. Printre cele 13 titluri, mai apar câteva nemenționate mai sus: *Sub smochinii din Vitania*, *Hrană sufletească*, *Sf. icoană a Maicii Domnului de la Gârbovăț*, *Psaltire prescurtată și Foi misionare și iconițe cu Maica Domnului*, fără precizarea anului de apariție, p. 188. Câteva din cele 49 de articole reunite aici, prin informații, privesc Bucovina: *Trecând peste câmpiile Basarabiei*, p. 31–36; *Domnul Graf și școala primară*, evocare a contelui Bellegarde, prefect al Câmpulungului în perioada 1902–1908, p. 36–37; „*Tiuralesa*” sau *Iordanul în munți*, p. 37–39; *Prin munții Bucovinei*, p. 181–183. Valoroase sunt și cele câteva reproduceri: *Port din com. Pojorâta (Bucovina)*, p. 33, *Vedere din com. Pojorâta*, p. 35 și *Munții Rarăul și Giurnalul*, p. 38.

Schimbării la Față a Domnului, un grup de ucenici ai părintelui Ieraclie au săvârșit ritualul prohodului călugăresc într-o chilie strâmtă, întrucât preotul paroh, de frica autorităților, n-a riscat să scoată sicriul în curte. Credincioșii veniți din orașele și satele învecinate (Tiraspol, Bender) ascultau, încordați și înlăcrimați, cântările care răzbăteau din chilie. Apoi l-au văzut, ca viu, în veșminte de un alb imaculat, cu crucea și mătâniile în mâini, cu fața ascunsă în umbra unui zâmbet abia schițat”.

Părintele Ieraclie „s-a străduit toată viața să sădească între oameni cultura pietății prin uneltele lucrului duhovnicesc. El singur a fost o unealtă prețioasă de muncă bisericească vie și roditoare în mijlocul poporului. [...] Scrisul călugărului Ieraclie este laconic, plin de naturalețe și simplitate. Nu este numai o consecință a originii sale țărănești. Stilul lui reflectă curăția și simplitatea inimii, smerenia, care vin din disciplina sufletului și har dumnezeiesc”⁴³.

Flocea, Ion. Vezi Flocea, I(e)raclie.

Flocea, Vasile. Vezi Florea, Bartolomeu.

Florea, Bartolomeu. Născut la 11 iulie 1933 în comuna Stulpicani, în familia lui Mihai, zis Pârlac, și Eudochiei (Dochiței) Flocea, încreștinat cu numele Vasile. La vârsta de 20 de ani își îndreaptă pașii spre Mănăstirea Brădicești, județul Iași, ucenicind în vremuri grele, când „monahii erau scoși din mănăstiri și obligați să se întorcă în lume”. Aici este tuns în monahism, cu numele Bartolomeu, și hirotonit diacon. Îndepărtat din viața monahală prin Decretul 410 din 1959. Tânărul monah Bartolomeu „se ascunde într-o căsuță făcută la repezeală la o margine a pământului părintesc de la Stulpicani”. Nu este primit la slujbele din biserica satului său natal și viețuiește, ignorat de toți cei pe care îi considerase apropiați. „Părintele Bartolomeu – scrie arhim. Timotei Aioanei – și-a ținut rânduiala de monah în satul natal vreme de cinci ani, singura mângâiere fiindu-i spovedania sub epitrahilul cuviosului și bunului părinte ieroschimonah Paisie Olaru, care-l îndemna să aibă răbdare până când prigoana va trece”. După reînchinoviere, este ucenic în pictură al arhimandritului Vartolomeu Dolhan. Împreună cu arhimandritul Sofian Boghiu,

⁴³ Conf. *Călugări cărturari din Basarabia. Ieraclie Flocea*, fără editură și loc de apariție, 2000, *passim*. Broșura, nesemnată, întocmită în Basarabia, cuprinde date și informații valoroase, unele provenind din Arhiva Națională din Chișinău, grupate în capitolele: *Călugări cărturari din Basarabia*, p. 1–9; *Publicistica bisericească*, p. 9–16; *Metodele de catehizare publică*, p. 17–23; *Traducător*, p. 23–25; *Note*, p. 26–28. Vezi și Viorica Cernăuțeanu, *Pojorâta, izvoare ale trăinicieii*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2007, p. 138–139. Profesoarei Viorica Cernăuțeanu din Pojorâta îi suntem recunoscători pentru că ni-l semnalează pe acest uitat monah cărturar bucovinean. Informațiile de aici sunt preluate din lucrarea Protosinghel Ieraclie, *Mozaic literar*, Editura Mănăstirii Gârbovăț, p. 37–38. Cicerone Ionițoiu, autor atent la întreg spațiul etnic românesc, nu-l menționează pe protosinghelul I(e)raclie Flocea printre victimele regimului comunist, vezi *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. V (H–L), 2003; vezi și Vasile I. Schipor, *Un monah bucovinean uitat: protosinghelul Ieraclie Flocea (1893–1964)*, în „Scriptum”, periodic trimestrial al Bibliotecii Bucovinei „I. G. Sbiera” Suceava, anul XIV, nr. 1–2, ianuarie-iunie 2008, p. 19–22.

pictează în Siria o catedrală ortodoxă. Reîntors în țară, pictează alături de mari pictori: Iosif Keber, C. Călinescu și N. Stoica. „Scriitorul de icoane” Bartolomeu Florea lucrează pictura bisericilor din Stulpicani, Tocileni (Botoșani), Agapia Veche, Agapia Nouă (Biserica „Sfântul Ioan Bogoslovul”), Râșca, Humuleștii Noi, Nemțșor, Icoana, Vovidenia (Paraclisul de iarnă, cu hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena”), Mănăstirea Neamț și Sihăstria (cele două biserici mari de aici, trapeza, gangul de la intrare și clopotnița). Pentru părintele Bartolomeu Florea „pictura murală înseamnă continuarea unei tradiții seculare în ceea ce privește tehnica fresco, dar și realizarea unor mari icoane în mozaic”, la Neamț și Sihăstria. Este autorul icoanelor oficiale, pictate, în mod special, pentru canonizarea unor sfinți moldoveni, în 1992: Sfântul Ioan Iacob, Cuvioasa Teodora de la Sihla, Bincredinciosul Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt. Patriarhia Română și Mitropolia Moldovei și Bucovinei tipăresc felicitări și icoane cu reproduceri după creații ale arhimandritului iconograf Bartolomeu Florea. El a creat la Sihăstria o adevărată școală de pictură, la care s-au format pictori iscusiți. „Toate aceste realizări s-au adunat în ani de răbdare, de trudă, de talent, de dăruire, de ascultare. Părintele Bartolomeu a devenit în acest răstimp un pictor apreciat, un exemplu de muncă și perseverență, un monah ordonat, muncitor și demn”, care „adaugă mereu un plus de strălucire chinoviei din care face parte”. La 13 octombrie 1991 primește taina preoției, fiind hirotonisit arhimandrit și răsplătit cu Crucea Patriarhală, cu ocazia sfințirii bisericii din Victoria, județul Botoșani. Face călătorii de documentare în Grecia și la Sfântul Munte, fiind interesat de icoanele pictate de Teofan Cretanul, Panselinos și Dionisie de Furna⁴⁴.

Gămălău, Filaret. Născut în 1920, în comuna Crucea, județul Neamț. Combatant pe Frontul de Răsărit (1941–1943). Hirotonit diacon, la Iași, în 20 ianuarie 1944 și preot, în 5 martie 1944. Trimis ca stareț la Schitul Rarău, unde găzduiește câțiva ofițeri germani, cunoscuți de pe front. Arestat, în 1948, împreună cu maiorul Johan Mairlingen, în urma denunțului preotului-inspector Rafael Dominte, anchetat la Suceava și la Malmaison-București. Pus în libertate, după o lună de anchetă. Fondator al organizației de luptă anticomunistă „Gărzile Decebal”, împreună cu doctorul Gheorghe Vasilache, organizație cuprinzând peste trei sute de membri și cu activitate în patru județe: Bistrița-Năsăud, Botoșani, Neamț și Suceava. Arestat, prin trădare, la 5 septembrie 1949. Bătut cu sălbăticie la Piatra Neamț, anchetat la Câmpulung Moldovenesc, Vatra Dornei și Suceava. Judecat la Suceava, într-un lot de 84 de oameni, dintre care 12 călugări și trei preoți de

⁴⁴ Conf. Timotei Aioanei, *Arhimandritul Bartolomeu Florea – 70 de ani*, în „Candela Moldovei”, Iași, anul XII, nr. 7–8, 2003, p. 36–37; Arhim. Timotei Aioanei, *Portrete în cuvinte*, Tipărită cu binecuvântarea Î.P.S. Daniel, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei. Iași, Editura Trinitas, 2007, p. 200–203. Pentru problematica desființării unor schituri și mănăstiri, prin îndepărtarea masivă a viețuitorilor, odată cu aplicarea Decretului 410 din 1959, vezi Gherasim Putneanu, *Tămâie și exil. Dialoguri despre pribegia fraților*, Botoșani, [Editura Gee], 2003.

mir⁴⁵, și condamnat la moarte, la 1 septembrie 1950. După recurs, pedeapsa îi este comutată la 25 de ani muncă silnică. În detenție la Jilava, Aiud și minele de plumb Baia Sprie. Eliberat în 1964, după 15 ani de detenție. Lucrează la mina Leșul Ursului, până la aprobarea unei parohii. Paroh în comunele Baia și Slatina din Munții Zarandului, în urma acceptării sale de către episcopul de Arad Teoctist Arăpașu, fost coleg de seminar. Transferat în parohiile Moșâni și Veța din Secuime, până în 1994, când se retrage în satul natal. Într-un interviu acordat, în 21 octombrie 1994, la Câmpulung Moldovenesc, pentru Fundația Culturală „Memoria”, părintele Filaret Gămălău rememorează momente din activitatea de rezistență anticomunistă, suplicii anchetelor, teroarea din închisoarea de exterminare de la Aiud și un episod impresionant din anii detenției: „Mă durea inima de ce văzusem prin închisoare și din câte rele vedeam pe-afară, comuniștii puși să distrugă țara. Și mi-am zis că eu nu pot sta așa, să nu fac nimic. Și eu ce-am făcut? Am zis că trebuie să ne strângem rândurile, să ne organizăm. Am luat legătura cu un doctor, Gheorghe Vasilache se numea. Ne-am botezat organizația «Gărzile Decebal». [...] Acolo erau fel de fel de oameni, țărani cei mai mulți care fuseseră în diverse partide politice, cum erau mulți care nu făcuseră nici o politică. Români să fi fost, să vrea să lupte contra comuniștilor. Nu întrebam pe nimeni care venea la noi ce fel de politică făcuse el vreodată, nu ne interesa. Eu, împreună cu doctorul Vasilache, am făcut un statut de organizare și funcționare a «Gărzilor Decebal». Și ne-am și împărțit pe grupe și zone de acțiune. Așteptam și noi, ca toată lumea, să vie americanii. Și vrem să ne găsească pregătiți. Atunci urma să intrăm noi în acțiune. Primul articol din statutul nostru zicea: «Gărzile Decebal luptă împotriva comunismului». Și mai ziceam în statut că în cazul în care puterile apusene se vor abate înspre noi, noi să fim aicea ca să ținem ordinea. Mai ziceam: să apărăm familiile, să apărăm avutul omului și al țării. Fiindcă știam că, dacă rușii bat în retragere, or să jefuiască, or să tâlhărească, or să ia cu ei tot, cum au făcut ei mereu când au pus piciorul aicea. Noi ne-am propus să nu-i lăsăm. [...] Ce-a urmat apoi? Doamne! Ne-or dus întâi la Piatra Neamț. Și... au început bătăile cumplite.

⁴⁵ Între monahii și preoții de mir arestați, anchetați, judecați și condamnați în procesul înscenat Organizației „Gărzile Decebal”, se află și Iustin Pârvu. Născut la 10 februarie 1919 în satul Petru Vodă, de pe valea Fărcașei, județul Neamț. La vârsta de 17 ani intră în viața monahală la Schitul Durău. Luptă pe Frontul de Răsărit, în cadrul Diviziei 4 Vânători de Munte, ajungând până la Don. Arestat în 1948, la Seminarul Teologic din Roman, torturat în timpul anchetelor și judecat în procesul înscenat organizației anticomuniste „Gărzile Decebal”. Învinuit de „activitate legionară” și condamnat la 12 ani de închisoare, prin sentința Tribunalului Militar Iași, în deplasare la Suceava, din 16–18 septembrie 1950. Detenția la Suceava, Aiud, Baia Sprie și Gherla. Eliberat în 1964. Reînchinoviat la Mănăstirile Secu și Bistrița. „Model de înălțime spirituală – cum afirmă Cicerone Ionițoiu –, a înțeles experiența carcerală ca pe un prilej de smerenie, în vederea obținerii unui spor intelectual și spiritual”. În 1992, începe construirea Mănăstirii Petru Vodă, în satul de naștere, pe care o închină martirilor din închisorile comuniste. Părintele protosinghel Iustin Pârvu este unul dintre marii duhovnici din România. Pentru date suplimentare, vezi, printre altele, Sorin Dumitrescu, *Convorbiri*, București, Editura Anastasia, 2001; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. VIII (P–Q), 2006, p. 143–144.

Cumplete băta! După aceea ne-au dus la Câmpulung Moldovenesc; apoi la Vatra Dornei, și iar la Câmpulung. Apoi la Suceava. Acolo a fost groaznic, groaznic... [...] Era teroare mare... [...] De la Jilava ne-au dus la Aiud. La Aiud, pe mine m-au băgat în Zarcă, unde erau adunați «cei mai periculoși». În Zarcă am stat cu mulți, că ne tot muta din celulă în celulă. Am întâlnit acolo mulți oameni de seamă ai țării. [...] Ne scoteau dimineața la muncă. De o parte și de alta erau cordoane de gardieni cu ciomege. Ne loveau pe unde apucau. Așa ajungeam în fabrică, bătuți măr. Până la masă, când ne scoteau tot așa, cu băta. Și mi-am zis, de ce să le fac pe placul lor? Și, cum spun, mi-am pus în gând ca într-o dimineață să sar cu capul în jos, între scări. Mă pregăteam s-o fac și în dimineața următoare mă hotărâsem s-o fac. Dar noaptea ceea ce-am visat? Am visat că s-a deschis ușa de la celulă – eram la celula 297. Am stat în multe celule, dar nu le mai țin minte, pe-asta însă n-o s-o uit niciodată. Și, cum spun, am visat că s-a deschis ușa la celulă și a apărut un om înalt, într-o cămașă albă, sclipitoare, cu păr castaniu, cu barba «în furculiță», cu părul neted până la umăr și de la umăr în jos ondulat, așa. Și imediat am observat stigmatetele, la mâini. Aveau găuri de cuie nu în palme, cum le știam de pe icoane, ci deasupra, la antebrățe, jos, deasupra pumnului. [...] I-am observat și urmele de piroane de la picioare. El m-a întrebat: «Ce vrei să faci? Uți că ai fost slujitor la altarul meu?» Atunci eu mi-am dat seama și am zis: «Doamne, dacă mi-ai dat sarcină atât de grea, dă-mi și puterea s-o duc!» Mi-a răspuns: «Vei avea!» Și-a dispărut. Dimineața, când m-am trezit, mi se părea că sunt cel mai tare om din lume. Am simțit că am atâta stăpânire de mine... ceva grozav. Am mai făcut după aia încă cinci ani de pușcărie, dar n-au mai fost așa de grei cum au fost primii zece. Cu toate persecuțiile care erau, unele și mai rele decât până atunci, eu nu le mai băgam în seamă. Aveam mereu în față omul care mi-a intrat în celulă și vorbele lui. De atunci și până acum, nu e zi în care să nu-mi aduc aminte visul acela. [...] Mă uit și eu în urmă, încercând să văd ce s-a ales de viața mea trăită așa, cincizeci de ani de comunism. Zic așa, că el, comunismul ăsta, nu s-a isprăvit nici acum. Și văd în urmă și multe satisfacții personale – slujirea lui Dumnezeu, copiii etc. – dar și multă suferință. Pușcăria, de exemplu. A mea, dar și a neamului meu. Ba poate în primul rând a neamului meu. Fiindcă, dacă mă gândesc bine, eu am avut un noroc grozav, norocul că în celula mea de la Aiud, celula 297, să-mi intre într-o noapte Domnul. Acel vis m-a salvat de la pieire în pușcăria Aiudului și tot el mi-a dat tăria să-mi duc viața până azi⁴⁶.

⁴⁶ Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 36; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 82–83; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 101–102; Cicerone Ionițoiu, *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 327; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. IV (F–G), 2002, p. 136–137; Gheorghe Penciu, *Gărzile lui Decebal*, în „Memoria”. Revista gândirii arestate, București, anul XII, nr. 2 (39), 2002, p. 122–125. Cele mai bogate informații biografice, în articolul Părintele Filaret Gămălău, *Visul meu din celula 297 a Aiudului*, în „Memoria”. Revista gândirii arestate, București, anul VI, nr. 14, 1995, p. 56–64.

Gâțu, Estrate (Emilian). Născut în 1920 în partea de nord a Bucovinei într-o familie în care, de-a lungul timpului, mai multe vlăstare îmbracă haina monahală. La vârsta de 12 ani intră în viața mănăstirească. După închinoviere, viețuiește în mănăstiri din Moldova și Transilvania. Diacon la 5 decembrie 1949, tuns monah la 6 decembrie, în același an, la Mănăstirea Polovragi. Hirotonit ierodiacon, la 1 decembrie 1950, de Mitropolitul Olteniei Firmilian Marin. Hirotonisit ca duhovnic la 21 august 1955, când i se acordă rangul de singhel. Potrivit mărturiilor unor contemporani și documentelor din arhiva Mănăstirii Polovragi, singhelul Emilian Gâțu duce o „viață îmbunătățită, cu multe rugăciuni și cu o trăire ascetică deosebită”: „Era un băiat înalt, cu vorbă blândă, care a impresionat cinul monahal” prin viața și, mai ales, faptele sale închinare Cuviosului Nicodim cel Sfințit de la Tismana. În 1957 reușește să-și viziteze familia rămasă în Bucovina ocupată. După întoarcerea sa de la Cernăuți, în martie 1958, la Mănăstirea Polovragi se desfășoară „o anchetă dură” a Securității, în legătură cu acuzația de găzduire a colonelului Iulian Popovici, comandant de jandarmi în Transnistria, condamnat la moarte pentru asasinarea evreilor. Singhelul Emilian Gâțu este anchetat și torturat pentru a da numele „conspiratorilor”, împreună cu Veniamin Nicolae și Tit Moldovan, viețuitori ai mănăstirii. Din mărturiile unor țărani din Polovragi care au fost anchetați ca martori, rezultă că singhelul Emilian „avea o față luminoasă, ce amintea de martirii de la începuturile creștinismului, căci acesta se ruga pentru sufletele anchetatorilor și cerea [ca ei] să se întoarcă la adevăr și credință”. Judecat de Tribunalul Militar din Craiova într-un proces care avea menirea, în realitate, de a justifica aplicarea Decretului 410 din 1959, nepublicat în „Buletinul oficial”, prin care erau desființate multe schituri și mănăstiri iar monahii și monahiile izgonite din viața monahală. În fața opiniei publice internaționale, mănăstirile și schiturile trebuiau să apară ca „locuri de taină pentru legionari și criminalii de război, unde se completează împotriva regimului comunist”. Paralel, s-a urmărit compromiterea morală a monahilor și monahiilor, care erau acuzați de furt, înșelăciune și alte fapte pedepsite de Codul Penal. Astfel de cazuri urmau a fi folosite ca exemple și în educarea ateistă a tineretului, care „trebuia să vadă în mănăstiri și slujitorii acestora persoane imorale, demne de tot disprețul”. După pronunțarea sentinței de condamnare, părintele Emilian Gâțu ajunge în lagărele de muncă silnică din Balta Brăilei. Aici trece la Domnul în toamna anului 1961⁴⁷.

Gâțu, Nicolae. Vezi Gâțu, (Estratie) Emilian.

Georgian, George. Născut la 10 august 1921 în comuna Mănăstioara-Siret. Fiul lui Iustin și al Veronicăi. Cântăreț bisericesc. Arestat, judecat de Tribunalul

⁴⁷ Cicerone Ionițoiu îl menționează în *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși*. Dicționar, vol. IV (F–G), 2002, p. 146. Biografia sa, în volumul *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2007, p. 275–277. Articolul de aici este semnat de Toma Rădulescu, muzeograf la Muzeul Olteniei din Craiova.

Militar Iași și condamnat la șase ani de închisoare, pentru „uneltire contra ordinii sociale”. În detenție, timp de un an la penitenciarul Suceava⁴⁸.

Gherasimescu, Toma. Preot paroh în Roman și București, profesor la Școala Normală din Cernăuți. Arestat și închis pe motive politice în perioada 1959–1964. În 1962 se afla la Aiud⁴⁹.

Goraș, Dumitru. Născut la 16 august 1907 în satul Dimăcheni, comuna Corlățeni, județul Botoșani. Preot paroh la Vășcăuți, comuna Mușenița-Siret (1935–1948). Arestat în perioada 1948–1952. Paroh la Curtești-Botoșani și Mateeni-Dorohoi (1955–1959). Rearestat în 1959 și condamnat la șapte ani de închisoare, prin sentința Tribunalului Militar Iași. Eliberat în 1964. Cu domiciliu obligatoriu până în 1967. Paroh la Sinăuți-Mihăileni până la pensionare, la 1 octombrie 1969⁵⁰.

Guțu, Estrate (Emilian). Vezi *Gâțu, Estrate (Emilian)*.

Haag, Rafael. Vezi *Bojescu, Filaret*.

Hoheneker(t), Leopold. Născut la 2 ianuarie 1909 în Rădăuți, fiul lui Johan și al Silviei. Preot romano-catolic, domiciliat în Vatra Dornei, strada I. V. Stalin, nr. 17. Reținut la 9 ianuarie 1959 și condamnat la cinci ani de închisoare corecțională, prin sentința nr. 356 a Tribunalului Militar Iași, pentru „propagandă contrarevoluționară/contra regimului”⁵¹. Detenția la Gherla⁵².

⁴⁸ Conform *Cererii de înscriere în AFDPR-Filiala Suceava*, din 29 martie 1991.

⁴⁹ Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 37; Cicerone Ionițoiu, în *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 328; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 86; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 105.

⁵⁰ Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 88; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 107. Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. IV (F–G), 2002, p. 254.

⁵¹ Dorin Dobrinu, în *op. cit.*, p. 113. Cicerone Ionițoiu nu-l menționează în dicționarul său *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși*, vezi vol. V (H–L), 2003. Familia de catolici germani Hoheneckert este atestată în Rădăuți în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Franz Wiszniewski, în cartea sa consacrată orașului Rădăuți, *Radautz die deutscheste Stadt des Buchenlandes*, Waiblingen, W. Eisele Inh. Täuber jun., 1966, îi menționează prezența, în Rădăuți, în lista *Die katholischen und evangelischen Einwohner von Radautz im Jahre 1828*, de la p. 338–351. Hoheneckert Joseph (născut în 1772), căsătorit cu Barbara (n. 1792) au 10 copii: Katharina (n. 1812), Eva (n. 1814), Joseph (n. 1817), Franziska (n. 1817), Carolina (n. 1820), Johann (n. 1823), Ludwig (1825), Barbara (1827), Anton (n. 1829) și Benedikt (n. 1832) (p. 342). Această familie de germani este prezentă în Rădăuți și la începutul veacului următor: Hohenecker Josef, figurează între absolvenții Gymnasiului Superior de Stat c. c., promoția 1896, iar Hohenecker Valentin printre absolvenții promoției 1920. Vezi *Compendiu istoriografic al Liceului Teoretic „Eudoxiu Hurmuzachi”*, Iași, Editura „Bucovina”, 1997, p. 119, 135.

⁵² Conf. Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 40. Vezi și Cicerone Ionițoiu, *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 330. Cicerone Ionițoiu nu-l menționează în *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. V (H–L), 2003.

Hutu, Arcadie. Născut la 10 noiembrie 1908 în comuna Băișești. Absolvent al Facultății de Teologie din Cernăuți. Diacon în 1933, preot în 1934. Preot ortodox la Catedrala „Adormirea Maicii Domnului” din Câmpulung Moldovenesc⁵³. Arestat în 1945. În detenție la penitenciarul Galata-Iași și lagărul Caracal, timp de șase luni, fără a fi judecat. Rearestat, în 23 noiembrie 1951. Acuzat pentru că păstra în bibliotecă unele „cărți interzise”: *Poezii* de Octavian Goga și *Eneida* de Publius Vergilius Maro. Detenția la Securitatea din Câmpulung, la închisorile Suceava și Ghencea, apoi în lagărele de muncă Cernavodă, Galeș, Poarta Albă, Năvodari, Peninsula, fără să fi fost condamnat. Eliberat la 27 octombrie 1955. După eliberare, timp de mulți ani, nu i s-a permis să revină ca preot la Câmpulung Moldovenesc. Trece la Domnul la 4 august 1978⁵⁴.

Ilișei, Ilie. Născut în 1887 în localitatea Băișești, districtul Gura Humorului. Clasele primare în satul natal, studii medii la Liceul din Suceava și universitare la Facultatea de Teologie a Universității „Francisco Josefina” din Cernăuți. Căsătorit în 1913 cu Vera Vasiloschi din Iaslovăț, districtul Gura Humorului. Preot ortodox, hirotonit în 1915, paroh în Roșă-Cernăuți, din 1936⁵⁵. Hirotonisit în iconom stavrofor, în 1937, protopresbiter la 30 decembrie 1939. Autorul unor broșuri tipărite la Cernăuți: *Odinioară – astăzi* (1936), *Hoții de suflete* (1937). Confesor militar în rezervă, din 1937. Distins cu Ordinul Coroana României în grad de Cavaler. Paroh în localitatea Cornu Luncii. Arestat și închis în perioada regimului comunist⁵⁶.

⁵³ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 52. Aici anul nașterii este trecut 1909.

⁵⁴ Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. V (H–L), 2003, p. 78. Medicul Vasile S. Cârdei, în cartea sa *Visuri și temnițe. Memorii*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală „Biblioteca Miorița”, 2006, îl evocă în capitolul consacrat detenției în lagărul de muncă Peninsula sau Valea Neagră: „În această secție l-am cunoscut pe preotul Hutu Arcadie din Câmpulung, om de o cucernicie și demnitate deosebită. [...] Veșnic zâmbind, îmbrăcat curat, cu o voce blândă, se bucura de respectul tuturor deținuților” (p. 135). În lucrarea *Câmpulungul Moldovenesc. Confesiuni, lăcașuri de cult și slujitori ai acestora*, Botoșani, Editura Axa, 2007, Vasile Sfarghiu și Otilia Sfarghiu nu menționează persecuția politică la care a fost supus preotul Arcadie Hutu. Fișierul biografic pe care i-l închină aici contrastează cu cele închinare altor preoți câmpulungeni, prin ariditatea informațiilor. Pentru exemplificare, redăm textul integral: „Arcadie Hutu (1908–1972). Preot iconom stavrofor. Venea din Stulpicanii Humorului. A învățat și s-a preotit la Cernăuți. Între 9 noiembrie 1934 și august 1948 a fost cooperat și paroh la Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Câmpulung Moldovenesc. Preotul Arcadie Hutu, prin predici interesante și bine pregătite, îi făcea să treacă pragul bisericii și pe aceia care în mod obișnuit nu o făceau. Părintele Hutu a mai slujit la bisericile din Hurjuieni și Dorna Candrenilor” (p. 92). Vezi și Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 40; Cicerone Ionițoiu, *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 330.

⁵⁵ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 78.

⁵⁶ Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, 2000, p. 114; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 94; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. V (H–L), 2003, p. 127.

Jacotă, Ipolit. Născut în 1907 în Frătăuții Noi. Preot ortodox, hirotonit în 1933. Cooperator la Frătăuții Vechi, administrator parohial la Bădeuți⁵⁷, paroh la Volovăț. Colaborator la „Cuvântul Preotesc”, gazetă profesională a clerului din Bucovina (Rădăuți). Arestat în martie 1945. Detenția în lagărul de la Caracal⁵⁸.

Jura, Gerhard. Născut în 1915 în localitatea Valea Seacă. Absolvent al Facultății de Teologie, sfințit ca preot, la 4 iulie 1943, la București, de către Monseniorul Alexandru Th. Cisar, Arhiepiscop de București și Mitropolit Catholic al Regatului României și trimis la Câmpulung Moldovenesc. Aici, colegul său Salvator Kaminski îi oferă prima liturghie, într-o atmosferă impresionantă. Sub presiunea invaziei sovietice, refugiat la Vatra Dornei, în vara anului 1944, apoi în Germania, la Mănăstirea Niederaltaich din Bavaria. Întors la Câmpulung Moldovenesc, în 1945, se îngrijește și de bisericile din Vatra Dornei și Iacobeni, dar mai ales de credincioșii săraci din satele învecinate, prin activități umanitare. Anchetat, după 1949, când i se încenează acțiuni care să-l compromită în fața credincioșilor. Torturat, se îmbolnăvește și este internat într-o clinică din Cluj. Trece la Domnul în împrejurări neclare, în 1949, fiind înmormântat în Cimitirul Catholic din Câmpulung Moldovenesc⁵⁹.

Laiu, Eugeniu(e). Născut la 6/20 iunie 1894 în satul Certieni, comuna Bărgăoani, județul Neamț, cu numele de botez Ioan. Fiul lui Nicolae și al Mariei, razeși, care îi „sădesc în suflet dragostea față de Biserica srămoșească”. Școala primară în satul natal. Sub îndrumarea unchiului său, arhimandritul Pimen Gheorghiu, în 1908, intră ca frate în obștea Mănăstirii Neamț. În 1910 trece la Mănăstirea Horaița. Studii la Seminarul Teologic „Sfântul Andrei” din Galați (1911–1920). Sanitar în spitalele militare din Botoșani, Galați și Piatra Neamț în timpul Primului Război Mondial (1916–1918). Depune voturile monahale, în august 1920, la Mănăstirea Horaița, primind numele Eugeniu(e). Hirotonit diacon, la 22 septembrie 1920, de către Mitropolitul Moldovei Pimen Georgescu. Studii universitare la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți (1920–1924).

⁵⁷ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 120, 178.

⁵⁸ Onisifor Ghibu, *Ziar de lagăr. Caracal 1945*, București, Editura Albatros, 1991, p. 24; Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 43; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 100; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, 2000, p. 127; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. V (H–L), 2003, p. 228. În toate sursele de mai sus apare numai cu numele de familie și cu mențiunea „din Suceava”. Preot Dumitru Valenciu, „Cuvântul Preotesc”, gazetă profesională a clerului din Bucovina, 1934–1942, volumul I, Suceava, Editura „Bucovina istorică”, 2002, p. 60, 85.

⁵⁹ Vasile Sfarghiu și Otilia Sfarghiu, *Câmpulungul Moldovenesc. Confesiuni, lăcașuri de cult și slujitori ai acestora*, Botoșani, Editura Axa, 2007, p. 218–219. Autorii reproduc, de fapt, aici *Cronica Bisericii Romano-Catolice din Câmpulung Bucovina, de la începuturile ei până azi*, întocmită de preotul Francisc Simon, paroh la Câmpulung Moldovenesc în perioada 1988–2006. Cicerone Ionițoiu nu-l menționează pe părintele Jura Gerhard printre victimele regimului comunist, vezi *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. V (H–L), 2003.

Hirotonit preot, în iunie 1925, protosinghel (iulie 1925). Hirotonisit arhimandrit, la 6 decembrie 1925. Preot la Catedrala Mitropolitană din Bălți, șef de birou și vicar eparhial (1925–1931), stareț al Mănăstirii Dobrușa, director al Seminarului Monahal, consilier referent cu atribuții de vicar (1931–1932) în Eparhia Hotinului. La 1 mai 1932, transferat în eparhia Bucovinei, unde este prefect de studii la Seminarul Teologic din Cernăuți și ulterior decan al Facultății de Teologie. La Cernăuți îl cunoaște pe tânărul Ioan Iacob, căruia îi este duhovnic, povățuindu-l pe calea monahală și a sfințeniei. Transferat la Catedrala Patriarhală, la 1 aprilie 1935. Trimis la Paris, ca superior al Bisericii Românești, la 1 aprilie 1936, pe care o renovează integral, împreună cu casa parohială. Corul Bisericii Românești îi adună, datorită lui, în sălile de concerte din Paris și Strasbourg, de marile sărbători, pe românii risipiți în Occident. Hirotonit ca arhieru, la 9 iulie 1939, cu recomandarea Mitropolitului Bucovinei Visarion Puiu. După 1940, locțiitor de stareț la Mănăstirea Antim și conducător al Tipografiei Cărților Bisericești. Locțiitor de episcop la Constanța (1942–1944), Sighet (decembrie 1946 – iunie 1947) și Craiova (iunie–noiembrie 1947). Profesor la Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamț (ianuarie 1949 – iulie 1951). Cu domiciliu obligatoriu la Mănăstirea Cocos din Dobrogea în perioada iulie 1951 – 1 aprilie 1957. Revine la mănăstirea sa de metanie, Horaița, unde viețuiește până la trecerea sa la Domnul (1 aprilie 1967)⁶⁰. Activitatea sa, de „un dinamism rar întâlnit”, a avut, peste tot unde a slujit, „darul înnoirilor, al cititorilor trainice, al muncii neobosite și al râvnei neostoite pentru Casa Domnului”, mărturisește arhimandritul Vasile Vasilache, fost deținut politic. În ultima parte a vieții, trece prin mari greutăți. Ca fost ucenic al mitropolitului Visarion Puiu, pribeag condamnat la moarte de regimul comunist și caterisit de Biserica Ortodoxă din țară, episcopul Eugeniu(e) Laiu este „permanent suspectat de «legături primejdioase» pentru țară, de complot la adresa puterii politice instalată la București, de felurite minciuni și mizerii răutăcioase”. Rămas singur, „fără sprijin și fără prieteni”, la Horaița, locuiește într-o „căsuță modestă, cu câteva odăi”. Aici se retrage în liniștea pădurii, în Poiana lui Calinic ori în Poiana lui Iov,

⁶⁰ Pr[eot] Dumitru Valenciuc, *Ierarhii Bucovinei*, Suceava, Grupul Editorial „Mușatinii-Bucovina Viitoare”, 2001, p. 79–80. Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, în lucrarea *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 44, susțin că Eugeniu Laiu este „arestat în 1949 pentru acțiuni dușmănoase față de comunism” și condamnat. După această sursă, Eugeniu Laiu moare în 1968. Aici autorii afirmă, în mod greșit, că Eugeniu Laiu a fost „mitropolit al Bucovinei și Cernăuților”. Arestarea și condamnarea sa sunt consemnate și în alte lucrări: Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Episcopi înlăturați de autoritățile comuniste*, în vol. *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989)*. *Biserica Ortodoxă*, p. 13 (și aici persistă greșeala: „A fost mitropolit Bucovinei, cu sediul la Cernăuți); Vasile Manea, *Episcopi înlăturați de autoritățile comuniste*, în vol. *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, 2000, p. 19–20; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, înțemnițați, uciși*. *Dicționar*, vol. V (H–L), 2003, p. 298. Informații noi, în această problemă controversată, aduce prof. dr. Ioan Dură, *Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române îndepărtați din scaun și trimiși în reclusiune monastică de către autoritățile comuniste în anii 1944–1981*, în „Memoria”. *Revista gândirii arestate*, București, anul XVII, nr. 55–56, 2006, p. 166. Cercetările de arhivă vor aduce, cu siguranță, noi izvoare privind activitatea arhierului Eugeniu(e) Laiu.

vechi locuri sihăstrești, „rugându-se în liniște, cu rugăciunea lui Iisus”; „vorbea puțin, părea supărat și neîmpăcat cu lumea în care era obligat să-și ducă zilele”. Din mărturiile oamenilor care l-au cunoscut, aflăm că arhiepiscopul Eugeniu(e) Laiu a fost nu doar o victimă a politicianismului și regimului nou, instalat în România după 1944, ci a îndurat și drama umilirii, în repetate rânduri, în chiar obștea Mănăstirii sale de metanie. În ultimii ani de viață, se bucură doar de „prietenia și fidelitatea unui necuvântător”, Leul, câinele său credincios, care, la moartea Bunului Păstor, „s-a așezat pe mormântul lui și a murit acolo”. Viața și faptele arhiepiscopului Eugeniu(e) Laiu, sintetizate de Mitropolitul Moldovei și Sucevei Î.P.S. Iustin Moisescu în cuvântul funebru, rostit la mormânt, oferă posterității un exemplu energetic, stimulator pentru oameni, mai cu seamă în vremuri de confuzie ori răsturnare a valorilor: „Harnic, el a cerut tuturor colaboratorilor săi hărnicie; cinstit, el a cerut tuturor cinste; jertfelnic, el a cerut tuturor muncă jertfelnică; drept, el a cerut tuturor dreptate”⁶¹.

Laiu, Ioan. Vezi Laiu, Eugeniu(e).

Macovei, Aureliu. Născut la 29 septembrie 1913 în Rădăuți. Fiul lui Cristofor și al Ecaterinei. Diacon-profesor. Arestat în 1959, judecat de Tribunalul Militar Iași și condamnat la patru ani de detenție, pentru „agitație publică”. Execută pedeapsa integral, la Suceava, Jilava, Aiud și Gherla⁶².

Măntăluță, Andrei. Născut la 15 noiembrie 1920 în comuna Manja, județul Cetatea Albă, singurul fiu al lui Efreim și al Aculinei Măntăluță. Școala primară în comuna Ermoelia, județul Tighina, până în 1935, când se înscrie la Seminarul Monahal de opt clase de la Cernica. Aici urmează cursurile cinci ani, apoi se transferă la Seminarul Teologic din Chișinău. Înrolat în armata română, participă la operațiunile de pe Frontul de Răsărit, luptând în Crimeea și Caucaz. În 1945 se înscrie la Facultatea de Teologie din Suceava. Președintele studenților teologi din cadrul P.N.Ț. La sfârșitul anului 1946 este arestat. Detenția la Gherla, de unde este eliberat în 1948, în urma îmbolnăvirii de febră tifoidă și pneumonie. După detenție, își continuă studiile la Facultatea de Teologie din Suceava și la Seminarul Pedagogic Iași. Căsătorit cu Sinclitichia Tocariu din Suceava. Hirotonit preot și numit paroh la Cămârzana, județul Satu Mare, unde slujește timp de nouă luni. Mutat, printre altele, la parohia Ruseni (până în 1951), Viile (1951–1953), amândouă în județul Satu Mare, Homorodul de Sus (1953–1960), Cehu Silvaniei (1960–1968), Sanislău (1968–1980). După slujirea în 37 de parohii dintre cele mai grele, în 1980, se pensionează, stabilindu-se la Câmpulung Moldovenesc. Aici

⁶¹ Conf. Arhim. Timotei Aioanei, *Arhiepiscopul Eugeniu Laiu. La Horaifa, așteptând ziua cea mare a Învierii*, în *op. cit.*, p. 68–72. Portretul realizat de Mitropolitul Moldovei și Sucevei la înmormântarea ierarhului Eugeniu(e) Laiu se află la p. 72. Tot aici, data morții sale: 1 aprilie 1967. Data nașterii credem, însă, că este greșită: 2 iulie 1894.

⁶² Conform *Cererii de înscriere în AFDPR—Filiala Suceava*, din 31 mai 1990; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 135; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. VI (M), 2004, p. 14.

slujește, ca preot pensionar, timp de mulți ani, la Biserica „Sfântul Nicolae”⁶³ ori în propria locuință, trăind ca un pustnic, în post și rugăciune, în simplitate și modestie, „arătând cât de mare e forța credinței și a rugăciunii izvorâte din adâncul inimii” și având mereu convingerea că rostul chemării sale este „să ajute oameni în suferință”⁶⁴.

Mihăilescu, Vasile. Născut în localitatea Marginea-Rădăuți. Fiul lui Artenie și al Elenei. Preot ortodox, paroh la Crucea, regiunea Suceava. Arestat și condamnat politic de către Tribunalul Militar Iași și Tribunalul Regional II București, în 1952, la 11 ani de închisoare, pentru „uneltire contra păcii”. Detenția la Jilava și Aiud, timp de nouă ani și șase luni. După eliberare, preot renumit în Bucovina, la Poiana Stampei, unde se distinge prin activitatea sa pastorală și edilitar-gospodărescă⁶⁵.

⁶³ Conf. Vasile Sfarghiu și Otilia Sfarghiu, *op. cit.*, p. 62–63. Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu nu-l înregistrează în lucrarea citată mai sus printre „mărturisitorii de după gratii” din perioada regimului comunist. Nici Cicerone Ionițoiu nu-l menționează printre victimele regimului comunist. Vezi *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. VI (M), 2004. Despre pătimirile și viața de ascet ale acestui „doctor fără de arginți”, vezi Sorin Preda, *Pustnicul din inima orașului. Părintele Andrei Mântăluță*, în „Formula As”, anul XIII, nr. 589, 3–10 noiembrie 2003, din care, printre altele, reținem observația: „Bucuriile preoției și recunoștința oamenilor covârșesc boala și nedreptățile, anii de pușcărie și suferința de a-și fi pierdut propriul copil de numai șase săptămâni din cauza foamei și a lipsei de medicamente. Fără ipocrizie, părintele e convins că «necazul e crucea pe care se înalță și se purifică sufletul. [...] Abia în durere, rugăciunea e primită. Așa trebuie să fie rugăciunea: un strigăt, Doamne, nu mă lăsa! cuprinde toți psalmii și toată pravila de pocăință»”.

⁶⁴ Conf. http://www.formula-as.ro/reviste_589_199_pustnicul-din-inima-orașului.html; Vasile Sfarghiu și Otilia Sfarghiu, *Câmpulungul Moldovenesc. Confesiuni, lăcașuri de cult și slujitori ai acestora*, p. 62–63.

⁶⁵ Conform *Cererii de înscriere în AFDPR – Filiala Suceava*, din 7 mai 1990. Vezi și Paraschiva Abutnăriței, Ioan Abutnăriței, *Monografia comunei Poiana Stampei*, Suceava, f. ed., 2006, p. 310. Aici, în cap. VI, *Viața religioasă*, autorii îl includ în rândul „renunșiilor preoți” care au slujit în această parohie, fără biografie însă: Simion Florea Marian, Dionisie Munteanu, Dimitrie Popescu, Nicolae Sireteanu, Valerian Gribovschi. Potrivit autorilor, preotul Vasile Mihăilescu a stat în detenție, la Aiud, timp de 9 ani și 6 luni. Vasile Manea, în în vol. *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, 2000, p. 144, susține că preotul Vasile Mihăilescu, condamnat în 1952, a executat la Aiud cinci ani de închisoare. Aceeași informație și la Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 113. Dorin Dobrinu, în *op. cit.*, p. 8, îl consemnează numai pe un Mihăescu Vasile, născut la 4 iulie 1906 în comuna Fierbinți-Ilfov, fiul lui Cristache și Stanca, legionar, cu ultimul domiciliu în București, arestat pentru crimă împotriva umanității și condamnat la 25 de ani muncă silnică, prin sentința nr. 443/1952 a Tribunalului Suprem. Potrivit acestei surse, pedeapsa i-a fost redusă la 12 ani și șase luni, prin Decizia 421 din 1955. Cu același nume îl găsim și în lucrarea lui Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. VI (M), 2004, p. 262. Aici diferă, însă, sentința de condamnare: 2 602 din 11 iunie 1952. La Cicerone Ionițoiu mai este menționat un Mihăilescu Vasile, legionar, scos de sub urmărire la 11 februarie 1946, în urma pactului N. Pătrașcu – T. Georgescu, apoi arestat în mai 1948 (p. 269). Acasă, părintele Vasile Mihăilescu rămâne, însă, încă un necunoscut. Gavril I. Crăciun și Cristina-Violeta Popescu, în *Mică enciclopedie a localității Marginea-Suceava. Oameni care au îndrăznit, au perseverat, au izbutit*, prefață de Dimitrie Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, [Suceava], Editura Lidana, 2007, nu-l menționează printre oamenii de seamă ai satului.

Mihălcescu, Ioan. Vezi Mihălcescu, Irineu.

Mihălcescu, Irineu. Născut la 24 aprilie 1874 în comuna Pătârlagele, județul Buzău. Fiu de preot. Studii la Seminarul Teologic din Buzău și la Seminarul Central din București (cursul superior). Absolvent al Facultății de Teologie din București, cu licența în 1899. Studii postuniversitare la Facultățile de Teologie și Filosofie din Berlin și Leipzig. Doctoratul în filosofie la Leipzig (1903). La 1 iunie 1904, este numit profesor la Facultatea de Teologie din București, Catedra de teologie fundamentală și dogmatică, pentru care este confirmat la 28 martie 1908. Creatorul disciplinei apologetică sau teologie fundamentală. Autorul a 510 lucrări: studii teologice și traduceri, dintre care *Epopoea lui Ghilgameș*, *Legile lui Manu*, *Bagavad-Gita*, realizate după versiuni franceze și germane. Hirotonit preot, pe seama Bisericii Amza (1923). Decan al Facultății de Teologie din Cernăuți (1926–1928). Arhiepiscop vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor (1936), locțiitor de episcop al Râmnicului, locțiitor al mitropolitului Olteniei (1939). Mitropolit al Moldovei începând din decembrie 1939. La 16 august 1947, eruditul mitropolit Irineu Mihălcescu, care „predica deschis împotriva regimului sovietic”, este forțat să se retragă din scaun și trimis în reclusiune monastică. Trece la Domnul, la Agapia, în împrejurări neelucidate, la 3 aprilie 1948. „Mitropolitul Moldovei – scrie Cicerone Ionițoiu în 1996 –, un teolog desăvârșit al ortodoxismului, ghid spiritual și profesor universitar timp de 34 de ani, a păstorit Moldova timp de 7 ani și a rămas inflexibil promisiunilor și presiunilor comuniste. Împotriva lui s-a dezlănțuit o campanie de denigrare. [...] Nu după mult timp a trebuit să moară, ca și Patriarhul Nicodim, pentru ca Biserica să ajungă instrument de propagandă comunistă”⁶⁶.

Moise, Victor. Născut la 22 iunie 1922 în localitatea Râmniceleu, județul Brăila. Facultatea de Teologie la Universitatea din Cernăuți, aflată, după 1944, în refugiu la Suceava (1943–1947). Combatant pe Frontul din Răsărit. Hirotonit diacon pe seama Bisericii „Învierea Domnului” din Suceava, unde slujește în perioada 20 iulie 1947–septembrie 1948. Prefect de studii la Internatul Teologic al Facultății de Teologie. Activitate în redacția revistelor „Credința” și „Cuvântul Adevărului”. În 1949, hirotonit preot pe seama parohiei Moldovița și rânduit spre slujire la Școala de Cântăreți Bisericești Suceava. Preot paroh în Volovăț (1950), Coșna (1951), Strunga-Târgu Frumos (1952–1957), Crucea (1957–1969) și Vama (1969–1990). Arestat și anchetat timp de 30 de zile în temnițele Securității⁶⁷. Preot

⁶⁶ Cicerone Ionițoiu, *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. 1, p. 100–101, 298; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Episcopi înlăturați de autoritățile comuniste*, în vol. *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989)*. Biserica Ortodoxă, p. 11–12; Vasile Manea, *Episcopi înlăturați de autoritățile comuniste*, în vol. *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 17–18; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși*. Dicționar, vol. VI (M), 2004; Prof. dr. Ioan Dură, *Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române îndepărtați din scaun și trimiși în reclusiune monastică de către autoritățile comuniste în anii 1944–1981*, în „Memoria”. Revista gândirii arestate, București, anul XVII, nr. 55–56, 2006, p. 166–167.

⁶⁷ Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989)*. Biserica Ortodoxă, p. 116; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile din comunisme*, p. 146; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși*. Dicționar, vol. VI (M), 2004, p. 343.

cu o temeinică pregătire teologică și cu preocupări de istorie, misionar protopopesc. După pensionare, stabilit la București, autor al unor lucrări de interes, aflate în manuscris⁶⁸. Persecutarea sa pe motive politice nu este menționată în fișierul biografic alcătuit de preotul Dumitru Irimia, protopop de Suceava⁶⁹.

Nestmann, Leopold. Născut în 1919 în Cernăuți. Preot romano-catolic, cu studii superioare la Roma. Paroh în satul Barticești, comuna Botești, județul Neamț. Profesor de Teologie la Iași, București și Alba Iulia. Predicator renumit la Catedrala romano-catolică din Iași. Arestat în 1951, în perioada procesului înscenat cu scopul compromiterii Vaticanului. Umilit în timpul anchetei la Securitate și depus la Mănăstirea Galata din Iași, transformată în închisoare, unde se remarcă prin ajutorul dat colegilor de suferință. Rearestat în 1955, în legătură cu episcopul Aron Marton. O parte din detenție la penitenciarele M.A.I., Sighet și Gherla. După punerea în libertate, în 1966, reușește să plece din țară. Numit director al Colegiului de Propagandă Fide din Roma. În 1970, se stabilește în Germania, la Dioceza de Limburg-Lahn și apoi la Mănăstirea Altötting din München⁷⁰.

Onica, Vasile. Născut la 22 martie 1912 în comuna Horodnic de Sus. Studii la Liceul „Dimitrie Cantemir” din Cozmeni (1923–1930), bacalaureat la Liceul „Aron Pumnul” din Cernăuți (1930). Studii universitare la Facultatea de Teologie din Cernăuți (1930–1934). „Membru activ de frunte” al Societății studențești „Academia Ortodoxă”. Hirotonit preot în 1934, paroh în Broscăuții Vechi-Storjineț (1935–1936), administrator parohial în Sinăuții de Sus (1936–1938)⁷¹, paroh în Calafindești (1938–1965). Preot misionar în Protoieria Siret (1946–1948). La Calafindești, construiește o biserică nouă, pictată de Ion Irimescu și cu catapeteasma sculptată de Iftimie Bârleanu. Colaborator la periodice ale vremii („Cuvântul preotesc”, Rădăuți), preot cu preocupări literare și de artă plastică. Desenator și caligraf, prezent în expoziții sucevene. În colaborare cu preoții Ioan Zugrav și Nicolae Pentelescu, realizează lucrări de interes documentar, rămase în manuscris: *Cartea de aur a Parohiei „Sfântul Dumitru” din Suceava*, *Cartea de aur a Parohiei „Sfântul Gheorghe” (Mirăuți) din Suceava*, *Pomelnicul ilustrat al Bisericii „Maica Domnului” din Suceava*, *Istoria Facultății de Teologie din Cernăuți*, *Însoțirea cizmarilor români din Suceava*, schiță monografică și album

⁶⁸ Dumitru Irimia, *Monografia Bisericii „Învierea Domnului” din Suceava*, Cuvânt-înainte de Î.P.S. Pimen, Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților, [București], Editura Ilex, 2008, p. 152–153.

⁶⁹ Vezi Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 146; Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989)*. *Biserica Ortodoxă*, p. 116; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. VI (M), 2004, p. 343.

⁷⁰ Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 55 (potrivit autorilor, preotul Leopold Nestmann a murit în închisoare); Cicerone Ionițoiu, *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989*. *Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 342–343; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. VI (N–O), 2005, p. 83–84.

⁷¹ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 136. Aici numele de familie este trecut Onică.

(1976), *Fete bisericești din Bucovina*, album omagial (1981), *Un veac de muzică corală în Țara de Sus*⁷². Arestat și condamnat înainte de 1944 și după 1949.

Opaiț, Valerian. Născut în 1911. Hirotonit preot în 1935. Preot coslujitor, în 1937, la Brăscăuții Vechi, cooperator I în Banila pe Siret, județul Storojineț⁷³. Colaborator la „Cuvântul preoțesc”, gazetă profesională a clerului din Bucovina (Rădăuți). În 1940, preot în Banila pe Siret (Banila Moldovenească), județul Storojineț, de unde este deportat de sovietici în Siberia⁷⁴. După alte surse, în 1940 figurează ca preot în Benia, județul Câmpulung⁷⁵. Preotul bucovinean Valerian Opaiț nu s-a mai întors din captivitatea sovietică.

Pojar, Iacob (Matias). Născut în 1912, la Iacobeni, într-o familie stabilită aici prin colonizarea Bucovinei, sub administrația austriacă. Preot romano-catolic și profesor la Liceul „Pitar Moș” din București. Arestat în 1951 și condamnat pentru delictul de „înaltă trădare”, în procesul înscenat Nunțiaturii Apostolice din București. Detenția, printre altele, la Pitești. Pus în liberate în 1964. Ulterior reușește să plece din România și se stabilește în Austria⁷⁶.

Preda, Dionisie. Născut în 1913. Preot ortodox, hirotonit în 1935, administrator parohial în Calafindești⁷⁷, paroh în localitatea Părhăuți. Arestat și închis la Gherla (1948–1951). Rearestat și închis la Aiud (1953–1955). Preot în Suceava. Trece la Domnul în 1998⁷⁸.

⁷² Emil Satco, *Enciclopedia Bucovinei*, vol. II, Iași–Suceava. Editura Princeps–Biblioteca Bucovinei „I. G. Sbirer”, 2004, p. 162; Preot Dumitru Valenciu, „Cuvântul preoțesc”, gazetă profesională a clerului din Bucovina, 1934–1942, volumul I, Suceava, Editura „Bucovina istorică”, 2002, p. 65, 82, 84. Niciuna din lucrările citate nu-l menționează pe preotul bucovinean Vasile Onica printre victimele represiunii regimului comunist.

⁷³ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 141, 178.

⁷⁴ Vezi Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 57. În unele lucrări, localitatea de origine/păstorire este trecută greșit: Siret. Vezi Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 125; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 158; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. VI (N–O), 2005, p. 216.

⁷⁵ Vezi *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, 2007, p. 765–766, în capitolul *Martiri ai Bisericii Ortodoxe Române fără biografii*, p. 752–772. Informația privind parohia în care funcționează la ocuparea părții de nord a Bucovinei de către sovietici în vara anului 1940 este însă greșită.

⁷⁶ Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 61; Cicerone Ionițoiu, *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Extermînarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, 349 (aici numele de familie este trecut altfel: Pozar Matiaș); Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. VIII (P–Q), 2006, p. 287. Dorin Dobrinu nu-l menționează în lucrarea sa *Proba infernului. Personalul de cult în sistemul carceral din România potrivit documentelor Securității, 1959–1962*, București, Editura Scriptorium, 2004, Seria „Acta et testimonia” (III), coordonată de Dumitru Ivănescu.

⁷⁷ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 131.

⁷⁸ Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 146; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 185; Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. VIII (P–Q), 2006, p. 442.

Prelipceanu, Paisie. Născut în 1911, absolvent al Seminarului Monahal Cernica, cleric în 1928, monah în 1934, ierodiacon în 1936⁷⁹. Stareț al Mănăstirii Putna. Condamnat pentru curajul de a o fi ajutat pe Marioara Cenușă, soția partizanului Constantin Cenușă⁸⁰.

Puiu, Victor. Vezi Puiu, Visarion.

Puiu, Visarion. Născut la 27 februarie 1879 în Pașcani. Fiul lui Ioan, funcționar feroviar și al Elenei, absolventă a Școlii Profesionale „Sf. Sava” din Iași. Absolvent al Seminarului Teologic din Roman și Iași. Licențiat al Facultății de Teologie din București. Studii la Academia Duhovnicească din Kiev (1907–1908). Tuns monah ortodox la 22 decembrie 1905 la Episcopia de Roman. Hirotonit ca diacon (25 decembrie 1905) și preot (1908). Vicar al eparhiei Dunării de Jos (1909), director al Seminarului Teologic „Sfântul Andrei” din Galați (1909–1918) și al Seminarului Teologic din Chișinău (1918), exarh al mănăstirilor din Basarabia, Episcop al Argeșului (1921), Episcop al Hotinului (1923–1935). Mitropolit al Bucovinei în perioada 1935–1940. Despre „această harnică păstorie” în Bucovina a „călugărului luptător” Visarion Puiu, Nicolae Iorga scrie, în 16 februarie 1937, în „Neamul Românesc pentru popor”: „Un an de trude și strădanii. Un an de cufundare în taina care a îngmădit în veacuri atâta belșug de aur și bogăție evlavioasă. Un an apoi de înălțare deasupra nimicnicii pământești. Și totul și-a schimbat fața, înveșmântându-se, ca și altă dată, în măreție și strălucire. În locul hambarelor goale și răvășite, în locul bisericilor uitate, ogorul eparhiei e în rod, grădinile în floare, casa în belșug și visteria refăcută ca în vremurile cele bune de altădată”. Conducătorul Misiunii Ortodoxe din Transnistria, cu reședința mitropolitană la Odessa (1942–1944). Aflat la 23 august 1944 la Zagreb, pentru săvârșirea hirotoniei unui arhiereu al Bisericii Ortodoxe Croate. Refugiat în Occident. Victimă a politicianismului din România, persecutat de regimul comunist. Condamnat la moarte, la 20–21 februarie 1946, de Tribunalul Poporului din București. Depus din treaptă de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la 28 februarie 1950. Chiriarh al Episcopiei Ortodoxe Române de la Paris, atașate Sinodului Bisericii Ruse din exil, cu sediul la New York (1949–1958). Trece la Domnul, la 10 august 1964, în satul Viels Maison din nordul Franței, fiind prohodit de doi preoți ortodocși ruși și înmormântat în cimitirul catolic al satului. În 1992 este reînhumat în Cimitirul Montparnasse din Paris. Pe lespede de marmură așezată pe mormântul său de aici s-a săpat un vers din *Psalmi*: „La râul Vavilonului, acolo am șezut și am plâns”. Reabilitat de Sinodul

⁷⁹ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 31.

⁸⁰ Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, p. 128; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 163. Vezi și Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. VI (N–O), 2005, p. 86. În aceste surse apare consemnat doar cu numele Paulian. Tot aici, p. 87, este menționat Paulian Victor, condamnat. Detenția la Jilava și minele de plumb de la Baia Sprie. Acesta ar putea fi chiar starețul Mănăstirii Putna, Paulin Prelipceanu, care a ajutat-o pe Marioara Cenușă.

Bisericii Ortodoxe Române la 25 septembrie 1990, când i se ridică pedeapsa caterisirii⁸¹.

⁸¹ Vezi Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Episcopi înlăturați de autoritățile comuniste*, în vol. *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989)*. Biserica Ortodoxă, 1998, p. 15; Vasile Manea, *Episcopi înlăturați de autoritățile comuniste*, în vol. *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, 2000, p. 23; Mihai Pelin, *Opisul emigrației politice. Destine în 1222 de fișe alcătuite pe baza dosarelor din arhivele Securității*, București, Editura Compania, 2002, p. 272; Dumitru Valenciu, *Visarion Puiu, Mitropolit al Bucovinei (1935–1940), un martir al demnității ortodoxe*, în „Analele Bucovinei”. București, anul XI, nr. 1 (22) [ianuarie–iunie] 2004, p. 41–82; Pr. Dumitru Valenciu, *Un martir al demnității ortodoxe: mitropolitul Visarion al Bucovinei*, în „7 zile bucovinene”, Rădăuți, anul V, nr. 195, 19–25 august 2004, p. 6–7; Florin Țușcanu, *Un nedreptățit al istoriei: Mitropolitul Visarion Puiu*. În „Rost”, periodic cultural, politic, religios, București, anul II, nr. 19, iulie 2004, p. 32–35; Constantin N. Tomescu, *Prietenul meu Visarion Puiu*, Ediție, note și addenda Pr. Dumitru Valenciu, Dragoș-Radu Mihai, Suceava, f. e., 2005. Vezi și Cicerone Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși*. Dicționar, vol. VIII (P–Q), 2006, p. 481; Prof. dr. Ioan Dură, *Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române îndepărtați din scaun și trimiși în reclusiune monastică de către autoritățile comuniste în anii 1944–1981*, în „Memoria”. Revista gândirii arestate, București, anul XVII, nr. 55–56, 2006, p. 161–162. Pentru noi este surprinzător faptul că Cicerone Ionițoiu, el însuși victimă a represiunii regimului comunist și pribeag, în exil, nu-l include pe mitropolitul Bucovinei Visarion Puiu în *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989*. *Externinarea conducerii spirituale*, din vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, 1996. Cazul acesta, dar și atâtea alte cazuri asemănătoare, ilustrează lungul și anevoiosul drum al (re)descoperirii și valorizării exilului românesc, ca parte a ființei și culturii noastre. Spre deosebire de Bucovina, unde Visarion Puiu este cinstit, cu venerație, de un singur preot, Dumitru Valenciu, paroh la Volovăț, la Pașcani, locul de naștere al ierarhului, se desfășoară, începând din 1997, manifestări științifice izvorâte dintr-o „datorie de conștiință” a contemporanilor față de cărturarul locului, „una din marile personalități ale neamului românesc și ale Bisericii sale străbune, cunoscut și apreciat pe mai multe continente”. La aceste manifestări, de nivel național, participă personalități ale vieții științifice din România și de peste hotare, preoți, profesori, cercetători, arhiviști. Documentele manifestării se publică în „Valori pășcănene”. Studii, documente, mărturii, publicație periodică a Asociației „Visarion Puiu”, Pașcani, anul I, nr. 1, februarie, 2006, 126 p. Manifestările celei de a zecea ediții, 27–28 februarie 2006, se bucură de o „participare de excepție”, cuprinzând la începutul programului o slujbă de pomenire a mitropolitului Visarion Puiu, celebrată la Biserica „Sfinții Voievozi” din Pașcani. În prima parte a sesiunii de comunicare științifică, moderată de acad. Constantin Ciopraga și prof. univ. dr. Gheorghe Buzatu, susțin comunicări: Gheorghe Buzatu, *Epoca în care a trăit Mitropolitul Visarion Puiu*; acad. Constantin Ciopraga, *Mitropolitul Visarion Puiu și Pașcanii*; Gabor-Gabriel Codrea, *Pribegia în Italia a Mitropolitului Visarion Puiu*; Elena Istrățescu, *Mitropolitul Visarion Puiu, un reper moral al spiritualității românești și europene*; Ioan Lăcătușu, *Mitropolitul Visarion Puiu și Transilvania*; Ilie Manole, *Aspecte privind caterisirea Mitropolitului Visarion Puiu*; Oana Ionel, *Situația bunurilor personale ale Mitropolitului Visarion Puiu după începerea urmăririi penale și condamnarea sa la moarte*; Dragoș Marcu, *Documente din arhiva Ministerului de Externe al României cu privire la Mitropolitul Visarion Puiu în perioada exilului*; Mihai Mocanu, *Mitropolitul Visarion Puiu – „păstorul cel bun” implicat în acțiuni de interes obștesc dincolo de obligațiile sale bisericești*; Constantin Moșineat, *Mitropolitul Visarion Puiu și mișcarea spirituală din vestul României Mari*; Ioan Negoescu, Dumitru Stavarache, *Dosarul de condamnare la moarte a Mitropolitului Visarion Puiu*. În partea a doua a manifestărilor din prima zi, moderate de dr. Ioan Lăcătușu și prof. dr. Aurel Pentelescu, susțin comunicări: Aurel Pentelescu, *Mitropolitul Visarion Puiu și Episcopul Armatei, Dr. Partenie Ciopron*; Adrian-Nicolae Petcu, *Mitropolitul Visarion Puiu și organizarea bisericească a românilor din exil*; Ioan Secărescu, Dumitru Stavarache, *Zilele „Mitropolit Visarion Puiu”*. *Reper retrospectiv (1997–2005)*; Alin Spânu, *O acțiune de compromitere a Mitropolitului Bucovinei Visarion Puiu, în aprilie 1940*; Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu și Nicolae Iorga. Aprecieri reciproce și corespondență*; Liviu Țăranu, *Dosarele unor pășcăneni în Arhivele Securității: Visarion Puiu, Gheorghe I. Brătianu*, <http://cimec.ro> / <http://institutulbucovina.ro>

Rein, Johann (Hans). Născut la 25 iunie 1894 în Frătăuții Vechi. Școala primară evanghelică din satul natal, cursurile Gimnasiului Superior de Stat din Rădăuți, absolvent promoția 1914. Combatant în Primul Război Mondial. Studii de Teologie la Viena. În 1920 se căsătorește cu învățătoarea Hermine Germann. După promovarea examenelor la Viena (1922) și Sibiu (1923), devine pastor la Hliboca. La 17 mai 1925, este ales paroh la Rădăuți. Alegerea sa este contestată, însă, de către autoritatea bisericească, întrucât nu avea trei ani vechime, cum prevedea statutul. În 1927 este din nou ales paroh la Rădăuți, cu 399 de voturi din 403 voturi exprimate. Alegerea este, de data aceasta, confirmată de către autoritatea bisericească și instalarea în parohie se face de către parohul de Cernăuți, dr. Arz. Senior, judecător instructor la Comisia disciplinară pentru preoții și învățătorii evanghelici din Bucovina. După ocuparea părții de nord a Bucovinei de către trupele sovietice (1940), este numit de către Consistoriul regional din Sibiu decan pentru partea de sud a Bucovinei, la 1 august 1940.

După repatriere, este încorporat în armata germană. Cade prizonier, pe Frontul de Răsărit. La 11 aprilie 1949, se întoarce din prizonieratul petrecut în lagărele sovietice la familia sa, refugiată în Ihringhausen. În 1950 intră în serviciul Bisericii evanghelice din Palatinat, slujind ca preot în Edenkoben. De la 1 decembrie 1951 este paroh în Gönheim și Friedelsheim. Trece la Domnul, la 1 august 1956, în Ludwigshafen am Rhein și este înmormântat în cimitirul din Gönheim.⁸²

Repta, Arcadie. Născut în 1906. Preot ortodox, hirotonit în 1932, paroh la Costișa, județul Rădăuți, din 1935⁸³, paroh în Bădeuți și Milișăuți. Persecutat, oprit de la slujirea în preoție timp de trei ani⁸⁴.

Valeriu și Cicerone Iordăchescu, Florin Țuscanu, Noi mărturii cu privire la relațiile Mitropolitului Visarion Puiu cu arhiepiscopul Ilarion Mircea Băcăoanu; Nicolae Videnie, Imaginea Mitropolitului Visarion Puiu în presa exilului românesc (1945–1989). Manifestarea științifică Zilele „Mitropolit Visarion Puiu”, ediția a X-a, continuă în ziua de 28 februarie. Din programul zilei: întâlnirea participanților cu profesorii și elevii Seminarului „Veniamin Costachi” Neamț, pe tema „Un mare ierarh al Bisericii Ortodoxe Române – Mitropolitul Visarion Puiu”, vizitarea Casei Memoriale „Visarion Puiu” de la Schitul Vovidenea și a Mănăstirii Neamț, dezbateră cu tema „Prezent și perspective în evaluarea memoriei Mitropolitului Visarion Puiu”. Dintre cărțile consacrate lui Visarion Puiu și lansate acum: Dumitru Stavarache, Ion Negoescu, *Mitropolitul Visarion Puiu. Relațiile cu bisericile din Canada și SUA*, București, Editura Publirrom, 2005; Eugen Drăgoi, *Arhimandritul Visarion Puiu. Documente inedite (1908–1917)*, Galați, Editura Episcopiei Dunării de Jos, 2006. În impresionanta bibliografie consacrată mitropolitului Bucovinei Visarion Puiu, acestea se adaugă unor cărți publicate anterior: Dumitru Stavarache, *Mitropolitul Visarion Puiu. Documente de pribegie (1944–1963)*, Pașcani, Editura Moldopress, 2002; Mitropolit Visarion Puiu, *Însemnări din viața mea*, Ediție, note și addenda de Dumitru Stavarache și Gheorghe Vasilescu, Iași, Editura Trinitas, 2004.

⁸² Franz Wiszniowski, *Radautz die deutsche Stadt des Buchenlandes*, Waiblingen, W. Eisele Inh. Täuber jun., 1966, p. 110–111; Edgar, Müller, *Die evangelischen Gemeinden in der Bukowina*, Aufbau und Ende (II. Teil), 1972, p. 79–80; Kurt, Rein, Waldemar, Radmacher, *Fratautzer Heimatbuch*, München, Verlag „Der Süddeutsches”, 2005, p. 399–402.

⁸³ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 133.

⁸⁴ În lucrările Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989)*. *Biserica Ortodoxă*, p. 151 și Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 190, informația potrivit căreia preotul Arcadie Repta a fost „condamnat politic între anii 1946–1947” este greșită.

Rusan, Sebastian. Născut la 22 septembrie 1884, în localitatea Secășel, județul Târnava Mică, în familia modestă a țăranilor Neculai și Maria Rusan, trăind într-o „sănătoasă tradiție creștină”. Studii liceale la Blaj și universitare la Institutul Teologic „Andreian” din Sibiu, unde îl are ca profesor pe Nicolae Bălan, viitorul mitropolit al Ardealului. Licențiat în Teologie în 1907. După căsătoria cu Rhea-Silvia Apatia, care i-a dăruit opt copii, este hirotonit preot de către mitropolitul Ioan Mețianu pe seama parohiei Crăciunești din județul Hunedoara. În această parohie din Munții Apuseni, „unde oamenii erau săraci, dar bogați în credință”, ajutat de un episcop neștiutor de carte, construiește o biserică (1912). Paroh la Vulcan, în Valea Jiului, în urma unui concurs care îi valorifică cele două mari calități, „să cânte frumos și să grăiască cuvânt de zidire sufletească” (1912–1929). La Vulcan construiește o biserică de zid, sfințită la 12 decembrie 1921 de către mitropolitul Nicolae Bălan. Este președinte al mai multor societăți culturale și pune piatra de temelie a primei școli românești din Vulcan, astăzi Școala „Teodor Lucaciu”, terminată în 1924. În timpul Primului Război Mondial, este arestat și închis în lagărul unguresc din Sopron, de unde este eliberat în 1917. După această dată, trimis ca preot militar pe frontul din Italia și Bucovina. Administrator protopopesc la Hațeg (1929–1931) și, la cererea sa, paroh la Ocna Sibiului (1931–1933). Protopop de Odorhei, din decembrie 1933, într-o comunitate alcătuită din 179 de familii ortodoxe, unde construiește Catedrala „Sfinții Împărați Constantin și Elena” (1936–1938), zidită în stil muntenesc, din cărămidă, cu trei turle, pridvor și cafas. La 1 iulie 1937, prin hotărârea Consistoriului Arhiepiscopiei Sibiului, este numit administrator protopopesc de Odorhei, funcție pe care o ocupă până în 1940. Găzduiește aici, la 15 iunie 1939, Congresul Asociației Clericilor Ardeleni „Andrei Șaguna”, fiind cooptat în comitetul de conducere. În perioada 1934–1937 este profesor de religie la Liceul de Băieți „Șt. O. Iosif” din Odorhei, cel dintâi liceu românesc din oraș. În septembrie 1940, după ocuparea Odorheiului de către trupele horthyste, se refugiază la Viștea de Jos, județul Brașov, unde funcționează ca paroh (1940–1945). În aprilie 1945 este numit paroh și protopop la Satu Mare, unde repară și reînnoiește biserica și casa parohială, conduce un cămin de orfani. La 1 noiembrie 1946, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române îl însărcinează cu conducerea provizorie a Episcopiei Maramureșului. La Sighet, reface reședința și capela episcopală, devastate de trupele de ocupație în perioada 1940–1944, și intervine pe lângă nașul său, dr. Petru Groza, ajuns prim-ministru, pentru ridicarea unei catedrale episcopale, o doleanță veche a credincioșilor de aici. La 21 noiembrie 1947 protopopul Sebastian Rusan este ales de către Sfântul Sinod episcop al Maramureșului. Tuns în monahism, pe 30 noiembrie 1947, la Mănăstirea Cernica de către episcopii Efrem Enăchescu și Pavel Șerpe. La 2 decembrie, primește cărja de arhieru pentru eparhia de Maramureș, iar la 28 decembrie 1947 este instalat în Paraclisul episcopal din Sighet. La 18 septembrie 1948, numit arhiepiscop al Sucevei și Maramureșului, prin desființarea Mitropoliei Bucovinei de Sud. Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, de la 25 martie 1950. În timpul arhipăstoririi sale de la Iași, cultivă relațiile cu reprezentanții celorlalte

Biserici Ortodoxe, se preocupă de buna desfășurare a activității de învățământ din seminariile monahale de la Neamț, Agapia și Văratec, inițiază un vast program de reabilitare a bisericilor afectate de război și de lucrări de restaurare și conservare a mai multor monumente bisericesti din Moldova și Bucovina (începând din 1952). La 15 septembrie 1956 trece la Domnul în București⁸⁵. Urmărit de Securitate, încă de la Suceava, pentru a obține informații din care să reiasă „caracterul antidemocratic și ostil regimului [ascuns] sub masca predicilor religioase” și a discursurilor rostite în biserici și la adunările eparhiale. La data de 17 august 1951, organele de represiune din Iași îi deschid dosar de urmărire informativă, pentru „manifestări dușmănoase la adresa regimului și a U.R.S.S.-ului”. Mitropolitul Sebastian nu crede în dănuirea comunismului și afirmă, în 1953, cu mult curaj: „Cu riscul de a nu mai fi mitropolit, doresc schimbarea regimului. [...] Anul acesta vine sfârșitul comuniștilor de pe tot pământul, pentru că ei sunt dușmani ai Bisericii, dar nu vor reuși să nimicească Biserica”. La 21 iunie 1954, în conferința de orientare cu preoții, precizează: „Noi avem ideologia noastră. Guvernul comunist își are socotelile lui, dar noi nu vom fi așa de neînțelepți ca să nu înțelegem. [...] Preoții mei să fie alături de poporul românesc, să-l înțeleagă, să-l ajute, căci Hristos ne învață să plângem cu poporul. Îmi pare bine că s-a făcut o mare legătură aici, la Mitropolie, între Biserica și intelectuali”. La ședința cu toți protopopii și stareții din Mitropolia Moldovei, în 17 decembrie 1954, îi îndeamnă pe coslujitorii săi: „Să nu faceți din altarele voastre o tabără politică. [...] Neamul nostru nu va pieri; noi suntem născuți aici și vom trăi aici. Nu suntem aduși cu parașuta, și pământul este al nostru, al românilor, unde avem moși și strămoși înmormântați aici. Străinii sunt puțini; noi suntem peste 90%. [...] Știu că, în multe locuri, multe sfaturi locale și raionale sunt conduse de oameni nepregătiți pentru această conducere; voi însă fiți înțelepți și căutați a-i apropia de voi, spre a putea lucra. Voi păstrați-vă vie credința, nu vă lasați ademeniți. Voi știți doar că între comuniști și Biserica este o prăpastie ce nu poate fi trecută, asemănătoare cu cea din Biblie, între săracul Lazăr și bogatul nemilostiv”. La 3 iunie 1955, când casa parohială din Bădeuți, raionul Rădăuți, este ocupată de Gospodăria Agricolă Colectivă, mitropolitul Sebastian Rusan își manifestă deschis atitudinea față de colectivizare: „Colectiviștii să-și facă casă, dacă au nevoie. Ei se lasă pe casele parohiale. Desigur că pe toate le vor lua cu timpul. Voi nu știți cum a spus Lenin? Un pas înainte și doi înapoi. Dar va veni timpul când comuniștii vor merge 10 pași

⁸⁵ Pr[eot] Dumitru Valenciu. *Ierarhii Bucovinei*, Suceava, Grupul Editorial „Mușatinii-Bucovina Viitoare”, 2001, p. 88–89; *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, 2007, p. 601–616. Articolul de aici este semnat de Adrian Nicolae Petcu, consilier principal, Direcția de Cercetare a CNSAS. Cicerone Ionițoiu nu-l menționează pe mitropolitul Sebastian Rusan în *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, din vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. 1, 1996. Ceva mai târziu, Vasile Manea și Cicerone Ionițoiu nu-l menționează nici în capitolul *Episcopi înlăturați de autoritățile comuniste*, din vol. *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989). Biserica Ortodoxă*, 1998, p. 11–16. Peste câțiva ani, Vasile Manea îl menționează, doar în treacăt, în capitolul *Episcopi înlăturați de autoritățile comuniste*, din vol. *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, 2000, p. 23.

înainte și, atunci, vai de noi; nimic nu va mai fi al nostru. În Rusia, azi, nici măcar o lingură cu care [se] mănâncă nu-i a cuiva, totul este al colectivului. Atunci îți va spune: Scoală-te, măgarule, de pe scaun, și eu va trebui să-i dau să șadă altul, căci așa îi în comunism”. La 3 octombrie 1955, în ședința Protoieriei I Iași, cu tema *Prietenia între popoare*, mitropolitul Sebastian îi reproșează preotului referent că „a vorbit prea mult despre Seneca, Cicero, Aristotel și alți înțelepți profani” și mai puțin despre Hristos și Evanghelie: „Altfel, nu suntem slujitori buni, dacă-l jertfim pe Hristos pentru Cicero și pentru știința profană. [...] Mai înainte de toate, trebuie să fim preoți și, numai după aceea, să fim în slujba colectivității, ca cetățeni”. Față de aceste manifestări ale mitropolitul Sebastian, partidul comunist, prin organele sale de represiune, adoptă soluția eliminării, prin otrăvire, așa cum rezultă din unele documente aflate în arhiva Securității și din mărturiile apropiaților săi, publicate după anul 2000⁸⁶. Spre sfârșitul vieții, Mitropolitul Moldovei și Sucevei Sebastian Rusan își adună scrierile (cuvântări și predici) în volumul *Osteneli chiriarhale*, Mănăstirea Neamț, 1954, 465 p.⁸⁷

⁸⁶ Conf. Adrian Nicolae Petcu, *Mitropolitul Sebastian Rusan, finul lui Petru Groza, dar și dușmanul comuniștilor*, în „Rost”, București, anul I, nr. 10–11, octombrie–noiembrie 2003, p. 45–47; Prof. dr. Ioan Dură, *Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române îndepărtați din scaun și trimiși în reclusiune monastică de către autoritățile comuniste în anii 1944–1981*, în „Memoria”. Revista gândirii arestate, București, anul XVII, nr. 55–56, 2006, p. 170, 177; *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, 2007, p. 607–616.

⁸⁷ Cercetările întreprinse în Arhivele fostei Securități scot la lumină izvoare istorice noi referitoare la activitatea Mitropolitului Sebastian Rusan. Notele informative ale sursei „Scrutator” sunt extrem de grăitoare în cadrul temei noastre: „În ziua de 27 februarie 1954 am avut o convorbire cu preotul V. Flondor, recent numit protopop la raionul Iași. «Am fost chemat la Mitropolit, care în birou mi-a spus pe un ton aspru și violent: Măi, te-am pus Protopop că așa a vrut Partidul! Măi, să nu fii comunist, să nu fii agent al Siguranței! Să nu fii dușman al preoției, că te destitui. Mai este un protopop la Mitropolie care e pus pe drumul acesta. Fugeau preoții de el ca de dracu, căci se ducea la Partid. Să știi că dacă te prind, ai de-a face cu mine». Nota s-a confirmat prin declarațiile publice făcute de Mitropolitul Sebastian Rusan în ziua de 1 martie a. c., în prezența preoțimii din orașul Iași”. În data de 20 septembrie 1950, același informator afirmă că unii funcționari de la Mitropolia Moldovei susțin că „prin venirea lui Sebastian Rusan, comuniștii au fost trași pe sfoară. Mitropolitul e un convins patriot, ostil regimului, bun român”. Nota informativă din 29 ianuarie 1953, întocmită în urma unei audiențe la Mitropolitul Moldovei este un document mai amplu, bogat în informații de interes în cadrul temei: „Pentru mine parohiile a[și] căror preoți sunt arestați nu sunt vacante. În primul rând am un ordin al Ministerului de Culte, care îmi impune această poziție, al doilea motiv e spiritul de ocrotire părintească ce sunt dator să-l am față de acești nemernici. Aștept să-i judece, ceea ce ca[m] întârzie. Cred că nu au făcut nicio crimă politică, care să-i ducă în fața Tribunalului Militar. Au fost legionari. Ei, nu-i o crimă acest lucru. Așa a fost politica vremii, bunii români au îmbrățișat într-o formă sau alta legionarismul, la timpul său așa era spiritul vremii. Așa cum mâine comuniștii de astăzi o să răspundă: «Așa a fost timpul». Ei persecută aspru pe legionari, uitând că sorții se pot schimba și viceversa. Eu nu sunt criminal să arunc în stradă familiile acestor preoți. [...]”

Am o poziție foarte ingrată. Nu am mâinile libere în administrarea treburilor Mitropoliei. De aceea nu pot face mare lucru. Partidul Comunist, prin cozile de topor, îmi pune piedici în Eparhie. Fel de fel... M-am plâns și Partidului. Cât pot să-i sabotez, le strivesc interesele, dar stau pe loc sau merg foarte încet. Spre exemplu: vor să-mi alunge din funcție pe consilierul Hadărcă, după ce mi-au scos pe toți ceilalți consilieri, unde am reușit să-mi promovez tot elemente simpatizate de mine, totuși oameni noi. Nu știu cum voi reuși să mă [descurc] până la urmă, [deoarece] amestecul politicului a [devenit] de nesusportat. Chiar acum am dat afară diplomatic pe doi comuniști, care s-au prezentat la mine în birou

*Săveanu. Preot ortodox din Bucovina. Închis*⁸⁸.

Stoleru, Vasile. Născut la 30 ianuarie 1907 în comuna Davideni, județul Storojineț. Fiul lui Ilie și al Mariei Stoleru. Studii la școala primară din Davideni și, cu întrerupere, la Liceul „Regele Ferdinand I” din Storojineț. Bacalaureat în 1929. Învățător în comuna natală, în perioada când și-a întrerupt studiile liceale pentru a-și

așa: «Noroc bun, tovarășe!» «Ce noroc, tovarășe, uiți că te afli în fața Mitropolitului Moldovei? Ce-s aceste maniere? Ce dorești?» «Se pregătește deschiderea unei expoziții chineze la Iași, am auzit că în palatul Metropolitan aveți un covor de 50 m². Ne-ar fi necesar să-l aranjăm pe un fundal». Scandalizat de îndrăzneala acestor golani, le-am răspuns că nu posed asemenea covor, iar ca să mă spăl pe mâini le-am dat trei carpete. Au părăsit palatul, iar eu cu Hadărcă ne-am distrat, că i-am înfundat. Eu am covora în palat nu de 50 m², ci de 100 m² și de 70 m², mai multe exemplare așezate în sala de recepție și în alte saloane ale palatului Metropolitan. Ce, eram prost să le dau comuniștilor? Așa înțeleg ca să-i tratez.

Ministerul Cultelor e în posesia unei legi, care are un articol drăcesc, articolul 33. Pe baza acestuia se iau salariile preoților, pentru cele mai închipuite și fantezi[ste] vini. «Atitudine antisemită», cine să o aprecieze? Niște agramați, niște spioni din cea mai decăzută treaptă a societății, oameni simpli fără niciun pic de cultură [care] vin în biserici și spionează pe preoți la ținerea predicilor și orice expresie literară este interceptată ca un cuvânt cu două înțelesuri, ca un atac contra regimului. Atunci, ei din spirit de exces de zel și mai cu seamă pentru a-și justifica existența, fac un raport, pe [care] îl depun la Securitate sau la Minister și gata arestarea și aplicarea art. 33. Eu personal am recomandat preoțimii să fie foarte prudentă. Să evite pe cât posibil aceste manifestări publice, «predica», aceasta până ce va trece această pacoste abătută asupra noastră. În catedrala mitropolitană am interzis preoților a mai predica. În schimb, fie că slujesc, fie că stau în scaunul Mitropolitan și numai asist la slujbă, țin regulat predica poporului, audiată de foarte mulți credincioși, unde nu mă sfiesc să spun adevărul pe față. Să poftască să mă aresteze ca să-mi aplice art. 33 din Legea Cultelor.

Situația creată în țară, privită sub aspectul stării de spirit, e dezastruoasă. Au reușit să împlante în inima țării noastre, atât de blajină, de creștină [și] de tolerantă, sabia urii. Ascunderea acestui titlu de nobilență «Chiabur» a făcut ca oamenii să se urască unii pe alții ca fiarele. Și acest sentiment merge progresând mereu, mereu... Un război ține un an, doi, trei, patru etc., dar se termină într-o zi și lumea pomește pe un drum constructiv pozitiv. Războiul urii între frații de același sânge, împărțiat de comunism, nu mai are sfârșit. Nervii cei tari cad și se distrug oboșiți.

Un alt aspect al vieții preoțești este înfierarea copiilor de preoți în școli, în armată, în funcții publice. Cu ce este vinovat un copil merit[u]os, care face studii strălucite, să fie alungat din aceste instituții, pentru simplul motiv că e fiu de preot? Sau dacă nu o fac totdeauna, atunci aplică cealaltă măsură, taxe exagerat de mari. [...] Mă întreb, ce artiști trebuie să fie oamenii aceștia să supraviețuiască, avându-se în vedere că preoții în general au familii importante cu mulți copii. Eu înțeleg preoțimea în mizeriile acestea politice, cât și [în] viața zilnică, deoarece am fost preot de țară în Munții Apuseni 40 [de] ani. Eu sunt român, care nu-mi uit obârșia, chiar dacă stau pe scaunul Mitropolitan”. În nota sa informativă, sursa „Scrutator” trece următoarele „note concludive”: „Mitropolitul Sebastian Rusan s-a manifestat ca un ocrotitor al legionarismului, naționalismului șovin, al preoțimii reacționare, al chiaburismului, ostil oricărei idei de colaborare cu regimul. Este stăpânit de un adânc dispreț față de clasa muncitoare, pentru care motiv folosește cele mai murdare calificative și invective (golani, agramați). Sabotează acțiunile de ordine și disciplină politică ale guvernului în sectorul bisericesc, folosindu-se pentru aceasta [de] înalta poziție cheie în care se găsește. Frânează prin faptul că-și dă foarte bine seama că politic, atât pe plan intern, cât și extern nu ar fi momentul să se poată lua măsuri contra sa. În sinteză, se poate da o singură calificare: «Dușman de prim ordin [al] regimului». Documentul se află în Arhivele CNSAS, Fond Informativ, Dosar nr. 2193, vol. I, f. 391–394. Noi l-am preluat după Adrian Nicolae Petcu, *Mitropolitul Sebastian Rusan, finul lui Groza dar și dușmanul comuniștilor*, în „Rost”, anul I, nr. 10–11, octombrie–noiembrie 2003, p. 45–48.

⁸⁸ Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 70.

întreține fratele. Cursuri universitare la Facultatea de Teologie a Universității din Cernăuți (1929–1934). Licențiat în Teologie, la 6 iulie 1934, cu teza *Tratarea pastorală a săracilor*. Membru activ al Societății studentești „Dacia”. Căsătorit, la 14 ianuarie 1934, cu Viola Păuș, fiica cântărețului bisericesc din comuna Budeniț⁸⁹. Hirotonit preot ajutător pe seama parohiei din Botoșenița, județul Rădăuți, unde funcționează până în 1935. În 1935 se stabilește la Budeniț, județul Storojineț. În 1940, este transferat la parohia Carapciu pe Siret, de unde, în luna iunie, la invazia sovietică, se refugiază la Mitocul Dragomirnei. Revine la Carapciu pe Ceremuș în iulie 1941 și funcționează aici până în martie 1944. Împreună cu familia se refugiază la Avrig, județul Sibiu, până în 1945, când ocupă un post de coslujitor la Ițcani-Suceava (1945–1946). După un an, când slujește la Drăgoești, se stabilește la Bălăceana ca preot paroh. Arestat în noaptea de 15 spre 16 iulie 1959 și depus la închisoarea M.A.I. din Suceava. I se perchezizionează locuința, este interogată, până în 22 octombrie 1959, în legătură cu „activitatea [sa] dușmănoasă la adresa R.P.R.” și a regimului: desfășurarea de „activități cu caracter legionar” – împrejmuirea cimitirului comunal, plantarea de pomi în grădina bisericii, pregătirea bisericii pentru sfințirea oficiată de mitropolitul Sebastian Rusan, la 3 iunie 1951, sfințirea unei fântâni, oficierea de slujbe pentru pomenirea morților (parastase), ținerea unor predici privind rânduiala muncilor agricole și respectarea sărbătorilor creștine (părintele i-ar fi îndemnat pe oameni să nu meargă „în anumite sărbători la arat și însământat”, afirmând că „omul seamănă toată săptămâna pe ogor, iar duminica și în alte sărbători trebuie să semene în biserică”). Condamnat, la 22 octombrie 1959, de către Tribunalul Militar Suceava, în deplasare la Botoșani, prin sentința nr. 603, la 10 ani de muncă silnică, 7 ani degradare civică și confiscarea averii personale, pentru „crimă de uelțire contra ordinii sociale”. La 2 decembrie 1959, Tribunalul Militar al Regiunii a II-a, prin decizia nr. 2961, respinge cererea de recurs a părintelui Vasile Stoleru ca nefondată. După pronunțarea condamnării definitive, preotul bucovinean Vasile Stoleru trece prin penitenciarele Botoșani, Jilava și Aiud, fiind supus regimului de exterminare, deși era bolnav, suferind de o „maladie ulceroasă”, potrivit certificatului medical din 18 iulie 1959. La 10 decembrie 1960, „deținutul contrarevoluționar” Vasile Stoleru este internat în spitalul formațiunii 0622 Aiud, unde trece la Domnul la 12 decembrie 1960⁹⁰.

⁸⁹ Informații puține în *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 142, 156. Volumul publică, în schimb, fotografia sa, în medalion, la pagina 142.

⁹⁰ Conf. Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 74; Cicerone Ionițoiu, *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. 1, p. 154; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989)*. *Biserica Ortodoxă*, p. 165; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 207. *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, 2007, p. 666–670. Articolul de aici este semnat de Adrian Nicolae Petcu, consilier principal, Direcția de Cercetare a CNSAS; Adrian Nicolae Petcu, *Părintele Vasile Stoleru – un martir al Bisericii bucovinene*, în „Rost”, București, anul III, nr. 12 (34), decembrie 2005, p. 54–56. Vezi și Dorin Dobrințu, *op. cit.*, p. 84.

Șutu, Gheorghe. Născut la 16 ianuarie 1938 în localitatea Frumosu. Fiul lui Constantin și al Garofei. Arestat, judecat de Tribunalul Militar Iași și condamnat la cinci ani de închisoare, pentru „uneltire contra ordinii sociale”. După eliberare, paroh la Costâna, comuna Todirești⁹¹.

Tătaru, Vasile. Născut la 27 decembrie 1920 în Băișești. Fiul lui Ion și al Ioanei. Cântăreț bisericesc, arestat și condamnat de Tribunalul Militar Iași la un an de închisoare, pedeapsă executată integral. Detenția în Penitenciarul Suceava. Ulterior cu domiciliul în comuna Stulpicani⁹².

Teodorescu, Alexandru Agaton. *Vezi Daniil, starețul de la Schitul Rarău.*
Vezi Daniil, Sandu Tudor.

Tipa, Mihai. Născut în 1890 în localitatea Soloneț. Absolvent al Facultății de Teologie de la Cernăuți. Preot în 1925, paroh în Solca din 1930⁹³. Pentru condamnarea comunismului în predici, arestat și condamnat în 1950. A trecut pe la Canal și prin închisorile comuniste. Trece la Domnul la scurt timp după eliberare, fiind înmormântat în Soloneț⁹⁴.

Toniuk, Stanislav Isidor. Născut la 12 februarie 1912, în localitatea Seletin, județul Rădăuți, fiul lui Teodor și al Iuliei. Preot greco-catolic, domiciliat în Rădăuți, strada Crișan, nr. 4. Arestat la 27 august 1959 și condamnat, prin sentința nr. 635 din 1959 a Tribunalului Militar Iași, la opt ani de închisoare corecțională, pentru „agitație”⁹⁵.

Tudoraș, Simion. Născut la 3 august 1912 în Mănăstirea Humorului, fiul lui Damian și al Ilenei. Preot ortodox, hirotonit în 1935, administrator parohial în 1936⁹⁶, paroh în Deia (1936–1941) și Gemenea–Câmpulung Moldovenesc (1941–1958). Arestat la 17 decembrie 1958 și condamnat, prin sentința nr. 122/1959 a Tribunalului Militar Iași, la 10 ani de închisoare corecțională, pentru „crimă de uneltire împotriva ordinii sociale”. Detenția la Suceava, Botoșani, Aiud și în lagărele din Balta Brăilei. După punerea în libertate, paroh în Paltinul, județul Suceava. Pensionat la 1 noiembrie 1981⁹⁷.

Udișteanu, Dionisie. Născut la 25 septembrie 1900, în satul Știrbăț, într-o familie bucovineană, originară din Udești. Fiul lui Ilie și al Marghioalei Udișteanu. Rămas orfan de mamă încă de la naștere, este adoptat de rudele apropiate, în casa cărora se bucură de „o bună creștere și o aleasă îngrijire, creștinească și românească”, alături de patru fete care îl îngrijesc ca pe fratele lor adevărat. În casa

⁹¹ Conform *Cererii de înscriere în AFDPR – Filiala Suceava*, din 21 septembrie 1990.

⁹² Conform *Cererii de înscriere în AFDPR – Filiala Suceava*, din 31 august 1993.

⁹³ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 48.

⁹⁴ Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989)*. *Biserica Ortodoxă*, 1998, p. 172; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 216.

⁹⁵ Dorin Dobrinu, *op. cit.*, p. 117. Numele de familie este însă greșit aici: Oniuk Stanislav Izidor.

⁹⁶ *Anuarul Mitropoliei Bucovinei 1937*, p. 95.

⁹⁷ Conform *Cererii de înscriere în AFDPR – Filiala Suceava*, din 12 iunie 1990; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România (1948–1989)*. *Biserica Ortodoxă*, 1998, p. 175; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 219 (în aceste două lucrări condamnarea diferă: opt ani); Dorin Dobrinu, *op. cit.*, p. 18.

părinților săi adoptivi, pe care îi va prețui mereu „pentru viața lor pilduitoare și pentru sufletul lor mare și curat”, învață de mic să iubească munca și cartea. Cursurile școlii primare le face la Fântânele (1908–1913), după care învață „cântările bisericești și citirea veche” la dascălul Gheorghe Vizitiu din Bănești (1913–1914). Ademenit de „alte zări” decât cele ale satului tradițional și de „dorul învățaturii de carte”, este, pe rând, ucenic la Mănăstirea Vorona (1914), la Schitul Preutești și Mănăstirea Secu (1914–1918), dorind să deprindă cântările bisericești de la cunoscuții monahi Irinarh Vântu, Ghervasie Hulubaru, citirea pravilei și scrisul frumos, sub privegherea unui „călugăr îmbunătățit”, Vichentie Mălău. În 1917 este recrutat la Fălticeni și repartizat la Regimentul 8 Artilerie Bacău, fără a fi însă încorporat. În octombrie 1918, Dionisie Udișteanu devine canonarh la Catedrala Mitropolitană din Iași, ucenicind sub ascultarea arhidiaconului Varlaam Arghirescu, „samaritean milostiv și călugăr încuviințat”. Aici, în iulie 1919, susține examenul de absolvire a Școlii de Cântăreți. La 15 octombrie 1919 începe cursurile Seminarului „Sfântul Andrei” din Galați, evidențiindu-se ca „elev sârguitor”, apreciat de profesori pentru „ținuta [sa] deosebită”, cursuri pe care le continuă la Seminarul Teologic din Huși (1920–1925). În toamna anului 1925 susține la Seminarul „Veniamin Costache” din Iași examenul pentru diploma de absolvire a Seminarului. „Călugăria și cărturăria”, ca preocupări majore, îi animă tânărului anii de studii petrecuți aici. În toamna anului 1922 este tuns rasofor de către arhimandritul Chesarie Păunescu, primind numele călugăresc Dionisie și hirotont diacon, la 21 noiembrie 1922, pe seama Catedralei Episcopale Huși. La Huși funcționează ca diacon în perioada 1 decembrie 1922 – 1 octombrie 1929. În perioada 1925–1929 își continuă studiile la Facultatea de Teologie din București, susținându-și licența la 28 iunie 1929. După absolvirea cursurilor Facultății de Teologie, Dionisie Udișteanu este numit profesor de educație morală și subdirector la Seminarul Monahal de la Cernica, unde funcționează până în 1941, când acesta este închis. Pe lângă activitatea de profesor și îndrumător al unui curent nou, de renaștere a monahismului românesc, prin cultură, conduce activitatea tipografiei și publică mai multe lucrări cu caracter istoric și monahal, în volum și în periodice teologice. În perioada 1941–1945 funcționează la Seminarul „Sfântul Andrei” din Galați, apoi este transferat la Seminarul Central din București (1946–1948). După reforma învățământului public din 1948, Dionisie Udișteanu se pensionează pe motiv de boală. La recomandarea stăreției Mănăstirii Neamț, în iunie 1949, Patriarhul Iustinian Marina îi aprobă închinovierea la Mănăstirea Secu. Se ocupă aici de îmbunătățirea vieții economice și de înduhovnicirea viețuitorilor din obște. La 29 august 1957, de hramul anual al Mănăstirii Secu, organizează sărbătorirea mitropolitului Varlaam Moțoc al Moldovei, la împlinirea a 300 de ani de la moartea sa. Prin aplicarea Decretului 410, la 25 aprilie 1959, Dionisie Udișteanu este obligat să părăsească Mănăstirea Secu, stabilindu-se la Valea Oilor, comuna Bălțați, din județul Iași, și ulterior la Moinești, unde viețuiau unele rude ale sale, „îndurând toate prigonirile și neajunsurile vremurilor”, alături de confrății săi din schituri și mănăstiri, îndepărtați de la rostul lor firesc și necesar în lume și în Biserică. În 1970, reînchinoviat în Mănăstirea Slatina, județul Suceava, unde este

hirotonisit arhimandrit și duhovnic până la trecerea sa la Domnul, survenită la 28 decembrie 1984⁹⁸. Postum, o parte din scrierile sale văd lumina tiparului, în colecția „Restituiri – Dionisie Udișteanu”. Prin grija unui nepot de-al părintelui arhimandrit Dionisie I. Udișteanu, publicistul bucovinean Mircea Motrici, în perioada 2004–2007, în această colecție se tipăresc opt cărți: *O viață ca oricare alta* (2004), *Udeștii de pe Suceavă. Cercetare istorică* (2005), *Seminarul Monahal Neamțu. Contribuții la o istorie a școalelor călugărești* (2005), *Graiul evlaviei străbune*, Ediția a II-a revizuită și adăugită (2005), *Ogor înțelenit* (2005), *Ieroschimonahul Ghervasie Hulubaru* (2006), *Popas la 300 de ani de la moartea Mitropolitului Varlaam Moțoc* (2006), *Misail Mitropolitul Moldovei și Sucevei* (2007).

Udișteanu, Dumitru. Vezi Udișteanu, Dionisie.

Ursu, Chesarie. Monah la Schitul Rarău. Arestat, anchetat și condamnat în lotul schitului Durău. În perioada 1950–1952 se află în temnițat la Jilava, apoi la Aiud⁹⁹.

Ursachi, Virgil. Preot ortodox. Paroh în Liuzii Humorului. Condamnat în perioada regimului comunist.

Ursu, Constantin. Vezi Ursu Chesarie.

Ursu, Zinca. Monahie ortodoxă originară din Bucovina. Internată în Azilul psihiatric de la Socola-Iași, pentru propagandă creștină și colaborare cu preotul Dumitru Zamisnicu¹⁰⁰.

⁹⁸ Dionisie I. Udișteanu, *Testamentul, viața și lucrarea mea*, Mănăstirea Slatina, manuscris dactilografiat; Dionisie I. Udișteanu, *O viață ca oricare alta*, Colecție recuperată și îngrijită de Mircea Motrici (I), Suceava, Editura Mușatinii, 2004. Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, în *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 56, îl trec cu numele de familie greșit: Odișteanu, menționând că „a fost deținut”. Vezi și Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România, 1948–1989. Biserica Ortodoxă*, p. 177. Autorii precizează aici că arhimandritul Dionisie Udișteanu „a fost deținut politic”. Același lucru îl susține Vasile Manea și în lucrarea *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 222. Cicerone Ionițoiu, în *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar*, vol. VII (N–O), 2005, p. 181, preia greșeala, în scrierea numelui de familie, Odișteanu, susținând că „a fost arestat”.

⁹⁹ Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 81; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România, 1948–1989. Biserica Ortodoxă*, p. 198.

¹⁰⁰ Cicerone Ionițoiu, *Calvarul femeii române*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 261. 361. Dumitru-Gheorghe Zamisnicu, născut la 14 octombrie 1910. Absolvent al Facultății de Teologie de la Cernăuți. Hirotonit preot în biserica din comuna Dorobanți, județul Botoșani. Licențiat în Drept (1940). Preot în Popricani, județul Iași. După vizita la Mănăstirea Vladimirești, din 1953, devine un apărător înflăcărat al credinței creștine în lupta împotriva comunismului ateu. Arestat la 15 iunie 1957 și condamnat de către Tribunalul Militar Iași, prin sentința din 31 decembrie 1958, la 25 de ani de închisoare, pentru „zel misionar” („îndrăzneala cu care l-a propovăduit pe Hristos”). După eliberare (1964), internat în Azilul psihiatric Socola-Iași. Trece la Domnul acasă, în 15 martie 1974, marcat grav de tratamentul ce i s-a aplicat. Vezi Ștefan Iloaie, Paul Caravia, Virgiliu Șt. Constantinescu, *Mărturisitori de după gratii. Slujitori ai Bisericii în temnițele comuniste*, p. 84; Cicerone Ionițoiu, *Martiriul creștin din România comunistă, 1948–1989. Exterminarea conducerii spirituale*, în vol. *Cartea de Aur a rezistenței românești împotriva comunismului*, vol. I, p. 364; Vasile Manea, Cicerone Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România, 1948–1989. Biserica Ortodoxă*, p. 184; Vasile Manea, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*, p. 230.

Zmoșu, Gheorghe. Născut într-o familie de oameni gospodari din cătunul Iinca al satului Pătrăuții de Jos, județul Storogineț. Fiul lui Ion și al Elisavetei. Face studii la îndemnul preotului Victor Puiu, parohul satului. Școala de Cantori din Cernăuți, 1941–1944. Dascăl în satul natal (din 1945), diacon (1947). Căsătorit cu Viorica, fiica lui Arcadie și a Casandrei Schipor, deportați în Kazahstan, la 13 iunie 1941 (unde vor muri amândoi), împreună cu cei patru copii, și revenită acasă după șase ani de deportare. Hirotonit preot la Cernăuți, în iunie 1954, de către Eugenie, episcop al Cernăuților și Bucovinei. Numit preot la Cupca și Corcești, unde se remarcă prin slujirea Cuvântului lui Dumnezeu în limba română, bucurându-se de dragostea și prețuirea enoriașilor. Persecutat de politrucii locali și autoritățile puterii seculare de ocupație pentru „delicte grave” în „societatea sovietică”: tragerea clopotelor, pentru împrăștierea norilor grei, aducători de grindină, frecventarea bisericii, în Postul Mare, de către copii. În anii „puterii sovietice” i se confiscă pământul de lângă casă și i se interzice să crească animale, pentru subzistența familiei (o vacă și un porc). Soția sa este scoasă la „norme în colhoz”, muncind ziua întreagă, deși avea acasă doi copii mici de crescut. În 1966 și 1967, fiul său, Valeriu, nu este admis la facultate, pe motiv că este „fecior de popă”. Acesta reușește să-și facă studiile doar în afara regiunii Cernăuți, la Facultatea de Geografie a Institutului Pedagogic din Tiraspol și este angajat, cu mare greutate, pe un post de profesor de educație fizică, la școala din cătunul învecinat Arșița, fiind plătit cu o jumătate de salariu. Profesorul Valeriu Zmoșu este îndepărtat din serviciu, în 1977, deoarece nu l-a convins pe tatăl său să-și înmormânteze soția fără preot, după „noul model sovietic”¹⁰¹ și este reprimat în serviciu abia în 1995, la patru ani după dezmembrarea U.R.S.S.-ului. În 1992, prin contribuția preotului Gheorghe Zmoșu și a enoriașilor din Pătrăuții de Jos, are loc dezvelirea unui

¹⁰¹ Profesorul bucovinean Valeriu Zmoșu relatează evenimentul în proza memorialistică *Mărturisiri despre mama*, inclusă în volumul *Un sat bucovinean de pe Valea Siretului: Pătrăuții de Jos. Mărturii spirituale*, Studiu introductiv de conf. univ. dr. Cornelia Mănicuță, Ediție îngrijită de dr. Alexandrina Cernov, m. o. al Academiei Române, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun” – Editura „Zelena Bucovina”, 2006, p. 364–368: „Bietul tata a fost chemat de câteva ori la primărie de către șefii secției raionale a învățământului public, pentru a-l înfricoșa să-și înmormânteze soția așa cum dorea, altfel, eu voi rămâne precis fără serviciu. Tata le-a spus la toți tare și răspicat: «– Când fiului meu Valeriu o să-i repauseze soția, o s-o îngroape cum ziceți voi, dar eu pe a mea o s-o înmormântez după datina creștină». Văzând această situație, șefuleții raionului Storogineț au dat ordin să fie blocat cimitirul satului, ca mama să nu aibă loc de odihnă în el. Cimitirul a fost păzit trei nopți și trei zile în șir”. Cu toate măsurile represive ale autorităților sovietice, împreună cu câțiva enoriași, preotul Gheorghe Zmoșu sapă, pe ascuns, noaptea, locul de veci al soției sale nu în cimitirul satului, ci în apropierea bisericii. Scena este impresionantă: „A treia zi s-a adunat lumea din satul nostru și din satele din împrejurime. Poporul era agitat și se întreba unde va fi înmormântată preoteasa, dacă nu s-a permis să i se sape groapa în cimitir. Noi tăceam, nu intram cu nimeni în discuții, fiindcă nu ne era a vorbi. După ceremonialul creștinesc de înmormântare, săvârșit de către un sobor de preoți, corpul neînsuflețit al mamei a fost coborât în groapa din spatele bisericii. Groapa a fost pecetluită, iar la cap i s-a așezat o cruce de granit, ca nimeni să n-o poată scoate și arunca. N-a trecut mult timp și, după cum am fost amenințat, m-am pomenit fără serviciu. Din motive ideologice, nu mai puteam face parte din cadrul vreunui corp didactic” (p. 367–368).

monument ridicat în amintirea jertfelor represiunii staliniste din acest sat bucovinean: 142 de victime în perioadele 1940–1941, 1944–1947, din care 16 au fost împușcate la Fântâna Albă în ziua de 1 aprilie 1941¹⁰². Timp de o jumătate de secol, părintele Gheorghe Zmoșu „a fost supus la multe nedreptăți. El nu s-a închinat autorităților care-l vroiau înfrânt, ci s-a închinat unuia Dumnezeu și a fost unul dintre cei mai înflăcărați păstrători și propagatori ai limbii române [în Bucovina înstrăinată], limbă în care a slujit în Sfânta Biserică, limbă în care și-a povățuit și îndrumat spre bine enoriașii”¹⁰³.

Die Eliten der traditionellen Kirchen in der Bukowina, 1940–1989*

(Zusammenfassung)

Die Besetzung Rumäniens durch die Truppen der Roten Armee und die Instaurierung des kommunistischen Regimes infolge der Machtergreifung der Regierung Petru Grozas am 6. März 1945 zwingen die traditionellen Kirchen aus Rumänien zu einer „defensiven Haltung“ unter dem Druck der „Anpassung an dem sowjetischen Modell“, das jetzt übernommen und bis in den kleinsten Details angewendet werden muss. Um die Vorstellung der Zwischenkriegszeit systematisch zu ändern, verarbeitet die Propaganda des neuen, in Rumänien durchgesetzten „volksdemokratischen Regimes“ das negative Bild des kommunistischen Regimes dem Kirchenwesen gegenüber durch die Diskurse der Politiker gelegentlich der öffentlichen Treffen oder in Presseartikeln, mit dem Zweck, „die ehrliche Annäherung an Sowjetunion“ zu ermöglichen. Die Übernahme und Anwendung des „sowjetischen Modells“ geschieht durch eine systematische Politik, deren Absicht ist, über die Regierungsorgane der traditionellen Kirchen zu verfügen, letztere zu reorganisieren, neue Gesetze einzuführen, das Klerus zu säubern, zu verfeinden und zu manipulieren, dessen Tätigkeit nur zum liturgischen Raum zu begrenzen, das Projekt der Katechisation in den Kirchen zur Jugendbildung zu verhindern.

Gleich nachdem die Regierung Petru Grozas ihre Tätigkeit begonnen hat, werden die von Karl II. geplanten Lager wiedergeöffnet und andere neugebaut. Der Druck des kommunistischen Regimes auf die traditionellen Kirchen verstärkt sich infolge der erneuten Verhaftungen, die meisten unter den orthodoxen Priestern. Eine Studie aus 1990 hebt die Tatsache hervor, dass von 12 000 orthodoxen Priestern über 3 000 verhaftet oder zum Kanalarbeit gezwungen wurden. Daraus wurden mehr als 1 800 vernichtet.

Das Verhalten des kommunistischen Regimes der Römisch-Katholischen Kirche gegenüber ist ein milderer. Zwischen 1945 und 1948 wird die Römisch-Katholische Kirche vom Bukarester Regime „mit einiger Rücksicht“ behandelt und nur in wenigen Situationen hatte sie Schwierigkeiten zu überwinden.

Das Jahr 1948 bedeutet aber der Anfang der Verfolgung gegen die römisch-katholischen Kirche, gegen ihre Prälaten und Priestern. Am 17. Juni 1948 wird das Konkordat mit dem Heiligen Stuhl gekündigt, die konfessionellen Schulen werden im August 1948 beschlagnahmt und im September jenes Jahres wird ein grosser Teil der Diözesen aufgehoben und nur diejenige für Bukarest-Jassy und Karlsburg werden geduldet. So wie von den anderen „Kulten“ wird auch von der

¹⁰² Conf. Vasile Ilica, *Martiri și mărturii din nordul Bucovinei (Fântâna Albă, Suceveni, Lunca, Crasna, Igești...)*, Oradea, Editura Imprimeriei de Vest, 2003, p. 456–460.

¹⁰³ Valeriu Zmoșu, *O jumătate de secol de slujire a Sfântului Altar*, în volumul *Un sat bucovinean de pe Valea Siretului: Pătrăuții de Jos. Mărturii spirituale*, p. 368–376.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu

Römisch-Katholischen Kirche eine „Satzung“ verlangt, um ihre Beziehung mit dem geistigen Zentrum zu kontrollieren, eine Satzung, die von den Behörden der sekulären Macht genehmigt werden musste und somit ausserhalb des Gesetzes stand. Sich in dieser bisher noch nie dagewesene Lage befindend, nahm die Römisch-Katholische Kirche „die Strategie der Heimlichkeit“ zwecks des „zeitweiligen Überlebens“ ein. Moskau erteilte 1949 den Befehl, dass das Bukarester Regime die „Anti-Pius“ Bewegung beginnen sollte. Diese Bewegung bedeutete die Nationalisierung der Römisch-katholischen Kirche, ihre Trennung vom Vatikan und die Schöpfung einer „nationalen“ Katholischen Kirche. Die Unterdrückung des Regimes hat als Höhepunkt die Bildung, die gerichtliche Verhandlung und Verurteilung mehrerer Gruppen von Angeklagten.

Die Behörden des neuen rumänischen Regimes haben schon im Dezember 1940 die Absicht, die Evangelische Kirche Augustaner Konfession unter dem Vorwand einer sogenannten Zusammenarbeit mit der Deutschen Ethnischen Gruppe aufzuheben. Das Projekt bleibt erfolglos, aber der Bischof Staedel und einige Mitglieder des Konsistoriums werden im Lager von Târgu-Jiu interniert (März 1945). Weil jetzt Rumänien der sowjetischen Einflussphäre gehört, wird jeder Deutsche des Faschismus und der Unterstützung der Politik Hitlers verdächtigt. Die politische Einmischung wird auch in der Regierungsart der Evangelischen Kirche spürbar. 1950 besodet der Kultusminister zuerst die „demokratischen“ Priester, die Anhänger des Deutschen Antifaschistischen Komitees. Sie werden vom Bischof Friedrich Müller missbilligt, der in den Dokumenten des rumänischen Sicherheitsdienstes, die in der letzten Zeit erforscht wurden, als „Gegner der Demokratisierung des Klerus“ betrachtet war.

Um eine strenge Kontrolle über die christlichen Gläubigen in Siebenbürgen zu haben, beginnt das kommunistische Regime eine Kampagne der „Wieder-Bekehrung“ der Griechisch-Katholiken zum Orthodoxismus, nach dem sowjetischen Modell in der Ukraine (1946): eine schlaue Pressekampagne, Einschüchterungen, Beschlagnahme der Güter, Unterdrückung. Infolge der inszenierten Strafprozessen, manchmal auch ohne Prozess, geraten viele griechisch-katholischen Priester und Prälaten in die kommunistischen Gefängnissen. Die Anzahl der griechisch-katholischen Kleriker, die seit 1948 viel zu leiden haben, ist mehr als 300 und diese werden nur darum gefangen genommen, weil sie ihr Glauben nicht verleugnen wollen.

In diesem Sinne ist unsere Arbeit, *Die Eliten der traditionellen Kirchen in der Bukowina, 1940–1989*, ein biobibliographisches Wörterbuch. Innerhalb eines umfangreicheren, von der Abteilung für Geschichtswissenschaften und von der Generalversammlung der Rumänischen Akademie 2004 genehmigten Projektes ist diese Arbeit das Ergebnis der Archivforschung (über Familien, Schulen, Pfarreien. in Staatsarchiven) und der Bibliothekforschung (Artikel und Studien aus der Lokal- und Zentralpresse, monographische Studien, Dokumentensammlungen, biographische Wörterbücher, Memorialistik) in der Periode zwischen Dezember 2006 und September 2008. In dieser Form enthält unsere Arbeit 59 Personalbogen für: 25 orthodoxe Priester, 5 römisch-katholische Priester, 3 griechisch-katholische Priester, einen evangelischen Priester Augustaner Konfession, 15 Mönche und 2 Nonnen (alle orthodoxer Konfession), 6 Prälaten der Rumänische Orthodoxen Kirche, einen Diakon-Lehrer und einen Kantor. Fünf von diesen sterben in den Lagern und Gefängnissen aus Rumänien und zwei infolge der Deportation in die Sowjetunion.

Die Arbeit bezieht sich nur auf die historische Bukowina. Es werden also die Priester, Mönche, Nonnen und Prälaten präsentiert, die in der Bukowina geboren sind, die hier ihre Studien gemacht oder ihre pfarramtlich-missionäre Tätigkeit in einer wichtigen Periode ihres Lebens entfaltet haben. Die Anzahl dieser Kleriker, die während des kommunistischen Regimes politisch verfolgt, verhaftet und verurteilt wurden, ist eigentlich viel höher. Die zukünftigen Forschungen werden die Kenntnisse zu diesem Thema bereichern, trotz aller damit gebundenen Schwierigkeiten: eine komplizierte Gesetzgebung oder die mühseligen Zugangsverfahren zu den historischen unveröffentlichten Quellen, die sich bei den Archivbewahrer in Rumänien befinden.

FRONTIERELE EUROPEI CENTRALE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ (1919–1939). IDENTITĂȚI ȘI VULNERABILITĂȚI

DANIEL HRENCIUC

Moto: „Europa Centrală este acea parte a Europei situată, din punct de vedere geografic, în centru, din punct de vedere cultural în Vest și din punct de vedere politic în Est” (Milan Kundera, 1983).

Spațiul multiethnic și pluriconfesional al Europei Centrale a reprezentat dintotdeauna locul unor experimente politice, sociale, culturale și spirituale diferite față de vestul continentului european, inclusiv al unor veritabile dezbateri strâns legate de rolul și locul acestora în configurația europeană privită în ansamblu. Evoluțiile geopolitice au marcat în mod fundamental evoluția acestui teritoriu caracterizat prin transformări diferite față de restul continentului european în genere, cu precizarea că Europa Occidentală a suferit ea însăși – datorită apariției în acest spațiu a curentelor totalitare¹ – rigorile central-europenismului derivate din tarele unui naționalism excesiv².

Analiza noastră are în vedere România, Polonia, Ungaria, Austria și Cehoslovacia, state successorale – într-o formă sau alta – ale Imperiului habsburgic/austro-ungar, plasate într-un areal cu o „geometrie variabilă” conform terminologiei anglo-saxone de factură relativ recentă, regiune care „duce cel mai mult lipsă de granițe naturale”, cum remarca reputatul istoric austriac Erich Zöllner. În interiorul acestui spațiu – reconoscibil în perioada modernă sub conceptul de Mitteleuropa, introdus de către Friedrich Naumann³ în 1915 – asistăm la apariția sau chiar disoluția unor state în detrimentul altora, la nașterea și, ulterior, la agonia imperiilor austro-ungar, german și rus, fenomene care au produs mutații profunde în plan etnic, spiritual sau chiar cultural, determinând evoluția ulterioară a naționalităților trăitoare în acest spațiu.

¹ Jean-François Soluet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*. Iași, Editura Polirom, 1998, p. 21.

² Zbigniew Brzezinski, *Europa Centrală și de Est în ciclul tranziției*, București, Editura Diogene, 1995, p. 22.

³ Tony Jundt, *Redescoperirea Europei Centrale*, în *Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii*, Iași, Editura Polirom, 1997, p. 17.

Explozia națiunilor componente ale monarhiei bicefale la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea prin intermediul Marelui Război (1914–1918)⁴, a semnat actul de deces al unui experiment politic, etnic, social, cultural și spiritual care a durat secole⁵. Matricea politică a habsburgilor s-a dovedit astfel incapabilă să identifice soluții viabile pentru menținerea structurilor imperiale, iar opiniile conform cărora națiunile componente nu puteau avea viitor decât, eventual, sub forma unei confederații clădite pe structura defunctului imperiu, s-au dovedit, în realitate, pură fantezie⁶. Izbucnirea Primului Război Mondial⁷ a complicat situația Imperiului austro-ungar⁸, compus din numeroase naționalități cu interese și aspirații diferite: românii, ucrainenii⁹, polonezii, cehii, slovacii¹⁰, care doreau înființarea unor state de sine stătătoare, în timp ce evreii sperau în menținerea formulei habsburgice¹¹. Prăbușirea Imperiului austro-ungar a fost, înainte de toate, victoria dorinței de autodeterminare într-un procent superior aranjamentelor diplomatice derulate pe traseul Washington, Londra și Paris. Conferința Păcii de la Paris (1919–1920)¹² a avut o sarcină extrem de dificilă – dacă nu chiar imposibilă pe alocuri – în rezolvarea multiplelor probleme de ordin etnic, politic și chiar confesional, fapt care, în practică, a generat inevitabilele erori. Înaltele Puteri Aliate și Asociate erau ele însele afectate de conflictele de interese care și-au pus amprenta asupra construcției politico-diplomatice versaillese. Premierul Franței, Georges Clemenceau, era un partizan înverșunat al pedepsirii Germaniei și a aliaților acesteia, în timp ce omologul său britanic, David Lloyd George, adoptase o atitudine total diferită de aceea din timpul războiului, susținând acum refacerea Germaniei, pentru a preveni instaurarea unei hegemonii franceze pe continentul european.

Optica Celor Patru Mari, în cazul Europei Centrale și Răsăritene, era motivată prin dorința de a respecta principiul naționalităților și autodeterminării în refacerea statelor din această zonă, chestiune complexă sub raport etnic și religios.

⁴ Spencer C. Tucher (ed.), *The European Powers in the First World War. An Encyclopedia*, London, Garland Publishing, 1996, p. 101.

⁵ William M. Johnston, *Spiritul Vienei. O istorie intelectuală și socială: 1848–1938*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 372.

⁶ Jacques Le Rider, *Încercare de istorie semantică*, în vol. *Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii*, Iași, Editura Polirom, 1997, p. 72–73.

⁷ Titu Maiorescu, *România și războiul mondial*, București, Editura Machiavelli, 1999, p. 14.

⁸ J. A. Greenwill, *A History of the World in the Twentieth Century*, Enlarged Edition, The Belknap Press of Harvard University – Press, 2000, p. 68; Ervin Pamleányi (ed.), *History of Hungary*, Collets London, Wellingborough, 1975, p. 409.

⁹ Paul Robert Magocsi, *A History of Ukraine*, Toronto, University of Toronto Press, Toronto Buffalo, London, 1996, p. 463.

¹⁰ Teodor Bălan, *Bucovina în războiul mondial*, extras din „Codrul Cosminului”, Cernăuți, VI, 1929–1930, p. 5.

¹¹ Idem, *Suprimarea mișcărilor naționale din Bucovina (1914–1918)*, București, Editura Domino, 2004, p. 41.

¹² Jean-Michel de Waele, *Partide politice și democrație în Europa centrală și de est*, București, Editura Humanitas, 2003, p. 39.

În practică, problemele apărute au fost foarte sensibile, punând la încercare soliditatea poziției Celor Patru Mari. Inserția în spațiul complicat al Europei Centrale sub raport etnic, politic, social și demografic, a ideilor moderne propagate de către Woodrow Wilson¹³, a coincis cu maturizarea naționalităților reprezentate aici, erodând definitiv bazele imperiului multinațional¹⁴. Etnonaționalismul a realizat, în 1918, state legitimate pe victoria ideii naționale, o formulă care a contribuit decisiv la destrămarea imperiilor multinaționale.

Tratatul de la Versailles din 28 iunie 1919, semnat în celebra Sală a Oglinzilor, penaliza Germania, obligată să renunțe atât la teritorii cât și la serviciul militar obligatoriu, fapt care a întreținut în mediile politice germane sentimentul unui Diktat, printr-o culpabilizare a statului german pentru izbucnirea Primului Război Mondial. Din acest motiv, Germania a inițiat și dezvoltat o politică abilă pentru revizuirea tratatului și a clauzelor sale. Acționând pe filieră economică îndeosebi, completând cu disimulate obiective politico-militare, Republica de la Weimar (1918–1933) a încercat recuperarea – în interesul propriu, evident – a spațiului central-est european, profitând de vidul de putere creat prin disoluția Imperiului austro-ungar. Conceptul de Mitteleuropa reprezenta atracția aparte a mitului devenit realitate, însă, între timp, realitățile geopolitice europene s-au modificat considerabil, fapt care a impus remodelarea diplomației germane. Arealul central-est european insera acum interesul și activitatea susținută a Franței pentru statele din zonă, manifestat îndeosebi la începutul secolului al XX-lea. Parisul și-a concretizat preferința pentru acest spațiu mai ales după dispariția Imperiului rus – partener tradițional și privilegiat – închegând un sistem de alianțe defensiv cu Polonia, Cehoslovacia și România, care a rămas viabil doar pe hârtie în contextul remodelării geopoliticii europene postlocarniene.

În cazul României, Conferința Păcii a reprezentat momentul recunoașterii sale pe plan internațional, fapt realizat prin exercițiul democratic al populației din provinciile revenite după secole în cadrul statului național unitar român. Diplomația condusă abil de către Ion I. C. Brătianu, premier și șef al delegației române la Conferința Păcii, a dus un veritabil travaliu pentru recunoșterea revendicărilor teritoriale ale României, expuse grație intereselor divergente ale maghiarilor, rușilor, bulgarilor, coroborate cu specificitatea intereselor Celor Patru Mari (Thomas Woodrow Wilson – S.U.A., David Lloyd George – Marea Britanie, Georges Clemenceau – Franța și Vittorio Emanuele Orlando – Italia)¹⁵, vizavi de configurația frontierelor statului român. Ambiția lui Ionel Brătianu în atingerea intereselor naționale românești au determinat reacții mai puțin ortodoxe din partea lui Georges Clemenceau („Românii reprezintă o profesie și nu o națiune!” –

¹³ G. M. Gathorne-Hardy, *A Short History of International Affairs 1920–1939*, Oxford, London University Press, New York, Toronto, 1972, p. 20.

¹⁴ Charles Zorgbibe, *Wilson. Un cruciat la Casa Albă*, București, Fundația Europeană „Titulescu”, 2003, p. 170.

¹⁵ Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei, naționalismele și concernul european. Secolul XIX (1815–1919)*, vol. IV, Iași, Institutul European, 1998, p. 332.

exclama el la un moment dat). Românii au îmbinat pragmatismul cu expunerile științifice, beneficiind de sprijinul unor savanți precum Emmanuel de Martone sau Saint-Aulaire.

În cazul Poloniei, reconfigurarea granițelor a presupus apelul la o amplă activitate depusă în plan diplomatic, sarcină asumată de Roman Dmowski, șeful delegației poloneze la Conferința Păcii, în strânsă legătură cu derularea unor ample acțiuni militare în est, conduse de către Józef Piłsudski, o personalitate, prin excelență, de acțiune¹⁶.

Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920) – un *lieu de mémoire* glorios, conform germanistului Jacques Le Rider – a fost receptat de Ungaria drept un veritabil dezastru¹⁷, deși această operă juridică și diplomatică nu făcea altceva decât să recunoască o realitate istorică dovedită prin documente și consacrată prin exercițiul diplomatic al Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918. Relațiile dintre Regatul României Mari și Ungaria¹⁸, desprinsă din Imperiul austro-ungar și proclamată republică¹⁹ la 16 noiembrie 1918, s-au desfășurat pe alte coordonate, impregnate de iredentismul părții maghiare²⁰ în problema Transilvaniei²¹, respectiv de măsurile specifice integrării adoptate de către autoritățile române în problema provinciilor unite cu Vechiul Regat²². Regatul României Mari, recunoscut de către Conferința de Pace de la Paris²³, și-a asumat responsabilități privind statutul minorităților naționale, izvorâte din legislația europeană în domeniu²⁴.

Solicităților teritoriale avansate de către delegația Poloniei făceau din reglementarea acestora una dintre cele mai sensibile și complicate probleme de rezolvat de către cei „Patru Mari” care, practic, au configurat constelația puterii în cadrul Conferinței de Pace. Au fost analizate, cu multă atenție, revendicările delegației poloneze, care evoluau spre concretizarea unui plan maximal, adică

¹⁶ Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita: A.M.A.E.), București, Fond 71/1914, E 2, vol. 190, f. 68.

¹⁷ Magda Ádám, *Little Entente and Europe (1920–1929)*, Akademiai Kiádo, Budapesta, 1991, p. 246–247.

¹⁸ Romulus Șeișanu, *Principiul naționalităților. Originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității. Tratatul de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sevres, Lausanne*, București, Editura Albatros, 1996, p. 233.

¹⁹ Alexandru Ghișa, *După 86 de ani: De la imposibil la...posibil*, în „Dosarele istoriei”, București, XI, nr. 3(115), 2006, p. 60.

²⁰ Lucian Leuștean, *România și Ungaria în cadrul „Noii Europe” (1920–1923)*, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 15.

²¹ Beretzky Ágnes, *C. A. Macartney nêzetei a revizioról es a magyar kisebbség helyzeterol (1929–1941)*, în vol. *Pro Minoritate*, Budapesta, 2004, p. 91–111; Lucian Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon: 1918–1920*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 154.

²² Ervin Pamleányi (ed.), *History of Hungary*, Collets London Wellingborough, 1975, p. 439.

²³ G. M. Gathorne-Hardy, *op. cit.*, p. 13.

²⁴ Daniel Hrenciuc, *Un capitol din recunoșterea diplomatică a Marii Uniri. Problema Bucovinei în cadrul Conferinței de Pace de la Paris (1919–1920). Contribuții istorice*, extras din „Analele Bucovinei”, București, anul X, 2003, nr. 2, p. 439–449.

reconstituirea fidelă a statului polono-lituanian din 1772, diminuat spre est datorită populațiilor alogene, însă extins spre vest și nord, prin integrarea unor foste posesiuni germane precum Silezia, Mazuria și Pomerania, care manifestau, potrivit memoriilor poloneze înaintate forurilor Conferinței, sentimentul național înăscut²⁵. În plan diplomatic, după o serie de proteste, violențe și confruntări armate, s-a reușit, prin medierea celor „Patru Mari”, ca frontierele polono-germane să fie precizate în conținutul Tratatului de la Versailles, semnat la 28 iunie 1919 în celebra Sală a Oglinzilor, care ștergea umilința îndurată de francezi la 1871. Practic, documentul insera recunoașterea de către Germania a frontierelor cu Polonia²⁶: regiunea Poznan, portul Danzig (Gdansk)²⁷, declarat oraș liber și plasat sub mandatul Societății Națiunilor²⁸, unde accesul se făcea printr-un Coridor, adică o fâșie de teren lungă de aproximativ 80 km, care împărțea în două teritoriul Prusiei Orientale, sporind astfel resentimentele germanilor. În privința Sileziei de Nord, bogată în resurse naturale, aceasta a fost împărțită între Germania și Polonia, în conformitate cu rezultatul plebiscitelor organizate aici în 1920²⁹.

În pofida faptului că Tratatul de la Versailles consemna asumarea angajamentului celor două părți de a-și dezvolta relațiile reciproce pe baze conciliante, în realitate, în mod progresiv, în conștiința publică și mediile politice germane se va dezvolta un sentiment de ură împotriva polonezilor, considerați beneficiarii fără merite – o atitudine discutabilă, dacă luăm în considerare dreptul polonezilor la un stat național – ai prevederilor Tratatului de la Versailles³⁰. Plasată geostrategic între Germania și Rusia bolșevică, Polonia avea să reprezinte un factor de apropiere între aceste două mari puteri, neavând frontiere sigure decât cu Letonia și România. Opinia șefului Reichswehr-ului între 1919 și 1926, generalul von Seeckt denotă interesul și sensul acțiunilor distructive sovieto-germane la adresa frontierelor Poloniei: „Existența Poloniei este intolerabilă și incompatibilă cu nevoile și interesele vitale ale Germaniei. Ea trebuie să dispară și va dispărea datorită propriei slăbiciuni interne, datorită acțiunii Rusiei și cu ajutorul nostru”³¹.

Problemele teritoriale invocate de statul polonez în fața Conferinței de Pace au inclus și Teschen-ul (Cieszyn în poloneză), aspect care a marcat dintr-o

²⁵ Apud Em. Bold, I. Seftiuc, *Pactul Molotov–Ribbentrop. Antecedente și consecințe*, Iași, Editura Institutului European, 1998, p. 60.

²⁶ Piotr S. Wandycz, *Prețul libertății. O istorie a Europei Centrale-Răsăritene din Evul Mediu și până în prezent*, București, Editura All, 1998, p. 198, p. 27–33; Serge Berstein, Pierre Milza, *op. cit.*, p. 340.

²⁷ *Archivum Polityczne Ignacego Paderewskiego*, (în continuare se va cita: *Archivum...*), Ossolineum Polska Akademik Nauk–Wrocław, 1974, p. 536–539.

²⁸ Olavi Hovi, *The Baltic Area in British Policy. 1918–1921. From the Compiègne Armistice to the Implementation of the Versailles Treaty, 11 November 1918 – 1 April 1920*, vol. I, Helsinki, 1980, p. 59.

²⁹ Serge Berstein, Pierre Milza, *op. cit.*, p. 340.

³⁰ Daniel Hrenciuc, *Tratatul de neagresiune germano-polon din 26 ianuarie 1934. Unele considerații*, în vol. *Istorie și societate*, București, Editura Mica Valahie, 2005, p. 175.

³¹ „Journal of Central European Affairs”, Boulder, Colorado, vol. XV, aprilie 1955, p. 27.

perspectivă nefastă destinul relațiilor polono-cehoslovace în perioada interbelică³². Stabilitatea Europei Centrale a stat permanent sub semnul incertitudinii, iar din acest motiv toate eforturile de a reconcilia cele două părți, inclusiv cele făcute de Regatul României Mari, în timpul ministeriatului lui Take Ionescu (1920–1921) cu precădere, au fost destinate eșecului. Anexarea militară a acestui teritoriu de către cehoslovaci a trezit riposta fermă a polonezilor, care au solicitat intervenția Puterilor Aliate și Asociate. Cum organizarea unui plebiscit s-a dovedit a fi o întreprindere imposibilă, datorită violențelor și exceselor care au cuprins ambele părți, linia finală a frontierei a fost fixată, până la urmă, de către Conferința Ambasadorilor, la 20 iulie 1920³³. Relațiile polonezo-bolșevice în perioada 1918–1921 au fost marcate în mod esențial de pretențiile expansioniste ale statului bolșevic asupra Ucrainei, Galiției Orientale și Bielorusiei, provincii deosebit de sensibile la propaganda abilă desfășurată de către centrele bolșevice.

Józef Piłsudski era conștient de slăbiciunea Rusiei bolșevice, generată de gravele probleme economice interne, coroborate cu activitățile contrarevoluționare, și va iniția, în consecință, acțiuni politico-militare de realizare a unei puternice federații, alcătuite tocmai din acele state plasate geografic între Rusia bolșevică și Polonia³⁴. În opoziție cu Józef Piłsudski, sociologul Roman Dmowski susținea teoria „piastică” orientată spre asimilarea popoarelor nepoloneze, o poziție generatoare de inerente tensiuni, întrucât nu ținea cont de amplificarea sentimentului național, îndeosebi în rândurile ucrainenilor și lituanienilor, dar și ale evreilor foarte numeroși și rezistenți, în general, la orice politică de asimilare. Opțiunea sa națională era sintetizată în formula „statul conduce națiunea și nu națiunea conduce statul”³⁵. Reprezentând fostele provincii germane, Roman Dmowski considera catolicismul identic cu polonitatea³⁶. Din acest motiv, recursul la antisemitism, specific național-democrației poloneze – „Polonie a polonezilor!”³⁷ –, însemna negarea constantă a drepturilor politice și culturale ale alogenilor. Distribuirea forțată a atenției spre polonizarea forțată a comunităților etnice³⁸ va plasa național-democrația într-o totală contradicție cu partizanii lui Józef Piłsudski, care urmăreau crearea unei comunități civice poloneze³⁹. Orgolios, realist și

³² Aproximativ jumătate de milion de polonezi a intrat sub administrația cehoslovacilor. Cf. Henry Kissinger, *Diplomația*, București, Editura All, 2002, p. 208.

³³ A.M.A.E., Fond 71/Polonia. *Relații cu Cehoslovacia, 1920–1923*, P 4., vol. 39, f. 1., *Telegrama descifrată nr. 4 388, din 13 august 1920, Varșovia, Florescu pentru Externe*.

³⁴ Włodzimierz Suleja, *Józef Piłsudski*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo, 2004, p. 258.

³⁵ Hans Roos, *Geschichte der Polnischen Nation. 1918–1985*, Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz, 1986, p. 52.

³⁶ Marian Marek Drozdowski, *Biographie de Roman Dmowski*, în „Acta Poloniae Historica”, anul LXV, nr. 65, p. 234.

³⁷ Piotr S. Wandycz, *op. cit.*, p. 215.

³⁸ Nicholas M. Nagy Talavera, *N. Iorga – o biografie*, Iași, Editura Institutul European, 1999, p. 152.

³⁹ A.M.A.E., Fond 71/Polonia. *Politica internă 1920–1922*, vol. 14, f. 28, *Raport Confidențial nr. 813 din 28 martie 1921*.

pragmatic în același timp, Józef Piłsudski nu dorea ca statul să capete o configurație imprimată de statele antantiste, motiv pentru care a întreprins ample operațiuni militare pentru crearea unui „Commonwealth”⁴⁰ al statelor din est⁴¹.

În chestiunea relațiilor dintre Polonia și Lituania s-a ajuns rapid la tensionarea raporturilor reciproce, în principal din cauza revendicării de către ambele părți a regiunii Wilno (Wilna în rusă și Vilnius în lituaniană), unde populația majoritară era formată din polonezi⁴². La 16 ianuarie 1918, Lituania și-a proclamat independența, grație deciziei istorice adoptate de către Taryba (Adunarea Națională), aspect care a complicat foarte mult lucrurile în acest spațiu aflat în proces de organizare, în conformitate cu principiile naționalităților și ale autodeterminării⁴³. Într-un interval de câteva zile, Lituania va fi confruntată succesiv cu două ocupații militare: poloneză (2–5 ianuarie 1919)⁴⁴ și bolșevică (5–6 ianuarie 1919). La nivelul puterii, asistăm la înlocuirea premierului abia instalat, în persoana lui Augustinas Valdemaras⁴⁵, cu Mykolas Slezevicus, liderul Partidului Popular, considerat a fi mai radical.

Pentru Józef Piłsudski, originar, așa cum aminteam în paginile anterioare, din aceste locuri, ideea federației de state era de stringentă actualitate, motivată de considerații romantico-istorice și strategice, aspect respins ferm de către Roman Dmowski, pentru că lituanienii, spunea el, nu stăpâneau arta compromisiului, care în opinia sa, reprezenta esența oricărui sistem federal⁴⁶. Decis să includă cu orice preț Lituania în frontierele proiectatei sale federații – intenție dezvăluită într-o scrisoare adresată prietenului său, Leon Wasilewski, aflat la Paris încă din 8 aprilie – „Józef Piłsudski pătrundea pe teritoriul lituanian, la 16 aprilie 1919, în fruntea armatelor sale, gest motivat și de ipoteza instalării unei dinastii germane pe tronul Lituaniei prin intermediul prințului Ulrich von Wittenberg”⁴⁷.

Józef Piłsudski inițiază și conduce o contraofensivă a armatelor poloneze, în aprilie 1919, care va duce, în final, la scoaterea acestor localități de sub controlul bolșevic, pentru ca în luna mai 1919 trupele poloneze să atingă aliniamentul fixat doi ani mai târziu de către Marile Puteri, în cadrul tratatului de la Riga. La 29 mai

⁴⁰ Hans Roos, *op. cit.*, p. 98.

⁴¹ Jerzy Maternicki, *The jagellonian idea: the history of the myth and its political aspects (up to 1918)*, în „Polish Western Affairs”, Poznan, Volume XXXIII, nr. 2, 1992, p. 163; Jerzy Tomaszewski, *Poland in inter-war Central Europe*, în „Acta Poloniae Historica”, Warszawa, anul XLVII, 1983, p. 106.

⁴² Vasile Stoica, *Relațiile României cu statele baltice*, în „Magazin istoric”, s. n, anul XXIX, nr. 10(343), octombrie 1995, p. 74.

⁴³ „Patria”, Cluj, anul I, nr. 5, 20 februarie 1919, p. 1.

⁴⁴ Norman Davies, *Histoire de Pologne*, Paris, Fayard, 1986, p. 394.

⁴⁵ *Archivum...*, doc. nr. 459, p. 602.

⁴⁶ M. K. Dziewanowski, *Josef Piłsudski, A European Federalist (1918–1922)*, Illinois, Stanford Press, 1983, p. 96–98; A.M.A.E., Fond 711Polonia. *Relații cu România*, vol. 52, f. 56, *Raport nr. 1316, foarte confidențial, 1 iunie 1920, Legația României din Varșovia, Al. Iacovaky către Externe*.

⁴⁷ Olavi Hovi, *op. cit.*, p. 3.

1919, premierul lituanian Slezevicius se pronunța ferm pentru recunoașterea de către Polonia a independenței Lituaniei și restaurarea administrației lituaniene în Wilno⁴⁸. Refuzul ferm al Lituaniei de a accepta proiectul unei federații cu Polonia era un aspect care a reieșit din discuțiile ulterioare purtate între Leon Wasilewski și premierul lituanian Mykolas Slezevicius. Interesele sovietice în spațiul baltic au fundamentat, se pare, între anumite limite, deciziile pe care guvernul lituanian le-a adoptat referitor la propunerile Varșoviei, având în vedere faptul că, la 19 iulie 1919, Parlamentul lituanian votase o rezoluție conținând proiectul unei federații cu Rusia bolșevică, iar guvernul de la Kowno (Kaunas) acceptase amplasarea unei baze militare sovietice pe teritoriul său⁴⁹.

Transformările geopolitice produse în spațiul baltic, politica tradițională a Angliei față de această zonă, sprijinul pe care Franța l-a acordat lui Józef Piłsudski, finalitatea dezastruoasă a războiului polono-sovietic, au pregătit declanșarea, la 2 octombrie 1920, a operațiunii consemnate de către anale sub sintagma de „Zeligada”⁵⁰, provenind de la numele generalului Lucjan Zeligowski, coordonatorul acțiunii finalizate prin ocuparea militară a regiunii Wilno⁵¹, amintind prin gestul său de acțiunea poetului italian Gabrielle D’Annunzio⁵². Polonia va crea aici un stat satelit, cuprinzând Wilno și hinterlandul înconjurător, numit Lituania Centrală, în care conducerea, administrația, legislația aparțineau polonezilor, limba vorbită oficial fiind, desigur, poloneza. Interesată în slăbirea pozițiilor poloneze, Moscova a reacționat violent la această acțiune, anunțând, la 26 noiembrie 1920, că prezența trupelor poloneze pe teritoriul lituanian constituia o violare a tratatului sovieto-lituanian din iulie 1920, care insera obligația guvernului lituanian de a nu tolera prezența pe teritoriul său a trupelor ostile Rusiei bolșevice⁵³. La 8 ianuarie 1922, Seimul polonez oficializa anexarea, votând o rezoluție prin care „regiunea Vilnius era considerată parte inseparabilă a Republicii Polone”⁵⁴. Frontiera polono-lituaniană a fost definitiv stabilită de Conferința Ambasadorilor, în martie 1923, Wilno rămânând Poloniei. Lituaniienii au primit în schimb teritoriul Memel (Klaipeda), administrat de Franța⁵⁵ între anii 1920 și 1923.

Politica echilibrului puterilor, susținută de Londra în secolul anterior, și-a regăsit viabilitatea odată cu revenirea Germaniei printre Marile Puteri în cadrul Conferinței de la Locarno (8–16 octombrie 1925). Oficializarea intrării statului german în Societatea Națiunilor (1926), marginalizarea Poloniei, față de care diplomația germană emitea pretenții teritoriale, au modificat considerabil ordinea

⁴⁸ A.M.A.E., Fond 71/Polonia. *Relații cu România 1920–1944*, vol. 52, f. 42.

⁴⁹ Idem, Fond *Dosare Speciale Polonia. Diferendul cu Lituania și chestiunea Memel*, vol. 40/3, P 6, f. 3.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 17.

⁵¹ *Archivum...*, doc. nr. 434, p. 571.

⁵² Max Gallo, *Italia lui Mussolini*, București, Editura Politică, 1969, p. 125–126.

⁵³ *Archivum...*, doc. nr. 496, p. 609.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ Fl. Dolghin, Gh. David, *op. cit.*, p. 65.

versailleză, chiar dacă momentul Locarno a iluzionat suficient la momentul respectiv statele europene doritoare de pace. Spectrul conflictului extins la scară planetară, generator de uriașe pagube materiale și umane, părea atunci îndepărtat, dacă nu chiar anulat, oferind șansa progresului economic, cultural și științific, cum, de fapt, s-a și dovedit a fi intervalul imediat următor. Reașezarea Europei Occidentale pe baze sporite de securitate s-a realizat prin intermediul unor concesiuni făcute pe seama Poloniei, indirect a Cehoslovaciei și României. Corul nemulțumiților a fost completat de către Ungaria și Bulgaria, care, având un numitor comun în sistemul Versailles, au compus obiectivele unui revizionism teritorial care va amplifica vulnerabilitatea acestuia în ansamblu.

Incapacitatea Ligii/Societății Națiunilor de a soluționa eficient diversele tipuri de conflicte, potențiale surse de război, au diminuat autoritatea acestui organism internațional, creat cu un obiectiv eminentemente pacifist. Procentul ridicat al minorităților naționale trăitoare în spațiul Europei, plasate de către Conferința Păcii sub autoritatea unui stat sau altul, a reprezentat o sursă permanentă de tensiuni și conflicte, un instrument de presiune folosit de către statele revizioniste: Germania, Ungaria, Bulgaria.

În cazul Poloniei, datele recensământului din 1931 reflectau existența unui număr de 32 090 000 de locuitori, dintre care 68,9% s-au declarat a fi polonezi, 13,9% ucraineni, 8,6% evrei, 3,1% bieloruși, 2,3% germani, 0,4% ruși, restul de 2,4% desemnându-i pe lituanieni, cehi, slovaci, țigani⁵⁶ ș.a. Numărul ridicat al ucrainenilor (5,5 milioane de persoane), prezenți preponderent în estul și sud-estul Poloniei (Galiția, Volânia, Polesia), asociat cu manifestarea unui iredentism puternic, specific unor grupări politice (Ukrainska Viiskova Organizația – U.V.O. – sau Uniunea Ucraineană a Muncitorilor și Țăranilor – Sel-Rob), a reprezentat un pericol constant pentru frontierele Republicii a II-a Polone.

În Cehoslovacia, procentul de 71% îi grupa, la finele anului 1930, pe cehi, slovaci și ruteni (ucraineni), restul însemnând un număr ridicat (două milioane) de germani, majoritari în Sudet. Un număr ridicat de cetățeni era reprezentat de către minoritatea poloneză (aproximativ jumătate de milion de persoane), fapt care a alimentat în mod constant sensibilitățile dintre Cehoslovacia și Polonia în perioada interbelică. Ponderea minorităților naționale în Ungaria era de 8% (datele valabile pentru anul 1930), germanii numărând 500 000 de persoane, urmați de slovaci (300 000) și români (60 000), cu toții fiind supuși unei politici de maghiarizare⁵⁷.

În Ungaria, guvernările interbelice au evoluat de la un guvern social-democrat, condus de către Károly Mihály – care a rezistat doar până în martie 1919 –, spre instaurarea unui regim monarhic în frunte cu amiralul Miklós Horthy, ales

⁵⁶ Kennet Farmer, *National Minorities in Poland*, în vol. *Eastern Europe National Minorities*, Littleton, 1985, p. 41.

⁵⁷ Mihai Manea (ed.), *We and our neighbours. The majority and the minorities in the recent history textbooks in Romania, Bulgaria and Hungary. With a case study: Republic of Moldova*, București, Editura Humanitas Educațional, 2004, p. 82.

regent. Acest nou regim politic – premier fiind Bethlen István (14 aprilie 1921 – 19 august 1931) – s-a preocupat de înlăturarea și discreditarea partidelor politice tradiționale, acuzate de pierderile teritoriale suferite de Ungaria Mare. Au fost înființate o serie de partide și organizații politice (Partidul Crucilor de Fier – maiorul Szálasi Ferenc, Ordinul Vitejilor – Miklós Horthy ș.a.), care au dezvoltat în rândurile societății maghiare un curent iredentist, revanșard⁵⁸. Ideologia guvernării Bethlen a fost alimentată de „gândirea de la Szeged”, având drept ax centrală ideea supremației „creștinismului și al naționalismului”, al rolului civilizator al maghiarimii în bazinul Dunării⁵⁹. Ulterior, schimbările politice intervenite pe scena politică maghiară (instaurarea guvernărilor Gömbös Gyula, 1 octombrie 1932 – octombrie 1936; Dárany Kálmán, 1936 – 14 martie 1938; Imre Béla, 14 martie 1938 – 24 februarie 1939, când a venit la putere guvernul lui Téleki Pál), au reflectat creșterea progresivă a ponderii curentului revizionist, antisemit (în spiritul programului de la Győr), a ideologiei totalitare, respectiv apropierea de Germania lui Adolf Hitler (vezi activitatea Partidului Național Socialist Ungar, condus de către maiorul Szálasi Ferenc)⁶⁰.

Analiza evenimentelor internaționale care au determinat criza cehoslovacă a demonstrat existența unor interese diferite între România și Polonia, raportate contextului general al relațiilor politico-diplomatice interbelice. Mutațiile geopolitice produse în cursul anului 1938 au reflectat, în mod clar, dimensiunile revizioniste ale Germaniei lui Adolf Hitler, întreținute de politica de conciliere a marilor democrații occidentale (Franța și Marea Britanie), grăbind disoluția sistemului Versailles și accentuând vulnerabilitățile sale geostrategice⁶¹. Pe fondul acestor evoluții îngrijorătoare pentru pacea bătrânului continent, statele situate în arealul central și sud-est european au adoptat decizii și au amplificat, în ansamblu, fragilitatea sistemului Versailles pe de o parte, și a sistemului securității colective, pe de altă parte. Aceste decizii au fost exprimate clar de schimbările produse în interiorul Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice. Astfel, la 25 martie 1937, Iugoslavia lui Milan Stojadinović a semnat un tratat de asistență mutuală cu Italia lui Benito Mussolini, gest politico-diplomatic care a slăbit în mod evident coeziunea Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice. În cazul Poloniei, diplomația lui Józef Beck dezvolta, sub influența germană, alături de Ungaria lui Miklós Horthy, o atitudine revizionistă la adresa statului cehoslovac, vizat fiind Teschenul, regiune locuită de o importantă comunitate poloneză⁶². În fapt, relațiile polono-

⁵⁸ Ioan Scurtu (coordonator), *Structuri politice în Europa Centrală și de sud-est (1918–2001)*, vol. I, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003, p. 75.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 76.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ David Britton Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România (1938–1940). Studiu asupra strategiei economice și politice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 81.

⁶² Potrivit datelor recensământului efectuat în 1914 de către austrieci, polonezii erau majoritari în trei dintre cele patru districte (Teschen, Bielsko și Frysztat), exceptând Frydek, unde majoritari erau cehii.

cehoslovace în perioada interbelică au purtat amprenta intențiilor poloneze de recuperare a acestui teritoriu atribuit Cehoslovaciei, prin ajutorul Franței, acordat delegației cehoslovace în cadrul Conferinței de Pace de la Paris. Rivalitatea polono-cehoslovacă, coroborată cu revizionismul maghiar întreținut de Italia și Germania, au reprezentat, în fond, principalele motive care au slăbit securitatea în spațiul Europei Centrale și de Răsărit⁶³.

În urma Anschluss-ului (alipirea Austriei)⁶⁴, realizat la 16 martie 1938 de către Germania, politica revizionistă a lui Adolf Hitler s-a îndreptat spre Sudeți⁶⁵, regiune a Cehoslovaciei locuită de 2 milioane de germani⁶⁶. Sub conducerea lui Konrad Henlein, profesor de educație fizică, germanii de aici s-au organizat politic în Sudetendeutsche Partei, fiind sprijiniți financiar și logistic de către Germania. Henlein a fost instruit de către Berlin să provoace tulburări, pentru a cere alipirea la Germania. Polonia a interpretat evenimentul anexării Austriei de către Germania ca fiind favorabil intereselor sale, începând desfășurarea unei acțiuni revendicative la adresa Cehoslovaciei. Pretextul a fost legat de tratamentul inadecvat aplicat celor aproximativ jumătate de milion de polonezi majoritari în Teschen și Friestadt.

În fapt, politica ostilă statului cehoslovac a fost inaugurată de către Józef Piłsudski, un cehofob convins, alături de Józef Beck, moștenitorul acțiunilor sale de politică externă⁶⁷. O radiografie a activității liderilor politici polonezi reflectă cehofobia acestora (Edward Rydz Smigły, Jan Szembek ș.a.). Polonia era pregătită – încurajată fiind de acțiunile Germaniei – să dea o interpretare personală articolului 16 din Pactul Societății Națiunilor privind asistența mutuală a statelor membre în caz de conflict. Acest lucru a reieșit în urma unei convorbiri purtate la sfârșitul lunii martie 1938 între Alexandru Duiliu Zamfirescu, diplomatul român acreditat la Varșovia, și Jan Szembek⁶⁸, adjunctul lui Beck. De fapt, pentru a obține o mai largă arie de acțiune la sfârșitul lunii august 1938, Polonia a părăsit forul genevez, alăturându-se unor state precum Japonia, Italia și Germania.

În lunile martie–aprilie 1938, între Polonia, Ungaria și Germania au fost conturate cu claritate direcțiile politicii față de Cehoslovacia, distonanța în concertul acestor relații fiind exprimată de opinia publică și cercurile politico-

⁶³ Lucian Blaga, *Din activitatea diplomatică (Rapoarte, articole, scrisori, cereri, telegrame). Anii 1927–1938*, vol. III, Ediție îngrijită, cuvânt înainte, note, postfață și indice de nume de Pavel Țugui, București, Editura Eminescu, 1995, doc. nr. 344, p. 355.

⁶⁴ Andrzej Pankowicz, *Relațiile româno-germane oglindite în rapoartele diplomaților americani 1937–1941*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»” (în continuare se va cita: A.I.I.A.), Iași, anul XXIV, 1987, p. 285.

⁶⁵ Walter Kolarz, *Mituri și realități în Europa de Est*, Iași, Editura Polirom, 2003, p. 120–125.

⁶⁶ *Documents Diplomatique Francaise – M.D.A.E. Commission de politique des documents relatifs aux origines de la guerre 1939–1945. 2 Serie (1936–1939). Tome XII (3 Octobre – 30 Novembre 1938)*, Paris, Imprimerie Nationale, 1978, (în continuare se va cita: DDF), doc. nr. 27, p. 26.

⁶⁷ Daniel Hrenciuc, *The Saviour from the East. Marshal Jozef Pilsudski's Poland and its Sanatist Regime (1926–1931)*, în „Valahian Journal of Historical Studies”, Târgoviște, 2005, No. 3–4, p. 65.

⁶⁸ Nicolae Dascălu, *Relații româno-polone în perioada interbelică: 1919–1939*, București, Editura Academiei, 1991, p. 68.

diplomatice din România, ostile, cum precizam anterior, față de intențiile modificării *statu quo*-ului în regiune⁶⁹. Conform angajamentelor asumate, obligațiile României față de Cehoslovacia funcționau numai în cazul unui atac maghiar, excluzând ipoteza unei agresiuni germane. În contextul agresiunii germane asupra Cehoslovaciei, diplomația română a fost plasată într-o situație extrem de sensibilă, datorită eforturilor sale de a se apropia de Germania, și de a evita, în același timp, o înțelegere cu Uniunea Sovietică. Din aceste motive, coroborate cu atitudinea diplomației poloneze în cazul unei tranzitări a teritoriului său de către trupe sovietice, guvernul român a adoptat o atitudine similară, tocmai pentru a evita transformarea teritoriului românesc într-o zonă de potențial conflict militar sovieto-german, care ar fi putut duce, în final, la ocuparea Basarabiei⁷⁰.

Vara anului 1938 a fost deosebit de agitată în Europa datorită crizei cehoslovace – minoritatea germană instigată de Berlin solicita drepturi și libertăți tot mai mari, pentru a pune în dificultate guvernul cehoslovac –, iar în interiorul Micii Înțelegeri au apărut semnalele crizei, care au anulat șansele unei atitudini comune, eficiente a Micii Înțelegeri. Iugoslavia lui Milan Stoiadinovici, sedusă de promisiunile Italiei, dădea semne tot mai mult de îndepărtare de spiritul Micii Înțelegeri, fapt care pune guvernul român – pe fondul solicitărilor teritoriale maghiare la adresa Cehoslovaciei – într-o situație delicată. Cu ocazia Conferinței Micii Înțelegeri de la Sinaia (4–5 mai 1938)⁷¹, Milan Stoiadinovici, șeful diplomației iugoslave, a adoptat o atitudine diferită de aceea a aliaților săi, considerând „chestiunea sudetă” drept o problemă internă a Cehoslovaciei și declarând că statul iugoslav nu este interesat de modul în care aceasta se va rezolva. În cursul lunii septembrie 1938, România a făcut mai multe demersuri la Belgrad, Paris și Londra, avertizând asupra pericolului unei intervenții a Ungariei în Cehoslovacia. În plus, prin acordul de la Bled, din 23 august 1938, semnat de către statele Micii Înțelegeri⁷², Ungaria căpătase dreptul de a se reînarma, ceea ce era foarte periculos, întrucât statul maghiar promova o politică revizionistă față de România⁷³.

Cu privire la atitudinea Iugoslaviei, aceasta se arăta în continuare pasivă față de chestiunea cehoslovacă. Milan Stoiadinovici – raporta Radu Crutzescu la 21 septembrie 1938 – se întreba dacă „statutul de alianță dintre cele trei țări ale Micii Înțelegeri mai există în acest moment, când o parte a teritoriului său va fi

⁶⁹ Anatol Petrencu, *Polonezii în anii celui de-al Doilea Război Mondial. Culegere de documente*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2004, p. 8–9.

⁷⁰ Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1999, p. 447, *apud* Em. Bold, I. Ciupercă, *Europa în derivă*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2001, p. 206.

⁷¹ Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Ediția a II-a, București, Editura Academiei Române, 1997, p. 208–209.

⁷² *Ibidem*, p. 217.

⁷³ Cristian Troncotă, *Serviciile de informații ale armatei române și apărarea României Mari*, în „Dosarele istoriei”, anul V, nr. 6(46). 2000, p. 46.

despărțit de Cehoslovacia”. Revenind asupra deciziei sale, în sensul aderării la proiectul României, Milan Stoiadinovici sugera, la 23 septembrie, telefonic, așteptarea rezultatului Conferinței de la München. El va renunța definitiv la acest proiect, la 28 septembrie, în cadrul unei convorbiri purtate cu Nicolae Petrescu-Comnen. În toamna anului 1938, Franța și Marea Britanie, reprezentate de către Edouard Daladier, respectiv Neville Chamberlain, au ajuns la convingerea că pacea europeană poate fi salvată prin mici concesii/rectificări teritoriale. Acest lucru a reieșit din cadrul întâlnirilor dintre Neville Chamberlain și Adolf Hitler de la Berchtesgaden, Godesberg și München, în cadrul cărora Führer-ul a reușit să-l convingă pe Chamberlain că singura soluție pentru pacea europeană era cedarea Sudeților către Germania.

Acordul de la München (29–30 septembrie 1938)⁷⁴, interpretat absolut eronat, la momentul respectiv, drept singura soluție viabilă pentru pacea europeană (el a fost numit chiar Conferința de Pace de la München), prin care Sudeții au fost transferați Germaniei, a ilustrat conciliatorismul Marilor Puteri și a consemnat falimentul Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice, incapabile să construiască o reacție eficientă⁷⁵. Rețeaua de alianțe orientale, construită de Franța imediat după Conferința de la Versailles (1919–1920), n-a reușit să-și dovedească viabilitatea, consemnându-se astfel prăbușirea sistemului securității colective, inclusiv prin contribuția statelor care trebuiau să-i conserve existența: Franța și Marea Britanie.

România nu s-a implicat în apărarea Cehoslovaciei, considerând că era de datoria directă și implicită a Franței și Angliei să intervină, în calitate de state garante ale sistemului securității colective, în menținerea statului cehoslovac. Consecințele Acordului de la München (29 septembrie 1938) au îngrijorat însă, în mod evident, opinia publică și mediile politico-diplomatice din România, statul cehoslovac reprezentând pentru noi unul dintre aliații de bază împotriva revizionismului maghiar, în asigurarea securității Europei Centrale și Răsăritene. Ambasadorul polonez acreditat la București, Roger Raczyński, a început o campanie de convingere a autorităților române și de atragere a acestora în politica dusă de Polonia, care avea pretenții teritoriale față de Cehoslovacia. Oferta a fost refuzată cu fermitate de regele Carol al II-lea.

Eforturile diplomației române de a abate atenția guvernului polonez în sensul anexării Teschenului nu au fost încununate de succes, astfel că, la 1 octombrie 1938, orele 12, Polonia a înaintat un ultimatum guvernului cehoslovac⁷⁶, pentru a ceda și evacua districtele Teschen și Friestadt (Frisztodt)⁷⁷, termenul acordat

⁷⁴ Silviu Miloiu, *O istorie a Europei Nordice și Baltice. De la epoca naționalismului la războiul rece*. Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2004, p. 259.

⁷⁵ Mihail E. Ionescu, 1940: *în culpă pentru dezastrul României Mari. Carol al II-lea și securitatea națională*, în „Dosarele istoriei”, anul V, nr. 5(45), 2000, p. 51.

⁷⁶ *Documents British Foreign Policy*, Third Series (în continuare se va cita: D.B.F.P.), London, vol. III, His Majesty Stationery's Office, 1950, doc. nr. 242, p. 212.

⁷⁷ D. Preda, *România–Polonia: 1918–1939. Relații diplomatice*, vol. 1, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006, doc. nr. 98, p. 198.

autorităților cehoslovace pentru formularea unui răspuns fiind numai de câteva ore. Nota de comunicare a fost remisă și Bucureștiului, în spiritul unei consultări prealabile și a alianței bilaterale. După ce, între 1 și 10 octombrie 1938, trupele germane invadaseră zona sudetă⁷⁸, la 2 octombrie 1938, Polonia a ocupat și ea regiunea Teschen-Friedland⁷⁹. Argumentele diplomației poloneze (crearea unui bloc antigerman format din România, Polonia, Iugoslavia, Italia, sprijinul german pentru frontiera comună polono-maghiară) au fost demontate de către regele Carol al II-lea și Nicolae Petrescu-Comnen. Dezamăgit, Józef Beck s-a întors la Varșovia. Insistențele lui Józef Beck de a realiza o reconciliere între România și Ungaria nu au dat nici ele rezultate, în principal din cauza maghiarilor, care nu acceptau să renunțe la poziția lor în problema Transilvaniei și a Tratatului de la Trianon⁸⁰. Documentele vremii consemnau refuzul regelui Carol al II-lea de a realiza o alianță cu Ungaria, caracterizată pe drept, de către monarhul român „o axă în formare”⁸¹. La 19 octombrie 1938, Nicolae Petrescu-Comnen, informat de Józef Beck că Anglia s-ar dezinteresa de problema Ucrainei subcarpatice, îl însărcina pe Vasile Grigorcea, aflat la Londra, să afle poziția Foreign Office-ului. Anglia nu a dat un răspuns foarte clar în această privință, sugerând, prin atitudinea sa, că preferă soluționarea pretențiilor teritoriale prin arbitrajul Germaniei și Italiei⁸².

Conștientizând agravarea situației internaționale, în urma acordului de la München, Carol al II-lea a efectuat o vizită oficială în Marea Britanie (15–16 noiembrie 1938)⁸³ și Franța (18–21 noiembrie), în cadrul căreia a încercat să obțină sprijin pentru a cumpăra armament, însă oferta sa – grâu și petrol contra armament – n-a avut succes⁸⁴. La sfârșitul anului 1938, dar mai ales în primăvara anului 1939, problema frontierei comune ungaro-polone a revenit puternic în actualitate. La 31 decembrie 1938, Richard Franasovici preciza, într-un raport, că guvernul român nu poate accepta formula unui coridor polono-maghiar care ar tăia comunicațiile României cu Cehoslovacia, conferind Ungariei un plus de teritoriu și de prestigiu⁸⁵. Oricum, confruntată cu perspectiva unei intervenții militare ungare

⁷⁸ Jean Michel Gaillard, Anthony Rowley, *Istoria continentului european. De la 1850 până la sfârșitul secolului al XX-lea*, București, Editura Cartier Istoric, 2000, p. 314.

⁷⁹ Hans-Christian Maner, *Parlamentarismus in Rumänien (1930–1940), Demokratie im autoritären Umfeld*, München, Oldenbourg Verlag, 1997, p. 265; Jacques Madaule, *Istoria Franței*, vol. II, București, Editura Politică, 1968, p. 201.

⁸⁰ D.D.F., Tome XII, doc. nr. 182, p. 307. *Telegramele nr. 785 și 787 din 20 octombrie 1938. Quai d'Orsay. Georges Bonnet pentru Leon Noël.*

⁸¹ Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 60; Crina Stana Diaconu, *Reverberații românești ale Tratatului de la Trianon. Opinie publică și acțiune politică*, în „Dosarele istoriei”, anul V, nr. 6(46), 2000, p. 19–23.

⁸² Gh. Pașcalău, *România și Marea Britanie. Relații politice-diplomatice: 1933–1939*, București, Editura Albatros, 2001, p. 124–126.

⁸³ Eliza Campus, *op. cit.*, p. 227.

⁸⁴ Ioan Scurtu, *România întregită*, p. 514–515.

⁸⁵ Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 74.

în Ucraina subcarpatică, România era dispusă să accepte mai degrabă o intervenție militară poloneză în această provincie⁸⁶.

La 20 ianuarie 1939, ambasadorul român îl informa pe Grigore Gafencu (noul titular al Ministerului Afacerilor Străine), prin intermediul unei telegrame, despre ultimele evoluții ale raporturilor cu Polonia, în situația agravării contextului politic internațional. Este vorba despre încurajarea de către Germania a intențiilor de dezmembrare a Cehoslovaciei prin asocierea Poloniei. Michał Lubienski – care-l înlocuia pe Józef Beck, momentan bolnav – i-a declarat lui Richard Franasovici că: „ocuparea eventuală de către Polonia a provinciei subcarpatice nu ar întâmpina dificultăți, deoarece Germania nici nu a luat măsuri de ordin tehnic pentru apărarea acestei provincii”⁸⁷. A doua zi, Richard Franasovici expedia la București un nou raport, în care relatează amănunțele întâlnirii dintre Adolf Hitler și Józef Beck de la Berchtesgaden referitoare la Rusia subcarpatică⁸⁸. Autoritățile române au preferat soluția menținerii integrității teritoriale a Cehoslovaciei, neputând face însă nimic concret pentru a stopa disoluția acesteia, recunoscând măsurile luate de autoritățile cehoslovace pentru menținerea și dezvoltarea conștiinței etnice a românilor de acolo (Ucraina subcarpatică). Nimeni și nimic nu l-a mai putut împiedica pe Adolf Hitler în materializarea Planului Verde⁸⁹ (Fall Grün)⁹⁰, adică soluționarea problemei prin ocuparea militară a Cehoslovaciei.

Între România și Polonia existau referitor la problema Ucrainei subcarpatice, precum și a pretențiilor maghiare, puncte de vedere diferite. La 15 martie 1939, Cehoslovacia a fost desființată ca stat independent, prin intervenția trupelor germane, apărând astfel un culoar favorabil în cazul unui război germano-polonez⁹¹.

Polonia, care nu a participat la agresiunea trupelor germane, a avut o atitudine corectă față de România, informând, prin intermediul lui Jan Szembek, despre intenția autorităților germane de a ataca România după desființarea statului cehoslovac (15–31 martie 1939), motiv pentru care, la solicitarea părții germane, Ungaria și-a mobilizat armata. În aceeași zi, Józef Beck adresa o telegramă ambasadorului polonez de la București, oferindu-și serviciile în medierea tensiunii în relațiile româno-maghiare prin cointeresarea participării României la împărțirea Ucrainei subcarpatice⁹², România urmând să primească porțiunea până la linia

⁸⁶ *Ibidem*, p. 75.

⁸⁷ D. Preda, *op. cit.*, doc. nr. 109, p. 214.

⁸⁸ *Ibidem*, doc. nr. 110, p. 215–218.

⁸⁹ Cristian Troncotă, *Noiembrie 1938. S. S. I. informează. Mai întâi a fost Cehoslovacia*, în „Magazin istoric”, anul XXVI, nr. 3(300), 1992, p. 44.

⁹⁰ Nicolae Bocșan, Valeriu Leu (coordonatori), *Cronologia Europei Centrale (1848–1989)*, București, Editura Polirom, 2001, p. 309.

⁹¹ *Documents Concerning Germano-Polish Relations And The Outbreak of Hostilities Between Great Britain and Germany on September 1939. Presented by the Secretary of State of Foreign Affairs to Parliament by Cabinet Of His Majesty*, London Printed and Published by His Majesty's Stationery Office, (în continuare se va cita : *Documents...*), doc. nr. 9, p. 5.

⁹² Em. Bold, I. Ciupercă, *op. cit.*, p. 215–216.

Iasina – Sighetul Marmației⁹³. Mediile politico-diplomatice românești au declinat oferta – un anume rol având și poziția ostilă și constant revizionistă a Ungariei la adresa României – menținându-se pe linia comandamentelor tradiționale specifice guvernărilor românești interbelice, indiferent de orientarea lor ideologică.

În urma Acordului de la München a apărut un stat ucrainean marionetă (Republica Ucraineană Carpatină), condus de către monseniorul Augustin Voloșin, care încerca alipirea altor teritorii populate cu majorități etnice ucrainene⁹⁴. La 16 martie 1939, monseniorul Augustin Voloșin s-a refugiat pe teritoriul românesc, la Sighetul Marmației, nu înainte de a fi proclamat unilateral unirea cu România⁹⁵. Guvernul român a oferit drept de tranzit (în special spre Iugoslavia) unui număr de 3 616 refugiați cehoslovaci (slovaci, ruteni, cehi). La 19 martie 1939, membrii fostului guvern al Ucrainei subcarpatice, în frunte cu monseniorul dr. Augustin Voloșin, au părăsit Clujul, îndreptându-se spre Timișoara. Bucureștiul și-a păstrat echilibrul și moderația față de aceste propuneri, care puteau arunca în aer întregul sistem Versailles⁹⁶. Relațiile româno-maghiare s-au înrăutățit în mod constant, Ungaria nerenunțând la pretențiile sale mai vechi asupra Transilvaniei, fiind încurajată în atitudinea sa de către Germania și Italia. România a evitat implicarea în politica aventuroasă din Ucraina subcarpatică, cu toate stăruințele lui Józef Beck.

Perspectivile disoluției sistemului politic Versailles, reflectate clar de către dezagregarea statului cehoslovac, au amplificat – prin lipsa unei reacții eficiente din partea Micii Înțelegeri și a Înțelegerii Balcanice, partenerele esențiale ale Franței în Europa Centrală și Răsăriteană – și au scos în evidență dificultățile în care se afla România, prinsă între interesele revizioniste ale Ungariei, Bulgariei și Uniunii Sovietice. În aceste condiții, diplomația română s-a îndreptat spre cultivarea unor raporturi apropiate cu Germania, fără a abandona însă relațiile tradiționale statonice cu Franța și Marea Britanie, principalele garante ale sistemului Versailles.

La sfârșitul verii anului 1939, presiunile Germaniei asupra Poloniei au cunoscut o continuă creștere, acoliții lui Adolf Hitler solicitând în mod frecvent guvernului polonez cedarea Danzigului și a Coridorului⁹⁷. Poziția poloneză vizavi de aceste cereri a rămas inflexibilă mai ales că, începând cu 31 martie 1939, Polonia primise garanțiile Angliei și Franței.

Cronologic, ultima întâlnire polono-germană la nivel înalt s-a consumat în seara zilei de 31 august 1939, când întrevederea dintre ambasadorul polonez Józef

⁹³ Corneliu Mihai Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, *op. cit.*, p. 161–162.

⁹⁴ Nicolae Bocșan, Valeriu Leu (coordonatori), *Cronologia Europei Centrale (1848–1989)*, București, Editura Polirom, 2001, p. 212.

⁹⁵ A.M.A.E, Fond 711/Anglia. Presă, vol. 18, f. 6; *Documents British Foreign Policy*, Third Series, London, vol. III, His Majesty Stationery's Office, 1950 (în continuare se va cita D.B.F.P.), doc. nr. 221, p. 197.

⁹⁶ D.D.F., Tome XII, doc. nr. 87, p. 151.

⁹⁷ Andrzej Peplowski, *Wywiad a dyplomacja II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo, p. 428–429.

Lipski și Joachim von Ribbentrop⁹⁸ nu a schimbat⁹⁹ nimic din planurile inițiale ale Germaniei¹⁰⁰. Războiul devenise inevitabil, așa cum rezulta și din analizele efectuate de la Roma de către diplomații români, Adolf Hitler punându-și semnătura, la 31 august 1939, pe directiva nr. 1 de declanșare a atacului asupra Poloniei¹⁰¹. A doua zi, 1 septembrie 1939, trupele germane pătrundeau pe teritoriul Poloniei și, în mai puțin de două săptămâni, în pofida unei rezistențe eroice, statul polonez dispărea de pe harta statelor independente ale Europei¹⁰². Calvarul polonezilor reîncepea astfel pentru a patra oară în istorie – agresiune care a afectat în mod direct și securitatea României.

Spațiul Europei Centrale și de Est a rămas deci și în perioada interbelică un spațiu generator de conflicte, date fiind soluțiile parțial eronate izvorâte din complicata problemă a naționalităților, fapt care a măcinat soliditatea construcției Versailles. Încercările de a realiza un sistem de securitate viabil în spațiul Europei Centrale au fost sortite eșecului, mai ales după anii '30, datorită intereselor diferite ale marilor puteri europene, a degradării regimurilor democratice europene, a fragilității sistemului Versailles. Cunoscută drept „politica celei de a treia Europe”, diplomația desfășurată de către colonelul Józef Beck (1932–1939), a reprezentat un insucces raportat la contextul geopolitic al spațiului Europei Centrale, reflectat în împrejurările dramatice ale celui de-al Doilea Război Mondial. Ascensiunea regimurilor politice totalitare (de extremă stângă și dreaptă), dezvoltarea iredentismului în Germania, Ungaria, Italia, Bulgaria, dar mai ales, încheierea pactului Ribbentrop-Molotov (23 august 1939) au contribuit în mod decisiv la prăbușirea frontierelor Europei Centrale.

Die Grenzen Zentraleuropas in der Zwischenkriegszeit (1919–1939) Identitäten und Schwächen*

(Zusammenfassung)

In der Zwischenkriegszeit gaben es im multiethnischen zentral-europäischen Raum wichtige Veränderungen, die mit den unter den Umständen des Jahres 1918 ausgedrückten Wünschen der dortigen Bevölkerung verbunden sind. Die Entstehung unabhängiger Staaten bewies den Sieg der

⁹⁸ Anna M. Cienciala, *Polska w Polityce Brytyjskiej I Francuskiej w 1939 Roku: Wola Walski Czy Próba Uniknięcia Wojny?*, în „Zeszyty Historyczne”, Paryż, 1986, p. 177.

⁹⁹ A. J. P. Taylor, *Originile celui de-al doilea război mondial*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 212.

¹⁰⁰ Jacques de Launay, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial, 1939–1942*, vol. I., București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 37; Mihail Sturza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din Țara pierdută*, Alba Iulia-Paris, Editura Fronde, 1994, p. 156–157.

¹⁰¹ Anatol Petrencu, *op. cit.*, doc. nr. 12, p. 31–32.

¹⁰² Grigore Gafencu, *Ultimele zile ale Europei. O călătorie diplomatică întreprinsă în anul 1939*, București, Editura Militară, 1992, p. 208.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Selbstbestimmungs- und Nationalitätsprinzipien, die vom Präsident Woodrow Wilson verteidigt wurden. Leider ähnelten sich die zentral-europäischen Wirklichkeiten nur im Allgemeinen den amerikanischen, denn es gaben auch Fehler. Wichtige nationale Minderheiten wurden einem oder dem anderen Staat zugeschrieben und wurden verschiedenerweise behandelt, so dass die schwache Stabilität Zentraleuropas in der Zwischenkriegszeit ständig in Frage gestellt war. Der Aufschwung der ideologischen totalitären Bewegungen, die Entwicklung des Iredentismus, die verschiedenen Interessen der europäischen Grossmächten, der Molotov-Ribbentrop-Vertrag riefen den Ausbruch des zweiten Weltkrieges und – wieder – die Veränderung der Grenzen Zentraleuropas hervor.

TEHNICI DE CONFEȚIONARE A MĂȘTILOR COMICE PENTRU OBICEIURILE DE IARNĂ

IULIA BRÂNZĂ

Fiind cunoscute din timpuri imemorabile, măștile au însoțit omul în evoluția sa de la ființă dominată de mediul ambiant la subiect făuritor de spiritualitate. Măștile au jucat mai întâi un rol practic în viața sa, servindu-i ca unelte de muncă. Pentru a efectua cu succes vânătoarea sau dresajul animalelor, vânătorul paleolitic îmbrăca măști de animale sălbatice (urs, cerb, mistreț, bour) sau de animale bune de domesticit (capră, țap, oaie, berbec, vacă, taur). În epoca bronzului, măștile se extind și în sfera riturilor funerare, iar în epoca fierului se introduc în riturile magice și ceremoniale.

Bazându-se pe argumente de mitologie comparată, precum și pe izvoare vechi literare, grecești și latine, Romulus Vulcănescu susține că, „pe străvechiul teritoriu al României actuale, au existat în perioada primară măști-costume primitive utilizate de antecesorii dacilor, în cultul consacrat culegerii plantelor și vânătorii animalelor socotite sacre, care ar fi putut aminti de un străvechi totemism local”¹. În sprijinul acestei păreri, menționează o serie de „*figurine rituale cu fața mascată* [s.a.] și parțial pictată înainte de ardere, care redau structura feței din scoarță de copac, figura aplatizată și în triunghi”² din perioada neolitică, confecționate în cadrul culturii Vinča (din Banat și Oltenia) din mileniile IV–III î. d. Chr. sau forma de vas din „cultura Vădastra” din Oltenia, pe care este prezentată o mască umană.

În urma cercetării unui bogat material de figurine antropomorfe din epoca neolitică, aparținând diferitor culturi și comunități (Vinča, Turdaș, Starčevo-Criș, Boian, Vădastra, Precucuteni și Gumelnița), cercetătorul Eugen Comșa ajunge la concluzia că, „în cursul epocii neolitice, purtătorii mai multor culturi, în timpul unor manifestări de caracter magico-religios, au folosit măști, de diferite forme, cu care își acopereau fața întreagă. Faptul rezultă, cu toată claritatea, din cercetarea pieselor reprezentând figurine”³.

¹ Romulus Vulcănescu, *Măștile populare*, București, Editura Științifică, 1970, p. 46.

² *Ibidem*, p. 46.

³ Eugen Comșa, *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, București, Editura Academiei Române, 1995, p. 124.

Readucând în atenția cercetătorilor problema măștilor redată pe fețele figurinelor antropomorfe din epoca neolitică de pe teritoriul României, care „reflectă obiceiul de a le folosi (legate) și pe fețele oamenilor din acea epocă, în cursul anumitor manifestări cu semnificație magico-religioasă”⁴, Eugen Comșa descrie o serie de figurine având măști în diferite forme: triunghiulară, nasul „ca un buton mic, rotund și reliefat, mărginit din părți de două liniuțe orizontale, indicând ochii”⁵ (Ostrovl Banului, jud. Mehedinți); triunghiulară, cu colțurile arcuite (Homorodu de Sus, jud. Satu Mare); triunghiulară, cu colțurile rotunjite, pe care sunt redată sprâncenele, nasul prelung și drept, ochii ovali, adânciți, gura adâncită, de formă biconvexă⁶ (Huși); de formă pentagonală (Zorlențu Mare); triunghi echilateral, cu laturile puțin arcuite și vârful de jos aproape arcuit (Liubcova, jud. Caraș-Severin); ovală, bilobată, cu adâncitură deasupra, în dreptul nasului, cu sprâncenele reprezentate de două arcuri, gura în formă de adâncitură rotundă, iar de-a lungul marginilor laterale ale măștii având câte cinci orificii (Jilava).

Referindu-se la figurinele cu gâtul prelung, cu secțiune triunghiulară, terminat printr-un mic plan oblic, care reda fața fără amănunte anatomice, cercetătorul își exprimă părerea că „cele două figurine numite «Gânditorul» și «Femeia șezând» au redată pe față câte o mască, în poziție oblică”⁷. Masca „Gânditorului”, triunghiulară, cu laturile și colțurile mult arcuite „are fruntea îngustă. Ochii sunt de formă triunghiulară, adânciți mult. Nasul este proeminent, prelung (cu nările ca două mici adâncituri), iar gura ca o creștătură mică, pe partea inferioară a măștii. Menționăm că la colțurile de sus ale măștii s-au făcut două mici orificii, indicând găurile care servesc la legarea măștii de cap. Semnificativ este și faptul că, în spate, masca este delimitată prin două creștături adânci”⁸. „La figurina «Femeia șezând» masca este de formă rombică, aproape rotundă (din cauza laturilor și colțurilor arcuite), oblică, având marginile arcuite spre cap [...]. Fruntea o are, de asemenea, îngustă, prevăzută, spre marginea de sus, cu o adâncitură, care servea la fixarea unui «pompon». Un astfel de ornament este firesc pentru o mască, nu și pentru capul unui personaj. Ochii sunt tot triunghiulari, dar oblici. Nasul îl are masiv, lat la partea de jos, cu două înțepături, indicând nările. Ca și la figura precedentă, gura este ca o creștătură micuță, la baza măștii. Această mască, are și ea câte o mică înțepătură în părți, pentru legarea ei”⁹.

Menționând că, în aria de răspândire a culturii Vinča, majoritatea figurinelor au fețele acoperite cu măști rituale și reprezintă personaje feminine, cercetătorul își argumentează convingerea că sunt măști prin faptul că „în chip curent, marginile

⁴ *Ibidem*, p. 110.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, p. 111.

⁷ *Ibidem*, p. 111.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

lor sunt clar redată prin linii incizate sau prin muchii reliefate. La unele piese a fost indicată pe ceafă, prin câte o linie incizată, sfoara cu care era legată masca¹⁰.

La Hotărani, jud. Olt, s-a descoperit chiar o mască umană miniaturală, modelată din lut, de formă tronconică (cu baza în sus). „Obiectul este gol în interior. Ochii au forma cam neregulată (unul este oval, altul triunghiular). Este greu de explicat de ce între cele două orificii ale ochilor, în interiorul recipientului, s-a făcut o șanțuire. Nasul are forma unei șanțuiri puțin ondulate. La capătul ei de jos este o adâncitură, indicând gura¹¹”.

La Liubcova s-a descoperit o figurină, care ține în mână o mască triunghiulară, cu laturile arcuite, despre care Eugen Comșa presupune că „redă un personaj feminin care se pregătea pentru o anumită manifestare magico-religioasă¹²”.

Faptul că măștile sunt reprezentate numai pe chipul figurinelor feminine se explică prin aceea că, în perioada neoliticului timpuriu și a celui mijlociu, rolul economic al femeilor era precumpănitor și, prin urmare, erau folosite numai de femei. „Fără îndoială, ele aveau rolul, în cazul manifestărilor rituale din acea vreme, de a influența din punct de vedere psihologic pe participanți de a crede că, în răstimpul respectiv, au în fața lor nu o persoană obișnuită din cadrul comunității lor, ci o ființă cu totul deosebită, poate legată de divinitatea feminină a fertilității căci, așa cum se consideră, în general, de către specialiști, figurinele cu sau fără mască sunt strâns legate, în principal, de cultul fertilității¹³”. Cercetătorul consideră că purtătoarele acestor măști executau un anumit ritual sau dans în scopul invocării și obținerii sprijinului divinității. De asemenea, nu se exclude posibilitatea că figurinele cu măști să reflecte și un cult al strămoșilor. „Ce semnificație aveau acele măști este greu de răspuns cu certitudine. Dacă avem în vedere manifestările magico-religioase ale unor populații slab dezvoltate, vom constata că persoanele, care efectuează dansul sau acțiunea respectivă și poartă mască, sunt considerate de către participanți că întruchipează divinitatea și dobândesc unele puteri supranaturale. Nu este exclus că și comunitățile neolitice studiate în lucrarea noastră să fi avut o atare credință¹⁴”.

Am făcut referire la aceste figurine cu măști, pentru a arăta că obiceiul mascării la români, inclusiv în cadrul jocurilor de Crăciun, își are originea în cele mai vechi timpuri. Ele fac parte din aceeași lume magică, care a generat și cultivat unele credințe valabile și azi: descântecurile, vrăjile și alte elemente de magie populară. Acestea sunt un ecou îndepărtat al credințelor animiste, ai căror reprezentanți credeau că universul e plin de spirite, unele având formă, altele nevăzute. Pentru a comunica cu ele și a invoca puterile oculte ale naturii și

¹⁰ *Ibidem*, p. 112.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 113.

¹³ *Ibidem*, p. 115.

¹⁴ *Ibidem*, p. 124.

universului, omul străvechi utiliza măștile. Cum le folosea și cum își desfășura ritualul magic este o întrebare la care cercetătorii caută încă răspuns.

Pentru a găsi eventuale elemente de continuitate între semnificația măștilor contemporane românești și cele din epoca neolitică, am putea recurge la exemplul măștilor africane, bazându-ne pe faptul că măștile sunt un fenomen universal. Măștile africane sunt jucate pentru a face contact între lumea umană și cea a spiritelor, pentru a transmite idei, pentru a intensifica legăturile sociale și credințele religioase. Sunt jucate la înmormântări, ceremonii de inițiere, punerea în scenă a legendelor și pentru a ruga spiritele să binecuvânteze prosperitatea, să protejeze o persoană, o familie sau întreaga comunitate. Luând în considerare că și în cadrul jocurilor cu măști de la noi sunt prezente costumele-măști care întruchipează Moartea, Medicul, Îngerul, putem admite că aceste măști nu sunt altceva decât ecouri vagi ale ceremoniilor mortuare sau ale riturilor de vindecare a membrilor comunității. Medicina magică recomandă culegătorilor de plante medicinale să poarte măști pe față. Alte măști întruchipau moșii și strămoșii familiei și comunității sau demonii din străvechea mitologie populară, care au luat mai apoi forma diavolilor din demonologia creștină sau erau imagini ale diferitor forțe la care purtătorii de măști (conducători de trib, preoți, vrăjitori, vraci) sperau să obțină puterea. Ecoul funcției de alungare a spiritelor rele de către cetele de mascați s-a păstrat în strigarea „Chimoroi!” („Chiei, moroi!”, adică „Piei, moroi!”, moroiul fiind un strigoii sau un duh rău), atestată de noi în comuna Volovăț, județul Suceava¹⁵.

Jocurile cu măști românești nu sunt decât o reminiscență a ceremoniei de purificare a comunității, a gospodăriei și a casei țărănești. Treptat, el a fost înlocuit cu sfințirea casei de către preotul creștin. Romulus Vulcănescu descrie o serie de măști, care întruchipau diferite spirite ale naturii: măștile-costum de frunze (de viță de vie) reprezentau „zeul vinului” și se manifestau jucând o horă în jurul teascului; masca de bozi (din pir și alte ierburi) a Paparudei figurează spiritele vegetației, iar confecționarea ei din plante smulse cu rădăcină cu tot trebuia că atragă „prin magie simpatetică forțele telurice menite să apere și să dezvolte plantațiile și ogoarele”¹⁶; măști de animale (urs, capră, cerb, bour) au legătură, unele cu un substrat totemic, iar altele cu unul magico-mitologic și „reprezintă transfigurări rituale ale fecundității și fertilității, ale morții și învierii naturii”¹⁷. Strămoșul nostru neolitic chiar credea că hora măștilor de frunze de vie în jurul teascului le asigură belșugul strugurilor și a vinului; că jocul Paparudei în timpul secetei prin sat are puterea de a aduce ploaia; că spectacolul zgomotos al mascaților le alungă duhurile rele din gospodărie; că măștile au puterea să-i faciliteze comunicarea cu spiritele morților

¹⁵ Iulia Brânză, *Gospodăria țărănească – spațiu de desfășurare a jocurilor cu măști*, în „Făt Frumos”, Anuarul Muzeului Etnografic al Bucovinei, anul II, nr. 2, 2000, p. 243–248.

¹⁶ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 99.

¹⁷ *Ibidem*, p. 106.

sau ale strămoșilor, pentru că acesta trăia într-un univers compus din spirite văzute și nevăzute.

O încercare de a reconstitui ritualurile magice ale strămoșilor noștri a întreprins-o Vasile Voiculescu, scriitorul care a „trecut prin toate fazele experienței mistice, de la budism la teosofie”¹⁸ și care, la un moment dat, a fost pasionat și de magie. În creația lui se întâlnesc câteva personaje care se încapățânează să trăiască în universul magiei (Luparul din *În mijlocul lupilor*, solomonarul Berevoi din *Ultimul Berevoi*, Lixandru din piesa *Fata ursului*). În *Ultimul Berevoi*, pentru a chema duhurile și a pune în mișcare puterile oculte ca să alunge un urs ce făcea pagube în șapte sate și pentru a spori curajul taurului turmei, chemând în el duhul „arhitaurului” ca să-i dea puteri, Berevoi, descendentul unor magi daci, reconstituie, cu ajutorul materialului uman modern (șapte păstori, „niște măgădăi, răi și leneși, ca mai toată lumea de acum”) un ritual de răpunere a ursului. În acest ritual, măștile joacă un rol de bază. Bouarii purtau piei de vite cu coarne pe cap. Omul care înfățișa ursul era îmbrăcat „într-o blană de urs, ca într-o manta trasă pe mâneci. Căpățâna fiarei i se sprijinea cu colții rânjiți în creștet. Obrazul, în jos, îi era acoperit de-o mască neagră”¹⁹. Bărbatul și femeia, care înfățișau „taurul” și „junica”, se împreună undeva pe coclauri, „muțește și tainic”. „Nu era îngăduit nici unuia dintre ei să-și lepede pielea de vită, nici masca sub care se ascunsese”²⁰. Experimentul solomonarului eșuează, pentru că este greu să pui în mișcare puterile oculte cu un material uman care nu mai gândește magic și nu crede în spiritele naturii și ale strămoșilor. Același mecanism a stat și la baza evoluției măștilor: cu cât omul a crezut mai puțin în sacralitatea naturii, cu atât măștile au devenit mai lipsite de conținut. Astăzi ele nu sunt decât simple obiecte de decor în spectacolele de teatru popular.

În antichitate, atât mascații, cât și sătenii care-i primeau în gospodării, credeau că măștile și mascații posedă o putere ce se răsfânge benefic asupra lor, alungând spiritele rele (așa cum persoanele, care merg la descântătoare, cred ca descântecul ei ar avea puterea să le ia boala). Lucian Blaga susținea că vederea lumii în perspectiva „magică” și intropatia (tendința subiectului uman de a însufleți obiectul) își au un rost din cele mai profunde în cadrul psihologiei umane. „Însufletind obiectul, sufletul *se însuflețește*” [s.a.], adică își sporește substanța, se vitalizează. Fără de actele intropatice, sufletul s-ar sufoca sau ar fi lipsit de cel mai tonifiant izvor de putere²¹. Înrudită cu intropatia este gândirea magică. „O lume cu lucruri încărcate de sarcini magice și care se comportă, în consecință, după un fel de legi ale sufletului, nu este deci *sufletește* [s.a.] mai «intimă», mai «familiară»,

¹⁸ Vasile Voiculescu, *Am trecut prin toate...*, în vol. *Gânduri albe*, București, Editura Cartea Românească, 1986, p. 436.

¹⁹ Vasile Voiculescu, *Ultimul Berevoi*, în vol. *Iubire magică. Povestiri*, București, Editura Minerva, 1984, p. 426.

²⁰ *Ibidem*, p. 429.

²¹ Lucian Blaga, *Despre gândirea magică*, București, Editura Garamond, 1992, p. 161.

decât o lume care se manifestă numai pe potriva legilor mecanice, fizicale, matematice”²². „Sufletul recurge instinctiv la intropatii și la gândirea magică, fiindcă pe aceste căi își creează mediul, datorită căruia el se întetește ca atare, în însăși puterea și substanța sa”²³.

Prin aceasta se explică faptul că elementele gândirii magice continuă să dănuie până în prezent în viața spirituală a poporului român. E drept, în conținutul unor obiceiuri populare au rămas puține elemente de gândire magică. Între ele, amintim spectacolele cu măști din cadrul obiceiurilor de iarnă. Având cândva o funcție apotropaică, ele au ajuns simple spectacole de divertisment. Legate de schimbările în cadrul jocurilor cu măști sunt și cele din cadrul structurii și caracterului măștilor. Contribuind cândva la transfigurarea magică în scopul asigurării succesului vânătorii, pescuitului, domesticirii animalelor, cultivării solului și culegerii roadelor în natură, aceste măști și-au pierdut treptat caracterul ritualic de sporire a fecundității, fertilității și prolificității, servind astăzi doar în scopul transfigurării ludice. Prin mascare, omul se plasează mai ușor în planul artistic, măștile ajutându-i să treacă bariera psihologică a timidității și oferindu-i o anumită libertate de manifestare. „În momentul când măștile primitive își pierd acest caracter dominant ritual și în contextul lor apar elemente noi ce le schimbă structura și caracterul, transformându-le în instrumente ludice (în prima fază a lor păstrând încă reziduuri rituale), atunci apar măștile populare”²⁴.

Considerațiile referitoare la evoluția tehnicii de confecționare a măștilor comice le-am făcut în urma cercetărilor efectuate în localitățile Volovăț, Bădeuți, Milișăuți, Arbore și Solca din zona Rădăuți, județul Suceava²⁵. Sub aspect funcțional, în această zonă se întâlnesc mai mult măștile divertismentale și decorative. Costumele-măști de urs, cerb, Irod sunt făcute de jucători sau de rudele acestora. Alteori, sunt închiriate de la deținătorii de costume (foști jucători de măști care s-au căsătorit). Măștile comice pentru „mascături”, „șătrari”, „mascați”, „urâți” sunt confecționate îndeosebi de mascagii.

În legătură cu specificul mascării în diferite localități, semnalăm faptul că acolo unde nu există mascagii (Bădeuți, Volovăț) se poartă mai rar măști pe figură în cadrul cetelor de colindători. Mascarea acestei părți a corpului se reduce la a trage un ciorap de nailon pe față sau se recurge la machiaj: se dă cu ruj sau se unge cu tăciune, ca „să nu arate figura cum e adevărată”. „A cam ieșit obiceiul de a se masca”, ne-a mărturisit tânărul țaran Constantin Ungureanu din Volovăț, fost jucător de măști. În schimb, în Milișăuți, Bădeuți, Arbore și Solca, purtarea măștilor pe figură în timpul sărbătorilor de iarnă este frecventă, acestea caracterizându-se printr-o mare varietate și expresivitate. Acest fapt se explică prin prezența meșterilor de măști în aceste localități.

²² *Ibidem*, p. 162.

²³ *Ibidem*, p. 163.

²⁴ *Ibidem*, p. 50.

²⁵ Cercetările au fost efectuate în anul 2000.

Cum era creatorul măștilor culturii Vinča, ne putem închipui făcând o analogie cu sculptorul de măști african, reprezentantul contemporan al credințelor animiste. Africanul crede că și copacul are suflet, care locuiește în interiorul său. De aceea meșterul de măști african nu-l va tăia pur și simplu, ci va executa un ritual special înainte de a-i lua sufletul. „Înainte de a tăia copacul, pădurarul consultă întotdeauna îndrumătorul spiritual, în timpul unei ceremonii de purificare, și oferă un sacrificiu pentru a liniști în prealabil spiritul copacului. Se spune că imediat ce basongul²⁶ aplică prima lovitură cu toporul, sugerează un pic de sevă pentru a obține un soi de înfrățire cu copacul. Întotdeauna, după ce taie copacul, îl lasă să zacă pe pământ, pentru o zi, pentru ca spiritul acestuia să-și găsească un nou sălaș în altă parte. Anumiți copaci, cum ar fi cocotierii, sunt considerați sacri și nu pot fi tăiați, pentru că se consideră că ei întrețin viața oamenilor și îi nutresc. Pe lângă aceasta, fiind convins că lemnul însuși are forța lui proprie, africanul crede că această forță se răsfrânge asupra sculpturii, sporindu-i puterea”²⁷. La multe triburi africane meșterul de măști are un statut special în cadrul comunității.

Și meșterul din spațiul românesc acorda odinioară materialului valoare sacră sau profană. „Sacralitatea materialului era socotită calitativ diferită la lemn, la lut, la os, la piele, la metal. Materialele sacre nu puteau fi substituite între ele în procesul creației unei măști. Măștile de lemn trebuiau făcute dintr-un anumit lemn, care era obținut în anumite condiții; cele de lut dintr-un anumit lut, cules, fărâmițat și modelat după anumite reguli; cele din piei de animale sălbatice sau domestice, obținute de asemenea în condiții prestabilite (vânate, dăruite, cumpărate); cele din pânză (măști de țol) din in și cânepă, cele din metal (din tablă de aramă) etc.”²⁸

Creatorul de măști de azi este produsul procesului de desacralizare a naturii și al pierderii caracterului ritualic al măștilor. Actul confecționării măștilor și-a pierdut și el sensul sacru. Dacă într-un trecut nu prea îndepărtat mascagiul confecționa măștile „într-ascuns, ca autorul lor să nu fie nici bănuț și nici recunoscut după idee, mod, tehnică și stil”²⁹, secretul confecționării lor fiind condiția esențială a experienței creatorului, acum ele se fac deschise, mascagii sunt cunoscuți de toată lumea, în ajunul sărbătorilor de iarnă primesc comenzi direct de la purtătorii de măști sau își vând măștile făcute în decursul anului. Nu se respectă, de asemenea, începerea lor în zilele faste ale săptămânii și nici starea fizică „nepătată” a creatorului.

În perioada neolitică, pe teritoriul Daciei măștile se făceau din materiale neperisabile (fier, aur, lut ars) și din cele perisabile (fibre vegetale, frunze, piele, lemn). Ca și strămoșii lor arhaici, meșterii de azi continuă să-și facă măștile din aceste materiale aflate la îndemână și ușor de prelucrat. În zonă, mai sunt vii

²⁶ Membru al tribului Basongo din Republica Congo.

²⁷ Ladislav Segy, *Masks of Black Africa*, New-York, Dover Publications, Inc., 1976, p. 35. www.amazon.com/Masks-Black-Africa-African-Illustration/dp/o48623181X.

²⁸ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 224.

²⁹ *Ibidem*, p. 224.

amintirile despre măștile-costum fitomorfe (alcătuite din produse vegetale). Cu 40–50 de ani în urmă, Colțun Ion al lui Gheorghe, zis Barbă (n. 1913), din Solca, le confecționa în felul următor: se făcea o legătură lungă de paie de grâu ori secară, cu firele afară, ca niște țepi; se înfășurau picioarele și corpul; pe față se punea un obrăzar de lemn. Altă formă stilizată a măștii-costum de urs este cea de stof. Pe un costum vechi se cos vârfurile pufoase a căror culoare maro amintește de blana brună a ursului. Pe cap se pune o mască de urs, făcută, de asemenea, din vârfuri de stof. Neajunsul acestor măști este că ele se aprind și ard ușor. Se întâmplă ca cetașii din grupurile rivale să le dea foc. Acum se întâlnesc foarte rar. Din paie nu mai face nimeni. Din vârfuri de stof face, la Milișăuți, mascagiul Laurus Mihai.

Măștile de urs se fac din bucăți de piele de animale: capul din piele de mistreț; corpul din două cojoace din piele de oaie, întoarse pe dos, unul îmbrăcat pe corp și altul tras, prin mâneci, pe picioare, cusute la spate și legate cu brăul la mijloc. La Solca se mai întâlnește masca-costum, confecționată din pielea întreagă a animalului. Marula Gheorghe (50 ani)³⁰ a adus, aproximativ cu trei decenii în urmă, de la Bacău, o piele de urs tăbăcită, cu tot cu gheare. Pentru desfășurarea spectacolului, o îmbrăca pe corp ca un combinezon. La urechile „ursului” atârnă două canafuri. Limba e făcută din material roșu. Are prinsă de nas o verigă aurie, de care se leagă lanțurile ursarilor. În timpul spectacolului, aceștia trag de lanțuri, îndemnându-l să danseze.

Mascagiul Roșca Dumitru Avram (40 ani) din comuna Bălăceana, județul Suceava, păstrează o tehnică mai veche, însușită de la bunicul său. Dânsul face măști din blană de oaie. Pe o pânză de sac, în care sunt tăiate găurile pentru ochi, nas și gură, coase bucăți de blană. Ochii sunt tivți cu fire de lână colorată. Dinții sunt făcuți din boabe de fasole înșirate pe sfoară. Nasul, dintr-un ciocălău desfăcut, pe care se coase o bucată de blană cu firele tăiate scurt. Masca se leagă cu o sfoară deasupra căciulii.

Tehnicile străvechi – sculptura, colorare, modelaj – se utilizează și azi. Cu 25–30 de ani în urmă, meșterul Parașciuc Andrei din Solca făcea măști de lemn

³⁰ Publicăm mai jos fotografia din anii '80 înfățișând Ceata cu Ursul din localitatea Solca. Masca Ursului este jucată de Gheorghe Marula, iar măștile „ursarilor” sunt confecționate de Gheorghe Tupișca din aceeași localitate.

(babe, moșnegi), sculptate cu dalta, pe care colindătorii le completau cu căciuli, baticuri și plete de călți.

Procesul de modernizare a tehnicii de confecționare a măștilor comice se observă în toate elementele (materiale, surse de inspirație, recuzită, accesorii decorative). Odată cu producerea materialelor de sinteză chimică și a hârtiei la scară industrială, în structura măștilor au apărut cartonul și materialele plastice.

În Solca, Coval Mariana a făcut măști din carton. Într-o bucată de carton, croită de dimensiuni mai mari decât fața omului, se tăiau găuri pentru ochi, nas și gură. Nasul se aplica dintr-o bucată de carton cusută cu ață. Ca să nu se turtească în timpul jocului, se umplea cu vată sau lână. Alteori, nasul se făcea dintr-o bucată de cârpă umplută cu vată sau lână. Cu vopsea neagră se desenau sprâncenele și se „machia” masca pe la tâmpile și pe obraji. Uneori, în locul „sprâncenelor”, se aplicau două bucățele de piele de oaie cu lâna tunsă scurt. Barba și mustățile se făceau din piele de oaie, căciula dintr-o bucată de blană de iepure cusută în formă de glugă. Dinții erau închipuiți dintr-o bucată de carton tăiată în formă de „greblă”, cusută în spatele găurii pentru „gură”. Masca se lega la spate cu o gumă. Deseori, aceste măști erau împodobite cu accesorii decorative (strasuri, beteală).

Masca „Manechinul” („Momâia”) s-a transformat din „făran” într-un muncitor pe șantier. Pe o fotografie din 1957, doi mascați din Solca, îmbrăcați în haine naționale (ițari, cămașă, bondiță), cu măști pe față și băte în mână, țin de subsiori o momâie, alcătuită dintr-un costum național umplut cu paie, cu căciulă de miel pe cap, mănuși de lână pe mâini și mască pe față. Astăzi, la Milișăuți, costumele și conținutul „manechinului” s-au modernizat: costumele naționale au fost înlocuite cu un combinezon de lucru, paiele – cu rumeguș, bătele – cu ciocane de lemn.

Jucătorii din Arbore și din Solca poartă măști confecționate de Gheorghe Tupișca (71 ani) din Solca. Măștile, răspândite în localitățile din împrejurimi (Marginea, Clit, Cacica), au fost cumpărate de colecționari din București, Timișoara, Cernăuți, Chișinău, Belgia, Franța. Timp de 20 de ani, a confecționat peste o mie de bucăți. Activitatea acestui artist popular complex (care pictează, fotografiază, scrie versuri), ilustrează ideea că și în domeniul etnografiei cererea determină oferta. Meșterul susține că solcănenii l-au învățat să facă măști. El însuși n-a fost niciodată membrul vreunei cete de colindători. Talentul i-a fost remarcat când a făcut o mască de iedut pentru fiul său în cadrul spectacolului „Capra cu trei iezi” de la grădiniță. Atunci tinerii din localitate l-au rugat să facă măști pentru sărbătorile de Anul Nou. Ca să câștige un ban (a fost invalid toată viața), a acceptat. Jucătorii cu măști i-au dus vestea în satele din împrejurimi.

Între măștile sale se regăsesc personaje tradiționale: „urâți”, „măscături” (domnișoare brunete, blonde, cu peruci sau fără), familii de draci (Scaraoțchi, Talpa iadului și Michiduță). Dar și personaje noi, luate din filme sau din cărți: monștri extravagănți, oameni primitivi cu fruntea îngustă, personaje istorice de altă dată (Decebal, Traian, soldați romani) și moderni (Lenin, Elena și Nicolae Ceaușescu), personaje literare (Pinocchio, capra și cei trei iezi) și din lumea artei

(Charlie Chaplin). Măștile acestui mascagiu se deosebesc prin plasticitatea expresiei, finețea lucrării și armonia culorilor utilizate. Ca toți creatorii care-și respectă meșteșugul, și-a ținut în secret tehnica de lucru. La momentul interviului, nu mai activa în domeniu, așa că a acceptat să ne dezvăluie unele secrete profesionale. Condiția esențială a metodei de creație este că și-a dat frâu liber imaginației. De aceea lucrările sale se caracterizează prin multă fantezie și nonconvenționalism: Pinocchio are mustață, Lenin o față blajină de bunicuț, Baba Cloanța, deși tuciuorie, având un singur dinte, nas lung, coroiat și valuri de riduri pe frunte, ni se înfățișează ca un personaj destul de simpatic. Tehnica elaborării acestor măști e următoarea: mai întâi desenează schița pe hârtie, apoi modelează cartonul în forma măștii, prepară o soluție specială din amidon fiert, amestecă această substanță cleioasă cu hârtie uzată (de la saci de ciment, cutii de carton), obținând o pastă pe care o depune pe masca de carton, modelând din ea trăsăturile. Când masca se usucă, o vopsește cu vopsea pe bază de diluant, ca s-o întărească. Finisează trăsăturile cu vopsele de ulei. Apoi le acoperă cu nitrolac, ca să le facă rezistente la umezeală. Pentru măștile lui Gheorghe Tupișca, alt solcănean, Viorel Vasilovici, confecționează costume de țigani, babe și moși.

În comuna Milișăuți, mascagiii Pascari Gheorghe (31 ani), Danileț Silvestru (37 ani), Laurus Mihai (36 ani) își confecționează măștile aproximativ în același mod: amestecă rumeguș și hârtie igienică cu aracet, pasta obținută lipind-o pe forme de carton. Danileț Silvestru, din aceeași localitate, utilizează și elemente naturale: dinții sau chiar maxilarele de porc sunt montate în gura măștii în pasta încă moale, ceea ce îi conferă un aspect natural și fioros. În ultimul timp, se fac și măști „vorbitoare”: „maxilarele” sunt prinse cu o gumă; când barba purtătorului se

mișcă (cască gura sau vorbește), gura măștii se deschide și ea. În acest caz, jucătorul poartă cu sine un furtun mic, cu ajutorul căruia soarbe vinul cu care este servit de gazde.

Laurus Mihai a făcut ani în șir măști din cârpe: într-o glugă se taie găuri pentru ochi și gură, dinții se fac din boabe de fasole puse pe sfoară sau dintr-un pieptene alb, părul din lână lungă de oaie. De câțiva ani, meșterul utilizează buretele ca material de bază. La un calup de burete masiv se aplică tehnica sculpturii. Dacă la cele din carton și pastă de hârtie trăsăturile se adaugă, la cele de burete se înlătură tot ce e de prisos. Procesul acesta este mai dificil, fiindcă greșelile sunt ireparabile. Drept păr îi servește o bucată de lână de oaie. Măștile de burete au calitatea de a fi ușoare, dar sunt mai puțin expresive. Costumul pentru ele este cel tradițional (suman, cojoc întors pe dos) sau unul modernizat (combinezon de lucru sau un costum cusut special din țesătură înflorată, pe care se aplică bucăți de piele de oaie, fâșii din material colorat, panglici). De regulă, încălțăminte este elementul cel mai nepretențios. Unii colindători țin, însă, să se mascheze până în cele mai mici detalii. Laurus Mihai, de exemplu, și-a comandat la un meșter din Arbore opinci din piele de porc demne de un uriaș (aproape 40 cm în lungime), încălțându-le peste bocancii înfășurați în obiele de pătură și mergând cu ele, ca și cu schiurile.

Din cauză că semnificația magico-mitologică a jocurilor cu măști s-a pierdut, iar măștile nu mai sunt create în scopuri rituale și ceremoniale, ci numai pentru divertisment, s-au produs schimbări în structura lor morfologică și în elementele simbolice. Sub influența cinematografului (a filmelor SF și de groază) și a publicațiilor

străine, măștile au devenit mai variate. Au apărut forme noi cu un conținut care nu face parte din viziunea estetică tradițională a poporului român. Gheoghe Tupișca din Solca își ia modelele din propria fantezie, din folclor și din istorie. Tinerii din Milișăuți și-au găsit, însă, prototipurile în filmele cu desene animate și în revistele străine pentru tineret. De aici, o mulțime de personaje pitorești, dar nespecifice tradiției noastre: vampiri, extraterestri, luptători japonezi (ninja, samurai), monștri, beduini, gorile, piei roșii, cowboy etc. Costumele pentru aceste măști (combinezoane, pantaloni, mantii) sunt făcute din țesături noi, viu colorate, ceea ce le apropie mai mult de măștile de teatru, decât de „măscăturile” populare. Tot datorită meșterilor noi, care respectă mai puțin tradiția creației, impunându-și viziunea proprie, educată de televizor, în unele localități cetele de colindători s-au îmbogățit cu un personaj nou, coborât din filmele despre Vestul Sălbatic: „șeriful”. El poartă pe cap o pălărie cu boruri largi, iar pe piept, celebra insignă americană fabricată în Bucovina. Insigna „șerifului” de la Milișăuți, de exemplu, a fost turnată din bronz la o turnătorie din zonă după o matriță făcută special. Acest detaliu vorbește despre faptul cât de serios își pregătesc tinerii rolurile pentru jocurile cu măști. În același timp, este mărturia unui fenomen nou: în trecut, măștile reflectau lumea satului, azi reflectă în bună parte lumea televizorului.

După cum observăm, la vechile tehnici de confecționare a măștilor populare comice se adaugă inovații inerente într-o epocă de realizări tehnice. Dacă, în trecut, măștile se făceau exclusiv din materiale naturale (lemn, paie, stuf, cârpe), adică „materiale speciale considerate a fi purtătoarele însușirilor dorite, de care masca avea neapărată nevoie”³¹, acum se folosesc des materiale sintetice (burete, fibre artificiale, aracet, nitrolac, plastic etc.).

Măștile de tradiție străveche (în afară de cerb și irozi), dobândesc tot mai mult un caracter satiric. Se simte tendința de a le face cât mai grozave, iar trăsăturile sunt extravagante: nasul mare, ochii bulbucați, gura rânjită. Țelul lor e de a stârni râsul. Această trăsătură se observă și la costumele personajelor comice („șătrari”, „urăți”, „mascați”, „jidăcuțe”). Există o abundență de „podoabe” groțești, datorită cărora îmbrăcămintea devine adecvată caracteristicilor personajelor date, urății sau șătrarii meritându-și din plin numele.

La Bădeuți se umblă cu banda de șătrari, dar ei se întâlnesc, în calitate de figuranți, și în componența altor cete. Sunt considerați personaje urâte, caraghioase, care amuză și distrează publicul. Îmbrăcămintea ce o poartă se potrivește structurii lor comice: extravagantă, de culori țipătoare, înțesată cu o sumedenie de zorzoane și vechituri. „Leagă toate prostiile pe ei”, vorba unei țărance. La piept își agață cutii de la spray-uri, lanterne, fluier pentru copii („țape”), păpuși vechi, capete de păpuși. La brâu, săbii, ciocane de lemn, tălângi mari de la vaci și de la oi, sticlute cu biberoane în care, în loc de lapte, se află țuică sau vin. Ca să pară mai grozavi, își confecționează pălării de carton sau din burete de formă dreptunghiulară sau cu boruri așa de mari, încât abia încap pe ușă.

³¹ Romulus Vulcănescu, *op. cit.*, p. 224.

În Volovăț³², „șătrărițele” din ceata cu „Căiuții” se îmbracă în fuste rupte sau cu poalele tăiate în fâșii. Uneori, cos fâșii de material, numite „șușenițe”, pe o țesătură veche. Pe cap își pun căciuli purtate sau pălării ponosite, pe ochi ochelari de soare, pe umăr o geantă cât mai demodată. Toate obiectele trebuie să fie cât mai vechi și caraghioase, conferind personajelor o înfățișare grotescă și satirică. Masca de „șătrăriță” nu e stabilă. Persoana care o joacă se îmbracă de fiecare dată altfel. Se respectă o singură regulă: să fie cât mai comică, respectând, în același timp, buna cuviință. Dacă costumul de Irod („gătit”), Cal, Capră, Cerb, Urs sunt pregătite din timp, cusute cu migață de rude, iar cel de Irod, de exemplu, este îmbrăcat ceremonios în decursul a câtorva ore, cel de „șătrăriță” este încropit în ultimul moment din haine vechi, descusute, rupte, tăiate. Spre deosebire de costumele-măști serioase, cum sunt cele de irozi, care se păstrează decenii la rând în dulap, în pungi de plastic, ca să nu

³² Publicăm alăturat o fotografie din anii '90 înfățișând „șătrărițe” din ceata „Caprei”.

prindă praf și molii, costumele de „măscături” sunt distruse în momentul desfacerii cetei. „Din glumă, dădeam foc măștii. Să mai duc baticul rău acasă?!” ne-a mărturisit jucătorul de măști Constantin Ungureanu din Volovăț.

În localitățile de munte cum este Solca, măștile masculine mai poartă încă suman, chimir și căciulă, iar cele feminine, catrință și batic tradițional. În comunele situate mai aproape de târguri, adică în „calea civilizației”, se observă tendința de a le înlocui cu haine moderne. Șătrărițele din Volovăț se îmbracă în fuste din material cumpărat în acest scop, viu colorat, îndeosebi în roșu, și în hanorace turcești. Își pun la brâu buchete din flori de plastic, un mic buciom din corn de bivoliță sau dintr-un mosor de carton de la fabrica de tricotaje, din care vestesc apropierea cetei de casa gospodarului. Pe o fotografie din 1977, șătrarii din Bădeuți sunt îmbrăcați în catifea reiată („de verulă”); pe cap poartă pălării cu boruri largi („cu gang mare”), împodobite cu franjuri negre; în vârful pălăriei, pene de gâscă, albe sau negre. Pe spate au păr din fuior vopsit, de asemenea, în negru. La brâu poartă centură de electrician, de care sunt legate tălângi („droange”) mari de alamă. Aceste improvizații vorbesc despre istețimea și ingeniozitatea genială a poporului nostru. Dar sunt, în același timp, un semn al depărtării de tradiție, precum și o mărturie a faptului că inovațiile tehnice și noile profesii legate de ele își lasă amprenta, în mod firesc, asupra structurii măștilor și modului de desfășurare a obiceiurilor tradiționale.

Remarcăm un detaliu interesant: deși în ajunul sărbătorilor de iarnă în piețe apar felurite măști produse de fabrici sau aduse din străinătate, la subiecții intervievați, care participă la jocurile cu măști, n-am văzut nici una de acest fel. Preferința este pentru cele confecționate de meșterii populari. Motivul: sunt mai expresive și au avantajul unicității.

Cercetând fenomenul magiei, care „a precedat pretutindeni epoca religiei”, James Frazer spunea că ea a fost abandonată când oamenii și-au recunoscut „neputința de a manipula după voia lor anumite forțe naturale despre care credeau până atunci că se află sub controlul lor deplin. Era o recunoaștere a ignoranței și slăbiciunii omenești”³³. Trebuie să recunoaștem, însă, că omul a fost ajutat să-și „recunoască” ignoranța și slăbiciunea prin eliminarea consecventă a magiei din viața lui de către religiile oficiale. Sub impactul interdicțiilor, magia, această „formidabilă activitate de duh, pe care noi nu o mai putem săvârși”³⁴, s-a istovit în om. Poporul a uitat în mare parte sensul magic al ritualurilor arhaice, însă datorită simțului artistic al tinerilor săteni, ele sunt reluate cu încăpățănare an de an. Purtând pe fețe măști născute de o nouă realitate, aceștia execută aceleași gesturi arhaice – amenință, ating, lovesc și bat pe cel colindat – care altă dată serveau pentru a alunga duhurile rele, spaimile și bolile adunate, peste an, în sufletul și

³³ James George Frazer, *Creanga de aur*, București, Editura Minerva, 1980, p. 123.

³⁴ Vasile Voiculescu, *În mijlocul lupilor*, în vol. *Iubire magică. Povestiri*, București, Editura Minerva, 1984, p. 100.

gospodăria omului, iar acum servesc doar pentru a amuza și semăna voie bună. În aceste eforturi ale țăranilor de a perpetua obiceiurile cu măști este întruchipată necesitatea lor de a-și manifesta identitatea, precum și încăpățânarea de a trăi în niște urzeli mitice în ciuda unei societăți tehnicizate, care încearcă să-i smulgă cu brutalitate din tiparele strămoșești. Menite odinioară a spori și scoate la iveală puterile lăuntrice ale omului spre vindecarea și vitalizarea lui, azi jocurile cu măști scot la iveală geniul artistic țăărănesc, oferindu-le tinerilor de la sate posibilitatea de a trăi în magia teatrului popular.

Anfertigungstechniken der komischen Masken für die Winterbräuche*

(Zusammenfassung)

Schon aus uralten Zeiten bekannt, haben die rumänischen Masken ein Evolutionsprozess in mehreren Etappen durchgemacht. Sie hatten als Ausgangspunkt die für den Jagd und für die Zähmung der Tiere in der Altsteinzeit und im Neolithikum verwendeten Werkzeuge. In der Bronzezeit wurden sie während der Funeralien und im Eisenalter bei den magischen und zeremoniellen Riten gebraucht. Während der archäologischen Ausgrabungen fand man sehr viele anthropomorphischen neolithischen Statuetten, die die Existenz der Maskenbräuche in unserem Land aus sehr frühen Zeiten beweisen (siehe E. Comșas *Anthropomorphische Figurinen aus dem Neolithikum auf dem Gebiet Rumäniens*). Als die magisch-religiöse Weltanschauung durch die christliche ersetzt wurde, verloren die Masken ihre magisch-mythologische Bedeutung und dienten nur zur Dekorations- und Unterhaltungszwecken.

Indem die Verfasserin die Anfertigungstechnik der Masken im Radautzer Gebiet (die Ortschaften Volovăț, Milișăuți, Bădeuți, Solca, Arbore) erforschte, stellte sie fest, dass auch der Maskenschöpfer heute ein Produkt des Prozesses der Naturdemythisierung und der Tatsache ist, dass die Masken ihren ritualischen Charakter verloren. Die Anfertigung von Masken an sich hat keine heilige Bedeutung mehr, ihre morphologische Struktur und ihre symbolischen Elementen haben sich verändert. Die uralten Techniken – Bildhauerkunst, Färbung, Modellierung – werden aber heute noch bewahrt.

Das Prozess der Modernisierung der Anfertigungstechniken der komischen Masken ist in allen Elementen (Stoffe, Inspirationsquellen, Requisit, dekoratives Zubehör) bemerkbar. Wenn früher die Masken ausschliesslich aus natürlichen Stoffen (Holz, Leder, Stroh, Schilf, Lappen) gemacht wurden, sind gleichzeitig mit der Entwicklung der Textilindustrie und der Papierherstellung in der Struktur der Masken auch Pappe und Kunststoffe erschienen (Schwamm, Kunstfasern, Plastik, Klebstoffe usw.). Unter dem Einfluss der Filmkunst (SF-Filme, Horrorfilme, Westerns) und der ausländischen Publikationen entwickelten sich neue, verschiedene Masken. Neben den traditionellen Masken (die Kostümmaske des Bärs aus Weizen- oder Roggenstroh, oder aus dem ganzen Fell des Tiers; der „Hässliche“, der „Wanderzigeuner“, die „Wanderzigeunerin“, der „Maskenträger“, die „junge Jüdin“), die von HandwerkerInnen wie z. B. Ion Colțun, Andrei Parașciuc, Mariana Coval, Gheorghe Marula, Gheorghe Tupișca (Solca) angefertigt werden, traten inzwischen neue Modelle auf, mit einem unterschiedlichen symbolischen Inhalt, der zur traditionellen ästhetischen Vision des rumänischen Volkes nicht gehört. Die Handwerker Gheorghe Pascari, Silvestru Danileț, Mihai Laurus (Milișăuți), Gheorghe Tupișca (Solca) schufen eine ganze Menge von malerischen, doch in unserer Tradition nicht eigentümlichen Figuren: Vampire, japanische Kämpfer (Ninja, Samurai), Beduine, Gorillas,

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu

Indianer, Cowboys usw. Die neuen Handwerker sind auch diejenigen, die – ohne die Schöpfungstradition zu beachten und mit dem Wunsch, ihre eigene, doch vom Fernsehen erzogene Vision durchzusetzen – dazu beigetragen haben, in den Gruppen von Weihnachtsliedersängern die Figur des „Sheriffs“, nach dem Modell der amerikanischen Filme über den Wilden Westen einzuführen. Der „Sheriff“ trägt den bekannten Hut und das metallische Abzeichen, das in einer der lokalen Giessereien gemacht wird. Die Kostüme für diese Masken bestehen aus Unterröcken, Hosen, Manteln und dazu werden neue, sehr farbige Stoffe verwendet, was mehr eine Annäherung zu den Theater- als zu den Volksmasken andeuten lässt.

Das Volk hat die magische Bedeutung der Maskenspiele grösstenteils vergessen, aber, dank des Kunstsinns der jüngeren Dorfbewohner, werden sie jedes Jahr wiederaufgenommen. Indem die Jungen diese einer neuen Realität entsprechenden Masken tragen, machen sie dieselben archaischen Gesten, die früher der Vertreibung von bösen Geistern, Ängsten und Krankheiten dienten, die sich jahrsüber im Haus und in der Wirtschaft des einfachen Menschen sammelten, Gesten, die heute nur die Unterhaltung und die gute Laune als Zweck haben.

In der Epoche des magischen Denkens hatten die Masken die Rolle, die inneren Kräfte des Menschen zu erwecken, um dadurch zur dessen Heilung und Belebung beizutragen. Heute bringen die Maskenspiele das bäuerliche künstlerische Genie heraus und geben den Jungen die Möglichkeit, in der magischen Welt des Volkstheaters zu leben.

GEOLOGIA BAZINULUI SUPERIOR AL PÂRÂULUI PUTNA (MUNȚII BISTRİȚEI) (IV)

OVIDIU BĂȚĂ

3. CARACTERIZAREA PETROGRAFICĂ ȘI PALINOLOGICĂ A ROCILOR METAMORFICE DIN FORMAȚIUNILE GEOLOGICE DIN REGIUNE

La alcătuirea geologică a regiunii participă o gamă largă de roci metamorfice și, subordonat, roci sedimentare și magmatice. Rocile metamorfice intră în constituția următoarelor unități litostratigrafice: grupul Bretila, grupul Rebra, grupul Negrișoara și grupul Tulgheș.

Taxonii de acritarce din asociațiile determinate în probele analizate au fost revizuiți și adaptați la noua nomenclatură palinologică, pe baza celor mai recente cercetări din domeniu (Jankauskas et al., 1989; Moczydłowska, 1991; Knol, 1996; Olaru, 2001).

3.1. Petrografia și palinologia grupului Bretila

Roci metamorfice care aparțin grupului Bretila află în versantul stâng al pârâului Hău, în versantul stâng al pârâului Nistor, în versantul drept al pârâului Putnișoara, în zona de confluență a Putnișoarei cu Putna, pe pârâul Fierul, pe interfluviul dintre Pârâul lui Iacob și Putna Mare, în fereastra tectonică de pe pârâul Putna Mare, în ferestrele tectonice de pe pâraiele Sapelor, Cnavenu și Sterparu.

Din punct de vedere petrografic, au fost întâlnite următoarele tipuri petrografice: micașisturi retromorfe cu granați, amfibolite, gnaise.

Micașisturi retromorfe ± granați

Constituie tipul predominant și caracteristic de roci al grupului Bretila și au fost puse în evidență în versantul drept al pârâului Putnișoara, pe pârâul Hău, în ferestrele tectonice din versantul drept al pârâului Putna Mare, pe pâraiele Sterparu, Sapelor și Fierul.

Sunt roci de culoare cenușiu-argintie sau argintiu-ruginie – când sunt alterate superficial – și fin granulare. Uneori sunt cuarțificate, caz în care prezintă spărtură așchioasă.

Microscopic prezintă structură lepidoblastică, cu trecere uneori spre cea granolepidoblastică. Textura este șistoasă.

Parageneza mineralogică este formată din cuarț, muscovit, biotit, clorit, feldspat, granat, minerale accesorii – titanit, rutil, apatit, turmalină, zircon – și minerale opace – magnetit, ilmenit, pirită.

Mineralele lamelare, între care predomină muscovitul, sunt abundente. Lamellele ajung la dimensiuni milimetrice, orientarea lor indicând mai multe direcții de stres. Proporția ridicată și orientarea acestor minerale determină aspectul șistos al rocii. Biotitul, prezent în proporție mai redusă, este întotdeauna asociat muscovitului, sub formă de lamele frecvent cloritzate, aspect ce denotă faptul că rocile au suportat un retromorfism intens.

Cuarțul se dezvoltă sub formă de cristale alungite, cu contururi neregulate. Formează benzi de 3–4 mm grosime, intercalate între păturile micacee. La microscop, cuarțul prezintă extincție ondulatorie.

Feldspatul alcătuiește, împreună cu cuarțul, benzile mai grosiere ale rocii. Este reprezentat prin plagioclaz. Nu prezintă alterări. Apare sub formă de cristale subhedrale, uneori ușor rotunjite. Uneori plagioclazul are tendința de a forma porfiroblaste. Variația abundenței plagioclazului determină apariția unor termeni de tranziție între micașisturi și paragnaise plagioclazice.

Granații apar predominant sub formă de porfiroblaste milimetrice fisurate. Pe fisuri se observă minerale secundare (clorit ± oxihidroxizi de fier).

Tabelul nr. 1

Compoziția modală a micașisturilor retromorfe cu granați,
cu valori minime și maxime de conținut

Minerale	Interval de variație (%)
Cuarț	15–49
Muscovit	20–61
Biotit	1–10
Clorit	0–7
Feldspat	5–24
Titanit + Rutil	1–3
Granat	0–20
Apatit	1
Turmalină	0–1
Zircon	sporadic

În unele secțiuni se observă efectele unui retromorfism mai accentuat, care constau în: transformarea aproape integrală a biotitului în clorit; granatul, inițial prezent ca porfiroblaste milimetrice, este în întregime transformat, păstrându-se relict doar conturul, mulat de lamele de muscovit.

Din micașturile retromorfe cu granați au fost analizate palinologic 10 probe, recoltate de pe: pârâul Fierul, versantul drept al pârâului Hău, versantul stâng al Pârâului lui Nistor, pârâul Mesteacănu, pârâul Putna Mare, versantul drept al pârâului Putnișoara, pârâul Cnavenu, versantul stâng al pârâului Hău.

Analiza biostratigrafică a conturat o asociație palinologică cu taxoni de acritarce, din care amintim: *Stictosphaeridium sinapticuliferum* (Tim.) Mikh. & Jank., *Stictosphaeridium* sp., *Leiosphaeridia laminarita* (Tim.) Jank., *Leiosphaeridia crassa* (Naum.) Jank., *Trematosphaeridium* sp., *Synsphaeridium conglutinatum* Tim., *Goryniella callifer* Tim., *Protosphaeridium tuberculiferum* Tim., *Gloeocapsomorpha prisca* Tim., *Leiosphaeridia obsuleta* (Naum.) Jank., *Podoliella irregulare* (Tim.) Mikh., *Leiosphaeridia crassa* (Naum.) Jank., *Leiosphaeridium* sp.

Amfibolite

Aflorează în două nivele intercalate în micașturile retromorfe cu granați din versantul stâng al Pârâului lui Nistor.

Probele recoltate au fost analizate doar mineralogic.

Sunt roci de culoare închisă, de la cenușie-verzuie la verzuie-negricioasă, microgranulare până la mediu granulare, slab șistoase. Uneori prezintă o rubanare accentuată, dată de benzi în care predomină amfibolii și epidotul, și benzi în care predomină feldspatii.

La alcătuirea rocii participă amfibolii și feldspatii, ca minerale principale, epidotul, zoizitul, cuarțul, biotitul, magnetitul, sfenul și apatitul, ca minerale accesorii. Mineralele secundare observate sunt sericitul, cloritul, calcitul și oxihidroxizii de fier.

Amfibolii sunt răspândiți relativ uniform în masa rocii. De multe ori formează benzi paralele, asociați cu epidotul și zoizitul. În cadrul amfibolilor se distinge o hornblendă verde și o hornblendă actinolitică, formată probabil pe seama celei dintâi, amfiboli care se dezvoltă sub formă de cristale lung prismatice sau aciculare, dispuse liniar.

Feldspatul este de obicei complet transformat. Foarte rar se observă macle polisintetice. Apare sub formă de microcristale intens albitizate, cu incluziuni fine de sericit și calcit sau cristale mai mari de epidot și zoizit.

Epidotul și zoizitul apar în interstițiile cristalelor de amfiboli sau în masa cristalelor de feldspat transformate.

Cuarțul, sub formă de cristale fine, se întâlnește în benzile leucocrate împreună cu feldspatul și calcitul; mai rar poate forma cuiburi izolate.

Calcitul se dispune, alături de epidot și zoizit, în interstițiile dintre cristalele de hornblendă. De cele mai multe ori calcitul a rezultat din transformarea feldspatiilor, în al căror contur se observă frecvent.

Cloritul și biotitul se întâlnesc sporadic, sub formă de lamele slab individualizate, dispuse printre cristalele de amfiboli.

Sunt roci fără conținut palinologic.

Gnaisuri oculare (de tip Rarău)

Au fost separate în cadrul pachetului de micașturi retromorfe întâlnite pe versantul drept al pâ râului Putnișoara.

Gnaisurile au culoare cenușie, cu ușoară tentă roșietică, textură șistoasă și structură gnaisică evidentă. Sunt roci dure, compacte, cu spărțură neregulată.

La microscop, roca prezintă structură porfirogranolepidoblastică.

Mineralogic, prezintă următoarea paragenază: cuarț, feldspat, biotit, clorit, muscovit, sericit, granați, titanit, rutil, apatit.

Cuarțul este prezent în masa rocii sub formă de cristale anhedrale, relativ alungite și paralele cu șistozitatea, cu extincție ondulatorie.

Feldspatul este prezent atât în masa rocii, asociat cu cuarțul, cât și sub formă de porfiroblaste. Microcristalele din masa rocii sunt anhedrale, nealterate și orientate paralel cu șistozitatea rocii. Porfiroblastele de microclin au dimensiuni milimetrice, contururi subhedrale. Frecvent sunt fisurate sau cataclazate. Sunt frecvente fenomenele de alterare ale porfiroblastelor (sericitizare ± epidotizare).

Tabelul nr. 2

Compoziția modală a gnaisurilor oculare (de tip Rarău),
cu valori minime și maxime de conținut

Minerale	Interval de variație (%)
Cuarț	40–42
Feldspat	34–38
Biotit	5–7
Clorit	4
Muscovit + sericit	6–10
Granați	3
Titanit + rutil	1
Apatit	sporadic

Biotitul este prezent, ca principal mineral lamelar, sub formă de benzi fine, discontinue, alcătuite din lamele parțial cloritizate, parțial deferizate.

Muscovitul apare sub formă de lamele bine dezvoltate, asociat cu biotitul. O parte din acestea provin prin diaforeza biotitului.

Granații sunt dispersați neomogen în masa rocii, fiind asociați cu aglomerări de minerale lamelare. Au dimensiuni mici și sunt parțial cloritizați.

Analiza palinologică a cimentului dintre granule a pus în evidență prezența următorilor taxoni de acritarhe: *Stictosphaeridium sinapticuliferum* (Tim.) Mikh. & Jank., *Stictosphaeridium* sp., *Goryniella callifer* Tim., *Orygmatosphaeridium distributum* Tim., *Leiosphaeridia crassa* (Naum.) Jank., *Leiosphaeridia obsuleta* (Naum.) Jank., *Protosphaeridium tuberculiferum* Tim., *Leiosphaeridia holtedahlii* (Tim.) Jank., *Leiosphaeridia ternata* (Tim.) Mikh. & Jank., *Podoliella irregularis* (Tim.) Mikh.

Distribuția stratigrafică a acritarchelor în grupul Bretila din bazinul superior al pârâului Putna este prezentată în *Tabelul nr. 3*.

Tabelul nr. 3

Distribuția stratigrafică a acritarchelor în grupul Bretila,
din bazinul pârâului Putna

UNITĂȚI TAXONOMICE	CRONOSTRATIGRAFIE	
	Rifean	Vendian
<i>Stictosphaeridium sinapticuliferum</i> (Tim.) Mikh. & Jank.	+	+
<i>Stictosphaeridium</i> sp.	+	-
<i>Leiosphaeridia laminarita</i> (Tim.) Jank.	+	+
<i>Leiosphaeridia crassa</i> (Naum.) Jank.	+	+
<i>Trematosphaeridium</i> sp.	+	-
<i>Protosphaeridium tuberculiferum</i> Tim.	+	+
<i>Gloeocapsomorpha prisca</i> Tim.	+	-
<i>Leiosphaeridia obsuleta</i> (Naum.) Jank.	+	+
<i>Synsphaeridium conglutinatum</i> Tim.	+	-
<i>Leiosphaeridium</i> sp.	+	-
<i>Goryniella callifer</i> Tim.	+	-
<i>Orygmato-sphaeridium distributum</i> Tim.	+	+
<i>Leiosphaeridia holtedahlii</i> (Tim.) Jank.	+	-
<i>Podoliella irregulare</i> (Tim.) Mikh.	-	+
<i>Leiosphaeridia ternata</i> (Tim.) Mikh. & Jank.	+	-
<i>Leiosphaeridia minutissima</i> (Naum.) Jank.	-	+
<i>Leiosphaeridia tenuissima</i> Eis.	+	+

În cadrul analizei biostratigrafice s-au conturat două asociații:

– o asociație de vârstă Rifean, cu *Stictosphaeridium* sp., *Leiosphaeridia laminarita* (Tim.) Jank., *Leiosphaeridia crassa* (Naum.) Jank., *Leiosphaeridia ternata* (Tim.) Mikh. & Jank., *Synsphaeridium conglutinatum* Tim., *Goryniella callifer* Tim., *Orygmato-sphaeridium distributum* Tim., *Trematosphaeridium* sp.

– o asociație ce acoperă intervalul Riphean – Vendian, cu *Leiosphaeridia obsuleta* (Naum.) Jank., *Protosphaeridium tuberculiferum* Tim., *Leiosphaeridia holtedahlii* (Tim.) Jank., *Gloeocapsomorpha prisca* Tim., *Stictosphaeridium sinapticuliferum* (Tim.) Mikh. & Jank.

3.2. Petrografia și palinologia grupului Rebra

Roci metamorfice aparținând acestei unități află în versanții pârâului Hău, pe interfluviul dintre pârâul Hău și Pârâul lui Nistor, în versantul drept al pârâului Putna, în versantul stâng al pârâului Putna Mare, pe pâraiele Sapelor, Cnavenu și Sterparu, pe zona de confluență a pârâului Sterparu cu pârâul Sapelor. Pe suprafețe mai mici apar în culmea Piciorul Lat și pe interfluviul dintre Pârâul lui Iacob și pârâul Văcăria.

Din punct de vedere petrografic, am întâlnit următoarele tipuri petrografice: micașisturi retromorfe, amfibolite, calcare cristaline, dolomite cristaline.

Micașisturi retromorfe ± granați

Apar în cadrul grupului Rebra din pânda bucovinică și au fost întâlnite pe: pârâul Hău (versantul stâng), versantul drept al pârâului Putnișoara, versantul drept Putna Mare, pâraiele Sterparu, Cnavenu, Sapelor.

Rocile au culoare cenușie-verzuie, structură lepidogranoblastică și textură șistoasă. Sunt constituite, în principal, din muscovit și cuarț, la care se adaugă granați, biotit, clorit, feldspat plagioclaz, ilmenit, sfen, turmalină.

Mineralele lamelare sunt abundente, între ele predominând muscovitul. Lamelele ajung la dimensiuni milimetrice, orientarea lor indicând mai multe direcții de stres. Biotitul, asociat cu muscovitul, apare în proporție mai redusă, fiind parțial cloritizat, deferizat.

Granatul apare predominant sub formă de porfiroblaste milimetrice fisurate, cu contururi pătrate și muchii rotunjite. Frecvent este rotit, prezintă incluziuni de ilmenit, iar în unele cazuri, datorită alterării avansate, cristalele de granat au fost în întregime transformate, păstrându-se relict doar conturul mulat de lamele de muscovit și clorit.

Feldspatul, reprezentat prin plagioclaz, apare mai rar, ca porfiroblaste incluse în benzile de minerale foioase.

Tabelul nr. 4

Compoziția modală a micașisturilor retromorfe ± granați, cu valori minime și maxime de conținut

Minerale	Interval de variație (%)
Cuarț	15–45
Muscovit	20–56
Granat	0–20
Feldspat	5–15
Biotit	2–10
Clorit	0–7
Ilmenit + Sfen	1–3
Apatit	1
Zircon	sporadic

Au fost analizate palinologic probe recoltate din versantul stâng al pârâului Hău și de pe pârâul Teilor.

Analizele palinologice pe probele menționate mai sus, au evidențiat o asociație de acritarce cu: *Leiosphaeridia crassa* (Naum.) Jank., *Leiosphaeridia minutissima* (Naum.) Jank., *Stictosphaeridium sinapticuliferum* (Tim.) Mikh. & Jank., *Podoliella irregulare* (Tim.) Mikh., *Navifusa* sp., *Teophypolia lacerata* Kirj., *Leiosphaeridia undulata* Tim., *Leiosphaeridia obsuleta* (Naum.) Jank.

Amfibolite

Aparțin grupului Rebra din unitatea prealpină de Rodna. Au fost puse în evidență în fereastra tectonică de la izvoarele pârâului Sapelor, de unde au fost recoltate și probele analizate doar petrografic, amfibolitele fiind roci fără conținut palinologic.

Macroscopic, amfibolitele sunt roci de culoare închisă, verde, verde-negricioasă, adeseori compacte, uneori șistoase. Deseori se pot recunoaște cristale prismatice sau aciculare de hornblendă, cristale de biotit și epidot, iar ca minerale de neoformație calcitul, care apare pe fisuri. În masa rocii mai apar vine și lentile de cuarț care, de cele mai multe ori, au culoare cenușie-albăstrui. Ele reprezintă produse de segregatie.

Microscopic, roca prezintă o structură microgranonematoblastică la granonemato-blastică și o textură orientată.

Roca este constituită, în principal, din amfiboli (hornblendă) și feldspați.

Hornblenda apare sub formă de cristale prismatice, de dimensiuni submilimetrice, orientate, intens transformate în zonele mai laminate – îndoite, rupte, fisurate și pseudomorfozate de clorit ± calcit sau biotit. De cele mai multe ori, doar în părțile centrale ale cristalelor se mai pot distinge caracteristicile pleocroice ale hornblendei. În multe cazuri, amfibolii sunt transformați în epidot, clorit, calcit.

Feldspații sunt prezenți atât sub formă de microcristale în masa rocii cât și sub formă de porfiroblaste intens albitzate ce conțin incluziuni fine de sericit.

Epidotul este prezent sub formă de agregate de cristale fine, orientate paralel cu foliația rocii în cazul unor zone laminate.

Tabelul nr. 5

Compoziția modală a amfibolitelor,
cu valori minime și maxime de conținut

Minerale	Interval de variație (%)
Hornblendă verde	10–45
Epidot	7–11
Carbonat	0–12
Clorit	5–10
Cuarț	0–25
Biotit	1–4
Feldspat plagioclaz	5–23
Oxizi opaci	3
Hidroxizi de fier	0–5
Sericit	3
Pirită	sporadic
Apatit	sporadic

Cloritul este evident format pe seama hornblendei inițiale, fiind mult mai abundent în cazul rocii laminate.

Carbonatul face parte dintr-o parageneză mai nouă, formată prin adaptarea paragenzei specifice amfibolitului inițial la alte condiții de presiune și temperatură (de intensitate mai redusă). Apare pe cristale relict de hornblendă, de obicei asociat cu cloritul. În cazul unor laminări mai intense, carbonatul apare în toată masa rocii sau poate fi remobilizat pe microfisurile create.

Cuarțul, fin cristalizat, cu extincție ondulatorie, poate lipsi practic din asociația mineralogică, dar poate avea o frecvență destul de ridicată în roci cu aspect de șist amfibolic, unde, datorită unui stress ulterior, a fost remobilizat, formând benzi cu grosimi submilimetrice, discontinui, asociat cu epidotul.

Celelalte minerale prezintă o frecvență redusă sau sporadică și au caracter de minerale accesorii.

Calcare cristaline cenușii ± tremolit

Au fost întâlnite în ferestrele tectonice din Valea Putnei – Valea Putnei-Gară, pâraul Sapelor, pâraul Putna Mare, interfluviul dintre pâraul Văcăria și Pârâul lui Iacob, unde pot fi urmărite în afloriment pe întreaga grosime stratigrafică. Aparțin grupului Rebra, mai exact formațiunii Rb₂. Apar ca nivele intercalate în masa de micașisturi și paragnaisuri, unde formează bancuri distincte, cu grosimi între 2 și 15 m.

Macroscopic, sunt roci de culoare cenușie-negricioasă. De cele mai multe ori au aspect zaharoid (marmorean), echigranular. Textura este de obicei masivă, însă există și varietăți slab șistoase.

Microscopic roca este alcătuită aproape în exclusivitate din carbonați – calcit și, subordonat, dolomit –, structura fiind granoblastică și textura masivă.

Pe fondul predominant calcitic – calcitul fiind prezent în cristale larg dezvoltate, frecvent maclate polisintetic –, se individualizează romboedre de dolomit și cristale prismatice de tremolit. Prezența tremolitului în unele porțiuni imprimă rocii o structură nematoblastică.

Nematoblastele – columnare sau aciculare, uneori radiare – de tremolit sunt larg dezvoltate (până la 4 cm lungime), puternic transformate, mai ales pe clivaje și pe fisuri, în antigorit și talc. Procesul avansat de alterare a tremolitului sugerează prezența unui retromorfism incipient.

Pe lângă carbonați mai apar, în cantități mai reduse, granule de cuarț și lamele fine de sericit.

Tabelul nr. 6

Compoziția modală a calcarelor cristaline cenușii ± tremolit,
cu valori minime și maxime de conținut

Minerale	Procentaj (%)
Calcit + Dolomit	92
Tremolit + Talc	6
Cuarț	2
Antigorit	sporadic

Asociația de palinomorfe determinată în probele recoltate din versantul drept al pârâului Putna Mare, din versantul stâng al pârâului Putna – Piatra Albastră – și de pe interfluviul dintre Pârâul lui Iacob și pârâul Văcăria, este alcătuită din următoarele unități taxonomice: *Leiosphaeridia crassa* (Naum.) Jank., *Leiosphaeridia undulata* Tim., *Podoliella irregulare* (Tim.) Mikh., *Stictosphaeridium sinapticuliferum* (Tim.) Mikh. & Jank., *Navifusa* sp., *Ceratophyton vernicosum* Kirj., *Teophypolia lacerata* Kirj.

Dolomite cristaline

Apartin grupului Rebra din unitatea bucovinică. Au fost întâlnite pe versantul stâng al pârâului Hău, pe interfluviul Hău – Nistor, pe interfluviul dintre Pârâul lui Iacob și pârâul Văcăria și pe versantul drept al pârâului Putna.

Sunt roci dure, compacte, cu spărtură așchioasă, de culoare cenușie, uneori slab gălbuie sau albicioasă când conținutul de calcit este mare. Rocile au, în general, aspect masiv, cu tendință de brecifiere în partea bazală. Sunt roci mediu granulare, dar sunt prezente și secvențe microgranulare.

Sub microscop, carbonatul apare larg dezvoltat. La varietățile brecioase, elementele sunt prinse în matrice calcitică. În masa rocii sunt prezente cuiburi de cuarț, paiete fine de sericit și uneori pirită, parțial oxidată.

Analizate palinologic, probele recoltate din versantul stâng al pârâului Hău, prezintă următoarea asociație de palinomorfe: *Leiosphaeridia crassa* (Naum.) Jank., *Leiosphaeridia minutissima* (Naum.) Jank., *Podoliella irregulare* (Tim.) Mikh., *Stictosphaeridium sinapticuliferum* (Tim.) Mikh. & Jank., *Ceratophyton vernicosum* Kirj., *Navifusa* sp.

Distribuția stratigrafică a acritarchelor în formațiunea de Voșlobeni (Rb₂), grupul Rebra, este prezentată în *Tabelul nr. 7*.

Tabelul nr. 7

Distribuția stratigrafică a acritarchelor în formațiunea de Voșlobeni (Rb₂), grupul Rebra, din bazinul pârâului Putna

UNITĂȚI TAXONOMICE	CRONOSTRATIGRAFIE		
	Proterozoic superior		Paleozoic
	Rifean	Vendian	Cambrian inferior
<i>Leiosphaeridia crassa</i> (Naum.) Jank.	+	+	+
<i>Leiosphaeridia minutissima</i> (Naum.) J.	+	+	-
<i>Leiosphaeridia obsuleta</i> (Naum.) Jank.	+	+	-
<i>Protosphaeridium tuberculiferum</i> Tim.	+	+	+
<i>Stictosphaeridium sinapticuliferum</i> (Tim.) Mikh. & Jank.	+	+	-
<i>Podoliella irregulare</i> (Tim.) Mikh.	-	+	-
<i>Margominuscula rugosa</i> (Naum.) Jank.	+	+	-
<i>Navifusa</i> sp.	-	+	-
<i>Granomarginata notata</i> Naum.	-	+	+
<i>Bavlinella faveolata</i> Schep.	-	+	-

3.3. Petrografia și palinologia grupului Negrișoara

Roci metamorfice care aparțin acestei unități au fost puse în evidență în bazinul pâ râului Putna Mică – pe pâraiele Ciungilor Stâng, Ciungilor Drept, Pârâul lui Dranca – și în bazinul superior al pâ râului Putna Mare – pe pâraiele Sapelor și Sterparu.

Din punct de vedere petrografic, am întâlnit următoarele tipuri petrografice: paragnaisuri cu biotit, micașturi retromorfe laminate, gnaisuri porfiroide de Pietrosu.

Paragnaisuri cu biotit

Apar în formațiunea de Pinu, în alternanță cu micașturi retromorfe laminate. Sunt roci slab șistoase, de culoare cenușie, frecvent cu aspect rubanat datorat alternanței de benzi cuarțo-feldspatice, deschise la culoare, cu benzi formate din clorit și sericit, închise la culoare.

Caracterul predominant al acestor paragnaisuri este dat de structura porfiroclastică – observată la microscop –, în care se evidențiază o masă cuarțo-feldspatică intens fărâmițată, în care se mai păstrează cristale de feldspat cataclazate, transformate (sericitizate, epidotizate). Textura este orientată.

Cuarțul apare exclusiv microgranular și formează, în asociație cu feldspatul, masa microgranulară a rocii. Cristalele au dimensiuni foarte mici, contururi anhedrale și extincție ondulatorie.

Feldspatul este prezent sub formă de microcristale și sub formă de porfiroclaste. Microcristalele pot avea aspect microblastic sau microclastic, cu forme subhedrale și anhedrale și contururi subangulare până la subrotunjite. Cristalele cu aspect microclastic sunt uneori maclate și, frecvent, prezintă incluziuni fine de sericit și minerale opace.

Porfiroblastele au dimensiuni milimetrice sau submilimetrice, contururi subhedrale sau chiar anhedrale, și sunt deformate mecanic sau chiar fragmentate. Sunt reprezentate atât de feldspat plagioclaz cât și de feldspat alcalin, respectiv microclin, care a suferit procese de albitizare. Constant se pot observa incluziuni sericite, orientate după direcții cristalografice ale feldspatului.

Mineralele foioase sunt reprezentate prin muscovit și biotit, sub formă de lamele submilimetrice, orientate. Dimensiunea mineralelor foioase este relativ redusă, probabil datorită cataclazării.

Sunt prezente de asemenea minerale accesorii: zircon, apatit și minerale de titan, asociate mai ales cu concentrațiile de minerale lamelare.

Pentru determinarea asociațiilor palinologice ale grupului Negrișoara, au fost analizate un număr de trei probe, reprezentate prin paragnaisuri cu biotit, roci care constituie fondul formațiunii de Pinu (Ng₁). Probele au fost recoltate de pe Pârâul lui Dranca, pâ râul Sapelor, pâ râul Putna Mică.

Palinomorfele vechi, de vârstă Rifean, restrânse stratigrafic, sunt prezente prin taxonii: *Margominuscula rugosa* (Naum.) Jank., *Protomassulina minutissima* Naum., *Trachysphaeridium* sp., *Leiosphaeridia minutissima* (Naum.) Jank., iar cele de vârstă Rifean – Cambrian inferior prin taxoni cu extincție stratigrafică mare – *Leiosphaeridia obsuleta* (Naum.) Jank., *Leiosphaeridia crassa* (Naum.) Jank.

O serie de specii sunt tipice pentru Vendian: *Podoliella irregulare* (Tim.) Mikh., *Stictosphaeridium sinapticuliferum* (Tim.) Mikh. & Jank., *Leiosphaeridia* sp.

Tabelul nr. 8

Compoziția modală a paragneisurilor cu biotit,
cu valori minime și maxime de conținut (după Podășcă, 2002)

Minerale	Interval de variație (%)
Cuarț	30–42
Feldspat plagioclaz și potasic	25–35
Biotit	12–15
Muscovit	15–21
Titanit	1
Clorit	2–5
Zircon	sporadic
Apatit	sporadic

Probele analizate conțin și elemente palinologice mai noi, de vârstă Cambrian inferior, unele tipice, cum sunt: *Baltisphaeridium compressum* Volk., *Lophosphaeridium tentativum* Volk., *Granomarginata squamacea* Volk., *Cymatiosphaera membranacea* Kirj., *Dictyotidium birvetense* Pašk.

Distribuția stratigrafică a acritarchelor în formațiunea de Pinu, grupul Negrișoara, este prezentată în Tabelul nr. 9.

Tabelul nr. 9

Distribuția stratigrafică a acritarchelor în formațiunea de Pinu (Ng₁),
grupul Negrișoara, din bazinul pârâului Putna

UNITĂȚI TAXONOMICE	CRONOSTRATIGRAFIE		
	Proterozoic superior		Paleozoic
	Rifean	Vendian	Cambrian inferior
<i>Leiosphaeridia atava</i> (Naum.) Jank.	–	+	+
<i>Leiosphaeridia minutissima</i> (Naum.) J.	+	+	–
<i>Leiosphaeridia obsuleta</i> (Naum.) Jank.	+	+	+
<i>Leiosphaeridia crassa</i> (Naum.) Jank.	+	+	+
<i>Protosphaeridium tuberculiferum</i> Tim.	+	+	–
<i>Podoliella irregulare</i> (Tim.) Mikh.	–	+	–
<i>Leiosphaeridia</i> sp.	–	+	+
<i>Stictosphaeridium sinapticuliferum</i> (Tim.) Mikh. & Jank.	+	+	–
<i>Lophosphaeridium tentativum</i> Volk.	–	–	+
<i>Granomarginata squamacea</i> Volk.	–	–	+
<i>Leiosphaeridia pylomifera</i> Pašk.	–	–	+
<i>Margominuscula rugosa</i> (Naum.) Jank.	+	+	–
<i>Orygmatosphaeridium distributum</i> Tim.	–	+	–
<i>Dictyotidium birvetense</i> Pašk.	–	–	+
<i>Cymatiosphaera membranacea</i> Kirj.	–	–	+
<i>Baltisphaeridium primum</i> Volk.	–	–	+

Gnaisuri porfiroide de Pietrosu

Gnaisurile porfiroide de Pietrosu aflurează în ferestrele tectonice de pe pârâul Sterparu, pârâul Sapelor și Pârâul lui Dranca.

Proba a fost analizată doar petrografic, gnaisurile porfiroide fiind fără conținut de palinomorfe.

Sunt roci de culoare variată, culoare care variază în funcție de gradul de transformare suportat. Varietățile mai puțin transformate prezintă culori cenușii-negricioase, brun-verzui sau alb-gălbui – când sunt mai sărace în biotit –, iar cele mai intens transformate au culori în nuanțe de verde – verzui-negricioase, verde-kaki. Roca este masivă, deseori prezentând șistozitate lenticulară. Caracterul porfiric relict este dat de prezența numeroaselor fenocristale de cuarț de culoare caracteristică, violet-albăstrui sau fumurie. Cristalele de feldspat și ceilalți componenți principali sunt mai puțin evidențiați. La unele tipuri de gnaisuri porfiroide, feldspatul poate să apară ca fenocristale de dimensiuni milimetrice sau centimetrice.

Masa fundamentală este compactă, de obicei microcristalină, colorată în brun-verzui sau alb-gălbui, mai ales la tipurile puțin transformate.

Uneori, un procent mai mare de biotit duce la apariția unei șistozități mai pronunțate în rocă. La microscop se observă, cel mai frecvent, structura porfiro-microgranolepidoblastică dar și microporfirogranolepidoblastică. Textura rocii este șistoasă.

Analiza mineralogică arată că roca prezintă, în general, texturi porfiro-clastice, date de prezența fenocristalelor de cuarț și feldspat deformate și orientate, prinse într-o masă microgranulară cuarț-albit-micacee foliată. Frecvente sunt situațiile în care apar minerale de neformație – cuarț recristalizat, biotit și clorit – în umbrele de presiune ale cristalelor de cuarț și feldspat.

Cuarțul apare constant sub formă de microcristale anhedrale, cu extincție ondulatorie, participând la masa microgranulară a rocii. Sunt caracteristice porfiroclastele bipiramidale, deformate de stres, uneori corodate marginal sau zdrobite.

Tabelul nr. 10

Compoziția modală a gnaisurilor porfiroide de Pietrosu, cu valori minime și maxime de conținut (după Latiș et al., 1992)

Minerale	Interval de variație (%)
Cuarț	23–68
Feldspat	7–40
Biotit	0–15
Muscovit	10–28
Clorit	0–20
Apatit	0–1
Titanit	1–3
Zircon	sporadic
Epidot – zoizit	0–10
Oxizi și hidroxizi de fier	sporadic – 2

Atunci când este vizibilă cataclazarea, se pot întâlni fenomene de distrugere mecanică, urmate de recristalizări ale fragmentelor sub formă de microcristale cu contur dințat, însoțite și de alte transformări textural-mineralogice – fărâmițarea mineralelor lamelare, cloritizarea intensă a biotitului.

Feldspatul plagioclaz este prezent sub formă de microcristale, asociate cuarțului, în masa microcristalină a rocii. În proporții variabile apar porfiroclaste cu contur subhedral, maclate și, în general, sericitizate.

Muscovitul este principalul mineral lamelar. Lamelele muscovitice de dimensiuni submilimetrice sunt, uneori, foarte fărâmițate datorită cataclazării generale a rocii.

Epidotul și zoizitul apar sub formă de cristale fine pe planele de șistozitate, asociat cu biotit mai mult sau mai puțin transformat.

Biotitul este prezent în proporții variabile, asociat muscovitului, sub formă de lamele submilimetrice orientate. Cloritizarea și deferizarea biotitului determină o variație aparentă în conținutul de biotit al rocii.

Cloritul este de natură secundară, format pe seama biotitului. În rocile foarte cataclazate și laminate biotitul este transformat total în clorit.

Frecvent, se semnalează microscopic, prezența unor aglomerări radiare de rutil formate în jurul unor cristale de ilmenit.

3.4. Petrografia și palinologia grupului Tulgheș

3.4.1. Petrografia și palinologia formațiunii blastodetrice, de Căboia (Tg₁)

Formațiunea Tg₁ a fost întâlnită în forajul F14 Cârjoi, care a traversat, în intervalul 810–1 200 m adâncime, o succesiune care cuprinde alternanțe de roci cuarțo-feldspatice blastodetrice de tip Toancele și șisturi cuarțitice sericito-cloritoase ± paramorfoze de rutil după ilmenit.

Șisturi cuarțitice sericito-cloritoase ± paramorfoze de rutil după ilmenit

Rocile sunt în general șistoase, uneori friabile – când cuarțul apare subordonat –, alteori destul de compacte. Culoarea variază în funcție de participarea cloritului, de la cenușiu-verzuie până la verde închis. Frecvent prezintă elemente liniare, date de orientarea preferențială a mineralelor.

Microscopic prezintă structură granolepidoblastică, formată din benzi cuarțitice în alternanță cu benzi alcătuite din sericit și clorit. Asociația de minerale prezentă în roci este în general săracă și cuprinde: cuarț, sericit, clorit, ± feldspat plagioclaz, epidot, zoizit, ± rutil, ± pirită, ± limonit.

Cuarțul (40–50%) se prezintă în granule cu contur neregulat, aspect echigranular și extincție ondulatorie.

Mineralele lamelare apar în proporții variate, mult subordonate cuarțului (sericit 20–25%, clorit 15–20%). Se prezintă în lamele fine, dispuse, de regulă, pe interfețele laminelor de cuarț.

Au fost analizate, din punct de vedere palinologic, trei probe recoltate din forajul F14 Cârjoi.

În asociația de acritarce determinată sunt prezente speciile: *Leiosphaeridia crassa* (Naum.) Jank., *Leiosphaeridia obsuleta* (Naum.) Jank., *Botuobia wernadskii* (Schep.) Kolosov, *Asteridium tornatum* (Volk.) Mocz., *tasmanites tenellus* Volk., *Asteridium pallidum* (Volk.) Mocz., *Micrhystridium brevicornum* Jank., *Teophypolia lacerata* Kirj., *Fimbriaglomerella minuta* (Kirj.) Mocz. & Vidal, *Cymatiosphaera nerisica* Jank., *Ceratophyton vernicosum* Kirj., *Vendotaenia* sp.

Roci cuarțo-feldspatice blastodetractice de tip Toancele

Sunt roci dure, compacte, fin granulare, cu textură masivă și culoare cenușie-verzuie. În spărtură proaspătă se observă fenocristale de feldspat și, rareori, cuarț.

Microscopic, au structură granoporfiroblastică, feldspații (potasici și plagioclazi) fiind cuprinși într-o masă microcristalină. Fenocristalele de cuarț au frecvent contur neregulat, margini colțuroase, ca efect al coroziunii magmatice. Uneori, fenocristalele relictate sunt fragmentate, prezentându-se ca aglomerări de cristale cu contururi rotunjite și alungite.

Feldspații, atât plagioclazi cât și potasici, sunt prezenți de asemenea ca fenocristale relictate. Feldspatul potasic este, de regulă, microclin, având macles slab exprimate și prezentând albitizări totale sau parțiale. Feldspatul plagioclaz – andezin – este maclat polisintetic și conține incluziuni de muscovit și clorit. Cloritul este idiomorf.

În masa fundamentală, cu structură microcristalină apar cristale de cuarț, feldspat plagioclaz, microclin, muscovit, sericit și, rar, biotit, întotdeauna cloritizat.

Distribuția stratigrafică a acritarcelor în formațiunea Tg₁ a grupului Tulgheș este redată în *Tabelul nr. 11*.

Tabelul nr. 11

Distribuția stratigrafică a acritarcelor în formațiunea Tg₁,
din bazinul pârauului Putna

UNITĂȚI TAXONOMICE	CRONOSTRATIGRAFIE		
	Vendian	Cambrian inferior	Cambrian mediu
<i>Leiosphaeridia crassa</i> (Naum.) Jank.	+	+	-
<i>Leiosphaeridia obsuleta</i> (Naum.) Jank.	+	+	-
<i>Botuobia wernadskii</i> (Schep.) Kolosov	+	+	-
<i>Asteridium tornatum</i> (Volk.) Mocz.	-	+	-
<i>Tasmanites tenellus</i> Volk.	-	+	-
<i>Asteridium pallidum</i> (Volk.) Mocz.	-	+	-
<i>Micrhystridium brevicornum</i> Jank.	-	+	-
<i>Teophypolia lacerata</i> Kirj.	+	+	+
<i>Fimbriaglomerella minuta</i> (Kirj.) Mocz. & Vidal	-	+	-
<i>Cymatiosphaera nerisica</i> Jank.	-	+	-
<i>Ceratophyton vernicosum</i> Kirj.	-	+	-
<i>Vendotaenia</i> sp.	+	+	-

3.4.2. Petrografia și palinologia formațiunii cuarțitelor negre, de Holdița (Tg₂)

Formațiunea Tg₂ are în alcătuire alternanțe de șisturi sericito-grafitoase și cuarțite negre, șisturi cuarțitice cloritoase cu pigment grafitos, șisturi cuarțitice sericito-cloritoase, cuarțite sericitoase, roci cuarțo-feldspatice.

Șisturi cuarțitice cloritoase cu pigment grafitos

Reprezintă, de fapt, fondul petrografic al formațiunii Tg₂. Sunt roci șistoase, mai mult sau mai puțin cuarțitice. Participarea cloritului este destul de însemnată, acesta, prin asociere cu pigmentul grafitos, dând culoarea negricioasă a rocii. De obicei nu lasă urmă neagră, deși ca aspect și culoare seamănă cu șisturile grafitoase.

Microscopic, se observă asocierea în benzi a cloritului și sericitului. Sericitul este prezent în solzi și lamele foarte fine. Cloritul are o culoare verde intens, fiind asociat, de obicei, cu pulberi de grafit. Grafitul este prezent în proporție redusă, destul de uniform distribuit în masa rocii, sub formă de pulberi fine.

Cuarțul, când are participare mai largă, se dispune sub forma unor benzi sau microlentile îmbrăcate în minerale micacee.

Rareori apar și granule izolate de feldspat plagioclaz, asociat cuarțului sau dispus dezordonat în masa rocii. Accesoriu apare rutil, turmalină și minerale opace.

Șisturi sericito-grafitoase

Apar în legătură cu ivirile de cuarțite negre grafitoase. Sunt roci de culoare cenușie închisă până la neagră, culoare datorată prezenței grafitului care se concentrează, în special, pe suprafețele de șistozitate. În masa rocii apar lentile și benzi de cuarț alb, concordante cu șistozitatea.

Microscopic, roca prezintă o textură fin șistoasă și o structură granoblastică, constituită dintr-o masă cuarțitică micro- sau mediugranulară, în care se separă benzi sericitice bogate în pigment grafitos. În masa de bază mai apar clorit, magnetit, pirită, limonit. Pigmentul grafitos formează concentrații sub formă de benzi concordante cu șistozitatea; cuiburi s-au dispersat neuniform în masa rocii. Prezența pigmentului grafitos denotă faptul că rocile pelitice din care au rezultat șisturile sericito-grafitoase în urma metamorfismului regional conțineau, uneori în cantitate apreciabilă, și substanță organică.

Au fost analizate palinologic probe recoltate de pe pâraiele Fierul, Sapelor, Putna și Putna Mare.

Palinomorfele determinate în șisturile sericito-grafitoase sunt reprezentate de: *Granomarginata prima* Naum., *Asteridium (M.) tornatum* (Volk.) Mocz., *Asteridium (M.) pallidum* (Volk.) Mocz., *Tasmanites tenellus* Volk., *Fimbriaglomerella (C.) membranacea* Kirj., *Lophosphaeridium tentativum* Volk., *Dictyotidium priscum* Kirj. & Volk., *Teophypolia lacerata* Kirj., *Leiosphaeridia pylomifera* Pašk., acritarhe Cambrian inferior, tipice pentru șisturile grafitoase din formațiunea Tg₂.

Cuarțite negre grafitoase

Mai multe entități litostratigrafice ale grupului Tulgheș conțin intercalații de cuarțite negre, însă niveluri mai groase și cu caractere petrografice reprezentative se întâlnesc în cadrul formațiunii Tg₂.

Au fost analizate palinologic șapte probe, recoltate din versantul drept al pârâului Putna Mare, din versantul stâng al pârâului Putna, de pe pârâul Sapelor și pârâul Bouriei.

Cuarțitele negre grafitoase se prezintă ca roci cu grad foarte ridicat de compactitate, cu duritate mare, granulație fină și culoare neagră sau cenușie-negricioasă. Pe suprafețele de stratificație au luciu metalic, datorat prezenței, uneori destul de abundente, a pulberii de grafit. Uneori au aspect rubanat, imprimat de alteranța dintre benzile subțiri de cuarț impregnat cu grafit și benzile îmbogățite în grafit.

Microscopic se observă structura microgranoblastică și textura masivă sau slab orientată. Sunt constituite, în principal, din cuarț, mineral ce formează masa fundamentală a rocii (60–85%), în care apare o pulbere fină și densă de grafit. Cu totul subordonat, în masa rocii se mai întâlnesc: sericit, carbonați, spessartin, baritină, pirită, biotit, titanit, turmalină, apatit.

Palinomorfele determinate în cuarțitele negre sunt reprezentate de taxonii: *Teophypolia lacerata* Kirj., *Granomarginata prima* Naum., *Lophosphaeridium tentativum* Volk., *Leiosphaeridia crassa* (Naum.) Jank., *Brestovia annulata* Pašk., *Dictyotidium priscum* Kirj. & Volk., *Dictyotidium birvetense* Pašk., *Cymatiosphaera nerisica* Jank., *Tasmanites tenellus* Volk., *Navifusa* sp., *Ceratophyton* sp.

Roci cuarțo-feldspatice (blastodetractice) de tip Pârâul Ursului

Sunt prezente exclusiv în formațiunea Tg₂, în cadrul căreia formează mai multe nivele distincte. Cele mai reprezentative – în sensul asemănării cu petrotipul din valea Bistriței – au fost puse în evidență pe interfluviul dintre pârâul Hău și primul afluent de stânga al pârâului Putna, aval de pârâul Hău, și în F14 Cârjoi.

Macroscopic, sunt roci cu aspect rubanat, fiind alcătuite dintr-o alteranță de benzi micacee, cenușii, uneori cenușii-verzui, cu benzi cuarțitice cenușii-albicioase, în care se observă ochiuri mici de feldspați.

Microscopic, prezintă o structură granolepidoblastică, în benzile micacee, și granoporfiroblastică, în cele cuarțo-feldspatice. Roca este alcătuită dintr-o masă fundamentală de cuarț, miche și granoblaste mici de feldspați. Uneori, în această masă, mineralele lamelare asociate alcătuiesc benzi subțiri sau șlire, dar fără continuitate.

Fenocristalele de feldspați se dezvoltă, de preferință, în benzile cuarțitice, fiind ușor rotunjite și înconjurate de lamele micacee. Feldspații din granoblaste apar proaspeți, fiind formați în timpul metamorfismului, cei din fenoclaste suferind un proces incipient de alterare (sericitizare).

Mineralele din grupa epidotului (epidot, zoizit, clinozoizit) dețin o pondere ridicată, dezvoltându-se preferențial în benzile micacee. Apar frecvent asociate cloritului, sub formă de cristale prismatice izolate sau alcătuind agregate granulare.

Șisturi cuarțitice sericito-cloritoase

Se întâlnesc în toate unitățile litostratigrafice separate la nivelul grupului Tulgheș. Reprezintă, de fapt, fondul petrografic al acestor unități, în cadrul acestora având însă participare cantitativă diferită. Participarea preponderentă a cuarțului, sericitului și cloritului generează o întreagă gamă de varietăți – șisturi cuarțitice sericito-cloritoase, șisturi sericito-cloritoase, șisturi clorito-sericitoase, șisturi cloritoase etc.

Se caracterizează prin șistozitate pronunțată, colorație variată (în funcție de participarea sericitului sau a cloritului), de la cenușiu-argintiu până la verde sau verde negricios. De cele mai multe ori sunt extrem de microcutate, conținând benzi și budine/lentile de cuarț alb concordante cu șistozitatea. Ponderea cea mai mare, ca participare, o are cuarțul, prezent în lamine milimetrice, uneori roca având caracter de cuarțit șistos. Sunt roci fin granulare, omogene, pe suprafețele de șistozitate putându-se deosebi lamele de sericit cu orientare evidentă.

Mineralele micacee sunt prezente pe fețele de șistozitate în proporții variabile.

Microscopic, se remarcă trecerea de la structuri granoblastice la structuri granolepidoblastice și lepidoblastice, în funcție de procentul de participare al cuarțului și al mineralelor foioase. Sunt constituite din asociații relativ sărace de minerale – cuarț, sericit, \pm clorit, \pm rutil, apatit, zircon, epidot, feldspat plagioclaz, grafit, \pm pirită, \pm limonit. Prezintă o granulație ce variază de la foarte fină la mijlocie, fiind constituite fie dintr-o masă granoblastică de cuarț, fie din nivele cuarțitice care alternează cu pături de minerale micacee, cu predominarea unora sau altora.

Cuarțul, granoblastic, este prezent fie asociat în benzi, fie sub forma unor agregate lenticulare prinse în masa mineralelor foioase. De obicei este alungit pe direcția de șistozitate.

Sericitul apare în proporții diferite, subordonat cuarțului, și ia parte, împreună cu cloritul, prezent în lamele fine, la alcătuirea păturilor micacee.

Cloritul este prezent în agregate lamelare, fine, ce s-au separat în benzi. Uneori nu prezintă pleocroism. Se asociază cu paiețe fine de sericit.

Accesoriu apare turmalină în cristale bine dezvoltate, cu habitus tabular sau cristale prismatice fracturate. Sunt prezenți oxizi și hidroxizi de fier, sub formă de cristale xenomorfe sau pelicule, pe fisuri.

Studiul petrochimic indică originea sedimentară pelitică a acestor roci, supuse ulterior procesului de metamorfism (Erhan, 1974).

Distribuția stratigrafică a acritarchelor în formațiunea Tg₂ a grupului Tulgheș este redată în *Tabelul nr. 12*.

Tabelul nr. 12

Distribuția stratigrafică a acritarchelor în formațiunea T_{g2},
din bazinul pârâului Putna

UNITĂȚI TAXONOMICE	CRONOSTRATIGRAFIE		
	Proterozoic	Paleozoic	
		Cambrian	
	Vendian	Inferior	Mediu
<i>Teophypolia lacerata</i> Kirj.	-	+	-
<i>Granomarginata prima</i> Naum.	-	+	-
<i>Lophosphaeridium tentativum</i> Volk.	-	+	-
<i>Leiosphaeridia crassa</i> (Naum.) Jank.	+	+	+
<i>Brestovia annulata</i> Pašk.	-	+	-
<i>Dictyotidium priscum</i> Kirj. & Volk.	-	+	-
<i>Dictyotidium birvetense</i> Pašk.	-	+	-
<i>Cymatospaera nerisica</i> Jank.	-	+	-
<i>Tasmanites tenellus</i> Volk.	-	+	-
<i>Navifusa</i> sp.	-	+	+
<i>Ceratophyton vernicosum</i> Kirj.	-	-	+
<i>Leiosphaeridia pylomifera</i> Pašk.	-	+	-
<i>Asteridium (M.) pallidum</i> (Volk.) Mocz.	-	+	-
<i>Leiovalia striatella</i> Pašk.	-	+	-
<i>Cymatospaera cristata</i> Jank.	-	+	-
<i>Fimbriaglomerella (C.) membranacea</i> (Kirj.) Mocz. & Vidal	-	+	-
<i>Asteridium (M.) tornatum</i> (Volk.) Mocz.	-	+	-

3.4.3. Petrografia și palinologia formațiunii metavulcanitelor acide, de Leșu Ursului (T_{g3})

În perimetrul studiat, formațiunea T_{g3} apare la suprafață în zona pârâului Cârjoi. Este reprezentată prin membrul Moroșan, care are în alcătuire șisturi cuarțitice sericito-cloritoase, șisturi clorito-sericitoase cuarțoase și șisturi clorito-sericitoase cu porfiroblaste de albit și paramorfoze de rutil după ilmenit.

Șisturi cuarțitice sericito-cloritoase cu porfiroblaste de albit ± paramorfoze de rutil după ilmenit

Sunt roci foarte des întâlnite în regiune, unde constituie nivele, continue sau discontinue, distincte în cadrul tuturor formațiunilor grupului Tulgheș. În cadrul formațiunii T_{g3} sunt prezente cu pondere diferită. O participare însemnată se remarcă la nivelul membrului Moroșan din unitatea subbucovinică, în cadrul căruia sunt prezente numeroase intercalații cu grosimi și continuitate variabilă.

Macroscopic, roca are textură șistoasă evidentă, uneori având aspect foios. Culoarea este în general verzuie, existând însă și varietăți gradate spre cenușiu, în funcție de participarea cloritului. În spărtură transversală se observă numeroase porfiroblaste de feldspat (albit), în special la varietățile mai închise la culoare.

Porfiroblastele au dimensiuni submilimetrice, fiind dispersate neuniform în masa rocii.

Microscopic, prezintă o structură granolepidoblastică-granoporfiroblastică, textura rocii fiind șistoasă. Parageneza mineralogică este alcătuită din, sericit, cuarț, clorit, feldspat, ilmenit paramorfozat, turmalină, apatit, oxizi și hidroxizi de fier.

Caracteristica principală a acestui tip de rocă este prezența, în proporție ridicată (35–66%), a mineralelor lamelare – sericit și clorit – ce alcătuiesc benzi cu grosimi mari (0,5–1 cm), separate prin șlire milimetrice predominant cuarțitice.

Porfiroblastele de feldspat au dimensiuni reduse și se dezvoltă, în principal, în benzile de minerale lamelare și sunt reprezentate prin albit maclat polisintetic, uneori după legea Karlsbad.

Din datele petrografice și chimice rezultă că șisturile cuarțitice sericito-cloritoase cu porfiroblaste de albit provin din depozite argiloase și din material vulcanic (Erhan, 1974).

Probele analizate palinologic au fost recoltate de pe pârâul Cârjoi, zona de izvoare.

Asociația palinologică determinată de noi este alcătuită din taxoni de acritarhe caracteristici pentru Cambrian mediu, care apar împreună cu taxoni tipici pentru Cambrian inferior. Din această asociație, menționăm: *Cymatiosphaera favosa* Jank., *Cymatiosphaera postii* Jank., *Baltisphaeridium pseudofoveolatum* Fridrich., *Lophosphaeridium variabile* Volk., *Lophosphaeridium truncatum* Volk., *Retisphaeridium densum* Pašk., *Tasmanites volkovae* Kirj., *Skiagia (B.) compressa* (Volk.) Downie, *Ovulum saccatum* Jank.

Metavulcanite riolitice (porfirogene)

Sunt prezente în numeroase aflorimente situate în partea de vest a perimetrului – pe Obcina Mestecănișului, culmea Giurnalău, în zona de izvoare a pârâului Hău, sub creasta Giurnalău.

Metavulcanitele riolitice din grupul Tulgheș, cunoscute în Carpații Orientali sub numele de porfirogene, reprezintă echivalentele epimetamorifice ale unor roci vulcanice cu compoziție acidă. Aspectele mineralogice și textural-structurale arată că acestea ar putea proveni din lave, tufuri, tufite și epiclastite.

Sunt roci dure, compacte, de culoare cenușie-verzuie, alb-gălbuie, cu șlire subțiri, de 1–2 mm, cenușii sau cenușii-verzui, rubanate cu intercalații de benzi foarte fine brune. În unele probe se poate observa cu ochiul liber lamele mici de biotit.

Compoziția mineralogică este dominată de cuarț, la care se adaugă albit, feldspat potasic și muscovit. Deseori mai pot să apară și alți silicați, care dau naștere la diferite varietăți petrografice – porfirogene metadacitice, porfirogene cloritoase, porfirogene biotitice, porfirogene epidot-zoizitice, porfirogene sericitoase (Erhan, 1974).

Microscopic, roca prezintă o structură granoblastică, în benzile compacte, și lepidoblastică, în cele alcătuite din minerale lamelare. În masa granoblastică de cuarț se disting porfiroblaste relict de feldspat plagioclaz sau potasic.

Tabelul nr. 13

Compoziția modală a metavulcanitelor riolitice,
cu valori minime și maxime de conținut

Minerale	Interval de variație (%)
Cuarț	50–69
Feldspat în masă	10–18
Feldspat în porfiroblaste	9–15
Muscovit, Sericit, Biotit, Clorit	15–20
Titanit	0–1
Zircon	sporadic
Rutil	0–1
Minerale opace	0–2
Oxizi și hidroxizi de fier	0–3

Cuarțul apare în granoblaste xenomorfe, inechigranulare, ușor alungite, întrepătrunse între ele sau asociate cu feldspatul din masa de bază.

Feldspații apar în masa de bază a rocii atât sub formă de granoblaste mici asociate cu cuarțul, cât și ca porfiroblaste individuale cu dimensiuni mai mari, depășind uneori un milimetru.

Mineralele lamelare sunt reprezentate prin sericit, muscovit, biotit și formează șlire subțiri orientate paralel cu alungirea granoblastelor de cuarț și de feldspat.

Ca minerale accesorii au fost întâlnite cristale de sfen, minerale opace și hidroxizi de fier.

Sunt roci fără conținut palinologic.

Roci cuarțo-feldspatice

Au fost întâlnite în cadrul succesiunii de tipul Valea Stânei – Tătarca (Tg₃). Formează bancuri cu continuitate remarcabilă, fiind asociate frecvent cu șisturi cu porfiroblaste de albit. Deschideri naturale au fost văzute pe pârâul Cârjoi, la confluența acestuia cu pârâul Porcirii și în ambii versanți ai pârâului Porcirii.

Macroscopic, sunt roci compacte, de culoare cenușie, în care se pot observa porfiroblaste de feldspați roz, cristale mărunte de magnetit.

Masa de bază a rocii este predominant cuarțitică, la care se adaugă, în proporție redusă, feldspatul, cloritul și sericitul, prezentând o rubanare/separare de benzi microcristaline cuarțo-feldspatice și benzi criptocristaline, alcătuite, aproape în exclusivitate, din cuarț.

Feldspatul din masa de bază, foarte fin cristalizat, este un albit nealterat, provenit în urma procesului de recristalizare a rocii. Predomină termenii potasiici (ortoză) și, subordonat, albit-oligoclaz.

Mineralele lamelare sunt prezente în cantitate relativ redusă. Sericitul formează cristale aciculare fine, izolate, având orientarea conformă cu șistozitatea rocii. Cloritul este prezent prin varietatea clinoclor, lamelele fiind larg cristalizate, unele conținând incluziuni fine de rutil.

Tabelul nr. 14

Compoziția modală a rocilor cuarțo-feldspatice, cu valori minime și maxime de conținut

Minerale	Procentaj (%)
Cuarț	52
Feldspat	19
Sericit	8
Clorit	11
Epidot, Zoizit, Clinozoizit	8
Titanit	1
Pirită	1
Rutil	sporadic

Mineralele accesorii care participă la alcătuirea rocii sunt cele din grupa epidotului (formează agregate granulare, uneori radiare), titanit ușor opacizat, pirită limonitizată.

Rocile cuarțo-feldspatice nu au conținut de palinomorfe.

Distribuția stratigrafică a acritarchelor în formațiunea Tg₃ este redată în Tabelul nr. 15.

Asociația palinologică complexă, reprezentată prin acritarce, bogată în genuri și specii, cu taxoni specifici intervalului Cambrian inferior – Cambrian mediu dar și cu taxoni specifici Cambrianului mediu, definește vârsta Cambrian mediu pentru formațiunea Tg₃.

Tabelul nr. 15

Distribuția stratigrafică a acritarchelor în formațiunea Tg₃, din bazinul pârâului Putna

UNITĂȚI TAXONOMICE	CRONOSTRATIGRAFIE	
	Cambrian inferior	Cambrian mediu
<i>Cymatiosphaera postii</i> Jank.	+	+
<i>Cymatiosphaera favosa</i> Jank.	+	-
<i>Retisphaeridium densum</i> Pask.	+	+
<i>Baltisphaeridium pseudofaveolatum</i> Fridrich.	-	+
<i>Tasmanites volkovae</i> Kirj.	-	+
<i>Skiagia (B.) compressa</i> (Volk.) Downie	+	+
<i>Lophosphaeridium variabile</i> Volk.	-	+
<i>Lophosphaeridium truncatum</i> Tim.	-	+
<i>Dictyotidium priscum</i> Kirj. & Volk.	-	+
<i>Leiovalia tenera</i> Kirj.	+	+
<i>Ovulum saccatum</i> Jank.	-	+

3.4.4. Petrografia și palinologia formațiunii filtoase cuarțite, de Arșița Rea (Tg₄)

În perimetrul cercetat, formațiunea Tg₄ află în partea vestică a acestuia – pe zona de izvoare a pârâului Hău, pe pâraiele Nistor, Cârjoi, în versanții pârâului Putnișoara și pe creasta Piciorul Lat.

Formațiunea este alcătuită dintr-o succesiune monotonă de șisturi sericito-cloritoase cuarțoase, șisturi clorito-sericitoase cu porfiroblaste de albit și paramorfoze de rutil după ilmenit, în care se intercalează nivele subțiri de roci cuarțo-feldspatice și cuarțite negre. Alcătuirea litologică a acestei formațiuni este asemănătoare cu roci similare ce apar în celelalte formațiuni ale grupului Tulgheș, respectiv Tg₁, Tg₂ și Tg₃, cu precădere șisturi cuarțite sericito-cloritoase cu porfiroblaste de albit și paramorfoze de rutil după ilmenit și intercalații de roci cuarțo-feldspatice și cuarțite negre. Această succesiune litologică monotonă a fost traversată și de forajele structurale F12 Obcina Arseneasa și F14 Cârjoi.

Pentru analiza palinologică, am recoltat probe din șisturile cuarțite sericito-cloritoase de pe pârâul Cârjoi și din cuarțitele negre de pe pârâul Putnișoara. Aceste roci au oferit o asociație palinologică caracteristică, din care menționăm, pentru Cambrianul superior, următoarele specii: *Acanthodiacrodium snookense* Parsons & Anderson, *Veryhachium dumontii* Vanguetaine, *Leiofusa staumonensis* Vanguetaine, *Pirea orbicularis* Volkova, *Ooidium* cf. *clavigerum* Parsons & Anderson, *Cristallinium* sp., *Leiosphaeridia* div. sp.

Alături de aceste specii, a altă asociație de taxoni este caracteristică pentru intervalul Cambrian superior – Tremadocian, asociație din care amintim: *Baltisphaeridium crinitum* Martin, *Acanthodiacrodium golubii* Fensome et al., *Cristallinium cambriense* (Slavikova) Vanguetaine, *Cymatiogalea gorkae* Rauscher.

Câteva specii – *Elenia armilata* (Vanderflit) Volkova, *Lunulidia lunula* (Eis.) Eisenack, *Dactylofusa velifera* Cocchio, *Leiosphaeridia* div. sp. – reprezintă strict Tremadocianul.

Unele specii – *Acanthodiacrodium angustum* (Downie) Combaz, *Acanthodiacrodium lanatum* (Tim.) Martin, *Acanthodiacrodium* sp., *Leiosphaeridia* div. sp., *Dactylofusa squama* (Deunff.) Martin, *Leiofusa* sp. – caracterizează intervalul Tremadocian – Arenigian.

Distribuția stratigrafică a acritarchelor în formațiunea Tg₄ a grupului Tulgheș este redată în *Tabelul nr. 16*.

Având în vedere că în ultimele scări geocronologice (Gradstein & Ogg, 1996), Tremadocianul reprezintă Ordovicianul timpuriu, care împreună cu Arenigianul alcătuiesc Ordovicianul inferior, considerăm că vârsta formațiunii Tg₄, ce reprezintă formațiunea superioară a grupului Tulgheș, este de vârstă Ordovician inferior.

Tabelul nr. 16

Distribuția stratigrafică a acritarchelor în formațiunea Tg₄,
din zona Valea Putnei

UNITĂȚI TAXONOMICE	CRONOSTRATIGRAFIE		
	Cambrian superior	Ordovician inferior	
		Tremadocian	Arenigian
<i>Acanthodiacrodium snookense</i> Pars. & And.	+	-	-
<i>Veryhachium dumontii</i> Vanguetaine	+	-	-
<i>Leiofusa stammonensis</i> Vanguetaine	+	-	-
<i>Pirea orbicularis</i> Volkova	+	-	-
<i>Ooidium</i> cf. <i>clavigerum</i> Pars. & And.	+	-	-
<i>Cristallinium</i> sp.	+	-	-
<i>Leiosphaeridia</i> div. sp.	+	+	+
<i>Baltisphaeridium crinitum</i> Martin	+	+	-
<i>Acanthodiacrodium golubii</i> Fensome et al.	+	+	-
<i>Cristallinium cambriense</i> (Slav.) Vang.	+	+	-
<i>Cymatiogalea gorkae</i> Martin	+	+	-
<i>Elenia armilata</i> (Vand.) Volkova	-	+	-
<i>Lunulidia lunula</i> (Eis.) Eisenack	-	+	-
<i>Dactylofusa velifera</i> Cocchio	-	+	-
<i>Acanthodiacrodium angustum</i> (Dow.) Comb	-	+	+
<i>Acanthodiacrodium lanatum</i> (Tim.) Martin	-	+	+
<i>Dactylofusa squama</i> (Deunff.) Martin	-	+	+
<i>Leiofusa</i> sp.	-	+	+
<i>Acanthodiacrodium</i> sp.	-	+	+

BIBLIOGRAFIE

- Erhan, V. (1974), *Studiul geologic al regiunii Valea Putnei – Giumalău*, Institutul Geologic, Studii tehnice și economice, seria I, Mineralogie – Petrografie, nr. 10, București.
- Gradstein, F. M., J. G. Ogg (1996), *A Phanerozoic time scale*, în „Episodes”, Journal of International Geoscience, vol. 19, No. 1 & 2, March & June 1996, Beijing, China, p. 3–19.
- Jankauskas, T.V., N.S. Mikhailova, T.N. German (1989), *Mikrofosilii dokembria SSSR (Precambrian Microfossils of the USSR)*, Moscow, Nauka.
- Knol, A. H. (1996), *Archean and Proterozoic Paleontology*, în Jasonius, J., D. C. McGregor (eds.), *Palynology: Principles and applications*, American Association of Stratigraphic Palynologists Foundation, 1, p. 51–80
- Latiș, V., O. Bătă, I. Grădinaru, I. Ana, Maria Scurtu (1992), *Raport de etapă asupra prospecțiunilor geologice (sc. 1:2 000 și 1:5 000) și geochimice pentru mineralizații polimetalice și de mangan în perimetrul Mestecăniș – Giumalău – Ortoaia, județul Suceava*, Arhiva SC „Geomold” SA Câmpulung Moldovenesc.
- Moczydłowska, Małgorzata (1991), *Acritarch biostratigraphy of the Lower Cambrian and the Precambrian – Cambrian boundary in southeastern Poland*, în „Fossils and Strata”, 29, Oslo, p. 1–127.
- Olaru, L. (2001), *Using acritarchs assemblages to correlate Upper Proterozoic and Lower Paleozoic metamorphic sequences in Romania*, în „Proceedings of the IX Internațional Palynological Congress, Houston, Texas, USA, 1996”, American Association of Stratigraphic Palynologists Foundation, p. 115–127.

Podașcă, I. (2002), *Studiul structural, litostratigrafic și petrologic al formațiunilor cristaline din bazinul râului Bistrița, dintre Cărlibaba și Iacobeni (Carpații Orientali)*, teză de doctorat, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași.

Die Geologie des Oberbeckens des Baches Putna (Das Bistritza-Gebirge) (IV)*

(Zusammenfassung)

Die metamorphen Gesteine, die zur Struktur der lithologischen Einheiten in dieser Region gehören, wurden einer petrographischen und palynologischen Analyse unterworfen. Im Falle der Formationen aus dem Protozoikum und Paläozoikum zeigen die Acritarchen-Vergesellschaftungen die Umweltbedingungen der ursprünglichen Ablagerung und werden zur Datierung und Feststellung wechselseitiger Beziehungen zwischen diesen alten Formationen verwendet.

Es wurden analysiert und gedeutet die Vergesellschaftungen in den folgenden Steingruppen: Bretila, Rebra, Negrișoara und Tulgheș.

Die Gruppe von Bretila ist die älteste aus den Ostkarpaten. Die festgestellte Acritarchen-Vergesellschaftung entspricht einem Riphean Alter (Kryogenian), d. h. 850 ± 50 Mil. Jahre.

Die Gruppe von Rebra ist in der Region durch die Mittelformation von Voșlobeni (Rb₂) vertreten und ist überwiegend kohlenhaltig. Der reiche und charakteristische palynologische Inhalt erlaubt uns, dieser Formation ein Vendian Alter (650 ± 50 Mil. Jahre) zuzuschreiben.

Die Gruppe von Negrișoara besteht aus der Formation von Pinu und die porphyritischen Gneise von Pietrosu. Die palynologischen Vergesellschaftungen, die in den Gesteinen der Formation von Pinu festgestellt wurden, zeigen das Alter dieser Formation, und zwar Oberes Vendian, an der Grenze mit dem Unteren Kambrianum.

Die Gruppe von Tulgheș, vertreten durch alle Formationen (Tg₁₋₄), deckt die grösste Oberfläche der erforschten Region. Die palynologischen Untersuchungen der Gesteine, die von diesen Formationen enthalten sind, hatten als Ergebnis die Hervorhebung einiger Vergesellschaftungen von Palynomorphen, die folgender Alter entsprechen: Tg₁ – Unteres Kambrianum, Tg₂ – Unteres Kambrianum, Tg₃ – Mittleres Kambrianum, Tg₄ – Unteres Ordovizium.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

REVISTA „ICONAR” (1935–1938). CONSIDERAȚII

ȘTEFAN PURICI

În diverse perioade istorice, îndeosebi în epocile modernă și contemporană, pentru a-și promova creațiile și ideile, unii oameni de cultură au apelat fie la instrumentele sau influența politicianului, fie și-ău pus talentul și dexteritatea în slujba unor grupuri ori ideologii politice. De cealaltă parte, și lumea politică a resimțit nevoia valorificării actului cultural în atingerea unor obiective punctuale. În unele situații, alianța dintre politic și cultură a avut efecte benefice pentru întreaga societate sau pentru anumite domenii/direcții culturale, în altele creatorii de valori ori de cvasi-valori au fost folosiți pentru a genera false repere morale, sociale sau spirituale. Au fost și persoane care au îmbrățișat cu mai multă ori mai puțină sinceritate – din convingere, naivitate sau oportunism – o anumite doctrină politică și au considerat că efortul lor intelectual specific ar putea contribui la extinderea – dacă nu chiar la impunerea – construcției ideologice respective în rândul maselor. Exemple privitoare la fenomenele menționate mai sus pot fi găsite în diverse tipuri de societăți, în cele totalitare sau nedemocratice ele generând efecte maligne.

Un dialog intens între cercurile intelectuale și grupările politice din România – prolific deopotrivă pentru ambele părți – poate fi remarcat în primul deceniu interbelic, când căutările unei noi identități prin intermediul căreia societatea românească să instituționalizeze o relație onestă și reciproc avantajoasă cu ceilalți jucători de pe harta politică a lumii au condus la o implicare profundă a intelectualilor și creatorilor de valori culturale în dezbaterile ideatice purtate de liderii și ideologii partidelor politice românești. Entuziasmul și optimismul anilor '20 ai secolului al XX-lea, întemeiat pe proiectele înscrierii noii României în rândul statelor și națiunilor europene influente, a fost înlocuit treptat, în anii '30, de un pesimism, debusolare și extremism ce au marcat existența și activitatea unor grupuri sociale destul de numeroase.

În contextul dezamăgirilor ce s-au profilat puternic în societatea românească în deceniul al patrulea, dezamăgiri amplificate și de efectele crizei economice mondiale din anii 1929–1933, în Bucovina a luat naștere un curent cultural, structurat ulterior într-o grupare, ai cărui reprezentanți s-au numit „iconari”. „Iconarii”, potrivit unuia dintre fondatorii grupării menționate, erau „creatori de

artă” autentică „rumânească”, reuniți în cadrul aceleiași spiritualități mistice¹. Altă dimensiune a profilului „iconarului” era dată de impunerea ideii privind necesitatea sacrificiului în atingerea obiectivelor propuse. Renașterea națională, crearea unui „tip nou de om”, în opinia unuia dintre liderii curentului, se puteau realiza doar prin „acceptarea prealabilă” a „durerilor și apăsării mormântului”².

Termenul „iconar” nu s-a rezumat la definiția clasică de „persoană care se ocupă cu pictarea icoanelor”³, ci, în accepțiunea membrilor curentului respectiv, se referea la persoanele care creau opere de artă orientate spre „icoanele sufletului”. Misticismul „iconarilor”, invocarea sacrificiului lor necondiționat, apelul la valorile „pure” ale strămoșilor, critica literaților, istoricilor și artiștilor consacrați erau unele dintre instrumentele cu ajutorul cărora tinerii poeți și scriitori bucovineni încercau să se impună în fața „bătrânilor”, în fața generației care, în opinia membrilor curentului, nu mai era în stare să producă, ci doar să reproducă, să imite, să asimileze valori create în alte culturi, să-și piardă identitatea națională și să contribuie la dezorientarea românului de rând. După cum își amintea mai târziu unul dintre tinerii care au aderat la gruparea „iconarilor”, noua generație de poeți și scriitori trebuia să vorbească „în numele neamului pe toate nivelurile și meridianele, frângând anafora unei splendide cunoașteri și învieri românești”⁴.

În acest context al conflictului între generații, amplificat și de radicalismul tinerilor care s-au lăsat hipnotizați de discursul extremist și xenofob al lui A. C. Cuza sau Corneliu Zelea Codreanu, în anul 1931, Mircea Streinul, Gheorghe Antonovici, George Drumur și Neculai Pavel, toți tineri cu vârste în jur de 20 de ani, au întemeiat Gruparea „Iconar”, cu ambiția de a impune în cultura română noi forme de artă. Treptat, la grupare au aderat mai mulți tineri intelectuali din Bucovina și din alte zone ale României, între care s-au numărat talentați condeieri ca Ion Roșca, Iulian Vesper, Traian Chelariu, Ghedeon Coca sau Teofil Lianu. Pentru a se impune în cercurile literare și pentru a asigura condiții prielnice pentru activitatea editorială, în anul 1933 ei înființează „Colecția Iconar”, în cadrul căreia publică peste 30 de plachete⁵ de versuri și volume de proză.

Critica „bătrânilor”, cochetarea cu ideile totalitare ale vremii au determinat o ruptură între Mircea Streinul și gruparea literară cernăuțeană care era concentrată în jurul istoricului și omului politic Ion Nistor și care împărtășea viziunea liberală cvasi-democratică asupra societății a mentorului ei. Tânărul scriitor s-a simțit lezat de anumite aprecieri la adresa sa, formulate de Ion Nistor și Traian Chelariu, și de o relativă marginalizare în cadrul redacției cotidianului

¹ Liviu Rusu, *Drum de neliniște*, în „Iconar”, I, 1935, nr. 1, p. 1.

² Mircea Streinul, *Poezia legionară*, în „Iconar”, I, 1936, nr. 7, p. 1.

³ *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, p. 469.

⁴ Vasile I. Posteuca, *Amintiri de la Iconar*, în „Drum”, XI, 1975, noiembrie–decembrie, nr. 4.

⁵ Liviu Păpuc, *Frânturi de cultură bucovineană*, Iași, Editura SAFIR, 1997, p. 132.

„Glasul Bucovinei”, rezultată după întoarcerea lui Chelariu de la stagiul de studiu din străinătate⁶.

În acest context complex, constatând impactul social redus al eforturilor lor poetico-literare, tinerii au decis să apeleze la ajutorul instrumentelor pe care le putea pune la dispoziția lor mass-media și politicul. Însă ambițiile politice⁷ și modelele social-economice totalitare pe care încercau să le promoveze Liviu Rusu și Mircea Streinul au îndepărtat de la activitățile și proiectele „iconariste” pe Iulian Vesper și Traian Chelariu. Considerând că trebuie să contribuie mai puternic la crearea și educarea „omului nou”, majoritatea „iconarilor” s-a reunit în jurul revistei „Iconar”, al cărei prim număr a ieșit de sub tipar la mijlocul lunii septembrie 1935, sub direcțiunea lui Liviu Rusu și Mircea Streinul. Noua publicație a fost patronată de Traian Brăileanu, profesor universitar cernăuțean și cunoscut adept al ideologiei de extremă dreapta. Încă din aprilie 1935, Traian Brăileanu a început să editeze revista „Însemnări sociologice”, în paginile căreia, pe lângă tipărirea unor studii teoretice, publica materiale prin care promova totalitarismul, ultranaționalismul și antisemitismul. Apropierea și chiar comuniunea ideatică între Traian Brăileanu și tinerii reuniți în jurul lui Mircea Streinul și Liviu Rusu l-au determinat pe acesta din urmă să vorbească despre „gruparea Însemnări sociologice și Iconar”⁸.

Un alt părinte spiritual al mișcării, care a colaborat direct sau indirect (prin republicări) cu revista „Iconar”, a fost Nae Ionescu (1890-1940), profesor universitar, filosof și publicist. În articolul *Primejdia celor „de pe urmă”* el vorbea despre diverse amenințări ce se profilau la adresa mișcării de extremă dreapta din România și arăta că „un dușman nu trebuie câștigat, ci distrus”⁹. Nae Ionescu îi povățuia pe „iconari” că victoria poate fi dobândită doar prin delimitarea tranșantă de restul conaționalilor care nu împărtășesc cu sinceritate ideologia legionară, precum și prin respectarea principiului de „aspră intransigență doctrinară, ce nu se obține decât cu ruperea tuturor punților cari duc în afara obștei de jertfă și de iubire a noului naționalism rumânesc”¹⁰.

Această atitudine exclusivistă, intransigența ideologică, antisemitismul se vor regăsi cu prisosință în mozaicul de articole ale „Iconarului”. Tipărită inițial la Rădăuți (primele 3 numere), apoi la Cernăuți, revista a apărut lunar, având de regulă opt pagini de text. Pe toată durata apariției sale, redactorii au selectat și publicat editoriale, poezie, texte polemice, cronici, revista revistelor. De asemenea, s-au tipărit prezentări de carte, fragmente din proza „iconarilor”, dar și preluări de articole din alte publicații de aceeași orientare cultural-politică.

⁶ Mircea A. Diaconu, *Revista „Iconar” și mișcarea literară bucovineană interbelică*, în „Analele Bucovinei”, II, 1995, 2, p. 316.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Liviu Rusu, *Cronici muzicale*, în „Iconar”, I, 1936. nr. 5, p. 8.

⁹ Nae Ionescu, *Primejdia celor „de pe urmă”*, în „Iconar”, I, 1935, nr. 4, p. 1.

¹⁰ *Ibidem*, p. 2.

Potriviți editorialelor din primul număr, drept titlu pentru revistă a fost ales un cuvânt care „să devină lozincă și simbol de activitate” în direcția creării unei noi „concepții de artă”¹¹. Nevoia înnoirii era motivată de „iconari” prin faptul că operele și creația predecesorilor lor au fost deturnate spre o artă goliță de substanță națională, devenind tot mai cosmopolite și tot mai mult orientate împotriva spiritualității românești ortodoxe. În opinia lui Mircea Streinul, după Primul Război Mondial literatura română a cunoscut o transfigurare radicală, înlocuind din centrul atenției lumea satelor cu cea a individului și a trăirilor individuale. După 1918, s-a înregistrat saltul de la operele „sămănătoriste”, cu țărani, căciuli și catrințe, la o nouă literatură – „literatura citadină”. Reprezentanții noii literaturi, în opinia „iconarilor”, își propuseseră „să oglindească îngrozitoarea stare morală a omului trăit în cele mai cumplite împrejurări ale războiului”¹². Din acest motiv, aprecia Mircea Streinul, vocea scriitorilor etnici români, proveniți și legați mai mult de mediul rural, cu romane, povestiri și poezie cu tematică rustică, țărănească, a devenit mai puțin auzită în concertul literaturii interbelice. Drept urmare, mișcarea „Iconar” și-a fixat ca obiectiv repunerea în drepturi a literaturii realizate de creatori etnici români. Însă, aprecia alt colaborator al revistei, scriitorii și poeții de origine română din generațiile care s-au afirmat înainte de mijlocul anilor '20 sunt incapabili să transpună în cuvinte „năzuințele neînduplecate ale neamului nostru către o Românie mândră și eroică”¹³. Pentru reprezentanții generațiilor respective, singura soluție recomandată de „iconari” era abandonarea scrisului și eliberarea spațiului publicistic pentru purtătorii literaturii combatante. „Adevărata artă românească, aceea pe care o visăm cu toții, va fi creată de purtătorii noii spiritualități, care vede în Dumnezeu și în națiune, valori superioare individului”¹⁴.

Pe de altă parte, aflându-se în imposibilitatea ignorării realizărilor generațiilor anterioare în planul cercetării tradițiilor poporului român, „iconarii” au încercat să se disocieze de abordările care au dominat cercetarea folclorului până la începutul anilor '30 ai secolului al XX-lea. Spre exemplu, pe același palier de „purificare” a creației culturale din România se înscrie tentativa de a impune ideea privind existența în mediile intelectuale a două perspective asupra creației populare românești: „O latură mai mult speculativă caută, din afara comunității românești”¹⁵, elementul pur estetic [...]. Alta, pozițiune spirituală, etică, religioasă, impune trăirea valorilor comunității noastre”¹⁶. A doua perspectivă, explicată prin comuniunea între om și Dumnezeu, între creație și misticism, era abordarea pe care și-o asuma în totalitate colectivul revistei „Iconar”.

¹¹ Liviu Rusu, *Drum de neliniște*, în „Iconar”, I, 1935, nr. 1, p. 1.

¹² Mircea Streinul, *La o răscruce a literaturii românești*, în „Iconar”, II, 1936, nr. 3, p. 1.

¹³ Ion Țurcan, *Creația literară ca problemă a colectivității noastre*, în „Iconar”, I, 1935, nr. 3, p. 5.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Autorul citatului făcea referire la cercetătorii și oamenii de cultură de alte origini etnice (evrei, unguri, germani, ruși ș. a.).

¹⁶ Liviu Rusu, *Ideea de folclor în activitatea muzicală românească*, în „Iconar”, I, 1935, nr. 3, p. 3.

Situându-se în interiorul taberei conservatoare, autohtoniste în cadrul dezbaterii ideatice purtate în perioada interbelică¹⁷, membrii grupării respingeau orice influențe străine asupra culturii românești și considerau că doar indigenii pot fi creatori de artă autentică și „sănătoasă”. Ca și în cazul lui Mihai Eminescu, aprecia Leon Țopa, colaborator fidel al revistei, pentru viitoarea artă românească salvarea va fi „solul românesc din care își trag sevele creațiile sale cele mai mari”¹⁸. Același lucru era valabil și pentru construirea unor concepții politice originale, care trebuiau să-și aibă sursa „în pământul țării românești”¹⁹.

Noua artă românească trebuia să apară, potrivit opiniilor exprimate în primele numere ale revistei, ca o simbioză între creația populară neprelucrată, spiritualitatea creștină și ideea originilor dacice ale românilor. Însă acest din urmă factor nu era unul care să înlesnească apropierea de Italia lui Mussolini sau de Germania lui Hitler și nici nu putea contribui prea mult la dezvoltarea unei perspective originale în artă. Din aceste considerente, insistând asupra necesității realizării unei adevărate revoluții în cultura românească, Liviu Rusu propunea ca instrumente și modele „arta bisericească și populară”²⁰. În scurt timp, „iconarii” au abandonat definitiv ideea dacismului, subliniind faptul că noua cultură va trebui să se bazeze pe „elementul folcloric”, cu motive autentice și primitive, și pe „valorile religioase” ale ortodoxiei românești²¹. Mai mult chiar, dacă în primul an de apariție revista „Iconar” lansa un atac furibund la adresa Occidentului și a influenței „nefaste” a Europei de Vest asupra culturii române, în perioada ce a urmat redactorii revistei au tins să înscrie România și cultura română în Europa și, respectiv, în cultura europeană. De pildă, Mircea Streinul aducea elogii directorului Eugen I. Păunel, care „a dus biblioteca Universității la o organizare adevărat occidentală”²². Iar Liviu Rusu, care promovase anterior ideea originalității românilor pe temeiul purității dacice, a încercat să încadreze arhitectura medievală moldovenească în actul de creație general-european: „Felul în care s-au realizat vechile noastre monumente de artă religioasă este un fapt creator, care așează Moldova de timpuriu în unitatea europeană”²³.

În același timp, „iconarii” considerau că „renașterea” românească nu putea porni din alte zone ale României, ci doar din Bucovina. De pildă, prezentând publicațiile literare apărute în nordul țării, Mircea Streinul și-a expus opinia potrivit căreia din „Bucovina asta ciobănească”, care „ia locul sfântului Ardeal în spiritualitatea rumânească”, va „porni și o artă nouă”²⁴. „Iconarii” erau ferm convinși

¹⁷ Pe larg, vezi: Keith Hitchins, *România, 1866–1947*, București. Editura Humanitas, 2004.

¹⁸ Leon Țopa, *Permanențe românești. Mihai Eminescu*, în „Iconar”, I, 1935, nr. 1, p. 2.

¹⁹ *Ibidem*, p. 3.

²⁰ Liviu Rusu, *Muzica bisericeii în revoluția națională*, în „Iconar”, I, 1936, nr. 8, p. 4.

²¹ Idem, *Rostul culturii noastre artistice*, în „Iconar”, II, 1937, nr. 6, p. 1.

²² *Cronici literare*. în „Iconar”, I, 1936, nr. 10, p. 6.

²³ Liviu Rusu, *Elemente gotice în cultura Bucovinei*, în „Iconar”, II, 1937, nr. 11, p. 3.

²⁴ *Cronici literare*, în „Iconar”, I, 1936, nr. 6, p. 5.

de persistența unei relații mistice dintre lirica lor și „solul” bucovinean²⁵, dar și de superioritatea propriului lor demers în raport cu inițiativele similare din alte zone ale țării. După cum consemna ulterior Vasile Posteuca, „adevărata consfințire, marele botez al Iconarului a fost întâlnirea cu duhul generației noi, al Țării Fagilor; mai mult ca-n altă parte, acest duh de generație a însemnat în acest spațiu nordic al românismului, o deschidere interioară cu cerul. Sub presiuni din adâncuri, politicul era transfigurat și redat semnificației lui de împlinire istorică, în cadrul neamului, sub zodia divinității. În acest sens, el însemna religie și poezie”²⁶. Aceeași perspectivă transpare din cuvintele lui Liviu Rusu, care își exprima convingerea că „Bucovina, așa cum o visăm noi, va trebui să înceapă altă vieță, de purificare și aspră intransigentă rumânească, pentru câștigarea unui primat în haosul favorizat de politica actuală a culturii”²⁷, pentru a conduce la edificarea „noii” României.

În ceea ce privește valoarea textelor publicate în paginile revistei, o opinie pertinentă a fost exprimată de criticul literar Mircea A. Diaconu²⁸. În interpretarea sa, redacția „Iconarului” publica multă poezie în detrimentul prozei nu din cauza susținerii unor obiective estetice sau filosofice ci pentru a lansa „mai degrabă un manifest, chiar și numai existențial, cultivând un anumit *modus vivendi* care, fără să fie neapărat politic, situează exigențele estetice mereu pe un plan secundar”²⁹. Același Liviu Rusu își exprima convingerea că „iconarii” – uniți spiritual printr-un „destin legionar”, îmbinând „arta cu politica” și disprețuind „Glasul Bucovinei” și „Junimea literară” – au pășit pe „un drum nou”, renunțând definitiv „la tipic, la șablon”. El își avertiza totodată cititorii că nu tot „ce publicăm în paginile noastre este numai artă”³⁰.

În acest context, gruparea cernăuțeană a criticat dur realitățile culturale și sociale din România interbelică, apreciind că misiunea intelectualilor constă în valorizarea potențialului țaranului român, neîntinat de discordiile politice, carierismul și corupția societății moderne. Toate aspectele negative de care se ciocneau cetățenii țării în fiecare zi, nu își aveau „izvorul în lipsa de educație națională a țărănimii, ci în decăderea morală a conducătorilor politici și a clasei conducătoare ai acestei țări”³¹. Din acest motiv, „actul revoluționar de creație” presupunea „și completă înnoire de cadre, creând în toate domeniile de activitate elite sociale”³². Unul dintre activii colaboratori ai revistei, Barbu Slușanschi, trăgea concluzia că generațiile mai în vârstă de intelectuali bucovineni, „anchilozati sufletește de educație pe care au primit-o în școala austriacă, nu vor pricepe

²⁵ Andrei Corbea, *Paul Cernan și „meridianul” său. Repere vechi și noi pe un atlas central-european*, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 136–137.

²⁶ Vasile I. Posteuca, *Amintiri de la Iconar*, în „Drum”, XI, 1975, noiembrie–decembrie, nr. 4.

²⁷ Liviu Rusu, *Cronici muzicale*, în „Iconar”, I, 1936, nr. 5, p. 7.

²⁸ Mircea A. Diaconu, *op. cit.*, p. 311–322.

²⁹ *Ibidem*, p. 316.

³⁰ Liviu Rusu, *Un an pentru căpitan și pentru artă*, în „Iconar”, II, 1936, nr. 1, p. 1.

³¹ Vasile I. Posteuca, *Cuvinte pentru Dumitru Străchinaru*, în „Iconar”, II, 1937, nr. 5, p. 3.

³² Liviu Rusu, *Taraf sau călătoria omului de Mircea Streinul*, în „Iconar”, I, 1936, nr. 6, p. 3.

niciodată dinamismul nostru”³³. În acest context, „iconarii” considerau drept necesară și propuneau o înlocuire totală a clasei politice românești cu reprezentanți proveniți din rândul membrilor mișcării legionare. „Legionarismul e fenomenul care inaugurează o istorie europeană a României. Mișcare nouă, rezultată din aristocrația spiritului național, legionarismul vrea să imprime țărilor noastre sigiliul unei totale transformări, care să abată cursul destinului individual spre o colectivitate de gând, cuvânt și faptă rumânească”³⁴. Mircea Streinul lansa și următorul apel: „Intră în legiune și te mântuiește!”³⁵

Acest avânt al „iconarilor” era stimulat și de modelele lor ideologice și comportamentale, precum și de îndemnurile venite dinspre Traian Brăileanu, Nae Ionescu sau Nichifor Crainic. Acesta din urmă, supunând unei critici demolatoare poemele „abstracte și ermetice” ale unor autori care, în opinia lui, rămăneau „surzi la chemarea vremii”, sublinia că „excepție fac tinerii poeți bucovineni, convertiți peste noapte de la liberalismul provincial al d-lui Iancu Nistor la un legionarism literar, din care străbate același spirit sectar al întâiei școale politice unde au ucenicit”³⁶.

Majoritatea textelor care au apărut în paginile revistei au fost marcate de atacuri dure la adresa evreilor și de un discurs profund antidemocratic³⁷. Apreciind că toate dificultățile pe care le-a întâmpinat România în epocile modernă și contemporană și toate carențele regimului politic românesc se explică prin conspirația mondială a evreilor, revista sublinia că „problema iudaică își va putea găsi soluția numai prin marșul eroic al mișcării legionare”³⁸. Pentru a convinge tineretul de necesitatea susținerii și implicării directe în mișcarea de extremă dreapta, autorii „Iconarului” îmbinau promisiunile de „mântuire” cu amenințările de genul: „Cine e împotriva Legiunii, e împotriva viitorului țării, e un trădător. Și trădătorii se vor cuveni pedepsiți”³⁹.

În pofida faptului că o parte a tinerilor din centrele urbane, în special din rândul studenților, au simpatizat și au susținut curentul legionar, redactorii „Iconarului” s-au plâns adeseori de faptul că persoanele cărora li se trimitea revista prin poștă nu se grăbeau să achite abonamentul sau nu îl plăteau deloc⁴⁰. De asemenea, nu toți intelectualii care inițial se reuniseră în cadrul mișcării „iconarilor” au agreat ulterior ideologia noii reviste. Spre exemplu, unul dintre

³³ B. Slușanschi, *Cronici sociale*, în „Iconar”, I, 1936, nr. 12, p. 7.

³⁴ Mircea Streinul, *Poezia legionară*, în „Iconar”, I, 1936, nr. 7, p. 1.

³⁵ Idem, *Iarăși o jertfă: Gheorghe Grior*, în „Iconar”, I, 1936, nr. 12, p. 3.

³⁶ Nichifor Crainic, „*Țara*” lui Aron Cotruș, în „Gândirea”, XVI, 1937, nr. 4, p. 200.

³⁷ „În țările democratice, politica distruge cel puțin jumătate din energiile, cari ar putea fi întrebuințate mai just pentru opere de știință, de artă sau de civilizație. De aceea, lupta noastră împotriva politiceii e atât de acerbă. Distrugând politica în sensul ei actual, ajungem la o politică de concepție superioară, adică la una singură, pentru toți membrii unui stat. Și, în cazul nostru, știm care trebuie să fie politica României, cea unică” (*Însemnări*, în „Iconar”, I, 1936, nr. 11, p. 8).

³⁸ *Reviste*, în „Iconar”, I, 1935, nr. 2, p. 8.

³⁹ B. Slușanschi, *Cronici sociale*, în „Iconar”, I, 1936, nr. 12, p. 7.

⁴⁰ *Redacționale*, în „Iconar”, I, 1936, nr. 9, p. 8.

talentații prozatori bucovineni – Traian Chelariu, care a refuzat să se asocieze noii grupări, își definea propria viziune asupra relației dintre artă și politică: „Naționalismul în literatură îți impune, dacă e sincer, acea indiscutabilă cinste de artist și om care te solidarizează cu poporul tău și te face să-ți trăiești cu adevărat viața. Dar dacă e vorba până într-atâta, să se știe că viața primează”⁴¹. Scriitorul făcea disocierea între „naționalismul autentic” și cel „de propagandă electorală” și aprecia că primul poate contribui la apropierea dintre popoare, prin relevarea „deosebirilor specifice”, singurele cu „relief și culoare” în lupta împotriva nivelării valorilor. De asemenea, la scurt timp, ziarul „Glasul Bucovinei” publica o amplă prezentare a revistei „Iconar”, în care se făcea o delimitare netă între orientările politice ale celor două periodice și se refuza „iconarilor” dreptul de monopol asupra ideii naționale și artei autentice⁴².

Revista „Iconar” și-a încetat apariția în urma instituirii regimului autoritar al lui Carol al II-lea, ultimul număr fiind cel din 15 ianuarie 1938. Odată cu dispariția periodicului s-a destrămat și gruparea „Iconar” sau, mai bine zis, grupul de tineri intelectuali reuniți în jurul periodicului respectiv, căci mișcarea „iconarilor” își pierduse anterior unele din cele mai talentate voci. Redacția și colaboratorii îmbrățișaseră un proiect politic pretențios la care au dorit să contribuie prin mijloacele specifice poeziei și literaturii. Crearea unui „om nou”, „purificarea” națională și culturală, impunerea unei ideologii unice și construirea unui stat etnic erau niște obiective care, fie nu puteau fi materializate, fie nu puteau să reziste într-o lume marcată de pecetea progresului, schimbării, diversității, libertății. Din aceste motive, talentele și inspirațiile concentrate în jurul revistei „Iconar” au fost în mare parte irosite pentru a susține și promova idei care, în majoritatea cazurilor, au adus deservicii societății românești și au contribuit la tensionarea relațiilor dintre diverse orientări politice, grupuri etnice, comunități religioase, generații.

Die „Iconar”– Zeitschrift (1935–1938). Betrachtungen *

(Zusammenfassung)

Die vorliegende Studie analysiert den Bildungsprozess der „Iconar” – Bewegung, präsentiert ihre Ziele und betont die Behandlungsweisen der Probleme der rumänischen Gesellschaft Mitte der 30er Jahre des 20. Jahrhunderts in den Seiten der Zeitschrift „Iconar”. Der Verfasser zieht die Schlussfolgerung, dass die Talente und Eingebungen, die sich um die „Iconar”–Zeitschrift zusammenschlossen, größtenteils verschwendet wurden, um Ideen zu unterstützen und zu fördern, die, in den meisten Fällen, sich als ungünstig für die rumänische Gesellschaft bewiesen und zur Verschärfung der Verhältnisse zwischen verschiedenen politischen Einstellungen, ethnischen Gruppen, religiösen Gemeinschaften, Generationen beitrugen.

⁴¹ Traian Chelariu, *Naționalismul și politica*, în „Glasul Bucovinei”, 1935, 13 septembrie, p. 2–3.

⁴² Cronicar, *Iconar I, 2*, în „Glasul Bucovinei”, 1935, 17 octombrie, p. 2–3.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu

TUDOR NANDRIȘ: *JURNALUL UNUI MEDIC DE RĂZBOI* (II)

IULIA BRÂNZĂ

Prezentăm în continuare cea de a doua parte a *Jurnalului de campanie 1939–1945*, de Tudor Nandriș, în care autorul evocă unul din cele mai dramatice momente din istoria participării trupelor române la cel de-al Doilea Război Mondial: luptele de la Marele Cot al Donului.

*

Imediat după căsătorie, am plecat la Iași la rudele Aureliei, unde am făcut revelionul Anului Nou 1942. Am mai stat puțin prin Iași și apoi m-am întors la Rădăuți, unde trebuia să fim prezenți la serviciu. Nu aveam, însă, chef să fac serviciu. Războiul încă nu s-a terminat și lupte grele se dădeau pe toate fronturile. Mă așteptam în orice moment la o nouă mobilizare pentru a pleca pe front. Noi contingente de tineri erau chemate sub arme pentru a completa cadrele căzute pe câmpul de luptă.

Și, iată, că nu a trecut mult timp și am primit din nou ordin de mobilizare, tot de la Regimentul 8 Artilerie – Botoșani. Am rămas adânc indignat. Cum, eu să plec pentru a patra oară pe front și alții tineri de seama mea să stea acasă, să huzurească? Câtă nedreptate socială! Noi mereu în prima linie a frontului, pe când acești tineri, „trântorii societății”, stau liniștiți acasă, nu au luat parte la nicio luptă și nu au văzut măcar cum arată un câmp de luptă. Pe când noi, mereu în prima linie, unde pericolele sunt mai mari, dormind în câmp, în bătaia vântului, a ploilor, a ninsorilor, a viscolului și a frigului, care ajunge până la -33°C . Dormeam pe câmp, în gropi, pe pietroaie, nemâncăți, înghețați de frig etc., etc. Câtă deosebire între o categorie de oameni și altă categorie, adică acei „tineri învățți ai timpului”, care fac tot felul de afaceri și, în același timp, fac și pe marii patrioți și strategi la sute de kilometri în spatele frontului. Dacă, de ochii lumii, se mai întâmplă uneori să primească ordin de chemare vreunul din acești „tineri învățți”, atunci era asigurat că ajunge la „P. S.” Adică la partea sedentară a regimentului, care nu pleca niciodată pe front să lupte alături de toți tinerii țării, ci rămâneau la partea sedentară a unității, adică în cazarmă, neavând nicio activitate. Marea masă a tinerilor, „muritorii de rând”, fac toți parte din „P. A.”, adică partea activă a unității militare, care pleacă întotdeauna pe front să lupte pentru a-i apăra pe „trântorii

societății”. Acest lucru era cunoscut și de soldați, nu numai de ofițeri. Din cauza aceasta, moralul trupeii era foarte scăzut în ultimul timp. Cu un astfel de moral scăzut, am plecat și eu pe front, în vara anului 1942, pe la începutul lunii iulie. Aurica, cum a văzut ordinul de mobilizare, a început să plângă. Eu eram foarte amărât, căci vedeam cum se dăreamă fericirea noastră și apoi gândeam la toate pericolele care mă așteptau pe front.

A trebuit deci să îmbrac din nou uniforma militară pentru a patra oară. Și acest lucru nu-mi plăcea deloc. Mai aveam două zile până când trebuia să mă prezint la regiment. Înainte, însă, de a pleca la regiment, am mers împreună cu Aurelia până în Mahala, satul meu natal, pentru a-mi lua rămas bun de la bătrâna mea mamă, care era și suferindă. Cu multă emoție, m-am apropiat de casa părintească și am pășit peste pragul ei. Mama, care zăcea bolnavă în pat, cum m-a văzut în uniforma militară, a și început să plângă. Și-a dat seama că am fost din nou „chemat la oaste”, pentru a pleca pe front. Am încercat s-o consolez, dar nu am reușit. Ea plângea mereu, având ochii plini de lacrimi. Eram copleșit de durere. Aveam impresia că, de data aceasta, nu mă mai întorc de pe front și că acestea sunt ultimele clipe din viața mea pe care le petrec împreună cu mama și cu Aurelia. Aceasta cu atât mai mult cu cât biata mamă era în vârstă și suferindă și chiar, în cazul cel mai bun, dacă m-aș întoarce de pe front, nu mai speram să o găsesc în viață. Dar, în fața mamei, am căutat să mă stăpânesc. Se apropia clipa despărțirii. Parcă niciodată nu am simțit o durere atât de mare la despărțire ca acum. Se petrecea o mare tragedie în sufletul meu, pe care nu o puteam înfrâna. Mi-am adunat toate puterile să mă pot stăpâni să nu plâng. M-am apropiat de mama și am îmbrățișat-o cu toată căldura, ținând-o strâns la pieptul meu, ca să o simt cât mai mult lângă mine. Mama plângea și pe mine mă durea inima. Mi-am înăbușit cu tărie durerea în mine și am plecat. Nu mai vroiam să-mi prelungesc această durere. Mi-a rămas, la plecare, adânc întipărită în sufletul meu, privirea înlăcrimată a mamei, cu care m-a petrecut până la poartă. Pe drum nu am mai putut spune niciun cuvânt. Eram cu gândul mereu la mama. Și când mă gândeam că, în curând, va trebui să mă despart și de Aurelia, de fratele Ionică și de Astra, adică de tot ce am mai drag pe lumea aceasta. În clipa aceea, am simțit cum o lacrimă mi-a căzut din ochi, care mi-a curmat firul gândirii.

Am ajuns la Cernăuți în seara aceleiași zile. Fratele Ionică și Astra ne-au primit cu multă dragoste. Am stat împreună până a doua zi dimineață, când m-am întors la Rădăuți. În tot timpul acesta am vorbit foarte puțin. Gura noastră parcă era încleștată. Nu puteam spune decât câteva cuvinte și acelea banale. Eram încă sub puternica impresie a despărțirii de mama dragă.

A doua zi dimineața, împreună cu Aurica, m-am întors la Rădăuți, căci trebuia să mă pregătesc pentru plecare la Botoșani, unde se afla regimentul meu. La Rădăuți, Aurelia a început să-mi pregătească bagajul, având și ea ochii înlăcrimați. A sosit ora prânzului. Ne-am așezat la masă și, deși mâncarea era foarte bună, înghițeam parcă numai în sec. În timpul mesei au sosit câteva colege de ale

Aureliei pentru a mă conduce și ele la gară. Când am ajuns la gara Rădăuți, trenul era deja tras pe peron. Mi-am luat rămas bun de la Aurelia și de la colegile ei. Toate aveau ochii înlăcrimați. M-am urcat în tren și am mai stat de vorbă de la geamul vagonului. Când s-a pus trenul în mișcare, le-am spus un ultim „la revedere”. Ele au rămas pe peronul gării, fluturând batistele. Le-am privit cât am mai putut să le văd de la geamul vagonului. Când am ajuns la Botoșani, m-am întâlnit cu toți camarazii cu care am luat parte la campania de la Odessa. Cu ei m-am consolată repede, căci știam că și ei, când au plecat de acasă, au trecut prin aceleași situații grele prin care trecusem eu.

Regimentul se pregătea pentru plecarea pe front. În acest timp, se completau unitățile care au fost decimate în campania de la Odessa și se țineau conferințe asupra eventualelor regiuni unde vom lupta. La infirmeria regimentului, examinam zilnic noii oameni sosiți pentru încorporare. Toate aceste pregătiri au durat până în luna septembrie 1942, când s-a primit ordinul de îmbarcare a trupei în vagoane și de plecare pe front. Ni s-a spus că vom lupta pe frontul din Marele Cot al Donului, unde frigul ajunge până la -40°C . Pentru a face față acestui mare frig, a trebuit să ne procurăm o îmbrăcăminte de iarnă corespunzătoare, care ne-a costat bani grei, întrucât regimentul nu ne-a pus la dispoziție niciun fel de îmbrăcăminte de iarnă.

Multe și grele necazuri am îndurat în Marea Bătălie de pe Volga – Don. Ar fi foarte greu de povestit în amănunte prin câte am trecut și câte am suferit, pentru că este cu totul altceva să vezi cu ochii tăi un lucru și cu totul altceva să-l povestești. Totul, însă, ce-am scris au fost lucruri absolut reale, trăite și suferite pe propria piele și nu create de fantezie sau imaginație. În acest scop, am folosit un calendar de buzunar, în care notam foarte pe scurt tot ce vedeam, tot ce auzeam. Aceste note pot prezenta și anumite lipsuri sau greșeli, căci ele au fost luate în fugă, din mersul trenului, în marșuri, cât și pe câmpul de luptă, în bubuitul tunurilor și țâcănitul mitralierelor. Și acum să încerc să redau aceste notițe luate la repezeală.

19 septembrie 1942. Ne-am îmbarcat în gara Botoșani într-un tren care a fost pus la dispoziția Regimentului 8 Artilerie, al cărui comandant era colonelul Panaitescu Haralambie, iar Divizionul II al acestui regiment, al cărui medic am fost, era comandat de maiorul Repanovici Petre. Medic veterinar al acestui divizion era dr. Vlădeanu Ion, un bun prieten al meu. La ora 11 trenul s-a pus în mișcare. Pe peronul gării se afla o mulțime de lume, care a venit să-și ia rămas bun de la noi care plecam pe front. A fost o despărțire cât se poate de emoționantă.

20 septembrie 1942. Am ajuns în gara Grădina Publică din Cernăuți. Aici mă aștepta Aurelia, împreună cu fratele Ionică, care au fost înștiințați din timp de data sosirii trenului. Ni s-a spus că trenul va sta în această gară 12 ore pentru aprovizionare. Am avut deci posibilitatea să mai stau câteva ore de vorbă cu Aurelia și cu fratele Ionică. De la gară am plecat toți trei până la spitalul de copii, unde locuia fratele Ionică. Aici, cumnata Astra ne-a primit cu multă căldură și ne aștepta cu masa pregătită. În timpul mesei mai mult am tăcut decât am vorbit. Eram adânc mâhnit și îngrijorat. Dar iată, a sosit timpul să mă întorc la gară și să-mi iau

rămas bun de la Astra. I-am mulțumit pentru masă și pentru tot ce a făcut pentru mine și am plecat la gară însoțit de fratele Ionică și de Aurelia.

Când am ajuns la gară, am văzut un tren lung, plin de ostași și tunuri, cât și o locomotivă neagră care pufăia întruna. M-am uitat la acest tren și m-am întrebat: „Oare pe ce meleaguri ne va duce?” Se apropiau clipele de despărțire și eu eram din ce în ce mai emoționat. Aurelia plângea, iar fratele Ionică era foarte îngândurat. Nu de mult m-am despărțit de mama. Acum mă despart de Aurelia și de fratele Ionică. În realitate, mă despart de tot ce am mai drag pe lume și poate mă despart chiar de însăși lumea aceasta. Înainte de a mă urca în tren, l-am rugat pe fratele Ionică să aibă grijă de mama și Aurelia. Apoi i-am îmbrățișat pe amândoi cu multă căldură și m-am urcat în tren. Am apărut la geamul vagonului și le-am făcut semn să plece. Aurelia avea ochii înlăcrimați, iar fratele Ionică se vedea cât de mâhnit era în sufletul său. I-am mai privit de la fereastra vagonului până când nu l-am mai văzut.

Trenul s-a pus în mișcare și nu știu cum s-a întâmplat de am rămas singur în vagon. Eram copleșit de durere. Aveam impresia că privesc pentru ultima dată la aceste meleaguri ale copilăriei mele. În această clipă au intrat în vagon sublocotenentii Mislea, Atanasiu și Mihai, care călătoreau și ei în același vagon. Pentru a alunga nostalgia despărțirii, sublocotenentul Mihai Constantin a scos o sticlă de vin pentru a ne mai înveseli, comunicându-ne că comandantul trenului nostru este căpitanul Vârnăv Constantin, care mai târziu a căzut eroic în luptele de la Iași.

Prin punctul de frontieră de la Orășeni, am părăsit țara. Ne aflam acum pe teritoriul Poloniei. Din mersul trenului, am observat câmpiile Poloniei care erau necultivate, din cauza operațiunilor de război.

21 septembrie 1942. Pe la orele 6 dimineața, am ajuns în gara Sniatin din Polonia. Pe peronul gării se afla o mulțime de lume, mai ales copii și femei. Erau slabi și palizi la față. Se apropiau de vagoanele noastre și implorau o bucăciță de pâine. Cuvântul lor era: „Pan, davai hleba”, adică „domnilor, dați-ne pâine”. Le-am oferit toată pâinea pe care o aveam și așa au făcut toți camarazii mei. Erau, însă, așa de mulți, încât ar fi trebuit o cantitate foarte mare de pâine ca să-i sature pe toți. Când se arunca o felie de pâine din vagon, se aruncau asupra ei o mulțime de oameni pentru a o prinde. M-a impresionat această înfometare a populației. Polonia era o țară înfometată. Aceasta era și părerea tuturor ostașilor.

În cursul nopții am părăsit teritoriul Poloniei și, prin punctul Ternopol, am trecut pe teritoriul U.R.S.S. Ne aflam acum pe teritoriul Uniunii Sovietice. Pretutindenii încă se vedeau urmele războiului, care a trecut pe aici. Din fiecare colț de pământ se mai simțea încă mirosul prafului de pușcă. Prin gări se vedeau vagoane răsturnate, pe șosele mașini răsturnate, iar pe întinsele câmpii, tractoare imobilizate. Printre vagoanele răsturnate am văzut și un vagon românesc.

Am trecut prin gările Smeriuca și Kasatin unde am stat câteva ore. Erau gări foarte mari și ni s-a spus că, în aceste gări și în special în gara Kasatin, vechii țari ai Rusiei veneau foarte des, având pe aici mari moșii.

22 septembrie 1942. Am trecut prin gările Festow, Mironowka, iar către seară am ajuns la Zwetkowo.

23 septembrie 1942. Am trecut prin gările Bobinskaia și Samenka.

24 septembrie 1942. Am trecut prin gările Kristowka și Piatichati.

25 septembrie 1942. Am ajuns dimineața în gara Dnepropetrovsk¹, o gară foarte mare, situată pe malul drept al fluviului Nipru.

26 septembrie 1942. Am trecut fluviul Nipru și am ajuns în gara Usel.

27 septembrie 1942. Am sosit în gara Awdiewka, în apropiere de orașul Stalino, unde am debarcat. Satul Awdiewka se afla la o depărtare de 4 kilometri de gară. Am cantonat în acest sat, așteptând sosirea întregului regiment.

28–30 septembrie 1942. Am stat în satul Avdiewka pentru regruparea unităților.

1 octombrie 1942. La ora 8 dimineața, am pornit în marș cu tot regimentul. Mărșăluiam pe drumuri de țară, ridicând în urma noastră nori mari de praf. Simțeam cum pătrunde acest praf până în fundul alveolelor pulmonare. Pe fețele noastre se depunea praf de un deget de gros, dând impresia că purtăm adevărate măști pe față. Din cauza aceasta, nu ne recunoșteam decât după glas. Începând cu ziua de azi, am intrat în subzistența germană.

2 octombrie 1942. În zori de zi am pornit în marș, cu aceiași nori de praf ca și în ziua precedentă. Etapa a fost lungă de 40 de kilometri. Către seară am ajuns în satul Malo-Cristiakowo.

3 octombrie 1942. La ora 7 dimineața, am pornit din nou la drum spre Krasnii Luci, adică Steaua Roșie, trecând prin zona minată de la Nowo-Pawlowo. Către seară, am ajuns la Krasnii Luci. Aici s-a primit ordin să se ia cele mai severe măsuri de pază contra partizanilor, întrucât, cu o seară înainte, partizanii au atacat această localitate. Ordinul prevedea ca să se facă cantonarea numai în grupe de oameni, cu armele pregătite pentru a intra în acțiune în orice clipă. Am dormit, însă, liniștiți, căci partizanii nu ne-au atacat.

4 octombrie 1942. Am pornit în marș la ora 7 dimineața. Ni s-a fixat o etapă destul de mare de 48 de kilometri. Către seară, am ajuns în satul Rowenki.

5–6 octombrie 1942. Am rămas două zile la Rowenki. Aici, locotenentul Dogaru, comandantul grupului de comandă al Divizionului II, a dat o masă ofițerilor de la acest divizion. La această masă a luat parte maiorul Repanovici Petre, comandantul divizionului, locotenent Marches, sublocotenenții Mislea, Atanasiu, Mamolea, Vlădeanu și Nandriș.

7 octombrie 1942. Am pornit în marș spre localitatea Sverdlovsk². Pe drum, același praf ca în zilele precedente.

¹ [Oraș în sudul Ucrainei, port pe Nipru. Între 1796 și 1802 s-a numit Novorossiisk, iar între 1927 și 1991, Dnepropetrovsk. Din 1991 se numește Ekaterinoslav. Cf. *Mic dicționar enciclopedic*, București, Editura Enciclopedică, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p. 404.]

² [Sverdlovsk, oraș în Federația Rusă, în estul munților Ural. Aici, în noaptea de 16/17 iulie 1918, au fost uciși de către bolșevici țarul Nicolae II, împreună cu membrii familiei sale. Între anii 1924 și 1991 s-a numit Sverdlovsk, după numele lui Iacov Mihailovici Sverdlov (1885–1919), președintele Comitetului Executiv Central din Rusia între anii 1917 și 1919, cel care a inițiat masacrarea familiei imperiale. Astăzi a revenit la vechiul nume Ekaterinburg.]

8-10 octombrie 1942. Am rămas în Sverdlovsk. Comandantul Regimentului 8 Artilerie, colonelul Panaitescu Haralambie, a dat ordin să se adune tot regimentul în careu. Când regimentul s-a adunat, a venit și colonelul. Ajutorul de comandant al regimentului, locotenent-colonelul Apostolescu, a prezentat raportul, după care colonelul Panaitescu a pătruns până în mijlocul careului, făcând observațiile sale în legătură cu marșul. A insistat asupra prafului care, în timpul marșului, s-a depus atât pe oameni, cât și pe cai, dând ordin să se facă o curățenie generală, pentru care s-au dat două zile de repaus. M-a întrebat apoi pe mine dacă am de făcut vreo observație din punct de vedere sanitar. Am răspuns că, datorită prafului care se ridică în atmosferă, am observat mai multe cazuri de conjunctivită, atât la ostași cât și la ofițeri.

11 octombrie 1942. Am pornit în marș dis-de-dimineață spre localitatea Isvorino, care era un sat mic și sărăcăcios prin mijlocul căruia curgea un mic pârâu. În acest sătuleț sărăcăcios, neavând nicio posibilitate de încartiruire, am fost nevoiți să ne facem corturi în care am dormit peste noapte. Timpul a devenit foarte friguros. Din cauza aceasta, nimeni nu a putut să doarmă nici un pic. Simțeam cum frigul mă pătrunde până în măduva oaselor. Atât soldații, cât și ofițerii stăteau zgribuliți în corturi, dârdâind de frig. Cu toate acestea, unii cântau, alții povesteau, să le treacă timpul mai ușor. Ascultam cu multă plăcere cântecele pline de nostalgie și doinele românești, cântate pe aceste meleaguri străine, departe de țara noastră. Melodiile lor pătrundeau în corturile noastre reci și parcă ne aduceau căldură, dar, în același timp, ne trezeau dorul de familie și de casă. Un cântec mult îndrăgit era *Scrie-mi, mamă*: „Scrie-mi, mamă, despre satul / Cel cu cer albastru / Și-mi trimite-o albă floare / Din salcâmul nostru... // Scrie-mi, mamă, dacă cuiva în sat / Milă fostu-ia când am plecat / Și dacă afară de tine / Plâns-au și alții după mine. // Scrie-mi, mamă, dacă în fața casei / Plopii s-au plecat / Și ce cântece se mai cântă / Pe la noi prin sat...// Scrie-mi de țiganul Gârbu / De mai cântă seara în șezătoare / Numai despre-o fată, mamă, / Să nu-mi scrii că rău mă doare...// Iată îți scriu, odorul mamei, / Cele așteptate. / Lăutarul îți trimite multă sănătate / Și în singurătatea tristă / Inima îți trimite să te însenine, / Iară fata care ai iubit-o / A murit gândind la tine...”

Un alt cântec care se cânta, tot atât de des pe front, a fost *În satul în care m-am născut*: „În satul în care m-am născut / Și primii ani am petrecut / Acolo e toată lumea mea / Și inima și dragostea...// De atunci ani și ani de-a rândul / Uitarea peste tot s-a pus / Și astăzi iar mă duce gândul / În satul în care m-am născut. // Acolo e frig și toamnă rece / Și plouă tot mereu. / Sunt lacrimi care n-au să sece / Cât va fi toamnă în satul meu...// Aștept o zi mai fericită / Să-mi văd căsuța cu pridvor / Și căraruia însorită / Care duce la izvor...”

Tot în noaptea aceasta au apărut pentru prima dată avioane inamice, care au bombardat cu tărie localitățile din apropierea noastră.

12 octombrie 1942. Când a început să se facă ziuă, am ieșit din corturile noastre înghețați de frig și am început să facem mișcări ca să ne încălzim. Pe la orele 7 dimineața am pornit în marș spre Kamensk, un oraș situat chiar pe malul

drept al fluviului Doneț. La intrarea în oraș se mai vedeau încă urmele pozițiilor de luptă și cazemate distruse. Ne apropiam acum de cotul Donețului, vestit și bogat în zăcăminte carbonifere. Minele de cărbuni se întindeau pe o mare suprafață și cele îndepărtate păreau niște mușuroaie de furnici. În jurul lor se aflau bălării înalte în care, de multe ori, ne camuflam.

13 octombrie 1942. Am rămas în orașul Kamensk și am fost încartiruiți într-o casă chiar pe malul râului Doneț. Am ascultat toată noaptea zgomotul valurilor acestui fluviu, din care cauză nu am putut dormi aproape deloc.

14 octombrie 1942. Pe la orele 6 dimineața, am părăsit orașul Kamensk. Am trecut apoi peste fluviul Doneț și mășăluiam spre localitatea Suburov.

15 octombrie 1942. Ne-am trezit de dimineață cu frigul în case. Am făcut câteva mișcări ca să ne încălzim și apoi am pornit în marș spre satul Galowo-Kalitwenskaia, situat pe malul apei Kalitwa. Intrarea în sat a fost foarte dificilă, din cauza râpelor și nisipului, în care roțile tunurilor și ale căruțelor se înfundau până la butuci.

16 octombrie 1942. Am rămas în Galowo-Kalitwenskaia, în așteptarea noilor ordine de la divizie.

17 octombrie 1942. Am pornit în marș spre satul Ilinski, unde am rămas peste noapte.

18 octombrie 1942. Am pornit în marș spre satul Iwanovski, unde am rămas până a doua zi. În timpul marșului, am întâlnit câteva cămile din stepa calmucă, conduse de tătari, pe care, din curiozitate, am încălecat și noi.

19 octombrie 1942. Am pornit în marș spre satul Bogatoșew, unde am rămas până a doua zi.

20 octombrie 1942. Am pornit în marș spre satul Platow, unde am fost încartiruiți la un colhoz. Președintele colhozului, un om bătrân, ne-a povestit că, în Primul Război Mondial, a fost în Bucovina, la Cernăuți și apoi în munții Carpați, luptând la Cârlibaba, unde cetățenii de acolo le spuneau: „Cârlibaba noastră este moartea voastră”.

21 octombrie 1942. Am plecat dis-de-dimineață spre satul Werlowka. Ne apropiam acum din ce în ce mai mult de linia frontului, care se afla la o depărtare de numai 50 kilometri.

22–26 octombrie 1942. Am rămas la Werlowka, așteptând să se adune întreaga divizie. Aici a venit în inspecție generalul de corp de armată Ionescu Teodor, comandantul Corpului I Armată, sub ordinele căruia am intrat de acum înainte.

27 octombrie 1942. Am pornit în marș spre satul Kalinowski. Am început de acum să mășăluim numai noaptea, întrucât ne apropiam de linia frontului și să nu fim observați de armata inamică. Am trecut și prin Bogowskaia, unde s-a instalat comandamentul diviziei noastre.

28 octombrie 1942. În zori de zi, am ajuns într-un sat mic și sărăcăcios, unde nu a fost nicio posibilitate de încartiruire. Ne-am oprit într-o vale, unde se afla puțin tufiș, pentru a ne camufla de aviație. Am călătorit în tot timpul nopții pe un

ger și un vânt atât de puternic, încât îl simțeam până în măduva oaselor. Eram foarte obosit de marșul făcut și nu aveam nicio posibilitate de a mă odihni.

29 octombrie 1942. La căderea serii, ne-am pornit în marș spre satul Werch-Luțchi, unde am întâlnit o companie de italieni. Comandantul acestei companii era maior, care ne-a invitat în cantonamentul său la un pahar de vin. Cu această ocazie, ne-am dat seama că italienii sunt mult mai bine organizați decât noi. Ei, pe lângă alimentele pe care le primeau din partea unității, care sunt mult mai bune decât ale noastre, mai primeau alimente și direct de acasă.

La acest pahar de vin, maiorul nostru Repanovici Petre a amintit, printre altele, și de Dictatul de la Viena, prin care Italia, împreună cu Germania, două țări aliante cu noi, au smuls din trupul patriei noastre o parte importantă a Transilvaniei, pe care au dat-o ungarilor. Acest fapt cu totul neamical a făcut să scadă foarte mult moralul și curajul ostașilor noștri. Poporul român nu are să uite, însă, niciodată această ciuntire a țării. La această observație, maiorul italian a răspuns că poporul italian recunoaște dreptatea poporului român și noi trebuie să facem distincție între poporul italian și guvernul italian, în frunte cu Mussolini, care nu recunoaște drepturile poporului român. În cursul zilei, am rămas la Werch-Luțchi, iar comandanții de divizioane, împreună cu comandantul de regiment, au plecat, spre seară, să recunoască noua poziție de luptă a regimentului.

30 octombrie 1942. Am rămas tot în Werch-Luțchi, iar în cursul nopții, primul eșalon al regimentului a primit ordin să ocupe poziție de luptă. Până în zori de zi, acest eșalon trebuia să fie instalat în poziția de luptă și gata să deschidă focul în orice moment, dacă situația o va cere. În noaptea următoare, a plecat și al doilea eșalon al regimentului pentru a ocupa poziția de luptă. Poziția de luptă pe care a ocupat-o Divizia a 7-a Română, din care făcea parte și Regimentul 8 Artilerie, a fost ocupată, înaintea noastră, de divizia italiană numită „Colere”, care avea și o legiune croată. Grupul de artilerie al Diviziei Italiene „Colere” era comandat de locotenent-colonelul Scassellati, care a avut marea amabilitate de a-mi preda adăpostul său pentru postul meu de prim-ajutor.

1 noiembrie 1942. A fost prima noapte când am dormit pe câmpul de luptă în această campanie din Marele Cot al Donului. Zăpadă multă și un frig puternic ne pătrunde în oase. Bordeiul meu este puțin ospitalier din cauza frigului, cât și din cauza șoarecilor care, în timpul nopții, se plimbă peste mine, chițcăind mereu.

2 noiembrie 1942. Însoțit de sergentul meu sanitar Robu Cristofor, am vizitat toate bateriile de tragere ale Divizionului II, care erau instalate într-un lan de grâu de toată frumusețea. Grâul era mare și plin de spic, de putea foarte bine să fie secerat, chiar și în luna noiembrie. Cât vedeai cu ochii în dreapta și în stânga, nu vedeai decât un grâu înalt și frumos. Poziția noastră de luptă se afla la cota 219. Divizionul nostru avea misiunea să sprijine Regimentul 37 Infanterie, care se afla în fața noastră. În stânga Regimentului 37 Infanterie era Regimentul 14 Infanterie și, mai la stânga, Divizia Italiană, iar în dreapta noastră se afla Divizia 11 Română. În decursul zilei de azi am obținut, prin bunăvoința maiorului Repanovici, un butoi

gol de benzină, pe care l-am transformat în sobă și am instalat-o în bordeiul meu. Drept combustibil am folosit paie de grâu, care se aflau din abundență peste tot. Cu aceste paie se încălzea destul de bine bordeiul, în care se află și postul meu de prim-ajutor. Eram acum mulțumit, având asigurată căldura necesară, atât pentru mine, cât și pentru răniți.

3 noiembrie 1942. Suntem în a treia zi pe poziția de luptă. În sectorul nostru este deocamdată liniște și pace. Pentru a ne trece mai ușor timpul, în fiecare seară, la lumina unui opaiț, jucăm cărți „garde au coeur”, împreună cu maiorul Repanovici, sublocotenentul Atanasiu, Mislea și cu mine.

4 noiembrie 1942. Azi am avut o zi plăcută. Am primit în bordeiul meu vizita neașteptată a colegului dr. Traian Vârzaru, care era medicul unui batalion din Regimentul 37 Infanterie. La plecare m-a invitat să vizitez bordeiul său.

5 noiembrie 1942. Comanda divizionului nostru a fost inspectată de colonelul Grama, comandantul Brigăzii de Artilerie și colonelul Panaitescu Haralambie, comandantul regimentului nostru. La sfârșitul inspecției, mi-au cerut să le înaintez o serie de situații, ca și cum am fi în cazarmă și nu pe câmpul de luptă. Din cauza lipsei de hârtie și cerneală, n-am întocmit aceste situații birocratice. Birocratismul a pătruns până în linia frontului. Ce păcat că ne-au venit aici și acești birocrați fanatici.

6 noiembrie 1942. Am vizitat toate bateriile de tragere ale divizionului nostru. La întoarcere, l-am vizitat pe colegul dr. Traian Vârzaru, căruia i-am întors vizita. Am rămas plăcut surprins, când în bordeiul lui am observat o pisică de angora de toată frumusețea și foarte blândă. L-am rugat să mi-o împrumute pentru câteva zile, pentru a-mi fugări șoarecii din bordei, și mi-a răspuns că nu o împrumută pentru nimic în lume. În pustietatea aceasta, în care ne aflăm, în afară de șoareci, nu se vedea nici un alt animal sau pasăre. Ne-a mirat pe toți acest fapt. Era ceva cu totul deosebit. Imensitatea acestor câmpii fără de sfârșit parcă ne înfiora.

7 noiembrie³ 1942. Azi am primit primul foc de artilerie din partea inamicului, care s-a soldat cu primele victime omenești. Pe lângă răniți, am avut doi ostași morți de la Bateria a IV-a și anume: fruntașul Moise Vasile, din județul Câmpulung Moldovenesc, și ostașul Munteanu Constantin.

8 noiembrie 1942. Am avut și azi câțiva răniți pe care i-am pansat și evacuat.

9 noiembrie 1942. Am fost ocupat tot timpul cu mai mulți răniți și bolnavi, care au sosit la postul de prim-ajutor.

10 noiembrie 1942. Azi au sosit în inspecție la comanda divizionului nostru generalul Stănescu, colonelul Grama și colonelul Panaitescu. După terminarea inspecției, generalul Stănescu mi-a dat ordin să mă mut imediat cu postul de prim-ajutor în satul Fedotow, care se afla la 2–3 kilometri în spatele frontului. Cu toate că mă aflam în prima linie a frontului, mă obișnuisem aici și-mi venea foarte

³ [În ziua de 7 noiembrie sovieticii sărbătoreau Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, care a avut loc la 25 octombrie 1917, după calendarul iulian în uz la acea vreme în Rusia.]

greu să mă despart de camarazii mei. De aceea am încercat să-l rog pe generalul Stănescu să-mi permită să rămân aici. Generalul Stănescu mi-a răspuns scurt: „Postul matale de prim-ajutor nu este reglementar instalat și divizia are nevoie de medici”.

11 noiembrie 1942. Întrucât nu am executat ordinul primit din partea generalului Stănescu, am fost chemat „imediat” la telefon, atât eu cât și maiorul Repanovici, de colonelul Panaitescu, care ne-a făcut aspre observații pentru faptul că încă nu m-am mutat cu postul de prim-ajutor în satul Fedotow. În urma acestor observații, am trebuit să părăsesc această poziție, în regretul tuturor ofițerilor și ostașilor.

12 noiembrie 1942. Mi-am instalat postul de prim-ajutor într-o casă de la marginea satului Fedotow, împreună cu cel al Divizionului I. În acest sat erau cantonate mai multe unități militare, din care cauză încartiruirea a fost foarte anevoioasă. Am fost încartiruiți într-o odaie nu prea spațioasă, cinci medici, dintre care patru umani: medicul căpitan Petrovici, de la Regimentul 37 Infanterie, medicul căpitan Mustăciosu, tot de la Regimentul 37 Infanterie, medicul căpitan Lucescu Nicolae, de la 8 Artilerie, medicul locotenent Nandriș precum și medicul veterinar căpitan Nedelcov. În această odăiță mică nu se aflau decât două paturi de scândură, care erau ocupate: unul de medicul căpitan Petrovici și al doilea de medicul căpitan Lucescu. Ceilalți medici dormeau pe jos, unde ne-am așternut câteva paie.

13 noiembrie 1942. Am făcut o vizită la postul de comandă al Divizionului II, maiorului Repanovici Petre, care m-a primit cu multă căldură. De asemenea, au venit să mă vadă toți ofițerii divizionului, care nu aveau misiuni speciale. Ostașii care m-au văzut s-au bucurat foarte mult.

14 noiembrie 1942. A fost o zi frumoasă și liniștită, cum rar poți să întâlnești pe front. Însoțit de sergentul meu sanitar Robu Cristofor, am vizitat toate bateriile de tragere și mă întorceam încet spre satul Fedotow. Ne-am îndepărtat numai puțin de bateriile de tragere, când rușii au deschis un foc foarte violent de artilerie grea asupra pozițiilor noastre. Ne aflam în plin câmp, unde nu se afla nici un adăpost. Instinctiv, ne-am întins pe burtă la pământ. În jurul nostru și în imediata apropiere, exploda o ploaie de proiectile de artilerie. Zgomotul de explozie era înfiorător. Stăteam nemișcat pe burtă și priveam la schijele exploziilor care se înfîșeau în pământ în jurul nostru. Așteptam, din moment în moment, să fim loviți de schijele acestor proiectile. Am avut, însă, mare noroc. Am scăpat ca prin urechile acului. În asemenea situație, nu mai știai dacă, în clipa următoare, vom fi sau nu în viață. În atmosferă nu se simțea decât miros de praf de pușcă și de carne arsă. Acest atac a ținut aproximativ jumătate de oră, după care ne-am ridicat de la pământ și am pornit la drum. În timpul mersului, am observat cum un proiectil a explodat exact în mijlocul unei baterii de tragere. Ne-am oprit în loc și am privit într-acolo. Ne-am dat seama că, în acel loc, s-a produs un mare dezastru și ne-am întors în locul acela. Când ne-am apropiat, am rămas adânc emoționat de tot ce am văzut în acel loc.

Aspectul era jalnic. Soldații și ofițerii, cu care, numai cu câteva minute înainte, am stat de vorbă, erau acum sfărtecați de schije și stăteau întinși neînsuflețiți, alături de tunul lor care, la rândul său, era și el sfărâmat. Un proiectil inamic a pătruns exact în țeava tunului, unde a explodat. Soldații răniți s-au adunat într-o groapă de alături, unde i-am pansat. Aceasta a fost una dintre cele mai triste zile de când sunt pe front.

15 noiembrie 1942. Astăzi mi-au sosit la postul de prim-ajutor ostași cu degerături la degete și la urechi. Și suntem abia pe la mijlocul lunii noiembrie. Ce va fi oare mai târziu, când frigul va fi și mai mare?

16 noiembrie 1942. Aviația inamică care, până acum, a fost aproape inexistentă, a început să devină foarte activă. Zilnic bombardează satele și pozițiile de luptă. Vin mereu în valuri, ne mitraliază și bombardează, apoi se retrag ca, în scurt timp, să ne bombardeze din nou.

17 noiembrie 1942. Aviația inamică ne mitraliază și bombardează zilnic fără a fi stingherită. Noi nu avem nici aviație și nici tunuri antiaeriene.

18 noiembrie 1942. Prizonierii luați în ultimul timp ne-au informat că, în fața pozițiilor noastre, sunt masate trupe, care așteaptă numai ordinul de a porni la atac. Din cauza aceasta, întreaga divizie a fost pusă în stare de alarmă. Și tot datorită acestui fapt, atacul de azi nu a fost o surpriză pentru noi. El a început cu o pregătire violentă de artilerie, după care infanteria a pornit la atac. Unitățile noastre, care au știut dinainte de acest atac, au luptat cu îndârjire și l-au respins.

19 noiembrie 1942. Regimentul 37 Infanterie ne informează că inamicul ar avea intenția de a porni din nou la atac. Divizionul nostru de artilerie, care apără Regimentul 37 Infanterie, este pus în stare de alarmă și primește ordin să deschidă focul la cererea infanteriei. Observatoarele înaintate ale Bateriei a V-a și a VI-a ale divizionului nostru raportează, de asemenea, că observă intensă mișcare de trupe inamice. Aceste baterii primesc ordin să deschidă focul înainte ca inamicul să pornească la atac. Bateriile V și VI au deschis focul, după care au urmat apoi toate bateriile regimentului nostru. Infanteria a deschis și ea focul cu arme automate, mitraliere, branduri etc.

E un zgomot infernal. În atmosferă nu se observă decât nori de fum, proveniți din exploziile proiectilelor de artilerie, și miros de praf de pușcă. Observatoarele înaintate raportează că coloane inamice de infanterie au pornit la atac. Unitățile noastre intensifică tragerile. Luptă cu disperare. Lupta este foarte aprigă. Inamicul a intensificat și el tragerile, atât de artilerie, cât și de infanterie. Încordarea nervoasă a ajuns la maximum. Lupta continuă cu aceeași disperare. Infanteria noastră seceră cu mitralierele, cu brandurile, iar artileria noastră nimerește în toate obiectivele cu multă precizie. Trage cu tunul direct în infanteria inamică, întocmai cum trage și infanteria cu armele sale automate. Coloane întregi ale inamicului au fost secerate, iar cele care au mai rămas au fost oprite în înaintare și împrăștiate pe câmp. Astfel, și acest atac inamic, care a fost foarte înverșunat, a fost respins.

20 noiembrie 1942. În zori de zi, inamicul a început un nou atac de artilerie și de branduri. De data aceasta, însă, atacul s-a dat în dreapta noastră în sectorul

Diviziei a 11-a Română. Din când în când, se trăgea și asupra noastră pentru a ne ține angajați.

21 noiembrie 1942. Inamicul a început un atac de noapte asupra satelor vecine și, în special, asupra satului Fedotow, unde aveam postul de prim-ajutor. Atacul cu avioane se făcea în valuri succesive. Primele avioane lăsau parașute luminoase, care luminau ca și ziua, iar al doilea rând de avioane lăsa bombele sau „lăsa ouă”, după expresia soldaților.

22 noiembrie 1942. Pe la orele 2 noaptea s-au primit informații de la prizonieri că inamicul se pregătește din nou pentru atac. Colonelul a dat ordin ca tot regimentul să fie în stare de alarmă și gata să intervină în orice moment. Și de data aceasta atacul s-a dat tot în sectorul Diviziei a 11-a Română. S-a primit ordin ca Regimentul nostru 8 Artilerie să vină în ajutorul Diviziei a 11-a Română. În baza acestui ordin, tot Regimentul 8 Artilerie a deschis focul în apărarea Diviziei a 11-a Română.

23 noiembrie 1942. Trăim timpuri foarte grele și periculoase. Nimeni nu mai este sigur pe ziua de mâine. Atacurile inamice devin din ce în ce mai frecvente. Mulți au ajuns să fie foarte indiferenți de tot ce se întâmplă în jurul lor. Puțin le pasă dacă, în minutul următor, vor mai trăi sau nu. Pe câmpul de luptă, omul este transformat într-un corp mecanic, care acționează la ordine, fără să-i pese de ce se va mai întâmpla.

24 noiembrie 1942. Atacul inamic început ieri a fost reluat azi parcă cu mai multă violență. El s-a dezlănțuit atât în sectorul nostru, cât și la vecinii din dreapta și din stânga. Întreg frontul se află într-o continuă fierbere. Prin văzduh urlă obuzele de toate calibrele, și dintr-o parte și din alta. Pământul geme în urma exploziilor asurzitoare de tot felul. Schije și gloanțele împrăștie cu dărnicie fiorii morții în toate părțile. Și, în asemenea situație, trebuie să-mi fac datoria. Cu mâinile tremurânde de emoție pansez răniții. Suflete nevinovate zboară către cer și trupuri înroșite de sânge, sfârtecate de obuze, stau împrăștiate pe aceste câmpii atât de departe de țara noastră. Aici e imperiul morții, aici viața nu mai este decât o simplă scânteiere între două veșnicii, aici se clădește, din trupuri, din suflete și din oase, viitorul popoarelor de mâine.

25 noiembrie 1942. Rușii au început să facă uz de „Katiușa”, care este un aruncător de proiectile extraordinar de mare. Un astfel de proiectil neexplodat am avut ocazia să-l văd și eu. Era înfiorător numai după aspectul pe care îl prezenta, fără a mai vorbi de efectele dezastruoase ale exploziei sale.

26 noiembrie 1942. După vizita obișnuită în bateriile de tragere, mă întorceam spre satul Fedotow, împreună cu sergentul sanitar Robu Cristofor. Era liniște. Nu se auzea nici un foc de armă. Când deodată ne-am trezit cu un puternic bombardament de artilerie. Schije și proiectilele de artilerie zbârnâiau în jurul nostru ca albinele într-un stup. Am avut mare noroc că, în apropierea noastră, s-a aflat un adăpost, în care am sărit împreună cu sergentul sanitar Robu Cristofor. Din acest mic adăpost priveam la proiectilele, care explodau în jurul nostru. Ne aflam în apropierea satului Fedotow, care se vedea foarte bine din groapa în care ne aflam

cât și infirmeria noastră de la marginea satului. La un moment dat, am observat cum un proiectil a explodat chiar în infirmerie, unde se aflau mai mulți ostași răniți și bolnavi. Am rămas adânc emoționat când mă gândeam la bieții ostași din infirmerie. Parcă îi vedeam pe toți sfărtecați de schije și acest fapt mă impresiona foarte mult. Dar, din fericire, cum rar se întâmplă în astfel de situații, nici un ostaș nu a fost rănit. Au scăpat ca printr-o minune. Ușa și ferestrele infirmeriei au fost complet distruse, iar pereții ciuruți de schije. Ostașii, cum m-au văzut, m-au rugat să le dau voie să plece la unitățile lor. Și această dorință le-a fost îndeplinită.

27 noiembrie 1942. Am fost informat că, după lupte grele, inamicul a reușit să facă o breșă în sectorul Diviziei a 9-a Română, care a fost complet distrusă. În această direcție ar fi plecat și o unitate germană, pentru a opune maximum de rezistență inamicului care înaintează.

28 noiembrie 1942. Azi a fost o zi ceva mai liniștită. Slabe focuri de armă se mai auzeau din când în când. Am impresia că mă aflui parcă după un puternic taifun care pustiește totul. Un vânt puternic și rece a început să sufle încă de această noapte. Iarna începe să se instaleze cu toată asprimea ei.

29 noiembrie 1942. În noaptea de 28 spre 29 noiembrie 1942 am suferit cel mai puternic bombardament de aviație. Mă aflam într-o odăiță mică în satul Fedotow, împreună cu medicii Lucescu, Petrovici, Mustăciosu și Nedelco. Bombardamentul a început de cu seară și a durat până în zori de zi. Avioanele veneau în valuri succesive. Zgomotul de motoare îl auzeam de la distanță și constituia pentru noi un fel de „sirenă de alarmă”. Ca de obicei, primele avioane lansau parașute luminoase, iar următoarele, bombe de toate calibrele. Au bombardat satul Fedotow, în lungul și largul lui. Multe bombe de calibru mare au căzut în jurul casei în care locuiam, sfărâmând complet un perete al casei, ușa și ferestrele. Schijezele zbârnâiau pe deasupra capetelor noastre, dar, din fericire, nu au rănit pe nimeni. Tot molozul de pe pereți a căzut peste noi. Zgomotul avioanelor și exploziile bombelor de calibru mare erau infernale. Gropile cauzate în urma acestor explozii erau atât de mari, încât un călăreț cu cal cu tot nu se vedea dintr-o astfel de groapă. Forma acestor gropi era asemănătoare cu craterul unui vulcan. Afară era un ger cumplit. Adăpostul nostru improvizat în spatele casei nu prezenta nici cea mai mică siguranță. Din cauza aceasta, nici nu ne-am folosit de el. Am preferat să stăm în casă, orice s-ar întâmpla cu noi. Din fericire, am scăpat cu toții nevătămați ca printr-o minune. A fost un bombardament foarte puternic, iar numărul răniților a fost foarte mic și cu plăgi ușoare. Interesant este de notat că acest bombardament, atât de violent, nu a nimerit nicio casă în plin. Toate bombele au căzut în jurul caselor. De asemenea, nu s-a înregistrat niciun mort, ci numai cazuri ușoare de răniți.

30 noiembrie 1942. Până acum am rezistat la multe atacuri. Nu știm, de acum înainte, la câte vom mai putea rezista.

1 decembrie 1942. Aviația inamică a devenit foarte activă și mult mai numeroasă, ca de obicei. Ea atacă fără încetare, zi și noapte, atât cu armele de bord, cât și cu bombe de toate calibrele. Se vorbește că armata sovietică ar fi nimicit la

Stalingrad⁴ (Volgograd), peste 30 de divizii germane și toată armata inamică, care opera în acest sector, a venit acum asupra noastră. Printre ostași circulă zvonuri că guvernul nostru ar fi căzut și că acum se află la cârma țării un guvern condus de Iuliu Maniu, care ar fi cerut ca toate trupele de pe front să se întoarcă în țară. Nu se știe, însă, care este adevărul.

2 decembrie 1942. După spărtura frontului, făcută în sectorul Diviziei a 9-a, se pare că inamicul încearcă să pătrundă spre Rostov, pentru a răsturna întregul front. Pe ziua de azi, în sectorul nostru a fost o activitate slabă, în schimb în dreapta noastră a fost o activitate foarte intensă. Acolo continuă încă lupta cu furie. Bubiitul tunurilor și țcănitul mitralierelor răzbat până la noi. Din cauza aceasta, suntem mereu în stare de alarmă.

3 decembrie 1942. Zi aproape calmă în sectorul nostru. În dreapta noastră continuă atacul cu aceeași înverșunare. Un iad de foc se dezlănțuie acolo. Văzduhul este cernit de explozia obuzelor. Zgomotul tunurilor se aude în mod sinistru până la noi. Câte trupuri sângerânde și încremenite nu vor fi zăcând împrăștiate pe aceste câmpii și câte trupuri nu vor mai cădea de acum înainte. Azi au sosit în sectorul nostru rămășițe din Regimentul 13 Artilerie din Divizia a 9-a Română. Și la postul meu de prim-ajutor s-au prezentat câțiva ostași răniți, aparținând Regimentului 13 Artilerie.

4 decembrie 1942. Am trecut pe la comanda regimentului nostru cu gândul că poate voi da peste vreo scrisoare rătăcită pe aici. Nu am avut norocul să găsesc nicio scrisoare. Am schimbat câteva cuvinte cu colonelul Panaitescu Haralambie, comandantul nostru. L-am întrebat, în primul rând, de ce nu primim scrisori din țară de un timp atât de îndelungat. Și colonelul mi-a răspuns că toată corespondența sosită din țară a fost oprită la Corpul de Armată, pentru orice eventualitate.

5 decembrie 1942. În urma breșelor făcute, inamicul înaintează, atât în dreapta cât și în stânga noastră, cu intenția vădită de încercuire. Acest fapt a fost observat și de ostași, care primesc focul nu numai din față ci și din dreapta și din stânga. În asemenea împrejurare, situația a devenit foarte critică pentru noi.

6 decembrie 1942. A fost o zi calmă pe tot frontul care, după părerea ostașilor, este prevestitoare de furtună. Se poate ca ostașii să aibă dreptate.

7 decembrie 1942. Când mă întorceam din bateriile de tragere spre satul Fedotow, am găsit pe câmp o parașută pe care am luat-o cu mine. Când am ajuns în cantonamentul nostru, medicul căpitan Petrovici, cum mi-a văzut parașuta, m-a rugat să i-o vând. În definitiv, și așa nu aveam ce face cu ea pe front. Totuși am încercat o imposibilitate. De vândut nu avea rost să o vând. Pe front fiecare avea bani, dar nu avea ce face cu ei. Și atunci mi-a venit în gând să-i cer un kilogram de vin în schimbul parașutei, știind că pe front nu are nimeni niciun strop de vin. Spre surprinderea mea, medicul căpitan Petrovici scoate din lada sa de campanie o sticlă

⁴ [Denumirea, între anii 1925 și 1961, a orașului Volgograd. Până în 1925 s-a numit Țarițan. Cf. *Mic dicționar enciclopedic*, București, Editura Enciclopedică, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p.1319–1320.]

de vin înfundat de calitatea cea mai bună. În felul acesta, am făcut schimbul cu parașuta.

8 decembrie 1942. Am vizitat bateriile de tragere. Cu toată situația critică, ostașii au început, însă, de pe acum a se pregăti pentru sărbătorile Crăciunului. În jurul lor, se afla un lan mare de grâu, cât vedeai cu ochii. Ostașii au cules spice de grâu, care erau de o frumusețe rară și au început a le bate pentru a scoate boabele de grâu. Erau preocupați acum unde și cum vor putea măcina aceste boabe de grâu pentru a face colaci și cozonaci. Unul din ostași a fost însărcinat să caute prin satele din apropiere unde s-ar putea măcina grâul, cât și tot materialul necesar pentru colaci și cozonaci. Acești ostași m-au invitat cu multă căldură să petrec Crăciunul împreună cu ei. Am acceptat această invitație.

9 decembrie 1942. Am trecut din nou pe la comanda regimentului pentru a mai afla unele noutăți, întrucât situația frontului era cât se poate de critică. Am stat de vorbă cu colonelul Panaitescu Haralambie, comandantul Regimentului 8 Artilerie, în legătură cu situația frontului care, după părerea mea, se înrăutățește din ce în ce mai mult. Colonelul mi-a spus că, într-adevăr, situația frontului a fost foarte critică, dar acum s-a mai îmbunătățit.

10 decembrie 1942. Avioanele inamice de azi, care au zburat pe deasupra noastră, pe lângă bombe, au mai aruncat și o sumedenie de manifeste. În aceste manifeste se afla și o schiță de hartă, în care se arătau direcțiile de înaintare ale coloanelor sovietice, care strângeau tot mai mult cercul în jurul nostru. Pe aceste manifeste era înfățișat și Adolf Hitler, care stătea cu mâinile încrucișate, privind la o mare masă de cadavre.

11 decembrie 1942. Pe frontul din sectorul nostru e o activitate redusă. În dreapta noastră, luptele continuă. Breșa făcută progresează mereu. Fiecare se întrebă cât vom mai putea rezista.

12 decembrie 1942. Cu sergentul sanitar Robu Crisofor și cu doi brancardieri, transportam etuva care se află la bateriile de tragere spre satul Fedotow. În drum am fost surprinși de aviația inamică. Un avion s-a lăsat în picaj exact deasupra noastră. Am crezut că, în acest moment, s-a terminat cu noi. Avionul, însă, s-a îndepărtat fără să tragă în noi și, astfel, am scăpat de un mare pericol.

13 decembrie 1942. Mă aflam la infirmeria unității noastre, când am observat două căruțe pline cu soldați mergând spre linia frontului. În minutul următor, un proiectil de artilerie inamic a căzut și a explodat exact în mijlocul acestor căruțe. Explozia acestui proiectil, probabil rătăcit, căci altul nu a mai venit, a cauzat moartea și rănirea a numeroși ostași, care au fost apoi aduși la infirmeria noastră.

14 decembrie 1942. Întorcându-mă din bateriile de tragere, pe câmp, m-am întâlnit cu locotenentul Caraman, adjutantul regimentului⁵. L-am întrebat ce mai știe în legătură cu situația frontului și mi-a răspuns că, deocamdată, nu mai știe nimic nou.

⁵ Ajuns general după război.

15 decembrie 1942. Circulă zvonuri că rușii pregătesc un puternic atac în sectorul nostru. Se mai spune că ar fi adus din interior două divizii, care așteaptă numai ordinul să pornească la atac. Din cauza aceasta, tot regimentul a fost pus în stare de alarmă.

16 decembrie 1942. În împrejurări dramatice, sub un violent bombardament de artilerie și branduri, în plină ofensivă rusească, m-am întâlnit cu colegul și prietenul meu de facultate dr. Mihai Tămaș, pe care nu l-am văzut de când am terminat facultatea, adică din primăvara anului 1934. Am schimbat numai câteva cuvinte și apoi ne-am despărțit, mergând fiecare să-și vadă de răniții săi.

17 decembrie 1942. Am rezistat până acum la numeroase atacuri inamice. Am trecut prin situații extrem de periculoase din care am scăpat ca prin minune. Toate acestea m-au făcut să fiu indiferent la orice situație, oricât de periculoasă ar fi ea.

18 decembrie 1942. Am trecut iarăși pe la comanda regimentului, în speranța de a mai afla noutăți. Aici l-am văzut pe colonelul Panaitescu Haralambie cu care am stat puțin de vorbă. Printre altele, l-am întrebat dacă e cazul să adun materialul sanitar care e răspândit pe la unități. La aceste cuvinte colonelul mi-a spus: „Suntem și noi în așteptare de ordine. În orice caz, este bine să fii pregătit pentru orice eventualitate”. În timpul acesta, colonelul este chemat la cabina telefonică, care era în odaia de alături. Am rămas numai cu locotenentul Caraman, adjunctul regimentului, care mi-a spus că s-a primit ordin cifrat de la divizie, în care se prevedea că, în momentul în care se va comunica la telefon: „Trăiască România Mare”, va trebui să părăsim poziția de luptă. „Acum suntem în așteptarea acestui ordin”, îmi spuse locotenentul Caraman. Și, în acest moment, am auzit din cabina telefonului răsunând glasul colonelului: „Cum?...Trăiască România Mare!” Și am înțeles imediat despre ce este vorba. L-a văzut apoi pe colonel, ieșind din cabina telefonului. Era abătut. S-a adresat locotenentului Caraman, spunându-i să transmită de îndată acest ordin tuturor unităților regimentului nostru. Apoi, aruncând o privire spre mine, mi-a spus: „Doctore, ți-aduni materialul sanitar și fii gata pentru plecare. În noaptea aceasta vom părăsi poziția de luptă”. În mai puțin de o jumătate de oră, am primit același ordin și din partea maiorului Repanovici Petre, comandantul Divizionului II, care îmi indica, în același timp, locul de adunare. Pe la orele 19, întreg divizionul era adunat. Toate bateriile au părăsit pozițiile de luptă. Am pornit în marș într-o direcție necunoscută, cel puțin pentru noi, cei mici. Afară era întuneric beznă și un vânt rece ne pătrundea în oase. Când am pornit în marș, a început și un viscol puternic să ne lovească în față. Înainte de plecare, s-a dat ordin să se dea foc tuturor depozitelor de muniții, care nu s-au putut transporta cu noi. Ordinul s-a executat imediat. În urma noastră, nu se vedea în noapte decât flăcări de foc și explozii de proiectile. Era un aspect înfiorător de noapte. Pe frig și întuneric, mărșăluiam încet și fără zgomot. Și am mărșăluit întreaga noapte. În zori de zi, ne-am oprit în plin câmp deschis acoperit de zăpadă, în linie de bătaie. Așa am părăsit poziția de luptă din Marele Cot al Donului.

19 decembrie 1942. Tot regimentul a luat poziția de luptă pe un câmp deschis, acoperit cu multă zăpadă. Cât vedeai cu ochii era numai zăpadă. Căruțaria regimentului, întinsă în acest imens spațiu alb, contrasta în mod foarte vizibil, constituind, în felul acesta, un obiectiv foarte vizibil pentru aviația inamică. Aici nu se află nicio posibilitate de adăpost sau de camuflare. Cum era de așteptat, în zori de zi, a și apărut aviația inamică pe deasupra noastră și, cum ne-a observat, a început să ne bombardeze și să ne mitralieze în voia cea bună, căci noi nu aveam niciun mijloc de apărare contra aviației. În urma acestui atac de aviație, am avut numeroși morți și răniți. Pe un frig de -27°C , trebuia să pansez răniții cu mâinile și degetele înghețate și pline de sânge, de nu le mai simțeam. Pe o astfel de vreme, a trebuit să pansez toată ziua, stând pe zăpadă, în bătaia vântului și a viscolului. Către seară, am pornit în marș și am mărșăluit toată noaptea. Am trecut prin satul Krușlin, unde divizia și-a avut depozitul de materiale și pe care noi l-am găsit intact. Se vede că divizia, plecând în grabă, nu a avut timp să-l evacueze. În acest depozit, în care am intrat și eu, am văzut foarte multă îmbrăcăminte de iarnă. M-am mirat când am văzut această îmbrăcăminte de iarnă, care zăcea în depozit, în loc să fie repartizată ostașilor și ofițerilor, care erau slab îmbrăcați și înghețați de frig. Mulți ostași și ofițeri mi-au venit la postul de prim-ajutor cu degetele de la mâini și picioare înghețate. Toate aceste materiale au căzut în mâinile inamicului, în loc să le folosească ostașii români.

20–21 decembrie 1942. În dimineața acestei zile, ne-am oprit iarăși pe un câmp acoperit de zăpadă, pe un ger insuportabil și un viscol puternic. Din experiența zilelor trecute, știam că dimineața ne așteaptă din nou bombardamentul de aviație. Din cauza aceasta, fiecare a început să-și sape o groapă individuală numită „groapă mască”, pentru a fi scutit în oarecare măsură de bătaia vântului și a viscolului, dacă nu și de gloanțe sau schije. Pământul era foarte înghețat și, pentru a putea săpa, trebuia să ne folosim de târnăcoape. Pentru a mă încălzi, am luat și eu un târnăcop cu care am început să sfărâm stratul de gheață, iar ordonanța mea îndepărta cu o lopată bulgării de gheață pe care-i sfărâmam. În apropierea mea, sublocotenenții Mislea și Atanasiu făceau la fel o astfel de groapă. Lângă ei, întins pe zăpadă, zăcea consăteanul meu sublocotenentul Mamolea care, de vreo două zile, nu mai vroia să vorbească, dar nici să facă vreo treabă. Noi, ceilalți, săpam de zor cu gândul că, până la apariția aviației inamice, să ne facem groapa propusă. Dar nu a fost chip. Aviația a apărut și a început să ne bombardeze și mitralieze din capătul coloanei. Am crezut că mai am timp să îndepărtez măcar bulgării de gheață din groapă. Dar, nu a fost posibil. Un avion din formația de avioane s-a lăsat în picaj exact deasupra mea. În timpul acesta, am auzit glasul lui Atanasiu care a strigat: „La pământ, doctore!” M-am trântit repede în groapă și ordonanța mea s-a trântit lângă mine. În clipa următoare, am auzit o explozie puternică și „lovituri” destul de puternice pe tot corpul. Am crezut că aceste „lovituri” sunt produse de schijele bombei de avion care a explodat lângă mine. Și mi-am zis în gând: „Acum s-a terminat cu mine”. Apoi nu am mai știut ce s-a întâmplat. Gazele provenite din

explozia bombei, care era o bombă de calibru mare, m-au zăpăcit. Într-un târziu, m-am trezit ca dintr-un vis urât. Eram amețit de cap și incapabil să fac vreo mișcare. Am început să-mi reamintesc cele întâmplate. Mi-am adus aminte de avionul care s-a lăsat în picaj deasupra mea, de o explozie puternică, cât și de cuvintele lui Atanasiu „La pământ, doctore!” După un timp, am încercat să mă ridic, dar nu am putut. Mă simțeam fără putere. Nu eram în stare să fac nici cea mai mică mișcare. Totuși gândeam, raționeam și acest lucru mă bucura. Știam că, lângă mine, se află ordonanța mea. O simțeam cum stă nemișcată. Mă întrebam: „Oare nu cumva o fi grav rănită?” Și, după un timp, am ridicat capul către ordonanța mea, Damian Ion, și am strigat: „Ce-i cu tine, măi Ioane? Ești rănit? Te doare ceva?” Ordonanța a deschis ochii, s-a uitat la mine, dar nu a spus niciun cuvânt. Era și el șocat, ca și mine. Stăteam cu ochii închiși și, ca să-i deschid, trebuia să fac un efort. Cu timpul, însă, am început să deschid ochii fără niciun efort. M-am uitat în dreapta și în stânga și n-am văzut pe nimeni. Era o liniște desăvârșită. Aveam impresia că, în acest moment, sunt singurul supraviețuitor pe planeta noastră. Aruncând din nou ochii spre ordonanța mea, Damian Ion, mi-am dat seama că atât el, cât și eu, eram acoperiți cu bulgări de pământ înghețat, care ne-au dat acele „lovituri” curioase. Am avut un mare noroc, atât eu cât și ordonanța, că am căzut în „unghiul mort al exploziei” și am scăpat, ca prin minune, nevătămați. Am încercat apoi să mă ridic de jumătate, făcând un mare efort pentru a mă ridica. Stăteam așa ridicat și aveam impresia că tot pământul se învârte cu mine. Era o liniște perfectă, nu se mai auzea niciun foc de armă, niciun glas de om și nicio mișcare. Am încercat a doua oară să mă ridic și să dau de pe mine bulgării de pământ la o parte și să stau șezând. De data aceasta, am reușit să mă ridic și să fac chiar o mică mișcare. M-am uitat spre vecinii mei, dar nu am observat nicio mișcare la ei. Am început atunci să strig: „Mislea, Atanasiu? Ce-i cu voi?” Și mi-au răspuns amândoi dintr-odată că ei sunt întregi, nevătămați și că numai Mamolea stă cu gura căscată și nu mai vrea să spună un cuvânt. În timpul acesta, a reușit să se ridice în picioare și ordonanța mea și a început chiar să vorbească. Mi-a arătat apoi groapa produsă de explozia bombei de avion, care era în imediata noastră apropiere și care era o bombă de calibru mare. Era o groapă enormă. A sosit apoi și sergentul meu sanitar Cristofor Robu. M-am bucurat mult când l-am văzut că a scăpat nevătămat și din acest măcel. Purta geanta sanitară după cap, cu tot materialul sanitar pentru acordarea primului ajutor. Mi-a raportat că zona este plină de morți și răniți. M-am ridicat și eu cu picioarele încă tremurânde și am plecat împreună cu sergentul meu pe un câmp acoperit cu zăpadă cât vedeai cu ochii. Era foarte frig, vânt și un viscol puternic ce ne lovea în față. La numai câțiva pași, am dat peste răniți care stăteau întinși pe zăpadă, așteptând un ajutor. Am început imediat să pansăm. Pe cei mai gravi îi pansam eu, iar pe cei mai ușor răniți îi pansa sergentul sanitar. Eram cu mâinile pline de sânge și cu degetele înghețate de nu le mai simțeam. Și totuși continuam cu pansatul și cu acordarea primului ajutor. Ne grăbeam cât puteam, căci se însera și nu mai vedeam nici să pansăm și ne era teamă că nu-i vom putea

descoperi pe toți. Am făcut un maximum de efort și am reușit să-i descoperim pe toți și să le acordăm primul ajutor. În timp ce pansom fără întrerupere, l-am văzut pe câmp, nu prea departe, pe colegul meu dr. Traian Vârzaru, care înainta încet, având în mână un adevărat „toiaș”. Era singur și de abia se mișca prin „potopul de zăpadă”. I-am strigat de câteva ori, dar din cauza vântului și viscolului, care sufla cu tărie, nu m-a auzit, dispărând la orizont. În noaptea aceea, el a căzut prizonier.

22 decembrie 1942. Am stat toată noaptea în mijlocul unui câmp plin de zăpadă. Un viscol rece ne lovea mereu în față. Nu știu ce s-a întâmplat că, pe ziua de azi, am scăpat de bombardamentul aviației.

23 decembrie 1942. După mai multe zile și nopți petrecute sub cerul liber, în „oceanul de zăpadă”, la o temperatură de -31°C , am ajuns într-un sat Wișinovka, dacă nu mă înșel. În acest sat au fost adunați toți ofițerii Diviziei a 7-a Infanterie de sub comanda generalului Trestioreanu, la o ședință, care a avut loc în localul școlii primare din acest sat. Când am intrat în sala de ședințe, l-am văzut pe generalul Trestioreanu, înconjurat de Statul Major al Diviziei, stând la o masă lungă, ridicată pe un podium. După ce s-au adunat toți ofițerii, generalul s-a ridicat în picioare și a început să vorbească. Printre altele, a spus: „În clipa de față, suntem înconjurați din toate părțile de inamic. Nu avem nicio șansă de scăpare decât luptând cu arma în mână și sfărâmând cercul care ne înconjoară. Eu singur voi lupta cu arma în mână ca un simplu soldat. În momentul acesta să uităm de părinți, de soție, de frați, de copii și să pornim la luptă.” În încheiere, a aruncat o privire în sală și a întreat: „Cine dintre domnii ofițeri dorește să preia comanda diviziei?” Nu s-a anunțat niciun ofițer din sală și nici din Statul Major al Diviziei, care-l înconjurau pe general cu multă politețe. Atunci generalul l-a însărcinat din oficiu pe maiorul Dimitriu să preia comanda diviziei. În continuare, generalul l-a însărcinat pe căpitanul Suflețelu să preia comanda artileriei și pe locotenentul colonel Timu Gheorghe din Rădăuți să preia comanda întregii căruțării a diviziei. Nimeni nu a înțeles de ce s-au făcut aceste schimbări în comanda diviziei și pentru ce. După ce s-au făcut aceste schimbări, generalul a încheiat cu următoarele cuvinte: „Cu Dumnezeu, înainte la luptă!”

În timpul acesta, a intrat în sala de ședințe un maior german, trimis de Comandamentul german, însoțit de un interpret, care a comunicat generalului că o puternică unitate motorizată inamică se îndreaptă spre noi și că trebuie luate urgente măsuri comune de apărare. În urma acestei comunicări, generalul s-a adresat șefului său de Stat Major, spunându-i: „Caută și ia măsuri”. Cu aceasta, s-a terminat ședința. Generalul, împreună cu toți ofițerii de Stat Major, s-au urcat în mașină și au plecat. Am rămas numai noi cei mici să ducem lupta.

24 decembrie 1942. E ajunul Crăciunului. Am primit ordin să ocupăm poziție de luptă pentru a opune rezistență coloanei inamice, care înaintează spre noi. Mărșăluim zi și noapte, pe un frig de crapă lemnele, spre noua poziție de luptă. În timpul marșului, am trecut pe lângă marginea unui sat, întâlnind în cale un soldat german, care călătorea singur într-o sanie, cântând și fluierând, de credeai că merge

la nuntă și nu la război. Era vesel și bine dispus, călătorind într-o direcție cu totul opusă liniei frontului. Când l-am întrebat pe soldatul german unde merge și de ce este atât de vesel, când inamicul se află la numai câțiva pași depărtare de noi, dânsul mi-a răspuns: „Ich gehe hin und her, das ist jetzt ganz egal, wo man geht”, adică: „Merg încolo și înapoi, căci acum este absolut egal unde te duci”. Mi-am continuat drumul, gândindu-mă tot timpul la această „filosofie” a ostașului german. În timpul nopții se auzea acum foarte bine uruitul tancurilor inamice care se apropiau de noi. Zgomotul lor se auzea din ce în ce mai aproape. În fața noastră se află poziția de luptă a infanteriei, pe care artileria noastră o sprijinea. Atât infanteria, cât și artileria, urmăreau cu multă atenție orice mișcare a inamicului, pentru a putea răspunde la un eventual atac. Ordinul era să nu atacăm, iar dacă vom fi atacați să ne apărăm. Am stat pe câmp, în frig și viscol, până s-a făcut ziuă. În fața noastră se vedea o șosea, iar pe șosea se vedea foarte bine coloana de tancuri inamice care înainta. Sunt sigur că tanchiștii ruși ne-au văzut pe noi, tot atât de bine, cum i-am văzut și noi pe ei. Ne-am privit față în față, dar nu s-a tras nici un glonte din partea lor și nici din partea noastră. Am stat în această poziție de luptă până a trecut toată coloana de tancuri și apoi ne-am continuat și noi drumul.

E ajun de Crăciun. Cercul din jurul nostru s-a închis complet, așa că nu mai există nicio porțiță de ieșire. În interiorul cercului au rămas două divizii române, două divizii italiene și un rest dintr-un corp de armată germană condus de un bătrân general. O mulțime de oameni rătăcește pe vastele câmpii ale Donului, fără speranță de scăpare.

Comandantul unităților germane dispunea de un aparat de telegrafie fără fir cu care comunica cu unitățile germane din afara cercului și care, din când în când, ne informa și pe noi asupra situației. În ce privește unitățile române, ele se aflau sub comanda colonelului Serghevici care, mai târziu, a fost avansat general. L-am cunoscut destul de bine pe generalul Serghevici, al cărui medic curant am fost. El avea grijă să mă țină prin apropierea sa. Într-o zi m-a invitat să-l însoțesc să inspecteze unele unități. Natural că nu am putut să-l refuz. După câteva minute de mers prin zăpadă, care era destul de abundentă, am auzit un singur foc de armă și, în clipa următoare, generalul Serghevici îmi spune: „Mi se pare că sunt rănit, doctore”. „Vă rog să stați jos ca să văd mai bine unde sunteți rănit”. Și examinându-l cu atenție, am constatat că un glonte i-a trecut prin pulpa piciorului. Hemoragie nu avea, căci vasele, contractându-se din cauza frigului, au oprit hemoragia. În cazul acesta, am luat foaia de cort, am întins-o pe zăpadă și l-am rugat pe general să stea pe această foaie de cort. L-am tras apoi, ca și cum aș fi tras o sanie. Aluneca foarte ușor. L-am tras așa până la prima casă a satului unde locuia. Aici ordonanța i-a tras cizma și apoi l-a pansat. Mai târziu, generalul Seghevici a căzut eroic în luptele de la Iași.

Am început din nou să măرشăluim, atât ziua cât și noaptea, printr-un „ocean de zăpadă”. Frigul a devenit insuportabil. Atât ostașii, cât și ofițerii aveau degetele de la mâini și picioare înghețate. De asemenea, și urechile. Pentru a scăpa de acest

ger năprasnic, s-a hotărât să atacăm și să cucerim un sat. În acest scop, s-a încercat să cucerim localitatea Gorbatov, dar nu am reușit. Inamicul era mult superior nouă. Ne-am îndreptat apoi spre Astachow, dar nici aici nu am reușit, inamicul fiind mult mai puternic decât noi. Din cauza aceasta, ne-am învățit pe câmpul înzăpezit și înghețat, atât ziua cât și noaptea, ca într-un cerc vicios.

25 decembrie 1942. Prima zi de Crăciun. Am pornit în marș spre satul Pawlowka. Acum toată lumea era hotărâtă să lupte cu înverșunare pentru a cuceri acest sat, care se află în mâinile inamicului. Ostașii înșiși erau de părere că e mai bine să moară în lupte decât să înghețe de frig pe câmp. S-a hotărât să atacăm satul. Tot regimentul s-a răspândit pe câmp în formație de atac. Când avangarda noastră s-a apropiat de sat, a fost întâmpinată cu un foc puternic de branduri și de arme automate. Cu toate acestea, avangarda noastră înainta în salturi, cu baionete pe armă, trecând prin barajul de foc și ocupând primele case. Se dădeau acum lupte de la o casă la alta. Au venit apoi întăriri din urmă, care au împins inamicul către capătul celălalt al satului. A sosit apoi tot regimentul, care a ocupat jumătate de sat. Acest atac a fost dat prin surprindere. Inamicul nu s-a așteptat la un astfel de atac. Cu primii ostași am intrat și eu în sat. În prima casă în care am intrat am găsit o masă întinsă, cu farfurii pline de mâncare. Cu toate că eram flămânzi, nu s-a atins nimeni de această mâncare de teamă de a nu fi otrăvită de inamic. Am stat numai puțin în acest sat. În zori de zi am părăsit satul, fiind informați că inamicul a primit întăriri mult superioare nouă. Ne-am retras la vreo patru kilometri în afara satului, unde am găsit un grup de case și o poziție mult mai avantajoasă pentru noi.

26 decembrie 1942. Am stat toată ziua pe această poziție de luptă. Spre seară, am fost chemat de Regimentul 14 Infanterie, al cărui comandant era colonelul Brețcanu, pentru a pansa un număr de răniți. Eram nedormit de mai multe nopți, nemâncat și înghețat de frig. Mă întrebam când voi reuși să termin de pansat un număr atât de mare de răniți, mai ales în starea în care mă aflam. M-am urcat în sania trimisă de Regimentul 14 Infanterie, împreună cu sergentul meu sanitar Robu Cristofor, și am plecat. Afară era întuneric și nu se vedea nici la doi pași. Un vânt rece și un viscol puternic ne lovea în față. Sania gonia pe zăpada nesfârșită ce se întindea înaintea noastră. După un scurt timp de la plecarea noastră, au început să se tragă focuri de armă asupra noastră. Din cauza viscolului rece ce ne lovea în față, cât și a întunericului, nu ne puteam da seama din ce direcție se trage. Cu toate acestea, înaintam fără a ne opri. În miez de noapte, am ajuns cu toții nevătămați la comanda Regimentului 14 Infanterie. Aici, colonelul Brețcanu, comandantul regimentului, m-a primit cu multă căldură. Mi-a servit un ceai cald și pâine de război, care a făcut în oarecare măsură să-mi potolească foamea. Am trecut apoi la pansatul răniților. Am pansat toată noaptea la lumina unui opaiț. În zori de zi, am raportat colonelului Brețcanu că mi-am terminat misiunea. Cu aceeași sanie m-am întors la regimentul meu, fiind complet înghețat de frig. Când am sosit la regiment, i-am găsit pe toți dormind. Numai santinelele erau treze. Am crezut că de acum am și eu dreptul să mă odihnesc. M-am întins pe niște paie și am adormit imediat. În scurt timp, însă, am fost trezit de ordonanța mea, care îmi comunică că s-a dat

ordin de plecare. Tot regimentul s-a pus în mișcare. Am mărșăluit toată ziua pe un frig de -25°C . Am încercat să pătrundem în unele sate, dar toate erau ocupate de inamic, care dispunea de forțe superioare nouă. Am trebuit deci să dormim în câmp, în bătaia vântului și a viscolului. Am dat peste o viroagă, unde a intrat tot regimentul. Ni se părea că, în această viroagă, suntem mai la adăpost de bătaia vântului și oarecum mai camuflați de ochii inamicului. Aici, în această viroagă, împreună cu Ionel Vlădeanu, ne-am făcut un pat foarte confortabil. Am întins două scânduri pe zăpadă, iar peste aceste scânduri, am întins bălării înghețate, adunate de pe câmp, care ne-au servit drept saltea. Peste aceste bălării înghețate am așternut o foaie de cort, iar peste foaia de cort o altă pătură. Ne-am întins amândoi, unul lângă altul, în acest pat atât de confortabil. Ordonanța ne-a acoperit cu o altă pătură, peste care a mai întins o foaie de cort. După atâtea nopți nedormite și frânți de oboseală, am adormit cu tot gerul năprasnic care ne amenința. Ne-am trezit abia în zori de zi. Când am deschis ochii, am văzut că suntem acoperiți cu un strat gros de zăpadă, care ne-a scutit foarte bine de frig. Foaia de cort cu care am fost acoperiți era înghețată și tare ca o scândură. Aceasta a fost una din cele mai friguroase nopți de iarnă dormite în plin câmp deschis. În această noapte, s-au înregistrat cele mai multe cazuri de degerături, la mâini, picioare și urechi, atât la soldați cât și la ofițeri. De aceea viroaga aceasta a fost denumită de soldați și ofițeri „Valea plângerii”.

28 decembrie 1942. Am pornit în marș spre localitatea Grecova. După unele informații, această localitate nu era ocupată de inamic. Și, într-adevăr, așa a fost. Am intrat în acest sat fără a fi întâmpinați cu focuri de arme, cum eram obișnuiți. Ceva mai mult, ni s-a spus că inamicul s-ar afla la o depărtare de cel puțin 40–50 kilometri de noi. Prin urmare, vom putea dormi o noapte liniștită și la călduț. Din lipsă de spațiu, toți ofițerii Divizionului II, în frunte cu maiorul Repanovici Petre, am fost încartiruiți într-o singură odaie destul de încăpătoare. Camera a fost bine încălzită și noi am mâncat, ne-am dezbrăcat ca acasă și ne-am culcat. Fiind obosiți și înghețați de frig, am adormit imediat. Nu știu cât am dormit, dar știu că, în timpul somnului, am fost treziți de un agent de legătură, care a raportat scurt: „Sunt trimis de la comanda regimentului să comunic că suntem înconjurați de inamic din toate părțile. Ordinul domnului colonel este să luptăm și să sfărâmăm cercul care ne înconjoară”. Tot regimentul a fost pus în stare de alarmă și gata de luptă. Agentul de legătură încă nu a terminat de raportat, când inamicul a și deschis focul asupra noastră. Ploaie de gloanțe a început să cadă asupra satului. Primele noastre eșaloane au deschis și ele focul. Maiorul Repanovici ordonă ca toți ofițerii Divizionului II să se prezinte imediat la posturile lor de comandă și să intre în acțiune. Ofițerii au început imediat să părăsească camera și să se prezinte la posturile lor. Am mai rămas numai eu și cu ordonanța mea. Când eram gata să ieșim pe ușă, inamicul a intensificat focul și era imposibil să părăsim camera. Gloanțele se înfingeau în pereții casei, ca o ploaie cu grindină. Unele gloanțe au pătruns prin geam în camera noastră de nu puteai sta în casă, în dreptul geamului. O ieșire din casă, în momentul acela, era imposibilă. Am stat, împreună cu ordonanța, în casă până când împușcăturile au mai încetat. Atunci

am ieșit din casă. Afară era întuneric, frig și viscol. Nu mai știam în ce direcție să o luăm. Am căutat să vedem urme de cai, dar nu a fost chip. Viscolul a acoperit și aceste urme și a făcut imposibilă orice orientare. În cazul acesta, am luat-o în direcție opusă locului de unde primisem focul. Mergeam încet printre case, pentru a ne mai adăposti de gloanțele, care încă veneau din când în când. Ne opream din mers pentru a asculta dacă nu se aude vreun glas de ostaș român. Era liniște, întuneric și nu se auzea niciun glas. Am ajuns la marginea satului. Aici am dat peste o șosea largă care o lua înspre câmp și într-o direcție opusă de unde am primit primul foc. Am mers pe această șosea înainte. Nu am auzit nicun glas de om și nu am văzut nicio urmă pe zăpadă. Se zărea ca ziua. Prin ceață, am zărit printre bălării în fața noastră o unitate militară. Nu știam dacă este a noastră sau inamică. De aceea ne-am întins pe zăpadă între bălăriile înghețate și ascultam ca să ne dăm seama ce limbă se vorbea. Deodată am auzit cum un soldat a strigat: „Măi Gheorghe, dă-mi și mie o țigară!”. Ne-am bucurat mult că sunt ostași români. Înaintam acum încet și fără grijă spre această unitate militară. Era ariergarda noastră comandată de prietenul meu, sublocotenentul Mitică Sandulean, originar din Iași. Ne-am bucurat mult că ne-am revăzut nevătămați. Am stat puțin de vorbă cu el și apoi am plecat în direcția în care pornise regimentul. După vreo 2 kilometri de mers, am observat în niște bălării un cal culcat și un om care gemea. M-am apropiat de locul respectiv și mi-am dat seama că omul care gemea era consăteanul meu, sublocotenentul Mamolea, iar calul nu era mort. Am crezut la început că atât Mamolea, cât și calul sunt răniți. În realitate, nu era niciunul rănit. L-am întrebat pe sublocotenentul Mamolea ce s-a întâmplat. Dar nu mi-a răspuns nimic. Se uita lung la mine și tăcea. L-am examinat să văd dacă nu cumva este rănit și nu am constatat nicio rană. Am luat un bețișor cu care am lovit calul care s-a ridicat imediat. Era și bietul cal slăbit și flămând, ca și noi. Cum s-a sculat, a și început să ronțăie niște bălării înghețate. Sublocotenentul Mamolea nu vroia, însă, să se ridice cu toate insistențele mele. Stătea trântit la pământ și se văicărea că-l doare un picior, deși nu era rănit. L-am invitat să continue drumul cu mine, dar a refuzat. L-am rugat apoi să-l ajut să se urce pe cal și tot a refuzat. I-am spus atunci foarte hotărât că toate acestea sunt mofturi și că timpul nu e potrivit pentru astfel de mofturi. În clipa aceea un proiectil de artilerie inamic a explodat în apropierea noastră, lovindu-ne cu bulgări de gheață, aruncați de explozia proiectilului. Am fost bucuroși că nu ne-a atins nicio schijă. Această explozie de proiectil l-a adus la realitate pe sublocotenentul Mamolea. S-a ridicat imediat în picioare, a prins calul care ronțăia bălării înghețate și m-a rugat să-l ajut să încalece. A dat apoi pinteni calului, luând-o la galop. Eu, împreună cu ordonanța, ne-am continuat drumul pe jos. Spre seară, am ajuns regimentul. Aici am aflat că, în noaptea în care ne-am retras din satul Grecowo, au dispărut sublocotenenții Mislea și Atanasiu, cu care am dormit în aceeași cameră în noaptea aceea.

29 decembrie 1942. Am mărșăluit toată ziua, pe un frig care ne îngheța și măduva din oase. Către seară ne apropiam de satul Nadijowka. Cum am zărit primele case ale satului, am comunicat sergentului sanitar Robu Cristofor, care se afla în căruță împreună cu conducătorul căruței, soldatul Ion Corneanu, și

ordonanța mea Damian Ion, că eu mă dau jos din căruță pentru a merge în pas alergător ca să mă încălzesc, iar el să se țină de coloană până la marginea satului unde îi voi aștepta. M-am dat jos din căruță și am luat-o la pas alergător pe lângă coloana de căruțe. Am alergat vreo 5–6 minute când, deodată, am auzit două bubuituri neobișnuit de puternice. În mod instinctiv, cum făcea fiecare, m-am întins la pământ și apoi am ridicat capul să văd unde s-au produs aceste explozii. Am rămas îngrozit când am văzut că, din mijlocul coloanei noastre de trăsură, se ridicau nori mari de fum negru, cum nu am mai văzut niciodată. Cu toate acestea, coloana nu s-a oprit, ci înainta încet. Stăteam singur în afara coloanei și întrebam de ostași ce s-a întâmplat. Un ostaș mi-a răspuns că inamicul ne atacă cu artilerie grea, fapt care nu corespundea cu realitatea. Am fost atacați în mai multe rânduri cu artileria grea, dar niciodată, în urma exploziilor acestor proiectile, nu s-au observat nori de fum atât de negri și înalți. Mi-am dat seama că, la locul respectiv, trebuie să fie un mare dezastru și am plecat într-acolo. În cale am întâlnit un sergent și l-am întrebat ce s-a întâmplat. Și abia acum am aflat realitatea: o căruță din coloană a trecut peste două mine, care au explodat. Și curios lucru: înaintea acestei căruțe, au trecut atâtea altele și cum de n-au explodat minele la primele căruțe? Trei coloane din căruțe, printre care și căruța mea sanitară, împreună cu toți oamenii care se aflau în ele, cât și caii și toate materialele sanitare, au sărit în aer, sfărâmate în bucăți și aruncate la distanțe mari. Când am ajuns la fața locului, am rămas adânc impresionat de tot ce am văzut. Ar fi foarte greu să exprim în cuvinte tot ceea ce ochii mei au văzut. Oameni sfărtecați de schije de minelă, capete de oameni aruncate la distanță pe zăpadă, mâini și picioare împrăștiate pe câmp, iar morții și răniții stăteau unul lângă altul. Cred că infernul lui Dante nu era nimic pe lângă aceste grozăvii. Printre sfărâmurile căruțelor, am văzut, zăcând pe zăpadă, pe bravul meu sergent sanitar Robu Cristofor, pe conducătorul căruței sanitare Corneanu Ion, iar ordonanța mea, Damian Ion, grav rănit. Cu toate acestea, cum m-a văzut, m-a recunoscut. Primele lui cuvinte au fost: „Ce face Robu? Ce face Corneanu?” Despre el nu a spus niciun cuvânt, cu toate că era grav rănit. Am evitat să spun adevărul despre Robu și Corneanu, care erau morți. Am încercat să-i acord primul ajutor, cu toate că orice aș fi făcut nu putea fi salvat. Avea răni multiple în abdomen și torace și o hemoragie care nu se putea opri cu materialul pe care îl aveam la îndemână. Bietul Damian! S-a stins din viață în mâinile mele, mulțumit că mă vede lângă el în ultimele clipe ale vieții sale. Și înainte de a închide ochii, cu vocea stinsă m-a întrebat din nou: „Ce face Robu? Ce face Corneanu?” Cât despre el, nu a spus niciun cuvânt și nici dacă îl doare ceva. În timp ce mă chinuiam să improvizez unele pansamente din cămăși rupte, coloana de căruțe continua să înainteze încet. Eram singur singurel în mijlocul câmpului, fără niciun ajutor. Am alergat în urma coloanei de căruțe și am oprit zece căruțe, câte am putut să le prind. Am cerut ostașilor să-mi predea imediat pansamentele lor individuale, cu care am continuat pansatul răniților. Dar aceste pansamente individuale ale răniților erau numai un fel de parodie de pansamente, căci la plăgi abdominale și toracice nu

puteau fi folosite. Pentru moralul răniților trebuia să le fac și pe acestea, căci altceva nu aveam ce face. Cu aceste pansamente improvizate, am dat ordin ca toți răniții să fie puși în căruțe și transportați în satul din apropiere. Toate aceste operațiuni au fost făcute pe un frig de -29°C și un viscol năprasnic ce cădea asupra noastră. Pe drum au murit mai mulți răniți în urma hemoragiilor mari pe care le prezentau, neavând nicio posibilitate de a le opri. Toți implorau să fie salvați.

Când am ajuns în satul Nadijowka, am avut o altă mare surpriză. Satul era ocupat în întregime de trupe italiene. Nu se afla nicio casă liberă, iar regimentul era deja plecat din acest sat spre o localitate necunoscută mie. Mă aflu în condiții extrem de grele: nu găseam niciun adăpost pentru răniți, nu aveam nici pansamente și niciun aliment. M-am prezentat la Comandamentul unităților italiene și am rugat să facă tot ce este posibil pentru a-mi pune la dispoziție o casă în care să pot adăposti răniții de vânt și viscol, care stau în căruțe și în frig. De asemenea, am cerut material sanitar, în special feși și vată. Cu multă greutate, mi-au pus la dispoziție o singură odaie, care era cu totul neîncăpătoare față de numărul mare al răniților. Pentru moment, am trebuit s-o accept cu gândul că mai târziu se vor elibera altele corespunzătoare. În această odăiță am așternut paie pe jos și am înghesuit răniții unul lângă altul pentru a nu sta afară în căruțe, în frig și viscol. Între timp, unii din ei au murit din cauza hemoragiilor toracice și abdominale, în această mică odăiță. M-am chinuit toată noaptea alături de răniți, pe care prea mult nu-i puteam ajuta din lipsă de material sanitar. Flămând, nemâncat, obosit, am stat tot timpul lângă răniți.

30 decembrie 1942. A doua zi dis-de-dimineață, am trimis o sanie cu doi soldați în căutarea regimentului și cu un raport în care arătam cele întâmplate și în ce situație mă aflu. În același timp, ceream să mi se trimită de urgență material sanitar și hrană pentru 31 de răniți. Printre ostașii români aveam și doi italieni mai ușor răniți. Un ofițer italian, care a venit să-i viziteze pe cei doi italieni răniți, mi-a comunicat că, cel mai târziu până în seară, rușii vor ocupa satul Nadijowka. Italienii au început să se retragă din sat. Am rămas numai eu singur cu răniții și cu un grup de ostași care mă ajutau. Eram disperat. Nu mai știam ce să fac. Dar iată că, atunci când am ajuns în culmea disperării, a sosit de la regiment plutonierul Axinte, care mi-a raportat în mod confidențial că a fost trimis de colonelul Panaiteșcu Haralambie, comandantul regimentului nostru, pentru a mă aduce la regiment cu orice sacrificiu. În același timp, a adus alimente și ceva pansamente pentru răniți. Am revizuit imediat toate pansamentele și, acolo unde a fost necesar, le-am refăcut. Am chemat apoi doi soldați cărora le-am dat să distribuie alimentele la răniți. Plutonierul Axinte a rămas cu răniții, iar eu am trecut în casa de alături, ca să servesc din aceleași alimente. Aici plutonierul Axinte mi-a comunicat confidențial că trebuie să părăsesc această casă fără să mă observe răniții. Mi-a arătat prin geam locul unde să aștept și de unde mă va lua cu sania să mă ducă la regiment. Când plutonierul Axinte a ajuns la punctul de întâlnire, eram amândoi emoționați. Am trebuit să părăsim în grabă satul Nadijowka, întrucât sătenii ne-au

informat că rușii sunt în imediata apropiere a satului. Și așa a fost: părăsind Nadijowka, am observat în celălalt capăt al satului intrând primele formațiuni rusești.

Am ajuns la comanda regimentului. Eram obosit, flămând, nedormit și înghețat. Colonelul Panaitescu Haralambie m-a primit cu multă amabilitate. Mi-a spus cum m-a găsit: mai întâi, fusese informat că am fost văzut pe câmp, la marginea satului Nadijowka, ciuruit de schijele celor două mine, care au explodat în mijlocul coloanei de trăsuri. Alții i-au povestit că m-au văzut tot pe câmp, pansând răniții proveniți din explozia celor două mine. Și aceasta a fost adevărat. I-am povestit apoi în amănunt cum s-au petrecut lucrurile. Pe baza informațiilor primite, colonelul Panaitescu a dat ordin ca plutonierul Axinte să plece în satul Nadijowka și să mă aducă, cu orice sacrificii, la regiment. I-am mulțumit călduros colonelului pentru grija ce a avut-o față de mine, cât și pentru ceaiul cald și pâinea de război cu care ne-a tratat. După ce am servit ceaiul, colonelul mi-a dat ordin să fac, într-un timp cât se poate de scurt, un triaj al tuturor răniților și degerăturilor pe tot regimentul, categorisindu-i pe urgențe: I, II și III. În timpul acesta, a intrat medicul căpitan N. Lucescu, care a asistat în continuare la ordinele ce mi le dădea colonelul Panaitescu. Am profitat de prezența domniei sale și l-am rugat să dea ordin plutonierului sanitar major, Vrânceanu Petre, ca să-mi ajute în această acțiune. Aceasta datorită faptului că toți sanitarii mei au căzut pe câmpul de luptă și am rămas numai eu singur. Căpitanul Lucescu a ripostat imediat că operațiunea este atât de ușoară, încât nu am nevoie de niciun ajutor. Eram obosit de o noapte nedormită și chinuită lângă răniții de la Nadijowka și, stăpânit de indignare, i-am răspuns prompt căpitanului Lucescu: „Domnule căpitan, nu vă cer să mă ajutați personal, cu toate că ați avea o datorie morală să faceți acest lucru, în schimb, însă, vă cer să-mi puneți la dispoziție pe plutonierul Vrânceanu”.

Pentru a nu se lungi discuția, a intervenit colonelul Panaitescu, spunându-i căpitanului Lucescu să-i dea ordin plutonierului Vrânceanu să se prezinte de urgență la mine. Și cu aceasta s-a terminat discuția. Am pornit deci, împreună cu plutonierul Vrânceanu, pentru a exercita ordinul primit din partea colonelului. În acest scop, am trebuit să intrăm din casă în casă și să văd om cu om. Am lucrat destul de operativ și am ajuns la ultima casă de la marginea satului. Aici, în timp ce schimbam pansamentul la un rănit, am observat, privind prin fereastră, că afară e o mare mișcare. Ostașii păraseau în mare grabă casele, retrăgându-se pe câmp. Nu înțelegeam de ce fac treaba asta. În timpul acesta, a intrat în casă un copil de vreo 6–7 ani, care a strigat: „Russkii tank, russkii tank! Rumunski chikai, rumunski chikai!” Adică, tanc rusesc, români, așteptați.

Plutonierul Vrânceanu, când a auzit aceste cuvinte, s-a făcut alb la față și m-a rugat să-i dau voie să iasă până afară, să vadă ce s-a întâmplat. I-am spus că poate merge până afară. Plutonierul a ieșit din casă și, într-o clipă, a intrat din nou și, schimbat la față, mi-a șoptit la ureche: „Tancurile rusești sunt în spatele casei”. Mi-am păstrat calmul și am ieșit și eu afară ca să le văd și să mă conving.

M-am uitat din colțul casei și, într-adevăr, am văzut două tancuri rusești, staționând în imediata apropiere a casei, iar un tanchist verifica ceva la șenile. M-am uitat o clipă la tancuri și apoi am intrat în casă, spunând ostașilor, din proprie inițiativă, să se retragă în mod ordonat pe câmp. În restul caselor nu a mai fost nevoie să spun acest lucru, căci ostașii au plecat singuri, neavând niciun ofițer în mijlocul lor.

Pe tot drumul pe care apoi l-am parcurs la întoarcere prin sat, am întâlnit numai soldați care se retrăgeau în dezordine și niciun ofițer în mijlocul lor, care să facă ordine. Nu știu unde erau ofițerii, căci eu nu am întâlnit niciunul. Înaintând pe marginea unei șosele largi din mijlocul satului, am observat cum, din altă parte a satului, au apărut alte tancuri rusești. Acest fapt a produs o mare învâlmășeală și o barcadare a șoselei cu căruțe. Am rămas iarăși foarte mirat cum, în această situație, nu se afla printre ostași niciun ofițer, care să facă ordine. Unde oare au dispărut? În schimb, am văzut un sergent, Prepeliță, cu arma în mână, care a strigat cu voce sonoră: „Atențiune! Toată lumea ascultă comanda la mine!” Și a început să dea ordine în dreapta și în stânga, reușind astfel să înlătore baricada de căruțe. Mi-am continuat drumul, înaintând spre mijlocul satului. Din mers, am observat mai multe tancuri rusești, care au apărut în diferite puncte ale satului, iar în mijlocul satului, la o răscruce de drumuri, l-am văzut pe sublocotenentul Mihăilescu, singurul ofițer întâlnit în cale până acum, care, din proprie inițiativă, și-a instalat bateria în mijlocul drumului și a deschis foc asupra tancurilor care înaintau spre noi. Când l-am văzut pe sublocotenentul Mihăilescu, m-am oprit răzimat cu spatele de peretele unei case și priveam cum acesta dădea comenzile cu mult calm, iar ostașii le executau cu același calm. Salvele de tun plecau una după alta și la intervale scurte. Se trăgea cu tunul, cum se trage cu arma de infanterie. În timp ce priveam la tunuri și la ostașii care executau cu atâta precizie ordinele date de sublocotenentul Mihăilescu, am auzit un foc de armă automată tras din podul casei, lângă care tocmai stăteam răzimat cu spatele de perete. În clipa următoare, sublocotenentul Mihăilescu s-a prăbușit pe tunul pe care-l comanda, în uimirea mea și a ostașilor de sub comanda sa. Sergentul Prepeliță, comandant de tun, a strigat către mine: „Domnule doctor, sublocotenentul Mihăilescu a fost lovit de un glonte drept în mijlocul frunții”. I-am răspuns să-l aducă imediat lângă mine. Ostașii l-au luat în brațe și l-au adus lângă mine și apoi în casă. Am rămas adânc impresionat de această dureroasă tragedie. Un glonte care i-a pătruns prin mijlocul frunții și a ieșit prin ceafă, a curmat viața tânărului sublocotenent. Bietul Mihăilescu s-a prăbușit ca un stejar. Era tânăr și voinic. În mijlocul casei s-a improvizat un catafalc pe care a fost așezat apoi eroul sublocotenent Mihăilescu. Când toți ostașii s-au adunat în jurul lui, i-am spus sergentului Prepeliță să ordone: „Drepti, pentru onor, înainte!” și să păstreze un moment de reculegere. La comanda sergentului Prepeliță, am luat și eu poziție de drepti, păstrând un minut de reculegere în memoria eroului sublocotenent Mihăilescu. A fost o scenă emoționantă de rămas bun de la sublocotenentul Mihăilescu și ultimul salut. Înainte de a pleca, am rugat pe un cetățean mai în vârstă, care se afla în casa aceea, să aibă grijă de înmormântare.

Am ieșit apoi din casă cu sergentul Prepelită și cu toți ostașii care se aflau acolo. Ostașii, împreună cu sergentul Prepelită, s-au întors la tunurile lor. Aici am asistat la o scenă impresionantă. Ostașii, în frunte cu sergentul, au sărutat fiecare câte un tun și apoi au plecat, lăsând tunurile pe loc. Sergentul Prepelită a venit la mine și mi-a spus: „Domnule doctor, de acum vă rugăm să ne luați sub comanda dumneavoastră”. Am părăsit cu toții satul și am ieșit și noi în câmp în direcția în care au plecat toți soldații. La marginea satului am întâlnit unități militare, care se retrăgeau în totală dezordine, neavând niciun ofițer în mijlocul lor. M-am mirat din nou unde au dispărut ofițerii noștri? Mă pregăteam să dau dispozițiuni sergentului Prepelită să facă ordine, dar deodată a apărut călare colonelul Panaitescu Haralambie, care a făcut imediat ordine și a introdus disciplină între ostași. Ne-am continuat apoi marșul, în mod ordonat și disciplinat, printr-un „potop de zăpadă” și sub o ninsoare abundentă ce cădea asupra noastră. După vreo două ore de marș, am fost descoperiți de aviația inamică, care ne-a mitraliat și bombardat nestingherită, căci noi nu aveam niciun mijloc de apărare contra aviației. Am avut iarăși un mare număr de morți și răniți. Avioanele se lăsau în picaj deasupra noastră, vărsând guri de foc ucigătoare. M-am culcat în zăpadă, cum făcea toată lumea, și priveam avioanele, care se lăsau în picaj deasupra noastră și mitraliau fără milă. Aveam impresie că țineam în spatele meu toată greutatea unui bombardier. Un avion s-a lăsat în picaj exact deasupra mea, trăgând cu mitraliera. Snopul de gloanțe a căzut doar la jumătate de metru depărtare de capul meu. Am scăpat ca prin minune. Am stat cu toții, culcați în zăpadă și nemișcați, până când avioanele s-au îndepărtat de noi. Când m-am sculat, am văzut pe câmp, zăcând în zăpadă, o mulțime de răniți și de morți. Pe un frig insuportabil și pe o ninsoare abundentă, am început să acord primul ajutor răniților. Cu mâinile înghețate și pline de sânge, pansam întruna.

31 decembrie 1942. Ajunul Anului Nou. Am rămas în ariergarda regimentului fără să vreau. Stăteam de vorbă cu căpitanul Constantin Vârnav, comandantul unei baterii de tragere și am observat cum regimentul s-a pus în coloană de marș și așteptam ca și această baterie să se pună în marș. Regimentul se îndepărta din ce în ce mai mult. Acum era destul de departe. Atunci l-am întrebat pe căpitan: „Noi de ce nu plecăm?” Și căpitanul mi-a răspuns că noi nu putem pleca deoarece am primit ordin să formăm ariergarda regimentului și să-i acoperim retragerea. Am fost tare necăjit când am auzit acest lucru, căci eu nu aveam ce căuta în ariergardă. Acum regimentul era îndepărtat și eu nu mai puteam să-l ajung, fiind nevoit să rămân în ariergardă. Înghețat de frig, stăteam zgribulit cu spatele răzimat de afetul unui tun și priveam la soldați, care și ei erau înghețați de frig ca și mine. În timpul acesta, căpitanul îmi spune că mai avea un sfert de oră până la plecare. Dar multe se mai pot întâmpla într-un sfert de oră, care mie mi s-a părut foarte lung. Și iată că, în momentul când eram pe punctul de plecare, observatorul bateriei de tragere raportează că în bălăriile din apropierea noastră au apărut cinci tancuri inamice. Am primit vestea cu multă mâhnire. M-am uitat în acea direcție și am văzut cum tancurile înaintau încet înspre noi. Am simțit parcă un fior în tot corpul, dar m-am

stăpânit. Căpitanul a dat ordin de alarmă. Toți ostașii s-au prezentat la tunurile lor. Inamicul, cum ne-a descoperit, a deschis foc asupra noastră.

Căpitanul ariergărzii a ordonat și el foc. A început să tragă cu toate tunurile, salvă după salvă. Ar fi greu să spun ce am simțit în clipele acelea. Fapt este că, în urma acestor salve de tun, tancurile s-au oprit și nu mai înaintau. După câteva minute, un tanc s-a desprins de celelalte și înainta cu mult curaj spre noi, trăgând mereu cu arme de bord. Se apropia din ce în ce mai mult de noi. Uruitul acestui tanc îmi suna straniu în urechi. Simțeam parcă cum, în curând, voi fi strivit de șenilele lui. Pericolul era extrem de mare. Lupta se dădea cu disperare. Se trăgea cu tunurile direct în tanc, care patina puțin pe zăpadă și apoi înainta din nou spre noi parcă cu mai mult curaj. Uruitul tancului inamic și exploziile proiectilelor trase de tunurile noastre mă îngrozeau. Am privit tot timpul, atât la tanc cât și la căpitan, care dădea comenzile cu atâta exactitate și calm, încât mă încuraja și pe mine. Ostașii executau ordinele cu același calm, fapt care mi-a sporit și mie curajul. La un moment dat, însă, mi s-a părut că situația este definitiv pierdută pentru noi. În această clipă, m-am adresat căpitanului cu următoarele cuvinte: „Cred că suntem pierduți, domnule căpitan”. Și căpitanul mi-a răspuns cu mult calm: „Cât timp nu mă lasă servanții, nu suntem pierduți, doctore!” Bubuitul tunurilor, exploziile proiectilelor și uritul tancului, care se apropia din ce în ce mai mult de noi, mă scoteau din fire. Se trăgea din ambele părți cu o intensitate din ce în ce mai mare. La un moment dat, nu am vrut să mă uit la ceea ce se petrecea înaintea mea și am întors capul în altă parte. În clipa aceea, am auzit cum soldații strigau: „Ura! Ura! Ura!” Am întors capul să văd ce se întâmplă. Am privit spre locul unde tancul înainta spre noi cu atâta curaj. Parcă nu-mi venea să cred. Tancul a fost imobilizat de un proiectil al bateriei noastre și din el ieșea un fum negru ca tăciunele. Era acum pe înserate. Căpitanul a dat ordin de plecare. M-am urcat și eu pe un tun alături de soldați și am pornit la drum. Când am ajuns la regiment, l-am găsit în stare de alarmă. Colonelul, auzind bubuiturile tunurilor noastre, și-a dat seama că am luat contact cu inamicul și a ordonat stare de alarmă.

E seara Ajunului de Anul Nou 1942. Cu toată situația critică în care ne găseam, gândul nostru fugea departe către cei de acasă, cât și la acei de pe alte meleaguri îndepărtate, știind că și ei, în astă seară, se gândesc la cei plecați pe front. După ce m-am încălzit puțin în prima casă a satului în care am intrat, am ieșit să-mi caut camarazii. Pe drum m-am întâlnit cu un ostaș, care mi-a raportat că a fost trimis de maiorul Repanovici Petre să mă caute și să mă aducă la comanda divizionului. M-am bucurat mult că maiorul Repanovici are grijă de mine. Când am intrat în casa în care se afla maiorul Repanovici, am găsit aici aproape pe toți ofițerii Divizionului II. Maiorul Repanovici, cum m-a văzut, mi-a strigat de la distanță: „La mulți ani, doctore! Te-am chemat să petrecem cu toții împreună revelionul, căci doar e ajun de An Nou!” „Să trăiți, la mulți ani fericiți, domnule maior, și cu mult noroc”, i-am răspuns. Și aceleași urări le-am adresat tuturor ofițerilor care se aflau în această casă, între care erau și doi ofițeri italieni. După

aceste felicitări reciproce, maiorul Repanovici mă ia de braț să mă conducă în camera de alături, unde, pe o plită, am văzut o mare tigaie, în care se frigea un purcel. „Uită-te, doctore, ce se află aici! Să vezi ce gustare servim, cum n-ai mâncat niciodată așa ceva”. Și uitându-mă în tigaie, am văzut cum un soldat întorcea purcelul când pe o parte, când pe alta. În așteptarea purcelului, care se frigea pe plită, ofițerii au început a colinda. În casă se colinda, iar afară bubuiau tunurile și brandurile de credeai că-i sfârșitul pământului. Răzimat de un perete, ascultam atât colindele, cât și bubuiturile de afară. Am căzut pe gânduri. Prin fața ochilor mei se perindau imagini de acasă. O vedeam pe mama cu ochii înlăcrimați, pe sora Anița, împreună cu copiii, înghețați de frig în regiunile cele mai nordice ale globului, pe fratele Florea cu copiii lui, necăjiți și lipsiți de cele necesare, și pe toți ceilalți ai mei, plini de tot felul de griji. Am fost trezit din aceste gânduri, ca dintr-un vis, când ostașul „bucătar” ne-a anunțat că purcelul este gata fript și se poate servi. Am început să servim carne friptă de purcel tăiată în bucăți cu propriile noastre mâni, căci nu aveam nici furculiță, nici cuțit și nici măcar o felie de pâine. Cu toate acestea, am mâncat cu multă, multă poftă și ne-am potolit foamea. Așa am petrecut revelionul anului 1942.

1 ianuarie 1943. Suntem la început de An Nou și nu știm încă ce surprize ne mai pot aștepta. Dorința noastră a tuturor este să se termine războiul cât mai repede și să ne întorcem acasă. Am rămas plăcut surprins, când un grup de ostași a venit la mine cu urătura. Erau toți moldoveni și mi-au spus o urătură din bătrâni, pe care am ascultat-o cu multă plăcere. Am văzut pe fețele lor multă bucurie, care mi-au imprimat-o și mie. Le-am mulțumit din toată inima și le-am spus că îmi pare foarte rău că nu am nimic cu ce să-i servesc. Fiind prima zi de Anul Nou, în mod mutual, pentru respectul acestei zile, nu s-a tras nici un foc de armă din nici o parte.

2 ianuarie 1943. Colonelul Panaitescu Haralambie, comandantul Regimentului 8 Artilerie, a dat ordin să se adune tot regimentul. Pe un teren de la marginea satului, s-a adunat în careu tot regimentul. Când regimentul a fost adunat, locotenent colonelul Apostolescu, ajutorul de comandant al regimentului, i-a prezentat raportul. Colonelul Panaitescu a înaintat apoi până la mijlocul careului și a început să vorbească ostașilor și ofițerilor. Printre altele, a subliniat încă o dată faptul că suntem înconjurați de inamic din toate părțile și că nu există nicio scăpare din încercuire decât sfărâmând cercul prin luptă. În continuare, colonelul a spus că acordă deplină libertate de acțiune, atât ostașilor cât și ofițerilor, de a face orice vor, însă, pe contul lor propriu, fără a fi trași la răspundere sau a-i urmări. Toți cei care se hotărăsc să rămână mai departe sub ordinele sale vor trebui să le execute întocmai, fără nici o șovăire. „În clipa aceasta trebuie să vă hotărâți”, a spus colonelul. A urmat o clipă de tăcere și gândire. M-am așteptat ca, în urma celor spuse de colonel, mulți dintre ostași și ofițeri să-și ia libertate de acțiune. Dar niciun ostaș sau ofițer nu și-a luat libertatea de acțiune pe cont propriu. Aceasta a fost o dovadă că toți au acceptat să rămână sub comanda colonelului și să-i execute ordinele.

3 ianuarie 1943. Am stat toată noaptea și ziua pe câmp, acoperit cu zăpadă abundentă, în bătaia vântului și a unui viscol puternic, pe un frig insuportabil de -28°C . În timpul nopții, s-a primit ordin strict secret, în care se spunea că toate unitățile militare din încercuire se vor concentra în direcția localității Tacinskaia. Pe de altă parte, se vorbea, tot în mare secret, că înspre această localitate se îndreaptă din exterior o divizie de tancuri germane. Trebuia deci ca tot efortul, atât din interior cât și din exterior, să fie concentrat asupra localității Tacinskaia, pentru a sfărâma cercul care ne înconjură. Am primit ordin să pornim în marș. Am mărșăluit toată noaptea pe un frig insuportabil în direcția Tacinskaia.

4-5 ianuarie 1943. Am continuat marșul, atât ziua cât și noaptea. Era un frig care ne pătrundea până la măduva oaselor. În dimineața zilei de 5 ianuarie 1943, în jurul orelor 2 de noapte, am primit ordin să ne oprim în plin. De ce? Nimeni nu știa. Stăteam în câmp și dărdăiam de frig. În liniștea nopții se auzeau, în apropierea noastră, unele zgomote sinistre și explozii foarte curioase și nu știam cui se datorează. Se părea a fi un fel de uruitură de tancuri, dar din cauza vântului și a viscolului, nu se putea distinge. Nu știam precis nici în ce punct ne aflăm și nici ce se petrece în fața noastră. Toți erau de părere că, în fața noastră, se dau lupte grele și că, din moment în moment, vom primi și noi ordin să înaintăm în această luptă crâncenă. Era întuneric și nu vedeam în noapte decât flăcările unor explozii și acele zgomote neobișnuite. Pe la orele 4 de noapte, am primit ordin să pornim la atac cu arma în mână și cu baioneta pe armă. Eram cu toții emoționați. Ne întrebam câți dintre noi vor scăpa cu viață? Înaintam în noapte și nu știam ce distanță ne desparte de inamic. Am mărșăluit aproape două ore și nu am întâmpinat nicio rezistență în calea noastră. Ne întrebam dacă nu cumva inamicul ne atrage în vreo cursă. Dar iată că, în zorii zilei de 6 ianuarie 1943, adică de Bobotează, am pătruns în satul Tacinskaia fără lupte. Luptele s-au dat înaintea sosirii noastre și inamicul s-a retras.

Când am intrat în satul Tacinskaia, am văzut o scenă înfiorătoare. După aspectul terenului, ne-am dat seama că au fost lupte groaznice, apocaliptice, care s-au dat între o unitate de tancuri rusești și alta germană. A fost o luptă uriașă de tancuri, de acești monștri de fier, cum nu s-a mai văzut niciodată. Unitatea de tancuri germană, care venea din exteriorul nostru, s-a întâlnit la Tacinskaia cu o unitate de tancuri sovietice. S-a încins între aceste două unități o luptă înverșunată. Zgomotele acestor tancuri, care se aflau în luptă, l-am auzit și noi în timpul nopții, dar nu ne-am dat seama cui se datorează. Este greu de spus în cuvinte ceea ce ochii au văzut la Tacinskaia. Tancuri mari încălecate unul peste altul, tancuri distruse imobilizate cu tanchiști morți carbonizați, la orice pas și în orice parte vedeai numai soldați morți, unul lângă altul, atât sovietici, cât și germani. Pe ulițele satului, aproape că nu aveai pe unde să calci, așa de mulți morți ce se aflau. Nu au lipsit victime nici în populația civilă. Restul de populație civilă, care a mai rămas în viață, era înspăimântată de grozăvia luptelor. Majoritatea caselor erau distruse, iar unele au fost străbătute de tancuri de la un capăt la altul. Peste tot vedeai numai corpuri însângerate, sfârtecate, de ostași germani și sovietici, cât și de populație civilă. Era, într-adevăr, ceva apocaliptic, ceva de groază.

În ziua de 7 ianuarie, la prânz, am părăsit localitatea Tacinsckaia. Prin acest punct am ieșit din încercuire, unde am stat peste două săptămâni. O mulțime de omenire a stat în această încercuire: două divizii române, două divizii italiene și un rest dintr-un corp de armată german. După ce am ieșit din încercuire, am luat direcția spre Wieshinskoi, trecând tangențial pe lângă Makiewka, care era ocupată de trupele sovietice. De la Wieshinskoi, ne-am continuat marșul pe ruta Tihistiakowo, Golowa, Bielaia, Kalitwa sau Vorstadt, Lichaia, Kamensk, Rowenki, Gorlowka, Avdiewka, Wolnovacha, Korlowka, Petropawlowka, Tocmak, Dnieprowka, Zaporojne, Nicopol, Nowi-Bug, Odessa, Tiraspol, Tighina, Chișinău, Iași, Botoșani. Întrucât mi s-a terminat hârtia de scris, am notat numai localitățile prin care am trecut, pentru a-mi aminti traseul pe care l-am parcurs. În drum spre casă, ne-am oprit la Zaporojne, unde podul peste râul Nipru era foarte aglomerat de trupe. Pentru descongestionarea podului, am primit ordin să mergem spre sud, în satul Dnieprowka, care se afla la o distanță de aproximativ 100 kilometri pe malul Niprului, pe unde să trecem pe gheața peste acest fluviu. Celelalte fluvii – Don, Doneț etc. – le-am trecut pe podul lor original, numai Niprul a rămas să-l trecem pe gheață. Când am ajuns la Dnieprowka, un sat situat chiar pe malul Niprului, am trebuit să stăm două zile aici, întrucât erau discuții dacă gheața este destul de rezistentă ca să poată trece tunurile peste ea, cu chesoane încărcate cu proiectile etc. Unii „experți” erau de părere că se poate trece peste gheață, pe când alții erau mai „rezervați”, recomandând să ne întoarcem la Zaporojne (100 km) și să trecem Niprul pe podul de acolo. Până la urmă s-au hotărât să trecem Niprul pe gheață. Cu multă emoție, ne-am apropiat de malul Niprului. Când am văzut că primele tunuri au reușit să treacă peste gheață și au ajuns cu bine de partea cealaltă a Niprului, am prins curaj și am plecat cu al doilea transport. Am fost foarte fericit când m-am văzut pe malul celălalt al Niprului unde, în fața noastră, a apărut orașul Nicopol. În acest oraș de pe malul Niprului am stat două zile, apoi ne-am continuat drumul spre Nowi-Bug, o localitate de pe malul râului Bug. În această localitate am stat câteva zile, în care timp am triat toți ostașii răniți și cu degerături, pentru a fi evacuați. Numărul acestor ostași s-a ridicat la peste o sută de oameni. După două zile am fost numit comandantul acestor răniți și degerați și am primit ordinul de a mă îmbarca cu ei în gara Nowi-Bug și a pleca în garnizoana Botoșani. Ca ajutoare am primit pe plutonierul Popovici și un sergent. Un fapt important, care merită să fie menționat, a fost acela că, imediat cum am ieșit din încercuire, unde am suferit atât de mult, s-a cerut fiecărui ofițer o declarație în care să se arate din ordinul cui s-a părăsit poziția de luptă și în ce împrejurări. Ori, acest lucru era foarte bine cunoscut de divizie și regiment, așa că nu mai avea niciun rost să dăm această declarație. Se vede, însă, că birocratilor, care au întocmit acest ordin, le trebuiau hârtii, căci altfel ei nu-și pot justifica existența și nici timpul pierdut pe la birouri. Păcat că, până acum, încă nu s-a găsit omul care să stărpească birocratismul, această racilă a societății noastre. Normal ar fi fost ca toți acești „domni birocrati” să fi fost trimiși pe front, pe câmpul de luptă, unde să-și arate vitejia lor și să-și adune tot felul de situații și

statistici, care nu sunt de loc folositoare și nu au niciun rost, cum e și această declarație, care s-a cerut fiecărui ofițer. Câtă hârtie irosită în zadar și câtă muncă fără niciun folos.

Dar iată acum și conținutul acestei declarații, pe care o redau mai mult ca un document al vremii:

DECLARAȚIE

Subsemnatul medic locotenent în rezervă dr. Teodor Nandriș, medicul Divizionului II din Regimentul 8 Artilerie, declar următoarele:

1) În ziua de 18 decembrie 1942, mă aflam la postul meu de prim-ajutor al Divizionului II din Regimentul 8 Artilerie pe malul de vest al Donului.

2) Am părăsit poziția de luptă din ordinul verbal al domnului comandant al Divizionului II, al maiorului Repanovici Petre, împreună cu tot divizionul.

3) De la 18 decembrie 1942, am fost tot timpul cu Divizionul II, nepărăsindu-l nicio clipă în timpul încercuirii, iar după ieșirea din încercuire, am urmat itinerarul ce a fost trasat de regiment.

Medic lt. dr. T. Nandriș

După ieșirea din încercuire, în drumul nostru spre casă, ne-am întâlnit cu ostași români, care se retrăgeau din Crimeea, unde au luat parte la luptele de la Kerci, Feodosia, Sevastopol etc. Alții veneau din zona de luptă a Stalingradului (Volgogradului), unde a luptat și unitatea noastră, iar alții veneau de la Charcov și unii din Câmpiile Cubanului și din munții Caucazului. Privind la acești ostași în retragere, mi-am dat seama cât de împrăștiati am fost pe acele meleaguri atât de departe de patria noastră, cum nu a fost până acum niciodată în istoria noastră. E prima dată deci în istoria țării noastre, când fiii săi au fost atât de împrăștiati. Și mă întreb acum, la sfârșitul acestei campanii: „Câți ostași români au rămas pe acele meleaguri îndepărtate, unde își dorm somnul veșniciei? Nimeni nu cunoaște numărul lor precis?” În orice caz, am văzut multe cimitire cu ostași și ofițeri români, pe care noi nu avem dreptul să-i uităm.

Marile bătălii purtate în Marele Cot al Donului, cât și cele de pe malul Volgăi (Stalingrad), au fost denumite cu un singur termen: „Marea bătălie de pe Volga-Don”. Această denumire a fost dată de mareșalul principal de artilerie al Uniunii Sovietice, Nicolae Voronov, comandantul-șef al artileriei de pe frontul Volga-Don care, în 1963, a scris un articol despre această bătălie în revista „Les nouvelles de Moscou” (nr. 4/593 din 1963), în care, printre altele, a scris următoarele: „La 19 noiembrie 1942, dimineața, 13 500 de tunuri și mortiere au început o puternică pregătire de artilerie pentru a sparge apărarea inamicului, anunțând trecerea la ofensivă a armatelor de pe frontul de sud-vest și pe Don.

Ofensiva Stalingradului a început la 20 noiembrie 1942. La 23 noiembrie 1942, menghina noastă puternică s-a închis solid în împrejurimile Kalaciului, încercuind armata lui von Paulus de 330 000 de oameni.

În ceața dimineții de 16 octombrie 1942, aproape 5 000 tunuri și mortiere au procedat la o pregătire de artilerie, care a durat o oră și jumătate și trupele noastre au trecut la ofensivă.

În timp de 14 zile de ofensivă, frontul se întinsese pe mai mult de 200 km, făcând o străpungere de 150–200 km adâncime. S-au făcut din nou mulți prizonieri și s-au luat multe trofee.

La 10 ianuarie 1943, dimineața, mai mult de 7 000 de tunuri și mortiere începură să bombardeze apărarea inamică. În același timp, aviația lovea spatele inamicului. Puțin după aceea, infanteria noastră cu carele de luptă au pornit la atac. Dușmanul opunea o rezistență înverșunată, dar puternica lovitură de pinten, care scindă grupul în două, îl duse la marginea catastrofei.

La 31 ianuarie 1943, grupul de sud al trupelor inamice era lichidat și feldmareșalul german von Paulus era făcut prizonier, cu tot Statul său Major.

La 2 februarie 1943, rachete urcau spre cer. Pământul fu zguduit de salve asurzitoare de artilerie. Bombardierele noastre se aruncară în atac și exploziile marilor bombe întăriră și mai mult vacarmul infernal. Infanteria și tancurile trecură la atac. Astfel a fost terminată lichidarea ultimului focar al apărării germane de pe Volga-Don.

Istoria nu a cunoscut niciodată o asemenea bătălie.

În mai multe etape ale acestei mari bătălii, care s-a desfășurat pe un teritoriu de aproape 100 000 km², au participat la luptă mai mult de 2 milioane de oameni, 26 000 de tunuri și mortiere, mai mult de 2 000 de tancuri și tot atâtea avioane.

Apărarea orașului Stalingrad a respins cel puțin 700 de atacuri și s-a angajat aproape la tot atâtea contraatacuri.

În cursul celor două luni și jumătate de contraofensivă care a avut loc, 5 armate inamice au fost înfrânte, dintre care: două germane, două române și una italiană.

În timpul acestei perioade, hitleriștii și aliații lor au pierdut: 800 000 de oameni, 10 000 de tunuri și mortiere, 2 000 de tancuri și tunuri autopropulsate, 2 000 de avioane de luptă etc.

Aproape un milion și jumătate de soldați inamici au fost omorâți, răniți și făcuți prizonieri în timpul luptelor.

Menționăm faptul că, numai în lupta de la Stalingrad, unde a căzut prizonier feldmareșalul german von Paulus, cu tot Statul său Major, s-au făcut prizonieri 92 000 de soldați, 2 500 de ofițeri și 23 de generali.

Marea bătălie de pe Volga-Don a durat 200 de zile și 200 de nopți, s-a desfășurat pe un teritoriu de aproape 100 000 km² și la ea au participat mai mult de 2 milioane de oameni.”

În ce mă privește pe mine, pot spune că am participat în mod activ, în calitate de medic, la această mare bătălie de pe Volga-Don, în prima linie a frontului, unde

am văzut toate grozăviile războiului și sub toate aspectele lui. După terminarea acestor lupte, m-am întors la Rădăuți, slăbit și istovit de puteri și cu sănătatea zdruncinată. Aici, toată lumea vorbea de război, de refugiu, de mobilizări și chiar de o mobilizare generală. Din cauza acestei situații nu aveam nici un chef de lucru. Prevedeam că, în curând, voi fi din nou mobilizat pe front, pe când „învârțiții” și „afaceriștii”, vor sta mereu acasă. Câtă nedreptate! Dar, odată, va veni și rândul lor și vor plăti cu vârf și îndesat huzureala de acum.

Evenimentele se precipitau. Frontul mergea din ce în ce mai rău și pe toată întinderea sa. Armatele sovietice înaintau victorioase pe toate fronturile. Lumea era agitată, căci nimeni nu știa ce se va mai putea întâmpla. În aceste împrejurări, am fost din nou mobilizat pentru a pleca pe front. Era pe la mijlocul lunii martie 1944. Eram cât se poate de indispus, căci știam ce mă așteaptă. Aurelia, cum a văzut telegrama de mobilizare, a început să plângă. În telegramă se spunea că trebuie să mă prezint în garnizoana Tighina cu primul tren. Pentru mine se punea problema unei uniforme militare. Cea veche era uzată și nu o mai puteam purta, iar una nouă costa până la 100 000 lei și nu eram dispus, cu salariul meu de 8 000, să dau o sumă atât de mare pe o uniformă. Și atunci am hotărât să plec civil. Dacă nu le-o plăcea în haine civile, n-au decât să-mi procure ei o uniformă sau să mă trimită acasă. Necăjit de faptul că trebuie să plec din nou pe front, că nu am nici uniformă militară, mă plimbam pe străzile orașului Rădăuți. Când priveam în localurile publice, în bodegi și restaurante și le vedeam pline de tineri de vârsta mea, care chefuliau cu femei și nici nu le păsa că țara se află în război, îmi venea pur și simplu rău. Iată, pentru cine trebuie să lupt și să mă sacrific?! Pentru acești „trântori ai societății”! M-am întors acasă adânc mâhnit și nu i-am spus Aureliei nimic din ce am văzut în oraș. Ce rost ar fi avut să-i spun? Acasă am găsit-o pe Aurelia plângând și făcându-mi bagajul. Femeia noastră de serviciu plângea și ea. Am simțit o adâncă amărăciune în sufletul meu, dar m-am stăpânit. Mai aveam puțin timp până la plecare. Femeia de serviciu m-a chemat la masă. Înghițeam, însă, în sec tot ce mâncam și nu spuneam nimic. Ca de obicei, și de data aceasta a sosit un grup de profesoare, ca să mă conducă până la gară. Am plecat împreună. Trenul se afla deja tras pe peron și nu mai aveam decât câteva minute până la plecare. Mi-am luat rămas bun de la Aurelia, de la colegile ei și de la altă lume care a venit să mă vadă înainte de plecare. Aurica și profesoarele erau cu ochii înlăcrimați. M-am urcat în tren și, de la fereastra vagonului, mă uitam la persoanele de pe peron. Când trenul s-a pus în mișcare, le-am făcut un ultim semn de salut cu mâna, în timp ce Aurelia și colegile sale au început să fluture batistele. M-am uitat la ele, cât am mai putut să le văd din mersul trenului. Aveam impresia că le văd pentru ultima dată în viața mea. M-am așezat pe o bancă lângă fereastra vagonului. Priveam la câmpiile, care treceau prin fața ochilor și mă întrebam în gândul meu dacă le voi mai vedea vreodată. Mi-am scos apoi carnetul din buzunar și am început să notez tot ce vedeam.

16 martie 1944. Toate gările prin care am trecut erau ticsite de lume civilă și militară, care se înghesuia să intre în trenul supraaglomerat. Întrucât lumea nu mai

încăpea în vagoane, mulți s-au urcat deasupra. Pe la orele 11 noaptea, am ajuns la Iași, unde am stat până a doua zi dimineața, căci nu mai aveam niciun alt tren care să plece spre Tighina.

17 martie 1944. M-am sculat la ora 6 dimineața ca să pot prinde acceleratul, care pleca din București-Iași-Tighina-Odessa. Imediat, însă, ce am părăsit gara Chișinău, conducătorul trenului ne-a comunicat că acceleratul nu mai pleacă până la Odessa, unde-i este destinația, ci numai până la Tighina. Ne-am dat seama cu toții că situația este foarte critică dacă trenul nu poate pleca până la Odessa. Pe la orele 11,30 am ajuns în gara Tighina. Un hamal mi-a dus geamantanul până la hotel, care se numea „Hotel Europa”. Păcat că purta acest titlu, căci făcea de rușine continentul. Cum am ajuns la hotel, m-am spălat puțin și apoi am plecat la Cercul Teritorial Tighina, unde aveam ordinul să mă prezint. Aici l-am găsit pe comandantul Cercului Teritorial Tighina, colonelul Mateescu, căruia m-am prezentat și care m-a repartizat la Spitalul Militar din zonă, Z. I. 582, care se afla încă în Tighina, dar gata de plecare. Comandantul acestui spital era medicul maior în rezervă Mănescu Valentin, care mai avea în subordine doi medici chirurgi, și anume pe medicul căpitan în rezervă dr. Moțoc Dumitru și pe medicul locotenent în rezervă dr. Bojiță Aurel și un medic internist, locotenent în rezervă dr. Nandriș Teodor. Acest spital era înzestrat cu un număr de 400 de paturi, dintre care 200 pentru chirurgie și 200 pentru interne. Secția chirurgie avea doi medici și personal mediu sanitar, pe când secția de interne nu avea decât un singur medic și fără niciun personal mediu de serviciu. Când mă gândeam că sunt singurul medic la secția de interne cu 200 de paturi, mă prindeau durerile de cap. Cum am să pot trata singur 200 de bolnavi fără niciun ajutor, când norma stabilită de Ministerul Sănătății era de 20–25 paturi de spital pentru un medic? Cine a făcut această programare de 200 paturi pentru un medic se vede că nu a fost cu mintea întreagă. Se va putea spune că s-a făcut programarea de 200 paturi pentru un medic din lipsă de medici, ceea ce nu corespundea cu realitatea. În țară sunt destui medici camuflați sau puși pe posturi unde nu e nevoie de medic, ci de un cadru mediu. Dovadă că așa stau lucrurile este faptul că, după 23 august 1944, au apărut o serie de medici ca și cum ar fi fost scoși dintr-o cutie. Dar a pune un singur medic la 200 de bolnavi înseamnă că habar nu are de organizarea sanitară și nici de munca de spital. Ce poate face un singur medic la 200 de bolnavi? Care va fi calitatea muncii acestui medic? Din toată această nepricepere, păgubaș rămâne omul bolnav, omul suferind și nu omul nepriceput. De la Cercul teritorial Tighina ni s-a comunicat că este ordin ca toți ofițerii să-și ia soțiile cu ei. Am cerut, în acest scop, să mi se acorde o permisie să pot pleca până la Rădăuți ca să-mi iau soția. Mi s-a aprobat o permisie de patru zile, iar la expirarea acestei permisii mi s-a spus să mă prezint în garnizoana Corabia. Cu primul tren, am părăsit Tighina și am plecat spre Rădăuți. Cât timp am stat la Tighina, am văzut o lume foarte agitată. Prin oraș, multă mișcare. Pe toate străzile vedeai familii care își cărau avutul la gară. Toată lumea era foarte îngrijorată și părăsea în grabă orașul fără să știe precis unde pleacă.

18 martie 1944. În gara Tighina, trenul care trebuia să plece spre Chișinău-Iași-Pășcani era foarte aglomerat. Cu mare greu am putut pătrunde pe culoarul vagonului. În tren, lumea vorbea că, zilnic, trenurile sunt supraaglomerate, atât cu populație civilă, cât și cu militari. Din cauza aceasta, multă lume a început să călătorească pe jos. Pe șosele se vedea o mulțime de lume civilă și militară, călătorind fără să aibă o țintă precisă. Cei mai mulți călătoreau pe jos și mai puțini în căruțe. Lumea era înspăimântată de grozăviile războiului, de aceea fugeau în toate direcțiile.

19 martie 1944. La ora 5 dimineața, am plecat din gara Iași spre Pășcani. În vagon, am rugat pe conductorul trenului să-mi spună ce legătură am din Pășcani spre Suceava-Cernăuți. Conductorul mi-a răspuns sincer că, la ora aceasta, nici un ceferist nu mai știe la ce oră pleacă sau sosește vreun tren în gară. „Din cauza aceasta, trebuie să vă interesați în fiecare gară ce tren aveți în direcția în care doriți să plecați. Aceasta este situația actuală a mersului trenurilor”. După două ore de drum, am ajuns în gara Pășcani. Pe peronul gării, potop de lume. Abia am putut străbate prin această lume. După mai multe informații, am putut afla că singurul tren care ar pleca până la Dornești ar fi unul de marfă. Acesta ar pleca din Pășcani noaptea târziu, fără a se putea preciza ora.

20 martie 1944. După mai multe peripeții, am ajuns la Rădăuți în zori de zi. Eram extrem de obosit, după două nopți nedormite și un drum atât de anevoios. În Rădăuți am găsit o lume agitată. Atât instituțiile publice, cât și populația civilă își împachetau avutul și-l cărau la gară. Fiecare era grăbit să plece, dar nimeni nu știa unde.

Dumitru Covalciuc, *Oprîșeni, un sat la răspântiile istoriei*, Cernăuți, Editura Zelena Bucovina, 2008, 444 p.

În Bucovina continuă să apară monografiile închinete localităților, mai cu seamă ca rezultat al unor cercetări locale ce valorifică bogatul fond arhivistic aflat atât în arhive de stat cât și particulare. La Cernăuți, Dumitru Covalciuc, scriitor, folclorist, publicist și editor, cunoscut pentru temeinicia cercetărilor sale de istorie a culturii bucovinene, publică recent un studiu monografic închinat satului său natal: Oprîșeni.

De format 29 x 20,5 cm, mai puțin obișnuit în regiunea Cernăuți, volumul se deschide cu o reproducere, în policromie, după drapelul tricolor al Societății Arcășești „Avram Iancu” din comuna Oprîșeni, județul Rădăuți, veritabil obiect de patrimoniu, aflat astăzi la Muzeul Militar Național din București. La mijloc, pe registrul galben, acesta are imprimată icoana Maicii Domnului cu Pruncul, gardată de o cunună de trandafiri (p. 3). *Imnul Oprîșenilor*, versuri și muzică de Pintilei Bilețchi-Agrecule, cel de al doilea însemn identitar, reface, după o jumătate de secol de pustietoare înstrăinare, legătura comunității de astăzi cu tradiția locului și a unei întregi epoci animate de idealul naționalității: „Aicea am văzut cândva / Întăia rază de lumină / Și mama seara ne cânta / La căpătâi o doină lină. // Aicea graiul românesc / Răsună dulce-n orice casă, / Aici ni-i cuibul strămoșesc / Și vatra noastră țărănească. // Aici panțirii înarmați / Stăteau de pază-n Drumul Mare / Și Oprîș cu ai săi ostași / Pornea de-aicea spre hotare. // Aici e satul Oprîșeni / Cu Lanul, Rediul și Dumbrava, / Iar renumiții lui săteni / Îi cântă numele și slava” (p. 4). Acestea sunt urmate de *Stema Oprîșenilor*, însoțită de o legendă și note privind „pecetea vorniciei” locale după anul 1818 (p. 5), precum și un text, *Satul meu*, semnat de Vasile Băcu, construit pe ideea comunității de destin în vatra străbună: „Satul meu – copil legănat de istorie, / Împodobit cu mărgăritare de veacuri, / Panțirii domnești și astăzi îți poartă gloria / Pe Calea Lactee a anilor, cu numele Oprîșeni scris pe steaguri. // ... // Va veni clipa când și eu mă voi duce / Cum pe dealuri apune o simplă rază de soare, / Dar sufletul meu va fi liniștit la răscruce... / Din glia străbună o altă mlădiță răsare” (p. 6).

Volumul este însoțit de un cuvânt-înainte, *Străveche și înfloritoare vatră de români*, semnat de Nicolae Popovici, primarul de astăzi al comunei Oprîșeni, p. 7–11, care face referiri la istoricul așezării și rostul cărții aici, în această parte a Bucovinei: „Să lecturăm, deci, cu atenție și pe îndelete această carte neobișnuită și să parcurgem, împreună cu autorul, filă cu filă, drumul sinuos pe care satul de pe Cotovăț l-a făcut în cele șase veacuri de existență. Vom fi astfel părtași unor întâmplări și evenimente despre care n-am avut cunoștință, ne vom întâlni cu oameni de odinioară, care au avut de înfruntat mari primejdii și numeroase momente dramatice, ne vom cultiva sentimentul de adâncă stimă pentru rândurile de înaintași, care ne-au cititorit vatra, ne-au apărat-o în vremuri de restriște, n-au lăsat-o pradă străinilor și au stat, ca niște stejari viguroși, de strajă limbii, datinei și credinței strămoșești” (p. 11).

Un corp alcătuit din două legende, *Oprîșul voievodal*, p. 12–13 și *Altă legendă*, p. 14–15, trimite la originea localității și semnificația numelui, cea dintâi evocând un popas al lui Ștefan cel Mare, în confruntarea cu polonii, de la Codrul Cosminului, din octombrie 1497, iar cea de a doua la panțirii, oștenii așezați într-un post de pază pe valea Cotovățului și un erou eponim din vremea descălecatului lui Dragoș din Maramureș. Un comentariu asupra acestor nuclee epice, *Legendă sau adevăr?* (p. 16–17), conduce la câteva sublinieri critice necesare: „Putem admite, pe baza legendei și a unor informații istorice, că pe timpul descălecării Moldovei satul nostru exista și că la temelia creșterii și dezvoltării sale ulterioare a stat elementul maramureșean. Accentele din legendă asupra panțirilor, ca întemeietori și primi locuitori ai satului Oprîșeni (până la alungarea de către Dragoș a tătarilor) sunt lipsite [însă] de suporturi reale, întrucât epoca panțirilor a coincis cu secolul al XVIII-lea. Panțirii făceau parte dintr-un corp de oaste, alcătuit din lefegii și creat în 1727–1728 de domnul Moldovei Grigore II Ghica, iar pe

teritoriul Oprîșenilor a existat o tabără permanentă a acestor oșteni până la anexarea părții de nord-vest a Moldovei de către austrieci” (p. 17).

Complementar, alte câteva materiale cercetează istoricul localității: *Geneza satului*, p. 18–20; *Considerații privind denumirea satului*, p. 21–24; *Microtoponimie*, p. 25; *Mic dicționar explicativ al unor toponime*, p. 26–27. Fără a ignora tradiția istorică, autorul are în vedere câteva documente în care este menționat numele satului: actul de danie din 17 martie 1418, prin care fiul boierului Bârlici dăruiește Mănăstirii Moldovița satul Oprîșiștii și documentul din 26 august 1503, prin care Ștefan cel Mare confirmă această danie, satul fiind trecut aici cu numele Oprîșiștii. „Oprîșiștii și Oprîșiștii – precizează Dumitru Covalciuc – sunt formele vechi ale denumirii satului, iar Oprîșiștii și Oprîșiștii sunt forme ce au apărut mai târziu. [...] Satul s-a mai numit și Panțiri sau Pancir (în germană), dar această denumire n-a fost nicicând oficială, ci mai degrabă una orală” (p. 22, 23). Tot aici sunt menționate numele satului din perioada administrației austriece (1775–1918) și românești (1918–1940, 1941–1944). În 1946, administrația sovietică a înlocuit numele localității, pentru a-i „schimba caracterul istoric românesc”, prin formele Dubivca și Dubovka. După o jumătate de veac (1996), satul revine la denumirea istorică, în temeiul rezultatelor referendumului din 13 iunie 1993.

Materialele *Cadrul fizico-geografic* (p. 28–33), *Populația* (p. 34–47), *Oamenii, traiul și îndeletnicirile lor* (p. 48–70) urmăresc evoluția acestei unități administrativ-teritoriale simple mai cu seamă după războiul ruso-turc din 1768–1774. Oscilațiile demografice, colonizarea, numeroasele evenimente (militare, epidemii, calamități naturale) care i-au marcat destinul, emigrarea în America, deportările în masă din perioada ocupației sovietice sunt cercetate după tradiția orală și documente deopotrivă. Importante sunt documentele pe care Dumitru Covalciuc le include aici, în tradiția cunoscută nouă din „Țara Fagilor”, almanahul cultural-literar al românilor nord-bucovineni. Dintre acestea, menționăm: – lista capilor de familie, întocmită, la 11 martie 1875, de Vasile Hacman, preotul paroh din Oprîșiștii, ce cuprinde numele și prenumele a 204 persoane (p. 43–45); – tabloul nominal cu „locuitorii creștini” din Oprîșiștii deportați de sovietici în 1940–1941, cuprinzând 77 de persoane, bărbați, femei și copii, având vârsta între 4 și 67 de ani (p. 38–39); – tabelul cu capii de familie repatriați, în toamna anului 1940, în Germania, cuprinzând 34 de persoane, majoritatea din Oprîșiștii (p. 40–41); – tabelul cu persoanele din Oprîșiștii ucise, decedate sau dispărute în diferite regiuni ale fostei Uniuni Sovietice, cuprinzând 48 de nume (p. 41–42).

Mai multe materiale, învecinate din punct de vedere tematic, se referă la etnografia și folclorul Oprîșenilor: *Portul* (portul bărbătesc, costumul femeiesc), p. 71–81; *Repertoriul muzical-coregrafic*, p. 87–97; *Datini, obiceiuri, eresuri legate de naștere*, p. 98–105; *Cântece, strigături și orații de nuntă din colecția lui Axentie Bilețchi-Oprîșanu*, p. 106–112; *Bocete*, p. 113–115. Valoroase sunt aici textele literare, unele mai puțin cunoscute, atașate discursului istoriografic sau incluse în discurs. Secțiunea este bogat ilustrată cu reproduceri alb-negru și color după fotografii diverse.

Un capitol din lucrare, ce ne amintește întrucâtva de secțiunile almanahului „Țara Fagilor”, *Incursiuni în istorie* – ce își avea, însă, locul în altă parte a monografiei și nu aici –, cuprinde câteva studii bune: *Trecutul îndepărtat al satului în lumina izvoarelor arheologice*, semnat de profesorul Nicolae Bodnariuc, directorul Școlii Medii Oprîșiștii, p. 116–125; *Primele mențiuni documentare*, p. 126–128; *Situația supușilor mânăstirești*, p. 129–135; *Panțirii, slujitorii militari*, p. 136–147; *Satul în Primul Război Mondial*, p. 148–159; *Legitimitatea actului istoric din toamna anului 1918*, p. 160–170; *Perioadă de frământări și speranțe*, p. 171–178; *Reforma agrară și împrăștierea unor țărani cu pământ*, p. 179–187; *Primul an de ocupație bolșevică*, p. 188–197.

Un corp unitar de texte, *Mărturisiri amare*, cuprinde mărturiile ale unor supraviețuitori ai deportărilor staliniste ori ai închisoarelor comuniste din România: Vasile Pițul, *Copilărie nefericită*, p. 198–200; Vasile Birău, *N-am purtat în suflet dușmăni ascunse*, p. 200–202; Margalina Bilețchi, *N-am avut noroc în lume*, p. 202; Octavian Oloieru, *O familie martirizată*, p. 202–210. Un text, *Era la-nceput de vară*, p. 210, tipărit sub semnătura Domnicăi Birău, face parte din folclorul deportărilor, consistent în partea septentrională a Bucovinei: „Frunzuliță sălcioară, / Era la-nceput de vară, / Când pe la un miez de noapte / Au intrat mașini în sate, / Mașini și milițieni, / Să-i ridice pe săteni, / Să-i ducă în țară străină, / Fără să aibă vreo vină, / Să-i ducă la chinuri grele, / Să moară de frig și jale. / Și primarii, și notarii / Au fost duși în deportare / În stepa din Kazahstan / Și-au rămas copiii orfani; / Au lăsat casă și masă, / Și

comunele frumoase. / În locuri necunoscute / Au murit cu mii și sute. / Din mila Celui de Sus / Câte unul a ajuns / Să se-ntoarcă să ne spună / Câte le-au mai tras prin lume. / Mai mult rele decât bune. / Nouă, celor ce-am rămas, / Ne curg lacrimi pe obraz. / Îi plângem cu mic și mare / Pe cei morți în depărtare, / C-au fost oameni de valoare. / Cât om fi, să-i pomenim, / Pe pământul lor trăim!”

Alte două materiale sunt orânduite, în continuare, cu trimitere la istoria recentă (postbelică) a localității: *Cel de al Doilea Război Mondial și consecințele lui pentru comună*, p. 211–221; *Colectivizarea și viața colhoznică*, p. 222–234.

Capitolul *Cadrul instituțional al satului* reunește materiale închinată istoricului principalelor instituții ale comunității: *Biserica parohială „Nașterea Maicii Domnului” și preoții care au slujit în ea*, p. 235–254; *Biserica filială „Cuvioasa Parasch[e]va”*, p. 255–261; *Biserica Penticostală*, p. 262–265; *Școala*, p. 266–288; *Primăria*, p. 289–317 (Apelul electoral din 2 martie 1861 al bucovinenilor, copiat și răspândit în provincie de către un grup de intelectuali români, este emoționant, ca document al unei epoci dramatice: „Noi plătim biruri grele, adausuri, aruncături, împrumuturi, fără ca să ni deie cineva socoteală că cum și spre ce scop anumit se întrebuițează ele. Noi facem poștărituri cu care și căruțe; noi mergem la cordun; noi încortelăm cătane și grijim pentru dânsese, fără ca să ni spună cineva pentru ce mai pică atâtea greutăți asupra noastră. Noi facem poduri și lucrăm la drumuri, și tot plătim rohătciei. Noi plătim vomicului de sat, fără să ni alegem chiar pe acela pe care îl vrea tot satul. Noi facem pârintelui de sat zile de lucru; dăm bani și dascălului, și când vine la botez, nunță, înmormântare, iarăși caută să-l îndestulezi, și când ai lipsa de dânsii și, când s-ar cuveni să ți-i alegi singur, atunci ți-i impune altul cu foarța (săla)! La câte și mai multe tot dăm și dăm din pungă și cu brațul, când am cere și noi vreun bine ca să avem câte o școluță bună în sat, cu niște învățători de treabă, sau vreo biserică mai frumușică pe dinafară și mai împodobită înăuntru, ca să nu ne fie rușine de dânsa, atunci ți se răspunde din partea stăpânului: «Așteaptă până ce ni va plăcea nouă, sau, de nu, faceți-vă!» Așadară tot la punga ta pretinde. Pe lângă aceasta, mai arunci bani săracilor pe la spitale! Și cine dintre ai noștri se folosește de dânsese? O multime de diregători și judecători străini sunt în țară, și când merge un biet om năcăjât cu vreun rugămint sau plânsoare, ca să-și afle dreptatea, iată că nu te poți înțelege cu dânsii la vorbă, căci ei nu-ți pricepe limba! Cheltuiești de vreo trei-patru ori mai mult cu procesul, decât face aceea ce vrei să câștigi, și, după vreo două-trei luni, sau ani de zile, ieși la capăt cu aceea: că ți-ai pierdut dreptatea! Fiecare bocancari străin se face domn în țara ta, care tot poruncește și te sughe, și tu trebuie să ascuți, să faci și să taci ca mielul”, p. 296–297); *Poșta*, p. 318–319; *Dispensarul*, p. 320–322. Sub colontitul *Secvențe din viața cultural-artistică*, cu reproduceri după admirabile fotografii-document de epocă, în finalul capitolului, autorul face referiri succinte la Cabinetul de lectură „Mihai Eminescu” din Oprîșeni, înființat în 1903, secția locală a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, înființată la 8 septembrie 1934, corul din Oprîșeni, cu activitate remarcabilă în perioada interbelică a veacului trecut. Societatea arcășească „Avram Iancu”, precum și la viața artistică locală din perioada postbelică (activitatea corală, Ansamblul etnofolcloric „Datina”, care a evoluat cu succes, vreme îndelungată, pe scene din Cernăuți și Kiev), p. 323–327.

Un capitol distinct, *Comori folclorice*, cuprinde materiale culese din Oprîșeni, de-a lungul timpului: *Legende, povești, snoave și istorioare populare*, p. 328–356; *Cântece culese la începutul secolului XX în Oprîșeni și incluse în colecția de folclor a lui Matthias Friewagner*, p. 357–359; *Folclor cules în anii 60–70 ai secolului XX* (cântece bătrânești și de voinicie, cântece din cele două războaie mondiale, cântece despre „raiul” sovietic, cântece de dor, dragoste și înstrăinare), p. 359–378.

Sub titlul *Mic dicționar de personalități oprîșene*, Dumitru Covalciuc reține contribuția unor oameni de seamă, afirmați în domenii diverse de activitate: *Oameni de știință* (Ioan Bilețchi-Albescu, doctor în litere și filosofie, autor al unor studii valoroase de toponomastică, traducător și publicist, p. 381–382; Nicolae Bilețchi, doctor în filologie, cercetător și critic literar, profesor universitar, membru corespondent al Academiei de Științe din Republica Moldova, p. 382–383; Simion Bilețchi, doctor în medicină, profesor, autor al unor contribuții în domeniul terapiei, cardiologiei și organizării ocrotirii sănătății, p. 383; Mircea Ghiliceanu, specialist în exploatarea, transportul, distribuția și utilizarea combustibililor lichizi și gazoși, p. 384; Maximilian Hacman, jurist, doctor în drept, specialist reputat în dreptul comercial, profesor universitar, rector al Universității din Cernăuți, p. 384–386; Ion Toronciuc, asistent la Catedra de istoria și teoria dreptului și statului a Universității

Naționale „I. Fedkoviți” Cernăuți, tânăr cercetător, p. 387), *Oameni de litere* (Axentie Bilețchi-Oprișanu, poet, dramaturg și folclorist, p. 387–390; Ion Băcu, poet și publicist, p. 390–391; Vasile Băcu, poet, editor, publicist și animator cultural, p. 391–393; Doina Bojescu, poetă, publicistă și graficiană, p. 393–395; Ciprian Covalciuc, licențiat în științe politice și ale comunicării, publicist, p. 395; Dumitru Covalciuc, scriitor, folclorist, editor, publicist și animator cultural, p. 395–398; Gheorghe Covalciuc, traducător și publicist, p. 399; Domnica Rotaru-Constantinoviți, profesoară, traducătoare și publicistă, p. 399–400; Liviu Rusu, jurist, poet, editor și publicist, p. 400–402; Silviu Rusu, profesor, poet, p. 402–403), *Oameni de artă* (Gheorghe Bilețchi, inginer proiectant, dansator profesionist, p. 403; Pintilei Bilețchi-Agreculese, profesor, poet și compozitor, p. 403–404; Florin Covalciuc, actor, p. 404; Vasile Davideanu, profesor, îndrumător al mișcării muzical-artistice locale și regionale, p. 405; Octavian Ghiliceanu, profesor, dirijor, violonist, p. 405–406; Maria Plantus, solistă de muzică populară românească, p. 406), *Slujitori ai Altarului* (protoiereul mitrofor Gheorghe Bilețchi, p. 406–407; protopopul și arhimandritul Ștefan Bilețchi, p. 407; preotul și animatorul cultural Pantelimon Birău, p. 407–408; preotul Gheorghe Covalciuc, p. 408; protoiereul Vasile Covalciuc, p. 408–409; preotul Aurel Pițul, p. 409; preotul Grigore Popovici, p. 409; preotul, protopresviter stavrofor Dimitrie Seleschi, p. 410), *Semănători de cunoștințe* (profesori, cercetători ai istoriei locale, animatori culturali), p. 410–416; medici născuți în Opiși, p. 417–419, oameni de diferite profesii (filologi, economiști, ofițeri, ingineri), p. 420–425. Un material interesant valorifică cercetările întreprinse de autor în Arhivele Regionale de Stat din Cernăuți: *Oameni de altădată în condicile parohiale*, p. 426–431.

Un documentar, în text și imagini, încheie sumarul cărții: *Dintre sutele de oaspeți...*, p. 432–435. Lucrarea lui Dumitru Covalciuc, *Opiși, un sat la răspântiile istoriei* mai cuprinde o *Bibliografie selectivă*, p. 436–440 și un elogiu închinat sponsorului cărții, *Un om al cuvântului și al faptelor*, p. 441–442.

Apariția lucrării *Opiși, un sat la răspântiile istoriei* reprezintă o frumoasă izbândă culturală și un eveniment editorial remarcabil, mai cu seamă pentru comunitatea românilor din regiunea Cernăuți, într-o perioadă încă plină de constrângeri, deloc favorabilă pentru renașterea cercetării științifice sistematice și afirmarea culturii românești din Bucovina, pentru libera circulație a oamenilor, periodicelor și cărților bucovinenilor, care continuă să facă apostolat în vatra muceniciei lor.

Vasile I. Schipor

Ioan-Paul Valenciu, *„Foaia ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile școlare ale Diecesei Bucovinei” – un organ de presă necunoscut*, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundatia Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2008, 92 p.

Tânărul doctorand bucovinean Ioan-Paul Valenciu este la a treia sa carte. După lucrarea *Volovăț. Viața unui sat în pagini de presă, 1882–1945*, I, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundatia Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2006, 122 p. și *Mitropolia Silvestru Morariu-Andrievici în apărarea bisericii strămoșești*, Ediție îngrijită de Ioan-Paul Valenciu, Câmpulung [Moldovenesc], [Fundatia Culturală] Biblioteca „Miorița”, 2007, 152 p., proaspătul absolvent și licențiat al Facultății de Teologie Ortodoxă de la Universitatea din Cluj-Napoca publică un nou volum.

Lucrarea cuprinde în prima sa parte studiul *„Foaia ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile școlare ale Diecesei Bucovinei”, un organ de presă necunoscut*, p. 5–45, elaborat pe formatul unui articol clasic de istorie literară. În *Preliminarii*, p. 5–17, autorul afirmă tranșant: „Convingerea că istoria Bucovinei încă nu s-a scris devine tot mai prezentă în cercetarea istorică românească, pe măsură ce, chiar dacă nepermis de timid, cercetătorii bucovineni depășesc clișeele stabilite în perioada interbelică și care au generat o anume tradiție, cu consecințe nu tocmai fericite” (p. 5). La fel de tranșant, de la bun început, tânărul doctorand se referă și la istoria presei bucovinene, aducând și câteva argumente în sprijinul afirmațiilor sale: „O istorie a presei bucovinene încă nu există, deși

devine tot mai evident faptul că nu ne putem apropia de problemele societății bucovinene din secolul al XIX-lea fără cercetarea publicațiilor apărute în această provincie. Va trebui să înțelegem că fără acel flux de informații, prin care bucovinenii erau legați de lumea înțelegă, societatea modernă bucovineană nu poate fi înțeleasă. Nu putem să înțelegem mentalul bucovinean fără să cunoaștem, mai întâi, cum s-a format. Apariția presei în Bucovina a pus bazele unei alte civilizații, care, la rândul ei, a creat un alt individ, mult mai ancorat în realitățile lumii sale” (p. 5).

Pomind de la observația, îndreptățită – să recunoaștem, cu onestitate – că „realitatea istorică ne obligă să observăm că pentru Bucovina începutul presei stă în strânsă legătură cu nevoia noilor autorități de a comunica cu populația băstinașă în limba română”, tânărul cercetător are în vedere publicarea codurilor de legi (*Orânduiala de păduri pentru Bucovina*, emisă de împăratul Iosif al II-lea, în 1786, cel mai vechi cod silvic românesc; *Orânduiala lui Iosif al II-lea pentru vânătoare*, 1786; *Rescriptul împăratului Iosif al II-lea*, în privința judecării țăranilor de către stăpânii moșiilor, din 1 noiembrie 1787; *Rânduiala judecătorească de obște*, 1787; *Pravila de obște asupra faptelor rele și a pedepsirii lor*, 1788; *Obșteasca judecătorească rânduială de criminal*, regulamentul de aplicare a Codului Penal austriac, 1789; *Cartea de pravilă ce cuprinde legile asupra faptelor răle și călcătoare și asupra grelelor călcări a polițeștilor orânduiei de poliție*, vol. I–II, 1807; *Cartea legilor pravililor de obște părăgești*, vol. I–III, 1807, Codul civil austriac; *Pravilă sau legea căsătoriei*, publicată la Cernăuți, în extras, în 1816, pentru uzul preoților care îndeplineau și obligațiile de stare civilă), preocupările pentru editarea de ziare, calendare și gazete (reviste) românești în prima parte a veacului al XIX-lea. Tot aici sunt menționate organele de presă cu caracter de informare juridică tipărite în Bucovina: „Foaea legilor și a Guvernului țării pentru țara de coroană a Bucovinei”, Cernăuți, 1850; „Generală foaea a legilor și a guvernului țării pentru țara de coroană a Bucovinei”, Cernăuți, din 7 octombrie 1850; „Foaea guvernului țării pentru ducatul Bucovina. Landes Regierungsblatt fur das Herzogthum Bukowina”, Cernăuți, 31 ianuarie 1853–1860; „Foia legilor Imperiului pentru rigatul Galiției și pentru Bucovina”, Cernăuți, 11 martie 1861; „Ordenăciunile cesaro-regeștilor oficiolate de țară pentru ducatul Bucovinei”, Cernăuți, 12 octombrie 1861–1862; „Foae de legi și ordinăciuni pentru ducatul Bucovinei”, Cernăuți, 20 martie 1863–1869.

Din aceeași nevoie de comunicare, „venind în sprijinul preoțimii de mir”, Consistoriul episcopal al Diecezei Bucovinei începe să editeze, din 11/23 martie 1868, „Foaea ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile bisericesti ale Diecezei Bucovinei”, publicație cu caracter administrativ-bisericesc, cu apariție neregulată și grafie chirilică, până în 1875, iar din acest an cu litere latine. Tot acum, Consistoriul episcopal al Diecezei Bucovinei, care îndeplinea și rolul de conducere a școlilor ortodoxe din eparhie, hotărăște să tipărească „Foaea ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile scolare ale Diecezei Bucovinei”: „Publicația aceasta nu este menționată în niciunul din cataloagele presei românești și, de aceea, vom prezenta cuprinsul ei, care poate fi de folos cercetătorilor învățământului bucovinean” (p. 17).

Prezentarea tânărului cercetător bucovinean este structurată după formatul clasic al unui articol de istorie literară: *Redacția*, p. 18–22; *Descriere*, p. 22–23; *Tiparul*, p. 23–24; *Cuprinsul* (dispoziții ale ocârmuirii, vestiri personale, transferuri, decese), p. 24–27; *Încetarea apariției*, p. 27–28. Un spațiu aparte în economia lucrării îl ocupă prezentarea analitico-descriptivă a dispozițiilor publicate în „Foaea ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile scolare ale Diecezei Bucovinei pe anul 1868”, structurată tematic, cu 100 de trimeri la izvoare, note și comentarii: *Dispoziții privitoare la procesul de învățământ*, p. 28–43; *Numiri de personal*, p. 43; *Salarizarea personalului didactic*, p. 44. Prezentarea este urmată de câteva concluzii: „«Foaea ordinăciunilor Consistoriului episcopal în trebile scolare ale Diecezei Bucovinei», cu o apariție de numai un an, după știința noastră, se constituie într-un început de presă pedagogică în Bucovina [...], reprezentând un pas înainte în procesul de modernizare a comunicării între instituțiile școlare. Ea va deschide drumul spre apariție celebrei gazete «Bukowiner Pädagogische Blätter/Foia pedagogică bucovineană», începând cu 1 iulie 1873” (p. 45), editată de Bukowiner Volksschullehrer-Verein și redactată de Dimitrie C. Isopescu și Nicolae Ieremievici-Dubău. Periodicul apare la Cernăuți, lunar, cu texte în limbile germană, română și ruteană, până la 1 decembrie 1902.

Lucrarea tânărului teolog bucovinean „*Foaia ordinăciunilor Consistoriului episcopal în treburile școlare ale Dieceșei Bucovinei*”, un organ de presă necunoscut, mai cuprinde două anexe: *Lista hronologică* a „legilor și ordinăciunilor” publicate în acest periodic, în anul 1868, p. 46–49 și un corp de facsimile după cele 8 numere apărute în acest an, p. 53–90.

O *Bibliografie*, p. 50–52, întregeste sumarul lucrării, ce reprezintă, indiscutabil, o contribuție la cunoașterea presei din Bucovina și oferă totodată celor interesați un instrument de lucru folositor. Facem, însă, precizarea că în *Bibliografie* nu sunt menționate izvoarele din istoriografia germană referitoare la presa din Bucovina istorică. Lucrarea lui Johann Winckler *Die periodische Presse Oesterreichs. Eine historisch-statistische Studie*, Wien, Druck von Leopold Sommer & Comp., 1875, ar trebui menționată, chiar dacă autorul acesteia nu menționează și acest periodic în rândul celor apărute în intervalul 1848–1873 (vezi partea a II-a a lucrării, p. 4–222). Și lucrarea lui Erick Procopovici, *Die Entwicklung des Pressewesens in der Bukowina*, Wien, Verlag der Typographischen Anstalt Forschungs-und Kulturstelle der Österreicher aus dem Donau-, Sudeten-und Karpatenraum, Wissenschaftliche Reihe, Buch Nr. 6, 1962, nu este menționată, dar ar trebui să o facem, chiar dacă autorul nu o menționează nicăieri aici (vezi p. 14–21, 43–58).

Vasile I. Schipor

Anghel Popa, *Societatea academică „Arboroasa” din Cernăuți, 1875–1877, Câmpulung Moldovenesc, Editura Fundației Culturale „Alexandru Bogza”, 2008, 132 p.*

Profesorul bucovinean Anghel Popa, doctor în istorie (1982), cercetător „entuziast, stăruitor și devotat meseriei de istoric” (Ștefan S. Gorovei), este cunoscut în viața științifică din Bucovina, prin numeroasele sale studii științifice, care s-au bucurat însă de „aprecieri unanime” și în plan național. Dintre acestea, *Renașterea armatei pământene în Moldova, 1829–1859*, Câmpulung Moldovenesc, Biblioteca Municipală, 1996, 140 p.; *Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți, 1878–1938*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 1997, 175 p.; *Între fronturi. Bucovineni în România Primului Război Mondial*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 1998, 95 p.; *Aromânii în Bucovina*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 2000, 168 p.; *Serbările naționale de la Putna*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 2004, 222 p., sunt „studii secvențiale de mare acribie documentară”, „exemplare sub unghi documentar, ca și sub latura analizei de text sau de context”, cu interes special pentru „așezămintele modernizării, figurile resurecției colective, curente de cultură cu sens militant, regenerativ” (acad. Alexandru Zub) din epoca modernă.

Cartea profesorului bucovinean Anghel Popa este așezată emblematic sub semnul urării de bun augur pe care o face redacția „Albinei”, ziar al românilor din Transilvania (Viena, 27 martie 1866–14 iulie 1869; Pesta, 16 iulie 1869–31 decembrie 1876), periodic animat de imperativul unității de acțiune în afirmarea și emanciparea națională a românilor din toate provinciile istorice, urare publicată la înființarea Societății academice „Arboroasa” din Cernăuți: „Sperăm că generația viitoare a proștilor și intelectualilor noștri din Bucovina se va deosebi mult de generația prezentă și Societatea «Arboroasa» va fi o școală bună și roditoare pentru interesele noastre naționale” (p. 5). Și dedicația cărții, așezată pe o pagină specială, trebuie reținută: „Prințului Ion M. Cantacuzino, iubitor al Bucovinei, în semn de aleasă considerație și caldă prietenie” (p. 7).

De format 24 × 16,5 cm, cu o hârtie de calitate și grafică elegantă, lucrarea are un cuvânt-înainte, semnat de autor, *În loc de prefață*, p. 11–12, în care găsim precizări cu privire la istoricul cercetării subiectului: „La realizarea statului național unitar român, în anul de fericită și neuitată amintire 1918, pe lângă factorii fundamentali, ca teritoriu, limbă, origine comună, conștiință națională, viață economică și culturală unitară, au contribuit, indubitabil, și alte elemente catalizatoare, în șirul cărora societățile științifice și culturale au deținut un loc important. Dintre

societățile care au îmbrățișat cu însuflețire ideea unității naționale s-au impus, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, cele ale tineretului studios. Astfel de societăți studențești românești au fost înființate în afara teritoriului etnic, în centrele universitare din Viena, Paris, Berlin, Graz, Budapesta, dar și în orașele universitare din Vechea Românie, Iași și București. În teritoriile românești aflate sub ocupația Imperiului Austro-Ungar, s-a impus, în acest sens, Societatea academică «Arboreasa», din Cernăuți” (p. 11). În acest context, lucrarea își propune, de la bun început, să prezinte Societatea academică „Arboreasa” „într-o lumină nouă”, situându-se pe linia unor „studii temeinice”, semnate de-a lungul timpului de Teodor Balan, Ilie Dugan-Opaiț, Leca Morariu, Corneliu Crăciun, cărora li se adaugă amintirile unui vechi arboresean (vezi Constantin Morariu, *Cursul vieții mele. Memorii*, Ediție îngrijită, prefață, microbiografii, glosar și note: prof. univ. dr. Mihai Iacobescu, Suceava, Editura Hurmuzachi, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (5), 1998). Respingând abordările facile din perioada postbelică a veacului trecut, „ce stau sub semnul superficialității, lipsite de o bază documentară, cu grave erori în analiza evenimentelor”, „fără discernământ”, dar și festivismul patriotard de după 1989, istoricul bucovinean Anghel Popa crede că marile probleme ale subiectului (datele insuficiente despre organizarea și activitatea „Arboreasei”, sărăcia și precaritatea surselor documentare, risipirea arhivei societății, care „a cunoscut mari avatururi”, dificultatea accederii la fondurile Arhivelor Regionale de Stat din Cernăuți) „istoricul le poate rezolva prin cercetare” (p. 12).

Lucrarea istoricului bucovinean Anghel Popa are trei capitole. Primul capitol, *Un dar împărătesc al Casei de Habsburg pentru Ducatul Bucovinei*, p. 13–30, cercetează problematica unui eveniment festiv din istoria modernă, inaugurarea Universității cezaro-crăiești „Franz Joseph” din Cernăuți, în 1875, la împlinirea unui secol de la „încorporarea” părții de nord-vest a Moldovei, numite, ulterior, Bucovina: „Era mai întâi orgoliul Vienei, o mare putere europeană, dornică de a-și sărbători cuceririle teritoriale, dar și dorința de [a] demonstra lumii și celor 11 popoare din componența imperiului său dualist, rolul civilizator și cultural pe care îl avea în această parte a Europei” (p. 15). Sunt prezentate, astfel, „decizia determinată de împăratul Franz Joseph I, care dorea să recompenseze, cultural și politic, loialitatea românilor bucovineni față de Casa de Habsburg”, în consonanță și cu revendicările românilor de aici, formulate după 1848, poziția intelectualilor români cu privire la limba de predare în această instituție de învățământ superior, organizarea serbării jubiliare, rolul presei în mediatizarea evenimentului, contribuția administrației locale și a funcționarilor bucovineni, atitudinea intelectualilor autohtoni/„poziția românilor bucovineni față de jubileul organizat de Viena”.

Spațiu mai amplu este acordat în acest capitol „reacției de protest din partea tuturor românilor, coordonată de Vechea Românie”, la inițiativa grupării junimiste din Iași, concretizată prin hotărârea de a organiza o serbare de protest, în cadrul căreia să fie comemorat Grigore al III-lea Ghica, domnitorul „care a plătit cu viața opoziția sa față de ciuntirea teritorială a Moldovei”, publicarea de articole în presă, în care românii „să spună lumii întregi că corupțiunea și asasinatul nu sunt titlurile legitime cu care un imperiu se poate prăznuși în fața lumii civilizate”, publicarea de către Academia Română a broșurii *Răpirea Bucovinei după documente autentice* și răspândirea acesteia în rândul tuturor românilor. „Autoritățile austriece – afirmă autorul, referindu-se la broșura îngrijită de Mihail Kogălniceanu și Ioan Slavici –, conștândându-i conținutul incendiar pentru Casa de Habsburg și politica sa duplicitară, au interzis-o, ordonând confiscarea ei și pedepsirea celor care o răspândeau sau o citeau. Au existat cazuri, când, în urma unor denunțuri, intelectualii români din districtele Cernăuți, Suceava și Câmpulung au fost chemați în fața Justiției” (p. 21). În acest context are loc și protestul elitei românilor din Bucovina: „Elita politică și culturală a românilor din Bucovina, reprezentată prin familiile nobiliare, s-a considerat jignită în sentimentele sale naționale prin modul în care autoritățile austriece au organizat jubileul, dându-i un caracter cosmopolit și antiromânesc, care urma să elogieze civilizația germană și rolul cultural al populațiilor alogene ce au fost colonizate în Bucovina” (p. 21).

Neimplicarea/„expectativa” românilor bucovineni în organizarea serbărilor jubiliare este însoțită de „lipsa de interes” a Casei de Habsburg, exprimată prin „decizia împăratului de a nu participa la aniversare” și nu influențează jubileul aniversar: „Opoziția românilor bucovineni nu a determinat autoritățile austriece [...] să renunțe la serbările jubiliare. Dimpotrivă, ele s-au desfășurat în

toate centrele fixate de «Comitetul Jubiliar» în ziua de 4 octombrie (st.n.) 1875: Suceava, Rădăuți, Siret, Gura Humorului și Vatra Dornei. [...] La Cernăuți aniversarea a durat trei zile, desfășurându-se între 3–5 octombrie (st.n.), în prezența delegațiilor reprezentând satele și orașele din întreaga Bucovină, a școlilor primare și secundare din localitate, a oaspeților străini și a reprezentanților societăților studențești din centrele universitare europene” (22). Istoricul Anghel Popa nu insistă asupra „aspectelor mai mult sau mai puțin pitorești ale serbării”, ci reconstituie documentar doar momentele cele mai importante din ziua de 4 octombrie 1875: serviciul religios desfășurat în toate bisericile din Cernăuți, dezvelirea monumentului închinat Austriei (reprezentând „un gest de grațitudine pe care Bucovina îl aduce celor 100 de ani de civilizație austriacă”), inaugurarea festivă a celei dintâi instituții de învățământ superior din istoria Bucovinei, solemnitate în cadrul căreia cel dintâi rector al Universității, prof. dr. Constantin Tomașciuc, evidențiază „rolul benefic al științei în apropierea dintre popoare”. Aici, autorul reproduce integral, ca document al epocii, *Decretul imperial de fondare a Universității*, semnat de împăratul Franz Joseph I în Palatul de la Schönbrunn, la 30 septembrie 1875 (p. 23–25). „Reacția statului român”, „necesară, firească, impusă de cursul evenimentelor”, prezentată în continuare (p. 25–27), este însoțită de observația istoricului: „Orice popor, care-și respectă demnitatea și onoarea, nu poate trece pasiv peste astfel de momente din existența sa națională. Adoptând o altfel de atitudine, istoria te sancționează” (p. 25).

În urma interogării documentelor și a contextului, concluzia istoricului contemporan se impune prin „calmul [său] academic”: „Dincolo de protestul românilor, în peisajul cultural și științific al Bucovinei s-a impus o realitate de care nu se putea face abstracție: existența *de facto* și *iure* a Universității din Cernăuți. Un focar de cultură care, în concepția fondatorilor săi, avea misiunea, declarată nedisimulat, cum se specifica în presa vremii, «de a desăvârși germanizarea Bucovinei»” (p. 27). Capitolul cuprinde, ca și celelalte, la sfârșitul său, un masiv corp de *Note*, p. 28–30.

Capitolul al II-lea, *Organizarea primei societăți a studenților români din Bucovina*, p. 31–72, este închinat, cum se și subintitulează, *Societății academice „Arboroasa”*. Prezentând organizarea și funcționarea Universității Imperiale Regale „Francisc Iosif” din Cernăuți, cu cele trei facultăți ale sale (Facultatea de Teologie Greco-Orientală, Facultatea de Filosofie, cu o Catedră de limba și literatura română, Facultatea de Drept), încadrarea cu profesori (din cei 27 de profesori 9 erau români), structura bugetului (două facultăți primeau fonduri din bugetul imperial, Facultatea de Teologie fiind subvenționată de Fondul Religionar Ortodox din Bucovina), numărul de studenți, după naționalitate (după istoricul Teodor Balan, 188 de studenți în primul an de activitate: 51 români, 48 evrei, 27 germani, 24 polonezi, 2 de altă etnie), biblioteca de studiu (12 000 de volume, provenind de la Biblioteca Publică a orașului Cernăuți), autorul observă: „Dincolo de aceste aspecte statistice, în peisajul cultural al orașului Cernăuți, existența Universității era o realitate, ea dădea un plus de culoare și de efuziune juvenilă, prin prezența tineretului studios. Începea să înflorească antica Arcadie pe pământul românesc, cu tinerețea sa eternă. Prezența studenților a determinat organizarea lor în societăți academice pe naționalități, având ca model societățile similare din lumea germană” (p. 34).

Studenții germani de la Universitatea Imperială Regală „Francisc Iosif” din Cernăuți fondează Societățile „Dacia”, „Akademische Lesehalle” și „Arminia”, studenții evrei înființează Societatea „Austria” iar cei ruteni Societatea „Soiuz”. În această „atmosferă de efervescență organizatorică multinațională”, Tudor V. Ștefanelli, funcționar la Tribunalul din Cernăuți, fost membru al Societății academice „România Jună” din Viena, îi îndrumă pe studenții români, elaborând *Statutul și Regulamentul Societății academice „Arboroasa”*, așa cum va mărturisi mai târziu, în 1912: „Principiul ce m-a călăuzit la alcătuirea *Statutelor* și la formarea Societății a fost ca tinerii studenți să fie feriți a aluneca pe calea altor societăți străine, care transplantau în Bucovina obiceiurile societăților germane din Viena, Göttingen, Jena etc., obiceiuri care, la dânsii, se bazuau pe tradițiuni de sute de ani. Românii din Bucovina aveau alte nevoi și în sensul acesta trebuia să porceadă «Arboroasa»” (p. 35). Documentele de organizare și funcționare sunt aprobate de autoritățile austriece la 29 noiembrie 1875.

Deviza Societății academice „Arboroasa” este preluată din versurile lui Vasile Alecsandri: „Uniți să fim în cugete, / Uniți în Dumnezeu”, iar scopul – „perfecționarea reciprocă a membrilor pe terenul național, literar, cultural, prin prelegeri literare, îndeletnicire în arta oratorică, susținerea unui Cabinet de lectură și a unei biblioteci, aranjarea de petreceri, serate literar-declamatrice-muzicale,

sprijinirea membrilor lipsiți de mijloace și căutarea lor gratuită, la caz de boală” (p. 36). La 22 decembrie 1875, „Arboroasa” își începe *de facto* activitatea odată cu constituirea primului său Comitet de conducere: Gherasim Buliga, student la Facultatea de Filosofie (președinte), Ion Topalla (vicepreședinte), Gheorghe Popescu (secretar), Zaharie Voronca (controlor), Ilarie Onciul (casier), Tudor V. Ștefanelli și Vasile Morariu (membri extraordinari), Vasile Morariu, Ion Grigoraș și Orest Popescu (comisia de revizie). Cel de al doilea comitet de conducere îl are ca președinte pe Iancu Cocinschi, student la Facultatea de Drept (17 noiembrie 1876–17 februarie 1877), iar cel de al treilea pe Ciprian Porumbescu, student la Facultatea de Teologie (17 februarie–noiembrie 1877). După imnul compus de Vasile Alecsandri, în ianuarie 1876, la solicitarea lui Tudor V. Ștefanelli, „pierdut ca multe alte documente din arhiva „Arboroasei”, imnul festiv al celei dintâi societăți academice a studenților români de la Universitatea din Cernăuți devine textul *În Țara mândră-a Fagilor*, compus de Tudor V. Ștefanelli, pe muzică de Ciprian Porumbescu. Membrii Societății academice „Arboroasa” poartă însemne distinctive: „Fiecare membru al «Arboroasei» purta ca semn distinctiv permanent o panglică în culorile naționale, roșu-galben-albastru, prinsă pe piept de la dreapta spre stânga, având culoarea roșie în partea superioară și un chipiu de culoare roșie” (p. 36–37).

Pagini consistente din acest capitol sunt destinate activității „Arboroasei”, cercetate după cele două *Rapoarte anuale*, „adevărate cronică în miniatură”, păstrate în copie, originalele fiind confiscate, împreună cu alte documente, de Procuratura austriacă, în 1877, cu prilejul desființării societății. În scurta sa perioadă de activitate, Societatea academică „Arboroasa” stabilește raporturi de colaborare cu societățile studențești românești din cadrul Imperiului Austro-Ungar, Vechea Românie și din câteva centre universitare europene, organizează un Cabinet de lectură, cuprinzând circa 30 de reviste și ziare românești din Transilvania, Vechea Românie, Viena, Budapesta și Bucovina, fondează o bibliotecă proprie, prin donații și achiziție (101 volume și 43 de broșuri, în 1877), editează două publicații cu caracter umoristic, sub formă de foi volante, „Leușteanul” și „Cocoveica Arboroasei”, realizează un fond financiar propriu, prin atragerea unor donații de la intelectualii români din Cernăuți (700 de flori, în 1876; 2 593 coroane, 98 heleri și 250 de franci, în 1877), atrage sprijin financiar și moral din partea unor personalități ale vremii, care deveneau „membri extraordinari”, „de ajutor cu sfat și faptă”, îndeplinind rolul de „îndrumători” ai Societății, acordă titlul onorific de membru „fondator”, „sprijinitor” și „de onoare” unor personalități din toate provinciile istorice românești.

Principala activitate a Societății academice „Arboroasa” o constituie însă ședințele „administrative și social-literare”. În cadrul ședințelor administrative „se discutau toate afacerile Societății” iar în cadrul ședințelor social-literare, cu caracter public, „se declama, se cânta, se făcea muzică și se citeau producțiuni literare originale”. Rostul acestora este motivat contextual: „Într-un centru universitar aflat la început de drum, cum era Cernăuțul în acele sfârșit de secol al XIX-lea, cu o studențime multietnică, dominată prin experiență organizatorică de spiritul german, studioșii români, provenind în majoritatea lor din rândul țărănimii și al clerului ortodox, au ales ca principal obiectiv de activitate cultura națională, în sensul apărării și conservării ei, într-un moment în care neamul românesc din Bucovina suporta presiunea politicii de deznaționalizare promovată de Viena și susținută de elementele alogene” (p. 41–42). Ședințele administrative ale „Arboroasei” au „un caracter restrâns”. În cadrul acestora, Comitetul de conducere pregătește activitățile literare și sociale, analizează calendarul conferințelor literare și științifice, dezbate probleme legate de achiziții (periodice, cărți, lucrări de artă), analizează cererile studenților care doreau să devină membri ai Societății, precum și propunerile pentru desemnarea membrilor fondatori, sprijinitori și de onoare. La adunările generale, care se desfășoară o dată pe an, participă și un reprezentant al autorităților austriece locale. Ședințele sociale/social-literare/literare deveneau uneori „adevărate sărbători sufletești pentru intelectualitatea românească cernăuțeană”. În cadrul acestora, corul Societății academice „Arboroasa”, dirijat de studentul teolog Ciprian Porumbescu „s-a bucurat de un succes deosebit, pe deplin meritat”, interpretând piese laice și religioase. Tot aici, se disting, prin interesul larg, și conferințele pe teme de educație și cultură națională.

De interes pentru cercetarea istoriografică este preocuparea Societății academice „Arboroasa” de a colecta fișele biografice ale membrilor săi în vederea realizării unor albume. Profesorul Anghel

Popa include în acest capitol fișele celor 45 de membri fondatori (p. 48–62) și 19 membri (p. 62–67). Capitolul al II-lea cuprinde, ca și celelalte, la sfârșitul său, un masiv corp de *Note*, p. 67–72.

Cel de al III-lea capitol, *Primul proces politic penal din istoria Bucovinei*, p. 73–123, cuprinde două subcapitole. Cel dintâi, *Desființarea Societății academice „Arboroasa” și procesul fostului său Comitet de conducere*, p. 75–104, cuprinde o amplă analiză a unui moment de angajare „în efortul comun al luptei de emancipare națională a neamului românesc”. Stimulate de legislația austriacă a „erei liberale”, activitățile Societății academice „Arboroasa” devin „complexe și diversificate”, producând un viu interes în viața cernăuțeană: „Devenite notorii la Cernăuți, ședințele social-literare erau așteptate cu interes, fiind cultivate și frecventate nu numai de intelectualitatea românească, dar și de lumea mondenă cernăuțeană” (p. 75). „Ședințele noastre sociale – consemnează preotul Constantin Morariu în amintirile sale – nu mai erau acum simple conveniri studentești, ci manifestații ce grupau în jurul lor publicul cel mai distins” (p. 75).

Ceremonia organizată la Iași în 1/13 octombrie 1877, pentru comemorarea lui Grigore Ghica al III-lea și reacția de răspuns a Vienei, prin inaugurarea în Piața Austriei a statuii împărătesei Maria Teresia (30 septembrie/12 octombrie 1877) implică și Societatea academică „Arboroasa” în vântoarea evenimentului. Aceasta expediază Primăriei din Iași, prin Zaharie Voronca, vicepreședinte, o telegramă de solidaritate, în 1/13 octombrie 1877. La 29 octombrie/10 noiembrie 1877, din ordinul guvernatorului Hieronymus Alesani, autoritățile austriece percheziționează sediul „Arboroasei” și confiscă acte, considerate compromițătoare (procese-verbale, corespondență). La 30 octombrie/11 noiembrie 1877, guvernatorul Bucovinei emite decizia de desființare a Societății academice „Arboroasa” iar Tribunalul Penal din Cernăuți, în temeiul acesteia, emite ordinul de arestare a membrilor Comitetului „Arboroasei”, la 15 noiembrie. Sunt arestați, duși la temniță și „înghesuți în celule separate, împreună cu cei mai mari făcători de rele” – după cum mărturisește preotul Constantin Morariu în amintirile sale – studenții Orest Popescu, Eugen Seretean, Zaharie Voronca, Constantin Morariu și absolventul Facultății de Teologie Ciprian Porumbescu.

Potrivit documentelor cercetate, „în detenție, arestații au fost supuși unui regim degradant și umilitor” (p. 83–84). Aici, cei cinci studenți din comitetul Societății academice „Arboroasa” sunt ținuți timp de 11 săptămâni. Guvernatorul Bucovinei, Hieronymus Alesani, solicită Mitropolitului Bucovinei și Dalmației, Teoctist Blajevici, măsuri disciplinare împotriva celor patru studenți teologi. La presiunea autorităților, după dezbateri lungi în cadrul Consistoriului, mitropolitul Teoctist Blajevici trimite studenților teologi și clerului ortodox român din Bucovina o *Enciclică*, prin care exprimă atitudinea de supunere și respect a Bisericii Ortodoxe Române din Bucovina față de statul austriac, dinastie și legile țării. Totodată, studenților li se interzice de a mai face parte dintr-o societate studentească și a participa la adunările acestora.

Autoritățile, „în zelul lor antiromânesc” – cum observă istoricul Anghel Popa – trec la „o acțiune de anvergură”, anchetând societățile studentești teologice din Transilvania (Blaj și Gherla), aflate în „strânse legături de colaborare” cu „Arboroasa”. Pe fondul reacțiilor de protest și solidaritate din România și Imperiul Austro-Ungar (publicațiile „Curierul de Iassy”, „Timpul”, „Românul”, „Familia” se evidențiază prin vehemență), organele de anchetă îi acuză pe cei cinci studenți de „crimă pentru tulburarea liniștei publice”, care se pedepsea cu 1–5 ani de „temniță grea”.

Procesul Comitetului Societății academice „Arboroasa” se desfășoară în perioada 1–3 februarie 1878, printr-o confruntare aprigă între acuzare și apărare și ia sfârșit prin achitarea acuzațiilor și scutirea acestora de „despăgubirea speselor”. Pagina închinată acestui eveniment unic reînvie un capitol dramatic din istoria Bucovinei și reprezintă, totodată, un model de investigare și interogare a surselor, într-un context mai larg (p. 87–92). La fel ca și acelea în care sunt prezentate „avatarurile celor mai mulți dintre foștii acuzați” (p. 92–104).

În cel de-al doilea subcapitol, *Posteritatea acțiunii Comitetului de conducere al „Arboroasei”*, p. 105–117, profesorul Anghel Popa cercetează toate documentele descoperite până acum cu „respect față de adevărul istoric, care nu poate și nu trebuie escamotat sau eludat” (p. 107). Urmărind să înțeleagă dacă „gestul tinerilor arboroseni” „a fost o acțiune politică conștientă, având un caracter național” sau „un gest juvenil *ad-hoc*, de solidaritate spirituală cu un eveniment istoric aniversat de

conaționalii din Țara liberă”, istoricul bucovinean Anghel Popa, beneficiind și de „privilegiul oferit de timpul scurs până în prezent”, se apropie de „o altă perspectivă de analiză, explicabilă și prin depistarea unor documente noi, revelatoare, în măsură să extindă aria cunoașterii evenimentului analizat”, cu discernământ, atent în toate, până la detaliul capabil să lumineze unghiuri noi de percepție. Observațiile sale trebuie reținute. Ilustrativ, pentru unele dintre acestea, alegem un fragment: „Tinerii arboroseni făceau parte din rândul intelectualității românești a provinciei, ce provenea, cu precădere, din lumea satelor, dar și a orașelor. O intelectualitate ce avea un rol decisiv pe plan cultural, dar care, alături de moșierimea nobiliară autohtonă, deținea poziții importante și în cadrul elitei politice românești. Conștientă de misiunea sa istorică, această intelectualitate s-a angajat plenar, începând cu veacul al XIX-lea, în lupta pentru apărarea ființei naționale a românilor din Bucovina, amenințată cu deznaționalizarea de elementele alogene rutene, prin păstrarea limbii, a școlilor și a bisericii românești. Totodată, ferm convinsă că poporul român din Bucovina aparține națiunii române, majoritatea intelectualității bucovinene milita pentru emancipare națională prin realizarea unității culturale a tuturor românilor, fără implicații politice, în conformitate cu devisa «Arboroasei»: «Uniți să fim în cugete, / Uniți în Dumnezeu!». Desfășurată într-un cadru legal, oferit de legislația imperială austriacă, această dublă luptă pregătea, în timp, unitatea politică a tuturor românilor. Era un punct de vedere pe care studențimea bucovineană română, alături de cea transilvăneană din imperiu, l-a exprimat cu claritate și convingere prin glasul lui Mihai Eminescu și Ioan Slavici, încă din 1871, în cadrul Congresului studenților români academici de pretutindeni, desfășurat la Mănăstirea Putna. Această luptă pentru apărarea românismului în Bucovina era pentru intelectualitatea autohtonă un adevărat Crez spiritual, rațiunea ei de a fi. Nu întâmplător, într-o scrisoare adresată lui Zaharie Voronca, în 1879, aflat pe atunci la Iași, preotul Constantin Morariu îi sublinia necesitatea de a continua eforturile pentru realizarea «frumoasei misiuni ce o avem noi, preoții, și, mai ales, noi, preoții bucovineni», în «patria în care te-ai născut», care era pământul Bucovinei. Acoperite de titluri nobiliare și beneficiind de avantaje materiale incontestabile, trăind într-un imperiu civilizată și prosper, ce le dădea sentimentul siguranței și orgoliul apartenenței la o mare putere europeană, moșierimea nobiliară și burghezia română din Bucovina, aceasta din urmă aflată în plin proces de formare în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, împărțeau, în cea mai mare parte, aceeași concepție. Țărâna, constituind majoritatea covârșitoare a populației românești din Ducatul Bucovinei, emancipată de servituțile feudale, urma cu încredere «domnăretul», oameni «cu carte», care gândeau și-i îndrumau pe căile viitorimii. Aceste realități erau consecința marilor schimbări ce s-au produs, în toate domeniile, în spațiul teritorial al Bucovinei, după o sută de ani de stăpânire austriacă» (p. 109–110).

Și acest capitol este urmat de un consistent corp de *Note*, p. 117–123. Între capitole, autorul introduce diverse reproduceri după fotografii de epocă și facsimile, ca discurs istoriografic complementar. *Lista ilustrațiilor*, p. 125–126 și un *Indice (nume de pesoane)*, p. 127–131, întregesc volumul imprimat, într-o admirabilă concepție grafică, de Tipografia Terradesign din Gura Humorului, cu sprijinul financiar al Băncii Române pentru Dezvoltare – Groupe Societé Generale.

Cartea profesorului bucovinean Anghel Popa apare, printr-o fericită coincidență, la împlinirea a 90 de ani de la reunirea provinciilor istorice românești, bucurându-se de un binemeritat cuvânt de însoțire, semnat de academicianul Alexandru Zub și reprodus pe coperta a IV-a: „După ce s-a ocupat de unele aspecte ale renașterii naționale, culminând cu un volum despre serbările de la Putna, profesorul Anghel Popa consacră acum o nouă carte *Societății academice „Arboroasa” (1875–1877)*, de numele căreia se leagă figuri de seamă ale culturii noastre: Ciprian Porumbescu, T. Ștefanelli, C. Morariu, Z. Voronca, frunțași ai luptei pentru identitatea națională a Bucovinei, la un secol de stăpânire habsburgică. Faptele în sine, ca și împrejurările, merituau să fie readuse în actualitate, cu sporul documentar și exegetic de rigoare, ceea ce autorul a făcut cu obișnuita lui acribie și într-un spirit recunoscibil în mai toate lucrările sale. Disponem astfel de o nouă restituție privitoare la românismul bucovinean într-un moment de semnificativă, dramatică expresie”.

Vasile I. Schipor

EXPOZIȚIA „CUVÂNTUL SFÂNT PE PĂMÂNT ROMÂNESC”,

Volovăț, 9–21 noiembrie 2008

Cu binecuvântarea Î.P.S. Pimen, Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, Parohia „Înălțarea Sfintei Cruci” din Volovăț, Protopopiatul Rădăuți, a organizat expoziția documentară bibliofilă „Cuvântul Sfânt pe pământ românesc”, eveniment cultural singular în Bucovina.

Organizată în cadrul temei „Anul Sfintei Scripturi”, la împlinirea a 500 de ani de la tipărirea primei cărți pe pământ românesc, *Liturghierul* lui Macarie, Târgoviște, 1508, expoziția bibliofilă „Cuvântul Sfânt pe pământ românesc” a fost amenajată în pronaosul Bisericii „Înălțarea Sfintei Cruci” din Volovăț, ctitorie a binecredinciosului Voievod Ștefan cel Mare (1502), care a oferit un spațiu generos de prezentare și pentru alte evenimente asemănătoare, precum expoziția documentară „Circulația cărții vechi în Țara de Sus a Moldovei”, organizată în vara anului 2001. Duminică, 9 noiembrie 2008, începând cu orele 16, la vernisarea expoziției au participat peste o sută de credincioși din parohie, dintre care mulți tineri, invitați din parohiile învecinate, reprezentanți ai instituțiilor din localitate. În prima parte a manifestării, preotul Gheorghe Brădățanu, vicar administrativ al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, a susținut prelegerea *Sfânta Scriptură în limba română*, urmărită cu mare interes de cei prezenți. Cercetătorul științific Vasile I. Schipor de la Institutul „Bucovina” al Academiei Române s-a referit în expunerea sa la *Importanța Sfintei Scripturi în viața credincioșilor bucovineni*. Primarul localității, Ioan Halip, a transmis felicitări organizatorilor, promițând sprijinul său pentru organizarea unui muzeu al satului Volovăț.

În partea propriu-zisă a manifestării, preotul paroh Dumitru Valenciu a prezentat exponatele din cele cinci vitrine mari, organizate astfel:

a) *Sfânta Scriptură și Noul Testament* în limba română: 1) *Noul Testament* sau împăcarea, au leagea noao a lui IS HS Domnului Nostru, izvodită cu mare socotință, den izvod grecescu și slovenescu, pre limba rumânească, cu îndemnarea și porunca, denpreună cu toată cheltuiala, a măriei sale, Georgie Racoți, Craiul Ardealului, i procia. Tipăritu-s-au întru a măriei sale Tipografie, dentâiul noou, în Ardeal în cetatea Belgradului, anii, de la întruparea domnului și mântuitorului nostru IS HS 1648 luna lui genuaru, 20; 2) *Biblia, adică Dumnezeiasca Scriptură a Vechiului și Noului Testament*. Tipărită întâia oară la 1688 în timpul lui Șerban Vodă Cantacuzină Domnul Țării Românești. Retipărită după 300 de ani în facsimil și transcriere cu aprobarea Sfântului Sinod și cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura I.B.M.B.O.R., București, 1988; 3) *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a Legii vechi și a celei noaue* toate care s-au tălmăcit de pre limba elinească pre înțelesul limbii românești acum întâiu s-au tipărit românește supt stăpânirea Pre înălțatului Împărat a[l] Românilor Francisc al doilea, Craiul apostolicesc Mere Principe al Ardealului si celelalte. Cu blagoslovenia Măriei sale Prea luminatului și Prea sfințitului Domnului Dom Ioan Bob Vlădicul Făgărașului în Blaj la Mitropolie anul nașterii lui Hristos 1795; 4) *Noul Testament a Domnului nostru Iisus Hristos*, tipărită cu cheltuiala Rossienestii Însoțiri a Bibliei, În Sanct-Peterburg în tipografia Sfântului Sinod, 1817 leat; 5) *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură a legii vechi și a celei noao*. Cu cheltuiala Rossienestii Societăți a Bibliei, În Sanctpeterburg, în tipografia lui I. I. Grecea în anul 1819 august, 15 zile; 6) *Noul Testament al Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos*. Tipărit cu voea și Blagoslovenia Sfințiiilor Episcopi ai Principatului României după cel mai ales model, dat de Prea Sfinția lor. În zilele Prea învățatului

Domn Stăpânitor a toatei țării Românești Alexandru Dimitrie Ghica V.v. Dedarea a doă, Smirna, în tipografia lui Ant. Damian, 1846; 7) *Noul Testament al Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos*, tipărit cu voia și blagoslovenia Prea Sfințiților Episcopi ai Principatului României, după cel mai ales model, dat de Prea Sfinția lor. În zilele Prea Înălțatului Domn Stăpânitor a toatei Țării Românești Alex. Dimitrie Ghica vv., a treia ediție, București, Tipografia bisericească din Sfânta Mitropolie, 1855; 8) *Biblia sau Sfânta Scriptură. Testamentul Nou*. Tipărit în zilele Prea Luminatului și Prea Înălțatului nostru Domn Barbu Dimitrie Știrbei, prin binecuvântarea, râvna și toată cheltuiala iubitorului de Dumnezeu episcop al Sfintei Episcopii Buzău D. D. Filoteiu, cavalier al ordinului Sf. Vladimir Klasul al treilea. Tomul V, în tipografia sfintei episcopii Buzău, anul 1856, februarie. 14; 9) *Biblia adică Dumnezeasca Scriptură a legii cei vechi și cei noao* după orginalul celor șeptezeci și doi de tâlcuitori din Alexandria tipărită în zilele Prea luminatului nostru Împărat al Austriei Francisc Iosif I sub privegherea și cu binecuvântarea Excelenței Sale, Prea Sfințițului Domn Andreiu, Baron de Șaguna, dreptcredincios Episcop al Bisericii greco-reseritene Ortodoxe în Marele Principat a Ardealului, Comander al Ordinului Leopold din Cezaro-Reț. Austriac și Sfetnic din lăuntru de stat al Majestății Sale Cezaro-Regești Apostolice. Sibiu, cu tipariul și cu cheltuiala Tipografiei de la Episcopia dreptcredincioasă răsăriteană din Ardeal la anul Domnului 1856–1858; 10) *Noul Testament al Domnului și mântuitorului nostru Iisus Hristos*. Publicat de Societatea Biblică Britană și Estrn., București, Imprimeria Ioan Weiss, 1867; 11) *Sânta Scriptură a Vechiului și Noului Testamentu*. Ediție nouă revezută după tecsurile originale și publicată de Societatea Biblică pentru Britania și străinătate, Pesta, 1873, S-a tipărit prin Victor Hornyanski; 12) *Sânta Scriptură a Vechiului și a Noului Testamentu*. Edițiune nouă, revedzută după texturile originale și publicată de Societatea Biblică pentru Britania și străinătate, Iașii, Tipo-litografia H. Goldner, 1874; 13) *Noul Testament alu Domnului și Mântuitorului nostru Iisusu Hristosu*, București, 1877. Pentru Societatea Biblică cea britanică și de străinătate, Calea Moșilor 51; 14) *Biblia adică Dumnezeasca Scriptură a Legii vechi și a celei nouă*. Tipărită în zilele Majestății Sale Carol I, Regele României, în al 49 an de slăvită domnie. Ediția Sfântului Sinod, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1914; 15) *Noul Testament* tipărit în zilele M. S. Regelui României Ferdinand I cu indemnul și purtarea de grijă a Î. P. S. Sale întâiului Patriarh al țării, D. D. Miron (Traducerea părintelui Grigorie – Gala Galaction), Editura I.B.B.O.R., București, 1927; 16) *Sfânta Scriptură* tradusă după textul grecesc al *Septuagintei* confruntat cu cel ebraic în vremea domniei Majestății Sale Carol II, Regele tuturor românilor din îndemnul și cu purtarea de grijă a Înalt Prea Sfințițului Dr. Miron Cristea, Patriarhul României, cu aprobarea Sfântului Sinod, București, Tipografia cărților bisericești, 1936; 17) *Noul Testament al Domnului Nostru Iisus Hristos*. Traducere de Nicodim Mitropolitul Moldovei, Ediția IV-a revăzută și completată, editura Tipografiei Sfintei Monastiri Neamțu, 1937; 18) *Biblia sau Sfânta Scriptură* după textul grecesc al *Septuagintei*, tipărită zilele Maiestății Sale Mihai I, Regele României prin osărdia Înalt Prea Sfințițului Nicodim, Patriarhul României, cu binecuvântarea Sfântului Sinod, Ediția a doua, Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1944; 19) *Biblia sau Sfânta Scriptură* tipărită sub îndrumarea cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântului Sinod, București, Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 1968; 20) *Noul Testament cu Psalmii*, tipărit sun îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura I.B.M.O.B.O.R., București, 1991; 21) *Noul Testament*, tradus și adnotat de pr. Dr. Emil Pascal, Paris, 1992; 22) *Biblia sau Sfânta Scriptură* tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Justin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântului Sinod. Editura I.B.M.B.O.R., București, 1982; 23) *Biblia sau Sfânta Scriptură* tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântului Sinod. Editura I.B.M.B.O.R., București, 1988; 24) *Biblia sau Sfânta Scriptură*. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod. Tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Versiune diortorisită după *Septuaginta*, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului sprijinit pe

numeroase alte osteneli, Editura I.B.M.B.O.R., București, 2001; 25) *Biblia sau Sfânta Scriptură*, ediția I. Biserica Ortodoxă din Moldova, Chișinău, 2004; 26) *Biblia sau Sfânta Scriptură* tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântului Sinod. Editura I.B.M.B.O.R., București, 2005;

b) Extrase din *Sfânta Scriptură*: 1) *Apostol adică Sfințita Carte cuprinzătoare de fapte și Epistoliile Sfinților Apostoli*, Sibiu, în tipografia diecezană la anul Domnului 1851; 2) *Cartea Evangheliilor*, Sibiu, la tipografia diecezană la anul Domnului 1859; 3) *Sfânta și Dumnezeasca Evanghelie*, carea acum întru acest chip s-au tipărit în zilele Luminăției sale Prințului Nicolai Conache Vogoridi, Mănăstirea Neamț, 1858; 4) *Psaltirea prorocului și împăratului David*, Mănăstirea Neamț, 1843;

c) Ediții ale *Sfintei Scripturi* în alte limbi: 1) *Biblia Sacra. Juxta Vulgatam Clementinam*. ... Typis Societatis S. Joannis Evang. Desclée et Socii, Edit. Pont. Romae – Tornaci – Parisiis. 1956. Printed in Belgium; 2) *Die heilige Schrift des Neuen Testaments*, Gratz, 1813; 3) *Das Neue Testament*, Berlin, 1911; 4) *Les Evangiles et les actes des Apotres*, Mediaspaul, Paris, 1987; 5) *Le Nouveau Testament illustre en francais courant*, Paris, 1973; 6) *Nestel-Aland, Nouvum Testamentum Graece*, Deutsche Bibelstiftung, Stuttgart, 1979; 7) *Biblia Hebraica Stugartensia*, f.a.; 8) *Vangelo e atti decli apostoli*, Edizione Paoline, 1987; 9) *Die Bibel nach der uberstzung Martin Luthers*, Deutsche Bibelgesellschaft, 1999.

d) Tălcuirii ale *Bibliei* în limba română: 1) *Tălcuirea Evangheliilor în duminicile Învierii și ale sărbătorilor din cea slăveano-sârbească* întoarsă pentru întrebuițare în școale sub stăpânirea Prealuminatului și Stăpânitorului Împărat și Craiu Ferdinand Întâiu cu blagoslovenia pravoslavnicului arhiepiscop din Carloveț și mitropolit Domnul Ștefan, în Buda la Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei, 1835; 2) *Istoricu-literală Tălcuire a Cărților N. T.* compusă de Vasile Ianovicu prezbiter din eparhia Bucovinei și c.r. profesor al studiului biblicesc al N. T. la Institutul Teologic în Cernăuți. Tom I. *S. Evanghelie de la Mateiu*, Cernăuți. Tipărit la Ioann Exhard și Fiiu, 1856; 3) *Chiriacadromiu sau Tălcuirea Evangheliilor* din toate Duminicile anului și după fiecare tălcuire a *Evangheliei* câte un cuvânt pentru învățătura năvrurilor, București, 1857; 4) Pr. Prof. dr. Vasile Gheorghiu, *Sfânta Evanghelie după Mateiu cu comentariu*, Cernăuți, 1925, 1927, 1933; 5) Justin Moisescu, *Activitatea Sfântului Apostol Pavel la Atena*, Iași, 1946; 6) Nicodim Munteanu, *Istoria Biblică în lumina cercetărilor și descoperirilor celor mai nouă*, în șase tomuri, București, 1947; 7) A. P. Lopuhin, *Comentariu la Evanghelia de la Matei*, București, 1948; 8) A. P. Lopuhin, *Istoria Biblică*, București, 1945–1946; 9) Pr. Dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament*, București, 1984;

e) Viața Mântuitorului Iisus Hristos în opere literare: 1) R. P. Didon, *Iisus Hristos*, traducere Iosif Gheorghian, București, 1900; 2) Giovanni Papini, *Viața lui Iisus*, traducere de Alex. Marcu, București, Cartea Românească, 1928; 3) Nicodim Munteanu, *Viața lui Iisus Hristos*, Mănăstirea Neamț, vol. 1, 1942; 4) Sterie Diamandi, *Fiul lui Dumnezeu - Fiul Omului*, București, Editura „Cartea Românească”, f.a.; 5) Emanel Copăcianu, *Viața lui Iisus*, București, 1943; 6) Mgr. Bougaud, *Iisus Cristos*, traducere de C. Ceruleanu, București, Editura Cugetarea-Georgescu Delafraș, 1939; 7) Ernest Renan, *Viața lui Iisus*, Chișinău, 1991; 8) Louis Victor Emile Bougaud, *Iisus Cristos*, Millenium, 1996; 9) Jacques Schlosser, *Iisus din Nazaret*. București, Corint, 2003; 10) Anthony Burgess, *Om din Nazaret*, Cartea Românească, 1998; 11) Natalia Manolescu Dinu, *Iisus Hristos Mântuitorul în lumina Sfintelor Evanghelii*, vol. 1–2, Editura Bizantina, 2001.

Organizată cu sprijinul Mănăstirii Sucevița, al parohiilor „Sfinții Voievozi” din Păraie-Mălini, „Sfinții Voievozi” din Grănicești și al unor colecționari particulari, Expoziția documentară bibliofilă „Cuvântul Sfânt pe pământ românesc” a trezit un interes deosebit în viața comunității locale și a fost deschisă publicului larg până la 21 noiembrie, de praznicul Intrării în Biserică a Maicii Domnului. Manifestarea culturală de la Volovăț se înscrie în rândul evenimentelor însemnate ale anului 2008 din Bucovina. Împlinirea a 500 de ani de tipar românesc reprezintă un eveniment de seamă pentru întreaga lume românească, fiind sărbătorită printr-o sesiune festivă și o expoziție de documente și stampe, organizate în 10 noiembrie, de Academia Română și Biblioteca Academiei Române, în colaborare cu Patriarhia Română.

Dumitru Valenciu

CERNĂUȚI – 600

Anul acesta se împlinesc 600 de ani de la prima atestare documentară a localității Cernăuți (manifestări aniversare au fost programate și pentru orașele Iași, Bacău și Tighina, care își sărbătoresc anul acesta 600 de ani de atestare documentară), menționată într-un tratat comercial prin care Alexandru cel Bun, domn al Moldovei (1400–1432), a acordat privilegiul, la 8 octombrie 1408, negustorilor polonezi din Lemberg (azi Lvov). Documentul (care se păstrează astăzi la Muzeul de Stat de Istorie din Moscova), scris în limba slavonă, având pecetea Moldovei, a fost descoperit în arhiva din Lemberg și a fost reprodus, de-a lungul timpului, în colecții de documente medievale sau lucrări de istorie, de către Emil Kaluzniacki, Ion Bogdan, A. D. Xenopol, Nicolae Iorga, Ion Nistor. Autenticitatea acestui document este încă pusă la îndoială, actul nefiind reprodus în volumul întocmit de Constantin Cihodaru, Ioan Caproșu și Ioan Șimanschi, *Documenta Romaniae Historica*, Moldova, I (1384–1448), București, Editura Academiei R. S. R., 1975.

Târgul Cernăuți a fost alcătuit în apropierea și sub ocrotirea cetății Țețina, stabilindu-se aici sediul unui pârcălab, care asigura administrarea și apărarea ținutului. Din anul 1457 dregătorii ținutului sunt cunoscuți sub numele de staroști de Cernăuți, iar după 1741 în documentele vremii apare titlul de ispravnic.

Situat într-o zonă de graniță, târgul Cernăuți apare menționat în contextul luptelor dintre domnitorii Moldovei și regatul Poloniei. În 1497, armata poloneză condusă de regele Ioan I Albert (1492–1510), în retragere după înfrângerea suferită în bătălia din Codrîi Cosminului în fața lui Ștefan cel Mare, jefuiește târgul Cernăuți și împrejurimile în căutare de hrană. În noiembrie 1503, Ștefan cel Mare (1457–1504) poposește la Cernăuți, la întoarcerea din campania din Pocuția. Din cauza luptelor purtate de Bogdan al III-lea (1504–1517) pentru recucerirea Pocuției, regiune situată la nordul ținutului Cernăuți, în 1509 armata poloneză invadează nordul Moldovei, prădând și arzând o serie de târguri, printre care și Cernăuți. Campaniile de recucerire a Pocuției sunt continuate de Petru Rareș (1527–1538; 1541–1546), context în care târgul Cernăuți este fiuit, în 1533, de către polonezi. Ulterior, în timpul domniei lui Constantin Cantemir (1685–1693), regele Jan Sobieski (1674–1696) întreprinde două campanii împotriva turcilor. În 1686 și 1691, târgul Cernăuți fiind pe traseul de înaintare a trupelor poloneze.

După ocuparea nordului Moldovei de către habsburgi, consfințită prin Tratatul de la Kuciuk-Kainargi (21 iulie 1774), Cernăuțiul a intrat într-o nouă etapă a evoluției sale, devenind centrul provinciei austriece Bucovina. Prin Convenția turco-austriacă din 2 iulie 1776, a fost definitivată, la Palamutka, granița Bucovinei, care cuprindea 226 de sate, cu 14 350 de familii și cu 71 750 de suflete, însumând o suprafață de 10 441 km². În momentul anexării, Ținutul Cernăuți avea 119 sate, dintre care 12 au fost înapoiate Moldovei, prin Convenția din 2 iulie 1776. Datele recensământului din 1774 au înregistrat 338 familii în Ținutul Cernăuți, a căror număr a fost mărit treptat, din considerente economice și politice, de către noile autorități, prin colonizări (germani, evrei, ruteni, polonezi). O altă măsură a constat în mutarea de la Rădăuți la Cernăuți a sediului Episcopiei, transformată ulterior în Mitropolie, subordonată canonic Patriarhiei de la Karlowitz. În 1849, Cernăuțiul a devenit capitala Ducatului Bucovina, instituit prin Constituția Austriei din 4 martie 1849. În 1864 orașul Cernăuți obține autonomie locală, fiind organizate primele alegeri pentru Consiliul orașenesc, care urma să înlocuiască administrația militară. Primul primar al orașului Cernăuți, ales de către Consiliul orașenesc, a fost Iacob von Petrovich (1864–1866). Din anul 1875 la Cernăuți a funcționat Universitatea Francisco-Josephina, instituție de învățământ superior renumită în tot imperiul, care a avut o contribuție semnificativă la crearea unei elite intelectuale și culturale în provincie.

După alipirea Bucovinei la România (1918), Cernăuțiul intră într-o nouă etapă de dezvoltare, suferind schimbări radicale în toate direcțiile. S-au reclădit construcțiile ruinate, afectate de război și, datorită unui plan de sistematizare bine pus la punct, s-a trecut la realizarea noilor construcții edilitare ale orașului; viața culturală a orașului a înflorit, în această perioadă afirmându-se o întregă pleiadă de intelectuali care au contribuit la eferescența culturală ce a caracterizat întreaga perioadă interbelică. Integrarea în viața politică și administrativă a regiunii s-a realizat după adoptarea Constituției din 1923. În urma reformei administrative din 1924, Cernăuțiul a devenit orașul-reședință al județului cu

aceiași nume, fiind, după numărul populației, al treilea din țară, după București și Chișinău. Recensământul din 1930 indica o populație de 112 427 persoane pentru municipiul Cernăuți. Prin Decretul-lege pentru reforma administrativă din 14 august 1938, orașul Cernăuți a devenit reședința ținutului Suceava, unitate administrativ teritorială care cuprindea județele: Cernăuți, Rădăuți, Câmpulung, Hotin, Storojineț, Suceava și Dorohoi. Ținutul Suceava era condus de un rezident regal, având rang de subsecretar de stat.

În urma ultimatumurilor sovietice din 26–27 iunie 1940 (ca urmare a punerii în practică a prevederilor punctului 3 al Protocolului adițional secret al Pactului Ribbentrop–Molotov, semnat la 23 august 1939 de către miniștrii de externe german și sovietic), armata, administrația și o parte a populației au fost nevoite să părăsească nordul Bucovinei, teritoriu care este integrat R.S.S. Ucrainene. Cernăuțiul devine capitala regiunii cu același nume, creată la 7 august 1940 (în componența căreia intrau nordul Bucovinei, județul Hotin și ținutul Herța). Orașul Cernăuți revine sub administrație românească în perioada iulie 1941 – martie 1944, în condițiile în care România a participat, alături de Germania, la războiul de pe frontul de Est împotriva U.R.S.S.-ului.

Din martie 1944, Cernăuțiul a reintrat în componența R.S.S. Ucrainene. În prezent, orașul Cernăuți, care mai păstrează din moștenirea arhitectonică și culturală care a reprezentat strălucirea orașului de altădată (complexul arhitectonic al fostei reședințe a mitropolitelor bucovineni, clădirile istorice ale Teatrului, Poștei, fostei Camere de Comerț și Industrie, Palatul Justiției etc.) este centrul administrativ și economic al regiunii cu același nume din cadrul Ucrainei. Conform recensământului din anul 2001, în Cernăuți trăiau 236 691 locuitori: 189 021 ucraineni, 26 733 ruși, 10 553 români, 3 829 moldoveni, 6 555 – alte naționalități.

De-a lungul timpului în Cernăuți s-au născut, au locuit, au studiat sau s-au afirmat personalități de seamă, dintre care amintim pe: Eudoxiu Hurmuzachi (1812–1874), Aron Pumnul (1818–1866), Carol Miculi (1821–1892), Karl Emil Franzos (1848–1904), Mihai Eminescu (1850–1889), Ciprian Porumbescu (1853–1883), Eugen Ehrlich (1862–1922), Olga Kobylanska (1863–1942), Stefanie von Turetzki (1868–1929), Eusebiu Mandicevski (1875–1929), Ion Nistor (1876–1962), Sextil Pușcariu (1877–1948), Friedrich Kleinwächter (1877–1959), Gala Galaction (1879–1961), Traian Popovici (1892–1946), Viorica Ursuleac (1894–1985), Alfred Margul-Sperber (1898–1967), Rose Ausländer (1901–1988), Moses Rosenkranz (1904–2003), Grigore Vasiliu Birlic (1905–1970), Radu Grigorovici (1911–2008), Joseph Burg (1912), Gregor von Rezzori (1914–1998), Vladimir Trebici (1916–1999), Paul Celan (1920–1970) ș.a.

Cu prilejul împlinirii a 600 de ani de la prima atestare documentară a localității Cernăuți au fost organizate o serie manifestări aniversare, desfășurate atât în nordul cât și în sudul Bucovinei.

Pentru organizarea manifestărilor aniversare de la Cernăuți a fost creat un Comitet organizatoric guvernamental, avându-l ca președinte pe Vasyl Kuibida, ministrul Dezvoltării Regionale și al Construcției din Ucraina. Din componența Comitetului au făcut parte conducătorii orașului și regiunii, reprezentanții cetățenilor, cinci miniștri și patru deputați în Rada Supremă a Ucrainei, din partea Regiunii Cernăuți: Petro Hasiuk, Ian Tabacnik, Ghenadi Moskal și Iuri Steț. S-a hotărât aducerea de la Moscova (Muzeul de Stat de Istorie a Rusiei) a unei copii a documentului în care este atestată prima oară Cernăuțiul (8 octombrie 1408), ministrul Culturii și Turismului, Vasyl Vovkun, asumându-și rolul de garant în păstrarea acestuia în timpul manifestărilor jubiliare. Aceasta a fost adusă de Valeri Sarafincean, deputat în Consiliul Orășenesc Cernăuți, urmând a fi expusă în viitorul muzeu al orașului.

Misiunea consulară română a înaintat Primăriei orașului Cernăuți propuneri de acțiuni care urmau să fie incluse în programul manifestărilor aniversare. Astfel, cu ocazia deschiderii la Cernăuți a Filialei Institutului Cultural Român de la Kiev (acțiune agreată de președinții României și Ucrainei la paritate cu deschiderea la București a Centrului de Cultură și Informare al Ucrainei, care a avut loc în luna noiembrie 2007), consulul general Romeo Săndulescu a propus invitarea la ceremonia oficială de inaugurare a președinților celor două state. În cadrul acestei manifestări, Consutul General al României și-a propus să acorde primarului orașului Cernăuți distincția de onoare a misiunii consulare, „Medalia de Aur «Mihai Eminescu»”, instituită de consulatul român cu prilejul acestui an aniversar. Evenimentul a fost programat pentru luna septembrie. Pentru luna mai a fost programată lansarea, la Universitatea Națională „Iurii Fedkovič”, a unui album fotografic cu monumentele Cernăuțiului.

album realizat de editura cernăuțeană „Alexandru cel Bun”, în parteneriat cu instituția consulară și cu sprijinul financiar al Institutului Cultural Român. Tot pentru luna mai, Consulatul General al României din Cernăuți, în colaborare cu Societatea Scriitorilor Români din Cernăuți și filiala locală a Uniunii Scriitorilor din Ucraina, a programat simpozionul internațional „Literatura română în Bucovina”, desfășurat la Biblioteca Regională Cernăuți. În luna august, în Cimitirul Evreiesc din Cernăuți, în care sunt înmormântați peste 800 de ostași români, a fost programată inaugurarea Parcelei de Onoare a Ostașilor Români (aceasta fiind amenajată cu finanțare exclusivă din România, prin Oficiul Național „Cultul Eroilor”). Pentru luna septembrie, propunerile vizau includerea în programul manifestărilor aniversare a lansării *Atlasului lingvistic*, editat de Gustav Weigand în anul 1909, precum și a Salonului Internațional de Carte Românească Iași-Cernăuți (ediția a VI-a), cu participarea scriitorilor și editurilor din România, Ucraina, Republica Moldova, Albania și Serbia. Tot în septembrie a fost programat, ca urmare a unui proiect derulat de Direcția de Cultură a Primăriei orașului Cernăuți și Direcția Culturală a Administrației Regionale de Stat, Festivalul de Film Românesc, la care urmau să fie prezentate proiecții recente ale școlii cinematografice românești, inclusiv cele premiate la concursurile de film internaționale, cu participarea unor actori și regizori din România. Consulatul General al României la Cernăuți a mai propus includerea (în luna octombrie) în programul manifestărilor aniversare dedicate atestării documentare a orașului unei conferințe științifice internaționale cu tema „Scriitori din Bucovina”, organizată de Catedra de filologie română și clasică, împreună cu Institutul de Filologie și Dialectologie „Alexandru Philippide” din Iași, precum și amplasarea în spațiul public al orașului (într-un loc reprezentativ, convenit de comun acord cu Primăria) a statuii domnitorului Alexandru cel Bun, realizată de sculptorul C. Mirosnicenko.

Alături de propunerile venite din partea Consulatului român din Cernăuți, directorul general al Complexului Muzeal Bucovina Suceava, Constantin-Emil Ursu, a făcut propunerea oferirii unui dar din partea Sucevei – o copie fidelă a Decretului-ordin imperial pentru aprobarea stemei orașului Cernăuți, document clasat la categoria Tezaur, care se păstrează în original la Muzeul de Istorie din municipiul Suceava. Documentul, manufacturat pe hârtie de calitate superioară, cu coșerile îmbrăcate în catifea violet-vișinie și având, în imprimare aurită, stema imperială cu vulturul bicefal a monarhiei austro-ungare, are textul scris în limba germană cu caractere gotice, fiecare filă fiind decorată grafic cu motive vegetale stilizate. Emis la Viena, la data de 18 iunie 1908, decretul-ordin imperial prezintă, pe fila 3, stema policromă a orașului Cernăuți, avându-l ca autor de machetă pe F. Junginger. Momentul este foarte apropiat de cel în care studenții români de la Universitatea din Cernăuți au redactat (la 5 aprilie 1908) primul memoriu pentru înființarea unei catedre pentru istoria românilor. Ultima filă poartă semnătura împăratului Franz Joseph (1848–1916) precum și a ministrului de Interne din acea perioadă. Documentul are anexată, într-o capsulă metalică, pecetea cu stema imperială.

Pentru sărbătorirea celor 600 de ani de atestare documentară a Cernăuților organizatorii au anunțat următorul program: *25 septembrie – 4 octombrie*: pictură în aer liber, „Artiștii Ucrainei pentru Cernăuți”; *30 septembrie*: seară caritabilă „Cu credință, speranță și iubire” (Centrul „Junist Bukowyny”); *1 octombrie*: deschiderea Muzeului de Istorie a Educației (Școala nr. 5); *3 octombrie*: deschiderea Băncii „Privat Kaffehaus”; deschiderea celei de-a XI-a expoziții naționale filatelice „Ukrfileksp-2008” (clădirea rezidențială); deschiderea curții interioare restaurate; deschiderea cafenelei „Carintia” în curtea interioară a Casei Germane; *4 octombrie*: vizitarea exponatului reprezentând copia după documentul în care se menționează pentru prima dată orașul Cernăuți (Muzeul de Artă); întâlnire cu conducătorii de delegații, care au venit să participe la festivitate (Primărie); expoziție de flori (Piața Teatrului); Festivalul artei populare „Izvoare bucovinene” și Festivalul „Meșteșuguri populare” (Piața Fântâniei Turcești); expoziție de panificație „Pâine bucovineană” (Piața Centrală); începutul ceremoniilor de deschidere a sărbătorii orașului (Piața Centrală); defilarea cernăuțenilor (Piața Centrală); primirea festivă a cernăuțenilor și a oaspeților din oraș (Piața Centrală); inaugurarea Străzii Domnești; desfășurarea Spartakiadei (Piața Domului); Festivalul Berii (Piața Filarmonicii); deschiderea celui de-al XIX-lea Festival Internațional de Folclor „Întâlniri bucovinene” (Piața Centrală); Expoziție de fotografii tactile „Atinge și vezi” a artistului A. Jacenjuc, „Ucraina deschisă” (Cinematograful „Cernăuți”); reprezentația de teatru de estradă a studenților (Piața Teatrului); concert al grupelor de dans și folclor (Piața Fântâniei Turcești); spectacol susținut de muzicieni în Strada Domnească (O. Kobyleanska); spectacolul invitaților la cel de-al XIX-lea Festival

Internaționala de Folclor „Întâlniri bucovinene” (Piața Centrală); dezvelirea monumentului ridicat la împlinirea a 600 de ani (spațiul verde din Strada Golowna-Schkilna); jocuri, concursuri (Piața Domului); reprezentația de teatru de estradă a studenților (Piața Teatrului); spectacolul participanților la cel de-al XIX-lea Festival Internațional de Folclor „Întâlniri bucovinene” din oraș și din județ (Piața Centrală); concert (Piața Domului); Laser-Show, artificii (Piața Domului); concertul trupelor de la Clubul celor Veseli și Creativi (Teatrul de Vară din Grădina Poporului); 5 octombrie: Festivalul Artei Populare „Izvoare bucovinene” și Festivalul „Meșteșuguri populare” (Piața Fântâniei Turcești); sărbătoarea culturii și a artei culinare ucrainene (Piața Centrală); Concert festiv al Teatrului „Golos” și „Gerdan” (Piața Centrală); sărbătoarea culturii și a artei culinare evreiești (Piața Domului); sărbătoarea culturii și a artei culinare românești (Piața Teatrului); sărbătoarea culturii și a artei culinare germano-austriece (Piața Filarmonicii); sărbătoarea artei culinare naționale, concertul participanților la Festivalul „Întâlniri bucovinene” (Piața Fântâniei Turcești); sărbătoarea culturii și a artei culinare poloneze (Casa Poloneză); Expoziția Asociațiilor de Grădinărit (Piața Nouă); spectacolele grupurilor de folclor, precum și ale altor ansambluri (Piața Domului, Piața Teatrului, Piața Filarmonicii, Piața Fântâniei Turcești); spectacol oferit de corul „Homin” (Piața Centrală); deschiderea oficială a festivității de înscriere a noilor nume pe Aleea Stelelor (Piața Teatrului); concertul corului de veterani (Piața Domului); Concertul elevilor de la Școala de Arte Vorobchievici (Piața Domului); Concertul violonistului Leonid Fleidermann (Moscova): *In memoriam* J. Schmidt (Piața Filarmonicii); reprezentația de teatru de estradă a studenților (Piața Domului, Piața Teatrului); Concertul Ansamblului Academic Bucovinean Emerit de cântece și dansuri (Piața Centrală); Concert de gală „Fejerija Ijubowi”, focuri de artificii (Stadionul „Bucovina”); 6 octombrie: reprezentația de teatru de estradă a studenților (Piața Domului); deschiderea Muzeului de Istorie a Comunității Bucovinene (Palatul Central al Culturii); concertul diferitelor ansambluri de cântece și dansuri ale instituțiilor neșcolare (Piața Domului); concertul diferitelor grupuri de artiști de la Centrul orășenesc pentru Cultură și Artă (Piața Fântâniei Turcești); spectacole ale trupelor și grupurilor de tineret și „BIA”; Festivalul Dansurilor de Societate „Vals cernăuțean” (Teatrul de Vară din „Volksgarten”); Festivalul modei „Tscherniwecky syluet”; 7 octombrie: concertul școlilor orășenești de muzică (Piața Domului); reprezentația de teatru de estradă a studenților (Piața Fântâniei Turcești); Festival de coregrafie modernă „Bal Bucovinean” (Centrul „Junist Bukowyny”); deschiderea filialei din Cernăuți a Băncii „Sberbank Rosii”; spectacole ale ansamblurilor de cântece și dansuri (Piața Domului); concert al Orchestrei simfonice a Filarmonicii Regionale în Piața Domului; 8 octombrie: Festivalul muzicii rock „Renașterea” (Piața Domului); Festival de coregrafie modernă „Bal Bucovinean” (Centrul „Junist Bukowyny”); premiera câștigătorilor la concursurile organizate cu prilejul jubileului (Piața Domului); concert, discotecă (Piața Domului); foc de artificii (Piața Domului).

Din partea instituțiilor ucrainene au participat, la deschiderea festivităților, Președintele Parlamentului de la Kiev, Arseni Iațeniuk, ministrul transporturilor din Ucraina, președintele Consiliului Regional Cernăuți, Ivan Șilepnkyi, președintele Administrației Regionale de Stat Cernăuți, Vladimir Culiș, și primarului orașului Cernăuți, Mykola Fedoruk. La finalul manifestărilor din prima zi a participat și președintele Ucrainei, Viktor Iușcenko.

Au fost invitate și au participat delegații din mai multe țări: România, Austria, Cehia, Slovacia, Polonia, Moldova, Germania și Franța. La manifestare a participat președintele Consiliului Județean Suceava, Gheorghe Flutur, însoțit, printre alții, de administratorul unic al județului, Petru Luhan, de consilierul județean Cristian Macovei și de viceprimarul municipiului Suceava, Viorel Seredenciuc. A fost prezent și profesorul Mircea Druc, fost prim-ministru al Moldovei, care a locuit și profesat mulți ani la Cernăuți. Alături de delegația oficială din județul Suceava s-au aflat formații artistice din Sadova, Calafindești și Câmpulung Moldovenesc, care au participat la o paradă desfășurată cu această ocazie. Gheorghe Flutur a fost primit de președintele Consiliului Regional Cernăuți, Ivan Șilepnkyi, și de către șeful Administrației Regionale de Stat Cernăuți, Vladimir Culiș. Președintele Consiliului Județean Suceava s-a întâlnit și cu reprezentanți ai organizațiilor românilor din Regiunea Cernăuți.

Manifestările aniversare ocazionate de împlinirea a 600 de ani de la prima atestare documentară a Cernăuțiului au avut o amploare deosebită. La acestea au participat peste 100 000 de cernăuțeni și 30 000 de oaspeți din alte țări; 25 de delegații oficiale de pe toate continentele și 20 din centrele

regionale ale Ucrainei; șase ambasadori, inclusiv ambasadorul României în Ucraina, Traian Laurențiu Hristea, care a avut și o întâlnire oficială cu conducerea Regiunii Cernăuți; șapte delegații ale orașelor înfrățite etc.

Cu prilejul manifestărilor aniversare, orașul Cernăuți s-a îmbogățit cu câteva monumente originale. Ian Tabacnik, artist al poporului, deputat în Rada Supremă a Ucrainei, a dăruit orașului o sculptură, în formă de filă de gramotă, cu emblema orașului, pe care este încrustată inscripția „Pentru orașul natal”, în opt limbi (inclusiv cea română). În Piața Centrală a fost inaugurată aleea stemelor orașelor înfrățite cu Cernăuțiul: Suceava (România), Salt Lake (S.U.A.), Klagenfurt (Austria), Nazareth Illit (Israel), Saskatoon (Canada), Konin (Polonia) și Podolsk (Federația Rusă). În timpul manifestărilor jubiliare, președintele Dumei de Stat a Ucrainei, Arseni Iațeniuk, a așezat piatra de temelie a viitorului monument al împăratului Franz Josef I, în scuarul de lângă Biserica iezuită „Nima lui Isus”. la ceremonie participând și Karl von Habsburg, strănepot al suveranului austro-ungar. În legătură cu intenția ridicării acestui monument s-au exprimat păreri contradictorii: Francisk Keller, președintele Societății Culturale austro-germane „Goethe” sprijină acest proiect, în timp ce unii istorici sau politologi sunt împotriva, argumentându-și demersul prin faptul că în memoria colectivă ar trebui să dăinuiască personalități din domeniile culturii, artei, literaturii. Acțiunea liderilor românilor din Regiunea Cernăuți, susținuți și de către unii ucraineni (etnograful Stepan Karaciko, colaborator la Arhiva de Stat a Regiunii Cernăuți) în sprijinul ridicării unui monument al lui Alexandru cel Bun la Cernăuți, a rămas fără ecou.

Pentru marea sărbătoare din toamna acestui an, a împlinirii celor șase veacuri de la prima atestare a localității Cernăuți, Fundația Culturală de Binefacere „Casa Limbii Române” din Cernăuți (condusă de Vasile Tărățeanu), membră a Uniunii Interregionale „Comunitatea românească din Ucraina”, a anunțat Festivalul Internațional „Cernăuți – 600. La Prut, pe un picior de plai...”, festival de creație muzicală, la care au fost invitați să participe poeți și compozitori profesioniști și amatori din Ucraina, România, Republica Moldova, Polonia, Cehia, Austria, Italia, precum și din alte zone unde trăiesc români: corul „Dragoș Vodă” (Cernăuți) și Maria Iliuț, cu grupul „Crențuță de iederă”; grupul etnofolcloric al lui Valentin Uzun și Ansamblul „Plăieșii” din Chișinău; Gheroghe Postecuncă, Ion Matvievici, Elena Apetri, Ilie Crășmaru, Silvia Caba-Ghivireac, Ion Iacobuță, Gheorghe Calamanciuc, Arcadie Suceveanu, Mihai Morăraș, Ilie T. Zegrea, Mircea Lutic, Alexandru Tărățeanu, Serghei Bupalco, Carolina Jitaru, Natalia Andrieș, Maria Dariiciuc (artiști din nordul Bucovinei); Nicolae Dabija (Chișinău); Ion Cozmei (Suceava); Casian Maria Spiridon (Iași); Viorel Dinescu (Galați); Ion Mărgineanu (Alba Iulia). Creațiile, trimise pe adresa Fundației, vor fi publicate în „Arcașul”, „Curierul de Cernăuți” și în alte publicații românești din Ucraina, România și Republica Moldova, urmând ca cele mai reușite să fie tipărite într-un volum, care va fi lansat cu prilejul galei festivalului. Participanților la acest festival le-a fost adresat un mesaj, din partea primului ministru la României, prezentat de Doina Uricariu.

Cu prilejul manifestărilor dedicate împlinirii a 600 de ani de la prima atestare documentară a Cernăuțiului, a fost programată, pentru data de 6 octombrie, conferința *Filologie română la Universitatea din Cernăuți: pagini de istorie (1875–1908)*.

Pentru perioada 24–28 octombrie 2008 a fost anunțat simpozionul internațional *Ciitorii medievale în nordul Bucovinei. Orașul Cernăuți: istorie și cultură*, organizat de revista „Glasul Bucovinei”, Consulatul General al României la Cernăuți, Consiliul Județean Suceava și Mănăstirea Putna. Lucrările simpozionului se vor desfășura în două secțiuni: istorie; cultură și literatură. Pentru zilele de 24–25 octombrie a fost programată sesiunea de comunicări; 26 octombrie: excursie la Cetatea Hotinului; 27 octombrie: sesiune de comunicări – Mănăstirea Putna; 28 octombrie: vizită la mănăstirea Bistrița, ctitorită de Alexandru cel Bun, unde se află mormântul domnitorului.

Cu prilejul manifestărilor ocazionale de aniversarea a 600 de ani de la prima atestare documentară a Cernăuților a fost emise mai multe mărci, plicuri și cărți poștale și s-a organizat și o expoziție filatelică, în zilele de 3–9 octombrie 2008. De asemenea, Banca Națională a Ucrainei a emis o monedă, care face parte din seria *Vechi orașe din Ucraina*. Cele patru clădiri reprezentate pe reversul monedei sunt, de la stânga spre dreapta: Biserica romano-catolică iezuită „Preasfânta inimă a lui Isus”, sfințită la 1894 (în perioada comunistă aici s-a mutat arhiva orașului); casa-corabie, aflată la intersecția dintre strada principală (fostă

Hauptstrasse, azi Golovna) și strada Shalom-Alehem; Primăria orașului; fosta reședință mitropolitană, azi aparținând Facultății de Teologie a Universității. Fundația culturală „Alexandru cel Bun” din Cernăuți a bătut o medalie din bronz, cu diametrul de 5,8 cm, grosime 0,5 cm, având portretul voievodului Alexandru cel Bun în centru, cu anii de domnie în partea dreaptă a chipului și pecetea Moldovei în stânga, cu inscripția „Nos Alexander voievoda dominus Terre Moldawiensis” în exergă, iar pe revers stema Moldovei de pe fațada turnului de intrare în Mănăstirea Putna și înscrisul „Cernăuți 600” sus, iar jos anii „1408–2008”. De asemenea, cu prilejul acestor manifestări aniversare, a fost instituită medalia jubiliară „Întru gloria Cernăuțiului”, înmănată unor personalități din țară și străinătate.

Complexul Muzeal Bucovina a organizat, în colaborare cu Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, în data de 8 octombrie 2008, la sediul Muzeului de Istorie din Suceava, expoziția *Cernăuți 600*. Aici au fost prezentate piese de patrimoniu inedite prin conținut, unele expuse pentru prima, câteva clasate la categoria Tezaur: Decretul-ordin imperial pentru aprobarea stemei orașului Cernăuți; documente medievale despre bisericile din Cernăuți; documente emise la Cernăuți, cu pecetea originală ale vechiului târg medieval; monede din timpul lui Alexandru cel Bun; documente și fotografii legate de viața cernăuțenilor obișnuiți, școală, ocupații, evenimente, orașul cu case vechi și edificii moderne; reviste și ziare editate la Cernăuți; orașul în anii Primului Război Mondial și în perioada interbelică; documente și obiecte legate de aniversarea a 500 de ani de atestare documentară a Cernăuților, emise de autoritățile imperiale austriece ale vremii. La vernisajul expoziției „Cernăuți 600” a fost prezent și consulul general al Ucrainei la Suceava, Yuriy Verbitskiy, care și-a exprimat, în limba română, bucuria de a se afla la expoziția organizată de Muzeul de Istorie Suceava, „un moment foarte important pentru Ucraina și România”. „Eu sper că în viitor popoarele României și Ucrainei vor trăi în relații foarte bune, de prietenie și fraternitate”, a mai completat consulul general.

Asociația Regională de Educare a Adulților Suceava (AREAS) a propus, în cadrul Programului de Vecinătate România–Ucraina, 2004–2006 Phare CBC 2005, proiectul *Unind tinerii din Suceava și Cernăuți prin arta filmului*, aprobat de către Ministerul Integrării Europene. Acesta își propune să creeze o oportunitate de cooperare transfrontalieră între tinerii români și cei ucraineni, în vederea realizării unor producții video, pe tema *Cernăuți 600* și a facilitării accesului la cunoașterea culturii și valorilor specifice vecinilor de graniță, utilizând tehnica video. Alături de AREAS, parteneri în cadrul proiectului sunt: Școala Populară de Arte „Ion Irimescu” Suceava, Centrul pentru Parteneriat Social Cernăuți și Centrul Bucovinean de Artă pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Românești.

Cu prilejul împlinirii a șase veacuri de la prima atestare documentară a Cernăuțiului au fost editate câteva lucrări despre istoricul acestei așezări. La Editura Institutului Cultural Român din București a apărut albumul aniversar *Cernăuți. 1408–2008*, sub îngrijirea Alexandrinei Cemov și a lui Ilie Luceac. Sub auspiciile Complexului Muzeal Bucovina – Casa Memorială „Simion Florea Marian”, la Editura Accent Print din Suceava a fost tipărit, prin grija Aurei Brădățan, volumul *Cernăuțiul meu*, care reunește lucrările *Cronica romanțată a târgului Cernăuți* și *Tradiții și obiceiuri studențești bucovinene*, semnate de Dragoș Vitencu, membru fondator al Societății Scriitorilor Bucovineni. De asemenea, la Editura Mușatinii din Suceava a apărut lucrarea semnată de Mihai-Aurelian Căruntu, *Zorile unirii la Suceava*.

Rodica Iațencu

ION ROȘCA (1908–1933)

VICTOR IOSIF

S-au împlinit o sută de ani de la nașterea poetului Ion Roșca¹. Versurile sale, de un lirism tulburător, cu elanul nestăvilat al tinereții, cu miresmele de rășină ale Remezăului originar, au atâta simțire românească în cântec, cât a putut cuprinde într-o înălțare de zbor prea curând retezat, un suflet însetat de necuprins.

Născut la 9 iunie 1908 în Vicovu de Jos – Remezău. Studii la liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți și licențiat al Facultății de Drept din Cernăuți. În 1932 satisface serviciul militar la Bacău. Grav bolnav, este internat în spitalul din Rădăuți, unde moare la 3 octombrie 1933, fiind înmormântat la cimitirul din localitate. A presimțit, oare, ceva poetul când și-a scris, încă la vârsta entuziasmului, epitaful? „*Va străjui la mormântul proaspăt / tăcere culeasă / din stepe și azur / și poetul va auzi cum plânge tremurat / – un glas de fluier*”.

Poet, prozator, critic, traducător. Debut la „Muguri” din Rădăuți (1924) alături de Mihai Horodnic, Iulian Vesper, Ionel Măgură, Constantin Rotariu, Eugen Drăguțescu (pictor). Fondator al grupării literare *Iconar* împreună cu Mircea Streinul la Cernăuți, 1931. Unicul volum, editat postum, *Semne-n Scuturi* (1937), prefațat de Mircea Streinul. Colaborator la „Îndrumarea”, „Junimea literară”, „Glasul Bucovinei”, „Calendarul Glasul Bucovinei”. A mai semnat cu pseudonimele R. Ion și E. Valerian.

„A avut un cult pentru tot ce era autentic românesc”

Interviu cu Maria Coca, sora poetului

– *Doamnă Maria Coca, în familia dumneavoastră preocupările literare au însemnat mult pentru cei dragi. Numele fratelui Ion Roșca spune ceva în poezie, dar și al soțului Ghedeon Coca, încât nu întâmplător cei doi odihnesc în eternitate sub*

¹ Alăturat, Ion Roșca, facsimil după un desen de pictorul bucovinean Eugen Drăguțescu (1914, Iași–1992, Roma). Reproducere din volumul E. Ar. Zaharia, *Antologie rădăuțeană*, Cernăuți, Colecția Societății Scriitorilor Bucovineni”, 1943, p. 44.

aceeași piatră. Cum a fost posibil ca niște copii de țărani cu o situație materială modestă să ajungă la școli înalte, pentru ca mai apoi să se înscrie în cartea de aur a culturii și literaturii bucovinene dintre cele două războaie mondiale?

– Vă gândiți, desigur, la generația lui Ion Roșca, la prietenii săi care au lăsat un nume pe o carte: Mihai Horodnic din Bilca, Constantin Rotariu și pictorul Eugen Drăguțescu din Vicovu de Jos, Iulian Vesper și E. Ar. Zaharia din Horodnicul de Sus, Mircea Streinul și alții ca ei. Cei mai mulți au avut de înfruntat greutăți mari; dar au fost călăuziți de o dorință mai mare ca greutățile; și au biruit în cele din urmă. Au fost și învinși; cei aleși și cu adevărat valoroși s-au impus.

– Cum a fost convins tatăl dumneavoastră să-și dea băiatul la învățătură la oraș?

– În familia noastră am fost mai mulți copii: trei fete și patru băieți. Ion era cel mai mare. La școală la Remezău învățătorul îl avea drag pentru că era cel mai bun. Așa că l-a sfătuit să vorbească cu părinții să-l trimită mai departe. Când l-a întrebat apoi despre asta, Ion a răspuns: „Tata nu vrea să mă dea la școală...”. Atunci l-a chemat la dânsul „domnul”, să-l înduplece. Tata nu se lăsa. Că n-are cu ce să-l poarte, că să mai vadă... „Domnu’ director, zicea el, copiii mai vin în familia mea și e greu să țin un băiat la liceu”. Dar n-a avut încotro. Mama, care nu știa carte, ținea la mare cinste învățătura. Ion nu îndrăznea să iasă din cuvântul părintesc, așa era pe atunci. Doar a stăruit cu lacrimi în ochi să învețe. Asta își dorea foarte mult. Și cuvântul mamei a fost hotărâtor. Aș adăuga că a fost și o predestinare. La nașterea unui copil, în tradiția țărănească, care funcționa și în comunitatea locală a Remezăului, se obișnuia să-i urezi noului născut să ajungă om întreg și gospodar. De pildă, i se oferea un ciocan viitorului meșter sau un ac cu ață fetelor, după cum socoteau părinții și nașii. Mama mea nu avusese posibilitatea să deprindă scrisul și cititul la vremea ei și spunea întotdeauna: „Eu n-am avut noroc să știu carte!”. Această părere de rău a făcut să-i menească lui Ion ceea ce i-a lipsit ei atât de mult. De aceea a scris numele copilului pe o bucată de hârtie – căci învățase în cele din urmă alfabetul –, a înfășurat-o pe un creion, a aruncat-o în sus și a binecuvântat: „Să dea Dumnezeu s-ajungă un om mare și învățat.” Hârtia a poposit pe dulap, apoi a alunecat și a căzut jos, la scurtă vreme. Poate că a fost un semn, căci fratele meu s-a înălțat prin spirit, talent și cunoaștere, dar materia trupului „de lut”, cum va spune el într-o poezie (*Rugă*), l-a tras în pământ prea devreme.

– Credeți în premoniții? Au fost și alte lucruri care v-au făcut să bănuieți mâna destinului în familia dumneavoastră?

– Da, într-adevăr. Am mai avut un frate, Ilie, care și el își dorea mult să învețe carte. Mama povestea că, înainte de a împlini vârsta școlară, băiatul i se plângea mereu: „Eu am să mor și la școală n-am să merg.” În zadar încerca să-l mângâie Ion, când venea în vacanță de la Universitatea din Cernăuți. Copilul rămânea trist. A murit până-n șapte ani, după cum îi spunea inima, chiar înainte cu o săptămână de a începe învățământul. Bădița îl ținea în brațe: „Uită-te la mine, uită-te la Bădița!” S-a uitat lung și a închis ochii pentru totdeauna.

– De ce i se spunea „bădița”?

– Era cel mai mare. Chiar și verii lui îl numeau așa, în semn de respect. Pentru mine așa a rămas – bădița Ion. Țin minte că ne aducea, de sărbătorile Crăciunului, reviste cu *Haplea și Păcală*.

– *Vorbiți-ne despre cum își petrecea vacanțele, despre familie și sat, și ce au însemnat ele pentru Ion Roșca.*

– Bădița Ion nu și-a renegat niciodată obârșia țărănească, dimpotrivă, se mândrea cu familia lui, cu lumea satului. Iar aceasta era păstrătoare a datinilor din moși-strămoși prin vorbă și port. Elevii și studenții de atunci se îmbrăcau în costum național. O fotografie de pe coperta „Revista Bucovinei”, din octombrie 1943, îl înfățișează pe Ion la 20 de ani, cu bundița tivită cu prim, cusută cu motive populare sobre în alb și negru. Mă întrebați cum își petrecea vacanțele: ca orice copil de țăran, dacă mă gândesc că se ducea cu vaca la păscut, îl ajuta pe tata la cosit, la polog. Dar era altfel decât alții: rătăcea prin pădure, privea cerul și, mai ales, îi era drag să poposească într-o poiană anume, umbrită de doi fagi cu un izvor la rădăcină. Când te uitai de sus peste brazii aceia, se deschidea în zare o priveliște așa de măreață, că te cutremurai de atâta frumusețe! Era legat sufletește de meleagurile natale. Acolo, la locul cu doi fagi, a compus el poezia *Dorință*: „Aș vrea s-alerg în depărtări / să prind cu mâna zarea, / să sorb rubinu-n înserări, / s-aud cum cântă marea ... / Aș vrea-n neant să mă cufund, / Cutreierând meleaguri. / Uitarea să m-atragă-n fund / ... străin de pe meleaguri.”

Îmi mai aduc aminte că seara, când se întorcea acasă și familia se strângea laolaltă, se așeza lângă mama să asculte povești. „Dar ce-ți trebuie?” se apăra ea. „Spune-mi, te rog!”. Scria, nota totul într-un caiet. Mama era cunoscută în sat pentru darul povestirii, pe care-l moștenise de la bunicul ei. E pomenită și într-o colecție de folclor, alături de alți cântăreți de mare talent din Vicovu de Jos: Natalia Tudose, Șorodoc Eufrozina, Țugui Maria (Huzurica). Cartea se numește *Folclor din Moldova* a lui Stelian Cârstean, fiul fostului învățător și profesor la școala din centru, Vasile Cârstean.

– *Luna aceasta, pe 3 octombrie, s-au împlinit 75 ani de la trecerea poetului în neființă. Numele lui se leagă de un alt destin tragic – Mihai Horodnic din Bilca, iar dispariția lor în floarea vârstei a însemnat pierderea unor speranțe îndreptățite pentru acest colț de țară. Cum au fost prietenii lui Ion Roșca?*

– Prietenii l-au iubit, căci era o fire deschisă și dreaptă. A ținut mult la Mihai Horodnic, de care îl apropiau aceleași preocupări, credințe și idealuri. S-au cunoscut la liceul „Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți, unde acesta a scos o revistă foarte prețuită pe atunci, „Muguri”, la care și-au început ucenicia în ale scrisului Iulian Vesper, (Teodor C. Grosu), Constantin Rotariu, George Putneanu, Ghedeon Coca și alți adolescenți talentați. Cu toții împărțeau nădejdea renașterii spirituale a românilor bucovineni. Cu Mircea Streinul a fost prieten de suflet și au fondat, în 1931 la Cernăuți, gruparea poetică „Iconar”, în care s-au regăsit apoi atâția entuziaști. Mircea Streinul i-a prefătat ediția postumă *Semne'n Scuturi* din 1937. Și acest luceafăr al Bucovinei s-a sfârșit prematur, la numai 35 de ani, în 1945 la București, cu durerea în suflet că pământurile Cernăuților ce i-au dat viață rămăseseră în hotar străin.

Moartea lui Mihai Horodnic l-a afectat mult pe fratele meu. Era în 1926, la începutul lui septembrie. Mama urzea până când a intrat bădița în casă și a început să plângă. „Ce-i, măi Ionică, de ce plângi?” „Mamă, zice el, s-a întâmplat o mare nenorocire. S-a înecat Mihai.” Apoi a povestit cum s-au dus mai mulți colegi la scăldat în pâraul Suceviței de la marginea orașului Radăuți. Iulian Vesper a fost și el. Mihai a stat pe mal. Prietenii s-au scăldat și au ieșit din apă. „Eu o să fac baie, dar nu prea știu să înot. Dacă-ți vedea ... să mă scoateți.” Și Mihai n-a mai ieșit. Speriați, băieții au lepădat brâielele cu care se încingeau peste cămașă, iar unul care înota mai bine s-a aruncat în apă și l-a tras din vârtej. Era mort. Mă întreb și astăzi dacă versurile de pe crucea de mormânt nu au fost prevestitoare. E ultima parte din *File din album*: „Pribeag, pe-un drum de soare, eu m-am pornit să merg / Și deznădejdea toată din sufletu-mi s-o șterg, / S-ajung în țara unde mai albi în floare-merii, / Să sec dintr-o sorbire izvorul primăverii. / Să simt o viață nouă ... / Dar m-am oprit din drum ...”

– În *Antologie rădăușeană* din „Colecția Societatea Scriitorilor Bucovenieni” editată la Cernăuți, în 1943, de E. Ar. Zaharia, chipul poetului și al celorlalți camarazi din generația sa sunt schițate de Eugen Drăguțescu, recunoscut acum ca o personalitate de faimă mondială în pictura contemporană. În ce împrejurări și ce afinități electivă au determinat gestul artistului?

– Eugen Drăguțescu era prieten și cu Ion și cu Mihai. Era băiatul șefului de gară din Vicovu de Jos. Îmi amintesc cât de surprins a fost vărul George Hrihor, director la școala Remezău, când a văzut *Antologia*. „Măi, să fie, zice, Drăguțescu a făcut schița aceea...” Eugen Drăguțescu și E. Ar. Zaharia au încununat un act de camaraderie literară prin apariția *Antologiei*..., după cum mărturisește cel din urmă. Iar pictorul a ajuns celebru peste ani în toată lumea, cu expoziții la Roma și Milano și în alte metropole.

– *Remezăul copilăriei mai păstrează și astăzi acuratețea liniilor ce închipuie matricea fondului sufletesc românesc: credință, tradiție, omenie. Aceste date se pot vicia în timp, când personalitatea, crudă încă, se pliază după modele străine de spațiul originar, uneori malefice. Ion Roșca a rezistat tentației?*

– A avut un cult pentru tot ce era autentic românesc. Se poate vedea și în poezie. A simțit chemarea și setea zborului spre culmi, dar cu rădăcinile adânc înfipite în pământul moșilor. Nu e totuși o poezie „sămănătoristă”, de idealizare a vieții satului. Aspirația, dorul, avântul tinereții și speranța împlinirii de sine și pentru neamul întreg, acestea toate le găsea posibile numai prin credință: „Fă mugurii nădejzii să se prefacă-n floare, / să odrăslască iarăși mlădițele credinții; / pe crengile uscate de spinii suferinții / de aur coapte roade să strălucescă-n soare...”

– *Să ne întoarcem la viața cea de toate zilele a poetului...*

– În 1932, a terminat studiile superioare la Cernăuți și și-a luat licența în drept. Acolo s-a îndrăgostit de o fată. O chema Tudosia Ursu. S-a logodit cu ea înainte de a merge la armată. Am mai vorbit despre colaborarea la „Iconar” cu Mircea Streinul. Preocupările artistice au fost o constantă în toți anii, puțini dar bogați, pe care i-a trăit. Fieea sa generoasă l-a ajutat să dăruiască din tot sufletul ce

avea mai bun în el, cum numai cei cu har o fac, neliniștiți că s-ar putea să plece dintr-odată. Avea aceste temeri de vreme ce s-a plâns mamei așa: „Pe mine armata o să mă pună în pământ” și a plecat la armată, deși suferea de o boală de rinichi încă din copilărie. La Bacău, în ultima lună, a fost foarte greu. Se făcea un fel de școală de război. Atunci s-a îmbolnăvit grav. L-au internat la spitalul din Rădăuți, unde a și murit. Părinții mei nu l-au putut aduce acasă, căci era carantină, și l-au îngropat în cimitirul din Rădăuți, lângă prietenul său Mihai Horodnic. Dar cele din urmă gânduri și dorințe au fost la cei de-acasă și la locurile dragi. Mama îl veghea toată noaptea. Începuse să vorbească cu cei de dincolo: „Stai, Iliuță, că vin și eu acum...” Când era la căpătâiul lui, a rugat-o cu glasul stins de suferință: „Să-mi aducă tata apă de la Tăpcean...și un creion și o hârtie.” N-a mai apucat să bea apă de la izvorul copilăriei. A doua zi, pe la unsprezece dimineața, a murit.

– *Doamnă Maria Coca, cum ați reușit să păstrați o parte din scrierile fratelui și ale soțului în anii tulburi ai ciumei roșii?*

– A fost o perioadă cumplită după 1944, când te temeai să ții în casă orice amintea de idealurile românești. Cu toate că acești tineri cărturari au lucrat numai pentru credință și neam, scrierile lor au fost interzise și confiscate. Mulți au avut de suferit în temnițele comuniste. Ce n-a reușit un destin crud pentru unii, luându-i prea devreme, a desăvârșit teroarea anilor ce au urmat. George Putneanu (Belibou), de pildă, și-a pus capăt zilelor după nopți de nesomn și amenințări că va fi arestat. Fratele nostru cel mai mic, Petru, a vrut să copieze fotografia lui Ion de pe coperta „Revista Bucovinei” din 1943. Nu i s-a dat voie. Numai lichelele își aveau locul în primele rânduri la ospățul dezmățului național, iar fiii neamului trebuiau șterși până și din amintirea urmașilor.

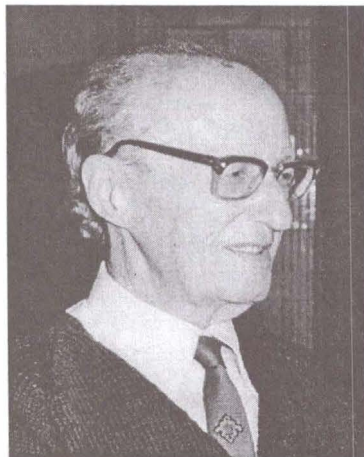
– *Ceea ce facem acum este o încercare de a reda, cât se mai poate, aura de noblețe a unei generații de sacrificiu spre pilda generației ce se ridică, cu alte sacrificii, în zilele noastre.*

– Vă mulțumesc în numele lui Ion Roșca și al tuturor celor uitați pe nedrept.

ACADEMICIANUL RADU GRIGOROVICI (1911–2008)

Radu Grigorovici s-a născut la 20 noiembrie 1911, în familia cunoscutului om politic bucovinean George Grigorovici. Pe vremea când Bucovina aparținea Imperiului Austriac, tatăl său a fost deputat în parlamentul vienez și, apoi, deputat în timpul României întregite. A urmat cursurile Liceului „Aron Pumnul”, apoi cursurile Facultății de Științe de la Universitatea din Cernăuți, susținându-și licența în științe chimice și fizice în anul 1933. Ca urmare a remarcabilelor sale preocupări pentru fizică a devenit asistentul profesorului Eugen Bădărău și, în anul 1935, s-a mutat la București.

Radu Grigorovici și-a susținut teza de doctorat în fizică, în anul 1938, la Universitatea din București, cu tema *Potențialul disruptiv în vapori de mercur*. A desfășurat o activitate științifică remarcabilă, concretizată în numeroase studii publicate în revistele de specialitate din țară și din străinătate, despre: tehnologia surselor de lumina, spectroscopie, tehnologia vacumului și aprinderea descărcărilor electrice în gaz. Ca urmare a susținutelor sale preocupări științifice, în anul 1958 Radu Grigorovici a obținut titlul de doctor docent. Apoi, fizicianul bucovinean s-a dedicat cercetărilor din domeniul fizicii metalelor și semiconductorilor.

Ca urmare a preocupărilor sale din domeniul științelor (al fizicii), Radu Grigorovici a fost preparator la Catedra de fizică experimentală a Universității din Cernăuți (1933–1935), asistent, șef de lucrări și conferențiar la Catedra de optică și descărcări electrice în gaze la Facultatea de Fizică a Universității din București (1936–1960), inginer șef, șef de serviciu tehnic, inginer consultant la fabricile de becuri „Lumen” și „Electrofar” (1960–1964), a fost șef al Secției de semiconductori și director adjunct științific al Institutului de Fizică al Academiei Române (devenit Institutul de Fizică și Tehnologia Materialelor de la Măgurele), între anii 1964 și 1974.

Pe tărâmul cercetării științifice a abordat chestiunea demonstrării mecanismului termic al torței de înaltă frecvență, analiza spectrală în flacără, „domeniu în care a dezvoltat metode noi de analiză cantitativă a metalelor alcaline și alcalino-pământoase în soluri”, optica fiziologică și instrumentală, sisteme de mărimi și unități fizico-fiziologice, fenomene optice și de transport în straturi metalice subțiri dezordonate și neuniforme etc. Ca o recunoaștere a meritelor sale științifice obținute pe tărâmul fizicii teoretice și experimentale, Radu Grigorovici a fost ales membru corespondent al Academiei Române, la 21 martie 1963, membru titular la 22 ianuarie 1990 și vicepreședinte al acestui înalt for științific al țării între anii 1990 și 1994. Cercetările sale științifice au făcut posibilă numirea lui Radu Grigorovici ca lector al Institutului Internațional de Fizică Teoretică de la Trieste, lector la Școala de Vară de Semiconductori Amorfi a Universității din Aberdeen – Scoția și profesor invitat la Universitatea „P&M Curie” din Paris.

Profesorul Radu Grigorovici a fost membru al colectivelor de redacție ale unor prestigioase reviste științifice din România și din străinătate precum: „Studii și cercetări fizice”, „Revue roumaine de physique”, „Journal of Non-crystalline Solids”, „Phisica Staus Solidi”, „Thin Solid Films”.

„Journal of Optoelectronics and Advanced Materials”, „Analele Bucovinei” ș.a. A publicat numeroase studii, monografiile și lucrări cu caracter didactic, dintre care amintim: *Vederi noi asupra mecanismului arcului electric* (1938); *Gazul electric* (1942); *Metodă de proiectare a lămpilor cu incandescență umplute cu gaze inerte* (1957); *The Number of Free Electrons in Aluminum* (1962); *Termoelectrics Power in Amorphous Germanium* (1966); *Termoelectrics Power in Amorphous Silicon* (1967); *Properties of Amorphous Carbonic Films* (1972); *Description of Distorted Tetrahedral Bonds by Atomic Orbital Hybrids* (1985); *Mecanism of Gas Detection in Polycrystalline thick-film SnO₂* (1989); *Curs de optică*, p. I, *Optică geometrică*; p. II, *Optică ondulatorie* (1946, 1957, 1960); *Manualul inginerului electrician* (vol. V, 1957); *Mărimi și unități în fizică* (1958) etc.

Bucovinean cu adânci preocupări pentru aflarea adevărului istoric pentru provincia sa natală, Radu Grigorovici a contribuit, alături de ceilalți bucovineni membri ai Academiei Române, la susținerea proiectului științific de înființare a Centrului pentru Studiarea Problemelor Bucovinei, în anul 1992. De aceea, ultima parte a vieții sale a consacrat-o studiului istoriei și culturii Bucovinei, participând cu articole, studii și comunicări științifice la susținerea proiectelor științifice ale Centrului de Studii „Bucovina” (Institutului „Bucovina”, din anul 2007) al Academiei Române, participând la reuniuni științifice interne și internaționale organizate de acest institut, unele în colaborare cu Centrul Bucovinean de Studii de pe lângă Universitatea „Jurii Fedkovic” din Cernăuți (Ucraina) și Bukowina Institut din Augsburg (Germania).

În publicația „Analele Bucovinei” a Institutului „Bucovina” al Academiei Române, care apare din anul 1994, academicianul Radu Grigorovici a publicat studii deosebit de interesante și importante pentru știința istorică precum: *Bucovina, fereastră spre Vest a Moldovei* (I, 1/1994); *Studiu critic al recensământului austriac din 1880 cu privire la populația Bucovinei. I. Manipularea ulterioară a datelor*; *Studiu critic al recensământului austriac din 1880 cu privire la populația Bucovinei. II. Știința de carte* (I, 2/1995); *Die österreichische Politik gegenüber der Bukowina und ihre oft unerwarteten Folgen* (II, 1/1995); *Studiu critic al recensământului austriac din 1880 cu privire la populația Bucovinei. III. Bucovina teritoriu de trecere a evreilor galițieni spre România între 1880 și 1900*; *Diploma Imperială din 9 decembrie 1862* (II, 2/1995); *Trei lumi paralele; Memoriul lui Vasile Balș „Descrierea Bucovinei” din 1780* (III, 1/1996); *Das Modell Bukowina* (III, 2/1996); *Dimitrie Onciul și determinismul istoric* (IV, 1/1997); *„Districtul bucovinean (1775)” de Generalul Gabriel Splény von Mihaldy* (IV, 2/1997); *Comentariu la Descrierea Bucovinei a generalului Splény* (IV, 3/1997); *Studiu comparativ al recensămintelor populației Bucovinei din anii 1772, 1774 și 1775* (I) (V, 2/1998); *Studiu comparativ al recensămintelor populației Bucovinei din anii 1772, 1774 și 1775* (II) (VI, 1/1999); *Un studiu despre francmasoneria din Bucovina* (VI, 2/1999); *Comentariu la „comunicarea” lui Aurel Onciul către contele Tisza István* (2, 2/2000) și *Un protocol important referitor la reglementarea Districtului Bucovinean, Viena, aprilie, 1780* (X, 1/2003). Alături de acestea, academicianul Radu Grigorovici a îngrijit lucrarea *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, Ediție bilingvă îngrijită, cu introduceri, postfețe, note și comentarii de acad. Radu Grigorovici, Prefață de D. Vatamaniuc, București, Editura Academiei Române, 1998 și a publicat volumul *Bucovina între milenii. Studii și documente*, București, Editura Academiei, 2006. Aceste două lucrări au fost cuprinse în colecția *Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii* (numerele 2 și 19).

Academicianul Radu Grigorovici a fost membru al societăților de fizică din Franța, S.U.A. și România, al Comisiei de Semiconductori a Uniunii Internaționale de Fizică Pură și Aplicată, al Academiei Republicii Moldova. De asemenea, Radu Grigorovici a fost *Doctor Honoris Causa* al Universității din București, distins cu medalia de promovare a științei de către Academia de Științe Ungară. A fost membru al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, președinte de onoare al acesteia și a fost cetățean de onoare al Municipiului Rădăuți. Pentru meritele sale științifice și civice, în anul 2000 a fost distins cu Ordinul Național „Steaua României” în grad de mare ofițer.

În calitatea sa de președinte de onoare al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, la 5 septembrie 2001 adresa următorul mesaj, care se constituie într-o adevărată radiografică a Societății pentru Cultură și un îndemn la colaborare pentru binele fiilor acestei provincii:

„DRAGI PRIETENI,

N-aș fi îndrăznit să vă trimit un mesaj, dacă n-aș fi fost rugat s-o fac de către mai mulți bucovineni. Acum doi ani am mai fost în stare să iau din mâinile regretatului meu prieten Vladimir Trebici moderarea Adunării noastre generale. Cu un an în urmă mi-am exprimat public îndoiala că voi mai putea să iau parte la diversele noastre întruniri de la Rădăuți sau Suceava. Acum am ajuns cu părere de rău în această situație.

Am promis deci să formulez un mesaj ca din partea unui membru al diasporei bucovinene ajuns în sfârșit în pragul capătului existenței sale.

Sper că veți sărbători cum se cuvine aniversarea de 10 ani de la reînvierea Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina din inițiativa lui Mircea Irimescu, președinte perpetuu al acestei Societăți de la reînființare până acum.

Oricare vor fi fost laudele sau criticile care i s-au adus pentru felul în care a girat conducerea Societății noastre, pentru meritul de a fi inițiat reînființarea ei și a fi adus-o până în starea înfloritoare de astăzi, atât aici, la fața locului, cât și cu multe filiale active răspândite în țară și chiar în afara ei, cred că nu greșesc, dacă propun să-l onorați astăzi printr-o ovație unanimă, dorindu-i succes în tot ce va întreprinde de acum înainte.

Dar să trec la problemele pe care urmează să le rezolve acum Adunarea generală a Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Denumirea era inspirată evident de aceea a Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, înființată cu puțin înainte. Cele două denumiri, neobișnuit de lungi, diferă totuși în mod subtil și semnificativ. Românii bucovineni, conștienți de puterile lor limitate și de pericolul cotropirii de către alte seminiții, conțau în primul rând pe propria lor culturalizare care, în Austria, deschidea drumul spre puterea politică. În al doilea rând cantonarea scrierilor literare exclusiv în limba română trebuia să le asigure păstrarea legăturii cu țara din care fuseseră zmulși. Cu excepția câtorva personalități puternice, ca Dimitrie Onciul, Emanoil Grigorovitză sau Eusebiu Mandicevschi, care au păstrat totuși legături strânse și neîntrerupte cu cei de acasă, românii bucovineni n-au creat o diasporă cât de cât consistentă. Ei au atras, dimpotrivă, îndeosebi din Ardeal, atât intelectuali de nivelul lui Aron Pumnul, Valeriu Braniște, Gheorghe Bogdan-Duică, Sextil Pușcariu sau doctorul Isidor Bodea, cât și multă populație rurală. Iar, în lipsa unei figuri reprezentative incontestabile autohtone, îl adorau în anii antebelici pe Nicolae Iorga.

Odată cu terminarea Primului Război Mondial, cu revenirea voluntarilor din armata română, cu realipirea întregii Bucovine la România și victoria integriștilor asupra autonomiștilor, Societatea a dus o existență ștersă, țelurile ei fiind în mare măsură atinse, iar ceea ce mai rămăsese de făcut a revenit mai ales studențimii române, deci tineretului.

Renașterea Societății, în 1991, sub vechiul ei nume, după aproape o jumătate de secol de la interdicție, a avut loc în condiții profund diferite de cele existente la nașterea ei. Ea a fost opera unei nobile nostalgii, fără vreo încercare de a-i preciza menirea și metodică, care ar fi putut să-i îndrume de la bun început activitatea. Aceasta nu este o imputare, ci o constatare.

Principala deosebire față de trecut o constituie și astăzi existența unei diaspore puternice a intelectualității bucovinene, răspândite peste toată suprafața țării, dând naștere la numeroase filiale, unele foarte puternice. Nu trebuie uitată nici distrugerea planificată, prin deportare, a unei părți importante a țărânimii din nordul înstrăinat al Bucovinei.

Pe de altă parte, oficial Bucovina nu mai există nici de o parte, nici de cealaltă a liniei care o sfășie. Titlul Societății nu ne dezvăluie dacă ea include în preocupările sale sau îi abandonează pe românii și pe așa-ziii moldoveni din regiunea Cernăuți a Ucrainei. Or astăzi tocmai aceștia sunt aceia care au cel mai mult nevoie de sprijin literar și cultural, pentru menținerea lor în cadrul etniei din care fac parte.

În orice caz filialele își desfășoară activitatea în împrejurări și medii foarte variate și fiecare procedează nestingherit de organele de conducere ale Societății așa cum crede că este mai bine și mai eficace. Astfel, sub conducerea energică a colonelului Galan, puternica filială din București reamintește regulat bucovinenilor și autorităților centrale de momente de glorie și de suferință, de realizările oamenilor de vază și problemele comunității bucovinene românești. Brașovul ne întrunește pentru a marca unitatea neamului. Din acele regiuni ale Transilvaniei, în care persistă înfruntări etnice, vin în nordul Bucovinei contribuții materiale ca simboluri ale solidarității. Chișinăul își pune instituțiile sale educative și publicistice la dispoziția bucovinenilor la ananghie. Dar, mai în toate cazurile, diaspora este foarte îmbătrânită și în câțiva ani forța ei va scădea spectaculos din lipsa de aflus tineresc. La Rădăuți se înregistrează progrese apreciabile: Societatea are un sediu, cu sală de conferințe și bibliotecă; Universitatea de Vară se ține cu regularitate și oferă membrilor tineri ocazia de a-și manifesta talentele și pregătirea; prin revista «Septentrion» și prin retipărirea câtorva cărți de valoare perenă, ea desfășoară o activitate publicistică, care lipsește în celelalte filiale din țară, realizând acel tip de monumente care, după Vergiliu, supraviețuiesc veacurilor.

Dar, dar... dihonnia conflictelor și manipulărilor, care începuse să-și arate colții și acum doi ani, dă semne de reparație ce ajung până la mine în relativa mea izolare. Mă tem că multe critici reciproce vor fi numai o mască pentru satisfacerea unor interese sau orgolii personale. În lipsa unei precizări clare a menirii Societății noastre, ele vor putea folosi nu numai drept trambulină pentru stimularea carierei politice a unor vechi ambițioși, ajunși la capătul resurselor, ci și inamicilor neamului nostru, drept dovadă a nevolniciei noastre.

Se resimte, ca și în trecut, lipsa unei personalități cu suficientă autoritate politică și morală, și cu suficientă înțelepciune, care să reorganizeze Societatea noastră, scoțând-o din poziția ei absurdă de teren de luptă sinucigașă.

În încheiere aș vrea să constat și să sugerez următoarele:

- Bucovina noastră nu are nevoie să ceară niciun ajutor. Ea trebuie să construiască, pentru a putea ajuta la nevoie pe plan cultural și literar pe conaționali noștri. Ea se mândrește cu menținerea peste toate vicisitudinile vremii a culturii. În ea mai conviețuiesc, spre mirarea celor mai iluștri etnologi și sociologi ai lumii, tradiții milenare încadrate organic într-o civilizație națională modernă, bazată pe o țărnime cultivată. Personal cred că acesta este terenul esențial pe care ar trebui să activeze cu feroare și sensibilitate o Societate pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina toată. Un program de lucru adecvat acestui scop ar trebui elaborat de un grup restrâns de oameni maturi, ancorăți în centrul ținutului rural, folosindu-se și de consultarea unor oameni vârstnici experimentați, dar fără să admită amestecul lor la luarea deciziilor.

- Filialele să-și elaboreze autonom programele lor de activitate, fără amestecul amănunțit al conducerii Societății, dar și fără să încerce să-și impună punctul lor de vedere conducerii centrale și altor filiale prin mijloace și manevre de tip electoral. Așa au procedat în 1861 românii din Transilvania, când au creat, odată cu ASTRA, încă două Asociațiuni similare la Arad și în Maramureș, evitând cu succes conflicte ce ar fi putut izbucni din motive profesionale.

- Cât privește finanțarea activității sale centrale, Societatea s-ar putea înfrupta din izvorul tot mai bogat al turismului și al bogățiilor naturale ale munților.

- Ea se poate bucura de colaborarea valoroasă a Centrului de Studii «Bucovina» de la Rădăuți al Academiei Române.

- Grija principală a promovării în Bucovina a culturii tehnico-științifice este de acum în seama Universității «Ștefan cel Mare» din Suceava, care ar trebui să-și impună ca țel să devină echivalentul Universității cernăuțene, ba s-o și întrecă.

- Bogăția bibliotecilor, arhivelor, muzeelor din Suceava, acumulările de știință și experiență a asociațiilor culturale din acest oraș, bogățiile etnologice, artistice și istorice ale ținutului Rădăuților ca și cele din fostul Ocol al Câmpulungului Moldovenesc și din ținutul Domelor ar trebui să-și integreze forțele și să nu le irosească în conflicte iscate din gelozie sau ambiții deșarte și – vai – atât de trecătoare.

Iată în sfârșit și mesajul meu: Să vă lumineze și să vă ajute Dumnezeu!

București, 5 septembrie 2001”*

Aflat pe patul suferinței sale, academicianul Radu Grigorovici se îngrijea cu meticulozitate de soarta instituțiilor plămădite și cu truda frunții sale, în acest caz de Centrul pentru Studierea Problemelor Bucovinei care, în anul 2007, suferise o transformare de titulatură (Institutul „Bucovina”) și încercarea unor autorități științifice și administrative de mutare la Suceava. La manifestarea științifică dedicată împlinirii a 15 ani de la înființarea Institutului „Bucovina” al Academiei Române, pe 22 noiembrie 2007, academicianul Grigorovici adresa următoarele gânduri:

„Dragii mei,

Vă mulțumesc pentru gândurile voastre bune și pentru rândurile frumoase pe care le-am primit de la voi. Mi-au mers la suflet. Mi-a rămas numai regretul de a nu fi alături de voi, la bine și la greu, la bucurie și la necazuri. «Ștafeta» v-am predat-o cu încredere și vă rog s-o purtați cu cinste și îndârjire, atât cât vă stă fiecăruia în putere.

Cu mult drag, Radu Grigorovici.”

Prin stingerea din viață a academicianului Radu Grigorovici, lumea științifică și Bucovina pierd o minte strălucită, o personalitate remarcabilă a epocii sale, dăruită pentru a face binele științific și moral-civic.

Dumnezeu să-l odihnească!

Marian Olaru

* Documentul se publică, pentru prima oară, în săptămânalul „7 zile bucovinene”, Rădăuți, anul II, nr. 52, 2001, p. 6, în cadrul documentarului *Destine și valori bucovinene*. Mesajul academicianului Radu Grigorovici, adresat participanților la Congresul Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, a fost citit, în 8 septembrie 2001, de către D. Vatamaniuc, care a omis, însă, deliberat, un scurt enunț referitor la președintele Societății. Textul a fost publicat, de asemenea, fără omisiune, de către unul dintre cei patru vicepreședinți aleși. În cercuri apropiate conducerii, documentul a produs reacții, prin spiritul său critic și curajul de a-l exprima public. Ie și sub formă de mesaj. Noi l-am reținut pentru claritate, realism, viziune și, mai ales, actualitatea sa. Republicat de Vasile I. Schipor în volumul *Bucovina istorică. Studii și documente*. Cuvânt-înainte de D. Vatamaniuc, m. o. al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, Colecția „Enciclopedia Bucovinei în studii și monografii” (22), 2007, p. 593–596.

Die Zeitschrift „Analele Bucovinei“, eine Publikation des Studienzentrums „Bukowina“ der Rumänischen Akademie, mit dem Sitz in Radautz (Bezirk Suceava), veröffentlicht Studien aus allen Gebieten, die die Bukowina betreffen. Es wird den Persönlichkeiten, die einen Beitrag zu den Kenntnissen betreffend die Bukowina geleistet haben, die gebührende Aufmerksamkeit geschenkt; ebenso den kulturellen, wissenschaftlichen und wirtschaftlichen Institutionen und Stiftungen und auch der Presse. Die kirchlichen, zum grössten Teil fürstlichen Einrichtungen, so wie die Monumente der Natur und Problems der Ekologie werden ebenfalls in Betracht gezogen.

Auch die aktuelle literarische und wissenschaftliche Bewegung durch Rezension der Bukowina gewidmeten Bücher und Zeitschriften wird verfolgt.

Die „Analele Bucovinei“ beabsichtigen die in verschiedenen Jahren durchgeführten Volkszählungen durch Neuveröffentlichungen in die Aktualität zu bringen. Ältere Werke, namentlich deutsche Referenzbücher betreffend die Bukowina werden in Erinnerung gebracht; die meisten dieser Bücher sind nur im Dokumenten – Fond dieser neuer Radautzer Institution zu finden.

Die „Analele Bucovinei“ stehen zur Verfügung des Studienzentrums für die Bukowina der Czernowitzer Universität sowie des Bukowina-Instituts in Augsburg, mit denen das Zentrum in Radautz die besten Verbindungen pflegt. Das Zentrum nimmt auch an gemeinsamen Veranstaltungen und wissenschaftlichen Tagungsteil, die der Bukowina gewidmet sind.

CĂRȚI NOI DESPRE BUCOVINA

- Paraschiva Abutnăriței, Ioan Abutnăriței, *Monografia comunei Coșna, județul Suceava, Botoșani, Editura Axa*, 2008.
- Antologia poeziei bucovinene / Anthology of Poetry from Bucovina*, Ediție îngrijită de Ion Drăgușanul și în traducerea Ioanei Carp, Suceava, Editura Mușatinii, 2008.
- Teodor Balan, *Lupta pentru Tricolor. Un capitol din istoria politică a Bucovinei, 1898–1904*, Ediție îngrijită, note, comentarii și cronologie de Marian Olaru, Cuvânt-înainte de prof. univ. dr. Pavel Țugui, București, Editura Academiei Române, 2008.
- Mihai-Aurelian Căruntu, *Zorile Unirii la Suceava*, Suceava, Editura Mușatinii, 2008, 80 p.
- Ilie Dugan-Opați, *Date pentru monografia comunei Cireș-Opațeni*, Ediție îngrijită, Studiu introductiv, notă asupra ediției, comentarii și glosar: Vasile I. Schipor, Indice de nume: Rodica Iașencu, Rădăuți, Editura „Septentrion”, 2008.
- Daniel Hrenciuc, *Un destin pentru istorie: polonezii în Bucovina (1774–2008)*, Iași, Princeps Edit, 2008.
- Corneliu Grigorovici, *Unde sunt feciorii Bucovinei... Mușenița – studiu monografic*, Ediție revizuită și adăugită, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2008.
- Vasile Ilica, *Bucovina pe calea Reîntregirii, 1775–1918*, Cluj-Napoca, Editura Pro Vita, 2008.
- Lucia Olaru Nenati, *George Voevidca. Viața și opera*, Câmpulung Moldovenesc, Biblioteca Miorița, 2007.
- Lucia Olaru Nenati, *Arcade septentrionale (Reviste, personalități și grupări literar-culturale din Țara de Sus, implicate în consolidarea prin cultură a Marii Uniri de la 1918)*, București, Editura Academiei Române, 2008.
- Franz Pieszczoeh, *Polonezii în istoria orașului Siret*, Suceava, f. ed., 2008.
- Ion Postecă, *Școala din Stănești la 135 de ani, Cu o postfață, Ion Postecă, înțeleptul dascăl și cronicar al Stăneștilor*, de Dumitru Covalciuc, Hliboca, f. ed., 2007.
- Eleonora Schipor, *O privighetoare de munte cu nume de baladă* [volum de interviuri închinat cântăreței de muzică populară Maria Iliuț, originară din Crasna-Storojineț], Cernăuți, Editura „Pрут”, 2008.
- Eleonora Schipor, *Viața culturală a satului Pătrăuții de Jos*, Cernăuți, Editura „Pрут”, 2008.
- George Turtureanu, *Pătrăuții Sucevei. Monografie*, [Suceava], f. ed., 2008.
- Anatol Viere, *Microtoponimia municipiului Cernăuți. Evoluția hodonimelor (monografie)*, Cernăuți, Editura Ruta, 2008.
- Dragoș Vitencu, *Cernăuțiul meu*, Suceava, Editura Accent Print, 2008.

ISSN 1221 – 9975

Analele Bucovinei, XV, 2, p. 423–702, București, 2008